

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

АБАЙ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ АБАЯ

Қ.ЖУБАНОВ АТЫНДАҒЫ АҚТӨБЕ Өңірлік мемлекеттік университеті
АКТЮБИНСКИЙ РЕГИОНАЛЬНЫЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. К.ЖУБАНОВА

«ИНКЛЮЗИВТИ БІЛІМ БЕРУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
АСПЕКТІЛЕРІ»

атты халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ
20-21 қараша 2019 жыл

МАТЕРИАЛЫ

международной научно-практической конференции
«ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ»
20-21 ноября 2019 года

MATERIALS

Of the International Scientific and Practical Conference
«PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS OF INCLUSIVE EDUCATION»
November 20-21 2019 year

ӘОЖ 376 (063)
КБЖ 74.3
И 62

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті жанындағы ҚР БҒМ жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі РОӘК «Педагогикалық ғылымдар» білім беру саласындағы Оқу-әдістемелік бірлестігінің көшпелі мәжілісі аясында өткен **«Инклюзивті білім берудің психологиялық-педагогикалық аспектілері»** атты халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Ақтөбе: Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, 2019 ж. - 282 б.

Материалы международной научно-практической конференции **«Психолого-педагогические аспекты инклюзивного образования»**, проведенной в рамках выездного заседания УМО в сфере образования «Педагогические науки» РУМС высшего и послевузовского образования МОН РК при КазНПУ им.Абая – Ақтөбе: Актюбинский региональный государственный университет им. К.Жубанова, 2019 г. – 282 с.

Жинақта қазіргі кезеңдегі инклюзивті білім берудің әдіснамалық, теориялық және практикалық негіздері мен инклюзивті білім берудегі инновацияларды психология, педагогика ғылымы мен тәжірибесіне енгізудің өзекті мәселелері қарастырылған материалдар қамтылған.

Жалпы редакциясын басқарған:

филология ғылымдарының докторы, профессор **Ердембеков Б.А.**

Редакция алқасы:

Бекназаров Р.А. - т.ғ.д., профессор (жауапты редактор), Абенова Б.С. - т.ғ.к., профессор, Жусупова Ж.А. - п.ғ.к., доцент, Туребаева К.Ж. - п.ғ.д., профессор, Нұрғалиева Ұ.С. - п.ғ.к., профессор, С.Е.Досжанова - п.ғ.к., доцент, Туретаева Г.И. - п.ғ.к., доцент, Бахтиярова Г.Р. - п.ғ.к., доцент, Есенғұлова М.Н. - п.ғ.к., доцент.

ISBN 978-601-7818-18-0

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ
МИНИСТРЛІГІ

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ
КАЗАХСТАН

АБАЙ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ
ҰЛТТЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІ

КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ АБАЯ

Қ.ЖҰБАНОВ АТЫНДАҒЫ
АҚТӨБЕ Өңірлік мемлекеттік
УНИВЕРСИТЕТІ

АКТЮБИНСКИЙ РЕГИОНАЛЬНЫЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ ИМ. К.ЖУБАНОВА

«ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
АСПЕКТІЛЕРІ»

атты халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының

МАТЕРИАЛДАРЫ

20-21 қараша 2019 жыл

МАТЕРИАЛЫ

международной научно-практической конференции

«ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИНКЛЮЗИВНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ»

20-21 ноября 2019 года

MATERIALS

Of the International Scientific and Practical Conference

«PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS OF INCLUSIVE
EDUCATION»

November 20-21 2019 year

Ақтөбе – Aktoobe – Aktoobe

АКТУАЛЬНЫЕ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ
В ИНКЛЮЗИВНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Сальцева С.В.

д.п.н., профессор, директор Социального института «СОЦИОС»
Россия, Оренбург

Аннотация. В статье представлены ведущие идеи использования социально-педагогических технологий в инклюзивном образовании. Раскрыты затруднения социального и организационно-педагогического характера в процессе инклюзии в педагогической практике. Выявлены и охарактеризованы основополагающие задачи сотрудничества педагогов, родителей, детей в решении общей задачи: социализации подрастающего поколения. Описаны виды универсальной социализации и результативность ее сопровождения в процессе инклюзивного образования.

Ключевые слова: образование, инклюзивное образование, социализация, универсальная социализация, ее виды; социально-педагогические технологии.

Образование - великое право каждого человека, имеющее для него огромное значение и дающее серьезные перспективы для развития потенциала каждой личности и общества в целом. Смысл инклюзивного образования как обновленного вида социального обучения в том, чтобы обеспечить права растущего человека с ограниченными возможностями здоровья на беспрепятственное образование, без дискриминации и на основе равенства возможностей государства. Терминологически оно связано с такими группами понятий как безбарьерное образование, образование для всех, специальное или коррекционное образование, интегрированное образование.

В последнее время в российском образовании большое внимание уделяется инклюзивному образованию. Очевидно стремление общества сохранить полноценно право детей на качественное образование, социальное развитие и достойную жизнь, опираясь на принципы гуманизма и свободного выбора человека.

Общество призвано принимать людей с различными возможностями здоровья, считая их равноправными и достойными членами общества. И это не просто новая тенденция нашего времени, но и возможность привлечь внимание всех на поддержку родителей и детей, желающих получить достойное образование наравне со всеми. Правильно организованная траектория обучения, независимо от физических, умственных способностей, а также социального положения, дает возможность ребенку удовлетворить свои потребности в получении образования, равное уровню его развития.

Инклюзия стала реальностью российского образования. Еще известный классик психологии и возрастной педагогики Л.С.Выготский утверждал, что нельзя ребенка с ограниченными возможностями исключать из компании детей с нормальным развитием. Нельзя замыкать воспитанника в узкий круг семьи или даже специфичного школьного и классного коллектива, создавать замкнутый, оторванный от реальности мир, в котором всё напоминает о дефекте ребенка, всё сфокусировано на его недостатке и не помогает его социализировать, вводить в настоящую жизнь.

В современных документах указано на необходимость построения образовательного процесса с опорой и учетом индивидуальных возрастных и психофизиологических особенностей учащихся, и при этом о создании специальных условий совместного обучения и воспитания детей с ОВЗ и инвалидов. Разумеется, эти требования накладывают серьезную ответственность на профессионалов: учителей, социальных педагогов, психологов,

воспитателей и классных руководителей, которые организуют повседневную жизнедеятельность обучающихся.

Аналитики проводят исследования результатов позитивного влияния инклюзии в образовании и обнаруживают ряд типичных трудностей, которые испытывают все участники этого нововведения.

Среди них нормативно-правовое обеспечение;

- финансовые трудности: нет дополнительного финансирования, достойной оплаты педагогам, средств для их дополнительного обучения; недостаточность оплаты молодым специалистам и опытным сотрудникам, узким специалистам, дефектологам, логопедам в компенсацию их физического и эмоционального вклада;

- психолого-педагогические трудности: неготовность педагогов взять на себя ответственность за обучение детей с ОВЗ; изменять свой привычный педагогический стиль под изменения ситуации в новых условиях; дифференцировать свои учебные планы, программы, методику;

- материально-технические трудности: отсутствие специального оборудования и средств обучения для коррекции; нехватка кабинетов и оборудования для индивидуальных занятий и развития детей в особой предметно-пространственной среде, с занятиями лечебной физкультурой, культурно-досуговыми занятиями.

Мы остановимся только на трудностях, связанных с применением социально-педагогических технологий в таком важном процессе, как социализация личности в этом мире, в обществе применительно к инклюзивному образованию.

Можно говорить о трех видах затруднений в этом плане:

- об общественном мнении, которое необходимо сфокусировать на повышении уровня поддерживающего внимания к детям и родителям, нуждающимся в социальной и педагогической помощи, без стереотипов и предрассудков;

- о психологических страхах многих родителей, порождающих барьеры и неготовность обучать своих нормально развивающихся детей вместе с детьми с ОВЗ, что напрямую передается из семьи в школьные группы;

- о неумении нормально развивающихся детей, или, возможно, элементарной недовоспитанности, чтобы адекватно воспринимать и взаимодействовать со сверстниками с ОВЗ, и отсюда взаимно обратное явление - проблемы дружественной адаптации всех в таком коллективе.

Организация инклюзивного образования - это не только создание материально-технической базы, для беспрепятственного доступа в образовательное учреждение и комфортные условия обучения, но и правильно встроенные пути взаимоотношений нормально развивающихся детей и их родителей к детям с ОВЗ. Высокие результаты инклюзивного образования в полной мере зависят от культуры отношения всех участников образовательного процесса к детям с ОВЗ, а также, ключевую роль играет готовность педагогов и психологов к совместному взаимодействию.

Для семей, воспитывающих детей с ОВЗ необходимо организовать психолого-педагогическое сопровождение, а также создание особого, благоприятного климата в ученическом и педагогическом коллективах.

В школе, где обучаются дети с ОВЗ важно дать понять родителям таких детей, что специалисты школы - это, прежде всего, их партнеры. Сотрудничество их будет успешно происходить в случае верно поставленных совместных целей. На наш взгляд, это достижение такой благородной для родителей и педагогов цели, как социализация подрастающего поколения. Применение технологий в этом случае тесно переплетается с направлениями универсальной социализации человека, которая дает ему возможность полноценной, достойной жизни, а не просто скудного биологически необходимого выживания.

Среди этих направлений назовем такие, которые гармонично переплетаясь и задают картину мира и определяют социальную роль и место человека в общества, и даже помогают

ему совместно с родителями и педагогами получить жизненные смыслы и ориентации своей социализации в ситуации современного развития общества:

- это социокультурная социализация, результатом которой возникает грамотный, образованный человек;
- это коммуникативная социализация, предъявляющая нам удивительного интересного собеседника;
- это семейная социализация, в атмосфере которой формируется добросердечный родитель;
- это гендерная социализация, помогающая человеку осознать счастье человека как мужчины и женщины, со всеми особенностями Инь-Янь;
- это вневозрастная социализация, представители которой-мудрые долгожители, преподносят нам свои секреты жизни ан этой земле;
- это валеологическая социализация, помогающая осознанно и постоянно исполнять свои обязанности в отношении своего физического здоровья, заняв позицию жизнерадостного спринтера;
- это также социально-правовая социализация, развивающая опыт человека как достойного гражданина;
- это еще и досуговая социализация человека, умеющего в роли беззаботного отпускника расслабиться и отдохнуть так, чтобы набрать новых сил и энергии для дальнейших достижений;
- это непременно профессиональная социализация, обеспечивающая рост компетентности человека как профи, понимающего требования мира к его способностям и возможностям в трудовой деятельности, а также мобильности, без которой в современности не прожить.

И это, наконец, финансово-экономическая социализация, содействующая получению человеком таких навыков, которые дадут ему право называться богатым землянин, и дело тут не только в деньгах, хотя и в них тоже.

Таким образом, для детей с инвалидностью или ограниченными возможностями здоровья реализация инклюзивных стратегий и социально-педагогических технологий связано с интенсификацией их возможности максимально полно по их силам осуществить самостоятельность и жизнестойкость на этапе вхождения в жизнь общества.

И позиция взрослых, миссия этичного сопровождения детей в процессе универсальной их социализации, - очевидна. В нашей концепции институте это сформулировано таким образом.

Искренне верьте в то, что каждый человек хочет и способен стать счастливым и радостным в этом лучшем из миров. Просто вспомните себя в детстве.

Твердо знайте, что потенциал каждого человека развивается всю жизнь. И он всегда ищет для этого своего выдающегося Учителя.

Будьте убеждены, что можно легко возродить внутренние силы каждого. Только создайте душевность общей атмосферы заботы и поддержки в сообществе.

Таковы всего три шага успешной универсальной социализации.

Человек как субъект. Учитель как образец. Сообщество педагогов и родителей как оплот единомышленников.

ЛИТЕРАТУРА

1. Атаева Т.А. Применение интерактивных технологий / Т.А.Атаева Электронное обучение в непрерывном образовании, УГТУ - № 2, 2015, с 5-6.

2. Вазлеев В.А. Работа с семьей ребенка, включенного в инклюзивное образование [Текст] // Аспекты и тенденции педагогической науки: материалы III Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, декабрь 2017 г.). - СПб.: Свое издательство, 2017. - С. 115-117

3. Ишембитова З.Б. Формирование социальной успешности у обучающихся с ОВЗ в системе непрерывного инклюзивного образования /З.Б.Ишембитова, Л.М.Кашапова,

Н.Н.Шаяхметова / Вестник УГНТУ. Наука. Образование. Экономика. - Серия: Экономика №3, - 2013, с.110

4. Социальная педагогика: генезис научного исследования понятий, идей, проблематики: монография / под науч. ред. С.В. Сальцевой. Оренбург: Изд-во ОГПУ, 2010. 340 с.

5. Старовойт Н.В., Антонова О.В. Трудности реализации инклюзивного образования в дошкольной образовательной организации // Молодой ученый. - 2017. - №21. - С. 450-452.

6. Юрьева А.А. Применение интерактивных технологий в инклюзивном образовании // Молодой ученый. - 2018. - №16. - С. 322-323.

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ВУЗЕ

Мовкебаева З.А.

д.п.н., профессор КазНПУ имени Абая, директор Ресурсного консультативного центра по инклюзивному образованию для вузов Республики Казахстан, Алматы

***Аннотация.** В статье представлен аналитический обзор существующих проблем и перспективных направлений развития инклюзивного образования в организациях высшего и послевузовского образования в Республике Казахстан. Описаны основные задачи, принципы и основные направления деятельности вузов по внедрению инклюзивного образования.*

***Ключевые слова:** люди с особыми образовательными потребностями, студенты-инвалиды, инклюзивное образование, высшее образование, сопровождение студентов*

***Түйіндеме.** Мақалада Қазақстан Республикасындағы жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру мекемелерінде инклюзивті білім беруді дамыту мәселелері мен перспективті бағыттарының аналитикалық шолуы берілген. Жоғары оқу орындарында инклюзивті білім беруді енгізудің негізгі міндеттері, қағидалары және бағыттары туралы айтылған.*

***Тірек сөздер:** ерекше білім қажеттіліктері бар адамдар, мүгедек студенттер, инклюзивті білім, жоғары білім, студенттерді қолдау*

***Abstract.** The article presents an analytical review of existing problems and promising directions for the development of inclusive education in higher and postgraduate education organizations in the Republic of Kazakhstan. The main tasks, principles and main directions of the universities in the implementation of inclusive education are described.*

***Keywords:** people with special educational needs, students with disabilities, inclusive education, higher education, student support*

В Республике Казахстан широко развиваются тенденции развития инклюзивного образования на всех его уровнях. В соответствии с «Концепцией по вхождению Казахстана в число 30-ти самых развитых государств мира» одним из важных принципов, которые будут играть важную роль при разработке реформ, признается «инклюзивность», который предполагает «наиболее полное вовлечение населения в процесс социально-экономического развития через предоставление равных возможностей для получения высококачественного образования, доступа к качественным медицинским услугам и высокопроизводительному труду для всех категорий граждан, включая наиболее уязвимые слои населения» [1]. Инклюзивность повышает уровень взаимного доверия в обществе, придает уверенность в будущем, чувство защищенности, а также повышает степень консолидации общества в периоды экономических кризисов.

В соответствии с принципом инклюзивности актуальной становится задача создания необходимых условий в вузах по внедрению инклюзивного образования с целью

обеспечения равного доступа к образовательным услугам лиц с особыми образовательными потребностями (ООП) и инвалидов.

Необходимость решения данной задачи определяется требованиями статьи 24 пункта 5 Конвенции о правах инвалидов, ратифицированной Республикой Казахстан 22 февраля 2015 года, согласно которой «все государства должны обеспечивать инвалидам доступ к общему высшему образованию ... без дискриминации и наравне с другими. С этой целью для них в организациях образования должно быть обеспечено разумное приспособление» [2].

Основные принципы внедрения инклюзивного образования в организациях высшего и послевузовского образования заключаются в обеспечении:

- равных прав и равных возможностей на получение высшего и послевузовского образования для студентов с ООП и инвалидов независимо от форм полученного среднего образования,

- непрерывности профессионального образования для студентов с ООП и инвалидов,

- получении студентами с ООП и инвалидов профессии и специальности на этапе высшего и послевузовского образования в соответствии с государственными образовательными стандартами,

- создании необходимых специальных образовательных условий, разумных приспособлений и безбарьерного окружения, обеспечивающих доступ студентов с ООП и инвалидов к единой образовательной и профессиональной среде.

Основными задачами внедрения инклюзивного образования в вузе являются:

- 1) создание доступной среды (доступа в вуз);

- 2) обеспечение равных возможностей для абитуриентов с ООП и инвалидов при поступлении в вузы;

- 3) адаптация учебного процесса к возможностям студентов с ООП и инвалидов;

- 4) помощь в трудоустройстве выпускников-инвалидов.

Основными направлениями деятельности вузов по внедрению инклюзивного образования в вузе являются:

- 1) Комплексное изучение потребностей студентов с ООП, их родителей (законных представителей), сокурсников, преподавателей и других сотрудников вуза в получении консультативной помощи в вопросах индивидуального и дифференцированного подхода к обучению, воспитанию и развитию лиц с ООП.

- 2) Создание необходимых специальных образовательных условий, разумных приспособлений и безбарьерного окружения, обеспечивающих доступ студентов с ООП к единой образовательной и профессиональной среде.

- 3) Соответствующая подготовка, профессиональная переподготовка и повышение квалификации преподавателей вузов, работающих со студентами с ООП и инвалидами.

- 4) Обеспечение психолого-педагогического сопровождения инклюзивного образования (материально-технического и учебно-методического).

- 5) Обеспечение гибкости и вариативности структуры и содержания образовательного процесса в вузах с разработкой и применением индивидуальных маршрутов образования, индивидуальных учебных планов.

- 6) Создание условий для профориентации, предпрофессиональной и профессиональной подготовки студентов с ООП в системе высшего и послевузовского образования.

В настоящее время в Республике Казахстан сформирована и развивается система инклюзивного высшего образования для лиц, имеющих инвалидность, которая значительно расширяют возможности для их профессионального самоопределения, последующего трудоустройства и социализации. При этом, обучение в вузах лиц, имеющих инвалидность, реализуется по тем же образовательным программам, что и для здоровых сверстников, но при создании в вузах специальных условий для их эффективного освоения (безбарьерной среды, психолого-педагогического сопровождения, материально-технического оснащения и др.).

По данным Министерства образования и науки РК, в вузах обучается 1460 студентов с инвалидностью. Наиболее востребованными направлениями подготовки в вузах среди студентов-инвалидов являются: Педагогическое образование, Специальное (дефектологическое) образование, Социальная работа, Экономика и бухгалтерский учет, Юриспруденция, История, Изобразительное искусство и дизайн, Прикладная информатика, Менеджмент и др.

Для реализации одного из мероприятий Плана реализации ГПРОиН на 2016-19 гг: «Пересмотр программ высшего образования с учетом потребностей лиц, имеющих инвалидность» в настоящий момент реализованы следующие мероприятия:

1. Все Государственные общеобязательные стандарты образования (ГОСО), в том числе и высшего, разрабатываются с учетом инклюзивного образования (Гл.7 ст.56 Закона РК «Об образовании»).

2. В вузах Республики Казахстан активно проводится организационная деятельность по реорганизации архитектурной среды и безбарьерного доступа для обучения студентов-инвалидов (согласно Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-19 г.г. к 2020 г. 100% вузов должны будут обеспечить безбарьерную среду).

3. Плановмерно осуществляется повышение квалификации профессорско-преподавательского состава вузов для работы со студентами-инвалидами.

4. Для категории лиц с инвалидностью, испытывающих проблемы с передвижением, в части вузов реализуется возможность дистанционного обучения (Статья 27. гл. 5 Закона РК «Об образовании»).

5. В образовательные программы (далее - ОП) всех педагогических специальностей включена обязательная для изучения учебная дисциплина «Инклюзивное образование» (2 кредита).

6. Для реализации указанной дисциплины разрабатывается учебно-методическое обеспечение в виде учебников и учебно-методических пособий по инклюзивному образованию и др.

7. В вузах внедряется сопровождение в образовательном процессе студентов, имеющих инвалидность (назначаются координаторы по психолого-педагогическому сопровождению, создан при КазНПУ имени Абая Ресурсный консультативный центр по психолого-педагогическому сопровождению инклюзивного образования, открываются в вузах консультативно-практические центры сопровождения студентов с инвалидностью и др.).

8. Проводится регулярная деятельность по сбору и анализу состояния условий для студентов-инвалидов во всех вузах РК, определение их особых потребностей и др.

9. В вузах разрабатываются комплексные планы деятельности по обеспечению условий для лиц, имеющих инвалидность.

Вместе с тем, для повышения эффективности инклюзивного образования в вузах в вузах целесообразно предусмотреть деятельность по преодолению следующих актуальных проблем:

1. В действующих ГОСО не предусмотрена дифференциация в сроках овладения содержанием ОП по отношению к обучающимся лицам, имеющим инвалидность. Так, не предусмотрена возможность, например, продления срока обучения на бакалавриате на 1 год, а на магистратуре - на 0,5 лет для лиц, имеющих инвалидность.

2. Отсутствие подготовительного курса в вузах для лиц, имеющих инвалидность. Вместе с тем, выпускники специальных (коррекционных) школ-интернатов при включении в учебный процесс вуза имеют проблемы образовательного и адаптационного характера.

3. Отсутствие законодательно закрепленного требования для всех вузов при проектировании и реализации ОП включения специальных (адаптационных и реабилитационных) дисциплин (модулей) по выбору для инвалидов и лиц с ограниченными возможностями развития.

4. Недостаточный уровень подготовленности профессорско-преподавательского состава к работе со студентами, имеющими различные особенности, что оказывает влияние на качество образовательного процесса.

5. Отсутствие в штатном составе вузов ставки координатора сопровождения лиц, имеющих инвалидность.

Соответственно, для успешной конкуренции выпускников-инвалидов на рынке труда и эффективного выполнения ими профессиональных обязанностей целесообразно не создавать в вузах специальные группы и специальные образовательные программы для лиц, имеющих инвалидность. Необходимо, не снижая уровня и содержания профессиональной подготовки специалистов в вузе, обеспечить их возможностью адаптировать существующие ОП и создать для их освоения им специальные условия.

Целесообразно разработать специальные программы довузовской подготовки абитуриентов с инвалидностью в виде подготовительных курсов с целью профориентации и предпрофессиональной их подготовки, обеспечить возможность применения индивидуальных учебных планов (с увеличением сроков обучения) с учетом особенностей и образовательных потребностей конкретных обучающихся с лицами, имеющими инвалидность (в рамках ГОСО). Следует активизировать работу по созданию в вузах социально-средовых условий для студентов-инвалидов, направленных на развитие социальной независимости, социального общения, возможности решения круга индивидуальных проблем доступа к образованию, возможности занятий спортом, физкультурой, культурно-досуговой деятельностью и др.

Необходимо, на наш взгляд, включить в структуру образовательных программ по всем специальностям дополнительного раздела «Условия реализации примерной основной образовательной программы для лиц, имеющих инвалидность», в котором следует предусмотреть специальное материально-техническое обеспечение, специальные методы и методики обучения и т.д. с учетом специфики овладения той или иной специальностью. Целесообразно предусмотреть включение в вариативную часть ОП специальных (адаптационных и реабилитационных) дисциплин, в процессе которых у студентов-инвалидов будут преодолеваются нарушения учебных и коммуникативных умений, развиваться профессиональная и социальная адаптация. Необходимо также изменить содержание (для студентов-инвалидов) дисциплины «Физическая культура», переориентировав ее на «Адаптивную физическую культуру» и дополнив специфическим содержанием.

Важным представляется также расширение количества специальностей, по которым выделяется государственная квота для лиц с инвалидностью, переориентировав ее с гуманитарных специальностей на технические, IT-профиля и др., поскольку данные профессии наиболее востребованы на современном рынке труда.

Следует, на наш взгляд, обеспечить овладение всеми без исключения выпускниками вузов, не только на педагогических специальностях, инклюзивными технологиями обучения. Для этого целесообразно введение специальной дисциплины типа: «Инклюзивное образование» в качестве обязательных во всех вузах. Необходимо включить в штатный состав вузов ставку координатора сопровождения лиц, имеющих инвалидность.

Для внедрения инклюзивного образования в организациях высшего и послевузовского образования необходима тесная координация деятельности вуза, департамента образования, здравоохранения, социальной защиты населения, комитетов по делам молодежи, общественных организаций инвалидов, социально ориентированного бизнеса, негосударственных организаций, региональных и международных партнеров, направленная на решение актуальных проблем лиц с особыми образовательными потребностями и инвалидов.

К ВОПРОСУ О СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Абаева Г.А., к.п.н., доцент

ГУ «Национальный научно-практический центр коррекционной педагогики» МОН РК, Республика Казахстан, Алматы

Аннотация. В статье дан краткий обзор состояния государственной поддержки детей с особыми образовательными потребностями в Республике Казахстан на современном этапе.

Ключевые слова: дети с особыми образовательными потребностями, инклюзивное образование, специальное образование, интеграция, специальные организации образования.

Перед системой образования Республики Казахстан была поставлена задача - создание национальной модели образования и её интеграции в международное образовательное пространство. В соответствии с выдвинутой целью, общие тенденции развития образования заключаются в обращении к личностно-ориентированной педагогике и отходу от жестко регламентированных рамок обучения. Указанная смена акцентов в организации образовательного процесса продиктована приоритетом интересов личности ребенка, его здоровья, а также правом родителей на выбор образования с учетом индивидуальных потребностей и возможностей.

В нашей республике проживают более 5 миллионов детей, из них по данным Республиканской психолого-медико-педагогической консультации на первое января 2019 года зарегистрировано более **153230** детей с особыми образовательными потребностями. И каждый из них в той или иной мере нуждается в различных мерах государственной защиты и помощи.

В ряде стран мира, начиная примерно с начала 1980-х гг., ведется разработка и внедрение пакета нормативных актов, способствующих расширению образовательных возможностей детей. Казахстан также на протяжении двух десятков лет проводит системную и последовательную образовательную политику в отношении лиц с особыми образовательными потребностями, направленную на получение ими качественного образования. Отправной точкой создания собственной системы поддержки детей с ООП в нашей стране можно считать принятие Закона «О социальной и медико-педагогической коррекционной поддержке детей с ограниченными возможностями» в 2002 году, в котором был отражен весь передовой международный опыт оказания помощи детям указанной категории.

В последние годы активно развивается толерантная терминология и в законодательных актах произошло замещение понятия «дети с ограниченными возможностями» на «дети с особыми образовательными потребностями». При кажущейся схожести понятий необходимо четко различать, что за изменением названия идет замещение и смысла понятия. Дети с особыми образовательными потребностями - это вновь возникший и еще не устоявшийся термин, который возникает во странах мира при переходе от унитарного к открытому гражданскому обществу, когда оно осознает необходимость отразить в языке свое меняющееся отношение к детям с нарушениями в развитии, новое понимание их прав. В Законе об образовании РК лица (дети) с особыми образовательными потребностями обозначены как лица, которые испытывают постоянные или временные трудности в получении образования, обусловленные здоровьем, нуждающиеся в специальных, общеобразовательных учебных программах и образовательных программах дополнительного образования.

Определение понятия «особые образовательные потребности», по рекомендации стран организаций экономического сотрудничества и развития (ОЭСР), включает следующие группы:

- дети с нарушениями развития вследствие психофизических отклонений (*Disabilities*) - речи, слуха, зрения, опорно-двигательного аппарата, интеллекта;
- дети с трудностями в обучении, вследствие поведенческих и эмоциональных проблем (*Difficulties*);
- дети, у которых особые образовательные потребности появляются в силу неблагоприятных условий жизни - социальных, психологических, экономических, лингвистических, культурных причин (*Disadvantages*).

Это понимание для нас важно, так как показывает, что понятие инклюзии в образовании охватывает гораздо большую категорию детей, чем просто дети с ограниченными возможностями вследствие психофизических нарушений. В нашей статье мы представляем статистический учет и анализ государственной поддержки преимущественно первой и частично второй групп детей, которые имеют особые образовательные потребности вследствие нарушений психофизического развития или поведения.

Сложившаяся модель государственной поддержки детей с особыми образовательными потребностями включает несколько уровней:

1-ый уровень - скрининг психофизических нарушений на базе организаций первичной медико-санитарной помощи заключается в проведении скрининговых обследований психосоматического, нервно-психического развития детей раннего возраста, оценке зрительных и слуховых функций. Выявленные в результате скрининга дети группы риска направляются в психолого-медико-педагогические консультации (ПМПК) на комплексное обследование.

2 уровень – углубленное обследование на базе психолого-медико-педагогической консультации. Они создаются из расчета на 1 на 60 тыс детского населения и, несмотря на динамику роста сети ПМПК с 2016 года с 57 до 71 (+14), их количество остается недостаточным в связи с высокой рождаемостью. В ПМПК проводят обследование и определяют тип образовательной программы ребенка с ООП, а также консультирование родителей и педагогических коллективов по вопросам обучения, статистический учет и ведение сводной отчетности.

3 уровень – своевременная коррекционно-педагогическая помощь детям с особыми образовательными потребностями на базе кабинетов психолого-педагогической коррекции (КППК) и реабилитационных центров (РЦ). В последние годы также наблюдается увеличение сети новых видов специальных организаций образования, призванных оказывать комплексную коррекционно-педагогическую поддержку детям и их родителям. Так, в 2019 г. количество реабилитационных центров составило 12, кабинетов психолого-педагогической коррекции - 187, логопедических пунктов - более 1200.

4 уровень – охват дошкольным и школьным образованием. Согласно законодательству родители имеют право выбора организации образования. Обеспечение возможности приема всех детей без исключения в средние школы по месту жительства не предполагает закрытие специальных (коррекционных) школ. Речь идет о создании условий для реального, не декларативного права родителей выбирать между общим и специальным образованием и другими учебными заведениями в соответствии с индивидуальными потребностями ребенка. В то же время в обычных школах их особые образовательные потребности должны учитываться, и в случае необходимости оказываться специальная поддержка.

На рис. 1 представлена модель государственной поддержки детей с ООП в Республике Казахстан, сложившаяся с 2002 года.

СИСТЕМА ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

Рис.1 - Модель государственной поддержки детей с ООП в Республике Казахстан

Совершенствование системы государственной поддержки невозможно без ранней коррекционно-педагогической поддержки детей с ООП. Из 153230 учтенных детей с ООП львинную долю составляют дети школьного возраста – 98919 (64,8%), далее дети дошкольного возраста – 47744 (31%) и раннего возраста – 6565 (4,2%). Как видно, выявляемость детей раннего возраста находится на низком уровне. Из всех периодов дошкольного развития наименьшее внимание государства уделено детям от 0 до 3 лет, тогда как именно здесь закладываются основы для познавательного и интеллектуального развития ребенка, приобретения социальных и коммуникативных навыков. Комплексное решение проблем раннего развития детей потребует координации и согласованных действий образования, здравоохранения социальной защиты, а также широкого включения родительской общественности.

В последние годы в республике повысился общий охват обучением, воспитанием и коррекционно-педагогической поддержкой детей с особыми образовательными потребностями школьного, дошкольного возраста, обозначилась положительная тенденция увеличения количества дошкольников при сокращении количества школьников с ООП. Все больше родители выбирают не специальные, а обычные школы для своих детей.

Однако, зачастую ни учителя, ни специалисты сопровождения не владеют инструментарием, практическими навыками работы в условиях инклюзии: не умеют строить индивидуальную образовательную траекторию, изменять учебный план, а, соответственно, критерии оценки учебных достижений обучающихся; не владеют способами оценивания результатов обучения; не используют вариативные, альтернативные методы обучения; не могут подобрать учебники и пособия, адаптировать место обучения.

Вместе с тем вызывает тревогу увеличение количества детей, обучающихся на дому. В Казахстане согласно статистическим данным, предоставленным областными ПМПК за 2018 год, количество детей с ООП школьного возраста, обучающихся на дому составляет 2% от общего количества выявленных детей данной категории и данного возраста. За три года количество детей с ООП, обучающихся на дому, увеличилось на 3003 человек.

Статистические данные свидетельствуют о негативных тенденциях в системе образования лиц, обучающихся на дому. Надомное обучение, в отличие от школьного, классного, в силу объективных причин не может предоставить всего объема

образовательных услуг, что значительно ограничивает возможности и нарушает права детей с ООП и детей-инвалидов на получение качественного образования.

Согласно рекомендациям ООН «Образование школьников на дому должно быть исключительной и временной мерой, направленной на поддержку детей, чье здоровье не позволяет им посещать школу, и не должно становиться практикой, которая усугубляла бы их изоляцию и нарушала права детей-инвалидов на получение качественного образования».

Все эти вопросы возможно решить последовательно, проводя исследования в этом направлении, и повышая мастерство педагогов, а также предоставив учителям реальный инструментарий: уровневые ГОСО, уровневые ожидаемые результаты в учебных программах, уровневые задания в учебниках.

ЛИТЕРАТУРА

1. Руководящие принципы политики в области инклюзивного образования. – ЮНЕСКО, 2009.
2. Петерс Сьюзен Дж. Инклюзивное образование: стратегии для всех детей/перевод с англ. под ред. Т.В.Марченко, В.В.Митрофаненко, В.С.Ткаченко, Ю.В.Мельник – 2010.
3. Ежегодные отчеты ННЦП КП. Сайт: special-edu.kz.

ПЕДАГОГ МАМАНДАРДЫҢ КӘСІБИ ҚЫЗМЕТІНІҢ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ СПЕЦИФИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Рымханова А.Р. PhD, доцент

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті
Қазақстан, Қарағанды

***Түйіндеме.** Мақала инклюзивті білім беру жағдайындағы педагогтердің кәсіби іс-әрекетінің ерекшеліктерін, оның ішінде жалпы білім беру процесіне инновацияларды енгізуге көзқарастарын зерттеуге арналған. Мақалада нормативтік құжаттар мен ғылыми әдебиеттердің мазмұнына аналитикалық шолу, сонымен қатар бірқатар зерттеулердің нәтижелеріне салыстырмалы талдау жүргізіліп, инклюзивті білім беруге қатысты мұғалімдердің әртүрлі ұстанымдары анықталған; мұғалімдердің жоғарыда аталған мәселелерге деген қарым-қатынасына әсер ететін факторлар қазіргі білім беру жүйесіндегі өзекті мәселелердің бірі ретінде көрсетілген.*

***Тірек сөздер:** инклюзивті білім беру, білім алудағы арнайы қажеттіліктер, кәсіби педагогикалық қызмет, инклюзивті білім беру жағдайындағы қызметтің ерекшеліктері, инклюзивті білімге көзқарас.*

***Аннотация.** Статья посвящена изучению особенностей профессиональной деятельности педагогов в условиях инклюзивного образования, в том числе их отношений к внедрению инноваций в образовательном процессе в целом. Статья содержит аналитический обзор содержания нормативных документов и научной литературы, также проведен сравнительный анализ результатов ряда исследований, где выявлены различные позиций учителей по отношению к инклюзивному образованию; приводится ряд факторов, влияющих на отношения учителей к вышеперечисленным объектам, как одной из актуальных проблем в современной образовательной системе.*

***Ключевые слова:** инклюзивное образование, особые образовательные потребности, профессиональная педагогическая деятельность, особенности работы в условиях инклюзии, отношение к инклюзивному образованию.*

***Abstract.** The article is devoted to the study of the features of professional activities of teachers in inclusive education, including their relationship to the implementation of innovations in the educational process as a whole. The article contains an analytical review of the content of*

normative documents and scientific literature; a comparative analysis of the results of a number of studies is also carried out, where various positions of teachers in relation to inclusive education are identified; a number of factors are given that influence the relationship of teachers to the above objects, problem as one of the relevant in the modern educational system.

Keywords: *inclusive education, special educational needs, professional pedagogical activity, features of work in an inclusive environment, attitude to inclusive education.*

Қазақстан Республикасында білім алу қажеттіліктері ерекше балаларды өзгелермен қатар толыққанды және қолжетімді оқыту жағдайларымен қамтамасыз етуге мүдделі инклюзивті білім беру ісі қарқынды дамып келеді. Қазір инклюзивті білім беру мемлекеттің инклюзивтік саясатының компоненті ретінде қарастырылуда. «Инклюзивтік саясат - бұл балалар мен олардың ата-аналарына мектеп түрін таңдауға мүмкіндік беретін құқықтық саясат» [1].

Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспарының басты міндеттерінің бірі [2] еліміздегі инклюзивті білім беруді дамыту болып табылады, сәйкесінше, білім алу қажеттіліктері ерекше балаларды жалпы білім беру процесіне қосу мен қолжетімді оқыту ортасын құрудың механизмдері анықталған.

Заманауи білім беру саласындағы трендтер мен тенденцияларға сай оқытудың жаңа формаларының, оның ішінде инклюзивті білім берудің пайда болуына байланысты, жаңа үлгідегі, кең спектрлі күзiреттiлiкке ие, өзгермелi бiлiм беру жүйесіндегi өзгерiстерге тез трансформациялана алатын педагогикалық кадрларды даярлау мәселесiнiң өзектiлiгi арта түсуде.

Бiлiм беру саласында енгiзiлiп жатқан реформалар, ең алдымен, еңбек нарығындағы глобальды бәсекелестiкке төтеп бере алатын күзiреттiлiгi жоғары кадрлық потенциалға деген қажеттiлiкпен тiкелей байланысты.

Заманауи бiлiм беру кеңiстiгi мұғалiмнен инновациялық ыңғайды, белсендiлiк пен педагогикалық қызметтегi трансформацияны талап етедi [3]. Осыны есепке ала отырып, Евроодақ пен Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы (ЭЫДҰ) заманауи педагогтердiң кәсiби күзiреттiлiктерiн белгiлеп бердi, бұл - ақпараттармен, технологиялармен және бiлiмдермен жұмыс iстей бiлу және бiлiм саласындағы әрiптестермен, қоғаммен өзара қызметтестiк орната бiлу. Классикалық педагог моделiне қарама-қайшы келетiн заманауи педагог тұлғасында, ең бастысы, цифрлық сауаттылықты қалыптастыру, әлеуметтiк дағдылар мен нетворкингтi дамыту, яғни өзгелерден үйрену мен идея, тәжiрибе алмаса бiлудi қалыптастыру. Демек, ЖОО Евроодақ пен ЭЫДҰ белгiлеген кәсiби күзiреттiлiктердi қамтамасыз ететiн жоғары сапалы бiлiм беру қызметтерiн ұсынуы тиiс. Бұл бұрын педагогтың кiсiби тұлғасына қойылмайтын жаңа талаптардың пайда болғанын көрсетедi, яғни бiлiм саласындағы жаңа тенденциялар контекстiнде заманауи педагог тәлiмгер, басшы, модератор, эксперт, коуч және фасилитатор бола бiлуi керек [4].

Адами капиталдың дамуы, оның iшiнде бiлiм саласына кәсiби мамандар даярлау мемлекеттiң басым бағыттарының бiрiне жатады. ҚР «Атамекен» Ұлттық кәсiпкерлер палатасы жанындағы Адами капиалды дамыту мен бизнестiң әлеуметтiк саясаты комитетi бiлiм берудi қызметтер түрiне жатқыза отырып, 2016 ж. «Педагог» кәсiби стандартын даярлады. Стандарт тiкелей педагогикалық мамандықтардың бiлiм бағдарламаларын қалыптастыруға бағытталған, сондай-ақ, педагогикалық мамандық түлектерi мен бiлiм беру ұйымдарындағы қызметкерлердi сертификациялауды көздейдi.

Стандарт бойынша педагогикалық қызметтегi құндылықтардың iшiндегi заманауиларын атайтын болсақ, олар – бiлiм алушының тұлғасына құрметпен, толеранттылықпен қарау, педагогикалық процесте өзгермелi жағдайларға тез бейiмделушiлiк, икемдiлiк, эмпатия және қызметтестiк пен конфликтiлiк ситуацияларды шеше бiлуге қабiлеттiлiк.

Қазiргi кезде бiлiм алу қажеттiлiктерi ерекше оқушылардың құқықтарын жүзеге асыруға байланысты заманауи педагог келесi бiлiм, бiлiк, дағдыларды игеруi тиiс: арнайы

педагогика мен арнайы психология негіздерін білу; оқушылардың жасқа сай, жеке және даму ерекшеліктерін ескере отырып, оқыту-түзетудің әдіс-тәсілдерін тиімді қолдану; БАҚЕ балалардың барлық категорияларына педагогикалық қолдау көрсете білу; білім бағдарламасын меңгеруде туындайтын қиындықтарды шешуде психолог, логопед, дефектолог мамандармен бірлесе жұмыс істей білу; білім алушылардың бойында «ерекше» адамдар категориясына толеранттылық сезімдерін тәрбиелеу [5].

Қазақстан Республикасындағы инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамалық тәсілдемелерінде «Кадрлық қамтамасыз ету» пункті инклюзивті білім беретін мектеп мұғалімдеріне арнайы педагогтарға қойылатын біліктілік талаптарының қойылатындығы көрсетілген. Бұл – БАҚЕ балаларды толеранттылықпен қабылдауға даярлық; БАҚЕ балаларға білім беру жүйесінің заманауи психологиялық-педагогикалық концепцияларын білу; олардың жеке даму ерекшеліктерін білу және сәйкесінше арнайы оқыту әдіс-тәсілдерін қолдана білу [6].

Жалпы білім беретін мектептегі сыныптарда БАҚЕ оқушының пайда болуы сыныптың типін бірден «инклюзивті білім беру сыныбына» өзгертеді, демек сыныптағы өзге оқушылар мен осы сыныпта жұмыс жасайтын педагог мамандардың барлығы да инклюзивті білім беру процесінің субъектісіне айналады. Бұл өз кезегінде әртүрлі бейінді мамандардың жұмысының бағыты мен мазмұнының, формасының өзгеретіндігін көрсетеді.

Жаңа форматтағы педагог тұлғасына қойылатын талап, ең алдымен – инклюзивті білім беру философиясын саналы түрде қабылдау. Бірақ, өкінішке орай, шетелдерде және Қазақстанда жүргізіліп жатқан зерттеу нәтижелері практикадағы педагогтердің кәсіби икемділігі мен толеранттылығының төмен деңгейін көрсетеді.

Инклюзивті білім беру процесі білім жүйесіндегі жаңа бағыт болғандықтан педагогтердің жалпы жаңашылдыққа, инновацияларға деген көзқарастары мен қатынастарын зерттеу жұмыстары адам табиғатының жаңалықтарға деген қатынасының әртүрлі екендігін дәлелдей алады.

Э.Роджерстің [7] классификациясы бойынша, инновация субъектілерін үш топқа бөлуге болады. Бірінші топты новаторлар құрайды, бұлар әрдайым жаңашылдыққа дайын, жаңалықтарға қызығушылық танытады және саналы түрде қабылдайды, жаңа жағдайға бейімделгіш, икемделгіш, өз білімдерін толықтыруға және өзін-өзі дамытуға дайын.

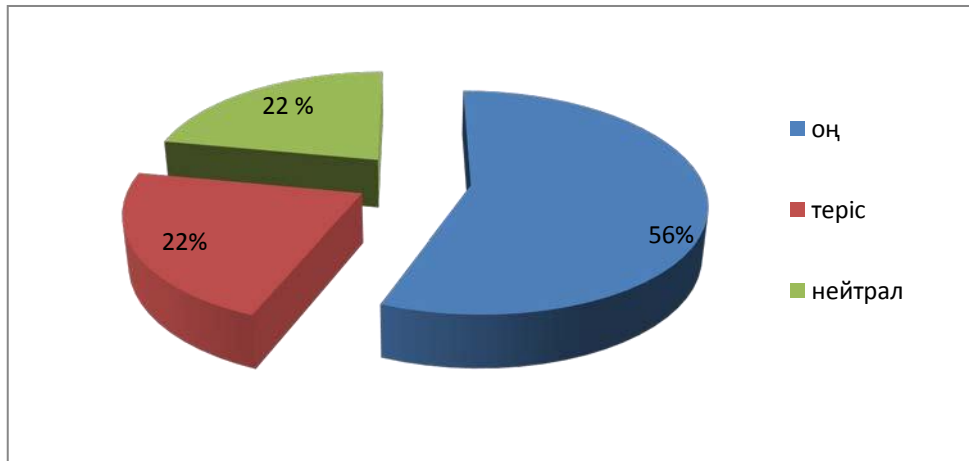
Екінші топ реализаторлардан, яғни жүзеге асырушылардан құралады, бұлар бастапқыда ешкімге қосылмайды, позициялары анықталмаған, ақпараттары аз, инертті, нейтрал күйде болады. Біраз уақыттан кейін жаңашылдарға еруге бейім. Кейде тіпті олардан да гөрі ықпалы күштірек болып, көшбасшылықты иеленеді.

Үшінші топ - консерваторлар, бұл топ мүшелері дәстүрлі құндылықтарды дәріптейді, олар жаңалықтарды мүлде қабылдамайды немесе қиындықпен қабылдайды, жаңалықтардың қажетсіздігі мен тиімсіздігін дәлелдеуге тырысады, сондықтан, инновациялардың жүзеге асуына кедергі жасайтындардың қатарын құрайды.

Біздің зерттеулерімізде тәжірибедегі мұғалімдердің басым көпшілігі аралық позиция мен консерваторлар топтарын құрайды да, біртіндеп ашық, белсенді қарсылықтан енжар қарсылыққа ауысып, одан біртіндеп инновацияларды қабылдауға белсенді кірісетіндігі белгілі болды. Демек, инклюзивті білім тәрізді инновацияға қарсылық білдіру уақытша құбылыс.

Зерттеуге қатысқан 639 тәжірибедегі педагогтердің тек 23,5%-де білім алу қажеттілігі ерекше балалармен жұмыс істеу тәжірибесі бар; мұғалімдердің педагогикалық өтілі 1-48 жыл, жас көрсеткіші 22-65 жас аралығында. Гендерлік құрам бойынша 5,9% - ер адамдар және 94,1% - әйел адамдар.

Алынған нәтижелерге сәйкес, педагогтердің 56% инновация ретінде инклюзивті білім берудің енгізілуін құптайды, ал 22% нейтрал позицияны иеленеді, себебі толық ақпараттары жоқ, өз көзқарастарын нақтылай алмаған, ал қалған 22% анық қарсылық көрсетеді және өздерінің консервативтік қатынастарын жасырмайды (1 сурет). Дегенмен мұғалімдердің басым көпшілігі инклюзивті білім берудің маңыздылығын мойындайды.

1 сурет - Тәжірибедегі мұғалімдердің инклюзивті білім беруге қатынасы

Біздің зерттеуімізде консерваторлар тобын құрайтын педагогтер негізінен гимназиялар мен лицей-мектептердің мұғалімдері қатарынан болды. Олардың ойынша, біріншіден, арнайы білім мен жалпы білімді біріктірудің қажеттілігі жоқ, себебі арнайы білім беру жүйесі тек БАҚЕ балалардың кемшіліктерін түзетуге бағытталған, демек оларды жалпыбілім беру жүйесінде оқыту барлық тараптар үшін де тиімсіз. Екінші жағынан, бұл топтағы мұғалімдер инклюзиямен бетпе-бет келмеуден үмітті, себебі гимназия мен лицейлерде БАҚЕ балалар үшін орын табылуы неғайбыл. Бұл жерде педагогтер БАҚЕ балалар категориясына тек денсаулық және даму ауытқуы бар балалар ғана емес, дарынды балалар, оралман және босқындардың балалары, әлеуметтік жағдайына, тәртібіне байланысты ерекше қажеттіліктері бар балалардың бәрі жатқызылатынан хабарсыз екендіктерін көрсетеді.

Новаторлар немесе жаңашыл педагогтер бірден өздерінің кәсіби біліктіліктерін жетілдіруге кіріскен, олар жаңа ақпараттармен таныс, мемлекеттік саясатты түсінеді, нормативтік-құқықтық актілер туралы хабардар және инклюзивті білім беру жүйесінде жұмыс істеу мотивациялары қалыптасқан.

Тәжірибедегі педагогтердің инклюзивті білім беруге қатынастарына ықпал етуші факторлар ретінде келесі жайларды келтіруге болады, олар: гендерлік және жасқа сай ерекшеліктер; еңбек өтілі; БАҚЕ балалармен жұмыс тәжірибесі; кәсіби қызметке қанғаттануы; мотивация; жалақы көлемі; трансформациялану қабілету; өзіндік бағалау деңгейі; ақпараттық қамтамасыз етілу; эмоционалдық қабылдау; толеранттылық деңгейі; мектеп әкімшілігінің қолдауы; мектептің материалдық-техникалық жабдықталу деңгейі; инновацияларға даярлық; теориялық және практикалық даярлық деңгейі; кәсіби өсуге деген құштарлық және педагогтің атқаратын жұмысының көлемі. Бұлардың барлығы педагогикалық ұжымда инклюзивті білім беру процесіне әртүрлі позициялар мен әртүрлі көзқарастардың қалыптасуына тікелей ықпал етеді.

Демек, педагогикалық ұжымда бірдей көзқарастар мен қатынастардың қалыптаспауы инклюзивті білім беру процесінің сәтті жүзеге асуына кедергі келтіреді. Басты проблема педагогтердің инклюзивті білім беру жағдайында өздерінің кәсіби іс-әрекеттерінің өзгеретіндігін, оның спецификалық ерекшеліктерге ие болатындығын саналы түрде қабылдауы.

Спецификалық ерекшеліктерге келетін болсақ, бұл:

- БАҚЕ балаға кешенді диагностика жасау нәтижесінде тағайындалған нұсқаулар негізінде әр пән бойынша оқу материалын әрбір оқушының жеке ерекшеліктеріне сәйкес бейімдеу, яғни мазмұны мен меңгерту әдістерін таңдай отырып, көп нұсқалы жеке оқыту бағдарламаларын құру;

- жеке оқыту бағдарламасының жүзеге асырылуын қадағалау, оқушының жетістіктеріне мониторинг жүргізу, тиімді және тиімсіз оқыту әдістері мен формаларын дер кезінде анықтау;

- оқушының білім алу бағытын анықтауда әртүрлі бейінді мамандардың өзара тиімді қызметтестікте әрекет етуі (пән мұғалімдері, арнайы педагогтер, әлеуметтік педагог, педагог-психолог т.б.), өзара кәсіби кеңес пен өзара кәсіби көмек әрекетін жүзеге асыруы;

- әр оқушының қажеттіліктерін қанағаттандыратын және мүмкіндіктерін ескеретін арнайы оқыту әдістері мен дидактикалық құралдарды оқу-тәрбие және түзету-дамыту әрекетін ұйымдастыру барысында тиімді қолдана білу;

- әр оқушының даму ерекшеліктерінің ішінде жетістікке лайық болып саналатын ерекшеліктерді тани білу және соған үнемі сүйену, оқушы үшін жетістік пен сәттілік жағдаяттарын туғыза білу;

- балалар ұжымында кез келген ерекшелікке толерантты көзқарасты қалыптастыру және коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру [8].

Кәсіби педагогикалық қызметтегі бұл аталған ерекшеліктер әрбір педагогтің инклюзивті білім беру процесін жүзеге асыруы үшін қажет құзіреттіліктері.

Демек, инклюзивті білім беру ісін оң нәтижемен жүзеге асыру үшін педагогикалық ұжымның жаңа жағдайлар мен жаңа талаптарға сай трансформациялануы керек, сонда ғана инновациялар сәтті енгізіліп, күтілген нәтижені береді, білім беру процесіне жағымды ықпалын тигізе алады. Сондықтан келесі міндеттер жүзеге асуы шарт:

1. Инклюзивті білім беру педагогтің кәсіби ойлауының маңызды бір бөлігі болуы.

2. Тәжірибедегі педагогтердің инклюзивті білім беруге деген көзқарасын өзгертуде оның білім жүйесінің заңды бір формасы екендігіне көз жеткізу.

3. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің тек оқушылар мен ата-аналарды ғана емес, сонымен бірге мектеп әкімшілігі мен педагогикалық ұжымды да іс жүзінде қамти алуы.

4. Ата-аналар, оқушылар, педагогикалық ұжым және басқа да бұқара халықты белсенді ақпараттық қамтамасыз етудің жолдарын қарастыру.

ӘДЕБИЕТ

1. Казахстан начинает внедрение инклюзивного образования. www.inclusion.kz

2. Стратегический план развития Республики Казахстан до 2025 года: утв. Указом Президента РК от 15 февраля 2018 года №636.

3. Shkutina L.A., Sankhayeva A.N. Contents of readiness of future teachers to management in the system of education // Вестник Карагандинского университета. Серия Педагогика. – 2015. – №3 (79). – С. 257-264.

4. Масштабы просвещения и «цифры» вдохновляющий ресурс. www.edu.gov.kz

5. Профессиональный стандарт «Педагог». Прил. к приказу Председателя Правления Национальной палаты предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен» №133 от 8 июня 2017 года.

6. Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамалық тәсілдері. - Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. – 13 б.

7. Роджерс Е.М. Диффузия инноваций. - Нью-Йорк, 1965. – 210 с.

8. Хитрюк В.В. Инклюзивная готовность педагогов: генезис, феноменология, концепция формирования: монография / Респ. Беларусь. Барановичи: БарГУ, 2015. - 276 с.

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫ МЕН МЕКТЕП ҮНТҮМАҚТАСТЫҒЫ - САПАЛЫ БІЛІМ КӨРСЕТКІШІНІҢ КЕПІЛІ

Баршагүл Исабек,

т. ғ.к., доцент, оқу және оқу-әдістемелік жұмыстары жөніндегі проректоры
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті
Қазақстан, Шымкент

Жоғары оқу орны - көптеген ішкі және сыртқы байланыстарды біріктіретін күрделі құрылым. Жаңа форматтағы педагог дайындау - ЖОО-ға тиесілі. Ғылым мен техника жедел дамыған, ақпараттар ағыны күшейген заманда ақыл-ой мүмкіндігін қалыптастырып, адамның қабілетін, талантын дамыту бір күннің немесе бір жылдың шаруасы емес. Оған уақыт пен тынымсыз еңбек керек. Жоғары оқу орны - студент жастарды әлемдік стандарттар деңгейінде білім алуға, отансүйгіштікке, ұлтжандылыққа тәрбиелеудегі жетекші білім ордасы болып табылады. Жоғары оқу орнына түскен жастар тек маман иесі ғана емес, жан-жақты талант иесі, шығармашыл, өз ойын еркін жеткізе білетін, ұлттық рух пен имандылық қасиеттері бойына дарыған, өзін-өзі басқаруға қабілетті жеке тұлға болып қалыптасуына, болашақ мұғалімдердің озық технологияларды меңгеріп, білімі мен тәжірибесін жетілдіріп, арттыруда ЖОО-ның профессор-оқытушы құрамының атқарар үлесі ерекше.

Соңғы уақытта орта және жоғары білім мазмұнында көптеген түбегейлі өзгерістер жүзеге асып жатқандығы баршамызға мәлім. Қазақстанның дамыған елдердің қатарына қосылуының басты тетігі қолжетімді, сапалы, және заманауи білім болып табылады. Сондықтан да білім саласының дамуына жаңа серпін беру аса маңызды.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында «Білім беру жүйесінің басты міндеті - ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған технологиялардың, жаңа әдіс-тәсілдердің оқушылардың оқуға деген қызығушылығын арттырудағы маңызы - білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруде, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу», - деп білім жүйесін одан әрі дамыту міндеттері көзделеді. Бұл міндеттерді шешу үшін мектеп ұжымдарының, әр мұғалімнің күнделікті ізденісі арқылы барлық өзгерістерге батыл жол ашарлық жаңа тәжірибеге, жаңа қарым-қатынасқа өту қажеттігі туындайды. Олай болса, қазіргі заманауи қоғам педагогтан өз пәнінің терең білгірі болумен қатар, теориялық-әдіснамалық, нормативтік-құқықтық, психологиялық-педагогикалық, дидактикалық, әдістемелік тұрғыдан ақпараттық сауатты және АКТ құралдарының мүмкіндіктерін жан-жақты игерген ақпараттық-коммуникациялық құзырлылығы қалыптасқан маман болуын талап етіп отыр.

Білім бастауы - мектепте. Өскелең ұрпақтың болашағына қажет білімнің ең маңызды іргетасын қалайтын, тәрбие беретін, білім беру жүйесінің негізгі буыны ол мектеп. Дана халқымызда «Бір жылға жоспар құрсаң - егін ек, жүз жылға жоспар құрсаң - ағаш ек, ал мәңгілік мұратты көздесең - ұрпақ тәрбиеле» деген ғибрат бар. Бұл жауапкершілігі зор, салмағы ауыр міндет. Өйткені бүгінгі жас буын - ел болашағының ертеңгі кілті.

Жоғары оқу орындарында жүргізілетін кәсіптік практика мектеппен байланысты нығайтатын негізгі фактор. Кәсіптік практика - білім беру бағдарламасының міндетті компоненті. Педагогикалық бағыттағы білім беру бағдарламаларына сәйкес кәсіптік практика: оқу, тілдік, педагогикалық, өндірістік және дипломалды болып бөлінеді.

Курс	Кәсіптік практиканың түрлері	Семестр	Кредит саны	Сағат саны	Семестрдегі жалпы сағат саны	Практика ұзақтығы (апта)
1	Оқу практикасы (танысу)	1	2	30	60	2
2	Психология-педагогикалық практика	3	2	30	60	2
3	Оқу-тәрбиелік педагогикалық практика	6	4	30	120	4
4	Өндірістік педагогикалық практика	8	8	30	240	8
4	Дипломалды практика	8	4	30	120	4
	Барлығы		20		600	20

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаевтың биылғы жылғы тікелей қатысуымен ерекшеленген дәстүрлі Тамыз кеңесінде отандық білім беру жүйесінің үздік үрдісін сақтай отырып, бір орында тұрып қалмай, әрдайым даму жолында болу керектігі атап өтілді. Бұл салмағы ауыр білім саласының жүгін көтеру мемлекеттің маңызды мүддесі, ең негізгі саясаттың басым бағытына айналғанының тікелей айғағы. Президенттің айтуынша, бәсекеге қабілетті балаларды қалыптастыруда басты үміт мұғалімдерге артылады. Педагогтардың міндеті - еліміз үшін лайықты азаматтарды тәрбиелеу болып табылады.

Мектептер мен жоғарғы оқу орындары арасындағы өзара байланыс жұмыстарын бір ретке келтіру, жоспарлау, оның көлемі мен құрылымы туралы бірқатар ұсыныстар мен бағыттар жиі айтылғанымен, оның жүзеге асырылуында бүгінгі күндері проблемалы мәселелердің бары белгілі. Ендігі кезекте екі тарап та қарым-қатынасты одан әрі нығайта отырып, үйлесімді диалогты орнатуға мүдделі. Бұл орайда университетімізде кешенді түрде жұмыстар жүргізілуде. Атап айтсақ:

- Университеттің бакалавриат деңгейіне дайындалатын 34 білім беру бағдарламасының ішінде 30 ББ педагогикалық ғылымдар саласына жатады. Элективті пәндер каталогы, жұмыс оқу жоспарлары жаңартылған білім беру бағдарламасы талабына сәйкес талқыланып, құрастырылды;

- Университет жұмыс беруші мекемелермен: Түркістан облысының адами әлеуетті дамыту басқармасымен, Шымкент қаласы Білім басқармасымен, Шымкент қаласының «Назарбаев Зияткерлік мектептерімен», «Педагогикалық шеберлік орталығы» ДББҰ, «Өрлеу» Біліктілікті Арттыру Ұлттық Орталығы (БАҰО) АҚ филиалы Түркістан облысы және Шымкент қаласы бойынша Педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру (ПҚБА) институтымен және қала мектептерімен тәжірибе бөлісу мақсатында тығыз байланыста жұмыстар атқарады;

- Қорытынды аттестаттау комиссия құрамына жұмыс берушілер (мектеп директорлары) немесе тәжірибелі пән мұғалімдері мүше ретінде қатысты;

- Университет студенттерінің педагогикалық практика өтуін ұйымдастыру мақсатында 233 білім мекемелерімен келісім шарт жасалынды.

- Орта білім беру жүйесі жаңартылған білім бағдарламасына өтуіне байланысты университеттегі білім беру бағдарламаларына жаңартылған бағдарламаға қатысты пәндер қосылды. Сонымен қатар, 2018-2019 оқу жылында 102 оқытушы-профессорлар құрамы осы бағыттағы біліктілікті арттыру курстарынан өтті. Оның ішінде «Өрлеу» біліктілікті арттыру

Ұлттық орталығы АҚ ұйымдастыруымен өткен «Жаңартылған білім беру мазмұны аясындағы ЖОО заманауи педагогикалық технологиялар» курсынан - 25, Назарбаев зияткерлік мектептері мен Педагогикалық шеберлік орталығы бірлесе ұйымдастырған «Орта білім беру мазмұнын жаңарту аясында жаратылыстану-математикалық және қоғамдық-гуманитарлық циклдерінің пәндері» курсынан - 75, «Деңгейлік білім негізіндегі тренерлік курстары» - 2 профессор-оқытушылар құрамы курстарда оқып, сертификаттар алды;

➤ Мемлекетімізде орта және жоғары білім беру жүйесінде үштұғырлы тіл саясаты басты міндет болып отыр. Осыған байланысты университетімізде көптілді (қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде оқытатын) және ағылшын тілінде оқытатын топтардың саны жыл сайын артуда. Биылғы оқу жылында студенттер 11 ағылшын және 35 көптілді топтарда білім алуда. Физика, Информатика, Химия, Биология мамандықтары бойынша барлық пәндер тек ағылшын тілінде оқытылады;

➤ Түркістан облысы мен Шымкент қаласындағы мектептерде университетіміздің кафедра филиалдары жұмыс жасайды;

➤ Университеттің оқытушы-профессорлар құрамы мектеп мұғалімдері мен оқушыларға ғылыми, әдістемелік көмек көрсетіп, нәтижесінде ғылыми конференциялар, дөңгелек үстелдер, әдістемелік семинарлар ұйымдастырылады;

➤ Университеттің оқытушы-профессорлар құрамы Түркістан облысы мен Шымкент қаласындағы мектептерде белсенді түрде үздіксіз кәсіби бағдар жұмыстарын жүргізеді;

➤ Студенттердің педагогикалық ұжымда жұмыс жасау жағдайларына бейімделу деңгейін бағалау және кафедраның педагогикалық практика бойынша әдіскерінің жұмысына баға беру, практика өтетін объектіде орын алған негізгі мәселелерді талдау, практикадан өту барысында студенттердің меңгерген негізгі кәсіби дағдыларына талдау жасау мақсатында 2, 3, 4-курс студенттері арасында және сыртқы тұтынушылардан сауалнамалар алынады;

➤ Практикадан өтетін студенттердің жұмысын жақсарту және сапалы педагогикалық кадрларды даярлау бағыттары бойынша жұмыс беруші сарапшылардың пікіріне талдау жасау мақсатында Кәсіптік практика бойынша жұмыс берушілерден эксперттік сауалнама жүргізіледі. Нәтижесі бойынша мамандықтың педагогикалық практика барысындағы қажеттілік деңгейі анықталып, болашақ мұғалімдердің кәсіби дағдыларын дамыту және кадрлар даярлау жұмысын жақсарту бойынша ұсыныстары ескеріледі;

➤ 2017 жылдан бастап дәстүрлі түрде университетімізде бітіруші 4-курс студенттері арасында студенттердің шығармашылық белсенділігі мен кәсіби біліктіліктерін жетілдіру мақсатында университет көлемінде факультетаралық «Үздік жас маман» байқауы ұйымдастырылады. Байқау барысында жұмыс беруші тараптың мекеме басшыларынан жасақталған әділқазылар алқасы бітірушілер біліктілігін жоғары бағалап, өз мекемелеріне жұмысқа шақыруы жиі кездеседі.

➤ Университет білім беру бағдарламаларына Орта білім беру мазмұнын жаңарту аясында бірталай пәндер қосылды.

Ендігі кезекте мектеп пен ЖОО арасында ынтымақтастықты дамыту мақсатында бірлесе жұмыс атқарып, келесі мәселелерге ерекше мән беруіміз қажет:

- Тамыз кеңесінде мемлекетіміздің бас ұстазы Асхат Қанатұлы Аймағамбетов мәлімдегендей жаңартылған білім беру мазмұнына өтуімізге байланысты мектеп оқушылары мен түлектердің білім жетістіктерін бағалауда кезең-кезеңімен PISA, SAT, АСТ секілді халықаралық стандарттарына өтеміз. Әрине бұл көпшілік мұғалімдер үшін бейтаныс жүйе. Осыған байланысты мектеп мұғалімдері мен университеттің оқытушы-профессорлар құрамы бірлесе отырып, бағалаудың халықаралық стандарттарын меңгеруге әрекет ету керек. Сонымен қатар бұл мәселені педагогикалық практикадан өтетін студенттерге үйретуіміз қажет.

- Үштұғырлы тіл саясаты мәселесіне ерекше мән беруге тиістіміз. Мектеп кезінен бастап оқушыларға шет тілдерінен халықаралық тесттерге дайындау ісін қолға алу.

- Кәсіби психологиялық қызмет көрсетуде мектептерде **тәжірибелі кәсіби психологтар** тапшы, осы бағытта мектеп пен университет психологтары тығыз байланыста жұмыс жасау қажет.

- Инклюзивті білім беру бағдарламалары бойынша туындайтын сұрақтар әлі де көп, сондықтан мектеп пен университет ұжымы бірлесе отырып шешімін табуымыз қажет.

- Орта және жоғары білім беру сапасын көтеру мақсатында мектеп пен университетте қызмет ететін пән мұғалімдерінің ассоциациясын құру - бүгінгі күннің өзекті мәселесі.

Мектеп пен жоғары оқу орындарында қызмет ететін мәртебелі маман иелері - педагогтар ынтымақтастықты, өзара әрекеттестікті дамытқан жағдайда ғана білім сапасының көтерілуіне оң септігін тигізеді.

Ұлтжанды, адами құндылықтарды бойына жиған, экономикалық бәсекелестікке қабілетті, ары таза, елі мен жерін сүйетін бүгінгі студент ертең мықты мұғалім болары сөзсіз. Оның шәкірттері де осы қасиеттерді бойына сіңіреті сөзсіз. Бәріміз де мектептен түлеп ұштық. «Ұстазы жақсының ұстанымы жақсы» болатынын уақыт дәлелдеді. Мамандықты да сол мұғалімдерімізге еліктеп, солардай болсақ деген арман-тілекпен таңдадық. Бір орынға 20 талапкерден келетін талабы қатал кезеңде мұғалімдікке жүзден жүйрік, мыңнан тұлпар шыққандар ғана қол жеткізетін. Қазір заман басқа, бірақ уақыт талабы өзгеріп келеді – «білімді – мыңды жығады». Қабылдануын жұрт болып асыға күтіп отырған «Педагог мәртебесі туралы» заңның жобасы мұғалімдерге деген елдің санасын сілкіп, құрметін арттыруда. Сондықтан да келешекте мұғалімдікті таңдар талапкердің білімділігі мен зейіні басты назарда болуы тиіс. Мектептен келген білімді шәкірт жоғары оқу орнының талантты студентіне, бітірген соң мектептің білікті маманына айналары анық. Ол оқушыны оқыта отырып, қабілетсіз оқушы болмайтынын, оқушылардың дара қасиеттерін танып-білуге мүмкіндігі шектеулі әдістеме барын түсінеді және өзінің жас ұрпақ бағбаны болатындығын сезінеді. Ұрпақ болашағы – ұстазға байланысты. Мұғалім алдынан бір-біріне ұқсамайтын, әрқайсысының өзіндік ерекшелігі бар мыңдаған шәкірт өтеді.

«Мектеп - ЖОО - Мектеп» үштігі бірін-бірі толықтырып тұратын ұштаған дүние.

Мектеп оқушыларының бүгінгі білімі – ертеңгі капитал.

Өздеріңіз білетіндей қазіргі таңда білім саласына қаншама өзгерістер енгізіліп жатыр. Осы өзгерістерді тарату мақсатында Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университет базасында жақында өткен Қазақстан Республикасы оңтүстік аймақтың жетекші мектептерінің «ЖАҢАРУ ЖАРШЫСЫ-2019» атты I Форумы:

- Назарбаев Зияткерлік мектептерінің тәжірибесін жалпы орта мектептерге трансляциялау;

- Жалпы білім беретін ұйымдар жүйесінің инновациялық іс-тәжірибелерін тарату;

- Жетекші мектептердің - аймақтық мектеп педагогтеріне әдістемелік қолдау көрсетудің құралдары жайлы өзекті сұрақтарды қарастырды.

Форумға НЗМ, ОҚО - 100 жетекші мектеп директорлары және т.б. қатыстып "Инновациялық мектептер" желісін қалыптастырумен қатар, "олардың қарапайым мектептерден ерекшеліктері қандай болуы қажет?", "инновациялық мектептерді қалай дамытуымыз қажет?" - деген сұрақтар талқыланды.

Форумда инновациялық білім берудің негізгі миссиялары айқындалды:

- ❖ Мектеп-лицей, мектеп-гимназиялар желісін қалыптастыру арқылы **Назарбаев Зияткерлік мектептеріндегі озық тәжірибені** тарату;

- ❖ Лицей, гимназия сыныптарында жаратылыстану және гуманитарлық ғылымдар бағытына сәйкес терендетілген бағдарлама бойынша білім беру;

- ❖ Физика, химия, биология, информатика пәндерінің мазмұнын игеруде ағылшын тілін пайдалана отырып игеруге бірте-бірте көшу;

- ❖ **Назарбаев Зияткерлік мектептері тәжірибесіндегі** тәрбие бағытындағы жобаларды ("Шаңырақ" қауымдастығы, 100 кітап, Туған елге тағзым және т.б.) ендіру;

❖ Назарбаев Зияткерлік мектептерінің тәжірибесін инновациялық мектептер арқылы магниттік мектептерге тарату;

❖ Ағылшын тілін меңгерген пән мұғалімдерін даярлау.

Ойымызды түйіндей келе, Ахмет Байтұрсынұлы айтқандай «Басқадан кем болмау үшін бізге білім керек, күш керек. Білімді болу үшін – оқу керек, бай болу үшін еңбек ету керек, күшті болу үшін – білек керек. Осы керектің бәрін іске асыру үшін ақыл мен сабыр керек».

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СИСТЕМЫ МЕТОДИК АЛЬТЕРНАТИВНОЙ КОММУНИКАЦИИ В ИНКЛЮЗИВНОМ ДЕТСКОМ САДУ

Васич Б.К., к.п.н., доцент

Директор DRUŠTVO „ZA AKADEMSKU AKTIVNOST“/
ASSOCIATION "SOCIETY FOR ACADEMIC ACTIVITY"

Serbia / Сербия

Язык и коммуникация являются основой социального взаимодействия. Большинству людей освоение процесса общения даётся без каких-либо трудностей, но существует немалая часть, которая не способна использовать речь для полноценного общения. Одни из них совсем не могут говорить, речь других недостаточно хорошо развита, чтобы выполнять все коммуникативные функции. В этом случае есть необходимость обратиться к другим, альтернативным способам коммуникации, дополняющим и заменяющим речь, то есть к альтернативной и дополнительной коммуникации – АДК.

При написании статьи мы опирались на материалы сборника методических материалов «Альтернативная и дополнительная коммуникация», составленная по результатам семинара в рамках образовательного форума «Современные подходы и технологии сопровождения детей с особыми образовательными потребностями», составители: О.Н.Тверская, М.А.Щепелина.

1. Альтернативная и дополнительная коммуникация – основные понятия

Альтернативная коммуникация.

Все неголосовые системы общения называются альтернативным, но альтернативная форма коммуникации может использоваться либо как полная альтернатива речи, либо как дополнение к ней. Она актуальна в случае отсутствия устной речи и предполагает овладение совершенно иной коммуникативной системой, где особое значение приобретают невербальные коммуникативные средства (предметы, фотографии, пиктограммы, жесты).

Альтернативная коммуникация означает, что человек общается лицом к лицу с собеседником без использования речи.

Дополнительная коммуникация востребована лицами с недостаточно сформированной устной речью, которые нуждаются в соответствующей дополнительной поддержке, сопровождении собственной речи. Она представлена системой методов, с одной стороны, призванных помочь детям с временным запаздыванием речевого развития пережить долгий период отсутствия речи, способствуя овладению ею. С другой стороны, дополнительная коммуникация облегчает понимание вербальных сообщений лиц с тяжелыми речевыми нарушениями и обеспечивает им более эффективное взаимодействие с окружающими в дополнение к их устной речи. Дополнительная коммуникация означает коммуникацию, дополняющую речь.

2. Группы пользователей поддерживающей коммуникации

Поддерживающая коммуникация используется лицами, у которых в силу врожденных или приобретенных расстройств вовсе отсутствует либо существенно ограничена устная речь. К ним относятся дети, подростки и взрослые с сохранным пониманием речи, но располагающие недостаточным арсеналом вербальных средств коммуникации и лишённые возможности оптимально выразить собственные потребности.

Поддерживающая коммуникация также обеспечивает жизнедеятельность лиц с распадом речевой функции по причине перенесенных черепно-мозговой травмы, инсульта.

В зависимости от сформированности понимания речи и потенциальных способностей к овладению импрессивной и экспрессивной речью выделяют три группы пользователей поддерживающей коммуникации.

Группа 1 – лица, для которых поддерживающая коммуникация выступает в качестве экспрессивного средства. Они достаточно хорошо понимают речь, но не в состоянии выразить свои потребности вербально. Как правило, это люди с церебральным параличом, не испытывающие ощущений от движений органов артикуляционного аппарата, не способные выполнять произвольные целенаправленные движения, переключаться с одной артикулемы на другую, что определяет качество фонетической стороны речи (тяжелая степень дизартрии).

Наличие тяжелого двигательного расстройства ограничивает выбор существующих коммуникативных систем. В этом случае поддерживающая коммуникация будет являться дополнительным средством выражения желаний, интересов, самочувствия, которое может использоваться постоянно, на протяжении всей жизни человека, сопровождать его в различных ситуациях жизнедеятельности. Особое значение здесь приобретает не столько развитие понимания речи, сколько предоставление возможностей для самовыражения с помощью средств поддерживающей коммуникации.

Группа 2 – лица, испытывающие трудности в овладении языком. Скорее всего, они научатся говорить, но в настоящий момент их языковое развитие замедлено (например, дети с умственными ограничениями, моторной алалией). В этом случае поддерживающая коммуникация применяется временно и способствует формированию импрессивной и экспрессивной речи. В группу также входят лица, речь которых понятна только при наличии специальных дополнительных средств (например, при детском аутизме). Они фрагментарно пользуются устной речью. Их вербальные сообщения интерпретируются только знакомым ближайшим окружением и касаются известных, предпочитаемых тем. В иных ситуациях, для общения на малоизвестные темы с чужими, малознакомыми людьми необходима дополнительная коммуникация как поддержка устной речи.

Группа 3 – объединяет лиц, для которых устная речь как средство коммуникации слишком сложна (например, при тяжелых множественных нарушениях) и которые постоянно или в течение длительного времени нуждаются в подходящей для них альтернативе. Сюда также входят люди с нарушением слуха, аутизмом. Пользователей этой группы следует обучать как пониманию речи, так и способности общаться. Основная цель заключается в создании предпосылок для понимания другой системы коммуникации и обучения ее использованию без опоры на устную речь. В данном случае поддерживающая коммуникация выступает как замещающий язык, полная альтернатива отсутствующей устной речи.

3. Средства поддерживающей коммуникации

Коммуникация с помощью жестов

Движения тела и жесты – составная часть нашей ежедневной коммуникации. В случае отсутствия и ограничения устной речи движения тела и жесты выступают как единственно доступное коммуникативное средство выражения сообщений и понимания окружающих.

Жесты – это мануальные знаки. В большинстве стран существует два типа мануальных знаков. К первому типу относятся жестовые языки, используемые в среде глухих людей. Их часто называют по имени страны, например, норвежский жестовый язык (НЖЯ), американский жестовый язык (АЖЯ), русский жестовый язык. Жестовые языки первичны, т.е. они не произведены от устного языка. Они имеют собственную грамматику, их система словоизменения и порядок слов (синтаксис) отличаются от устного языка.

Другой тип мануальных знаков называется **жестовыми системами**. Они вторичны, сконструированы так, чтобы передавать речь слово в слово, и правила склонения в них те же, что в национальном устном языке. Как правило, жестовые системы изобретают учителя

глухих детей, чтобы иметь средство представления устного языка с помощью жестов. Но, тем не менее, такие системы никогда широко не использовались в среде глухих людей, потому что правила словоизменения и синтаксис устных языков плохо приспособлены к воспринимаемому зрительно жестовому языку (Приложение 1, 2).

Очень часто жестовые системы, следующие устному языку, используют в работе со слышащими людьми с нарушениями коммуникации и языка. Немногие слышащие люди хорошо владеют национальным жестовым языком, большинство национальных жестовых языков недостаточно хорошо описаны, по ним мало подходящих обучающих материалов. Поскольку жестовые системы построены на основе устного языка, их легче использовать вместе с речью. Это важно, потому что в работе с альтернативной коммуникацией речь и жесты обычно используются одновременно.

В учебно-методическом пособии под научной редакцией С.Е.Гайдукевич описывается концепция Э. Вилкен (Wilken), разработавшей метод «коммуникация с опорой на жесты». Данный метод предназначен для неговорящих маленьких детей, способных слышать.

«...Употребляя название «коммуникация с опорой на жесты», Э.Вилкен не только противопоставляет его языку жестов, но и делает более очевидными иной методический подход и целевую установку. Какую цель преследует развитие коммуникации с помощью жестов? Продуцирование детьми устной речи сопровождается жестикულიацией ключевых слов высказывания. Обучение жестам позволяет расширить коммуникативные возможности ребенка посредством визуализации устной информации и подготовить его к устной речи.

В возрасте 8-10 месяцев с помощью жестов, мимики и других действий дети начинают выражать потребность в коммуникации. Они в состоянии указывать на определенные части тела или на людей и имитировать простые действия. В этом возрасте ребенку уже можно предложить отдельные жесты. Использование на первом году жизни коммуникации с опорой на жесты и устной речи позволяет избежать «молчания», чего так опасаются при раннем применении языка жестов. Коммуникация с опорой на жесты способствует пониманию и общению, а полученный позитивный опыт развивает мотивацию и действия ребенка.

Выбор жестов обуславливается требованием соответствия интересам и конкретному жизненному окружению ребенка. Их используют в особо значимых ситуациях. Таким образом дети лучше запоминают связь между жестами и словами».

Е.А.Штягинова в методическом сборнике «Альтернативная коммуникация» выделяет следующие группы жестов:

1. Символические социальные жесты и движения.
2. Дополнительные социальные жесты
3. Группа жестов, являющихся имитацией простых предметных действий.
4. Жесты описательного характера.

Для изучения и запоминания жестов можно использовать на занятии альбом с крупными картинками или фотографиями, изображающими эти предметы или действия, сопровождая демонстрацию соответствующими жестами. Альбомы можно включать в сюжетную игру, например, при изучении распорядка дня. Также для запоминания жестов используются разнообразные пальчиковые игры и стихи.

Использование **жестов** подходит практически всем группам пользователей поддерживающей коммуникации, но в особенности людям со зрительными нарушениями. Также были отмечены положительные результаты при обучении детей с аутизмом, людей с сочетанными нарушениями зрения и слуха и детей с нарушениями развития языка («детская афазия»). Использование жестов ограничено для людей с двигательными нарушениями (церебральный паралич, синдром Ретта и др.).

Преимущества жестов по сравнению с другими средствами поддерживающей коммуникации состоят в следующем:

- жесты всегда находятся «под руками», их можно применять всегда и везде в отличие от технических средств коммуникации;

- жесты располагают намного большим «словарем», чем другие наборы символов;
- другие неязыковые системы символов сосредотачивают внимание на самой системе коммуникации (например, коммуникативные таблицы с картинками), тогда как при использовании жестов важно обращение непосредственно к партнеру.

Недостатки:

- Некоторые жесты понятны только «посвященным».
- Такое общение ограничено для детей с нарушениями двигательных функций.
- Жесты динамичны, то есть исчезают сразу после того, как их «произнесли».
- Ребёнок должен помнить жесты и извлекать их из памяти.

Коммуникация с помощью символов. Стивен фон Течнер в своей книге [6] классифицирует все символы на:

- графические (блосс-символы, пиктограммы, картиночные символы коммуникации, система символов Виджит, сигсимволы, картинки);
- орфографическое письмо;
- предметные символы (словесные кубики Примака).

Система Блосс-символов представляет собой разновидность логографической или идеографической письменности, т.е. письменности, не основанной на буквах. Основоположителем данной системы является австрийский химик, философ и гуманист Чарльз Блосс. Исходно символы Блосс разрабатывались как международный письменный язык по образцу китайской письменности. Предполагалось, что они будут способствовать борьбе за мир, облегчая государственным деятелям разных стран общение друг с другом (Bliss, 1965), но система никогда не использовалась для этих целей. Впервые её применили в Канаде для детей с двигательными нарушениями, которые не могли говорить и имели трудности с обучением чтению и письму.

Система символов Блосс состоит из около 120 основных символов, или радикалов. Их можно комбинировать, чтобы образовывать слова или значения, для которых нет основных символов. Блосс-символы построены как система аналогий. Комбинация Блосс-символов состоит из семантических элементов, которые комбинируются и понимаются по аналогии. Например, Блосс-символ СЛОН обычно состоит из ЖИВОТНОЕ+ДЛИННЫЙ+НОС; ДОМ – это ЗДАНИЕ+ЧУВСТВО; ТУАЛЕТ – СТУЛ+ВОДА, СЧАСТЛИВЫЙ – ЧУВСТВО+ВВЕРХ. Блосс-символы различаются между собой степенью прозрачности, т.е. тем, насколько легко ассоциировать графическое представление с определённым значением.

Блосс – система символов, в которой слова и понятия преобразованы в знаки вместо буквенного выражения. Некоторые из них имеют сходство с реальным объектом. Их называют пиктографическими, или изобразительными (Приложение 3).

Блосс оказывает максимальную помощь неговорящим детям с ДЦП и другими нарушениями опорно-двигательного аппарата. Чаще всего эти дети имеют сохранные познавательные возможности, хорошее понимание обращенной речи и способны к выражению своих желаний и мыслей.

Преимущества блосс-символов:

- блосс-символы быстро и легко запоминаются;
- указывают не только на предметы и явления, но и выделяют в них важные существенные признаки;
- могут использоваться как на уровне сигнальных знаков, так и для выражения чувств, мыслей и идей;
- во время использования не утрачивают связь с естественным языком, так как символы транслируются словами на родном языке;
- способны к расширению, пополняя словарь с учетом личной потребности и национальной принадлежности;
- блосс-языком могут пользоваться как дети, так и взрослые с разным уровнем интеллектуальных возможностей и с целью самореализации.

Недостатки блисс-символов:

- блисс-символы – сложный язык, обучение которому занимает много времени;
- отсутствие чёткого синтаксиса – комбинирование символов выглядит вполне произвольным (человек + чувство + положительный + усиление = 'друг').

Интерпретация левой части подобной записи как эквивалента понятия 'друг' совершенно условна. Поэтому усвоить такой способ создания новых понятий из элементарных трудно даже для взрослого человека.

Пиктографическая идеографическая коммуникация (PIC, пиктограммы) происходит из Канады (Maharaj, 1980). Это система впервые стала применяться вместо Блисс-символов для людей с тяжёлыми интеллектуальными нарушениями. Пиктограммы представляют собой стилизованные рисунки, образующие силуэт на фоне. (Приложение 4)

Пиктографические системы создаются с учетом лингвистических систем и среды проживания людей. При этом учитывается не только географическая среда, но даже населенный пункт – мегаполис, небольшой город или село. В качестве примера можно привести Пиктографическую коммуникативную программу М.Либерофф, доступную для работы с детьми, начиная с 4-летнего возраста. Программа включает комплекс из 340 изображений, сгруппированных по категориям: действия, имена прилагательные, приказы, просьбы и выражения чувств, вопросы, местоимения и наречия, имена существительные.

Картиночные символы коммуникации (Picture Communication Symbols, PCS; Johnson, 1981; 1985, 1992, 2004) происходит из США. В настоящее время система состоит примерно из 11000 словарных статей. Изображения легко нарисовать, поэтому PCS можно даже копировать от руки. В большинстве стран сейчас PCS является наиболее широкой используемой графической системой. Главное её преимущество по сравнению с PIC – большое число слов в словаре (Приложение 5).

Орфографическое письмо. Коммуникативные вспомогательные устройства могут быть основаны и на обычном письме. Такими устройствами в основном пользуются люди, овладевшие более сложными навыками экспрессивного языка. Поскольку у людей с двигательными нарушениями написание слов и предложений может занимать много времени, коммуникативные вспомогательные устройства часто содержат, кроме отдельных букв, сочетания букв, слова и предложения. Вспомогательные устройства для людей с ограниченным словарным запасом содержат в основном отдельные слова.

Тактильные символы. Данная форма коммуникации подходит лицам, находящимся на ранних этапах развития либо имеющим нарушения зрения, тяжелые множественные нарушения психофизического развития. Реальные предметы, их части и миниатюрные копии, условно осязаемые символы относятся к двух- или трехмерным, тактильно воспринимаемым символам, которые имеют ряд преимуществ: постоянство, высокую степень иконичности (схожесть с предметом), узнаваемость при осязании, возможность манипулирования.

Глобальное чтение. Авторами данного метода коммуникации, который родился примерно в 50-годы XX века, являются американский нейрофизиолог Глен Доман и японский педагог Шиничи Сузуки. Этот метод получил широкое распространение в США и других англоязычных странах, что связано со структурой англоязычной графики. Этот подход успешно используется при обучении глухих и слабослышащих детей раннего дошкольного возраста. Глобальное чтение также является одной из ведущих методик дополнительной коммуникации для стимуляции речевого развития у детей с синдромом Дауна, так как сильной стороной данных детей является зрительное и образное восприятие. Изначально разработанная врачами института Домана как методика для лечения детей с нарушениями умственной деятельности, в настоящее время глобальное чтение используется и среди здоровых детей.

Языковая программа «Макатон» – это уникальный метод обучения коммуникации, который способствует развитию речи у детей и взрослых с трудностями общения за счёт использования ЖЕСТОВ и СИМВОЛОВ совместно с РЕЧЬЮ.

«Макатон» был разработан в Великобритании в 70-х годах XX в. логопедом и дефектологом Маргарет Уокер. Сейчас программа широко используется в школах, больницах, социальных службах Великобритании, а также адаптирована в более чем 40 странах мира.

Приложения для смартфонов и планшетов:

1. «Коммуникатор ДАР»
2. Приложение «Пойми меня»
3. «Pecs» для планшета и смартфона на Android и iPad
4. Приложение «JABtalk»
5. Приложение «LetMeTalk»
6. Приложение «Говори Молча»

Наиболее важное техническое достижение в высокотехнологичных коммуникативных устройствах – использование **искусственной речи**. Существует две формы искусственной речи – синтезированная и оцифрованная.

Телекоммуникационные вспомогательные устройства. Новые технологии сделали телекоммуникацию доступной для людей с нарушениями, которые ранее не могли ей пользоваться. Люди с серьёзными нарушениями речи могут говорить по телефону, пользуясь синтезированной речью, либо пересылать тексты и графические символы с помощью персонального компьютера или текстового телефона. Существуют вспомогательные устройства, позволяющие отвечать по телефону, не поднимая трубку, или автоматически набирающие номер и т.д.

Выбор и реализация в образовательной практике тех или иных стратегий и методов обучения должны осуществляться в соответствии с квалификацией психофизического нарушения, а также, в зависимости от принадлежности человека к одной из трёх функциональных групп людей, нуждающихся в дополнительной и альтернативной коммуникации.

Е.А.Штягинова выделила основные принципы работы по внедрению системы поддерживающей коммуникации:

- Принцип постоянной поддержки мотивации
- Принцип избыточности символов (совмещение различных систем коммуникации - жестов, картинок и, например, написанного слова).
- Принцип «от более реального к более абстрактному»

К выбору системы альтернативной коммуникации надо подходить с учётом многих аспектов. Система должна облегчать повседневную жизнь, позволять человеку в меньшей степени чувствовать себя инвалидом и больше управлять собственной жизнью.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Климонтович Е.Ю. Различные методы обучения чтению и их применение в системе логопедической работы: метод. пособие / Е.Ю.Климонтович. – М.: РБОО «Центр лечебной педагогики», 2015.
2. Методика учебно-воспитательной работы в центре коррекционноразвивающего обучения и реабилитации: учеб.-метод. пособие / М.Вентланд, С.Е.Гайдукевич, Т.В.Горудко и др.; науч. ред.С.Е.Гайдукевич. – Минск: БГПУ, 2006.
3. Резниченко Т.С. Дорогу осилит идущий / Т.С.Резниченко. – М.: [б.и.], 2012.
4. Рыскина В. Альтернативная и дополнительная коммуникация в работе с детьми и взрослыми, имеющими интеллектуальные и двигательные нарушения, расстройства аутистического спектра / В.Рыскина. – СПб.: Скифия, 2016.
5. Севенинг Х. Материалы для развития коммуникации у людей с тяжелейшими формами церебрального паралича и другими двигательными нарушениями / Х.Севенинг. – Дюссельдорф: [б.и.], 1994.
6. Фон Течнер С. Введение в альтернативную и дополнительную коммуникацию: жесты и графические символы для людей с двигательными и интеллектуальными

нарушениями, а также с расстройствами аутистического спектра / пер. с англ. Стивен фон Течнер, Харальд Мартисен. – М.: Теревинф, 2014.

7. Фрост Л. Система альтернативной коммуникации с помощью карточек (PECS): руководство для педагогов /Л. Фрост, Э.Бонди. – М.: Теревинф, 2011.

8. Штягинова Е.А. Альтернативная коммуникация: метод. сб. / Е.А. Штягинова / Городская общественная организация инвалидов «Общество «ДАУН СИНДРОМ». – Новосибирск, 2012.

9. Bliss, C. (1965). Semantography (Blissymbolics) – Sydney: Semantography Publications.

10. Bloom, Y. (1990). Object symbols: A communication option. – North Rock, Australia : North Rocks Press.

Приложение 1

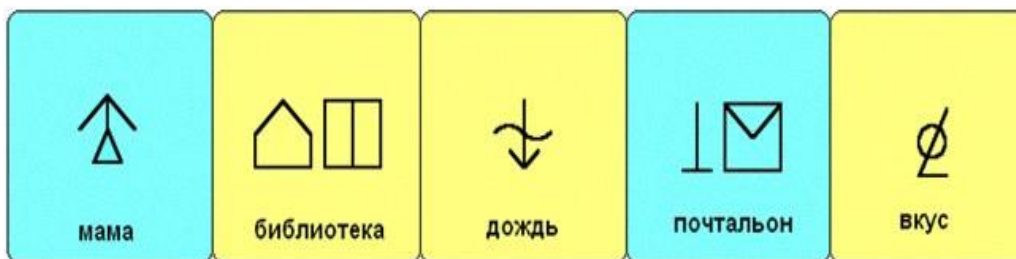

Приложение 2

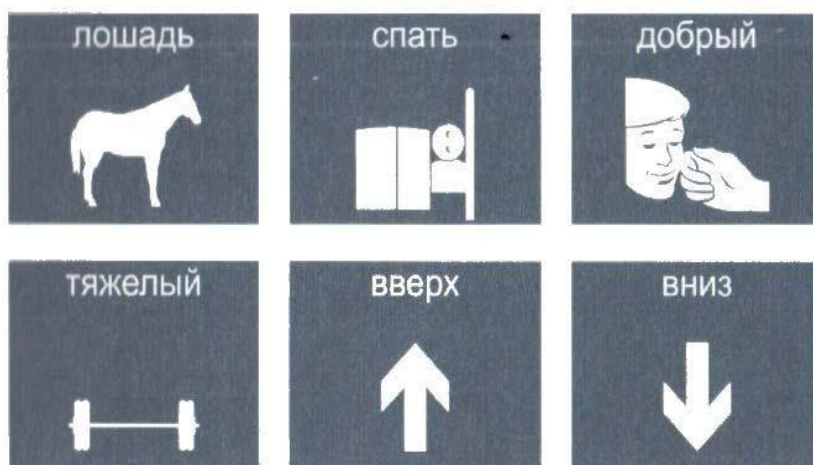

Рис. 20. Страница из журнала "Barbie"

Приложение 3

Приложение 4

Приложение 5

ГОТОВНОСТЬ УЧИТЕЛЯ К ИНКЛЮЗИВНОМУ ОБРАЗОВАНИЮ: ЦЕННОСТИ И УБЕЖДЕНИЯ

Имжарова З.У., к.п.н., доцент

Актюбинский региональный государственный университет имени К.Жубанова
Казахстан, Актюбе

Кто за инклюзивное образование – включение в учебный процесс общеобразовательной школы детей с различными нарушениями психофизического развития: нарушениями слуха, зрения, речи, опорно-двигательного аппарата, задержкой психического развития и эмоционально-волевыми расстройствами?

Все «за», но столь же однозначно отношение к инклюзивному образованию нашего казахстанского общества? В рамках данной статьи речь не идет о детях с особыми потребностями второй и третьей групп - детей со специфическими трудностями в обучении, поведенческими и эмоциональными проблемами, о детях, у которых в силу социально-психологических, экономических, языковых, культурных причин возникают особые образовательные потребности так как проблема совместного обучения этих групп детей сегодня не столь обсуждаема в обществе.

Какие этапы становления инклюзивного образования, образования детей с ограниченными возможностями развития, нами пройдены и на каком этапе находится сегодня казахстанское образование [1]?

Таблица 1. Периоды становления образования для лиц с ограниченными возможностями развития за рубежом

Название этапа	Временной период	Характеристика этапа
I. Зарождение	VII в. до н.э. – XII в. до н.э.	Признание и осознание необходимости закрепления в законодательных нормах правового положения не типичных детей
II. Осознание возможности обучения	XII-XVIII в.	Обучение детей с сенсорными нарушениями. Первые специальные организации
III. Обучение трёх категории детей: с нарушениями зрения, слуха, умственной отсталости	XVII в. – нач. XX в.	Открытие специальных учебных заведений и появление первых законодательных актов о введении специального образования.
IV. Понимание необходимости обучения всех детей с ограниченными возможностями развития	нач. XX в. - 70-е гг. XX в.	Расширение охвата нуждающихся в специальной помощи детей, с учётом вида нарушения. Реализация «модели нормализации» - интеграция детей
V. Включение детей с ограниченными возможностями развития в общество	70-х годов XX в.	Реализация «модели включения» детей с ограниченными возможностями в общеобразовательный процесс

Конечно же, казахстанская система образования находится на 5 этапе становления инклюзивного образования, а вот как давно?

В Государственной программе развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы определены новые концептуальные подходы к образованию детей с ограниченными возможностями в развитии, внедрению в практику идей обучения и воспитания детей с отклонениями в развитии совместно с нормально развивающимися сверстниками. Обеспечение равного доступа детей к различным программам воспитания и обучения, равного доступа детей с ОВЗ к образованию ставится в качестве одной из

приоритетных задач [2]. Законом Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года обеспечение реализации права детей с ограниченными возможностями здоровья на образование рассматривается как одна из важнейших задач государственной политики не только в области образования, но и в области демографического и социально-экономического развития РК» [3]. Таким образом, с 10-х годов 21 века образовательная политика государства имеет четкое направление на внедрение инклюзивного образования в систему казахстанского образования.

А как относятся к совместному обучению детей в норме и детей с ограниченными возможностями здоровья общественность: педагогическая, родительская, да и сами дети?

В своем исследовании я сделала акцент на отношении педагогической общественности к совместному обучению детей с развитием в норме и детей с ОВЗ.

Письменный опрос директоров школ Алматы и южного региона Казахстана в рамках проекта «Навстречу друг к другу: готовность современной школы к инклюзивному образованию», реализованного Евразийским технологическим университетом в рамках гранта Фонда имени Фридриха Эберта, показал неоднозначное отношение руководителей школ к этому вопросу как на входе в проект, так и на выходе. Проект имел целью мотивирование, активизацию целенаправленной работы менеджеров образования – директоров школ по реализации инклюзивного образования в вверенных им школах.

Получив результаты опроса директоров школ, появилась потребность узнать мнение учителей – практиков и сопоставить результаты опроса директоров школ на входе в проект и учителей школ. Анкетирование учителей проводилось в рамках выездного семинара (Мартукский район Актюбинской области) по проблемам инклюзивного образования и тоже «до» - до проведения семинара. В опросе участвовали 31 директор и 32 учителя.

**Таблица 2. Результаты индивидуального исследования:
отношение к совместному обучению**

Утверждение	Согласен полностью		Согласен наполовину		Не согласен наполовину		Не согласен полностью	
	директор	учитель	директор	учитель	директор	учитель	директор	учитель
1) Есть некоторые дети с отклонениями в развитии, которых бы я не взял к себе в группу, даже если бы мне оказали дополнительную помощь	50%	15%	10%	30%	13%	12%	26%	43%
2) Родители детей с отклонениями в развитии лучше всех знают их потребности, а также какая им требуется помощь	57%	37%	27%	43%	16%	6%	0%	6%
3) Не все педагоги, работающие с детьми младшего возраста, обладают навыками, необходимыми для работы с детьми с особыми потребностями	75%	40%	24%	25%	3%	25%	0%	10%
4) Дети с отклонениями развития должны получать часть образования в обычных программах	50%	38%	43%	44%	3%	9%	5%	9%
5) Для большинства детей с отклонениями в развитии совместное обучение может быть эффективным только при	76%	65%	24%	13%	0%	10%	0%	12%

дополнительной помощи со стороны взрослых								
6) Присутствие в группе ребенка с серьезными поведенческими проблемами имеет больше преимуществ, нежели недостатков	14%	15%	13%	44%	13%	15%	60%	26%
7) Я хотел бы, чтобы у меня в группе занимался ребенок (еще один ребенок) с отклонениями в развитии	13%	8%	28%	26%	6,6%	31%	53%	35%
8) Совместное обучение идет на пользу ребенку с особыми потребностями. Остальные стороны в этом процессе больших преимуществ не получают	50%	27%	27%	27%	6,6%	37%	16%	9%
9) Уход за детьми с особыми потребностями значительно сложнее, чем за остальными детьми	53%	65%	23%	27%	23%	12%	0%	6%
10) Некоторых детей лучше помещать в специализированные детские учреждения	70%	35%	23%	44%	0%	14%	10%	17%

Как видите, разница во мнениях в вопросах инклюзивного образования у менеджеров образования и учителей-практиков имеется. Учителя школ, которые уже лично, непосредственно находятся в «гуще событий», в «процессе» инклюзивного образования, оказались более лояльны к нему. Проанализирует только некоторые из этих пунктов.

Так, только 15% учителей согласны с утверждением «Есть некоторые дети с отклонениями в развитии, которых бы я не взял к себе в группу, даже если бы мне оказали дополнительную помощь», тогда как полностью поддерживают его 50% опрошенных директоров школ. Как видите 55% учителей готовы работать с такими детьми в своих классах.

И с тем, что «Родители детей с отклонениями в развитии лучше всех знают их потребности, а также какая им требуется помощь» уже полностью не согласны 6% учителей, тогда как среди директоров не было ни одного полностью не согласного с этим утверждением человека, а поддержали это утверждение 57% директоров (что на 20% больше, чем учителей). Учителя больше уверены в своих знаниях, способностях работать с особенными детьми?

Конечно, есть вопросы, в которых мнение учителей и менеджеров образования сходится, например, более 50% опрошенных (53% директоров и 65% учителей) полностью согласны с тем, что «Уход за детьми с особыми потребностями значительно сложнее, чем за остальными детьми», хотя уже 6% учителей полностью с этим утверждением не согласны (среди директоров поддерживавших эту позицию нет).

С тем, что «Для большинства детей с отклонениями в развитии совместное обучение может быть эффективным только при дополнительной помощи со стороны взрослых» полностью согласились более 60% учителей и директоров школ. Но и здесь уже 22% учителей частично и полностью с этим не согласны - то есть видят эффективность инклюзивного обучения с помощью одноклассников и через самообучение?

Вернемся к проекту «Навстречу друг к другу: готовность современной школы к инклюзивному образованию» - проект имел целью мотивирование, активизацию целенаправленной работы менеджеров образования – директоров школ по реализации инклюзивного образования в вверенных им школах. Каковы его результаты?

Таблица 3. Результаты индивидуального исследования: отношение к совместному обучению

Утверждение	Согласен полностью		Согласен наполовину		Не согласен наполовину		Не согласен полностью	
	до	после	до	после	до	после	до	после
1) Есть некоторые дети с отклонениями в развитии, которых бы я не взял к себе в группу, даже если бы мне оказали дополнительную помощь	50%	20%	10%	30%	13%	5%	26%	45%
2) Родители детей с отклонениями в развитии лучше всех знают их потребности, а также какая им требуется помощь	57%	15%	27%	45%	16%	15%	0%	25%
3) Не все педагоги, работающие с детьми младшего возраста, обладают навыками, необходимыми для работы с детьми с особыми потребностями	75%	50%	24%	25%	3%	15%	0%	5%
4) Дети с отклонениями развития должны получать часть образования в обычных программах	50%	45%	43%	40%	3%	10%	5%	5%
5) Для большинства детей с отклонениями в развитии совместное обучение может быть эффективным только при дополнительной помощи со стороны взрослых	76%	70%	24%	20%	0%	0%	0%	10%
6) Присутствие в группе ребенка с серьезными поведенческими проблемами имеет больше преимуществ, нежели недостатков	14%	40%	13%	37%	13%	23%	60%	0%
7) Я хотел бы, чтобы у меня в группе занимался ребенок (еще один ребенок) с отклонениями в развитии	13%	45%	28%	40%	6,6%	5%	53%	10%
8) Совместное обучение идет на пользу ребенку с особыми потребностями. Остальные стороны в этом процессе больших преимуществ не получают	50%	35%	27%	40%	6,6%	5%	16%	20%
9) Уход за детьми с особыми потребностями значительно сложнее, чем за остальными детьми	53%	75%	23%	15%	23%	10%	0%	0%
10) Некоторых детей лучше помещать в специализированные детские учреждения	70%	50%	23%	34%	0%	5%	10%	10%

Проанализируем ответы участников проекта по каждому из предложенных в исследовании утверждений. Каково отношение участников проекта к инклюзивному образованию до участия в проекте и после полугодовой работы в проекте?

Если на входе в проект 50% директоров полностью согласились с утверждением «Есть некоторые дети с отклонениями в развитии, которых бы я не взял к себе в группу, даже если бы мне оказали дополнительную помощь» и только 26% выразили свое полное несогласие с ним. То на выходе из проекта картина кардинально изменилась и теперь уже лишь 20 % участников проекта остались на позиции полного согласия с этим утверждением - т.е., 30% (!) изменили свое отношение к этому вопросу и теперь уже 45% директоров были категорически не согласны с ним – и взяли бы таких детей к себе в класс.

До участия в проекте 57% директоров считали, что «Родители детей с отклонениями в развитии лучше всех знают их потребности, а также какая им требуется помощь» и не было ни одного участника проекта категорично возразившие этому утверждению. По завершению проекта 25% уже выражали свое полное несогласие с этим утверждением, а из 57% директоров на позиции полного согласия с этим утверждением остались только 15% управленцев. Теперь же они увидели, что многие специалисты, педагоги лучше родителей знают, в чем и как помочь детям с ОВЗ.

С утверждением «Не все педагоги, работающие с детьми младшего возраста, обладают навыками, необходимыми для работы с детьми с особыми потребностями» до начала проекта были полностью или наполовину, но согласны 99% (!) директоров школ. 24% из которых по завершению проекта уже были не согласны с этим утверждением, так как где-то сами изменили ситуацию в своей школе, а где-то просто внимательнее изучили содержание работы педагогов, работающих с ООП.

«Дети с отклонениями развития должны получать часть образования в обычных программах» – так считают, с различными оговорками, 94% опрошенных в начале проекта. По завершению проекта 10% директоров изменили свое мнение, но 85% (!) остались согласными с этим утверждением, так как считают, что несовершенство нормативно-правовой базы, учебно-методической обеспеченности инклюзивного образования (имеющего место в казахстанской системе образования «сегодня и сейчас») только усложняет таким детям их обучение в обычных школах, но и нельзя отделять их от общения со сверстниками, поэтому «часть образования в обычных программах» позволит как то решить проблему социализации детей с ООП.

«Для большинства детей с отклонениями в развитии совместное обучение может быть эффективным только при дополнительной помощи со стороны взрослых» - с этим утверждением полностью или наполовину, но были согласны в начале проекта все 100% директоров школ. По завершению проекта 10% менеджеров образования увидели, что совместное обучение может быть эффективным и при помощи со стороны детей, и через самостоятельное обучение самих детей с ООП - директора говорили о требованиях самих детей и их родителей не жалеть их и дать им больше самостоятельности.

60% анкетированных при входе в проект были полностью не согласны с утверждением «Присутствие в группе ребенка с серьезными поведенческими проблемами имеет больше преимуществ, нежели недостатков» и не было ни одного директора школы, который считал так же по завершению проекта! Модель ИО строится на основании социального подхода – надо изменять не детей с ОВЗ, а надо изменять отношение детей в норме и общества в целом к этим детям, и инклюзивная школа - это возможность создания инклюзивного общества! Благодаря инклюзивной школе наше общество учится терпимости, сотрудничеству, пониманию - человечности. Нельзя не согласиться с Жан Ванье, который сказал: «Мы исключили эту часть людей из общества, и надо вернуть их назад, в общество потому что они могут нас чему-то научить»!

53% педагогов в начале проекта не хотели бы, чтобы у них в группе занимался ребенок (еще один ребенок) с отклонениями в развитии и только у 13% было полное желание работать с такими детьми, но уже через пол года работы в проекте категорически против

обучения детей с ОВЗ в своих классах были только 10% педагогов, а готовы работать с детьми с ООП в классе без всяких отговорок 45%!

«Совместное обучение идет на пользу ребенку с особыми потребностями. Остальные стороны в этом процессе больших преимуществ не получают». Картина результатов опроса по данному утверждению при входе в проект и выходе также показала изменения отношений менеджеров образования к этому вопросу: 20% опрошиваемых (было 50%, стало 35%) перешли от позиции полного согласия с этим утверждением к частичному согласию или полному несогласию с тем, что при совместном обучении дети в норме в этом процессе больших преимуществ не получают.

Как до входа в проект, так и на выходе никто из участников проекта не возражал против утверждения «Уход за детьми с особыми потребностями значительно сложнее, чем за остальными детьми» и даже на 23% число директоров, полностью согласных с этим утверждением, увеличилось. И это результат их более пристального адресного внимания к процессу инклюзивного обучения в вверенных им школах.

А вот по вопросу о том, что некоторых детей лучше помещать в специализированные детские учреждения у участников практически мнение не изменилось: если до работы проекте 90%, а по завершению проекта 84% директоров выражали свое полное или частичное согласие с этим утверждением, так как считают, что есть категории детей с ОВЗ, которые просто не смогут обучаться в общеобразовательной школе.

Об изменениях отношения директоров к инклюзивному образованию свидетельствовали и их устные выступления на заключительном мероприятии проекта - круглом столе. Так, директор средней-школы №23 с дошкольным мини-центром с.Мойнак Алматинской области Мусекенова А.Т. сказала, что как изменилось ее собственное мнение об инклюзивном обучении, так и обстановка в школе стала другой. Как здесь не вспомнить французского писателя Марселя Пруста, который сказал, что «подлинное открытие не в том, чтобы обнаружить новые земли, но в том, чтобы видеть мир новыми глазами» и что если «изменяется взгляд, то изменяется впечатление...» или, по его выражению: «пейзаж души».

Мейрбекова Р.Б., директор средней школы им.Маметова Ескельдинского района Алматинской области, так же считает самым главным изменением в ней - это изменения мышления, отношения, причем на 100%! Сегодня она сама поражается, как она могла таким детям говорить «Мектепке аяк баспайсын!».

Курбанова Р.Х., заместитель директора средней школы №5 Кордайского района Жамбылской области вспомнила как на первом тренинге по проекту при тестировании на знание инклюзивного образования по методу «Шкала» встала вперед, а потом в процессе занятий при повторном тестировании ушла назад, так как более адекватно оценила свой уровень знания инклюзивного образования. Теперь по завершению проекта Рано Ходжакпаровна смело утверждает, что может шагов на 20 пройти вперед и это благодаря участию в проекте!

Директор КГУ «СШ №8 с ДМЦ» г.Текели, Алматинской области Ж.Е.Жакпекова считает, что проект не «зарядил» их на реализацию инклюзивного образования в своих школах, а «заразил» инклюзией и теперь «инклюзия» - это естественный стиль их работы.

Жакпекова Ж.Е. провела свое исследование отношения к инклюзивному обучению всех участников учебного процесса в своей школе и представила его на заключительном этапе проекта. Результат опроса, проведенного среди учителей, родителей и учеников школы, вновь продемонстрировал неоднозначность отношения к инклюзивному образованию общества. В исследовании принимало участие 41 педагог, 348 учащихся 1-8 классов, 137 родителей.

Таблица 4. Отношение к совместному обучению участников учебного процесса школы

Категория анкетированных	Кол-во принявших участие	за	против	затрудняюсь
Учителя	41	53%	37%	10%
Родители	137	48%	18%	36%
Ученики	348	47%	15%	38%

48% родителей готовы обучать своих детей совместно с детьми с ОВЗ. 18% родителей отказались от подобного варианта обучения. 36% затруднились дать ответ.

Положительно относятся к совместному обучению 47% учеников, большинство из них четвероклассники, 38% относятся нейтрально, 15% - отрицательно.

53% педагогов считают эффективнее обучать детей с ОВЗ на базе общеобразовательной школы, 22% считает, что это лучше делать на базе специализированных коррекционных учреждений; на базе специализированных школ-интернатов и на дому 15% соответственно. Затруднились ответить на этот вопрос - 10%.

Одним из выводов, сделанных директором школы, по результатам исследование было: «Для улучшения ситуации необходимо продолжать разработку и внедрение программно-методических материалов по организации процесса воспитания толерантности родителей, учащихся» и «необходимо дополнительное просвещение, информирование».

В Послании «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана» (02.09.2019 г.) [4] Президент К.Токаев указал, что необходимо создавать инклюзивное общество, равные возможности для людей с особыми потребностями. Мировой опыт свидетельствует, что путь к интеграции в общество лежит через инклюзивное образование. Как видите, директор школы г.Текели реализует принятый государством курс к инклюзивному обществу через внедрение инклюзивного образования в своей маленькой, «отдельно взятой», школе.

Реализация проекта «Навстречу друг к другу: готовность современной школы к инклюзивному образованию» показала, что негативное отношение к инклюзии меняется, когда учитель, директор целенаправленно начинают работать с детьми с особыми образовательными потребностями, приобретают свой собственный педагогический опыт работы с такими школьниками, видят успехи детей и принятие их в среде одноклассников, ведут разъяснительную, просветительскую работу среди коллег и родительской общественности - с родителями детей в норме и с особыми образовательными потребностями. Задачей ученых-педагогов в этих условиях является оказание помощи педагогам - практикам в определении, осознании своих скрытых убеждений и ценностей и формировании у них, тех убеждений и ценностей, которые обеспечат устойчивость инклюзивного образования в Казахстане.

Актуальность, острота проблемы подготовки педагогических кадров для инклюзивной школы вызвана и тем, что если 2015 г. в Казахстане, согласно Аннотационного отчета Национальной академии образования имени Ы.Алтынсарина МОН РК о выполненных научно-исследовательских работах за 1 квартал 2015 г., «только 0,36% школ являлись инклюзивными, но к 2020 году планируется довести их число до 70% от общего числа общеобразовательных школ» [5].

В отличие от зарубежной системы образования, в которой инклюзивное образование имеет богатый опыт (с 70-х годов XX века!), наша отечественная инклюзия только начинает складываться и развиваться и сегодня имеется целый ряд нерешенных проблем и барьеров на пути внедрения инклюзивного образования в Казахстане:

- ✓ отсутствие специально подготовленного педагогического состава;
- ✓ недостаточная материально-техническая оснащенность учебных заведений;

- ✓ барьер физического доступа;
- ✓ жесткие требования государственного стандарта [6].

Но данная статья посвящена именно проблеме отношения педагогической общественности к инклюзивному обучению, так как убеждение, по выводам психологов, является личностной предрасположенностью к действию. Убеждения учителя оказывают существенное влияние при формировании установок, которые впоследствии объясняют принятие решений, и в итоге - действия учителя в классе.

Пажарес (1992) утверждает, что при выборе стиля преподавания, убеждения учителя имеют большее влияние, чем его знания, поскольку в процессе обучения влияют на все, что он делает в классе. Устойчивая уверенность учителя в том, как должен осуществляться процесс преподавания учебного предмета, по мнению исследователя, оказывает более значимое влияние на его действия в классе, нежели какая-либо применяемая учителем методика преподавания или учебник [7].

Рис.1. Убеждения учителя - основа его установок, принятия решений и действий

Норвежский ученый Г.Стангвик так же считает, что «профессиональная компетенция прямо связана с ценностными установками. Интеграция базируется на определенном комплексе ценностей, позволяющих судить, что является важным, значимым, правильным и обоснованным в образовательном прогрессе. Поэтому любая попытка перенести знания и умения из одной системы в другую наталкивается на значительные трудности, если в основе этих систем лежат разные ценности. Для того чтобы идея интеграции действительно «заработала», необходимо, чтобы она овладела умами учителей, стала составной частью их профессионального мышления. А это, в свою очередь, означает необходимость специальных усилий по изменению последнего» [8].

Да, нельзя не согласиться с этим мнением ученых - инклюзивное обучение предполагает наличие у учителя убеждения в его необходимости и значимости для современного общества, но не менее значимо для учителя инклюзивной школы и владение навыками широкого диапазона действий, адекватных этим убеждениям...

И эта проблема, проблема научно-методического обеспечения инклюзивного образования требует своего, глубокого исследования, так как после вопросов педагогов «Зачем?», «Почему?» все чаще и громче звучат вопросы: «Как?», «Каким образом?».

ЛИТЕРАТУРА

1. Основы инклюзивного образования. Учебное пособие. - Алматы: L-Pride. 2013. - 280 с.
2. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы, утвержденная Указом Президента Республики Казахстан от 07.12.2010 г. №1118 //Казахстанская правда. - 2010. - №153-154. - С. 10-12.
3. Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года №319-III «Об образовании» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 18.02.2014 г.)

4. Послание «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана» (02.09.2019 г.)
5. Аннотационный отчет о выполненных научно-исследовательских работах за 1 квартал 2015 г. РГКП Национальная академия образования им.Ы.Алтынсарина МОН РК
6. Митчелл Д. Эффективные педагогические технологии специального и инклюзивного образования. РООИ «Перспектива», 2011.с.67
7. Руководство для учителя Второй (основной) уровень Издание третье АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2012
8. Стангвик Г. Политика интегрированного обучения в Норвегии / Г.Стангвик // Хрестоматия по курсу Социальная эксклюзия в образовании / Сост.: Ш.Рамон, В.Шмидт; Московская высшая школа социальных и экономических наук. - М., 2003. - С. 46-60.

ҮЗДІКСІЗ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ: ПРАКТИКАЛЫҚ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ МҮМКІНДІКТЕРІ

НЕПРЕРЫВНОЕ ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ВОЗМОЖНОСТИ ПРАКТИЧЕСКОЙ РЕАЛИЗАЦИИ

КОНЦЕПЦИЯ ПОДГОТОВКИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Стельмах С.А. к.пс.н., профессор
Восточно-Казахстанский государственный университет им.С.Аманжолова
Казахстан, Усть-Каменогорск
Рымханова А.Р. PhD, доцент
Карагандинский государственный университет им. Е.А.Букетова
Казахстан, Караганда

***Аннотация.** В статье представлена Концепция подготовки будущих педагогов к осуществлению своей профессиональной деятельности в инклюзивных школах. Данная Концепция определяет цели, задачи, принципы и основные направления подготовки педагогических кадров к профессиональной деятельности в условиях инклюзивного образования.*

В основу концепции положены основные принципы государственной политики Республики Казахстан в области образования, обеспечения равных прав и возможностей всех граждан Республики. Концепция построена с учетом Конституции Республики Казахстан, норм Законов Республики Казахстан «О правах ребенка в Республике Казахстан», «О социальной и медико-педагогической коррекционной поддержке детей с ограниченными возможностями», «Об образовании», Государственной программы развития образования в Республике Казахстан, Государственных общеобязательных стандартов образования.

***Ключевые слова:** инклюзивное образование, дети с особыми образовательными потребностями, индивидуальные программы обучения, квазипрофессиональная деятельность, кейсовые технологии, контекстное обучение, программы minor-major.*

***Түйіндеме.** Мақалада болашақ мұғалімдерді инклюзивті мектептерде кәсіби қызметін жүзеге асыруға даярлау тұжырымдамасы келтірілген. Бұл Тұжырымдамада инклюзивті білім беру жүйесіндегі кәсіптік қызметке мұғалімдерді даярлаудың мақсаттары, міндеттері, принциптері мен негізгі бағыттары айқындалған.*

Тұжырымдама Қазақстан Республикасының білім саласындағы мемлекеттік саясатының негізгі қағидаттарына негізделіп, республиканың барлық азаматтары үшін тең құқықтар мен мүмкіндіктерді қамтамасыз етеді. Тұжырымдама Қазақстан Республикасының Конституциясы, «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы», «Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік-медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы», «Білім туралы», Қазақстан Республикасындағы білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы, Қазақстан Республикасы Заңдарының нормаларын және Міндетті білім беру стандарттарын ескере отырып жасалған.

***Тірек сөздер:** инклюзивті білім, білім алу қажеттіліктері ерекше балалар, жеке оқу бағдарламалары, квазикәсіби қызмет, кейс-технологиялар, контекстік білім, minor-major бағдарламалары.*

Abstract. *The article presents the Concept of preparing future teachers for the implementation of their professional activities in inclusive schools. This Concept defines the goals, objectives, principles and main directions of training teachers for professional activities in an inclusive education.*

The concept is based on the basic principles of the state policy of the Republic of Kazakhstan in the field of education, ensuring equal rights and opportunities for all citizens of the Republic. The concept is built taking into account the Constitution of the Republic of Kazakhstan, the norms of the Laws of the Republic of Kazakhstan "On the rights of the child in the Republic of Kazakhstan", "On the social and medical-pedagogical correctional support for children with disabilities", "On education", the State program for the development of education in the Republic of Kazakhstan, State Compulsory education standards.

Keywords: *inclusive education, children with special educational needs, individual training programs, quasi-professional activity, case technologies, contextual education, minor-major programs.*

На настоящий момент в большинстве развитых стран, в том числе и в Казахстане, внедрение инклюзивного обучения рассматривается как одна из основных, стратегических задач системы образования. Данный факт обусловлен наличием определенных предпосылок, к которым относятся: развитие идеи гуманизации системы образования и общества в целом; реализация принципа соблюдения прав каждого человека, равных возможностей для всех; создания достаточного научно-методического фонда педагогического опыта; переориентация с медицинской модели интерпретации и помощи людям с инвалидностью к социальной модели помощи.

Одной из основных нормативных предпосылок является ратификация международных законодательных актов и реализация Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан.

На сегодня общее количество детей с особыми образовательными потребностями составляет 144783 детей, из них 96 555 школьного и 48228 дошкольного возраста.

В рамках плана мероприятий второго этапа реализации Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы предусмотрено, в том числе, создание условий для инклюзивного образования в 30% дошкольных организаций; в 70% школ.

Всё это обуславливает необходимость подготовки педагога к работе в условиях инклюзивного образования, формирование и развитие его профессиональной компетентности.

Анализ современного состояния проблемы подготовки будущего учителя к обучению детей с ограниченными возможностями установил, что к настоящему времени создан достаточный научно-методический фонд педагогического опыта, позволяющий провести процесс качественного, сознательного изменения личностной сферы будущего учителя, выходящей за рамки традиционной учительской деятельности, тесно взаимодействующей и переплетающейся с различными видами педагогической, реабилитационной, социальной, коррекционной деятельностью. Это позволяет установить, что специфика подготовки будущего учителя для обучения детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательном классе включает в себя потребность в получении общепедагогического и специального образования.

Несмотря на наличие большого числа трудов, посвященных совершенствованию педагогического мастерства специалистов и определению условий их личностно-профессионального саморазвития, вопросы, касающиеся специфики подготовки педагогов к работе в условиях инклюзивного образования, по-прежнему остаются на периферии исследовательских интересов ученых.

В этой связи, система высшего педагогического образования имеет определённое отставание от назревших запросов общественного развития и практики образования. И на этой основе возникает необходимость построения концепции подготовки педагогов к инклюзивному обучению детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательных школах с определением логики образовательного процесса для формирования «инклюзивной компетенции» будущего учителя, в которой включена совокупность общепедагогических и коррекционных знаний, перевоплощающихся в умения, личностные реализации и мировоззренческие установки, выражающих отношение к своей педагогической профессии в условиях инклюзива.

Цель, задачи и ожидаемые результаты Концепции.

Цель Концепции - создать теоретико-методическую базу, необходимую для успешной реализации внедрения инклюзивного образования в Республике Казахстан, позволяющую реализовать изменения и усовершенствования содержания профессиональной подготовки педагогических кадров для системы инклюзивного образования в Республике Казахстан.

Реализация поставленной цели предусматривает решение следующих задач:

1. Определение необходимых компетенций, обеспечивающих готовность к профессиональной деятельности педагога в условиях инклюзивного образования.
2. Определение основных направлений формирования «инклюзивных компетенций» в ходе подготовки специалистов.
3. Выявление психолого-педагогических условий подготовки педагогов для успешного профессионального включения в процесс реализации инклюзивного обучения детей с особыми образовательными потребностями.

Реализация настоящей Концепции позволит создать работающий механизм подготовки будущих педагогов к эффективной профессиональной деятельности с детьми в условиях инклюзивного обучения, готовых и способных учить всех без исключения детей, вне зависимости от их склонностей, особенностей развития, ограниченных возможностей, что обеспечит соблюдение прав детей и молодежи с особыми образовательными потребностями жить и воспитываться в семье, получать качественное образование, иметь доступ к информационным, коммуникационным и в целом жизненным ресурсам, с целью максимальной социальной адаптации и интеграции в общество.

Необходимые компетенции, обеспечивающие готовность к профессиональной деятельности педагога в условиях инклюзивного образования.

В рамках данной концепции актуальным является остановка на комплексной компетенции нового вида, а именно – «инклюзивной компетенции».

Инклюзивная компетентность педагогов относится к уровню специальных профессиональных компетентностей. Это интегративное личностное образование, обуславливающее способность учителей осуществлять профессиональные функции в процессе инклюзивного образования, учитывая разные образовательные потребности учащихся и обеспечивая включение ребенка с ограниченными возможностями в среду образовательной организации и создание условий для его развития и саморазвития. В структуру инклюзивной компетентности учителя входят ключевые содержательные (мотивационная, когнитивная, рефлексивная) и ключевые операционные компетенции, которые рассматриваются как компоненты инклюзивной компетентности учителя.

Мотивационная компетенция характеризуется глубокой личностной заинтересованностью, положительной направленностью на осуществление педагогической деятельности в условиях включения детей с ограниченными возможностями здоровья в среду нормально развивающихся сверстников, совокупность мотивов (социальных, познавательных, профессиональных, личностного развития и самоутверждения, собственного благополучия и пр.). Мотивационная компетенция определяется как способность на основе совокупности ценностей, потребностей, мотивов, адекватных целям и задачам инклюзивного обучения, мотивировать себя на выполнение определенных профессиональных действий.

Наиболее значимой для данной компетенции является направленность личности учителя. Это, во-первых, общая гуманистическая направленность личности, а, во-вторых, положительная направленность на осуществление профессиональной деятельности в условиях инклюзивного образования детей с разными образовательными потребностями, понимание значимости инклюзивного образования для успешной социализации детей с ограниченными возможностями, глубокое осознание его гуманистического потенциала.

Когнитивная компетенция определяется, как способность педагогически мыслить на основе системы знаний и опыта познавательной деятельности, необходимых для осуществления инклюзивного образования, способность воспринимать, перерабатывать в сознании, сохранять в памяти и воспроизводить в нужный момент информацию, важную для решения теоретических и практических задач инклюзивного образования.

В основе данной ключевой компетенции лежат научные профессионально-педагогические знания инновационных интеграционных процессов в сфере деятельности специального образования; основ развития личности; педагогических и психологических основ обучения и воспитания; анатомо-физиологических, возрастных, психологических и индивидуальных особенностей учащихся в норме и учащихся с различными нарушениями в развитии; основ педагогического управления процессом саморазвития воспитанников; основных закономерностей взаимодействия общества и человека с нарушениями в развитии.

Рефлексивный компонент инклюзивной компетентности учителя включает рефлексивную компетенцию, проявляющуюся в способности к рефлексии деятельности в условиях подготовки и осуществления инклюзивного образования.

Операционный компонент инклюзивной компетентности учителя включает операционные компетенции, которые определяются как способность выполнения конкретных профессиональных задач в педагогическом процессе и представляют собой освоенные способы и опыт педагогической деятельности, необходимые для успешного осуществления инклюзивного образования, разрешения возникающих педагогических ситуаций, приёмов самостоятельного и мобильного решения педагогических задач, осуществления поисково-исследовательской деятельности.

Исходя из этого, на наш взгляд, инклюзивная компетенция предполагает не столько наличие положительного отношения к объекту (в данном случае - к ребенку с особыми образовательными потребностями), сколько готовность к принятию активной позиции в поиске решений новых профессиональных задач. Подобная готовность не может быть результатом формального ознакомления с ключевыми идеями инклюзивного образования на специально организованных занятиях (лекциях, семинарах и т.п.). Говорить о формировании мотивационно-ценностного компонента можно лишь в режиме «погружения» в реальную ситуацию, когда психологические, методические, организационные проблемы, возникающие в процессе внедрения инклюзивного образования, представляются в максимально конкретизированном виде.

В этом случае повышается вероятность осмысленного восприятия и критической оценки собственных возможностей в реализации идеи инклюзивного образования.

Основными направлениями подготовки педагогических кадров к профессиональной деятельности в условиях инклюзивного образования являются следующие:

1. Приведение квалификационных требований к выпускникам системы профессионального педагогического образования в соответствии с задачами внедрения инклюзивного образования.

2. Обновление перечня специализаций, профилей подготовки, магистерских программ и дополнительных (minor-major) профессиональных образовательных программ педагогического профиля, направленных на подготовку кадров для работы в инклюзивной школе.

3. Корректировка содержания и форм подготовки педагогов с учетом формирования навыка разработки индивидуальных программ обучения для детей с особыми

образовательными потребностями и использования инновационных технологий в образовательном процессе.

4. Создание информационной образовательной среды и базы, обеспечивающих научно-методологическую, научно-исследовательскую и инновационную деятельность участников образовательного процесса.

5. Разработка и апробация комплекса информационного образовательного ресурса по инклюзивному образованию.

6. Обновление форм и методов формирования мотивации студентов к работе с детьми с особыми образовательными потребностями, толерантного отношения к данным детям и эмпатии ко всем участникам инклюзивного процесса.

7. Разработка подходов к формированию умения работать в команде специалистов, умения слышать и принимать альтернативную точку зрения, отстаивать свою позицию.

В данной концепции *психолого-педагогические условия* рассматриваются как факторы, некая совокупность, которая способствует формированию подготовки будущих учителей к работе с детьми с особыми образовательными потребностями. Психолого-педагогические условия формирования искомой подготовки представляют собой совокупность мер в учебной и внеучебной деятельности будущих учителей, которые призваны обеспечить достижение необходимого уровня формируемой подготовленности.

Таковыми условиями являются следующие:

- осознание будущими учителями значимости работы с детьми с особыми образовательными потребностями, формирование у них мотивационной готовности к работе с такими детьми;

- осуществление системно-структурного подхода в подготовке будущих учителей к работе с детьми с особыми образовательными потребностями;

- овладение будущими учителями комплексом знаний, умений и навыков, методикой организации педагогической деятельности в работе с детьми с особыми образовательными потребностями;

- скоординированность и направленность деятельности профессорско-преподавательского состава, осознающего необходимость поэтапной работы для формирования исследуемого качества в учебных и внеучебных видах работ.

Ожидаемый результат внедрения Концепции.

Выпускник педагогического вуза с высоким уровнем сформированности инклюзивной компетентности:

- Четко осознает значимость включения детей с особыми образовательными потребностями в социум и возможности выбора ими способа получения образования, рассматривает инклюзивное обучение как наиболее приемлемое и эффективное для социализации детей с ограниченными возможностями.

- Обладает полными, глубокими и систематизированными знаниями о специфике работы с детьми с ограниченными возможностями в условиях инклюзивного обучения.

- Способен анализировать и адекватно оценивать опыт осуществления профессиональной деятельности в процессе инклюзивного обучения.

- Отличается устойчивой потребностью в повышении своей инклюзивной компетентности, а также её результатов.

- Имеет опыт выполнения конкретных профессиональных действий в процессе инклюзивного обучения, полученный в квазипрофессиональной деятельности и в ходе педагогических практик.

Условия реализации Концепции:

- включение в модель выпускника педагогических специальностей «инклюзивной компетентности» с обеспечением необходимой преемственности этапов формирования данной компетентности будущих учителей, развитие и применение сформированных ключевых компетентностей в практической деятельности студентов.

- введение новых специализаций;

- вариативный модуль формируется с учетом запросов образовательных учреждений и предполагает изучение методов, средств и технологий работы с детьми, имеющими конкретизированные отклонения в психофизическом развитии.

- включение в содержание обучения будущих учителей дисциплины «Специальная педагогика и психология», предполагающей реализацию квазипрофессиональной деятельности, направленной на освоение способов и опыта выполнения конкретных профессиональных действий в процессе инклюзивного обучения.

- применение технологии контекстного обучения, позволяющей сформировать целостную структуру профессиональной деятельности будущих учителей в условиях инклюзивного обучения посредством оптимального соединения репродуктивных и активных методов обучения и воссоздания социального контекста будущей деятельности;

- использование тренинговых форм работы с созданием условий для анализа реального опыта, успешности задействованных технологий дает возможность для активизации познавательной позиции педагога в изучении возможностей и ограничений инклюзивного образования.

- организация проведения волонтерских социальных и научных проектов в рамках педагогических (непрерывных) практик, в ходе которых студенты знакомятся с детьми-инвалидами различных категорий, взаимодействуют с ними в различных областях социальной жизни, учатся понимать и принимать особого ребенка с позиций гуманизма и педагогического оптимизма.

- комплекс включает в себя справочники, учебники, учебные и учебно-методические пособия нового поколения, с целью использования данного комплекса в учебном и научном процессе подготовки педагогических кадров.

- использование потенциала содержания педагогических дисциплин для формирования положительной мотивации к осуществлению инклюзивного обучения, приобретения знаний об особенностях развития, обучения и воспитания разных категорий детей с ограниченными возможностями и о специфике профессиональной деятельности учителя общеобразовательной школы в условиях инклюзивного обучения.

- использование активных форм обучения – тренинги, деловые игры, кейсовые технологии и др.

ЛИТЕРАТУРА

1. Конституция Республики Казахстан <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K>
2. Закон Республики Казахстан «О правах ребенка в Республике Казахстан» <http://adilet.zan.kz/rus/docs>
3. Закон Республики Казахстан «О социальной и медико-педагогической коррекционной поддержке детей с ограниченными возможностями» <http://adilet.zan.kz/rus/docs>
4. Закон Республики Казахстан «Об образовании» <https://online.zakon.kz>
5. Государственная программа развития образования в Республике Казахстан <http://adilet.zan.kz/rus/docs>

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПОДГОТОВКИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ ПО ОП «019-СПЕЦИАЛЬНАЯ ПЕДАГОГИКА»

Оразаева Г.С., к.п.н., доцент
и.о. проректора по научной работе и инновациям
Казахский Национальный женский педагогический университет
Казахстан, Алматы

Системная модернизация педагогического образования Республики Казахстан поставила педагогическую общественность перед фактом необходимости качественных преобразований всех сфер и институтов образования.

Образование в Казахстане должно стать динамично развивающимся и способным адекватно реагировать на все более ускоряющиеся процессы глобализации и информатизации. Качество образовательных услуг должно быть приведено в соответствие с уровнем требований мировых стандартов и потребностями рынка.

В современных условиях высшее учебное заведение должно быть предельно адаптированным к постоянно изменяющимся социальным, экономическим, культурным реалиям.

Изменения, происходящие сегодня в образовании, обуславливают те новые требования современному специалисту, которые бы отвечали образовательным потребностям и потенциальным возможностям различных категорий детей. То есть, подготовка специальных педагогов с высоким профессиональным статусом требует наличие необходимых компетенций, владение современными технологиями, позволяющими осуществлять как аналитико-исследовательскую, так и практическую, диагностическую, консультативную деятельность на основе индивидуального подхода в различных образовательных условиях. А это, в свою очередь, требует обновления образовательных программ, применения инновационных методик обучения в ВУЗе, включение в рабочие учебные программы новых дисциплин.

Немаловажным аспектом при подготовке специальных педагогов является интеграция деятельности кафедры и образовательных организаций с целью реализации практико - ориентированного подхода в обучении. Только связь теории и практики позволит ВУЗу подготовить высококвалифицированного профессионала.

В качестве одной из ведущих задач совершенствования профессиональной подготовки ВУЗы должны признать необходимость усиления ориентации на результат.

Сегодня недостаточно дать студенту просто базовое образование по выбранной им специальности. Наличие образования можно рассматривать лишь как одно из условий, определяющих способность и потребность обучающихся к постоянному приобретению новых знаний и адаптации к усложняющимся требованиям современных реалий. Такой подход к высшему профессиональному образованию и представляет собой новую модель развития высшей школы.

Не вызывает сомнения то, что обучение должно основываться на компетентностном подходе. Именно переходом от квалификационного подхода к компетентностному характеризуются современные тенденции развития образования в Казахстане. На основе компетентностного подхода возможно формировать у студентов социальное поведение, инициативность, гибкость и оригинальность мышления, умения принимать нестандартные решения, работать неординарно, творчески, т.е. те качества, которые помогут им занять активную позицию в обществе.

Таким образом, очевиден факт необходимости изучения нынешнего состояния и проблем высшего профессионального образования, определения существующих препятствий и потенциальных возможностей, позволяющих выявить приоритетные направления его развития и формирования нового типа высшего образования.

Какие же проблемы подготовки специальных педагогов в условиях обновления образования встают сегодня.

Первое – это отсутствие качественного мониторинга трудоустройства выпускников;

Молодое население считается величайшим достоянием, способствующим к инновациям и творчеству в экономике и обществе. Но для того чтобы в полной мере реализовать этот потенциал и получить «молодежный дивиденд», молодые люди должны быть обеспечены работой. В связи с реализацией инклюзивного образования в стране, большое количество выпускников ВУЗов трудоустроено в общеобразовательные школы. Ни для кого не секрет, что многие общеобразовательные школы подходят формально к осуществлению коррекционно-педагогической работы с детьми с особыми образовательными потребностями и как следствие, работа специальных педагогов в школах

не отвечает тем требованиям, которые предусмотрены при реализации инклюзивного образования.

Второе: необходимо обратить пристальное внимание на перечень дисциплин учебного плана при подготовке по специальности «019-Специальная педагогика».

Делая акцент на профессиональной подготовке в ВУЗе, стоит отметить необходимость решения следующих задач:

Первое: включение в учебный процесс элективных курсов по актуальным проблемам теории и практики специальной педагогики;

Второе: расширение видов практики. Общеизвестно, что качество образования в ВУЗе неразрывно связано с обеспечением практико-ориентированного обучения студентов, в частности с организацией практики. В период педагогической практики у студентов появляется возможность реализации основных ее функций (познавательная, интегративная, стимулирующая, управленческая) в деятельности;

Третье: развитие и активизация самостоятельной деятельности студентов, ориентированной на самостоятельное приобретение знаний. Кредитно-модульная система предусматривает усиление роли самостоятельной работы студентов и изменение педагогических методик по организации самостоятельной работы студентов;

Четвертое: привлечение студентов, начиная с 1 курса, к научно-исследовательской работе. Выпускная дипломная работа должна иметь практическую значимость для системы образования.

Пятое: внедрение информационных технологий в учебный процесс подготовки студентов.

Таким образом, современная высшая школа стоит перед необходимостью разработки принципиально новых подходов к образованию, позволяющих сформировать у будущих специалистов системно-организованные интеллектуальные, моральные, самоорганизующие, коммуникативные начала, которые станут основой обеспечения их успешной деятельности в самом широком контексте: профессиональном, социальном, культурном, личностном.

О ВНЕДРЕНИИ КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ ПОДХОДОВ ПО ИНКЛЮЗИВНОМУ ОБРАЗОВАНИЮ В ЮКГУ ИМЕНИ М.АУЭЗОВА

Лекерова Г.Ж. - д.п.н., профессор,

Молдаханова М.М. - старший преподаватель

Южно-Казахстанский государственный университет имени М.Ауэзова

Республика Казахстан, Шымкент

gulsimlekerova@mail.ru, mmoldaxanova@mail.ru

***Аннотация.** В статье рассматриваются проблема профессиональной подготовки специалистов по инклюзивному образованию в Казахстане и в университете. Инклюзивное образование является одним из процессов трансформации системы образования, ориентированным на формирование условий доступности качественного образования для всех.*

***Ключевые слова:** концептуальные подходы по инклюзивному образованию, образовательные программы, подготовка специалистов.*

***Түйіндеме.** Мақалада Қазақстандағы және университетте инклюзивті білім беру бойынша кәсіби мамандарды дайындау мәселесі қарастырылған. Сапалы білім берудің барлығына қолжетімділігі жағдайдың қалыптасуына бағытталған, білім беру жүйесінің өзгеру үрдісі инклюзивті білім берудің бірі болып табылады.*

***Тірек сөздер:** инклюзивті білім берудегі концептуалды қатынастар, білім бағдарламалары, мамандар даярлау.*

Abstract. *In article are considered a problem of vocational training of specialists in inclusive education in Kazakhstan and at the university. Inclusive education is one of processes of transformation of an education system focused on formation of conditions of availability of quality education for all.*

Keywords: *conceptual approaches to inclusive education, educational programs, training of specialists*

«Инклюзивное образование является одним из процессов трансформации системы образования, ориентированным на формирование условий доступности качественного образования для всех. Оно предполагает включение детей с особыми образовательными потребностями независимо от их физических, психических, интеллектуальных, культурно-этнических, языковых и иных особенностей в общеобразовательную среду, устранение всех барьеров для получения ими качественного образования, их социальную адаптацию и интеграцию в социум» [1].

После подписания в декабре 2008 г. Конвенции о правах инвалидов ООН Казахстан обязался принять надлежащие меры по обеспечению прав инвалидов в вопросах доступа к труду, правосудию, образованию, здравоохранению, предоставлению мобильности, таким образом, страна стала 137 в мире, присоединившейся к Конвенции.

В настоящее время приоритетным стратегическим направлением развития системы образования в РК является создание условий для получения детьми и взрослыми с ограниченными возможностями качественного образования. Государственной Программой развития образования на 2011-2020 годы в РК запланировано «обеспечение равного доступа всех участников образовательного процесса к лучшим образовательным ресурсам и технологиям».

Индикатор реализации этой цели: доля школ, создавших условия для инклюзивного образования, к 2020 году должна составлять 70% от общего числа.

В соответствии с Приказом Министра образования и науки Республики Казахстан от 1 июня 2015 года №348 «Об утверждении Концептуальных подходов к развитию инклюзивного образования в Республике Казахстан», а также с пунктом 1 Комплекса мер по дальнейшему развитию инклюзивного образования, утвержденного приказом Министра образования и науки Республики Казахстан от 19 декабря 2014 года №534 в ЮКГУ имени М.Ауэзова разработаны и внедрены следующие документы согласно пунктам данного приказа:

В университете количество студентов с ограниченными возможностями составляет 570 чел. Из них имеют инвалидность 1 группы - 16 чел., 2 группы - 88 чел., 3 группы - 466 чел.

Зав.кафедрой «Психология и дефектология» д.пс.н., профессором Лекеровой Г.Ж. разработано «Положение о психолого-педагогическом сопровождении инклюзивного образования в ЮКГУ имени М.Ауэзова», «Положение о психологическом и инклюзивном центре ЮКГУ имени М.Ауэзова». Создано в ВУЗе специальное структурное подразделение, включающего штатных работников: психолога, тьютора, специального психолога, который организует процесс социально-педагогической и психолого-педагогической поддержки лиц с особыми образовательными потребностями в рамках включения их в учебный процесс вуза. В Ресурсном центре психологической помощи вуза создаются условия для социальной адаптации и профессиональной ориентации и самореализации студентов с особыми образовательными потребностями, проводятся психологические тренинги, круглые столы, семинары и т.п.

Студенты после окончания педагогических специальностей будут принимать участие в ее реализации, чем и объясняется необходимость введения в образовательные программы модуля «Инклюзивное образование и основы специальной педагогики» [2].

Цель модуля - познакомить студентов с базовыми положениями организации и управления инклюзивными процессами в образовании; выделить схемы моделирования включения детей с ограниченными возможностями в общеобразовательный процесс и дать представление об интегрированном обучении как важном социокультурном феномене общего и специального образования.

Освоение дисциплины «Инклюзивное образование» является необходимой основой для последующего изучения дисциплин: «Психология детей с особыми образовательными потребностями» и «Критериальное оценивание в инклюзивном образовании»

Будущие педагоги должны обладать необходимыми профессиональными компетенциями в работе с обучающимися с особыми образовательными потребностями в условиях инклюзивного образования [3].

На кафедре профессорско-преподавательским составом осуществляется учебно-методическое обеспечение инклюзивного образования. Так, изданы и внедрены в учебный процесс 18 учебных и методических пособий [4].

В университете включены в учебные планы педагогических специальностей дисциплины, которые ведут ППС кафедры «Психология и дефектология»:

- Инклюзивное образование БД/ОК,
- Психология детей с ограниченными возможностями БД/КВ,
- Критериальное оценивание в инклюзивном образовании БД/КВ,
- Специальная психология БД/КВ.

По разработке методических рекомендаций, учебно-методических пособий по разработке индивидуальных учебных программ и применению адаптивных критериев оценки с учетом индивидуальных особенностей обучающихся лиц с особыми образовательными потребностями, по психолого-педагогическому сопровождению, социальной реабилитации лиц с особыми образовательными потребностями Лекеровой Г.Ж. разработана и внедрена инновационная образовательная программа «Тьютор инклюзивного образования» по специальности 5В010500-Дефектология, в рамках которой предусмотрено изучение следующих дисциплин:

1. Основы здорового образа жизни и общий уход за ребенком,
2. Психолого-педагогические особенности детей с ОВ,
3. Психофизическое развитие детей с ДЦП,
4. Инклюзивное образование в дошкольном обучении,
5. Инклюзивное образование в образовательных учреждениях,
6. Методика обучения труду детей с ОВ,
7. Инновационные технологии в работе с младшими школьниками в инклюзивном пространстве,
8. Педагогические технологии при обучении детей с ОВ,
9. Психолого-педагогическое сопровождение детей с ОВ.

Будущие специальные педагоги - тьюторы должны приобрести профессиональные компетенции по психолого-педагогическому сопровождению процесса обучения и адаптации к социуму детей с ОВ.

По разработке методологических и учебно-методических основ инклюзивного образования и интегрированного обучения детей с ограниченными возможностями и адаптации учебных планов, учебных программ по проблемам детей с особыми образовательными потребностями обучающихся. Профессорско-преподавательским составом кафедры разработаны УМКД и учебные программы по новым дисциплинам специальности 6В019-Подготовка специалистов по специальной педагогике.

По разработке системы оценивания результатов обучения детей и студентов с особыми образовательными потребностями, адаптации критериальной системы оценивания учебных достижений учащегося к условиям инклюзивного образования, ППС разработали учебные программы по новым дисциплинам для всех педагогических специальностей [5].

Образовательная программа «Логопедия»

- Развитие речи, коррекция произношения у детей с ОВ
- Логоритмика
- Логопедическая работа при ринолалии и дизартрии
- Воспитание и обучение детей логопатов
- Арт-терапевтические методики в логопедии
- Дошкольная логопедия
- Логопедическая работа при нарушениях письменной речи
- Инновационные педагогические технологии в обучении детей логопатов
- Логопедическая работа при системных нарушениях речи и заикания

Образовательная программа «Сурдопедагогика»

- Технические средства и информационные технологии в образовании детей с нарушениями слуха
- Дошкольная сурдопедагогика
- Методика развития слухового восприятия глухих детей
- Невербальные средства обучения детей с нарушениями слуха
- Арттерапевтические методики в сурдопедагогике
- Методика обучение детей с кохлеарной имплантацией
- Методика обучение произношения детей с нарушениями слуха
- Методика предметно-практического обучения детей с нарушениями слуха
- Дактильно-жестовая речь

Образовательная программа «Олигофренопедагогика»

- Дошкольная олигофренопедагогика
- Олигофренопедагогика
- Коррекционная работа с детьми с нарушениями интеллекта
- Педагогические технологии в обучении детей олигофренов
- Арт-терапевтические методики в олигофренопедагогике
- Методика обучения географии детей с интеллектуальными нарушениями
- Социально-бытовая и пространственная ориентировка детей с нарушениями интеллекта
- Методика обучения труду детей с интеллектуальными нарушениями
- Воспитание и обучение детей с интеллектуальными нарушениями

Д.пс.н., профессором Лекеровой Г.Ж. разработана и внедрена инновационная образовательная программа: Образовательная программа «**Тьютор инклюзивного образования**» по специальности 6В019-Подготовка специалистов по специальной педагогике, в рамках которой предусмотрено изучение следующих дисциплин:

- Основы здорового образа жизни и общий уход за ребенком,
- Психолого-педагогические особенности детей с ОВ,
- Психофизическое развитие детей с ДЦП,
- Инклюзивное образование в дошкольном обучении,
- Инклюзивное образование в образовательных учреждениях,
- Методика обучения труду детей с ОВ,
- Инновационные технологии в работе с младшими школьниками в инклюзивном

пространстве,

- Педагогические технологии при обучении детей с ОВ,
- Психолого-педагогическое сопровождение детей с ОВ.

Будущие специальные педагоги-тьюторы должны приобрести профессиональные компетенции по психолого-педагогическому сопровождению процесса обучения и адаптации к социуму детей с ООП [6].

ЛИТЕРАТУРА

1. Лекерова Г.Ж. Педагогические технологии инклюзивного образования для дошкольников. - Наука и жизнь Казахстана, 2018, С.45-49

2. Лекерова Г.Ж. Инклюзивное образование: опыт работы в Республике Казахстан.- Труды III Международной научно-практической конференции «Приоритетные направления развития образования и науке», Чебоксары, 2017.

3. Лекерова Г.Ж. Инновационные технологии инклюзивного образования для дошкольников. - Труды международного форума педагогов-новаторов «Современное образование в глобальной конкурентной среде».- МОН РК, ЮКГУ им. М.Ауэзова, 2017 т.1, С.237-241

4. Лекерова Г.Ж. Образование лиц с особыми образовательными потребностями в психофизическом развитии: традиции и инновации. - Труды МНПК, Минск, 2018, С.36-39

5. Молдаханова М.М. Особенности инвлюзивного образования в Республике Казахстан. - Вестник современных исследований. - Омск. - 2018, №12-8 (27), С.340-343

6. Молдаханова М.М. Инклюзивті білім берудің маңызды қағидалары. - Вестник КазНПУ им. Абая. - Алматы. - 2019, №1 (60), С.53-56

ВНЕДРЕНИЕ КЛАСТЕРНОЙ СИСТЕМЫ ДЛЯ НЕПРЕРЫВНОГО ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Эрназарова Г.О.

Чирчикский государственный педагогический институт
Узбекистан, Ташкентская обл., Чирчик, gulnora-ernazarova@mail.ru

Исламова М.Ш.

Узбекистан, Алмалык, 15-школа

***Түйіндеме.** Бұл мақалада кәсіптік колледждердің студенттерін акмеологиялық тәсіл негізінде кәсіби іс-әрекетке даярлауды жетілдіру және электронды білім беру мазмұнымен және ақпараттық технологиямен үйлескенде кәсіптік оқытуды ұйымдастырудың тиімділігін арттыру мәселесі қарастырылады.*

***Тірек сөздер:** акмеологиялық тәсіл, электрондық білім мазмұны, акметехнология, тұлғалық даму, кәсіби шығармашылық ойлау.*

***Аннотация.** В данной статье рассматривается проблема улучшения подготовки учащихся профессиональных колледжей к профессиональной деятельности на основе акмеологического подхода и повышения эффективности организации профессионального обучения в сочетании с электронным обучающим контентом и информационными технологиями.*

***Ключевые слова:** акмеологический подход, электронный учебный контент, акметехнологии, личностное развитие, профессиональное творческое мышление.*

***Abstract.** This article discusses the problem of improving the preparation of students of professional colleges for professional activities on the basis of the acmeological approach and increasing the effectiveness of the organization of vocational training in combination with electronic educational content and information technologies.*

***Keywords:** acmeological approach, electronic educational content, acmetechnology, personal development, professional creative thinking.*

Сегодня наше общество сосредоточено на взаимосвязи между наукой и образованием, образованием и социально-экономической жизнью, уделяя особое внимание образованию, человеческому капиталу, эффективному использованию и целевому использованию дошкольного, общего среднего и высшего образования. Важно создать систему, которая интегрируется со всеми заинтересованными сторонами общества, со всеми субъектами

образовательного процесса, на основе современных требований и достижения полного образования. задачи.

Не секрет, что в этой сфере в сфере образования нашей страны проводится значительная работа. Коренное совершенствование системы образования, определение целевых направлений подготовки специалистов в системе непрерывного образования, постоянное повышение квалификации и знаний персонала являются наиболее важными вопросами.

Образование может достичь своих целей, только если наука и производство, общественная жизнь, одним словом, связаны с жизнью, интегрируются с внутренними и связанными сетями и развивают междисциплинарные подходы к науке, образованию и экономике. и государство, которое сможет обеспечить бесперебойную связь во всех сферах жизни общества, будет процветать. Поэтому желательно интегрировать инклюзивное образование в систему непрерывного образования в детском саду-школе-колледже- высшее учебное заведение.

40% населения страны моложе 18 лет, а 65% моложе 30 лет. Уровень развития системы защиты детей, нуждающихся в социальной защите, отражает уровень гуманитарного и нравственного развития общества, правовые обязательства Узбекистана и международные конвенции, подписанные нашей страной. Забота о подрастающем поколении - одна из важнейших общечеловеческих ценностей. Развитие инклюзивного образования стало одним из важнейших направлений. Это образование позволяет детям-инвалидам участвовать в общественной жизни, обучении и развитии.

Что означает инклюзивное образование? Это процесс изменения общего образования, что означает, что все дети могут использовать его и адаптировать его к различным потребностям детей. Это дает детям с особыми потребностями доступ к образованию. Инклюзивное образование помогает разработать методологию, которая признает, что все дети - это люди с разными потребностями в обучении.

Наше национальное законодательство предоставляет инвалидам равные возможности для реализации своего потенциала. Наша Конституция гарантирует право на образование. Однако в стране также есть дети, которые не посещают общеобразовательные школы из-за своих физических недостатков.

Финансируемый ЕС проект «Инклюзивное образование для детей с особыми потребностями в Узбекистане» дал дополнительный импульс развитию инклюзивного образования в нашей стране. Основной целью проекта является повышение качества образования детей с особыми потребностями в возрасте от 2 до 10 лет и их адаптация к общеобразовательным и дошкольным учреждениям.

Основной целью проекта «Инклюзивное образование для детей с особыми потребностями в Узбекистане» является повышение качества инклюзивных услуг и повышение осведомленности общественности о проблеме, суть которой заключается в создании законодательной и финансовой базы для дальнейшего развития системы образования. помочь правительству. Пять ресурсных центров в пяти регионах были созданы для содействия инклюзивному образованию в стране и работы по расширению возможностей персонала в области инклюзивного образования посредством проведения семинаров, круглых столов для учителей, директоров школ и всех специалистов, работающих с детьми с особыми потребностями.

Кластерное развитие непрерывного педагогического образования в связи с современными требованиями, системными проблемами и их решением в контексте инклюзивного образования, высокой социальной значимостью педагогического образования в устойчивом развитии детского сада-школы-колледжа-университета призывает к необходимости системы.

Инновационная кластерная система педагогического образования способствует объединению всех видов образования в системе непрерывного образования и их совместно распределенной деятельности на качественно новый уровень.

Следовательно, основной задачей кластера является объединение образовательного и научно-инновационного потенциала его участников в подготовке специалистов современного образования не только с высокой гражданской и профессиональной компетентностью, но и с конкурентоспособностью, способностью к инновациям, разработкой и внедрением новых образовательных программ и технологий.

Кластерная система развития педагогического образования функционирует в общих областях, связанных с преподаванием, созданием учебной литературы, повышением научного потенциала педагогических кадров, непрерывностью образования и подготовки кадров. Он также охватывает такие области, как общее образование, управление и организация образования, обеспечение преемственности и интеграции между типами и областями образования, а также использование методов и инструментов обучения.

Кластерная система объединяет объекты, которые работают индивидуально для достижения общей цели, в то время как каждый объект работает на основе общих интересов. Субъекты кластерной системы поддерживают и контролируют друг друга, создавая духовное и интеллектуальное пространство для отдельного кластера, расширяя его социальное влияние и значимость.

Инновационный кластер педагогического образования основан на принципах общения, преемственности, преемственности, преемственности, современности, ориентации, заинтересованности.

С этой целью Инновационный кластер педагогического образования преследует следующие цели:

- подготовка специалистов для регионов с современными знаниями и навыками;
- эффективное использование инновационных педагогических технологий для повышения качества образования;
- последовательное сотрудничество научной деятельности в сфере образования;
- обеспечение преемственности и преемственности содержания основного (учебника) и вспомогательного (словари, энциклопедии, электронные ресурсы и т. д.) на всех этапах обучения;
- наращивание научного потенциала, укрепление научного сотрудничества с научно-исследовательскими институтами, научными центрами и учебными заведениями;
- проведение стажировок в ведущих зарубежных вузах с целью приобретения лучшего международного опыта в педагогике.

Основными задачами кластера педагогического образования являются внедрение непрерывного инклюзивного образования в кластерную систему:

- обеспечение эффективной преемственности в образовании и эффективности профессиональной ориентации;
- проведение профессиональной подготовки студентов на основе практики и интенсификация эффективного общения с заинтересованными субъектами;
- создание среды для будущих специалистов, чтобы строить на основе передового опыта и практики;
- сократить сроки приобретения молодыми специалистами профессиональных навыков;
- предоставить студентам непосредственное участие в современных процессах быстрого развития;
- создание нового поколения учебной, методической, научной литературы, инструментария и дидактических материалов;
- совершенствование научного, научно-педагогического потенциала профессионального образования;
- интеграция интеллектуальных ресурсов вокруг актуальных вопросов профессионального образования;
- найти и внедрить различные формы образования, науки и педагогической практики;

- совершенствование механизмов обеспечения непрерывности образования и обучения.

В системе подготовки кадров возможно быстрое взаимодействие с дошкольными, средними и высшими учебными заведениями и другими абитуриентами, улучшение связей, связей и сотрудничества между учебными заведениями. Будут созданы научные, творческие, духовные и экономические возможности для обеспечения непрерывного и непрерывного общения между образовательными учреждениями и другими заинтересованными сторонами общества, конечный продукт образовательного процесса - развитие полностью квалифицированного персонала.

ЛИТЕРАТУРА

1. Указ Президента Республики Узбекистан «О мерах по коренному совершенствованию системы общего среднего, среднего специального и профессионального образования» от 25 января 2018 года, Газета Народное слово. 27 января 2018 года, С.1-2.

2. Эрназарова Г.О.Таълим жараёнида таълим олувчининг шахсий хусусиятлари // Таълим тизимида ижтимоий-гуманитар фанлар. - Т.: 2011. №1. - Б.160-162.

3. Эрназарова Г.О., Хакимов Э. Ахборотлашган жамиятни ривожлантиришда касбга йўналтиришнинг муҳимлиги // Таълим тизимида ижтимоий-гуманитар фанлар. - Т.: 2013. №3. - Б.152-153.

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІН ЖҮЗЕГЕ АСЫРЫЛУ ЖОЛДАРЫ

Муканова Н.Е., оқытушы, магистр,
Кенжегалиева А.Ж., оқытушы, магистр,
М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік университеті
Қазақстан, Орал mukanova.nurzhanat@inbox.ru

***Түйіндеме.** Мақалада ЖОО-да инклюзивті білім беру, оның мүмкіндіктері және ұйымдастыру ерекшеліктері қарастырылады.*

***Тірек сөздер:** жоғары оқу орындары, инклюзивті білім беру, ерекше білімді қажет ететін студент, кедергісіз аймақ, психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу.*

***Аннотация.** В статье рассматриваются особенности организации и возможности инклюзивного образования в вузе.*

***Ключевые слова:** высшие учебные заведения, инклюзивное образование, студент с особыми образовательными потребностями, безбарьерная зона, психолого-педагогическое сопровождение.*

***Abstract.** The article discusses the features of the organization and opportunities of inclusive education in the University.*

***Keywords:** higher education institutions, inclusive education, students with special educational needs, barrier-free zone, psychological and pedagogical support.*

Инклюзивті білім беруді дамыту Қазақстан Республикасы және әлем елдерінің білім беру саясатының басты бағыттарының бірі болып табылады. Оны Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы, Мүгедектердің құқықтары туралы декларация, Бала құқықтары туралы Конвенция, Мүгедектер үшін тең мүмкіндіктерді қамтамасыз ететін стандартты ережелер, «Айрықша мұқтаждықтары бар тұлғаларға білім беру саласындағы саясат пен практикалық іс-әрекет принциптері туралы» Саламанка декларациясы секілді халықаралық заңнамалар мен құжаттар және Қазақстан Республикасының Конституциясы, «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы», «Білім туралы»,

«Мүмкіндіктері шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы», Қазақстан Республикасының Заңдары дәлелдейді [1, 8 б].

Инклюзивті білім беру барлық, соның ішінде ерекше білімді қажет ететін және қоғамға әлеуметтік бейімделуінде қиындығы бар балалардың, тұлғалардың сапалы білім алуға тең қолжетімділік құқығын қамтамасыз етеді.

Арнайы және инклюзивті білім беруді дамытудың негізгі бағыттарын төмендегідей бөліп көрсетуге болады:

- арнайы және инклюзивті білім беруді дамытудың нормативтік-құқықтық және ұйымдастырушылық-экономикалық негізі мен механизмдерін жетілдіру;

- инклюзивті білім беруді дамытудың әдіснамалық, оқу-әдістемелік негізін жетілдіру;

- білім алушыларды жекелеген түзету-педагогикалық және әлеуметтік-психологиялық қолдауды іске асыру, білім алушыларға мектептік қауымдастықтың маңызды және белсенді қатысушысы болуына мүмкіндік беретін жайлы білім беру ортасын құру, өзі-өзі бағалауға, оқуға және әлеуметтенуіне уәждемені арттыру;

- қолжетімді «кедергісіз орта» құру және білім алушыларды арнайы құралдармен қамтамасыз ету, инклюзивті білім беруді іске асыратын білім беру ұйымдарын кадрлық қамтамасыз етуді жақсарту;

- ерекше оқытуды қажет ететін тұлғалардың келешекте мамандықты меңгеруде техникалық және кәсіптік, жоғары білім беру деңгейіндегі оқуын жалғастыру үшін жағдай жасау;

- ерте диагностикалау және балаларды ерте жастан түзету-педагогикалық қолдаудың тәсілдері мен әдістерін әзірлеу;

- инклюзивті және арнайы білім беру саласында қолданбалы ғылыми зерттеу жүргізу;

- арнайы педагогика бойынша білікті кадрлар даярлау;

- оқыту сапасына мониторинг жүргізу, кіріктірілген балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету;

- инклюзивті білім беруде кәсіптендіруге бағыттаумен білім беру деңгейлері арасындағы сабақтастыққа қол жеткізу [1, 6-б].

Инклюзивті білім беруді дамытудың тарихи аспектісі С.В.Алехин, Н.С.Грозная, И.В.Задорин, Ю.В.Мельник, С.И.Сабельников, Ж.И.Намазбаева, Р.А.Сулейменова және т.б. зерттеулерінде көрсетілген. Инклюзивті білім беруге жарамды оқу орындарының білім беру ортасын дамыту мүмкіндіктерін О.С.Газман, М.Е.Ижецкая, И.В.Крупина, В.А.Разумный, Н.Б.Крылова, В.И.Слободчиков, В.В.Морозов [2], З.А.Мовкебаева, А.А.Байтурсынова, А.Т.Искакова [3] және т.б. қарастырды.

Жоғары оқу орындарында инклюзивті (кіріктірілген) оқытудың міндеті – әр студенттің қажеттілігін қанағаттандыратын жүйе құру. Қазіргі уақытта мемлекеттік бағдарламалар, Елбасының бастамасы және инклюзивті білім беру бойынша жобалардың нәтижесінде арнайы қажеттілігі бар жас адамдардың арнайы, жалпы орта және кәсіптік, жоғары білім алуына үлкен мүмкіндіктер ашылуда.

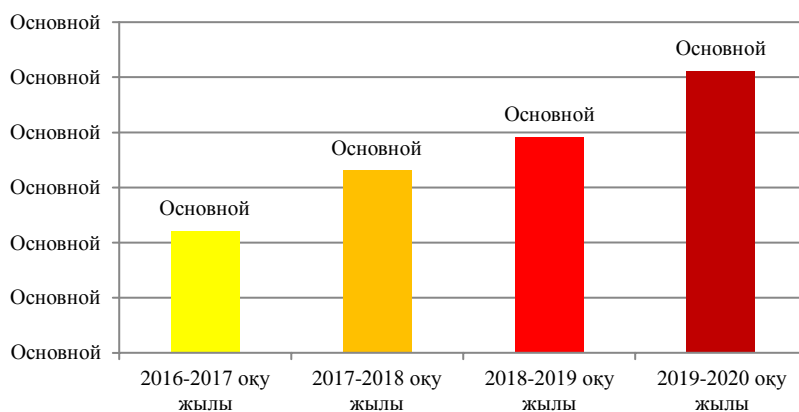
Жоғары оқу орнында инклюзивті білім берудің шешуші шарты білім беру процесін құндылықтардың жаңа жүйесін қабылдайтын, инклюзивті оқыту технологияларын шығармашылықпен іске асыратын; мүгедектерді әлеуметтендіру және оларды білім беру құралдарымен оңалту мәселесін шешуге қабілетті; арнайы әдістер мен технологияларды меңгерген; өзінің кәсіби қызметінде жоғары нәтижелерге тұрақты қол жеткізетін; бейімделген білім беру бағдарламаларының ерекшелігін білетін; білікті кадрлармен қамтамасыз ету болып табылады. Аталған құзыретке ие педагогикалық кадрлар арнайы дайындықты қажет етеді.

Мұндай дайындық өзара байланысқан бірқатар міндеттер кешенін шешуді қамтиды: педагогтарда академиялық топта ерекше білім беруді қажет ететін студенттің болуына адекватты қарым-қатынасын қалыптастыру (симпатия, қабылдауға дайын болу және оқытуға деген ынтасы мен ниетін қалыптастыру); мұндай студенттердің кәсіби ұйымдасқан қолдау

жағдайында өз құрдастарымен теңдей жетістікке жете алатындығын, тіпті оларды басып оза алатындығын көрсету және дәлелдеуге мүмкіндік беру қажет. Маманды даярлау барысында ынтымақтастық пен серіктестікке арнайы үйрету, мүгедектер мен ерекше білімді қажет ететін тұлғалардың білім алуын кешенді психологиялық-педагогикалық және медициналық-әлеуметтік сүйемелдеудің ерекшеліктерімен таныстыру қажет [4, 109 б].

Ерекше білімді қажет ететін студенттерді оқыту және кәсіптік даярлау процесінде «кедергісіз аймақ» құру - инклюзивті білім берудің мақсаты. Бұл мақсаттар жиынтығы мекемелерді техникалық жабдықтау, сондай-ақ арнайы оқу әдістемелерін әзірлеу болып табылады. Сонымен қатар, ЖОО-да мүгедек және ерекше білімді қажет ететін студенттердің бейімделуін жеңілдетуге бағытталған мамандандырылған технологиялар қажет. Еліміздің жоғары оқу орындарына түсетін ерекше білімді қажет ететін студенттердің саны артып келеді. Осыған байланысты мұндай студенттер үшін тек техникалық деңгейде ғана емес, сонымен қатар әдістемелік деңгейде де жағдай жасау қажет.

М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік университеті бойынша ерекше білімді қажет ететін және мүгедек студенттердің сандық көрсеткішін 1-суреттен көруімізге болады.

1-сурет. М.Өтемісов атындағы БҚМУ бойынша ерекше білімді қажет ететін және мүгедек студенттер саны

Суреттен ерекше білімді қажет ететін студенттер санының жылдан жылға артып келе жатқанын байқауымызға болады. Бұл ерекше білім алу қажеттілігі бар студенттер жоғары оқу орнында білім алу мүмкіндігіне ие болып, әлеуметтік ортаға бейімделіп, өз-өзін жетілдіретіндігін көрсетеді. М.Өтемісов атындағы БҚМУ педагогика және психология кафедрасы жанынан «Жан жылуы» инклюзивті білім беру орталығы құрылды. Орталықтың мақсаты: ерекше білімді қажет ететін және мүгедек студенттердің әлеуметке енуі мен тұлғалық және кәсіби құзыреттілігін тиімді қалыптастыруға мейлінше қолайлы жағдай жасау.

Міндеттері:

- «Ерекше» студенттер үшін бірыңғай психологиялық қолайлы білім алу ортасын құру;
- Ерекше білімді қажет ететін студенттердің дамуы мен білім алуы барысында пайда болған мәселелердің алдын алу (өтпелі кезендердегі бейімделу үрдісін сүйемелдеу);
- Инклюзивті білім беруде психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу үрдісінің оңтайлы жүйесін ұйымдастыру;
- Студенттердің тұлғалық және психологиялық-физиологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, дене және жүйке-психологиялық денсаулығын қорғау және нығайту;

- Мүгедек және ерекше білімді қажет ететін студенттердің білім алуы үрдісіне қатысушылардың бойында толеранттылық қарым-қатынас, түсіністік сезімдерін қалыптастыру;

- Студенттердің құрдастарымен, ата-аналарымен, педагогтарымен мен ЖОО қызметкерлерімен қарым-қатынасы барысында психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін дамыту.

Ерекше білімді қажет ететін студенттерді қолдау, психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу мақсатында тренингтер, кеңес беру жұмыстары, рөлдік ойындар жүргізіліп тұрады. Сонымен қатар университет оқытушыларына инклюзивті білім беру және ерекше білім беруге қажеттілігі бар тұлғаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыру мәселелері мен болашағын талқылау мақсатында «Жоғары оқу орындарында инклюзивті білім берудің теориясы мен технологиясы» тақырыбында семинар-тренинг ұйымдастырылды. «Инклюзивті білім берудің негізгі мәселелері», «Есту қабілеті бұзылған тұлғаларды сүйемелдеудің әдістемесі мен технологиясы», «Көру қабілеті бұзылған тұлғаларды сүйемелдеудің әдістемесі мен технологиясы», «Тірек-қимыл аппараты бұзылған тұлғаларды сүйемелдеудің әдістемесі мен технологиясы», «ЖОО инклюзивті білім берудің жүзеге асырылу жолдары» тақырыптары теориялық негізде талданып, тәжірибелік тұрғыда қарастырылды.

Академиялық ұтқырлық бағдарламасы бойынша шетелдік (Польша, Ресей, Беларусь) ЖОО профессор-оқытушылары инклюзивті білім беру мәселелері бойынша дәріс, семинарлар өткізіп, өз тәжірибелерімен бөлісіп келеді.

Университетте инклюзивті білім берудегі психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу жұмысы ерекше білім беруге қажеттіліктері бар студенттердің жалпы мәдени құзіреттілігін, болашақ маман ретінде тұлғасын дамытуды қамтамасыз етіп, бұл санаттағы студенттердің жеке даму ерекшеліктерін ескере отырып, ЖОО оқу барысында оқу тәрбие жұмысында бейімделуге көмектесуге қолайлы тәрбие ортасын құруға бағытталады.

ӘДЕБИЕТ

1. Қазақстан Республикасындағы арнайы және инклюзивті білі берудің жағдайы мен дамуы. Аналитикалық баяндама. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2016. - 49 б

2. Морозов Н.И. Правовое пространство инклюзивного образования / Н.И.Морозов. - (Педагогический поиск: проблемы и суждения) // Мир образования - образование в мире. - 2012. - №1 (45).

3. Исакова А.Т., Мовкебаева З.А., Закаева Г., Айтбаева А.Б., Байтурсынова А.А. Основы инклюзивного образования. Общественный фонд «Школа для всех». - 24 б.

4. Голуб Е.В., Сапрыкин И.С.. Инклюзивное образование в высших учебных заведениях России: проблемы и решения // Поволжский педагогический вестник. 2015. №4 (9).

О НОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЕ «СОЦИАЛЬНАЯ ПЕДАГОГИКА И САМОПОЗНАНИЕ, ТЬЮТОР ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ»

Шаяхметова А.А. к.ф.н., доцент

Кокшетауский государственный университет имени Ш.Уалиханова
Казахстан, Кокшетау, aisulu_sh@mail.ru

Аннотация. В данной статье представлен материал о разработке новой Образовательной программы. Представлено видение автора статьи по особенностям внедрения инклюзивных практик в систему образования, об условиях реализации инклюзии в рамках специальности «Социальная педагогика и самопознание». Автор исследует возможности использования социальных педагогов в тьюторской деятельности по развитию инклюзивного образования.

Ключевые слова: инклюзия, тьютор, самопознание, социальная педагогика, образовательная система, инклюзивные практики.

Түйіндеме. Бұл мақалада жаңа білім беру бағдарламасын әзірлеу туралы материал берілген. Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану мамандығы аясында инклюзияны жүзеге асыру шарттары туралы, білім беру жүйесіне инклюзивтік практикаларды енгізу ерекшеліктері бойынша мақала авторының пайымдауы ұсынылған. Автор инклюзивті білім беруді дамыту бойынша тьюторлық қызметте әлеуметтік педагогтарды пайдалану мүмкіндіктерін зерттейді.

Тірек сөздер: инклюзив, тәрбиеші, өзін-өзі тану, әлеуметтік педагогика, білім беру жүйесі, инклюзивтік практикасы.

Abstract. This article presents material on the development of a new Educational Program. The paper contains the author's vision on features of introducing inclusive practices in the education system, and on conditions for the implementation of inclusion in the framework of the specialty "Social pedagogy and self-knowledge". The author explores possibilities of using social educators in tutoring to develop inclusive education.

Keywords: inclusion, tutor, self-knowledge, social pedagogy, educational system, inclusive practices.

Лидер нации Н.А.Назарбаев в одном из Послании народу Казахстана, отмечал, что для создания «...новых возможностей для раскрытия потенциала казахстанцев» необходимо «...усилить внимание нашим гражданам с ограниченными возможностями. Для них Казахстан должен стать безбарьерной зоной. Позаботиться об этих людях, которых немало, - наш долг перед собой и обществом. Во всем мире этим занимаются. Люди с ограниченными возможностями могут работать на предприятиях бытового обслуживания, пищевой промышленности, сельского хозяйства [1].

Сейчас в Казахстане, согласно Концепции инклюзивного образования принято понятие – лица с особыми образовательными потребностями: «Дети с особыми образовательными потребностями - это дети с ограниченными возможностями, ВИЧ, СПИД-инфицированные, с проблемами социальной адаптации в обществе, сироты, с девиантным поведением, дети из неблагополучных семей, беженцев, оралманов, национальных меньшинств и др.» [2].

В Казахстане работа с детьми с ограниченными возможностями осуществляется логопедами, дефектологами и психологами. Эта большая армия специалистов обеспечивает образование детей с ОВ на основе индивидуального обучения в специализированных учреждениях, классах или на дому, что в принципе противоречит идее инклюзии, поскольку мы (взрослые) ограничиваем социальную адаптацию ребенка, тем самым нарушаем его право «жить в обществе» и «иметь равные возможности с другими детьми». Чтобы как можно гибче социализировать ребенка в обществе необходимы не специальные кадры, а нужны педагоги, владеющие инклюзивной культурой.

Казахстан, являясь членом международного сообщества, полностью поддержал основополагающие принципы равных прав на образование для всех детей, изложенные в международных документах в области прав человека, и закрепил гарантии права детей на получение образования в Законе об образовании Республики Казахстан. Так, в Программе развития образования на 2016-2020 гг. указывается, что к 2020 году в 70% общеобразовательных школ Казахстана будут созданы условия для внедрения инклюзивных практик обучения детей с особыми образовательными потребностями.

Решение поставленной задачи выдвигает на передний план подготовку педагогических кадров способных осуществлять такую деятельность. Специалисты, осуществляющие инклюзивное образование детей с особыми образовательными потребностями, должны обладать определенными профессиональными характеристиками. Однако, как показывает анализ учебных программ и курсов, разработанных вузами республики для подготовки будущих учителей в области инклюзивного образования, не обеспечивают в должной мере достижения этих целей.

В предлагаемых учебных пособиях, методических материалах для студентов высших и средних специальных учебных заведений педагогических специальностей представлен материал, представляющий компиляцию информации, отражающий историю развития инклюзивного образования в ближнем и дальнем зарубежье. Имеющиеся пособия страдают описательным характером, доступным в интернет источниках, и не способствуют формированию и развитию компетенций, необходимых для эффективного развития умений управлять учебно-воспитательным процессом в инклюзивной среде общеобразовательного учреждения.

Важнейшая особенность внедрения инклюзии в образовательную среду заключается в том, что с точки зрения социальных и экономических предпосылок развития необходимо выполнить, во-первых, требование того, чтобы школы обеспечивали инклюзивное образование для всех детей и что они должны изыскать пути и средства такого обучения и преподавания, отвечающее потребностям отдельных групп обучающихся и, вместе с тем, приносящее пользу всем детям; во-вторых, только инклюзивные школы способны добиться изменений во взглядах в пользу формирования разнообразия путем обучения всех детей вместе и создания основы для более справедливого и недискриминационного общества; в-третьих, дешевле создавать и поддерживать школы, обеспечивающие образование для всех детей без исключения, чем формирование сложной системы различных видов школ, специализирующихся на различных группах детей.

Основой формирования политики инклюзивного образования, сопряженной с поиском оптимальных путей социализации, воспитания, образования и адаптации детей, и основными принципами инклюзии являются:

- создание инклюзивных сообществ, т.е. искать пути для всех детей, чтобы быть вместе в процессе обучения;
- раскрытие возможностей каждого ученика с помощью создания индивидуальных траекторий обучения;
- учет потребностей ребенка с ООП и создание на этой основе специальных условий достижения успеха;
- создание условий воспитания, чтобы «быть, а не казаться» равным членом общества;
- формирование нравственных качеств, как у учащегося, так и у родителей;
- формирование «инклюзивной» культуры у учителей, родителей и сотрудников школы;
- развитие социальной интеграции среди сверстников;
- разработка индивидуальной программы обучения на основе знаний инклюзивных подходов к обучению.

Основное внимание при подготовке учителя необходимо обратить на важность обеспечения индивидуальной образовательной программы обучения для каждого обучающегося с особыми образовательными потребностями, учитель должен овладеть традиционными и совершенно иными, специальными средствами организации учебно-воспитательного процесса. Ориентация на формирование компетенций учащихся, их развитие в процессе обучения, учет их возрастных и индивидуальных особенностей должны стать основополагающими в подготовке специалистов. Это значит, что все будущие и настоящие учителя, независимо от предмета, который они преподают, должны овладеть рядом общих компетенций, позволяющих им организовывать процесс обучения с опорой на тот тип деятельности учащегося, который для него наиболее актуален в настоящий момент и будет актуален в ближайшем будущем.

Проблемы развития, обучения, социализации детей с задержкой психического развития исследовали И.М.Бгажнокова, Е.А.Екжанова, Е.А.Стребелева, Е.Б.Аксенова, Л.Б.Баряева, О.П.Гаврилушкина, М.А.Егорова, Е.С.Слепович, В.А.Степанова, Е.А.Стребелева, Н.Д.Соколова, В.И.Лубовский, М.С.Певзнер, Б.П.Пузанов, С.Я.Рубинштейн, Р.Д.Триггер, Л.М.Шипицина и др. Социальные аспекты инклюзивного образования исследовали Л.И.Акатов, Н.В.Антипьева, Д.В.Зайцев, П.Романов и др. Правовые аспекты

инклюзивного образования исследовали Р.Жаворонков, В.З.Кантор, Н.Н.Малофеев, Е.Ю.Шинкарева.

Большой вклад в изучение этой проблемы в Казахстане внесли такие ученые как Р.А.Сулейменова, А.Н.Алмагамбетова, А.К.Ерсарина, Г.Д.Хакимжанова, Ш.Ж.Коллумбаева, Х.Т.Шериязданова, Л.К.Ермекбаева, А.А.Байтурсынова, А.А.Айдарбекова, А.Т.Баймуратова, А.К.Жалмухамедова, Р.Т.Мендалиева, Р.Ж.Жуманова.

В рамках данного исследования под профессиональной компетентностью педагога инклюзивного образования мы понимаем системное проявление знаний, умений, способностей и личностных качеств, позволяющих педагогу успешно решать функциональные задачи, составляющие сущность профессиональной деятельности в условиях инклюзивного образования детей с особыми образовательными потребностями.

Компетенции учителя в области инклюзивного образования рассматривается нами, как оптимальное сочетание общих способностей к профессионально-педагогической деятельности со способностями к решению профессиональных задач в сфере инклюзивного образования детей с особыми образовательными потребностями.

Как показывает анализ зарубежной и отечественной литературы, не существует определенного набора навыков и знаний, которые все учителя должны получить, чтобы иметь возможность преподавать в инклюзивных классах.

Учитывая, что в основе инклюзивного образования заложена идея принятия индивидуальности каждого ребенка, с одной стороны, и обеспечение особых образовательных потребностей детей с учетом имеющихся у них проблем, с другой стороны, в предлагаемой программе профессиональной подготовки будущих учителей к работе в условиях инклюзивного образования формирование ключевых компетенций должны включить:

- понимание и признание ценности инклюзивного образования, его этические и философские основания, готовность на практике реализовывать идею равных возможностей всех детей независимо от их пола, возраста, этнической принадлежности, способностей, наличия или отсутствия нарушений развития и других особенностей;

- владение методами психолого-педагогической диагностики; способность организовывать и провести психолого-педагогическое обследование ребенка, осуществить анализ результатов обследования с целью выбора и уточнения индивидуальной образовательной траектории;

- способность предвидеть основные риски и угрозы социального развития детей с особыми образовательными потребностями и решать проблемы их социализации;

- знание специфики образовательных программ для детей с особыми образовательными потребностями, владение методиками и технологиями обучения таких детей в условиях массового обучения и готовности творчески реализовывать новые технологии обучения в практике инклюзивного образования;

- готовность к взаимодействию с субъектами инклюзивного образования как в самом образовательном учреждении, так и с окружающим социумом;

- способность на саморазвитие в профессиональной деятельности, способность к рефлексии своих профессиональных навыков и умений, готовность осуществлять шаги для достижения высоких результатов в своей профессиональной деятельности в сфере инклюзивного образования детей с особыми образовательными потребностями;

На основании вышеизложенного мы считаем, что для проведения такого спектра деятельности в сфере инклюзивного образования, в первую очередь государство должно подготовить такие профессиональные кадры которые смогут обеспечить качественное сопровождение при обучении и воспитании подрастающего поколения.

С этой целью нами была разработана Образовательная программа «Социальная педагогика и самопознание, тьютор инклюзивного образования». Подготовка тьюторов инклюзивного образования сосбтвенно на базе уже имеющейся ОП, по нашему мнению является оправданным шагом, поскольку функциональные характеристики социального

педагога и учителя самопознания способны создать глубокую содержательную и нравственную платформу для реализации тьюторской деятельности.

Известно, что в образовании существуют три основных вида педагогической работы: формирующий, терапевтический и сопровождающий. Тьюторство - это особый тип педагогической профессии, который призван сопровождать ребенка с особыми образовательными потребностями, например, включаться в работу учителя-предметника, чтобы помочь ребенку с ООП справляться с заданиями, сопровождать деятельность учителя-предметника в инклюзивном классе и вооружать такого учителя знаниями, умениями в профессиональной сфере.

Задается вопрос, почему мы привязываем тьюторство к социальному педагогу. Так, великий педагог-гуманист современности Ш.А.Амонашвили, утверждал: «В инклюзивном образовании нужны уроки сердца, нужно Сердцеведение», лишь через сердце можно восстановить справедливость». Вот одним из таких уроков являются уроки самопознания, на которых происходит открытие Красоты. Можно показать ребёнку всю красоту мира, всё многообразие красок, цветовых оттенков, форм, чтобы он увидел их глазами сердца, наполненного Светом, Любовью, Добротой. Познавший Красоту, воздержится от всего безобразного в мыслях, в словах и делах [3].

У школьников формируются принципы равенства, закладывается система ценностей, появляется потребность в самовыражении. Различные приёмы и упражнения, применяемые на уроках самопознания, помогают учащимся развивать не только гражданскую, социальную активность и ответственность, но и внутреннюю свободу. Именно ведь внутренняя свобода является источником самоуважения. Как отмечал В.А.Сухомлинский, что «...если ребёнок не уважает себя - это уже грань катастрофы» [4].

Образовательная программа состоит из 240 кредитов, в процентном соотношении, 30 – дисциплины по социальной педагогике, 25% - по самопознанию и 20% - по инклюзии. Также нами разработана программа «minor» в объеме 35 кредитов для ОП вуза.

Таким образом, Новая образовательная программа «Социальная педагогика и самопознание, тьютор инклюзивного образования» призвана, во-первых, обеспечить качественную подготовку тьюторов для системы образования; во-вторых, студенты на выходе получают три квалификации, что позволит им быстрее трудоустроиться; в-третьих, социальный педагог, наделенный профессиональными навыками работы тьютором способен оказывать реальную психолого-педагогическую поддержку.

ЛИТЕРАТУРА

1. Послание Президента Республики Казахстан Н.А.Назарбаева народу Казахстана. 17 января, 2014 г. Казахстанский путь – 2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее. Астана, 2014 г.
2. www.hitech.kz
3. Амонашвили Ш.А. Вдохновение и творчество - путь обновления образования //11 Международные педагогические чтения. - М., 2012.
4. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям (новое прочтение) / В.А.Сухомлинский. – Киев: Акта, 2012. – 563 с.

БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУГЕ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРҒА ДЕГЕН ТОЛЕРАНТТЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Каракулова М.С. докторант

Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті
Қазақстан, Алматы, karakulova88@mail.ru

Түйіндеме. Мақалада бастауыш сынып мұғалімдерінің ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларға деген толерантты қарым-қатынасын қалыптастыру мәселелері қарастырылып, толеранттылық ұғымының мәні ашып көрсетілген.

Тірек сөздер: ерекше білім беруді қажет ететін балалар, толеранттылық, мүмкіндігі шектеулі балалар.

Аннотация. В статье раскрыто понятие толерантности, рассмотрены проблемы формирования толерантного отношения к детям с особыми образовательными потребностями в работе учителя начальных классов.

Ключевые слова: дети с особыми образовательными потребностями, толерантность, дети с ограниченными возможностями

Abstract. The concept of tolerance is revealed in the article, the problems of the forming a tolerant attitude towards children with special educational needs in the work of primary school teachers are considered.

Keywords: children with special educational needs, tolerance, children with disabilities

Қазіргі күрделі әлеуметтік даму жағдайында, құндылықтар мен әлеуметтік нормалардың өзгере бастаған заманында, отбасында берілетін тәрбиенің ықпалы азайған заманда балаларды психологиялық-педагогикалық тұрғыда қолдаудың маңызы өсетіні белгілі. Педагог пен баланың қарым-қатынасындағы ұстанымдар мен парадигмалар да өзгереді: «оқушы мен оқытушы» орнына, «адам мен адам» парадигмасы қалыптаса бастайды.

Балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау бұл - баламен кеңесе отырып оның жеке қызығушылықтарын анықтау, оның белгілі бір мақсаттарға деген ұмтылыстары мен мүмкіндіктеріне қолдау көрсету, оның адами қасиеттері мен құндылықтарын сақтай отырып дамуына, оқыту нәтижелеріне өз бетінше қол жеткізуіне, өзін-өзі тәрбиелеуіне, көпшілікпен араласуына, өмір сүру салтын қалыптастыруға кедергі келтіретін қиындықтарды жеңуіне көмектесу болып табылады [1].

Білім беруді дамытудың қазіргі кезеңінде мүмкіндігі шектеулі адамдарға деген толерантты қарым-қатынасты қалыптастыру мәселесі дамыған қоғамның күрделі әлеуметтік шындығы болып отыр, соған байланысты қоғамның санасында денсаулығында мүмкіндігі шектеулі адамның оң бейнесі қалыптаспаған. Мектепте сонымен қатар қоғамда қалыпты оқушылар мүмкіндігі шектеулі балалар және олар жолықтыратын қиындықтары жайлы жеткілікті ақпараттандырылмағандығын мүмкіндігі шектеулі балалармен қалыпты балалардың қарым-қатынас дағдыларының жоқтығы, мектеп бағдарламасында қалыпты баланың мүгедектігі бар балаларды түсінуге және олармен қарым-қатынасқа түсуге үйрететін сабақтың жоқтығы, осы салада әдістемелік құралдың жеткіліксіздігінен байқауға болады.

Бір жағынан, мүмкіндігі шектеулі баланың басты проблемасы оның әлеммен байланысының шектелуінде, құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынастың кедейлігі, мәдени құндылықтарға тіпті білім алуға деген шектеудің болуында. Сонымен қатар құрдастарының мүмкіндігі шектеулі балаға деген жағымсыз қарым-қатынасы, мүмкіндігі шектеулі балалардың білім сапасын көтеруге кедергі келтіретін физикалық және психикалық шектеулердің болуы да проблема болып отыр. Қалыпты балаларда мүмкіндігі шектеулі адамдарға деген толерантты қарым-қатынасты қалыптастыру үшін педагогтың өзі толеранттылықты көрсете білуге дайын болуы керек.

Жас ұрпақ бойына толеранттылық тәрбиесін сіңіру үшін ұстаз бойында шәкіртін тыңдай білу, өзара қарым-қатынас деңгейін арттыру, кез-келген мәселені өзі шеше білуге мүмкіндік беру, келеңсіз жағдайларға килікпеуіне бағыт беру, бірлесе атқарған қызметін мадақтау сияқты қасиеттер болуы тиіс.

Ал толеранттылық (*лат. tolerantia* - төзімділік, көнбістік) - басқа ойға, көзқарасқа, наным-сенімге, іс-әрекетке, әдет-ғұрыпқа, сезім-күйге, идеяларға төзімділік, жұмсақтық көрсете білу қасиеті. Толеранттылық - қоғамның жалпы және саяси мәдениетінің деңгейі.

Ол латын тілінде – шыдамдылық, өзге көзқарастарға, мінез-құлықтарға, әдеттерге төзімділік таныту, қолайсыз әсерлердің ықпалын бастан өткізе алушылық деген мағынаны

білдіреді. Француз тілінде – басқаға оң қарым-қатынас. Орыс тілінде - төзімділік, шыдамдылық. Араб тілінде - сабырлылық, шыдамдылық, рақымшылдық. Қытай тілінде - өзгелермен көркем қарым-қатынас. Ағылшын тілінде - шыдамды деген мағыналарды білдіреді [2].

Қарапайым түсінікпен қарасақ, басқа саяси көзқарастағы адамдардың пікіріне шыдамдылық көрсету, олардың ой-пікірін сыйлау, ғылыми мектептер мен түрлі көзқарастағы теорияларға, басқа пікірлерге төзімділік таныту, ашусыз, қысымсыз басқара білу біліктілігі, білім алушылардың түрлі мінез-құлықтық ерекшеліктеріне шыдамдылық таныта білу, олардың кемшіліктері мен қателіктерін түсіну, кешіре білу.

Толеранттылық - бұл тек аяушылық, шыдамдылық қана емес, бастысы адамның құқығын сыйлау. Бұл табиғатынан сыртқы келбеті, қалпы, сөйлеу тілі, мінез-құлқы және құндылықтары бойынша ерекшеленетінін және әлемде өмір сүріп, өзінің ерекшеліктерін сақтап қалуға құқығы бар екендігін мойындау. Қалыпты оқушыларда жеке тұлғалық қасиеті ретінде толеранттылыққа білім беру мекемелерінде ерекше білім беруді қажет ететін балалардың дамуына әлеуметтік, психологиялық-педагогикалық жағдайлар жасау арқылы тәрбиелеуге мүмкін болады:

- мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беру үрдісіне араластыру;
- мүмкіндігі шектеулі балаларда белсенді мінез-құлықтық нұсқаулықтарды дамыған қоғамда өзін сенімді көрсете білуінде, өзінің кемшіліктерін артықшылықтарына айналдыра алу іскерлігін қалыптастыру;
- «қалыпты балалардың» ата-аналарының мүмкіндігі шектеулі құрдастарына деген қарым-қатынасын өзгерту.

Мектепте баланың жеке тұлғасын қалыптастыруда, оның өзіндік қасиеттерін, қабілеттерін және ерекше мүмкіндіктерін ашуда, құқығын қорғап және оның көзқарасын қолдауда ерекше білім беруді қажет ететін балаға деген толерантты қарым-қатынасты қалыптастыру проблемасы бастауыш сынып мұғалімінің тәрбиелік жұмысының бір бағыты есебінде болуы керек.

Ерекше бала оқитын сыныптың мұғалімінің міндеттерін келесідей анықтауға болады:

- оқу-танымдық іс-әрекетінде әрбір оқушының, сонымен қатар ерекше білім беруді қажет ететін баланың жетістікке жетуі үшін жағымды ұйымдастырушылық жағдайлар жасау;
- барлық баланың жан-жақты дамуына кепіл беретін мектеп ұжымының түрлі сыныптан тыс іс-шарасына қатысуын қамтамасыз ету. Ерекше білім беруді қажет ететін бала үшін жетістік жағдаятын тудыру;
- денсаулығында қиындықтары бар баланың отбасымен жоғары деңгейде өзара байланыс орнату;
- ерекше білім беруді қажет ететін баланы оның сыныптастарының эмпатиялық қабылдауы, педагогикалық бақылау, балалардың тәрбиелілігін диагностикалау, әрбір оқушының толерантты қарым-қатынасын сәйкесінше педагогикалық түзеу [3].

Аталған міндеттерді жүзеге асыру үшін қалыпты оқушылардың қоғамдағы мінез-құлықтың қабылданған және қабылданбаған формалары жайлы, қоршаған адамдарға деген аяушылық сезімін қалыптастыру туралы, денсаулығында мүмкіндігі шектеулі балаларға деген жағымды қарым-қатынас жайлы әлеуметтік білім жинақтауға жағдай жасау маңызды.

Бұл бағыттағы негізгі тәрбиелеу жұмысының формаларына:

- танымдық және әдептік әңгімелесулер, әңгімелер, тақырыптық пікірталастар.
- шығарма, зерттеу жұмысын қорғау.
- сурет салу, өлең шығару бойынша конкурстар.
- әлеуметтік акциялар, концерттер, мейрамдар және т.б.

Бастауыш сынып мұғаліміне сабақтан тыс іс-шараларға дайындық және өткізу үрдісінде оқушылардың эмоциональды уайымдарына жағымды жағдай жасау маңызды.

Оқушыларда басқа адамдармен конструктивті өзара қарым-қатынас құруға, құндылық бағдарын, жанжалсыз немесе компромистік тәртіптің жеке маңызды үлгілерін түсінуге, өзіне

және басқаға деген толерантты қатынасын қалыптастыруға дайындығын дамыту үшін іс-әрекеттік және интербелсенді оқыту мен тәрбиелеу технологияларын қолданған мақсаттырақ болады:

- Мүмкіндігі шектеулі балалардың қоғамға әлеуметтік бейімделуінің психотехнологиясы ретінде толеранттылық тренингі;

- тәрбиелеуші жағдаяттарды, рөлдік ойындарды, талқылауларды, фильм көруді моделдеу;

- қоршаған мектеп ортасында ақпараттық-сауықтыру акцияларын, фестивальдар, конкурстар, оқушылар концерттері және т.с.с. ұйымдастыру [4].

Аталған мақсаттарға жету үшін оқушылардың ерекше әлеуметтік ортада өзара іс-әрекет етуі маңызды: сынып, білім беру мекемелері деңгейінде денсаулығында мүмкіндігі шектеулі балалар құрдастарының ортасында өздерінің қабілеттерін іске асырып, олардың симпатиясы мен сыйына ие бола алады. Тақырыпта белсенді кірігу қалыпты оқушыларға денсаулығында проблемасы бар адам тап болатын түрлі жағдайларда өзін сезіне алуға мүмкіндік береді, өз бойында және өзбетінше қорытынды жасап, басқалардың ойымен, пікірімен бөлісуіне әсер етеді.

Оқыту мен тәрбиелеудің эвристикалық, жобалық және зерттеу әдістерін қолдану оқушыларға өзбетінше қоғамдық әрекет ету тәжірибесін жинауға, өзін және басқа адамдарды адекватты және едәуір толық танудың қажеттілігін түсінуге, өзінің әлеуметтік қоршаған ортасы жайлы, әлеуметпен өзара әрекеттесу тәсілдері жайлы, өзінің әлеуметтік тиімділігінің деңгейі жайлы ақпарат алуға көмектеседі. Нәтижеге жету үшін оқушыларды білім беру мекемесінен тыс, ашық қоғамдық ортада түрлі әлеуметтік субъектілердің өкілдерімен өзара байланыстыу ерекше маңызға ие. Үлкен әлеуметтік тәжірибесі бар адамдармен оқушылар қызығушылықпен араласады, сол себепті тәрбие жұмысының көптеген түрлерін өткізуде психологтарды, әлеуметтанушыларды, ғалымдарды, өнертанушыларды және жылпы қызықты адамдарды шақырған жөн. Мұғалімге метазаңдық нәтижелерге жетуге көңіл аудару қажет - іс-әрекеттің меңгерілген тәсілдерін: әлеуметке қарым-қатынасы, қоршаған адамдарына мейірімділік сезімін көрсете білуге дайындығы және т.с.с. Тәрбие жұмысының түрін таңдау қойылған мақсатына, оқушылардың жасына, олардың қабілеттеріне, сынып жетекшісінің кәсіби құзыреттілігімен анықталады.

Толеранттылықты қалыптастыру үрдісі кез-келген адамгершілік қасиет секілді тек педагогтың кәсіби күш-жігеріне ғана емес, сонымен қатар бала өмір сүретін тәрбиенің сапасы жүзеге асатын ортаға да байланысты. Сәйкесінше, аталған үрдістің нәтижелілігі тек тәрбие жұмысын ұйымдастырудан ғана емес, сонымен қатар білім беру мекемесіндегі білім беру және әлеуметтік ортада толеранттылық атмосферасының болуына да байланысты.

ӘДЕБИЕТ

1. Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларды оқыту, тәрбиелеу, дамыту және әлеуметтік бейімдеуді педагогикалық қолдау моделі / Әдістемелік ұсынымдар / Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы. – Астана, 2016

2. Дороничева А.С. Формирование толерантного отношения к людям с ограниченными возможностями здоровья в социуме [Электронный ресурс].

/А.С.Дороничева, С.М.Машевская. – Режим доступа: <http://www.scienceforum.ru/2013/77/4492> - свободный

3. Методические рекомендации для классных руководителей по формированию толерантного отношения общества к детям с ограниченными возможностями здоровья [Электронный ресурс]. - Анапа, 2013

4. Перевалова Н.Е. Формирование толерантного отношения к детям с ограниченными возможностями здоровья в условиях инклюзивного образования [Электронный ресурс] / Н.Е.Перевалова. - Режим доступа: <http://festival.1september.ru/articles/580261> - свободный.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІН ТЕОРИЯЛЫҚ ТҮРҒЫДАН ТАЛДАУЫ

Жақып Ш.А., Ешенгазина Г.С., Кударина А.С., Ашимханова Г.С.

магистр, аға оқытушылар

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті
Қазақстан, Қарағанды, aselya_aronova@mail.ru

***Түйіндеме.** Мақалада инклюзивті оқыту – мүмкіндігі шектеулі балаларға мектепке дейінгі оқу орындарында, мектепте және мектеп өміріне белсене қатысуға мүмкіндік бертіні жайлы сипатталған. Олардың оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру мүмкіншілігін қалыптастырады, адам құқығы туралы білім алуға мүмкіншілік алады.*

***Тірек сөздер:** инклюзия, балалық шақ, тең құқылы, мүмкіндіктер, денсаулық*

***Аннотация.** В данной статье описываются актуальные теоретические вопросы инклюзивного образования в нашей стране. Инклюзивное образование позволяет детям принимать активную позицию в школе. Также говорится о международных документах, регламентирующих права детей с нарушениями в развитии.*

***Ключевые слова:** инклюзия, детство, равноправие, возможности, здоровье*

***Abstract.** This article describes relevant theoretical issues of inclusive education in our country. Inclusive education allows children to take an active position in school. It also refers to international documents regulating the rights of children with developmental disabilities.*

***Keywords:** inclusion, childhood, equality, opportunity, health*

Денсаулығы әлсіз және мүгедек балаларға білім беру мәселесі бүгінгі күні көкейтесті болып табылады және тиісті назар аударуды талап етеді. Себебі жыл сайын психикалық, ақыл-есі, физикалық дамуында туа біткен, жүре пайда болған ақаулықтары бар балалар саны арта түсуде.

Қазақстан Республикасының Заңнамасында адам құқықтары саласында халықаралық құжаттарға сәйкес барлық балалардың білім алуға тең құқылы екендігі қарастырылған. Балалардың білім алу құқығы кепілдігі Қазақстан Республикасының Конституциясында, Қазақстан Республикасының «Білім туралы», «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы», «Мүмкіндігі шектеулі балаларға әлеуметтік және медициналық-педагогикалық қолдау көрсету туралы», «Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы», «Арнайы әлеуметтік қызмет көрсетулер туралы» Заңдарында бекітілген.

Қазақстан Республикасы Үкіметі «2011-2020 жылдарға Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасында» маңызды міндеттердің бірі ретінде инклюзивті білім беруді дамытуды анықтаған.

Инклюзивті білім алу санатына жататын оқушылар, яғни мүмкіндігі шектеулі, мүгедек балалар білім алуда. Инклюзивті білім беру мүмкіндігі шектеулі балаларға білім берудің тиімді формасы болып табылады. Мүгедек және мүмкіндігі шектеулі балалар өз құрдастырымен кәдімгі жалпы орта білім беру мектебінде оқуға мүмкіндігі болады және олардың ұжымына мүше болып кіреді, өз мүмкіндігіне сай дами алады, сонымен қатар қоғам өміріне белсенді қатысу құқығына ие болады. Инклюзивті оқытудың базалық құқық құжаты дамуында қандай да бір ауытқуы бар балаларға нәтижелі көмек құруға, оларды оқыту, тәрбиелеу, еңбекке және мамандыққа даярлау, бала мүгедектігін сауықтыруға бағытталған Қазақстан Республикасының мүмкіндіктері шектеулі балаларды «Әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзетімді қолдау» заңы болып отыр. Қазақстанда және де басқа ТМД мемлекеттерінде бұл процестің құқықтық, ғылыми, оқу-әдістемелік, тәжірибелі

мамандармен жетік қамтамасыз етілуі қарастырылмаған. Сондықтан, барлық балаларды жалпы білім беру процестеріне толық енгізу және әлеуметтік бейімделуге, жасына, жынысына, шығу тегіне, дініне, экономикалық статусына қарамай, балаларды айыратын кедергілерді жоюға; отбасыларын белсенді қатыстыру, баланың дұрыс дамуына педагогикалық және әлеуметтік қажеттіліктерін арнайы қолдау, баланың ғана емес, ортаның балалардың жеке ерекшелігіне және білімдік қажеттіліктеріне бейімделуі, яғни, жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат.

Инклюзивті білім беруді дамытуды мүмкіндіктері шектеулі балалардың білім алу жүйесін жетілдірудің басты бағыттарының бірі ретінде қарастырған жөн. Бала және оның ата-анасының тұрғылықты жеріне сәйкес жалпы типтегі мекемелерде мұндай балаларға білім беруді ұйымдастыру оларды ұзақ мерзімге мектеп-интернатқа жіберуден сақтап, отбасында тәрбиеленіп тұруы үшін жағдай жасайды, қалыпты деңгейдегі дамыған құрдастарымен күнделікті қарым-қатынас жасауды қамтамасыз етеді, әлеуметтік бейімделуі және қоғамға кіріктіруге қатысты мәселелерді тиімді шешуге мүмкіндік береді:

- Қазақстан Республикасы білім беру жүйесінде мүмкіндігі шектеулі балалар, мүгедек балалардың құқықтарын қамтамасыз ету және өмір сүру сапасын жақсарту туралы анықтамалар жиынтығы.

- ҚР «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» Заңы, 2002 ж.;

- ҚР «ҚР Балалардың құқықтары туралы» Заңы, 2002 ж.;

- 2011-2020 жылдарға арналған ҚР Білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы;

- 2011-2015 жылдарға арналған ҚР Білім және ғылым министрлігінің Стратегиялық жоспары;

- 2012 жылғы 23 тамыздағы №1080 Мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты;

- ҚР Білім және ғылым министрлігінің 2012 жылғы 8 қарашадағы «Қазақстан Республикасында бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің үлгілік оқу жоспарларын бекіту туралы» №500 бұйрығы;

Мүмкіндігі шектеулі балаларға көрсетілетін әлеуметтік, медициналық және педагогикалық көмектің жаңа жолдары. Ата-аналарда өздерінің құқығын біліп, Зандармен танысып, кеңес алып, балаларын қорғай білгені жөн.

Дамуында ауытқулары бар балалар үшін арнайы жағдайлар жасалуы керек. Ол үшін білікті тәрбиешілер мен мұғалімдер қажет болады. Оның үстіне педагогтер осы балалардың ата-анасымен ынтымақтаса білуі, оларға білікті көмек бере білуі тиіс. Инклюзивті білім беру жүйесі кездесіп отырған күрделі проблема - оған қоғам тарапынан туып отырған теріс көзқарас проблемасын жою.

Мемлекетіміз алғашқы қадам жасай отырып, мемлекеттік білім беруді дамытудың 2010-2020 жылдарға арналған бағдарламасына бірінші рет инклюзивті білім беруді дамытуды қосқан болатын. Бүгінгі таңда іс-тәжірибе көрсетіп отырғандай, елімізге мүмкіндігі шектеулі балаларға білім берудің ұлттық бағдарламасын жасау қажет. Қазақстанда мүмкіндігі шектеулі балалар арнайы мекемелерде оқытылатындықтан, олар өзге балалардан бөлектенген. Бұл мекемелерде көбінесе медициналық әдістемелер қолданылады. Қазақстанда қазір оларда бір жағынан кемістік болғанымен, екінші жағынан олардың да дені сау екендігін түсіндіріп, оларды дені сау балалармен қатар, жалпы ортаға бейімдеу керек. Тек олардың сырқаты мен өзгешеліктерін ескере отырып, жай мектептің оқу бағдарламасына кіріктірген жөн. Ол үшін мемлекеттік деңгейде стратегиялық реформа жүргізу керек. Білім берудің бұл түрінде мүмкіндігі шектеулі баланың өз-өзіне сенімі артады, ол маңайындағылар тарапынан өзіне қолдау бар екенін сезінеді, бұл баланың өзін-өзі бағалай білуіне, қоршаған ортасына сүйіспеншілікпен қарауына, өзін қоғамның толыққанды мүшесі сезуіне жол ашады.

Оқытудың бұл түрі арқылы мүмкіндігі шектеулі бала өз қабілетіне сай, ата-анасынан алшақтамай, яғни арнайы мектеп-интернаттарда тұрып оқуға мәжбүр болмай, тұрғылықты жерде білім алып, қоғаммен біте қайнасып, әлеуметтік жағынан бейімделеді. Ата-анасы да

баласының дамуы мен тәрбиесіне белсене қатысып, жеткіншек алдында жауапкершіліктері артады, өйткені олар бір-бірімен қарым-қатынас жасауға, танып білуге үйренеді. Кемтар балалардың ата-анасы көмекші не арнайы мектептер мен мектеп интернаттарға, психологиялық-педагогикалық түзеу кабинеттері мен сыныптарға балаларын бергісі келмесе жалпы балалар оқитын мектептерге психологиялық-медициналық-педагогикалық кеңесінің ұсынысы бойынша жеңілдетілген бағдарламамен оқытуға толық құқылары бар. Жалпы мектептер мен балабақшалар психологиялық-медициналық-педагогикалық кеңесінің қорытындысы бойынша көрсетілген, яғни, баланың деңгейіне қарай жеңілдетілген бағдарламамен кемтар балаларды тәрбиелеуге және инклюзивті оқытуға дайын болғандары жөн. Бірақ кейінгі кезде жалпы инклюзивті білім беру тұрғысында кейбір түйткілді мәселелер бар екенін жасыруға болмайды.

Солардың бірі – осы бағытта оқытатын педагогтардың жетіспеушілігі. Екіншіден, мүгедек балалардың барлығын бірден партаға отырғызып, оқытып кетудің мүмкін еместігі. Үшіншіден, оқытқанның өзінде көпшілік ата-аналар тарапынан кеңінен қолдау таппай отырғандығы. Өйткені, «неге менің дені сау балам мүгедек баламен сыныптас болуы керек?» деген теріс көзқарастың да бой көрсетіп қалатындығы. Бұл - қате түсінік. Неге десеңіз, ол бала мүгедек болғанымен, бас еркі өзіндегі азамат. Қайда, қай мектепте оқимын десе де хақы бар. Оларды ата-аналары көмекші не арнаулы мектептер мен мектеп интернаттарға, психологиялық-педагогикалық түзеу кабинеттері мен сыныптарға бергісі келмесе, жалпы балалар оқитын мектептерге жеңілдетілген бағдарламамен оқытуға толық құқылары бар. Сондықтан, қазір бұл жүйе мектепке дейінгі мекемелерде де біртіндеп қолға алынуы тиісті.

ӘДЕБИЕТ

1. Алехина С.В., Алексеева М.Н., Агафона Е.Л. Инклюзивті білім беруде негізгі факторы ретінде мұғалімдердің дайындығы // Психологиялық ғылым және білім №1: Қазіргі білім берудегі инклюзивті көзқарас және отбасын қолдау. М., 2011 ж.

2. Михальченко К.А. Инклюзивті білім беру - мәселелер мен шешімдер// Қазіргі әлемдегі білім беру теориясы мен практикасы: Интерн практикасы. ғылыми конф. (Санкт-Петербург, ақпан, 2012). - Санкт-Петербург: Реном, 2012. - С.77-79.

3. URL <https://moluch.ru/conf/ped/archive/21/1802/> (дата обращения: 24.10.2019).

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІ ҰЙЫМДАСТЫРУДА МЕКТЕП ПЕН ОТБАСЫНЫҢ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ

Алметов Н.Ш., п.ғ.д., доцент

Ахметова Э.К., докторант

М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті
Қазақстан, Шымкент, n_almetov@mail.ru

***Түйіндеме.** Мақалада инклюзивті білім беруде мектеп пен отбасының ынтымақтастығының маңыздылығы, мазмұны мен негізгі бағыттары қарастырылған. Мектеп пен отбасының инклюзивті білімді дамытудағы өзара әрекеттестігінің педагогикалық мүмкіндіктері айқындалып, оны өзара әрекеттесуді ұйымдастырудың моделіне сипаттама берілген. Инклюзивті білімді дамытуға мектеп пен отбасы ынтымақтастығын ұйымдастырудың формалары мен әдістері айқындалған.*

***Тірек сөздер:** мектеп, отбасы, мектеп пен отбасының ынтымақтастығы, инклюзивті білім беру, мектеп пен отбасының өзара әрекеттесуі.*

***Аннотация.** В статье рассматривается актуальность, содержание и основные направления сотрудничества школы и семьи в развитии инклюзивного образования. Выявлены педагогические возможности взаимодействия школы и семьи и общая характеристика модели такого сотрудничества. Определены формы и методы организации школьно-семейного сотрудничества в развитии инклюзивного образования.*

Ключевые слова: школа, семья, сотрудничество школы и семьи, инклюзивное образование, взаимодействие школы и семьи.

Abstract. The article considers the relevance, content and main directions of cooperation between the school and the family in the development of inclusive education. The pedagogical possibilities of interaction between the school and the family and the general characteristic of the model of such cooperation are revealed. The forms and methods of organizing school-family cooperation in the development of inclusive education are determined.

Keywords: school, family, school-family cooperation, inclusive education, school-family interaction.

Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінің қазіргі даму кезеңінде басты міндеттердің бірі, және бүкіл әлем жұртшылығының назарын аударып отырған мәселе әр баланың жеке басының ақыл-ой және физикалық ерекшеліктеріне, мүмкіндіктері мен қабілеттеріне сәйкес дамуы, олардың жеке сұраныстары мен ерекшеліктеріне ортаның, отбасының қатысуымен білім беру үрдісіне толық қосуды қарастыратын инклюзивті білім беру. Қазақстан Республикасының Тұңғыш президенті – Елбасы Н.Ә.Назарбаев «Мүмкіншілігі шектеулі азаматтарға көбірек көңіл бөлу керек. Олар үшін Қазақстан кедергісіз аймаққа айналуы тиіс», - деп атап өткен болатын.

Бүгінде еліміздің саясаты барлық азаматтардың әлеуметтік, экономикалық, мәдени мәртебесіне қарамастан сапалы білім алу құқығына басымдық беруге бағытталған. Қай елдің, қай мемлекеттің болмасын, өсіп өркендеуі, өркениетті әлемнен өзіндік орнын алуы оның ұлттық білім жүйесінің деңгейіне, даму бағытына байланысты. Еңселі еліміздің болашағы бүгінгі жастарымыздың қолында десек, осы өскелең ұрпаққа сапалы білім беруді қолдау қоғам алдындағы үлкен жауапкершілікті талап ететін негізгі міндеттердің маңыздысы болып отыр. Мұндай қолдаудағы басты мақсат - баланың қалыпты өмір сүруі мен тәрбиеленуі үшін барынша қолайлы жағдай жасау. Осы тұста мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2019 жылғы қыркүйектің 2-ші жұлдызындағы «Сындарлы қоғам диалог - Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» - атты Қазақстан халқына Жолдауында Отбасы және бала институтын қолдау, инклюзивті қоғам құру мәселесіне ерекше тоқтала отырып: «Біз ерекше қажеттіліктері бар адамдар үшін бірдей мүмкіндік жасауға міндеттіміз» - дей келе осы бағытты қолдау мақсатында Үкіметке үш жыл ішінде кем дегенде 58 миллиард теңге бөлуді тапсырды [1].

Инклюзивтілік туралы жалпы көзқарас баршаға арналған білім туралы дүниежүзілік декларацияда (Джомтиен, Тайланд, 1990) барлық балалар, жастар және ересектер үшін жалпыға ортақ білімге қол жетімділікті, сондай-ақ осы салада теңдікті қамтамасыз ету көрсетілген.

Германия, Италия, Ұлыбритания, АҚШ, Швеция заңнамасында «инклюзивті білім» терминінің ресми анықтамасы жоқ. Мысалы, Швецияда білім беру жүйесі «баршаға арналған мектеп» қағидаты бойынша жұмыс істейді және білім алушылардың жеке қажеттіліктерін ескере отырып, білім алуға тең қол жеткізуді қамтамасыз етуге бағытталған. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар жеке топ ретінде басқа балалардан ерекшеленбейді [2, 14 б.].

Мектеп пен отбасының ынтымақтастығы әрқашан білім беруді жетілдірудің тиімділігін арттырып, оны ұйымдастырудың басым бағыты болып саналды. Ал, инклюзивті білім беруде ол өте өзекті мәселеге айналып отыр. Өйткені, Отбасы бүкіл ғасырлар бойы адам баласы тәрбиесінің құралы болып келді. Сондықтан ол бала үшін ең жақын әлеуметтік орта, ол оқыту мен тәрбие жұмысындағы мектептің одақтасы.

Мектеп өз жұмысын ұйымдастыруда отбасымен, қоғаммен ынтымақтаса отырып, білім беру мен тәрбие жұмысының мақсатқа бағыттылығын қамтамасыз етеді.

Мектеп мен отбасының ынтымақтастығы - бұл қызметтің мақсаттарын бірлесіп айқындау, алдағы жұмысты бірлесіп жоспарлау, күштер мен құралдарды, қызмет нысанын әр қатысушының мүмкіндігіне сәйкес уақытында бөлу, жұмыс нәтижелерін бірлесіп бақылау

және бағалау, содан кейін жаңа мақсаттар мен міндеттерді болжау. Мұғалімдер мен ата-аналар одағын құруда ең маңызды рөл мұғалімдерге тиесілі. Барлық ата-аналар баласын тәрбиелеуде күш біріктіруге қызығушылық танытып, мұғалімнің ынтымақтастыққа деген ықыласына жауап бере бермейді. Мұғалімге осы мәселенің шешімін іздеу қажеттілігі туындайды, өйткені мұндай ынтымақтастықтың мақсаты:

1. Балалардың толыққанды әлеуметтік қалыптасуы, тәрбиеленуі және білім алуы үшін қолайлы жағдайлар жасау;

2. Біртұтас педагогикалық ұстаным негізінде отбасы мен мектептің өзара әрекетін ұйымдастыру.

Бала тәрбиесінің отбасыда, мектепте нәтижелі болуы осындай ынтымақтастыққа негізделеді. Отбасы тәрбиесі - бұл қоғамдық тәрбиенің бір бөлігі, мемлекет алдындағы ата-аналардың борышы. Егер әр бір ата-ана ерекше қажеттілігі бар баланың білім алуына, тәрбиеленуіне, ортаға бейімделіп, жалпыға ортақ, адамгершілік, мәдени құндылықтарды дамытуда мектеппен бірлесе отырып екі жақты әрекет жүргізілсе баланың жеке тұлға ретінде қалыптасуына ықпалы орасан зор болатыны анық.

Бүгінгі таңда отбасылар балаларға білім берудегі ынтаны арттыру үшін педагогикалық ғылым мен практиканы дамытуда жалпы білім беретін ұйымдар мен отбасылардың өзара әрекеттесуін ғылыми-әдістемелік қолдауды, сонымен қатар, тәрбие мәселелерін шешуде отбасыға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуді талап етеді.

Бүгінгі білім беру жүйесінің алдында тұрған негізгі міндеттердің бірі - ата-аналар мен педагогтардың қарым қатынасын ұйымдастыруда жаңа бағыттарды, технологиялармен формаларды қарастыру, отбасының тәрбиелік әлеуетін қалпына келтіру, отбасының қоғамдық, жеке және мемлекеттік құндылық ретінде дамуын қамтамасыз ету болып отыр. Сонымен қатар, мектепте әр бала, соның ішінде ерекше білім беруде қажеттілігі бар бала да мекеменің білім беру және әлеуметтік өміріне қатыса алатындай орта қалыптастыру керек, бұл баланың табысқа жетуіне, өзінің қауіпсіздігін және қатарластар ортасында өз маңыздылығын сезінуіне мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің мәліметтері бойынша (инклюзивті білім берумен айналысатын негізгі орган) 2019 жылдың соңына қарай балабақшалардың 30%, мектептердің 70% және колледждердің 40% инклюзивті білім беруге бейімделеді; 318 оқу бағдарламасы әзірленді. Жыл сайын Ұлттық коррекциялық педагогика ғылыми-практикалық орталығының базасында 320-дан астам арнайы оқытушылар және «Өрлеу» ұлттық ғылыми-зерттеу орталығы» АҚ базасында 3000-нан астам педагогтар ерекше білім берудегі қажеттілігі бар балалармен жұмыс жасау бойынша және инклюзивті білім беру бойынша біліктілікті арттыру курстарынан өтті [3].

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің арнайы тапсырысымен «Ақпараттық-талдау орталығы» жобалау тобының жүргізген зерттеу нәтижелері республикада балалардың, ата-аналардың, білім беру ұйымдарының және қоғамның инклюзивті білім туралы хабары төмен екенін көрсетті. Ерекше білім беруге қажеттіліктері бар балалардың ата-аналары олардың құқықтары мен мүмкіндіктері туралы толық хабардар емес. Оларға ақпараттық және кеңестік, заңдық қолдау қажет екендігі анықталды. Тұтастай алғанда біздің қоғамда инклюзивті білім мен ерекше қажеттіліктері бар балаларды қолдауды қамтудың төмен деңгейі айқындалды. Яғни, инклюзивті білім беру жағдайында қоғам мен білім беру орындары және отбасы арасында бір мақсатты көздейтін ынтымақтастықтың жоқтығы көрініс тауып отыр [3, 62 б.].

Мектеп пен отбасының өзара әрекеттесу процесінің тиімділігі оны ұйымдастырудың құндылық тәсіліне байланысты. Отбасы мен мектептің өзара әрекеттесу процесі, біріншіден, іс-әрекеттің әртүрлілігіне және ата-аналардың белсенділігіне байланысты болатын динамикалық құбылыс, екіншіден, бұл қауымдастық пен отбасылардың өзіндік ерекшеліктеріне тәуелді. Тәрбие міндеттері мен мақсаттары ортақ, бірақ, тәрбиенің формалары мен әдістерінде айырмашылықтар пайда болады, оларды таңдау көбіне ата-

аналардың білім деңгейі, мәдениеті, отбасы құрамы және әлеуметтік мәртебесіне байланысты.

Бірақ қазіргі қоғам мектеп пен отбасының ынтымақтастығының анағұрлым жетілдірілген моделін талап етіп отыр. Жаңа модель жасауда төмендегі ұстанымдарды ескере отырып, оның тиімділігін арттыру мүмкіндігі бар:

- оқу орындарында отбасылық тәрбие процесіне жағымды әсердің барлық кешенін қолдану;

- отбасымен ынтымақтастық бала мектеп табалдырығын аттағанға дейін басталады және бүкіл білім алу жылдарында жалғасады;

- мұғалімнің ата-аналармен жұмысының мазмұнын таңдау кезінде отбасының тәрбиелік мүмкіндіктерін ескеру;

- ата-аналарды мектеппен бірлесе оқушылардың әр түрлі еңбек және қоғамдық пайдалы іс-әрекеттерін, оқушылардың сабақтарын қызығушылық бойынша ұйымдастыруға тарту;

- қосымша білім беру профилін және оны жүзеге асыру жолдарын таңдауда мұғалімдердің, ата-аналардың, оқушылардың өзара ұстанымында біртұтастыққа қол жеткізу;

- педагогтар ұжымы отбасымен қарым-қатынаста қойылатын этика-педагогикалық және психологиялық талаптарды терең ұғынуы.

Отбасымен өзара әрекеттесу стратегиясында келесі идеялар қажет:

- оптимистік гипотеза, педагог ұжымына, отбасының және жеке адамның мамандардың көмегімен қиын жағдайларды шешу мүмкіндігіне сену;

- балаларға деген адамгершілік-жеке көзқарас, олардың құқықтары мен мүдделерін қорғау ересектердің кез-келген қызметінің басымдығы ретінде қарау;

- серіктестік, өзара әрекеттесуде барлық субъектілердің өзара құрметі мен сенімі;

- жүйелілік, ата-аналармен жұмыс жасаудағы педагогикалық бастамалардың сабақтастығы, дифференциациясы және интеграциясы;

- баланың дамуындағы әлеуметтік жағдайды проблемалық-бағдарлы талдау және мәселені шешудің тәсілдерін, ата-аналармен жұмыс жасау формалары мен әдістерін таңдау еркіндігі [4, 62 б.].

Мұғалімдердің гуманистік негізде ата-аналармен байланысқа дайындығын қалыптастыру - күрделі педагогикалық және басқару міндеті. Ол мұғалімнің теориялық және практикалық дайындығы барысында, біліктілікті арттырудың әртүрлі интерактивті әдістерін және мектеп әкімшілігінің мақсатты жұмысын қолдана отырып шешіледі.

Мектеп пен ата-аналардың өзара әрекеттесу формаларының жіктелуі үш негізгі топты қамтиды:

- 1) Мектептің отбасымен жұмысының *бақылау-диагностикалық формалары*;

- 2) *Коммуникативті формалар (отбасын педагогикалық қолдау)*: ата-аналарға психологиялық-педагогикалық білім беруді ұйымдастыру, ата-аналардың дәріс залы, мамандардың қатысуымен ата-аналарға арналған топтық кеңес және практикалық сабақтар, оқушылардың ата-аналарымен әңгімелесуі, ата-аналарға жеке кеңес беру, сынып жетекшінің отбасылардың үйіне баруы. *Коммуникативті формалар (отбасылық-мектептегі өзара әрекет)*: ата-аналар жиналысы, тәжірибе алмасу конференциясы, сұрақтар мен жауаптар кеші, ата-аналарға қатысты мәселелер бойынша даулар, ата-аналардың әкімшілігімен немесе сынып жетекшілерімен кездесу, бұқаралық ақпарат құралдарында отбасылық тәрбие тәжірибесінің презентациясы, ата-аналар алдындағы мектептегі балалар жетістіктері презентациясы (жеке жетістіктер мен сынып жетістіктерінің күнделіктері, эсселерді қорғау, ата-аналары мен оқушылардың қатысуымен жобалық-зерттеу жұмыстары)

- 3) *Іс-әрекеттік формалар (отбасына педагогикалық қолдауды ұйымдастыру)* «мектептің отбасымен әлеуметтік жұмысы» деп аталатын формалардың ерекше тобын құрайды. *Іс-әрекеттің формалары (мектеп пен отбасы арасындағы қарым-қатынасты ұйымдастыру)*: мектептің ата-аналар комитетімен жұмысы, іскерлік кеңестер (жобалық топтар), ата-аналар клубы, мұғалімдердің, балалардың және ата-аналардың бірлескен

қызметін ұйымдастырудың формалары, «қызықты адамдармен кездесу», іскерлік ойындар, этно-аймақтық компонент негізінде мектептің және отбасының бірлескен дәстүрлерін қалыптастыру, мектепте демократиялық ата-аналық өзін-өзі басқаруды (бірлесіп басқару) ұйымдастыру нысандары [5, 32 б.].

Әдеби дерек көздерді талдау негізінде инклюзивті білім беру жағдайында ерекше білім берудегі қажеттілігі бар оқушылардың білім алуға деген қабілеттерін дамыту мектеп пен отбасының ынтымақтасығына байланысты болады деген тұжырым жасалды. Қолайлы жағдайларда ол жеке білім беру процесіне қатысушылардың күш-жігерін үйлестіруші болады.

ӘДЕБИЕТ

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2 қыркүйек 2019 жылғы Қазақстан халқына Жолдауы: Сындрлы қоғам диалог - Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі // Инклюзивное образование: как в Казахстане учат детей с особыми потребностями?// http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana

2. Ногайбаева Г., Жумажанова С., Коротких Е. Рамка мониторинга инклюзивного образования в Республике Казахстан. Астана: АО ИАЦ, 2017. - 185 с.

3. Воднеева Г.Д. Взаимодействие школы и семьи как условие повышения

4. Эффективности воспитательной системы. Современное образование Виебщины 2014 - №7(6).

5. Замолоцких Е.Г. Теория и практика взаимодействия основной общеобразовательной школы и семьи в формировании культуры межличностного общения школьников. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора педагогических наук. - Москва: 2005 - 49 с.

АРНАЙЫ БІЛІМДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМЫТУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Данабаева М.А., докторант

Карбозова А.С., докторант

Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті

Қазақстан, Алматы, karbozoba.aknur@mail.ru

Түйіндеме. Мақалада арнайы білімді қажет ететін балаларды оқытудың маңызы туралы айтылған. Арнайы білімді қажет ететін бастауыш сынып оқушыларының математикалық сауаттылығын қалыптастырудың маңызы сөз етіледі.

Тірек сөздер: арнайы білімді қажет ететін балалар, мүмкіндігі шектеулі балалар, математикалық сауаттылық, интеграциялау, инклюзивті білім беру.

Аннотация. В статье рассматривается о значении обучения математической грамотности младших школьников требующих специальных знаний.

Ключевые слова: дети с особыми образовательными потребностями, дети с ограниченными возможностями, математическая грамотность, интеграция, инклюзивное образование

Abstract. The article deals with the importance of teaching mathematical literacy to younger students requiring special knowledge.

Keywords: children with special educational needs, children with disabilities, mathematical literacy, integration, inclusive education

Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында «Балалардың сапалы тәрбие және оқытумен толық қамтылуын, олардың мектепке дейінгі тәрбие және оқыту бағдарламаларына теңдей қол жеткізуін және «инклюзивті білім беру жүйесін жетілдіруін» қамтамасыз ету көзделгені белгілі. Қазіргі уақытта мүмкіндігі шектеулі яғни дамуында ауытқуы бар балалар саны артып отыр. Оларға білім беру жан-жақты қарастырылып, түзетіп оқыту технологиялары жетілдіруде. Жалпы инклюзивті білім беру ерекше білімді қажет ететін балаға білім беру саясатының бір түрі болып табылады. Бұл мүмкіндігі шектеулі балалардың жалпы білім беретін мектепте дені сау балалармен қатар білім алуына жағдай жасайды [1].

Білім берудің бұл түрінде мүмкіндігі шектеулі балалардың өз-өзіне сенімі артады, ол айналасындағы адамдардан өзіне қолдау бар екенін сезінеді, бұл баланың өзін-өзі бағалай білуіне, қоршаған ортасына сүйіспеншілікпен қарауына, өзін қоғамның толыққанды мүшесі сезінуіне жол ашады.

XX ғасырдың аяғында Германия, Швеция, Ұлыбритания, АҚШ, Скандинавия сынды елдерінде мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытуды дамытуда алдыңғы орында тұрған инклюзивті білім беру қарқынды түрде жүзеге асты. Жалпы білім беру үрдісіне енгізілген балаларға оқушы жеңілдететін қосымша арнайы жағдай, көмек пен психологиялық қолдау қарастырылады. Әрбір елде интеграциялаудың өзіндік үлгісі іске асырылуда. Ал ол өз кезегінде білім беруде интеграциялаудың жан-жақты үлгісін құруда.

Интеграциялық білім берудің негізін қалаушы Л.С.Выготскийдің мүмкіндігі шектеулі балаларға білім берудің маңыздылығын және оларды оқыту керектігін айтып өткені белгілі. Ол мүмкіндігі шектеулі балалар қоғамда қалыпты дамитын балалардан психологиялық және педагогикалық тұрғыда артта қалмау керектігін айтқан.

Ғылым мен техниканың дамуында, жалпыадамзаттық құндылықтың дамуында математика пәнінің алатын орны зор. Бүгінгі таңда математикалық басты білімнің негізі күнделікті өмір тәжірибесінде кеңінен қолданып келеді. Кіші мектеп жасындағы оқушылардың өмірде қолдана алатын математикалық білім, білік, дағдыларын дамыту арнайы білімді қажет ететін балаларды оқытуда арнайы білім берудің басты міндеті болып табылады. Ал білім негізі – бастауыш сыныпта қаланатынын бізге белгілі. Оқушының бұл сыныптарда алған білімінің тиянақты да сапалы болуы оның болашағына әсерін тигізетіні сөзсіз. Ол өз кезегінде бастауыш сынып мұғалімдеріне, атап айтқанда арнайы білім беретін мектептердің бастауыш сынып мұғалімдерінің педагогикалық шеберлігіне, іздемпаздығына, жеке басының білімі мен білігіне байланысты.

Бүгінгі күн талабына сай жан-жақты дамыған, белсенді, өмірге талпынысы, қызығушылығы бар адамды мектеп табалдырығынан дайындап шығарудың ең бір тиімді тәсілі ол - оқытудағы математикалық сауаттылық. Математикалық сауаттылықты дамытудың жалпы бағдары Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасында анықталған. Оның басты мақсаттардың бірі - жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене бітімі және рухани дамыған азаматын қалыптастыру, тез өзгертін әлемде оның табысты болуын қамтамасыз ететін білім алуудағы қажеттілігін қанағаттандыру болып табылады.

Жоғарыда аталған мақсат арнайы білім беру мекемелерінде толықтай қарастырылады деп айту қиынға соғады. Математикалық сауаттылық мәселелері оқу процесіндегі зерттеулерге сүйенсек, әлі де толығымен орындалмай отырғандығын көруге болады. Математикалық сауаттылықты қалыптастыру мәселелері осы күнге дейін аз айтылып жүрген жоқ. Егер әрбір бастауыш сынып мұғалімі әр сабақта математикалық сауаттылықты қалыптастыруға қызықты тапсырмалар жүйесін құрып, үнемі көңіл бөліп отырса білім сапасы әлдеқайда жақсарар еді.

Математикалық сауаттылық сөйлеу және жазу мәдениетіне қоршаған ортаны және олардың заңдылықтарын баяндау, оны оқып үйренудің ғылыми бейнесін меңгерудегі басты құралы ретінде ерекше көңіл бөлу қажет. Математикалық сауаттылық оқушылардың математикалық тексті оқуына, жазуына және қайта айтып беруіне, жазылғандар мен

айтылғандарды түсіне білуіне ең аз талап ретінде қарау қажет. Математикалық біліктіліктердің негізгі құрамдас, толыққанды тіршілік жасауға қажеттілік ретінде оны арнайы бағдарлы түрде дамытып, қалыптастыру керек. Сонымен қатар, оқушыны математика пәнінің қыр сырына үйрету үшін оған математикалық сауаттылықты сақтау жөнінде күнделікті қатаң талаптар қойып, орындалуына мұқият зер салуы шарт. Математикалық сауаттылық функционалдық сауаттылықтың бір тармағы болып табылғандықтан, сауаттылық қызметі – алған білім, білік, дағдысын күнделікті іс-әрекетте пайдалану біліктілігі.

Жалпы бастауыш білім беру деңгейінде бағдарламада көрсетілгендей математикалық білім берудің негізгі мақсатына сәйкес төмендегі міндеттерді айқындайды [2]:

1-сызба. Математикалық білім берудің негізгі міндеттері

Математикалық сауаттылықты қалыптастырудың арнайы білімді қажет ететін бастауыш сынып оқушылары үшін сыныптан тыс жұмыстар арқылы олардың қызығушылықтары мен сауаттылығын дамытуға яғни, математикалық үйірмелерде сабақтан тыс уақытта тек математикалық сауатты оқу мен жазуға, ұғымдары дұрыс қолданылып, дұрыс ажыратуға көңіл бөліп қосымша жұмыстар жүргізу арқылы қалыптастыруға болады. Оқушының пәнге деген көзқарасы әр түрлі факторлармен, яғни жеке басының және пәннің ерекшеліктерімен ескере отырып, пәнге деген ынтасын арттыру мақсатында математикадан сыныптан тыс жұмыс түрлерін ұйымдастырып жүргізудің ерекше маңызы зор.

Математикалық сауаттылық арқылы оқушының білім алуға, оқуға қызықтыра отырып, тұлғалы дамуын қалыптастыруға болады. Математикалық сауаттылық дүниеге қарай ашылған үлкен жарық терезе іспеттес. Математикалық сауаттылық оқушылардың негізгі іс-әрекеті ретінде психологиялық, анатомиялық, физиологиялық, педагогикалық, тифлопсихологиялық және тифлопедагогикалық маңызы зор қызметтер атқарады. Математикалық сауаттылық баланың даму құралы, таным көзі, тәрбиелік дамытушылық мәнге ие бола отырып, адамның жеке тұлға ретінде қалыптасуына ықпал етеді. Қазіргі таңда математикалық сауаттылықты сабақ барысында пайдалану оқушылардың білімді қабылдау қабілетін нақтылап, мазмұнын бала санасына жақындатады. Математикалық сауаттылық адамдардың саяси, әлеуметтік, экономикалық және т.б. қызыметтерге араласуына, білім алуына әсер етері сөзсіз.

Арнайы білім беруді қажет ететін бастауыш сынып оқушыларын оқыта отырып, мұғалім оқушының жеке басының ерекшелігіне, оның санасына, сезіміне, ерік-жігеріне, мінез-құлқына ықпал жасайды. Алайда, математикалық сауаттылық арқылы есептеулер мен тапсырмаларды орындау ақыл-ой, адамгершілік, эстетикалық және дене тәрбиесінің мақсаттарына жету үшін пайдалану орынды. Математикалық сауаттылық кезіндегі баланың психологиялық ерекшелігі - олар ойланады, эмоциялық әсері ұшқындайды, белсенділігі

артады, қабілеті, қиял елестері дамиды, мұның бәрі баланың жан дүниесіне әсер етіп, оның рухани адамгершілік сезімінің дамуына ықпалын тигізеді.

Математикалық сауаттылық - педагогикасының негізгі бір саласы ретінде оқушыларға жан-жақты білім беруде, олардың өмір тәжірибелерін кеңейтуде, дүниені танып білу қабілеттерін жетілдіруде аса қажетті тәрбие құралдарының бірі. Математикалық сауаттылық элементтерін мектептегі жеке пәндерді оқыту барысында, үзілісте де бос уақытта өткізілетін ертеңгіліктер мен кештерде дидактикалық, қосымша материал ретінде пайдалануға болады. Сабақта математикалық сауаттылық түрлерін пайдалану сабақтың түрлері мен әдістерін жетілдіру жолындағы ізденістердің маңызды бір буыны. Математикалық сауаттылық материалдарын сабақтың тақырыбы мен мазмұнына неғұрылым сәйкес алынса, оның танымдық тәрбиелік маңызы да арта түседі. Оны тиімді пайдалану сабақтың әсерлігін, танымдылығын күшейтеді, оқушылардың сабаққа ынтасы мен қызығушылығы артады [3].

Педагогика ғылымында арнайы білімді қажет ететін оқушының жеке адам ретінде дамуы үшін математикалық сауаттылық ерекше орын алады. Математикалық сауаттылық оқушының жасына қарай өзін қоршаған ортаны танып білуге, оны өзгертуге құштарлығын арттыратын құрал. Оны тиімді пайдалану сабақтың әсерлігін, танымдылығын күшейтеді. Мұғалім оқушыны сабаққа талабын шаттандыратындай болу керек. Әсіресе баланың белсенділігін саналы ойлана білуін, ой-өрісінің дамуын, қиындықты жеңу, төзімділікке баулуды үйрету мұғалімнің негізгі міндеті. Сондықтан нашар көретін оқушының сабаққа белсенділігін, ынтасын дамытуда математикалық сауаттылықтың маңызы зор деп есептейміз. Біздің ойымызша, арнайы білімді қажет ететін бастауыш сынып оқушыларының математикалық сауаттылығын қалыптастыруда төмендегі қағидалардың алатын орны зор. Олар:

- Математика пәні барлық ғылымдардың арасында баланың логикалық ойлауын тереңірек дамытады;
- Математика ең алдымен оқушылардың дұрыс ойлау мәдениетін қалыптастырады, дамытады және оны шындай түседі;
- Математикалық сауаттылық нашар көретін бастауыш сынып оқушыларының ауызша және жазбаша есептеулер жүргізу қабілеттерін қалыптастырады;
- Математикалық сауаттылық болашақ тұлғаны моральдық, эстетикалық және этикалық тұрғыдан қалыптастыруда да тәрбиелік мәні бар деп есептейміз.

ӘДЕБИЕТ

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы // Қазақстан мұғалімі, 30 қазан, 2004. - 12 б.
2. Бастауыш білім беру деңгейінің 1-4-сыныптарына арналған «Математика» пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 3 сәуірдегі №115 бұйрығына қосымша
3. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары

ЕСТУ ҚАБІЛЕТІ ЗАҚЫМДАЛҒАН БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Усенова М.Э., докторант

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Қазақстан, Алматы, Ibragimova1110@mail.ru

***Түйіндеме.** Қазіргі кезеңде қалыпты мен денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балалардың бірлескен сабақтары үлкен мәселе. Мұндай тәсіл инклюзивті білім беру және тәрбие процесстерін ұйымдастыруды көздейді, оның барысында есту қабілеті бұзылған балалар әлеуметтік дамуында неғұрлым толық прогреске жетуі мүмкін. Білім беру ортасын ерекше кеңістіктік және уақытша ұйымдастыру, барлық білім беру-түзету*

процесі барысында дыбыс күшейткіш аппаратураның түрлі түрлерін қолдану, оқытудың арнайы әдістерін, тәсілдерін және құралдарын қолдану, есту қабілеті зақымдалған баланы тәрбиелеп отырған отбасына арнайы психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету. Осыдан жеке тұлғаның өзімілдік белгілері пайда болады. Есту қабілеті зақымдалған балалар үшін өз мүмкіндіктерін асыра пайдалану, өз қоғамында көшбасшылықты көрсету, жоғары өзін-өзі бағалау тән. Балалар өздерін және эмоцияларын жеткілікті бақыламайды.

Тірек сөздер: қабілет, дағды, өзіне-өзі қызмет ету, қарым-қатынас, мүмкіндік.

Аннотация. На современном этапе большой проблемой являются совместные уроки детей с ограниченными возможностями здоровья и нормального поведения. Такой подход предусматривает организацию процесса инклюзивного образования и воспитания, в ходе которого дети с нарушениями слуха могут достигать более полного прогресса в социальном развитии. Особая пространственная и временная организация образовательной среды, использование различных видов звукоусилительной аппаратуры в процессе всех образовательных коррекционных процессов, применение специальных методов, приемов и средств обучения, оказание специальной психолого-педагогической поддержки семье, воспитывающей ребенка с нарушением слуха. Появляются признаки эгоизма личности. Для детей с нарушениями слуха характерно злоупотребление своими возможностями, проявление лидерства в своем обществе, высокая самооценка. Дети не достаточно контролируют себя и свои эмоции.

Ключевые слова: умение, навыки, самообслуживание, общение, возможность

Abstract. At the present stage, joint lessons of children with disabilities and normal behavior are a big problem. This approach involves an inclusive education and upbringing process in which children with hearing impairments can make better progress in social development. Special spatial and temporal organization of the educational environment, the use of various types of sound-amplifying equipment in the process of all educational correctional processes, the use of special methods, techniques and means of training, the provision of special psychological and pedagogical support to the family raising a child with hearing impairment. There are signs of selfishness of the person. Children with hearing impairment are characterized by abuse of their opportunities, manifestation of leadership in their society, high self-esteem. Children do not have enough control over themselves and their emotions.

Keywords: abilities, skills, self-service, connection, opportunity.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында мемлекет мүмкіндігі шектеулі азаматтардың білім алуына жағдай жасауға, дамуындағы бұзылыстарды түзетуге және әлеуметтік бейімделуіне, сонымен бірге баланың жеке ерекшелігі мен икемділігін, мұқтаждығын ескере отырып, ата-анасының, білім беру мекемелерін таңдауына құқығы бар екендігі айтылған [1].

Мемлекет қазіргі таңда мүмкіндігі шектеулі жандарға айрықша назар аударып, қамқорлық көрсетіп отыр. Бұл қамқорлықтың бәрі елбасының халыққа жолдауында, ҚР Білім туралы заңында «Кемтар балаларды әлеуметтік - медициналық - педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» тағы басқа заңдарында айтылып, дамуында бұзылысы бар балаларға көмек көрсетудің тиімді жүйесі, оларды оқыту, тәрбиелеу, еңбекке баулу және кәсіби даярлығын шешуде бала мүгедектігін алдын алуға бағытталған көптеген көкейкесті мәселелері жан-жақты қарастырылған [1].

Білім беруді жаңғыртудың заманауи жағдайларында есту қабілеті бұзылған оқушылардың құзыреттілігін қалыптастыру білім берудің неғұрлым өзекті мәселелерінің бірі болып табылады, өйткені мұндай балалардың есту қабілетінің шектелуі салдарынан денсаулықтың шектеулі мүмкіндіктеріне байланысты оқуда елеулі қиындықтар туындайды. Қазіргі кезеңде дені сау балалар мен денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балалардың бірлескен сабақтары үлкен мәселе. Мұндай тәсіл инклюзивті білім беру және тәрбие

процестерін ұйымдастыруды көздейді, оның барысында есту қабілеті бұзылған балалар әлеуметтік дамуында неғұрлым толық прогреске жетуі мүмкін [2].

Есту қабілеті зақымдалған бастауыш сынып оқушылардың ерекшеліктері қандай да бір жаста әртүрлі. Әрбір жеке жағдайда баланы тәрбиелеу мен оқыту стратегиясы құрылады:

- есту қаншалықты қатты төмендейді;
- сөйлеу ақаулары бар ма;
- емдеу жүргізілді ме;
- баланың психикалық даму деңгейі.

Есту қабілеті зақымдалған бастауыш мектеп оқушыларының қалыпты еститін балалармен салыстырғанда, дамуында айтарлықтай артта қалып отырады. И.М.Соловьевтің қоршаған шындықты қабылдау кезінде талдағыштардың өзара іс-қимыл мәселесіне арналған зерттеулерінің арқасында есту немесе көру сияқты маңызды бір талдағыштың бұзылуы сақталған талдағыштардың қызметіне теріс әсер ететіні анықталды [3]. Есту қабілетінің бұзылуы көру қабылдауының толықтығын төмендетіп, кинестетикалық сезгіштіктің, әсіресе сөйлеу мүшелерінің кинестезиясының дамуын қиындатады. Баланы дамыту жолдарын білу маңызды. Балалардың психикалық дамуы, тұлғаның қалыптасуы оқыту және тәрбиелеу үдерісімен тығыз байланысты.

Есту қабілеті зақымдалған бастауыш сынып оқушылары айналасындағылармен қарым-қатынасқа түсу де біршама қиындық туындайды. Бала махаббат, қамқорлық, құрмет, жанашырлық, өкініш сезеді, бірақ осы уақытта бала өзін осы қоғамда және қажетсіз сезінеді. Осыдан жеке тұлғаның өзіншілдік белгілері пайда болады. Есту қабілеті зақымдалған балалар үшін өз мүмкіндіктерін асыра пайдалану, өз қоғамында көшбасшылықты көрсету, жоғары өзін-өзі бағалау тән. Балалар өздерін және эмоцияларын жеткілікті бақыламайды.

Есту қабілеті зақымдалған бастауыш мектеп жасындағы балаларға мәтіндерді талдау кезіндегі қиындықтар тән, олар маңызды бөлшектерге назар аудармайды. Жас шамасына қарай талдау сапасы жетілдіріледі. Есту қабілеті зақымдалған бастауыш сынып оқушылар құбылыстар, оқиғалар, адамдардың іс-әрекеттері арасындағы логикалық байланыстар мен қарым-қатынасты қиын меңгереді. Есту қабілеті зақымдалған бастауыш сынып оқушылары көрнекі жағдайға қатысты себеп - салдарлық қарым-қатынасты түсінеді, бұл қарым-қатынастар анық анықталады. Балалар қандай да бір құбылыстардың, оқиғалардың жасырын себептерін анықтай алмайды. Олар себеппен немесе мақсатпен, ілеспе немесе алдыңғы құбылыстармен, оқиғалармен жиі араласады. Олар себеп - салдарлық және кеңістіктік - уақыттық байланыстарды анықтайды [4].

Бұл балалар мектепке түсу кезінде психофизикалық дамудың түрлі деңгейімен, сонымен қатар жүйелі оқыту үшін қажетті компенсаторлық үдерістердің даму деңгейімен ерекшеленеді. Есту қабілетінің зақымдалуы психикалық, физикалық және эмоциялық дамуға теріс әсер етеді, бұл аз қозғалушылықтан, көңіл-күйдің төмендеуінен, тұйықтыққа бейімділіктен, және соның салдарынан басқа балалармен қарым-қатынасты елемеуге әкеп соғады. Мұндай балалардың білім алу қажеттілігі бұзылудың ерекшелігіне, жалпы және сөйлеу даму деңгейіне байланысты. Білім беру ортасын ерекше кеңістіктік және уақытша ұйымдастыру, барлық білім беру-түзету процесі барысында дыбыс күшейткіш аппаратураның түрлі түрлерін қолдану, оқытудың арнайы әдістерін, тәсілдерін және құралдарын қолдану, есту қабілеті зақымдалған баланы тәрбиелеп отырған отбасына арнайы психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету [5].

Есту қабілеті зақымдалған көптеген балалардың бастауыш мектепте ойлау ерекшеліктері оқушының сөйлеу тілінің дамуынан ауызша-логикалық ойлаудың даму деңгейіне байланысты көрнекі-бейнелі ойлаудың жетекші рөлінде болады. Эмоциялық сфераның даму ерекшеліктері нақты жағдайларда, соның ішінде интонациямен берілетін сөйлеудің эмоционалдық бояуын қабылдаудағы шектеулермен байланысты айналадағы эмоциялық көріністерді саралау қиындықтары мен түсінбеушілікпен сипатталады. Есту қабілеті бұзылған балалардағы эмоцияларды тану және түсіну әңгімелесушінің мимикасын

көру арқылы қабылдаумен тығыз байланысты, бұл жиі есту арқылы бекітусіз шынайы жағдайды қате немесе бұрмалап қабылдауға әкеледі [6].

Есту қабілеті бұзылған бастауыш сынып оқушылардың толыққанды дамуы үшін түзету жұмысы маңызды. Ол есту анализаторын қарқынды тарту арқылы баланы ауызша сөйлеуге үйретуге мүмкіндік береді.

Есту қабілеті бұзылған балалармен түзету жұмысы бірнеше маңызды буындарды қамтиды:

1. Қажетті ортаны құру. Бала сөйлеуді естуі керек (мүмкіндігінше көп). Онымен көп сөйлесу, қарым-қатынастағы ауызша сөйлеу басым болуға тиіс. Балаларды сөйлеу дағдыларын меңгеру үшін үнемі ынталандырады.

2. Кешенді есту-сөйлеу диагностикасы. Есту мен сөйлеудің даму деңгейін анықтау, сондай-ақ болашақта оларды толық көлемде дамыту үшін сақталған мүмкіндіктерді бағалау маңызды. Есту ағзасының әртүрлі деңгейдегі қызмет ететін балаларды оқытуға дифференциалды көзқарас. Алынған нәтижелерді тұрақты бақылау және баланы сөйлеу дағдыларының, есту-көру қабілетінің және т.б. дамуына қарай оқытудың келесі сатысына ауыстыру.

3. Есту қабілетін қалыптастыру кезеңдерін ескере отырып, есту қабілеті бұзылған балаларға арналған түзету тапсырмаларын дұрыс жоспарлау және қою. Алдымен бұл естуге қабылдау, содан кейін сөйлеуді ажырату, сөйлеуді тану және есту арқылы тану.

ӘДЕБИЕТ

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Астана, 2010

2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын іске асыру жөніндегі 2011-2015 жылдарға арналған іс- шаралар жоспарында (1 кезең).А., 2011

3. Богданова Т.Г., Корнилова Т.В. Диагностика познавательной сферы ребенка. М., 1994.

4. Гоголева А.В. Особенности развития внимания глухих школьников // Дефектология. 1981. №3.

5. Исследование личности детей с нарушениями слуха / под ред. Т.В.Розановой, Н.В.Яшковой. М., 1981

6. Кузьмичева Е.П. Методика развития слухового восприятия глухих учащихся. М, 1991.

ЕРЕКШЕ ОҚЫТУДЫ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК- ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ БЕЙІМДЕУ

Қарабаева Н.Б., Оңғарбай А.Н., оқытушылар, магистрлар
Х.Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті
Қазақстан, Атырау, nurgulkb@mail.ru

Түйіндеме. Бұл мақала ерекше оқытуды қажет ететін балаларды әлеуметтік-психологиялық бейімдеу мәселесін қарастырады. Ерекше оқытуды қажет ететін балаларды қоғамның нақты өміріне енгізу әлемдегі өзекті мәселе болып табылады. Ерекше оқытуды қажет ететін балалар өзінің біртекті емес құрамы және сараланған жасы, жынысы мен әлеуметтік статусы, қоғамның әлеуметтік-демографиялық құрылымындағы алатын орны бойынша халықтың ерекше тобын құрайды, Бұл әлеуметтік топтың ерекшеліктері денсаулығын сақтау, реабилитация, еңбек және тәуелсіз өмірге қатысты өзінің құқықтарын дербес жүзеге асыруға қабілетсіздігі болып табылады. Әлеуметтік-психологиялық бейімделу адамның еңбек ұйымының әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктерін меңгеруін, ондағы өзара қарым-қатынас жүйесіне ұйым мүшелерімен

жағымды өзара әрекеттестуін сипаттайды. Әлеуметтік-психологиялық бейімделу үрдісі адамзат іс-әрекеттерінің төрт бағыттары бойынша өтеді: танымдық, қайта өндіру, құндылық-бағдарлық және коммуникативтік.

Тірек сөздер: адаптация, дезадаптация, әлеуметтік-психологиялық бейімдеу, ерекше оқытуды қажет ететін балалар.

Аннотация. Данная статья рассматривает проблему социально-психологической адаптации детей с ограниченными возможностями. Проблема включения детей с ограниченными возможностями в реальную жизнь общества является актуальной во всем мире. Дети с ограниченными возможностями составляют особую группу населения, неоднородную по своему составу и дифференцированную по возрасту, полу и социальному статусу, занимающую значительное место в социально-демографической структуре общества. Особенностью этой социальной группы является неспособность самостоятельно реализовать свои конституционные права на охрану здоровья, реабилитацию, труд и независимую жизнь. Социально-психологическая адаптация заключается в освоении человеком социально-психологических особенностей трудовой организации, вхождения в сложившуюся в ней систему взаимоотношений, позитивном взаимодействии с членами организации. Процесс социально-психологической адаптации протекает по всем четырем направлениям человеческой деятельности: познавательному, преобразовательному, ценностно-ориентированному и коммуникативному.

Ключевые слова: адаптация, дезадаптация, социально-психологическая адаптация, дети с ограниченными возможностями.

Abstract. This article considers the problem of socio-psychological adaptation of children with disabilities. The problem of inclusion of children with disabilities in the real life of society is an urgent worldwide. Children with disabilities constitute a special group of people, non-uniform in its composition and differentiated by age, gender and social status, which occupies an important place in the socio-demographic structure of society. A special feature of this social group is the inability to exercise their constitutional right to health care, rehabilitation, employment and independent living. Socio-psychological adaptation is the development of human social and psychological characteristics of the labor organization, joining the existing system of relations in it, positive interaction with the members of the organization. The process of social and psychological adaptation takes place in all four areas of human activity: cognitive, transformative, value-oriented and communicative.

Keywords: adaptation, maladjustment, social and psychological adaptation of children with disabilities.

Қазасқтан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттік» атты халқына Жолдауында білім беруді дамыту мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының бірі дей отырып, адами капитал сапасын жақсарту қажет деп тұжырымдайды [1].

Білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі қағидаттарына баршаның сапалы білім алуға құқытарының теңдігі, әрбір адамның зияткерлік дамуы, психикалық-физиологиялық және жеке ерекшеліктері ескеріле отырылып, халықтың барлық деңгейдегі білімге қолжетімділігі жатады [2].

Инклюзивті білім берудің мақсаты – барлық оқушыларға барынша толыққанды әлеуметтік өмір, ұжымға, жергілікті қауымдастыққа белсене қатысуға мүмкіндік бере отырып, сол арқылы оларға бір-бірімен қауымдастық мүшелері ретінде толық өзара әрекеттестік пен қамқорлықты қамтамасыз ету. Бұл баршаның сапалы білімге қол жетімділігін қамтамасыз етуге бағытталған білім беру жүйесін тарату үрдістерінің бірі болып табылады. Ол балалардың дене, психикалық, зияткерлік, мәдени-этникалық, тілдік және басқа да ерекшеліктеріне қарамастан, сапалы білім беру ортасына айрықша білім алу

қажеттіліктері бар балаларды қосуды, барлық кедергілерді жоюды, олардың сапалы білім алуы үшін және олардың әлеуметтік бейімделуін, социумға кірігуін көздейді. Кең мағынада инклюзивті білім беру кедергілерді жоюға және оқыту үрдісіне ерекше оқытуды қажет ететін барлық адамдарды қосу мен сапалы білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз ету мақсатында оларды әлеуметтік бейімдеуге бағытталған білім беру үрдісі [3].

Даму ерекше оқытуды қажет ететін балалардың бірнеше типтері бар, олар: тірек-қимыл аппараттары бұзылған, ақыл-есі кем, психикалық дамуы шектелген, нашар көретін немесе нашар еститін, сөйлеу тілінің кемістігі сияқтылар. Сондықтан бүгінде инклюзивті білім алуға жатқызылатын санаттарды былай топтастырады: денсаулығында ақауы бар балалар (Ерекше оқытуды қажет ететін балалар, мүгедек балалар); қоғамда әлеуметтік бейімделуі қиын балалар (әлеуметтік-экономикалық және әлеуметтік-психологиялық төменгі деңгейдегі отбасылардан шыққан девианттық мінез-құлықты балалар); мигранттардың, оралмандардың, босқындардың отбасыларынан шыққан балалар.

Баланың мінез-құлқының әлеуметтік нормаға сәйкес келмеуі оның денсаулығында мүкіс бар деп есептеледі. Баланың дамуының және әлеуметтенудің ауытқуы бірнеше факторға байланысты. Оларды үш негізгі топқа бөлуге болады: биогенді, әлеуметтік және психогенді. Адамның кез келген факторға байланысты мүмкіндіктерінің қоршаған ортамен байланысының бұзылуын, әлеуметтендірудің құлдырауына әкеліп соғады. Мәдени дамудың үлгісі үнемі белгілі бір топта белгіленген нормамен шектеледі. Ерекше оқытуды қажет ететін балалардың ерекшелігі басқа балалардай емес, оқу бағдарламасын жәй қабылдайды. Олардың интеллектуалдық даму деңгейі, зейіні, есте сақтауы, ойлап қабілеттері төмен болады. Мүмкіндігі шектеулі балаларды инклюзивті және кіріктіріп оқытуды қажет ететін тұлғаларды жалпы білім беру үрдісіне қосу аясында оларды әлеуметтік-педагогикалық және психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыру қажет.

Түзету және инклюзивті білім беру бағдарламасының мақсаты - мектеп жасына дейінгі әртүрлі мұқтаждықтағы даму мүмкіндіктері шектеулі балалардың психикалық процестерін дамытуда, білім алуда кешенді психологиялық-педагогикалық көмек көрсету.

Қазіргі заманғы ғылым мен практикада балаларға көмектесу әдістерін дайындауда *адаптация негізгі ұстанымның бірі* болып табылады.

«Адаптация» термині (*латын. adaptatio*) - бейімделу сөзінен шыққан. Оны адам ағзасының, оның қызметтерінің, ағзалары мен жасушаларының белгілі ортаның жағдайына бейімделуі деп түсінуге болады. Адаптация индивид денесіндегі жүйелердің, ағзаларының және психикалық құрылымдарының өзгерген жағдайға бейімделуіне бағытталады [4].

Бейімделу үдеріс, көрініс және нәтиже түрінде қарастырылады. Бейімделу үдеріс ретінде адамның табиғи мүмкіндіктерінің белгілі бір өмірлік жағдайда (мысалы, бала бақшасында, сыныпта, топта, өндірісте, тынығуда т.б.) дамуын, өзінің табиғи мүмкіндіктерін жүзеге асыруымен әлеуметтенуін білдіреді.

Бейімделу көрініс ретінде типтік мінез-құлық, жүрі-тұрыс, яғни іс-қимылын, қарым-қатынасын, нақты орта жағдайындағы адам іс-әрекетінің нәтижесін, оның белгілі мерзімде нақты жағдайға бейімделуін (жағымды көңіл-күйін) сипаттайды. Бейімделу нәтиже ретінде баланың жас ерекшелігіне қарай өмірлік ортаға, белгілі жағдайға және оның іс-қимылы, қарым-қатынасы мен іс-әрекетінің сол әлеуметтік ортаға, әлеуметтік қалыптар мен ережелерге сәйкесуі, оның белгілі әлеуметтік ортаға қандай деңгейде бейімделгенін көрсетеді.

«Бейімделу» (адаптация) ұғымы индивид пен ортаның тепе-теңдік байланыстары туралы гештальтпсихология, ақыл-ойдың даму теориясы сияқты психологиялық концепцияларда маңызды орын алады.

Әлеуметтік бейімделу тек дені сау адамдардың ғана емес, сонымен қатар ерекше оқытуды қажет ететін балалардың да әлеуметтік ортаға қосылуы, қоғамда өмір сүруге бейімделуі. Мүгедек бала тіршілік-тынысының шектелуіне және оны әлеуметтік қорғау қажеттігіне әкеп соқтыратын аурулардан, жарақаттардан, олардың салдарынан, кемістіктерден организм функциялары тұрақты бұзылып, денсаулығы бұзылған он сегіз

жасқа толмаған адам. Мүмкіндігі шектеулі балаларда бейімделу үдерісі үнемі сәтті, қиындықсыз бола бермейді. Кейде, адекватты емес мінез-құлық реакциялары, қиын психологиялық ситуациялар туындайды [5].

Дезадаптация (*лат.* қосымша *de...* немесе *фран.* *des...*) - жоғалу, құру, толықтай жоқ болу және өте сирек мағынада төмендеу, кішірею, бір сөзбен айтсақ, бейімделмеуді білдіреді. Кейбір ғылыми әдебиеттерде «дизадаптация» (*лат.* *dis* - бірінші мағынада - бұліну, қателесу, өзгеру, сирек мағынада жоғалуды білдіреді) [6].

Дезадаптация адамның психофизиологиялық және әлеуметтік-психологиялық статусының тіршілік жағдайының талаптарына сәйкес келмеуі, оның өз кезегінде тіршілік ортасына бейімделмеуіне әкеледі. Дезадаптация құбылысы жеке (типтік) немесе кез келген ортада орын алады. Мысалы, бала үйде өзін өте жақсы сезінеді және ешқандай дезадаптациялық құбылысты сезінбейді, ал бала бақшасында керісінше, өзін дискомфортты, яғни жақсы сезінбейді. Балалардағы дезадаптация күйі оңай пайда болғанмен, адаптация үдерістері ұзақ уақытқа созылады. Ерекше оқытуды қажет ететін балалардың бейімделу немесе адаптация қиындықтарын жеңілдету, психикалық дамуын қалыпты балалардың психикалық дамуы деңгейіне жақындату коррекция және компенсация жолдарымен жүзеге асады.

Ерекше оқытуды қажет ететін балаларға арналған білім беру қызметтерін Қазақстан Республикасының білім беру қызметтерінің ҚР білім беру туралы заңдарында белгіленген тәртіппен арнаулы ұйымдар: психологиялық-медициналық-педагогикалық түзету кабинеттері, оңалту орталықтары, логопедтік пункттер басқа да арнаулы түзету ұйымдары қызмет көрсетеді. Ерекше оқытуды қажет ететін адамдардың әлеуметтік байланыс, қарым-қатынас құқықтары халықаралық заңдылықтармен бекітілген. Балалар бірінші кезекте қамқорлық пен көмекке ие болуы тиіс. Адам құқығы Декларациясында былай дейді: «Барлық балалар нәсіліне, ақ-қаралығына, жынысына, тіліне, дініне, саяси және басқа да түсінігіне туған жері мен жағдайына қарамастан төмендегі аты аталған мүмкіндіктердің бәріне құқылы» [7].

Бүгінде осы салаға байланысты арнайы сауықтыру орталықтары да жұмыс жасап келеді. Қазіргі уақытта республикалық арнайы түзету мекемелерінде ерекше оқытуды қажет ететін мен жасөспірімдер тәрбиеленуде. Осы топқа жататын арнайы мектептерде сырқаттары және басқа себептерге байланысты оқуға мүмкіншіліктері жоқ оқушылардың жалпы орта мектептерде білім алуы қиыншылық туғызады. Осы себепті әлеуметтік тәрбиенің мәселелерін көре білу, сезіну және шешу жолдарын қарастыру, мүмкіндігі шектеулі баланы әлеуметтендіруге қолайлы шарт жасау және қатарға қосу мен тәрбиелеуді жүзеге асыруды міндет етіп алға қою керек.

Адамның ең маңызды игілігі - жеке басының бостандығы мен құқықтары. Ата Заңымыз Конституцияның «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзету арқылы қолдау» туралы Заңның 4 - тарауында кемтар балалардың құқықтары бекітілген, нақты ата-аналарының және өзге де заңды өкілдерінің құқықтары мен міндеттері көрсетілген. 15-бап кемтар балалардың әлеуметтік және медициналық-психологиялық түзеу арқылы қолдауды кепіл түрде тегін алуға құқығын бекітті [8].

«Балалардың құқықтары туралы Конвенцияда» ерекше оқытуды қажет ететін балалардың ерекше күтімге, білім алуы мен дайындығына, әлеуметтік ортада, қоғамда толық құқылы өмір сүруін қамтамасыздандыру мазмұны 23-баптарында нақты көрсетілген. Олардың мүмкіндіктері шектеулі болсада, мәртебесі сау адамдармен тең дәрежелі. Атап айтқанда мүмкіндіктері шектеулі тұлғалардың қалыпты дамыған адамдармен әлеуметтік жағынан да, саяси, азаматтық, экономикалық, мәдени жағынан тең құқылы екендігі айтылған [9].

Бейімделудің негізгі түрлеріне сенсорлық бейімделу мен әлеуметтік бейімделу жатады. Сенсорлық бейімделу түйсіктердің бейімделуі. Әлеуметтік бейімделу бейімделудің еңжоғары дәрежесі, бір жағынан, үнемі жүретін индивидтің әлеуметтік орта жағдайларына белсенді түрде бейімделу үрдісі, екінші жағынан, бұл үрдістің нәтижесі. Осы екі

компоненттің өзара қатынасы индивидтің қажеттіліктеріне, оларды қанағаттандыру мүмкіндігіне тәуелді. Бейімделу үздіксіз жүретін үрдіс болса да, оны әдетте, адамның өмірінде негізгі әрекеттердің және әлеуметтік ортаның ауысуымен байланыстырады. Психологиялық бейімделудің негізгі көріністері адамның айналасындағы адамдармен белсенді қарым-қатынас жасауы. Психологиялық бейімделудің басты құралы тәрбие, білім, еңбек және кәсіби даярлық болып табылады. Психологиялық адаптация, адам өміріндегі кез келген өзгерістерде жүзеге асады. Мысалы, «үйкүшік» баланың балабақшаға келген соң, жаңа жағдайларға бейімделуіне тура келеді. Мектепке келу, жаңа талаптарды орындауға, жаңа жағдайларға бейімделуді қажет етеді. Еңбек жолын бастаған жастарда бейімделу кезеңін басынан кешіреді. Тіпті микросоциумдағы (отбасы) өзгерістер: ата-аналардың ажырасуы немесе жақын адамдардың қайтыс болуы т.б. жаңа жағдайлар туғызады.

Коррекция (*лат. Correctio* - түзету) балалардың психикалық және дене бітімдік дамуындағы кемшіліктерін психологиялық-педагогикалық және емдеу-сауықтыру шараларының жүйесі көмегімен түзету. Бұл жүйе баланың психикасының, дене бітімінің ауытқуларын жеңілдетуге және жоюға, түзетуге немесе азайтуға бағытталады. Коррекция түсінігіне жеке кемістіктерді түзетумен қатар (мысалы, көру және тіл мүкісін жөндеу) кемістігі бар баланы оқыту, тәрбиелеу, дамыту барысында қажетті нәтижеге жету мақсатындағы түпкілікті әсер ету де енеді. Баланың танымдық әрекетіндегі және денесіндегі даму кемшіліктерін жою мен түзету «коррекциялық тәрбиелеу жұмысы» ұғымымен белгіленеді.

Ерекше оқытуды қажет ететін балалар мәселесі қай заманда болмасын көпшілік бұқараны алаңдататын, мемлекет назарын үнемі өзіне аудартатын үлкен ауқымды мәселе екені анық. Дамудағы ауытқуды түзету немесе коррекция жасаудың тұтас тұжырымдамасын алғаш рет италия педагогы М.Монтессори жасады. Ол сезімдік тәжірибе мен моториканың дамуы автоматты түрде ойлауды дамытады, себебі олар ойлаудың алғышарттары деп есептейді. Ақыл-ой дамуы тежелген, артта қалған балаларға арналған ортофеникалық мектеп ашып, мұнда емдеуші педагогиканың негізі ретінде сенсомоторлық тәрбие жүйесін енгізді [10].

Қорыта келгенде, ерекше оқытуды қажет ететін балалармен жұмыс жеке білім беру және түзету-дамыту бағдарламаларымен жүргізіледі. Әрбір жалпы мектептерде білімді, тәжірибелі арнайы педагог балаларға арнайы көмек көрсету мен мұғалімдерге кеңес беру қызметін атқарады. Осы атқарылып жатқан игі істердің барлығы ерекше оқытуды қажет ететін балалардың қоғамда өз орнын табуға, дені сау балалар тәрізді білім алуына мүмкіндік жасайды.

ӘДЕБИЕТ

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» Қазақстан халқына жолдауы. 2017 жылғы 31 қаңтар
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заң. - Астана: Акорда, 2007. - №319-III ҚРЗ. www.edu.gov.kz.
3. Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамалық тәсілдері. - Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. - 16б. (қазақ және орыс тілінде).
4. Социальная педагогика и социальная работа: Социально-юридический словарь / Под. Ред. Мухаметзяновой Г.В. - М.: ИЧП Магистр, 1995-96 с.
5. Шеримова А.С. Қоғамдағы мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік-психологиялық бейімдеудің маңызы // Молодой ученый. 2015. №8.1 - С.41-44.
6. Блейхер В.М., Крук И.В. Толковый словарь психиатрических терминов
7. Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы. Декларация Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының резолюциясымен 1948 жылғы 10 желтоқсанда №217 А (III) қабылданған [adilet.zan.kz / kaz / docs / O4800000001](http://adilet.zan.kz/kaz/docs/O4800000001)
8. Қазақстан Республикасының Конституциясы. - Алматы: Қазақстан. 1995. - 47 бет.

9. Бала құқықтары туралы конвенция. 1989 жылғы 20 қарашада Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы

10. Монтессори М. Метод научной педагогики, применяемый к детскому воспитанию в домах ребенка. - М.: Тип. Гос.снаб., 1993. – 168 с.

ЭФФЕКТИВНОЕ ВНЕДРЕНИЕ ТЕХНОЛОГИИ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ПРОЦЕСС ОБУЧЕНИЯ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГОВ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

Кулдашева Н.У., Жумабаева А.А., магистры, преподаватели
Западно-Казахстанский государственный университет имени М.Утемисова
Казахстан, Уральск, aida_urda@mail.ru

***Түйіндеме.** Бүгінгі таңда жоғары мектеп алдында инклюзивті мектептер үшін болашақ педагог-психологтарды даярлаудың үлкен міндеті тұр, әрине, бұл міндет инклюзивті білім беру технологияларын тиімді қолданалатын, кәсіптік білім беруді белсенді түрде реттейтін және түзете алатын білікті жұмысшылардың, жоғары білім беретін мұғалімдерден күш-жігер талап етеді. Инклюзивті ортадағы болашақ мұғалімдер.*

***Тірек сөздер:** инклюзивті білім, интеграция, психологиялық көмек, ерекше қажеттіліктері бар балалар.*

***Аннотация.** На сегодняшний день перед высшей школой встает большая задача профессиональной подготовки будущих педагог-психологов для инклюзивных школ и конечно же для осуществления этой задачи требуются усилия квалифицированных работников, педагогов высшей школы, которые умеют эффективно внедрять технологии инклюзивного обучения, активно регулировать и корректировать профессиональную подготовку будущих педагогов в инклюзивной среде.*

***Ключевые слова:** инклюзивное образование, интеграция, психологическая помощь, дети с особыми потребностями.*

***Abstract.** Today, the higher school has a big task of training future pedagogical psychologists for inclusive schools, and of course, this task requires the efforts of qualified workers, higher education teachers who are able to effectively implement inclusive education technologies, actively regulate and correct vocational training future educators in an inclusive environment.*

***Keywords:** inclusive education, integration, psychological assistance, children with special needs.*

В современном мире проблемы детей с особыми потребностями в образовании, являются проблемой не только самих детей и их родителей, но всего общества и государства. В нашей стране одним из приоритетных направлений Государственной программы развития образования на 2011-2020 годы является внедрение системы инклюзивного образования и увеличение доли дошкольных организаций и школ, которые создали условия для интеграции детей с особыми потребностями в общеобразовательный процесс.

Однако национальный план действий по развитию инклюзивного образования в Республике Казахстан подчеркивает, что в настоящее время педагоги дошкольных и школьных организации неспособны оказывать квалифицированную помощь таким детям, так как вузовская подготовка недостаточно обеспечивает их знаниями из области инклюзивного образования.

В связи с этим перед высшей школой встает задача профессиональной подготовки будущих педагогов для инклюзивных школ. Для реализации этой задачи требуются усилия квалифицированных преподавателей высшей школы, умеющих эффективно внедрять

технологии инклюзивного обучения, активно регулировать и корректировать профессиональную подготовку будущих педагогов в инклюзивной среде.

Мы считаем, что будущие педагоги, получив знания по инклюзивному образованию, повысив свой профессиональный уровень и социальную компетентность, внесут необходимые изменения в работу образовательных институтов. Используя наилучший опыт других стран, они смогут разработать новые модели обучения и предоставить практическую помощь детям с особыми потребностями, которые в перспективе будут использованы в широком масштабе, как образцы инновационных подходов и создание благоприятной обстановки для интеграции детей в общество [1].

Развитие инклюзивного образования может послужить катализатором положительных изменений в учебно-воспитательной деятельности образовательных институтов всех уровней, что несомненно повысит качество образования, а включение детей с особыми потребностями в общеобразовательные школы - предоставит возможность педагогам овладеть современными инновационными технологиями.

Появление и внедрение в Республике Казахстан идей инклюзивного образования связано с именем доктора педагогических наук, профессора Розы Айтжановны Сулейменовой, которая является основателем, директором, а потом и генеральным директором Республиканского научно-практического центра социальной адаптации и профессионально трудовой реабилитации детей и подростков, имеющих недостатки в развитии (РНПЦ САТР). *Согласно данному Р.А.Сулейменовой определению, «Инклюзивное образование – это политика государства, направленное на устранение барьеров, которая разъединяет детей, на полное включение всех детей в общеобразовательный процесс и их социальную адаптацию, несмотря на возраст, пол, этническую, религиозную принадлежность, отставание в развитии или экономический статус, путем активного участия семьи, коррекционно-педагогической и социальной адресной поддержки персональных нужд ребенка и адаптации не ребенка, а среды к индивидуальным особенностям и образовательным потребностям детей, т.е. путем создания адекватных образовательных условий».*

Разработанное Р.А.Сулейменовой определение инклюзивного образования легло в основу государственной политики в Республике Казахстан в области образования лиц с различными отклонениями в развитии. Стоит отметить, что на основании «Государственной программы...» предусматривается создание в Республике Казахстан к 2020 году «системы инклюзивного обучения, обеспечивающей соответствующий уровень дошкольного воспитания и обучения, школьного и профессионального образования для детей и взрослых с ограниченными возможностями в развитии» [2].

Известно, что успешность инклюзивного образования обеспечивается готовностью не только самой школы к осуществлению этого процесса, но и социально-психологической готовностью всех субъектов образовательного пространства, т.е. инклюзивное образование предполагает не только готовность общеобразовательной организации к созданию условий для обучающегося с ОВЗ, не только готовность общества, здоровых сверстников и их родителей к принятию такого ребенка, но и готовность самого ребенка к взаимодействию с социальной реальностью, подразумевающему развитие его социально-психологической компетентности [3].

Дети с ограниченными возможностями, мы называем тех детей у которых до восемнадцати лет имеются физические и психические недостатки которые обуславливаются врожденными, приобретенными и наследственными заболеваниями, а также последствиями травм [4].

К категории детей с особыми образовательными потребностями относятся:

1. Дети с нарушениями слуха (неслышащие, слобослышащие, позднооглохшие);
2. Дети с нарушениями зрения (незрячие, слабовидящие, поздноослепшие);
3. Дети с нарушениями функции опорно-двигательного аппарата;
4. Дети с нарушениями речи;

5. Дети с умственной отсталостью;
6. Дети с задержкой психического развития;
7. Дети с расстройством эмоционально-волевой сферы и поведения;
8. Дети со сложными нарушениями, в том числе со слепоглухотой [5].

Практика в области инклюзивного образования требует от специалистов знаний, умений, навыков и новых компетенций. В процессе обучения и воспитания ребенка с особыми образовательными потребностями педагоги и другие специалисты, в общеобразовательном процессе должны участвовать в создании условия для благоприятного их развития. Работая в команде, каждый специалист выполняет четко определенные цели и задачи в области своей предметной деятельности.

Направления деятельности педагога-психолога, которым мы должны обучить студентов - это:

- сохранение психического, соматического и социального благополучия воспитанников;
- помощь детям, родителям и педагогическому коллективу в решении конкретных проблем;
- проведение психологической диагностики;
- определение особенностей (умственных, физических, эмоциональных) в развитии воспитанников;
- консультирование родителей и педагогов;
- выявление нарушения социального развития и проведение их психолого-педагогической коррекции;
- формирование психологической культуры педагогических работников, а также детей и их родителей;
- выполнение обязанностей члена междисциплинарных команд и участие в разработке и реализации индивидуальных развивающих программ;
- участие в диагностике, планировании, разработке и реализации программ, направленных на работу с группой;
- использование в своей работе методов арттерапии, игровой терапии и др. [6].

Главная цель учебы в нашем университете - научить студентов самостоятельно проводить исследования, чтобы они постоянно искали новые методы преподавания. Кроме исследовательской деятельности на педагогическом факультете большое внимание уделяется формированию у будущих педагогов-психологов умения наблюдать, анализировать и понимать индивидуальные нужды учащихся. Будущие педагоги-психологи должны уметь определять нужды каждого ребенка, работать с родителями, со специальными педагогами, чтобы практиковать умения обучать и воспитывать школьников с различными трудностями в обучении и проблемами в развитии.

В нашем университете проходят очень много курсов по инклюзивному образованию, в которых участвуют не только преподаватели и магистранты, но студенты всех курсов. Полученные знания на занятиях и курсах они совершенствуют на практике в школах.

ЛИТЕРАТУРА

1. Конвенция о правах ребенка <http://www.un.org/russian/document/conventions/childcon.htm>.
2. Сулейменова Р.А. Социальная коррекционно-педагогическая поддержка как путь интеграции детей с ограниченными возможностями // Сб. Мат. респ. семинара «Проблемы включения детей со специальными образовательными потребностями в общеобразовательный процесс» - Алматы: Раритет, 2002. - С.16.
3. Королева Ю.А. Социально-психологическая компетентность детей и подростков с отклонениями в развитии как условие успешности инклюзивного процесса / Ю.А.Королева // Концепт. - 2016. - Т.20. - С.81-85.

4. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 г.г. №1118, утвержденная 07.12.2010 г.
5. Шумиловская Ю.В. Подготовка будущего учителя к работе с учащимися в условиях инклюзивного образования. - Автореф. ...к.п.н. Шуя, 2011, 25 с.
6. Искакова А.Т., Мовкебаева З.А., Закаева Г. Основы инклюзивного образования: учебное пособие. - Алматы: L-Pride. 2013 - 280 с.

ОСНОВНЫЕ ПРИОРИТЕТЫ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ДОШКОЛЬНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ-КОЛЛЕДЖ-ВУЗ

Каримова А.Т., к.м.н., доцент

Сухонос К.А., магистрант

Актюбинский региональный государственный университет имени К.Жубанова
Казахстан, Актобе, xeniya.sukhonos@mail.ru

***Аннотация.** В статье рассматриваются модели инклюзивного образования и ее траектории в системе: дошкольная организация-школа-колледж-ВУЗ. Воспитание и образование детей с ограниченными возможностями направлено на их интеграцию в общество. Особый ребенок, способный к обучению и развитию вместе с обычными детьми, имеет шанс на полноценную жизнь в обществе.*

***Ключевые слова:** инклюзивное образование, траектории инклюзивного образования, комбинированное обучение, сегрегация, интеграция, конвенция, декларация, право, законодательная основа, принципы, непрерывное инклюзивное образования*

***Түйіндеме.** Мүмкіндіктері шектеулі балаларды тәрбиелеу мен білім беру оларды оқшаулауды өзектілендіруге емес, оларды қоғамға толыққанды ықпаландыруға бағытталуы тиіс. Өз ауруын жеңе алатын, қарапайым балалармен бірге оқи дами алатын бала, қоғамда толыққанды өмір сүруге көбірек мүмкіндік алады. Білім алу туралы сауалнамасында инклюзивті білім беру моделі ерекше орын алады. Мақалада инклюзия модельдері және оның жүйесіндегі бағыттары қарастырылады: МДҰ-Мектеп-колледж-ЖОО.*

***Тірек сөздер:** инклюзивті білім, инклюзивті білімнің траекториялары, аралас оқыту, сегрегация, интеграция, конвенция, декларация, заң, заңнамалық база, қағидалар, үздіксіз инклюзивті білім және т.б.*

***Abstract.** The upbringing and education of children with disabilities should be aimed at their full integration into society, rather than at mainstreaming their isolation, which increases their vulnerability in society. A child coping with his (or her) illness, able to learn and develop with ordinary children, is more likely to live fully in society. The model of inclusive education now has a special place in the education survey. The article considers models of inclusion and its routes in the system: preschool education-school-college-university.*

***Keywords:** inclusive education, trajectories of inclusive education, combined learning, segregation, integration, conventions, declarations, law, legislative framework, principles, continuous inclusive education, etc.*

Обучение самая важная ступень в становлении человека как личности, соответственно получение образования способствует его личностному росту. С каждым годом растут требования к качеству образования в дошкольных учреждениях, общеобразовательных школах, а также средних и высших учебных заведениях. Меняются формы преподавания и получения информации, а значит открываются перспективы на получение того, что раньше казалось несбыточной мечтой – полноценного, всестороннего образования. Вопрос о

получении полноценного образования для лиц с ограниченными возможностями здоровья крайне важен.

В обучении лиц с ограниченными возможностями (ОВ) существует три подхода: сегрегация, интеграция, инклюзия.

Сегрегация - подход, согласно которому дети распределяются в специализированные заведения в зависимости от их диагноза ребенка.

Интеграция представляет собой подход, где детей с ОВ на непродолжительное время помещают в классы общеобразовательного учреждения, до тех пор, пока ребенок способен понять и усваивать школьную программу, т.е. ребенок с ОВ адаптируется к системе образования.

Инклюзия, напротив, подстраивает программы системы образования под потребности ребенка и ставит своей целью обязательное устранение барьеров, которые мешают раскрыться ребенку и показать свои таланты и весь потенциал [1].

Признание права лиц с ОВ на инклюзивное воспитание и образование было доказано и описано в «Конвенции о защите прав инвалидов» (2006 год) [2]. Согласно статье 24 данного документа все страны участники, подписавшие данную конвенцию, согласны со следующим утверждением: лица с ограниченными возможностями (ОВ), имеют полноценное право на воспитание и образование, без дискриминации и на базе равенства. Государство поддерживает и обеспечивает образование на всех его уровнях.

Основу инклюзивного образования (ИО) составляет понимание того, что все дети вне зависимости от их физического, психического (психофизического) и умственного состояния имеют равные права и возможности на получение образования в любых учебных заведениях и на любом этапе их жизненного пути, несмотря на наличие тех или иных особенностей.

Республика Казахстан и ряд других стран благополучно продвигает идею становления инклюзивной модели образования. В настоящее время система инклюзивного образования базируется на ряде международных документов (конвенций и деклараций): Всеобщая декларация прав человека (ООН, 1948 г.).

Главные преимущества инклюзивного образования

В Республике Казахстан активно рассматривается вопрос о внедрении «Непрерывного инклюзивного образования», т.е. начало закладывается в стенах дошкольного учреждения, затем в общеобразовательных школах и далее в средних и высших учебных заведениях.

Модель инклюзивного маршрута детей в дошкольных организациях (ДО)

ПМПК —> Домашнее визитирование специалистов в —> Индивидуальные игровые сеансы совместно с родителями —> Подгрупповые и индивидуальные занятия (совместно с родителями) —> Точечная инклюзия детей (праздник, мероприятие в детском саду – совместно с родителями) —> Гостевые визиты в группу (совместно с родителями) —> Посещение занятий в группе —> Инклюзивное образование в группе на полный день —> Группа инклюзивного мониторинга —> Подбор учебного материала с учетом особенностей детей, поступившей категории.

Элементы инклюзивного образования:

- * Совместное обучение в обычной школе;
 - * Индивидуальные программы образования (создаются совместно директором с родителями и специалистами);
 - * Тьюторская поддержка;
- Тьютор – это специалист, который сопровождает дошкольника, школьника или студента на пути индивидуального развития и помогает ему лучше усваивать программный материал, организует его интересы.

Тьюторская практика развивается по следующим направлениям:

Направление 1:	Тьюторская позиция педагога
Направление 2:	Тьюторская деятельность
Направление 3:	Особый уклад жизни организации образования

Основные преимущества инклюзивного образования

Преимущества инклюзии	
для детей с ОВЗ	для обычных детей
<ul style="list-style-type: none"> • Общение со сверстниками; • Лучшая социализация; 	<ul style="list-style-type: none"> • Повышение социальных навыков и толерантности; • Понижение уровня эгоизма и иерархичных моделей поведения в учебном коллективе; • Формирование чувства эмпатии и сопереживания;

Также одним из направлений инклюзивной работы в школах – это создание безбарьерной среды (доступ ко всей школьной инфраструктуре) – пандусы, лифты,

подъемники, поручни в коридорах, звонки для вызова помощи, дублирование надписей на шрифте Брайля, рельефные покрытия полов, контрастные ступени, специально оборудованные классы, библиотеки, раздевалки и туалеты.

Модель специализированного образования в школе наиболее усложнена, в том числе это касается и программ образования, но на этом этапе обучение учащегося не заканчивается и он продолжает свое обучение в средних и высших учебных заведениях. Оно включает в себя те аспекты, которые уже были отмечены на школьном этапе и теперь вносятся некоторые изменения, которые должны послужить в будущем.

В модель инклюзивного образования активно подключают родителей для создания благоприятных условий и среды, а также осуществления поддержки ребенка с ОВ со всех сторон: образовательное учреждение, коррекционная поддержка и поддержка семьи.

Инклюзивное образование в СУЗах и ВУЗах включает в себя:

Высшая цель перечисленных учреждений – это предоставить возможность детям с ограниченными возможностями получить качественное образование с дальнейшим трудоустройством и благополучной социализацией [4].

На сегодняшний период Национальная образовательная база данных в вопросе инклюзивного образования свидетельствует о том, что наблюдается количественный рост учебных заведений, реализующих данную модель.

До конца 2019 года по данным Министерства образования и науки Казахстана (МОН), для инклюзивного обучения будут приспособлены 30% детских садов, 70% школ и 40 % колледжей [5].

Казахстан делает свои первые шаги в полноценном становлении инклюзивного образования. На сегодняшний день, до сих пор остается ряд нерешенных вопросов и проблем в осуществлении непрерывности в исполнении модели: «ДО-школа-колледж-ВУЗ».

Однако, опираясь на опыт других стран (США, Англия, Франция, Испания и т.д.) инклюзивное образование требует того, чтобы работать над решением возникающих проблем и продолжать формировать качественную основу для улучшения социализации детей с ограниченными возможностями в Казахстане.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алехина С.В. Инклюзивное образование: история и современность: учебно-методическое пособие / Москва, 2013. - 33 с
2. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев. - СПб.: Питер, 2011. – 288 с.
3. Педагогика и психология инклюзивного образования: учебное пособие / Д.З.Ахметова / Казань: Познание, 2013. - 204 с.

4. Карвасарская И.Б. В стороне. Из опыта работы с аутичными детьми. - М., 2003. 232 с.
5. Коррекционная педагогика и специальная психология: словарь: Учебное пособие / Сост. Н.В.Новоторцева. 4-е изд., перераб. и доп. СПб.: КАРО, 2006. 138 с.
- Интернет-источники
1. http://www.cpmss.ru/img/all/139_inklyuzivnoe_obrazovanie.png
 2. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/disability.shtml
 3. <https://articlekz.com/article/19462>
 4. <https://megalektsii.ru/s7888t10.html>
 5. <https://informburo.kz/cards/inklyuzivnoe-obrazovanie-kak-v-kazahstane-uchat-detey-s-osobymi-obrazovatelnyimi-potrebnostyami.html>

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ МОДЕЛІН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДАҒЫ «БІЛІМ БАРШАҒА» БАҒДАРЛАМАСЫ

Есенғұлова М.Н., п.ғ.к., доцент
Орынғалиева Г.Н., магистрант
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе мемлекеттік университеті
Қазақстан, Ақтөбе, gulsaraoryngalieva@mail.ru

***Түйіндеме.** Қазіргі таңда барлық әлем жұртышылығының назарын аударып отырған мәселе балалардың жеке сұраныстары мен ерекшеліктеріне ортаның, отбасының қатысуымен білім беру үрдісіне толық қосуды қарастыратын инклюзивті білім беру.*

***Тірек сөздер:** инклюзивті білім беру, отбасы, білім беру моделі*

***Аннотация.** В настоящее время проблема, которая привлекает внимание всего мирового сообщества, заключается в том, что инклюзивное образование предусматривает полное включение детей в образовательный процесс с участием семьи, среды к индивидуальным потребностям и особенностям ребенка.*

***Ключевые слова:** инклюзивное образование, семья, образовательная модель*

***Abstract.** Currently, the problem that attracts the attention of the entire world community is that inclusive education provides for the full inclusion of children in the educational process with the participation of the family, taking into account the individual needs and characteristics of the child.*

***Keywords:** inclusive Learning, Family, Educational Model*

Инклюзивті оқыту – ерекше мұқтаждықтары бар балалардың жалпы білім беретін мектептердегі оқыту үрдісін сипаттауда қолданылады. Демек, инклюзивті оқыту негізінде балалардың қандай да бір дискриминациясын жоққа шығару, барлық адамдарға деген теңдік қатынасты қамтамасыз ету, сонымен бірге оқытудың ерекше қажеттілігі бар балаларға арнайы жағдай қалыптастыру идеологиясы жатыр. Осы бағыт балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру жағдайын қалыптастырады. Мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алу құқықтары «Қазақстан Республикасының балалардың құқықтары туралы», «Білім беру туралы», «Мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзетуге ықпал ету туралы», «Қазақстан Республикасында кемтарларды әлеуметтік қорғау туралы», «Арнайы әлеуметтік қызмет туралы» Қазақстан Республикасының Заңдарында, Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген [1].

Инклюзивті білім беру немесе «Білім баршаға» бағдарламасы - барлық балаларға мектепке дейінгі оқу орындарында, мектепте және мектеп өміріне белсене қатысуға мүмкіндік береді.

Инклюзивті білім берудің негізгі қағидалары:

- барлық балалар мектепке дейінгі мекемеге ұйымға баруға құқылы - бұл баланың ерекшеліктеріне немесе педагогтардың қалауына байланысты емес;
- білім беру ортасы қажетті жабдықтармен жабдықталған және тең қарым қатынаста болуы тиіс
- мүмкіндіктері шектеулі балаларды біріктіріп оқытудың модульдік бағдарламалары жасалуы тиіс;

Саламан Декларациясына сәйкес инклюзивті білім беру саясатының міндеттері мынадай:

- Әрбір бала білім алуға құқылы және оны алуға тиіс.
- Әрбір баланың дара қабілеттері, қызығушылықтары, қажеттіліктері және оқуға деген мұқтаждықтары болады.
- Білім беру жүйесіне оң өзгерістер, яғни осы мұқтаждықтарды қанағаттандыру мақсатына орай өзгерту [2].

Даму мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беруді ұйымдастыру мақсатында, типтік арнайы білім бағдарламасы жасалды. Онда балалардың мұқтаждықтары ескеріліп, білім алуларын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдістері қарастырылған. Инклюзивті оқыту балалардың оқу үрдісіндегі қажеттіліктерін қанағаттандырып, оқыту мен сабақ берудің жаңа бағытын өңдеуге талпынады. Егер инклюзивті оқытудың оқыту мен сабақ беруге енгізілген өзгерістері тиімді болса, онда ерекше қажеттіліктері бар балалардың жағдайлары да өзгереді. Инклюзивті оқытуды ашқан мектептерде оқыған балалар адам құқығы туралы білім алуға мүмкіншілік алады. Өйткені, олар бір-бірімен қарым-қатынас жасауға, танып-білуге, қабылдауға үйренеді [3].

Қазіргі таңда барлық әлем жұртшылығының назарын аударып отырған мәселе балалардың жеке сұраныстары мен ерекшеліктеріне ортаның, отбасының қатысуымен білім беру үрдісіне толық қосуды қарастыратын инклюзивті білім беру. Осы жаһандық мәселеге әлем ғалымдары мынадай анықтама береді: инклюзивтік білім беру дегеніміз - барлық балаларды, соның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім үрдісіне толық енгізу және әлеуметтік бейімдеуге, жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарамай, балаларды айыратын кедергілерді жоюға, ата-аналарын белсенділікке шақыруға, баланың түзеу-педагогикалық және әлеуметтік мұқтаждықтарына арнайы қолдау, яғни, жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат.

Инклюзивті оқыту – ерекше мұқтаждықтары бар балалардың жалпы білім беретін мектептердегі оқыту үрдісін сипаттауда қолданылады. Демек, инклюзивті оқыту негізінде балалардың қандай да бір дискриминациясын жоққа шығару, барлық адамдарға деген теңдік қатынасты қамтамасыз ету, сонымен бірге оқытудың ерекше қажеттілігі бар балаларға арнайы жағдай қалыптастыру идеологиясы жатыр. Осы бағыт балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру жағдайын қалыптастырады.

Осыған орай, инклюзивті білім берудің негізгі 8 принципі туындайды [4].

Яғни ол мына принциптер:

1. Адам құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктерімен анықталады.
2. Әрбір адам сезуге және ойлауға қабілетті.
3. Әрбір адам қарым-қатынасқа құқылы.
4. Барлық адам бір-біріне қажет.
5. Білім шынайы қарым-қатынас шеңберінде жүзеге асады.
6. Барлық адамдар құрбы-құрдастарының қолдауы мен достығын қажет етеді.
7. Әрбір оқушы үшін жетістік кезетуөзінің мүмкіндігіне қарай орындай алатын әрекетін жүзеге асыру.
8. Жан-жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді [5].

Сонымен қорыта айтқанда, инклюзивті оқыту - оқушылардың тең құқығын анықтайды және ұжым іс-әрекетіне қатысуға, адамдармен қарым-қатынасына қажетті қабілеттілікті

дамытуға мүмкіндік береді. Инклюзивті оқыту арқылы барлық балалардың мұқтаждықтарын ескеріп, ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдісін дамытуға болады. Мұндай оқыту түрі арнаулы білім беру жүйесінде дәстүрлі түрде қалыптасқан және даму үстіндегі формаларды ығыстырмайды, қайта жақындатады.

Инклюзивті бағыт арқылы мүмкіндігі шектеулі балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру мүмкіншілігін қалыптастырады. Осы бағытты білім беру жүйесіне енгізу арқылы оқушыларды адамгершілікке, ізгілікке, қайырымдылыққа тәрбиелей аламыз. Сонымен қоса, инклюзивті оқыту үрдісі балаларды толеранттылыққа тәрбиелеудің бастауы болмақ

ӘДЕБИЕТ

1. Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзету арқылы қолдау туралы. ҚР 2002 ж №343 заңы
2. Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарына арналған мемлекеттік бағдарламасы. - Астана, 2010.
3. Жарықбаев Қ. Жалпы психология, 2000.
4. Жұмасова Қ. Психология. - Астана, 2006

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА КӘСІБИ БАҒДАР БЕРУ

Тоғайбаева А.К., п.ғ.к., доцент

Әмірханова Г.С., магистрант

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе мемлекеттік университеті
Қазақстан, Ақтөбе, Aikat_76@mail.ru

***Түйіндеме.** Бұл мақалада еліміздің орта білім беру жүйесіндегі инклюзивті білім беру жағдайындағы жоғары сынып оқушыларына кәсіби бағдар беру мазмұны сипатталған.*

***Тірек сөздер:** білім беру, инклюзивті білім беру, кәсіби бағдар беру, жоғары сынып оқушылары, мүмкіндігі шектеулі балалар.*

***Аннотация.** В данной статье описано содержание профессиональной ориентации старшеклассников в условиях инклюзивного образования в системе среднего образования страны.*

***Ключевые слова:** образование, инклюзивное образование, профессиональная ориентация, старшеклассники, дети с ограниченными возможностями.*

***Abstract.** This article describes the content of vocational guidance of high school students in terms of inclusive education in the secondary education system of the country.*

***Keywords:** education, inclusive education, vocational guidance, high school students, children with disabilities.*

Инклюзивті білім беру - қазіргі таңдағы барлық әлем назар аударарлықтай мәселеге айналып отыр. Осы жаһандық мәселеге әлем ғалымдары мынадай анықтама береді: инклюзивтік білім беру дегеніміз-барлық балаларды, соның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім үрдісіне толық енгізу және әлеуметтік бейімдеуге, жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарамай, балаларды айыратын кедергілерді жоюға, ата-аналарын белсенділікке шақыруға, баланың түзеу-педагогикалық және әлеуметтік мұқтаждықтарына арнайы қолдау, яғни жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат.

Білім берудің қазіргі даму кезеңінің жаңа бағытында барлық адам білім алуға құқылы, яғни мүмкіндігі шектеулі тұлғалардың толыққанды білім алуына жағдайлар қамтамасыз етіледі. «Барлығына ортақ білім» бағдарлама мақсаттарына сәйкес 1994 жылы Саламанка қаласында (Испания) мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беруді дамытуға арналған Бүкіләлемдік конференция ұйымдастырылды. Конференцияда Саламандық декларация мен мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беру мәселесін шешу жұмыстары жария етілді [1].

Бұл декларацияны жүзеге асыру мақсатында ЮНЕСКО Қазақстан Республикасының Білім және Ғылым министрлігімен бірге Қазақстанда «Мүмкіндігі шектеулі балалардың базалық білім алуына көмектесу» жобасын жүзеге асырды. Бұл жобаның мақсаты мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беру процесіне қосу жолдарын іздеу, яғни инклюзивті білім беру болды. Жобаны атқару дамуында ауытқуы бар балалар мен жасөспірімдерді әлеуметтік бейімдеу мен кәсіптік еңбекпен оңалтудың Республикалық ғылыми-тәжірибелік орталығына ұсынылды – ӘБЕО орталығы (қазіргі кезде түзеу педагогикасының ұлттық ғылыми-тәжірибелік орталығы).

ӘБЕО орталығы Сүлейменова Р.А жетекшілігімен әлеумет және саясат қызметкерлері Ассоциацияларымен бірігіп инклюзивті білім беруді қабылдауға қоғамның дайындық жағдайына зерттеу жүргізілді. Бұл зерттеудің қорытындысы бойынша 2000 жылдың 29-31 наурыз айында ЮНЕСКО, ЮНИСЕФ, Сорос қоры өкілдерінің, Қазақстан мен ТМД-ның 11 елінің, Шығыс Еуропа ғалымдарының қатысуымен Халақаралық конференция өтті [2].

ӘБЕО орталығы мүмкіндігі шектеулі балалар мен жасөспірімдерге білім беруді дамыту стратегиясын және оларды оқыту мен әлеуметтік бейімдеу барысында басқа да ведомстволардың күштерін аудартуды жетілдірді. Жобаның логикалық жалғасы 2001 жылы ӘБЕО орталығымен жүзеге асқан «Мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беру процесіне қосу жолы ретінде кемшілікті ерте кезден түзету» ЮНИСЕФ бағдарламасында көрініс тапты.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беру процесіне қосу бойынша Қазақстан мен шет елде жүргізілген тәжірибе ерекшеліктері «Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» Заңның негізгі ережелерін қалыптастыруға мүмкіндік берді. Заң мен халықаралық құжат ережелерінің мазмұнын түсіндіру 2002 жылдың 22 ақпан айында Алматы қаласында өткен «Арнайы білімді қажет ететін балаларға базалық білім беруге көмектесу» семинардың негізгі міндеттерінің бірі болды. Пікірсайыс барысында және қорытынды мәжілісте талқыланған ұсыныстар әр бала денсаулық жағдайына, физикалық немесе ақыл-ой кемістігіне қарамастан сапалы білім алуға құқылы деген принципті алға қойды. Семинар нәтижелері бұл жоба бойынша жұмысты жүргізу жалпы білім беру мекптерінде дамуында ауытқуы бар балалар үшін жағдай жасауды қамтамасыз ететін нормативті-құқықтық база құру бойынша шынайы қадамдар жасау қажеттігін анықтады.

Инклюзивті білім беру мәселесін шеше отырып, интеграциялы оқыту жолдарын іздей отырып біз интеграциялы оқыту тұжырымдамасы үш принцип бойынша құрылу қажет деген қорытындыға келдік:

- Ерте түзеу арқылы интеграциялы оқыту;
- Жеке арнайы білім қажеттіліктерін есепке алу;
- Балаларды интеграциялы оқытуға негіздеу бойынша алу.

Инклюзивті білім беру Кабинетінде педагог, психолог, дефектолог, логопед мамандарынан құралатын көп профильді топ жұмыс жасайды. Қажет болған жағдайда баламен топтан емдік физикалық шынықтыру, музыка немесе ойын терапевті т.б бағыт бойынша нұсқау беретін адамдар айналысады. Осыған орай коррекциялық-педагогикалық топты әр түрлі мамандар құрайды және де инклюзивті білім беру кабинетінде бұл мамандардың барлығын бір сөзбен - педагог деп атайды.

Баланың дамуы мен әрекеттері дәрігердің бақылауында болады: бұл невролог, психиатр, педиатр немесе басқа дәрігер болуы мүмкін. Топтың белсенді мүшелеріне баланың ата-аналары кіреді. Топтың әрбір мүшелері жұмысқа өзіндік үлестерін қосады -

мамандардың әрқайсысы баланың дамуына қатысты мәселені және оның потенциалдық мүмкіндіктерін талқылаған жағдайда, өз пікірлерін айтады.

Коррекциялық-дамыту бағдарламасын құру және жүзеге асыру барысында мамандар міндетті түрде бір-бірімен өзара байланыста болады: баланың дамуында болып жатқан өзгерістерге қатысты жұмыстың нәтижесін талқылайды, алдағы уақытта орындалуы тиіс жұмыс туралы сөз қозғайды, бағдарламаға түзетулер мен толықтырулар енгізеді.

Дамуында кемшілігі бар баламен жұмыс жасай отырып, біз баланың қоғамның белсенді мүшесі болуына жасанды ортада емес, (арнайы мектепке дейінгі мекемелерге немесе арнайы мектептерге орналастыру) әр түрлі адамдар өмір сүретін әдеттегі әлеуметтік ортада өмір сүруіне үйретуге тырысамыз. Балалардың көбісі кемшіліктің деңгейіне қарай топтық өмірге күрделі әрі ұзақ бейімделеді. Бұл өте үлкен дайындық жұмысын талап етеді.

Біз, мүмкіндігінше дамуында әр түрлі кемшіліктері бар балалардың бір топта болуын қолдаймыз: эмоциялы-ерік сферасында, танымдық процесінде, сөйлеу, қимыл-қозғалыс дамуында кемшілігі бар балалардың бір топта болуы. Бұл дамудағы кемшіліктің «ауырлығына» қарамастан, балаға өзін жайлы сезінуге және қасындағы жолдастарына көмектесуге мүмкіндік беретін әр баланың бойында өзіндік потенциалдық мүмкіндігінің болуын көрсетеді. Мысалы, ОНЖ органикалық зақымданған балалар эмоциялы қатынасқа жақын болып, аутист балаларды қарым-қатынас орнатуға тартады және керісінше, аутист балалардың шығармашылық қабілеттері жақсы болып, (музыка, сурет салу) басқа балаларға үлгі болады. Инклюзивті білім беру Кабинеті мүмкіндігі шектеулі балалардың бейімделу кезеңіне көп көңіл бөледі. Бұл күрделі кезеңде ерте қалыптасқан динамикалық стереотиптің, физиология мен иммундық жүйенің қайта құрылуы жүреді. Психологиялық тосқауылды жеңу қажеттілігі пайда болады [3].

Әрбір бала бейімделу кезеңінде дәрігермен, медбикемен, меңгерушімен, психологпен, тәрбиешімен және де басқа да мамандармен кездеседі. Педагог-мамандармен жеке кездесу әрбір балаға қатысты мәселелерді, олардың дұрыс жақтарын анықтауға мүмкіндік береді. Әрбір баланың дамуында ауыр бұзылымдарына да қарамастан қарым-қатынас орнатуына мүмкіндігі болады. Баланың назарын аударту үшін және өзіне бағытталған сұраққа түсінікті жауап қайтаруы үшін педагогтың арнайы жұмысы қажет. Арнайы маман баламен жеке сабақ жүргізу барысында онымен абайлап, жаймен сенімді қатынас орнатады. Ересек адаммен эмоциялы қатынас баланың қоршаған орта туралы түсінігін кеңейтіп қана қоймай, өзін-өзі қабылдауын өзгертеді. Бала өзінің эмоцияларын жақсы ұғына бастайды, іс-әрекеттерін байқайды, және де адамдармен қарым-қатынас кезінде ашыла түседі. Осы арқылы баланы топтық жұмысқа енгізу мүмкіндігі пайда болады, ал, педагогмен эмоциялы қатынас балаға қосымша сүйеніш болуға көмектеседі.

Инклюзивті оқыту - ерекше мұқтаждықтары бар балалардың жалпы білім беретін мектептердегі оқыту үрдісін сипаттауда қолданылады. Инклюзивті оқыту негізінде балалардың қандай да бір дискриминациясын жоққа шығару, барлық адамдарға деген теңдік қатынасты қамтамасыз ету, сонымен бірге оқытудың ерекше қажеттілігі бар балаларға арнайы жағдай қалыптастыру болып табылады. Мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алу құқықтары "Қазақстан Республикасының балалардың құқықтары туралы", "Білім беру туралы", "Мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзетуге ықпал ету туралы", "Арнайы әлеуметтік қызмет туралы" Қазақстан Республикасының Заңдарында, Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген.

Инклюзивті білім беру немесе "Білім баршаға" бағдарламасы- барлық балаларға мектепке дейінгі оқу орындарында, мектепте және мектеп өміріне белсене қатысуға мүмкіндік береді. Инклюзивті білім беру мәселесі шет елдерде 1970 жылдардан бастау алады, ал 1990 жылға қарай АҚШ пен Еуропа өздерінің білім беру саясатына осы бағдарламаны толық енгізді. Ал біздің елімізде инклюзивті білім беру жүйесінің дамуы туралы ресми дерек "Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2010-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында" көрсетілді.

Мүмкіндігі шектеулі жас өспірімдерге ересек өмірге қадам басуға қоршаған ортадағы кедергілер, ақталмаған үміт, физикалық және интеллектуалдық жағынан артта қалуы көп қиындықтар туғызады. Қазіргі таңда мүмкіндігі шектеулі тұлғалардың мектеп өмірінен еңбек іс-әрекетіне өтуіне еліміздің әлеуметтік-экономикалық мәселелеріне ғана байланысты емес, сонымен қатар мансапты жоспарлауға көмек көрсету, кәсіптік бағдар беру жүйесінің болмауымен де тығыз байланысты. Мамандық таңдауда және сол мамандық бойынша жұмысқа араласуда ерекше қажеттілігі бар балалар үшін өзекті мәселе болып отыр. Мүмкіндігі шектеулі тұлғалар жұмысқа орналасуда қиналады. Оның себептері жұмыс орындарының қолжетімсіздігі, мүгедектік себептеріне байланысты жұмыс берушінің жұмысқа қабылдаудан бас тартуы, жұмыс іздеушінің психологиялық кедергілері, біліктілігінің жеткіліксіздігі және т.б. Аталған себептердің барлығы мүмкіндігі шектеулі тұлғалардың қаражат табуына, өз жұмысын жақсы көруіне және қоғамның басқа мүшелері секілді өмір сүруіне кедергі келтіреді. Мектеп өмірінен еңбек іс-әрекетіне ауысу - адам өміріндегі күрделі кезең, ал ол мүмкіндігі шектеулі жандар үшін өте күрделі мәселе.

Қазіргі таңда әр оқушыға жеке тұлға ретінде қарап, саналы тәрбие, сапалы білім беру өмір талабы болып табылады. Сапалы білім, саналы тәрбие алған оқушының болашағы жарқын болары сөзсіз [4].

Қорыта келгенде, мүмкіндігі шектеулі оқушыларға кәсіптік бағдар беру жұмыстары мектеп мұғалімдері, психологтар, әлеуметтік педагогтар, арнайы мамандардың бірлесе отырып, қоғамның қажеттілігіне қарай оқушының қабілеттілігі мен бейімділігі, жеке ерекшеліктерін ескеріп, жүйелі ұйымдастырғанда ғана нәтижелі болады.

ӘДЕБИЕТ

1. Специальная педагогика под редакцией Назаровой Н.М. - Москва. - Издательский центр «АКАДЕМИЯ», 2007
2. Епифанцева Т.Б., Кисиленко Т.Е., Могилева И.А., Соловьева И.Г., Титкова Т.В. Настольная книга педагога-дефектолога. - Ростов-на-Дону. - Издательский центр «ФЕНИКС», 2008
3. Резапкина В.Г. Выбор профессии. - Москва, 2006
4. Герасимова А.А. Твоя профессиональная карьера. - Методическое пособие для родителей. – Курган, 2012

ЖАЛПЫ ОРТА БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕЛЕРІНДЕ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕ ОҚУ ПРОЦЕСІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Адильшинова З.У., п.ғ.к., доцент

Амантай А.А., магистрант

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе мемлекеттік университеті

Қазақстан, Ақтөбе, Akerke-amantay@mail.ru

***Түйіндеме.** Мемлекеттік саясаттың басты міндеттерінің бірі мүмкіндіктері шектеулі балалардың Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес білім алу құқығының жүзеге асыруын қамтамасыз ету болып табылады. Сол себепті, жалпы білім беру мекемелерінде мүмкіндіктері шектеулі балаларды оқыту мен тәрбиелеуді табысты ұйымдастырудың жағдайы ретінде баланы білім беру мекемелеріне толыққанды кіріктіруді қамтамасыз ететін бейімделу ортасын құру және арнайы бағдарламалар дайындау арқылы инклюзивті оқыту өзекті мәселе болып отыр.*

Осыған дейін мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтендіру алдымен жалпы қабылданған қарым-қатынас құралдары арқылы жүзеге асты. Соңғы жылдары адамгершілік идеясының жүзеге асуының арқасында білім беруге жаңа инновациялық тәсілдер мен білім алудың жаңа формалары пайда бола бастады. Қазіргі арнайы білім беру мекемелері мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту мен тәрбиелеуді жетілдіру жолдарын

ізвестіру үстінде. Мақсаты: әлеуметтік-педагогикалық міндеттерді жаңа даму кезеңінде шешу. Соған байланысты мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуметтенуін зерттеу мәселесінің маңыздылығы өсіп отыр.

Тірек сөздер: инклюзивті оқыту, арнайы білім беру, мүмкіндігі шектеулі бала, бейімделу.

Аннотация. Одна из основных целей государственной политики заключается в том, чтобы обеспечение права детей-инвалидов на получение образования в соответствии с законодательством Республики Казахстан. По этой причине инклюзивное образование является ключевой проблемой в общеобразовательных учреждениях, как успешной организации обучения и воспитания детей с ограниченными возможностями посредством создания адаптивной среды и специальных программ для обеспечения полной интеграции ребенка в образовательные учреждения.

Ранее социализация детей с ограниченными возможностями была начата с помощью широко используемых средств коммуникации. В последние годы благодаря реализации моральной идеи появились новые инновационные подходы и новые формы обучения. Современные учебные заведения ищут пути совершенствования образования и воспитания детей с ограниченными возможностями. Цель: решить социально-педагогические задачи на новом этапе развития. В связи с этим важность изучения социализации детей с ограниченными возможностями возрастает.

Ключевые слова: инклюзивное образование, специальное образование, ребенок-инвалид, адаптация.

Abstract. One of the main goals of public policy is to ensuring the right of children with disabilities to receive education in accordance with the legislation of the Republic of Kazakhstan. For this reason, inclusive education is a key problem in educational institutions, as the successful organization of training and education of children with disabilities through the creation of an adaptive environment and special programs to ensure the full integration of the child in educational institutions.

Previously, the socialization of children with disabilities was started using widely used means of communication. In recent years, thanks to the implementation of the moral idea, new innovative approaches and new forms of training have appeared. Modern educational institutions are looking for ways to improve the education and upbringing of children with disabilities. Purpose: to solve socio-pedagogical problems at a new stage of development. In this regard, the importance of studying the socialization of children with disabilities is increasing.

Keywords: inclusive education, special education, disabled child, adaptation.

Еліміздегі әлеуметтік-экономикалық жағдайлар шартында мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуметтік ортадағы орны туралы сұрақ өзекті боп тұр. Соған байланысты балаларды оқыту мен тәрбиелеу технологиялары мен құрылымы, міндеттері мен мақсаты қайта қаралып жатыр.

Бүгінгі бала-ертеңгі азамат. Сол азаматты болашақ өмірге бейімдеу, дені сау адамдардың арасында өздерін жайлы сезіну үшін қолайлы атмосфера қалыптастыру - білім беру ұйымдарының міндеті болып табылады. Қоғамда болып жатқан әлеуметтік мәселелер: отбасылық, экологиялық, экономикалық дағдарыстар жүйке жүйелері бұзылған, әртүрлі психикалық-физикалық аурулары бар, жас ерекшелігі әртүрлі балалардың көбеюіне ықпал етеді.

Инклюзивті оқитын балалар психикалық және физиологиялық кемістігі жоқ сау адамдар арасында өмір сүріп үйренеді, оқшауланудан аулақ болады. Мүмкіндігі шектеулі балаларда қызығушылық пайда болады. Ол балалардың инклюзивті оқи отырып, қабылдау, зейін, есте сақтау қабілеттерінің дамуы жеткілікті деңгейге дейін дамиды.

Инклюзияның міндеті - мүмкіндігі шектеулі балаларды тек ортаға қосу емес, ол "барлығына-бір мектеп" қағидасы.

Инклюзивті тәсіл кемістігі бар балалардың білім мен тәрбие алу және әлеуметтену мәселесін шешеді. Мүмкіндігі шектеулі деген ол қабілеті шектеулі деген емес. Керісінше, психикалық кемістігі бар балалар ортаға бейімделе отырып, өзіндік дамуда және әлеуметтенуде ең жоғары деңгейге дейін жетуі мүмкін. Инклюзивті білім жеке оқыту және кешенді психологиялық-педагогикалық көмектің болуымен іске асады [1].

Инклюзивті оқытудың ең негізгі міндеттерінің бірі білім алуға жағдай жасау, оқу процесіндегі оқушының ерекше қажеттілігін ескере отырып, оқу процесін тиімді ұйымдастыру. Бұл жерде оқу жоспарлары мен оқу бағдарламалары ерекше назарды қажет етеді.

Инклюзивті мектептерде оқу процесі Стандартқа сәйкес жүргізіледі. Онда мүмкіндігі шектеулі балаларға білім алу үшін жағдайлар жасау, даму кемістіктерін түзету және әлеуметтік бейімдеу керектігі нақты көрсетілген.

Инклюзивті білім беру кезінде жалпы білім беретін мектеп қай балаға да оның дамуына немесе дайындық деңгейіне талаптар қоя алмайды. Жалпы білім беретін мектептің педагогикалық ұжымы осы мектепте оқуға тілек білдірген балаға жағдай жасауы керек. Бұл жағдайда инклюзивті білім беру процесі жүзеге асады, қосымша түзету көмегін үнемі ала отырып, мүмкіндігі шектеулі бала барлығымен тең жалпы сыныпта білім алады, тәрбиеленеді. Сондықтан, Стандарттың талаптарын жүзеге асыру (бұл жерде «ерекше балаларды» жай мектепте оқыту туралы сөз болып отыр) және барлық балаларды толығымен дамыту өзекті мәселе болмақшы.

Инклюзивті сыныпта бейімдеу мен оқу процесін түрлендіру мәселесіне байланысты Стандартта қолданылатын анықтамаларға тоқталайық:

Оқу жұмыс жоспары - білім алушылардың білім алу мүдделерін ескере отырып, үлгілік оқу жоспары негізінде жалпы орта білім беретін ұйымдар әзірлейтін құжат.

Міндетті оқу бағдарламасы - үлгілік оқу жоспарының инварианттық компонентіне енетін әрбір оқу пәні бойынша білім, шеберлік және дағды мазмұны мен көлемін анықтайтын құжат.

Вариативтік оқу бағдарламасы - үлгілік оқу жоспарының вариативтік компонентіне енетін әрбір оқу курсы бойынша білім, шеберлік және дағды мазмұны мен көлемін анықтайтын құжат.

Білім алушының дайындық деңгейі - тұлғалық, жүйелік-әрекеттік және пәндік нәтижелерінен көрінетін білім алушылардың орта білім мазмұнын меңгеру деңгейі.

Білім мазмұнын меңгерудің базалық деңгейі - білім алушылардың білім, шеберлік және дағдының міндетті көлемін меңгеру деңгейі.

Білім алушылардың дайындық деңгейіне үш аспект арқылы бағаланады: жеке жетістіктері, жүйелі әрекет қорытындысы, пәндік қорытындысы. Жеке жетістіктері тәрбиелік деңгейі, әлеуметтенуі және рухани-адамгершілік, шығармашылық және дене дамуы психологиялық-педагогикалық мониторинг арқылы қадағаланады және білім алушының портфолиосына салынады.

Пәндік нәтиже - орта білім берудің базалық деңгейін меңгеру кезінде көрсетіледі [2].

Мектептегі оқу жоспары оқу процесі мен білімді меңгерудің көзі болып есептеледі.

Арнайы жалпы білім беретін мектептердің типтік оқу жоспары келесі міндеттерді шешеді:

- мүмкіндігі шектеулі балаларды Стандарт талаптарының деңгейінде біліммен қамту, ал интеллектісі бұзылған білім алушыларға өз мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне байланысты қамту;

- тәрбиеленушілер мен білім алушылардың дамуындағы бұзылыстарды түзету және қалпына келтіру;

- тәрбиеленушілер мен білім алушыларды дамыту мақсатында мүмкіндіктері және қажеттіліктеріне сай жағдай жасау;

- тәрбиеленушілер мен білім алушылардың дене, психикалық және әлеуметтік денсаулығын нығайту, сақтау.

Бастауыш және негізгі орта білім алу ұзақтығы мемлекеттік білім бағдарламаларына сәйкес 10 жылдан төмен болмауы қажет.

Дамуында бұзылыстары бар балалардың психикалық әрекеттерін дамыту ерекшеліктері оқу жоспарын түрлендіруді қажет етеді.

Оқу бағдарламаларын бейімдеу жұмыстары жалпы білім беретін мектеп әкімшілігі мен педагогтардың инновациялық қызметін білдіреді. Сонымен қатар жаңашылдығына және қиындығына қарамастан бұл жұмыс барлық білім алушыларға тең қолжетімділікті қамтамасыз етеді.

Психологиялық-педагогикалық қолдау қызмет жұмысын ұйымдастыру үшін инклюзивті білім беруді жүзеге асыратын білім беру ұйымдарының штатында мына мамандар болуы керек: психолог, логопед, арнайы педагогтер (тифлопедагог, сурдопедагог, олигофренопедагог), емдік дене шынықтыру нұсқаушысы, әлеуметтік педагог.

Логопед, психолог, арнайы педагогтар және т.б. мамандары жоқ білім беру ұйымдарының *инклюзивті сыныптарында* оқитын ерекше оқытуды қажет ететін балалар психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттерінде және оңалту орталықтарында түзету-педагогикалық қолдау ала алады [3].

Ерекше оқытуды қажет ететін жалпы білім беретін мектеп түлектерінің, сонымен бірге есту қабілетінде, көру қабілетінде, тірек-қимыл аппаратында бұзылыстары бар және күрделі тіл кемістігі бар, психикалық дамуы тежелген түлектердің алған білім деңгейін растайтын мемлекеттік үлгідегі құжат алады.

Инклюзивті мектеп мақсатқа жету үшін мұғалімнен келесі міндеттерді шешуін талап етеді:

1. Инклюзивті сыныпта барлық оқушылардың білім бағдарламасын меңгеруіне жағдай жасау:

- оқу жұмысын ұйымдастыруда білім алушылардың мүмкіндіктері мен қабілеттеріне барабар жаңа технологиялар, әдістер, тәсілдер, формалар қолдану;

- мүмкіндігі шектеулі баланың меңгеруіне керекті оқу материалының мазмұнын бейімдеу;

- әртүрлі санаттағы мүмкіндігі шектеулі балаларға керекті дидактикалық материалдар мен оқу материалдарын бейімдеу.

2. Мектеп қауымдастығында, замандастары арасында мүмкіндігі шектеулі балаларды бейімдеуге жағдай жасау:

- интерактивті қызмет нысандарын қолдану арқылы сыныптан тыс шаралар, сабақтар ұйымдастыру;

- әр баланың шығармашылық әлеуетін ашуға бағытталған сабақтан тыс шаралар ұйымдастыру, мектеп, сынып өміріне араласу;

- балалардың барабар мүмкіндіктерін, оқу жетістіктерінің бағалау тәсілін қолдану [4].

Бейімделу - адамның жаңа ортаға кіруі және оның жағдайларына ыңғайлануы. Бұл тірі табиғатта байқауға болатын барлық тіршілік ететіндерге қатысты құбылыс. Бейімделу дұрыс немесе бұрыс нәтижеге әкелетін белсенді процесс. Оқытуда жеке оқу бағдарламасын қолдану баланың алдына қойған арнайы оқу мақсаттарының орындалуына ықпал етеді. Мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған жеке оқу жоспарының негізгі мақсаты - мүмкіндігінше "бұзылыстарды түзету". Білім бағдарламасын бейімдеу мұғалім қызметінде келесі бағыттарды көздейді:

- білім мазмұнын талдау және таңдау;

- құрылымды және уақытша шеңберді өзгерту;

- оқу іс-әрекетін ұйымдастыру формаларын таңдау;

- технологиялық тәсілдерді қолдану;

- дидактикалық материалдарды анықтау.

Осылайша, қазіргі инклюзивті мектепке оқу-тәрбие процесін ұйымдастыруда өзгерістер қажет.

Инклюзивті сыныпта сабақ беретін мұғалімдер білуі керек: мүмкіндігі шектеулі балалар ақпарат берудің әдістерін өзгертуді қажет етеді, яғни, оқу процесін түрлендіруді. "Түрлендіру" мүмкіндігі шектеулі балаларға сыныптастарына қарағанда ерекше жағдайлар жасау, бұл жерде: тапсыру уақыты, тапсырманы орындау түрі, оны ұйымдастыру, нәтижені ұсыну тәсілі.

Жеке оқыту бағдарламасын және жеке жоспар қолдану келесі жағдайларды жасайды:

- жауапкершілікті қамтамасыз етуге көмектеседі-білім беруге жауапты қызметкер оқу жоспарында анық, айқындалған бағытты біліп отырады;

- стандартты оқу жоспарын жекешелендіруде кемшіліктерді толықтырады-көбіне стандартты оқу жоспары мүмкіндігі әртүрлі баланың өміріне жан-жақты сәйкес келмейді;

- ата-анаға баласын неге, қалай оқытып жатқандығын біліп отыруға мүмкіндік береді; баламен жұмыс жасайтын барлық қызметкерлерге оны оқытудың негізгі аймақтарында жоспардың құрылымын өзгертуге болады;

- баланы оқытуда оқу жоспарының тарауларында нақты қандай білім беру керектігі туралы ақпарат береді;

- баланы оқытуда қандай қосымша ресурстар мен қолдаушы қызметтің керектігін белгілеп отыруға мүмкіндік береді;

- оқушының білімін бағалауда арнайы шеңбер құрылады.

Жеке білім беру бағдарламасының мақсаты-мүмкіндігі шектеулі балалардың нақты мүмкіндіктеріне байланысты оқу процесін құру. Жеке білім беру бағдарламасы - бұл арнайы құрылған және жазылған жоспар. Жеке білім беру бағдарламасы жалпы білім беретін мектепте балаға жеке оқыту жолын жүзеге асырады. Бұл мектептің педагогикалық-психологиялық кеңесінде қызметкерлермен бірлесе отырып жасалады.

Оқу бағдарламасын құру кезінде баланың мүмкіндігін ескеру қажет, өйткені тәжірибеде көріп жүргеніміздей, бала "нені меңгере алмайтындығына" қарамау керек. Мүмкіндігі шектеулі баланың жай сыныпта оқу мақсаты қандай екенін, оқушы ретінде ол қандай және оның сынып жұмысына қатысуының сапасы қандай екендігін мұғалім білуі керек. Мүмкіндігі шектеулі бала сыныпта нашар үлгереді. Әсіресе, оларға жеке жұмыс берілген кезде, олар мұғалімнің көмегіне және оқушылардың бірге жұмыс жасауын қалайды [5].

Баланың жаңа материалды меңгеруіне және оның қажеттілігіне қарай мұғалім өзі ыңғайлану керек. Балаға қатаң талаптар қойылмауы керек. Оқу процесі бағдарламасын оқушы қабілетімен ескере отырып құрған мұғалім инклюзивті сыныпта қалай жұмыс жасау керектігін біледі. Инклюзивті сыныпта сабақ беретін мұғалім оқыту процесінде өз оқушыларына бағдарланады.

Мұғалім:

- бағдарламадан гөрі әр оқушы маңызды екенін;

- барлық баланың әртүрлілігін бағалау керектігін;

- сыныптағы әр бала-оқушы екенін;

- балалар бөлек оқытқаннан гөрі бірге оқытқанда жақсы көрсеткіш көрсететінін;

- оқушылардың пайдасына қарай мұғалім бағдарламаға өзгерістер енгізе алатынын;

- оқушының күш-жігерін мадақтау оның оқу материалын меңгеруі екендігін "жақсы біледі".

Инклюзивті оқыту әдістері балалардың қажеттілігіне қарай бейімделуді қажет етеді.

Сондықтан, мұғалімдер балалардың психофизиологиялық және сөйлеу тілінің дамуын ескеру керек. Сонымен қатар, жұмыс кезінде келесі тәсілдерді қолдану керек:

- жазбаша және ауызша түрдегі тапсырмаларды орындау кезінде нұсқауларды қолдану;

- оқу жүктемесінің өлшемі мен қиындығын ескере отырып, оқу тапсырмаларын кезең-кезеңмен түсіндіру;

- тапсырмаларды бірінен соң бірін орындау;
- аудио-визуалды және қосымша оқыту құралдарымен қамтамасыз ету;
- орындаған тапсырманы көрсету;
- тапсырманы орындау және түсіндіру кезінде оқушыға жақын болу;
- аз толтыруды қажет ететін тапсырмалары бар парақтарды қолдану;
- тиісті орынға сөз/сөйлем қою тапсырмаларын қолдану;
- тақтада жазылған тапсырмалардың қағаз бетіне түсірілген көшірмесін беру;
- оқушылардың жетістігін бағалау жүйесін қолдану.

Оқу процесін бейімдеуде мұғалімдерге сапалы әдістемелік тәсіл ретінде келесі тәсілдерді ұсынуға болады:

- оқулықтағы тапсырмаларды маркермен бояу арқылы белгілеу;
- оқу кезінде оңай болу үшін сызғышты қолдану керек;
- ұзақ уақытқа берілген тапсырмаларды кезең-кезеңмен орындау, күнделікті бақылау және тексеру;

- сынып алдын сабақ айтуға шықпастан бұрын орындаған тапсырмасын кішігірім топта таныстыруына мүмкіндік беру;

- тапсырмасы бар парақтарды бір мезгілде таратып беру;
- тапсырманы оңайынан бастап орындату;
- тест тапсырмасын орындаған кезде қосымша сұрақтар қолдану;
- дәптерге тапсырмаларды жазғызу;
- құбылыстардың арасындағы байланысты көрсету мақсатында бағыттамалар қолдану

[6].

Мүмкіндіктері шектеулі балаларды оқыту мен тәрбиелеу барысында білім беру процесі оқушылардың психофизикалық ерекшеліктерін және танымдық мүмкіндіктерін ескере отырып бастауыш, негізгі орта, жылпы орта білімнің жалпы білім беру оқу бағдарламаларының негізінде әзірленген арнайы білім беру оқу бағдарламаларын қолдану арқылы іске асырылады. Жалпы білім беру оқу бағдарламалары тұлғаның жалпы мәдениетін, қоғамдық өмірге тұлғаның бейімделуін қалыптастыру міндеттерін шешуге, саналы таңдау және кәсібі мен мамандығын меңгеру үшін негіз құруға бағытталған.

Бүгінгі таңда мүмкіндіктері шектеулі оқушылардың жетістіктерін бағалаудың жана жүйесін ендіру қажеттілігі жетті, яғни бағаға жүктелетін қызметтер ресми түрде хабарланып қана қоймай, сонымен бірге практикада жүзеге асырылады.

Мүмкіндігі шектеулі балалар осы уақытқа дейін арнайы түзетумекемелеріне арналған бағдарламалармен оқып келді. Қазіргі уақытта инклюзивті оқыту пән мұғалімдерінің әр баланың ерекшелігі мен білім алудағы қажеттілігін ескере отырып құрылған жеке бағдарламамен жұмыс жасайды. Құрылған бағдарламамен жеке жұмыс жасау мүмкіндігі шектеулі балаларды дамытуға, әлеуметтендіруге, ортаға бейімделуге ықпал ететіні сөзсіз.

ӘДЕБИЕТ

1. Сулейменова Р.А. Социальная коррекционно-педагогическая поддержка как путь интеграции детей с ограниченными возможностями // Сборник материалов Республиканского семинара "Проблемы включения детей со специальными образовательными потребностями в общеобразовательный процесс". - Алматы: Раритет, 2002 - с.16

2. Исакова А.Т., Мовкебаева З.А., Закаева Г., Айтбаева А.Б., Байтурсынова А.А. Основы инклюзивного образования / Учебное пособие. - Алматы L-Pride, 2013. -208с

3. Білім берудің тиісті деңгейлерінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 23 тамыздағы №1080 Қаулысы

4. Сулейменова Р.А. Методологические подходы к внедрению инклюзивного образования в Республике Казахстан // Специальное образование в Казахстане. - 2008 - №2

5. Брызгалова С.О. Разработка муниципальной модели интегрированного обучения детей с ограниченными возможностями на основе системно-комплексного подхода: дис.канд.пед.наук 13.00.03. - М, 2007

6. 2015-2016 оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беретін ұйымдарында ғылым негіздерін оқытудың ерекшеліктері туралы. Әдістемелік нұсқау хаты. - Астана: Б.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. - 226 б

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРДЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ

Туребаева К.Ж., п.ғ.д., профессор

Аманжол М.А., магистр, оқытушы

Калиева А.К., магистрант

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
Қазақстан, Ақтөбе

***Түйіндеме.** Бұл мақалада барлық балалардың, соның ішінде қоғамға әлеуметтік бейімделуінде қиындығы бар балалардың да сапалы білім алуларына тең қол жетімділігі қамтамасыз етілуіне бағытталған психологиялық-педагогикалық қолдау көлемді іс-шаралардың іске асырылуы қарастырылады.*

***Тірек сөздер:** инклюзивті білім беру, әлеуметтік бейімдеу, әлеуметтік қолдау, кедергісіз орта, жеке траектория.*

***Аннотация.** В данной статье обсуждается реализация широкомасштабных мероприятий, направленных на обеспечение равного доступа к образованию для всех детей, в том числе детей с ограниченными возможностями, которые находятся в социальной адаптации к обществу.*

***Ключевые слова:** инклюзивное образование, социальная адаптация, социальная поддержка, безбарьерная среда, личностная траектория.*

***Abstract.** This article discusses the implementation of large-scale activities aimed at ensuring equal access to education for all children, including children with disabilities who are in social adaptation to society.*

***Keywords:** inclusive education, social adaptation, social support, barrier-free environment, personal trajectory.*

Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау маңызды роль атқарады. Психологиялық-педагогикалық қолдау мамандардың жүйелі ұйымдасқан, бір-тұтас әрекеті барысында әрбір баланың өз мүмкіндігі мен қажеттіліктеріне сай табысты оқуы, дамуы үшін қажетті әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық қолдау көрсетудің ерекше түрі ретінде қарастырылады [18].

Мүмкіндігі шектелген бала ерекше қарауды қажет етеді. Осындай тұлғаны қалыптастыруды нәтижелі басқару үшін, түрлі жас кезеңіндегі бала дамуының өзіндік психологиялық-педагогикалық заңдылықтары туралы терең білу керек. Егер адамды тарих пен табиғаттың биоәлеуметтік өнімінің бір бөлігінің ретінде деп қарастыратын болсақ, онда дамуға әсер ететін биологиялық және әлеуметтік фактор шығады. «Психологиялық қорытынды бойынша физиологиялық артта қалушылық қалыпты нормалардың бұзылуын туындатады. Л.С.Выготский пайымдауында осындай артта қалушылығы бар балалардың психологиялық ерекшеліктері биологиялық емес, әлеуметтік құбылыс болып табылады».

Психиканың тарихи-мәдени қалыптасу теориясында Л.С.Выготский кез-келген кемшілік, баланың қоршаған ортамен қарым-қатынасын шектеуде, оған адамзаттың мәдени, әлеуметтік тәжірибиесін игеруге кедергі келтіруіне баса назар аударады [18].

Әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық қолдау барлық мамандарының бірлескен күш-жігерінің арқасында жүзеге асырылады. Олардың қызметінде өзара байланысты міндетті үш компонент қамтылады:

- даму диагностикасы (психикалық, тұлғалық, әлеуметтік);
- түзету-дамыту бағыттылығының жеке және топтық бағдарламаларын жүзеге асыру;
- білім беру ортасын баланы оқыту мен дамыту тұрғысынан талдау [19].

Психологиялық-педагогикалық қолдау ерекше шығармашылық ахуал құруды және балаларға таңдау жағдайын ұсынуды білдіреді. Мұндай жағдайлар оқушылардан білімді, икемділікті ғана емес, сонымен қатар, рефлексия тәжірибесі, өздігінен шешім қабылдау, ерік пен мінез қалыптасуын талап етеді.

Психологиялық-педагогикалық қолдаудың негізгі қағидалары:

1. Бала дамуындағы кез келген мәселені шешудің кешенді тәсілдері.
2. Білім беру үдерісіндегі баланың дамуын қолдаудың үздіксіздігі.
3. Қолдау үдерісін ақпараттық-әдістемелік қамтамасыз ету.
4. Қолдау әрекетін әлеуметтік-педагогикалық және психологиялық бағдарлау.
5. Даму мүмкіндіктері шектеулі балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау шараларына ата-аналарды, педагогикалық және балалар ұжымын белсенді тарту [19].

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс жасауда нақты көмек көрсететін психологиялық-педагогикалық қызмет болуы тиіс. Оның міндетіне балалармен қарым-қатынас орнатуда дамытушы немесе түзету жұмысы ғана емес, сонымен қатар, оларды сүйемелдейтін ортақ тәсілдер, баламен жұмыстың бірыңғай стратегиясы, педагогтар және ата-аналармен тұрақты ынтымақтастық орнату кіреді. Психологиялық-педагогикалық қызметтің әрбір мүшесі кәсіби этиканы, психологиялық-педагогикалық тексеру, кеңес беру сияқты басқа да қызмет түрлерінің барысында анықталған мәліметтерді құпия сақтауы қажет. Педагог-дефектолог мүмкіншіліктері шектеулі балаларға терең зерттеу жүргізеді, әрбір баламен түзету-дамыту жұмысының жоспарын анықтайды, оны жүзеге асырады, тәрбиеленушілердің даму динамикасын қадағалайды; балаларды кіріктіре оқыту және тәрбиелеу мәселесі бойынша педагог қызметкерлерге ұйымдастырушылық-әдістемелік көмек көрсетеді. Педагог-логопед балалардың тіл кемшіліктерін анықтайды және оларды түзету жұмыстарын жүргізеді, білім беру ортасында тілдік біліктерін дамыту бойынша жұмысқа қатысады. Мұғалім мен тәрбиеші педагог-дефектологпен және психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуге қатысатын басқа да мамандармен тығыз байланыста балалардың жеке ерекшеліктерін, қызығушылықтары мен қабілеттерін терең зерттеу негізінде олардың толыққанды психикалық дамуын қамтамасыз ететін білім беру жұмысын жоспарлайды, ұйымдастырады және жүргізеді.

Инклюзивті білім берудегі оқу-тәрбие процесі мектеп психологына тікелей қатысты. Ол бұл үдерісте өте маңызды роль атқарады, оның ішінде, өзара қатынастың мәдениетін дамытуды қолдайды және мұғалімдерге көмектеседі [19].

Психофизиологиялық ауытқушылықтары бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың тәрбиелік сипаты, көрнекілік, жеке ықпал ету сияқты жалпы дидактика қағидаларымен қатар арнайы педагогикадағы түзете-дамыта оқыту және практикалық бағытта оқыту қағидаларын басшылыққа алады. Жеке тұлғаны психологиялық-педагогикалық қолдау сабақта және сабақтан тыс уақыттарда ұйымдастырылған сабақтар мен серуендерде де жүзеге асырылады. Сабақ барысында арнайы құрылған ситуациялар бойынша балалар қажетті тұрмыстық дағдыларды, қоғамдық тәртіп ережелерін игереді. Балаларға белгілі бір жағдайда нені қалай жасау керектігі бірнеше рет қайтара көрсетіледі. Бірнеше қайтара жаттығу, жүйелі қойылатын талаптар балаларда қоршаған ортаға икемделуге көмектесетін жағымды дағдыларды қалыптастырады. Ал танымдық әрекеттерін дамыту олардың жеке қасиеттеріне әсер етеді. Жоғарғы кластарда жасөспірімдер еңбек әрекетіне сәйкес бағалай алады, орындаған жұмысының сапасына жауапкершілікпен қарайды. Тапсырманы дұрыс орындамаса қынжылып, ал жақсы нәрсе жасаса мадақтауды ұнатады. Балалар осылайша еңбек әрекетіне қатысудың маңыздылығын

түсіне бастайды. Бұның бәрі олардың тұлғалық қалыптасуын, өмірлеріндегі еңбектің ролі мен өзара қарым-қатынастың қалыптасуына әсер етеді. Педагог-психолог өз қызметінде психологиялық оңалтудың келесі әдістерін қолдана алады: әңгімелесу, жеке психологиялық кеңес, психологиялық көмек, тренингтік жаттығулар, өзара көмек және қолдау [18].

Жоғарыда атап көрсеткендей, балаларды оқыту барысында көрнекі құралдар негізгі тиімді әдіс болып табылады. Көрнекілік бұл балалар үшін шынайылық деген мағынаны білдіреді. Педагог мүмкіндіктері шектелген балаларды экскурсия, сюжетті-рольді ойындар, ертегі және театрландырылған қойылымдар арқылы сыртқы ортаның қасиеттерімен, құбылыстарымен таныстырады. Бұл балалардың мүмкіндіктерін пайдалана отырып, өзіне қызмет ету, тұрмыста және арнаулы өндірісте қиын емес еңбек операцияларын орындауға, мүмкіндігінше қоршаған ортаға икемдеуге бағытталған жұмыстар. Осындай жұмыстар барысында дамуында проблемасы бар балалар белсенділік көрсетіп, өз беттерінше жұмыс істей алуға, түрлі жағдайлар барысына сай әрекет етуге, өзін өзгелердің бағалауына үйренеді. Түзетім жұмыстары барысында жасаған жұмыстарына сын көзбен қарауға үйреніп қана қоймай, салыстырмалы түрде бағалауға, өзгелердің пікірін қабылдай алуға, дер кезінде жолдастарын қолдауға, көмек қолын созуға үйренеді.

Психологиялық-педагогикалық жұмыстардың бағыты ерекше балалардың қоғамдық өмірге араласуы үшін әлеуметтік-тұрмыстық білім мен икемдерін қалыптастыру екенін назарда ұстай отырып, қоғамдық орындарда өздерін ұстай білу, қажетті хабарламалар мен жарнамалық ақпараттарды түсіне бастауға үйрету керектігін басты назарда ұстайды. Мүмкіндіктері шектелген балаларда қоршаған орта туралы түсініктерін қалыптастыру көп жағдайда педагогтың оқыту мен тәрбиелеудің түрлі әдістері мен формаларын қолдана отырып, дұрыс педагогикалық процесс ұйымдастыруымен анықталады. Ерекше қатынасты қажет ететін балалардың дамуы практикалық әрекеті негізінде құрылады. Сондықтан бұл балаларды өмірге бейімдеу оның дамуында жетекші орын алады. Практика мүмкіндіктері шектелген балалар жүйелі жүргізілетін психологиялық-педагогикалық жұмыстар нәтижесінде тігін машинасында, компьютерде, қылқаламмен көптеген әдемі туындылар жасай алатынын, белгілі бір еңбек даярлығын, кейін түрлі өндірісте ұжыммен бірлесе отырып, мүмкіндігіне сай айналыса алатын еңбек түрін анықтай алатынын көрсетіп отыр.

Қорыта айтқанда бала-ата-ана-педагог, отбасы және білім мекемесі арасындағы сабақтастықтың ойдағыдай жүзеге асуы, оларды психологиялық-педагогикалық қолдау ерекше тұлғаның дамуы мен қалыптасуының алғы шарттарының бірі деп саналады.

ӘДЕБИЕТ

1. Ерекше оқыту қажеттіліктеріне қарай қысқа мерзімдік, орташа мерзімдік және ұзақ мерзімдік негізде оқушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету. Әдістемелік ұсынымдар. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. – 80 б.

2. Алтаева Г.Ж. Роль психолого-педагогического сопровождения детей в условиях инклюзивного образования. (КРО) школа-интернат общего типа, г. Щучинск – 2015

3. Сайтханов А.Ф. Педагогические условия социальной реабилитации детей со сложной структурой дефекта // Журнал «Дефектология», 2007 - №2

4. Терентьева В.И. Социально-психологические особенности детей с нарушениями речи // Журнал «Дефектология», 2000 - №4

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Кубиева В.А., магистр, старший преподаватель

Актюбинский региональный государственный университет им. К.Жубанова

Казахстан, Актобе, Kubieva.70@mail.ru

Аннотация. В данной работе рассматривается изучение педагогических технологий при обучении детей с ОВЗ в процессе инклюзивного образования, а также представлены

важные условия взаимодействия педагога с детьми ограниченными возможностями здоровья в процессе учебной деятельности.

Ключевые слова: *инклюзивное образование, ограниченные возможности здоровья, педагогические технологии*

Түйіндеме. *Бұл жұмыста инклюзивті білім беру үдерісінде денсаулық мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту кезінде педагогикалық технологияларды зерделеу қарастырылады, сондай-ақ педагогтың денсаулық мүмкіндігі шектеулі балалармен оқу іс-әрекетінде өзара іс-қимылының маңызды шарттары ұсынылған.*

Тірек сөздер: *инклюзивті білім беру, денсаулық мүмкіндіктері шектеулі, педагогикалық технологиялар*

Abstract. *This paper discusses the study of pedagogical technologies in teaching children with disabilities in the process of inclusive education, and also presents the important conditions for the interaction of a teacher with children with disabilities in the learning process*

Keywords: *inclusive education, limited health, pedagogical technologies.*

Рассматривая проблему инклюзивного образования, необходимо раскрыть содержание таких понятий, как:

Дети с особыми образовательными потребностями (дети со специальными потребностями в обучении) - дети, имеющие нарушение здоровья со стойким расстройством функций организма, обусловленное заболеваниями, последствиями травм или дефектами, приводящее к ограничению жизнедеятельности и вызывающее необходимость их социальной защиты. В 23 статье Конвенции утверждается право на особый уход, образование и подготовку детей с особыми потребностями в развитии. В статье отмечается также, что эти дети не должны быть изолированными от общества из-за отрицательных социальных установок. Усилия по борьбе с детской инвалидностью должны концентрироваться на профилактике заболеваний (улучшение качества услуг здравоохранения и образования), раннем выявлении, развитии ребенка и реабилитации.

Лица с ограниченными возможностями здоровья (ОВЗ) - граждане, имеющие особенности в физическом и (или) психическом развитии, вследствие которых возникает потребность в специальных условиях получения образования (особые образовательные потребности).

Особые образовательные потребности - установленная компетентной группой специалистов (комиссией) потребность гражданина в создании для него определенных специальных условий получения образования.

Специальные условия получения образования - совокупность специальных образовательных программ и методов развития и обучения, условий, отвечающих потребностям обучающихся ОВЗ, включая учебники, учебные пособия, дидактические и наглядные материалы, индивидуальные технические средства развития и обучения, средства коммуникации и доступность среды обучения (воспитания), а также психолого-педагогических, медицинских, социальных и иных услуг, необходимых обучающимся/воспитанникам с ОВЗ для получения образования в соответствии с их способностями и психофизическими возможностями в целях развития социальной адаптации и интеграции в обществе, в том числе приобретения навыков самообслуживания, подготовки к трудовой, в том числе профессиональной, деятельности и самостоятельной жизни.

Инклюзивное образование - это комплексный процесс обеспечения равного доступа к качественному образованию детей с ОВЗ путем организации их учебы в образовательных учреждениях на основе применения лично ориентированных методов обучения, с учетом индивидуальных особенностей учебно-познавательной деятельности таких детей. Инклюзивное обучение делает акцент на персонализации процесса обучения, на разработке индивидуальной образовательной программы (ИОП).

Инклюзивное обучение - это одна из форм обучения детей с ОВЗ, которая не должна вытеснять традиционно сложившиеся формы эффективной помощи детям-инвалидам, сложившиеся и развивающиеся в специальном образовании. Подлинная инклюзия не противопоставляет, а сближает две образовательные системы - общую и специальную, делая проницаемыми границы между ними.

Обоснование необходимости инклюзивного образования:

- обязательства по правам человека и правам детей должны рассматриваться в равной степени;

- анализ того, что отвечает истинным интересам каждого ребенка, определяет, что именно является для него благом. Факты говорят, что институциональная (например, в интернатах, школах-интернатах) опека далеко не всегда отвечает интересам опекаемых людей;

- анализ данных говорит о том, что социальные услуги улучшаются в результате того, что становятся более гибкими и адаптируемыми;

- в тех случаях, где ресурсы ограничены, результат может быть достигнут без дополнительных ресурсов, если отношение и поведение участников поддерживают методологию инклюзии [2, с.6].

Наблюдение за детьми с ОВЗ показывают, что именно умение использовать оказанную помощь и осмысленно принимать усвоенные в процессе дальнейшего обучения знания приводят к тому, что через некоторое время эти дети могут успешно обучаться в массовых школах [1, с.128].

Перед учителями стоит большая задача, т.к. нужно подобрать эффективные методы и формы обучения, а также обеспечить дополнительные занятия по отработке форм адекватного учебного поведения, умения вступать в коммуникацию и адекватно воспринимать похвалу и замечания.

Инклюзивное образование на ступени начального общего образования направлена на организацию комплексной педагогической, психологической и социальной помощи школьникам с ОВЗ для обеспечения возможности коррекции недостатков в их психофизическом развитии и освоения образовательной программы. При этом самым важным звеном всей системы коррекционной работы, является психолого-педагогическая компетентность учителя. Так как, важная роль в системе становления и развития личности ребенка отводится учителю. При обучении ребенка с ограниченными возможностями здоровья в школе особенно важным является создание условий для благоприятной адаптации ребенка, т.е. обеспечение благополучного развития и обучения с учетом его индивидуальных возможностей. Педагог в своей профессиональной деятельности ставит и решает особые профессиональные задачи, в чем-то очень похожие на привычные, а в чем-то - совершенно новые.

В настоящее время основными задачами для учителя состоит в том, чтобы помочь ребенку в нахождении себя в учебной деятельности и овладеть разнообразными знаниями об окружающем мире, раскрыть индивидуальные способности, формировать умение самостоятельно добавлять знания и найти эффективные пути взаимодействия с ребенком при формах организации занятий. Особенностью инклюзивного образования является то, что учитель учитывает разнообразие детей в классе, их особенности, возможности, интересы. В связи с этим возникает необходимость менять технологии работы. Можно две большие группы инклюзивных технологий: организационные и педагогические [3, с.6].

Под педагогическими технологиями инклюзивного образования мы понимаем те технологии, которые ведут к созданию условий для качественного доступного образования всех без исключения детей. Педагогические технологии могут быть успешно использованы в дифференцированном обучении, технологии индивидуализации образовательного процесса, технологии коррекции учебных и поведенческих трудностей, технологии, направленные на формирование социальных (жизненных) компетенций, технологии оценивания достижений в инклюзивном подходе [4, с.85].

Среди педагогических технологий можно выделить те, которые могут быть успешно использованы в инклюзивной практике учителем на уроке. Классифицировать их можно в соответствии с задачами и ролью в организации совместного образования детей с различными образовательными потребностями: - технологии, направленные на освоение академических компетенций при совместном образовании детей с различными образовательными потребностями: технологии дифференцированного процесса; - технологии коррекции учебных и поведенческих трудностей, возникающих у детей в образовательном процессе; - технологии, направленные на формирование социальных (жизненных) компетенций, в том числе принятия, толерантности; - технологии оценивания достижений в инклюзивном подходе.

Учителя с первого класса уже после начала учебного года знают, что не всем детям легко удастся адаптироваться в школе, у многих возникают сложности (не может усидеть на месте, вскакивает, бродит по классу, не слышит обращенную речь учителя, задания не выполняет).

Для повышения эффективности образовательного процесса при проведении уроков в начальной школе инклюзивного образования используют педагогические технологии.

На первом этапе организации инклюзивного образования выбирают технологию сотрудничества. При первом знакомстве приглашают родителей и детей. На этой встрече проводят экскурсию по школе, где знакомятся с кабинетом. Во время экскурсии каждый ребенок выделяется своей особенностью. После экскурсии знакомятся в неформальной обстановке. При включении ребенка во взаимодействие с одноклассниками используют технологию гуманного воспитания Сухомлинского.

Детям надо объяснить, что каждый ребенок - *особенный*. Рассказать, что ему трудно, и объяснить, чем ему можно помочь. Дети с готовностью откликаются на просьбы взрослых, если имеют достаточную информацию. Если педагог показывает положительное отношение к «особому» ребенку: не старается выделить его из всех детей, включает в занятие, организует взаимодействие на занятии и перемене, то в группе формируются отношения доверия, сотрудничества и взаимопомощи. Пока еще дети плохо знают друг друга, поэтому можно предложить им разделиться на 2 группы и дать задание. Задание выполняют самостоятельно, а потом эту же работу, - но все вместе. В процессе знакомства можно заметить возможности, черты характера каждого ребенка. Важно уже при первом знакомстве установить контакт не только с детьми, но и с родителями. Очень важно при этом, чтобы родители сами захотели поделиться с педагогом проблемами своих детей, рассказали о своих пожеланиях. Во время знакомства родители задают вопросы, делятся советами друг с другом, т.к. каждый родитель волнуется за своего ребенка. Также на первую встречу приглашают специалистов. Таким образом, технология сотрудничества при организации инклюзивного образования состоит в знакомстве и формировании основ взаимодействия всех участников образовательного процесса - детей, педагога, специалистов, родителей.

На втором этапе используют технологии индивидуального обучения и технологию создания успеха для обучающихся. Важным является создание условий для благоприятной адаптации ребенка к школе, т.е. обеспечение благополучного развития и обучения с учетом его индивидуальных возможностей [3, с.205].

Для облегчения адаптации можно предложить ребенку план дня в картинках. При выполнении индивидуальных заданий у особенного ученика возникают трудности. Он обращается за помощью к учителю и ученикам. Поэтому для формирования положительной учебной мотивации ему нужно дать возможность выполнения индивидуальных заданий по выбору, когда он сам определял их сложность и объем. Выполняя такие задания, он чувствует себя увереннее. На третьем этапе используют групповое обучение как одну из ведущих технологий инклюзивного образования. Организационная структура групповых способов обучения может быть комбинированной, т.е. содержать в себе различные формы: групповую (один учит многих), парную (это ситуация, когда один ребенок учит другого под наблюдением педагога). Особенности дети также могут выступать в роли обучающихся, это

значительно повышает самооценку, особенно если они работают с младшими детьми. Технология взаимного обучения основана на предположении, что дети могут многому научиться друг у друга. Взаимное обучение полезно, когда необходимо развитие навыков путем повторения, или на этапе закрепления полученных навыков и знаний. Для учеников значительно легче работать в паре, т.к. во время занятий учащиеся находят решения и помогают друг другу. При работе в паре каждый раз меняют состав. Так вся группа постепенно приобретает опыт взаимодействия с особенными детьми.

Сущность группового обучения состоит в следующем. На групповых занятиях происходит взаимодействие между педагогом и учащимися и между учащимися, академические знания помогают учащимся выявить главные жизненные ценности. Инклюзивное образование может быть эффективным только в том случае, если педагог умеет работать в сотрудничестве с другими специалистами. Поэтому среди технологий инклюзивного образования мы выделяем технологию взаимодействия учителя и специалистов психолого-педагогического сопровождения.

Специалисты, которые проводят углубленное обследование ребенка составляют предварительные рекомендации для его эффективного обучения. Важные условия взаимодействия педагога с особенным ребенком в процессе учебной деятельности:

- для ребенка важно чувствовать помощь и поддержку;
- должны относиться к ребёнку как к обычному;
- найти занятия, которые бы удавались ребенку и повышали его уверенность в себе;
- подобрать материал по теме урока и наглядные средства с учетом особенностей детей;
- оберегать ребёнка от переутомления;
- тесно взаимодействовать с родителями, давать им рекомендации;
- стараться выслушать то, что хочет сказать ребёнок;
- использовать формы и приемы, соответствующие возможностям ребенка;
- хвалить ребенка в каждом случае, когда он того заслужил;
- учитывать желание ребёнка особенного «быть как все»;
- выбирать задания, которые соответствуют возможностям ребёнка;
- чаще проводить игровые приемы в процессе учебной деятельности.

Таким образом, инклюзивное образование говорит о том, что каждый ученик - особенный, своими интересами, способностями, потребностями и увлечениями требующая индивидуального подхода в процессе обучения и гибкости в разработке учебных программ, учитывающих эти особенности, поэтому индивидуальный подход требует от учителя высокого профессионализма, включающего в себя такие качества, как этичность, гибкость, деликатность, умение услышать и понять другого. Особенностью инклюзивного образования является то, что учитель учитывает разнообразие детей в классе, их особенности, возможности, интересы. Поэтому учителям важно использовать эффективные технологии работы [1, с.177].

ЛИТЕРАТУРА

1. Гонеев А.Д. Основы коррекционной педагогики: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / А.Д.Гонеев, Н.И.Лифинцева, Н.В.Ялпаева; Под ред. В.А.Сластенина. - 3-е изд., перераб. - М.: Издательский центр «Академия», 2004. - 272 с.

2. Педагогика и психология инклюзивного образования: учебное пособие / Д.З.Ахметова, З.Г.Нигматов, Т.А.Челнокова, Г.В.Юсупова и др. - Казань: Издво «Познание» Института экономики, управления и права, 2013. – 255 с.

3. Педагогические технологии: Учебное пособие для студентов педагогических специальностей / Под общей редакцией В.С.Кукушина. - М.: ИКЦ «МарТ»: - Ростов н/Д: издательский центр «МарТ», 2006. – 336 с.

4. Самсонова Е.В. Основные педагогические технологии инклюзивного образования // Инклюзивное образование: результаты, опыт и перспективы: сборник материалов III Международной научно-практической конференции. 2015. - с.85.

МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРДЫҢ ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕЛЕРІНЕ БЕЙІМДЕЛУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Рыстыгулова А.Т. аға оқытушы, магистр

Құсан Қ., магистрант

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті

Қазақстан, Ақтөбе

***Түйіндеме.** Бүгінгі таңда мемлекет тарапынан мүмкіндігі шектеулі жандар үшін көптеген бағдарламалар жасақталып, жұмыстар жүріп жатыр. Әлемдік медицина туа бітті, ауыр дертке шалдыққан балалардың құлан-таза айығып кетпесе де, оларды ортаға бейімдеуге болатынын алға тартады. Мүмкіндігі шектеулі жандар - қоғамның ажырамас бөлігі. Бұл мақалада мүмкіндігі шектеулі кіші мектеп жасындағы оқушыларды жалпы білім беру мекемелеріне бейімдеу мәселелері баяндалады.*

***Тірек сөздер:** мүмкіндігі шектеулі бала, түзету, бейімделу, оқу, дамыту.*

***Аннотация.** На сегодняшний день со стороны государства разрабатывается множество программ для людей с ограниченными возможностями. Мировая медицина говорит о том, что дети, страдающие врожденными и тяжелыми заболеваниями даже если они не выздоровели, могут адаптироваться в любой среде. Люди с ограниченными возможностями - неотъемлемая часть общества. В данной статье освещаются вопросы адаптации учащихся младшего школьного возраста с ограниченными возможностями в общеобразовательных учреждениях.*

***Ключевые слова:** дети с ограниченными возможностями, коррекция, адаптация, обучение, развитие.*

***Abstract.** Today, the state is developing many programs for people with disabilities. World medicine says that children suffering from congenital and severe diseases can adapt to the environment, even if they have not recovered. People with disabilities are an integral part of society. This article covers the issues of adaptation of primary school students with disabilities in General education institutions.*

***Keywords:** children with restricted access, correction, adaptation, teaching, development.*

«Қазақстан республикасының 2011-2020 жылдары білім беру жүйесін дамыту бағдарламасында» көрсетілгендей ҚР білім беру саясатының құзырлы міндеті – білім беру сапасын көтеру болып табылады. Басты міндеттердің бірі халықтың барлық сатыдағылары үшін сапалы білім алудың қолжетімдігін қамтамасыз етуді қарастырады. Осы тұжырымдардың барлығы мүмкіндігі шектеулі балаларға да қатысты және 2002 жылы жарық көрген «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзету арқылы қолдау туралы» заңында бекітілген [1, 2].

Мүмкіндіктері шектеулі балалардың үйде білім алуын қамтамасыз ету, жай және арнайы мектептерде оқуға мүмкіндігі жоқ балаларды қашықтықтан оқытуға жағдай жасау мемлекеттің басты мақсаттарының бірі болып табылады. Осыған орай Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университетінің жанынан ашылған «Зерек» балаларды дамыту орталығында үлгерімі төмен және мүмкіндігі шектеулі оқушылармен жеке жұмыс түрлерін жүргізудің арнайы бағдарламаларға сәйкес жоспары жасалып, жұмыстар жүргізілуде.

Оқушының үлгермеу себебін анықтап, мүмкіндігі шектеулі баланың диагнозына қарай жұмыс жүргізсе, оқушының білімге деген құлшынысы артып, өзіндік дарындылығы айқындалады. Жаңаша білім берудің негізгі тәжірибелік міндеттерін шешуде орталықта бала дамуының деңгейін әрекеттер мен құралдардың тиімділігін диагностикалау негізінде анықтауға болады. Әр оқушыға арналған жеке дара қатынас олардың өзіндік дарындылығын ашып, өмірдегі өз орнын, өз мамандығын табуға көп көмегін тигізеді анық. Ең бастысы

мүмкіндігі шектеулі балаларды сәби кезінен бастап анықтап, олардың ортаға бейімделуіне жағдай жасауымыз керек. Сондықтан орталықта әр баланың қабілет – қарымын анықтап, дұрыс бағыт – бағдар беріп, балалардың жастайынан жасық болып өсуіне жол бермей, керісінше олардың қолынан келетін мүмкіншіліктерін ашуға мүмкіндік жасалған.

Бала бойындағы қабілетті тану ең алдымен «қабілет» ұғымының мәнін терең түсініп алуды талап етеді. Философияда «қабілеттерді» тұлғаның белгілі бір әрекетті орындауға жағдай жасайтын жеке ерекшеліктері, дей келе олар қоғамдық тарихи іс әрекеттердің нәтижесінде қалыптасып, әрі қарай дамып отыратынын атап көрсетеді. Шығармашылық – жаңа нәрсе ойлап табуға бағытталған қабілеттер деңгейі болып табылады. Бастауыш сынып оқушыларының қабілеттері екі түрлі әрекетте дамиды. Біріншіден – кез – келген бала адамзат баласының осы кезге дейінгі жинақталған тәжірибесін меңгертуге бағытталған оқу әрекеті арқылы дамиды, білім, білік, дағдыны қабылдайды. Екіншіден – кез – келген оқушы шығармашылық әрекеттер орындау арқылы өзінің мүмкіндіктерін дамытады. Оқу әрекетінен шығармашылық әрекеттің айырмашылығы ол баланың өзін өзі қалыптастыруына, өз идеясын жүзеге асыруға бағытталған жаңа әдіс – тәсілдер іздейді. Проблеманы өзінше жаңаша шешуге талпыныс жасайды. Біздің ойымызша бастауыш сынып оқушыларының кез – келгені шығармашылық тапсырмалар шешуді табыспен меңгере алады. Ол үшін мына төмендегі шарттар орындалуы тиіс. Біріншіден – баланың шығармашылық қабілеттерін дамыту ісін ерте бастан қолға алу.

Екіншіден, көптеген әлеуетті мүмкіндіктерін іске қосу. Бұл мүмкіндіктер кез-келген балалар табиғатында кездеседі. Қазіргі заманғы білім беру технологиялары көбінесе орта және жоғары мектеп буынына бағытталған, бастауыш мектептің проблемаларын ескере отырып, білім берудің бірінші сатысында оқушыларды тәрбиелеу мен оқытуда кездесетін қиындықтардың алдын алу себептері туындайды.

Психикалық дамуы тежелген балаларды оқыту, оқу іс-әрекетіне қызықтыру өте қиын. Көптеген психикалық және кейбір физикалық ауытқулар баланы енжарлыққа, немқұрайлылыққа әкеліп тірейді. Олардың мүмкіншіліктері шектеліп, айналасымен белсенді қарым-қатынасқа түсе алмай, өзара іс-қимыл әрекетін жүзеге асыра алмай жатады. Нәтижесінде ортаға бейімделу қабілеті де төмендейді. Бала өзіне деген сенімін жоғалтып, бойындағы қабілеттердің ашылуына шектеу қояды. Бала бойындағы осы қорқынышты жоюға мүмкіндік беретін бірден-бір көмекші құрал – бейнелеу әрекеті. Бала шығармашылықпен айналысқанда, ол өз эмоцияларын білдіреді, іс-әрекет барысында жаңа тәсілдерді меңгеріп және біртіндеп әлеммен қарым-қатынастың жаңа тәсілдерін ойлап табады, яғни жоғалған қабілеттер қалпына келтіріледі.

Мүмкіндігі шектеулі баланың ортаға бейімделуіне ықпал ететін келесі бағыт – отбасымен жұмыс. Отбасы баланы қоғаммен таныстырады, оған өзіне-өзі қызмет етудің алғашқы дағдыларын, мүмкіндігі шектеулі баланың қарым-қатынасқа деген қажеттілігін қанағаттандыратын қарым-қатынастың әр түрлі түрлерін дамытуды үйретеді. Сондықтан бұл салада отбасына консультативтік қолдауды ұйымдастыру маңызды, сонымен бірге ата-аналарға оқыту мен тәрбиелеу және оналту орталықтарына балаларын беруге кеңес беріледі. Білім беру, дамыту орталықтарына келген балалар үйде отырған балаларға қарағанда, қарым-қатынасқа тез түсіп, ашылып, қоғамға бейімделуге икем болады. Осы тұрғыда «Зерек» балаларды дамыту орталығында оң нәтижелерге жеткен балалар да, балаларынан оң өзгеріс байқаған бақытты ата-ананың да бірқатары бар екенін айтуға болады. Орталықта ерекше балалармен жұмысқа арнайы көңіл бөлініп, жеке жұмыстар ұйымдастырылады. Кез келген мүмкіндігі шектеулі баланы білім беру орындарына бейімдеу нәтижелі болу үшін негізгі ауыртпалық пен жауапкершілік педагогтарға жүктеледі. Ол үшін орталықта аталған университеттің Педагогика факультетінің бірнеше студенттері дуалды оқыту бағдарламасы бойынша жұмыс жасап, әр оқушының жеке ерекшелігін ескеріп, соған сәйкес жұмыстар ұйымдастырады.

Егер бала гиперактивті болса, ондай баланың мінез-құлқын өзгертуге тырыспаған жөн, оны мінез-құлық нормалары мен ережелерімен шабыттандырады. Баланы

сыныптастарымен топтық іс-әрекетке қатыстыру, оған қарапайым тапсырма беру арқылы осы бағытта жұмыс істеу қажет. Мүмкіндігі шектеулі баланы әлеуметтік кеңістікке қосу үшін қолайлы жағдайлар жасау үшін, ең алдымен, ол оқитын топпен жұмыс істеу қажет. Әр түрлі тренингтер, ойындар, топтық жұмыстар жүргізу арқылы әр оқушы әр түрлі екенін, адамның сыртқы келбеті қарым-қатынасқа кедергі келтірмейтінін, сондай-ақ бір-бірімен жанжалдаспай, құрмет көрсетіп жүру керектігін түсіндіріп, үлгі ретінде өзіміз көрсете білуіміз керек.

«Зерек» балаларды дамыту орталығында оқумен қатар қолданылатын тағы бір әдіс-ойын. Ойын кіші мектеп жасындағы балаларға психотерапиялық әсер ету әдісі. Қазіргі оқытуда ойын топтық жұмыста қолданылады. Ойын топқа қатысушылар арасында жақын қарым-қатынас жасауға ықпал етеді, шиеленісті, алаңдаушылықты, айналадағылар алдындағы қорқынышты жояды, өзін-өзі бағалауды арттырады; қарым-қатынастың әр түрлі жағдайларында өзін тексеруге мүмкіндік береді. Ойынның ерекшелігі-оның екі жақты болуы. Балалар ойынының құрылымы ойыншылардың рөлдерін құрайды; заттарды ойын арқылы пайдалану - нақты заттарды ойынмен алмастыру; ойыншылардың арасындағы нақты қарым-қатынас. Оқытудың белсенді тәсілдерінің ішінде оқушылардың қызығушылығын арттырытын ойынның атқаратын ролі зор.

Қорыта айтқанда, «Бәріне бірдей мүмкіндік», «Сапалы білім - барлығы үшін» деген ұстанымды қолдау, қазіргі таңда әрбір тұлғаға саналы тәрбие, сапалы білім беру арқылы нақты кәсіп иесі ретінде қалыптасуына әсер етеміз.

Рухани құндылық арқылы жас ерекшеліктерін ескере отырып, балаларды шешім қабылдай алуға, өзін-өзі қамтамасыз етуге, еңбекке, тәртіп мәдениетіне, ұжымда еңбек ете алатындай деңгейге бейімдеу қажет. Орталықта білімді, тәжірбиелі арнайы педагогтар балаларға арнайы көмек көрсету мен ата-аналарға кеңес беру қызметін атқарады. Осы атқарылып жатқан игі істердің барлығы мүмкіндігі шектеулі балалардың қоғамда өз орынын табуға, дені сау балалар тәрізді білім алуына мүмкіндік жасайды.

ӘДЕБИЕТ

1. ҚР - ның білім туралы Заңы 2008 ж.
2. Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы - Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысы 2001 жылғы 13 маусым.

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІ ДАЙЫНДАУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ КӘСІБИ-ТҰЛҒАЛЫҚ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

Досмырза Р.Ж., аға оқытушы, магистр
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
Қазақстан, Ақтөбе

***Түйіндеме.** Бұл мақалада болашақ мамандарға білім беруде олардың тұлғалық қалыптасуы мен психикалық, танымдық іс-әрекетінің дамуын ұйымдастыру жолдары туралы айтылады. Өзін-өзі кәсіби жетілдіру мен дамыту мүмкіндіктеріне баулу оқу орындарының алдында тұрған міндеттердің бірі екендігі баяндалады.*

***Тірек сөздер:** нарықтық заман, мұғалім, өзін-өзі тәрбиелеу, маман даярлау, өзін-өзі дамыту, кәсіби-тұлғалық жетілу.*

***Аннотация.** В данной статье рассматриваются пути организации формирования личностей будущих специалистов в образовании и развития психической и познавательной деятельности. Одной из задач, стоящих перед образовательным учреждением, является интеграция с возможностями самосовершенствования и развития будущих специалистов.*

***Ключевые слова:** рыночная экономика, педагог, самообразование, подготовка специалистов, саморазвитие, профессионально-личностное развитие.*

Abstract. *This article discusses ways in which future professionals will be able to develop their personality and mental and cognitive activities in education. One of the challenges facing the educational institution is to integrate itself with the opportunities for self-improvement and development.*

Keywords: *market economy, teacher, self-education, specialist training, self-development, professional-personal development.*

Бүгінгі таңда қалыптасқан еңбек нарығы білімді, шығармашылық деңгейі жоғары, әрекеттің сан түрлі саласында өз білімі мен біліктілігін қолдана алуға қабілетті мамандардың кәсіби даярлығының деңгейіне және сапасына қойылатын талаптарға өз әсерін тигізуде. Осы орайда оқу орындарының үлкен жауапкершілікті сезініп, білікті, өз ісінің шебері, бәсекеге қабілетті, кең ауқымды, жан-жақты дамыған, кәсіби құзыретті маман дайындауға ұмтылуы, өзінің бүкіл қызметін осы бағытта құруы заңды құбылыс. Себебі қоғам өзінің әлеуметтік-экономикалық және рухани дамуының мазмұны мен сипаттарының өзгеруіне және еңбек сапасына талаптың жоғарылауына байланысты өз ісін жетік білетін, кәсіби білігі мол мамандарды қажет етеді.

Білім сапасын көтерудің негізгі тетігі - ұстаз, сондай-ақ оның теориялық білімі мен кәсіби шеберлігі, шығармашылық қызметі. Мұны Шығыстың ұлы ойшылы Әбу Насыр әл Фараби: «Ұстаз тумысынан өзіне айтылғанның бәрін жетік түсінген, көрген, естіген және аңғарған нәрселерінің бәрін жадында сақтайтын, олардың ешбірін ұмытпайтын, алғыр да зерек ақыл иесі, өте шешен, өнер-білімге құштар, аса қанағатшыл, жаны таза және әділ, жұртқа жақсылық жасап, үлгі көрсететін, қорқу мен жасқануды білмейтін батыл, ержүрек болуы керек» [1,124] - деген сөздерімен дәйектеуге болады.

Болашақ мамандарға білім беруде олардың тұлғалық қалыптасуы мен психикалық, танымдық іс-әрекетінің дамуын ұйымдастырып отыру қажет. Себебі, білім беру тұлға қалыптастыруда тиімді нәтижелер беруі үшін оқу іс-әрекеті белгілі бір дәрежеде білім алушылардың психикалық үрдістерінің жетілуін қамтамасыз ететіндей деңгейде ұйымдастырылуы тиіс.

Педагогтардың кәсібилік мінез-құлқы мен тұлғалық сипатын жетілдіру мәселесі де көптеген ғалымдардың зерттеу көзі болған. Бұл бағыттағы ғылыми еңбектердің арасында Н.В.Кузьминаның зерттеулері ерекше орын алады [2, 92], Ғалым мұғалімнің кәсібіне жарамдылығын білімдер, іскерлік мен дағдылар қосындысына немесе белгілі бір мінездеме ерекшеліктерінің тізбесіне жатқыза салуға болмайтын тұтас арнайы қабілеттер кешені ретінде түсіндіреді.

Мұғалімнің өзін-өзі тәрбиелеуі - өзіндік тұлғаны өзгертуге бағытталған жоспардан басталады. Бұл жоспардың негізіне өзіндік даму деңгейін дамытуға қойылатын талаптармен салыстыру жатады. Осыған негізделі отырып мұғалім өзін-өзі тәрбиелеуге бағытталған міндеттер жүйесін белгілейді. Осыдан кейін ғана өзін-өзі тәрбиелеу процесі басталады. Мұғалімнің өзін-өзі тәрбиелеуі тұтас түрде жүруі тиіс. Ең алдымен мұғалім өзінің танымдық, ұйымдастырушылық, коммуникативтік біліктілігін жетілдіріп отыруы керек.

Кез-келген педагог кәсіби және тұлғалық өсудің бірден бір жолы - кәсіби өзін-өзі жетілдіру екенін түсінгені дұрыс. Ұстаздың жеке тұлғалық қасиеттері педагогикалық іс-әрекеттің ішкі мазмұнын құрап, шебер-ұстаз болып қалыптасуға аса қажет. Егер педагог өзінің жалпы педагогикалық біліміндегі, өзі оқытатын ғылым негізі бойынша біліміндегі кемшілік тұстарын байқамаса, өз педагогикалық құралының жеткіліксіздігін көрмесе, оның кәсіби өзін-өзі жетілдіруі мен өзін-өзі тәрбиелеуі тіптен мүмкін емес деп айтуға болады. Өзін-өзі тәрбиелеу – бұл тұлғадағы оң қасиеттерді жетілдіретін адамның қызметі; өзін жетілдірудегі тәрбие жұмысы; тұлғаның өзін толықтай көрсете білуіне бағытталған саналы қызметі; қойылған мақсатқа сай адамның өз тұлғасын қалыптастыруы.

Өзін-өзі кәсіби жетілдіру мен дамытуға кіріспес бұрын, педагог өз іс-әрекетінің қандай да бір өткен кезеңіне талдау қорытындыларын жасап отыруы керек. Сонымен қатар өз іс-әрекетін жақсартуға байланысты жасалған қызметтес адамдардың нұсқауларын ескеруі

қажет. Кәсіби іс-әрекетінде нақты жетістіктерге жете білген педагогтардың тәжірибесіне сүйенсек, кәсіби өзін-өзі жетілдіруді өзінің педагогикалық іс-әрекетіндегі жетістіктер мен кемшіліктердің себеп-салдарларын терең талдаудан бастау қажет екендігіне көзіміз жетеді. Өз әрекетінің үрдісі мен нәтижелерін талдай отырып, оқытушы рефлексия жасайды. Рефлексия (лат. сөзінен аударғанда reflexio - өткенге сүйену) - толғану, өз-өзін байқау, өзін-өзі тану. Кәсіби сана-сезім өзін-өзі тану негізінде қалыптасады. Осының нәтижесінде педагог білім беру үрдісінің заңдылықтарын түсініп, педагогикалық шеберлікке бір адым болса да жақындай түседі.

Дегенмен, шынайы тәжірибелік өмірде, педагог көп уақытын күйбің тіршілік міндеттерін атқарумен өткізеді. Осылайша, оның кәсіпке деген қарым-қатынасы - оның кейбір қырларына деген қатынасымен өлшенеді. Яғни, кәсібін және өзін бағалау туындайтын мәселелермен (тәртіп орнату, ұжымды ұйымдастыру, әкімшілікпен қарым-қатынас айқындау т.с.с.) байланысты ситуативті сипатта болады. Бұл ерте ме, кеш пе педагогикалық әрекет логикасына қарама-қайшылық тудырады да, мұғалім өзіне кәсіби іс-әрекетте сыни көзбен қарай бастайды, нәтижесінде еңсесін көтеруге алып келеді. Өзін-өзі жетілдіруге деген ұмтылыс пен тәжірибе өзін-өзі тәрбиелеуге қажетті өзінің тұлғалық кәсіби маңызды сапаларын үш бағытта дамытуда саналы жұмыс жасау алғышартын құрайды. Олар:

- өзінің жекелік қайталанбас ерекшеліктерін педагогикалық іс-әрекет талаптарына бейімдеу;

- кәсіби құзыреттілігін әрдайым жоғарылатып отыру;

- әлеуметтік-адамгершілік және тұлғалық басқа да қасиеттерін үздіксіз дамыту.

Кәсіби өзін-өзі тәрбиелеудің негізінде, басқа да әрекеттер сияқты, белсенділіктің көздері мен мотивтерінің жүйесі жатыр. Педагогтың өзін-өзі тәрбиелеуінің қозғаушы күштері өзін-өзі жетілдіруге деген қажеттілік болып табылады. Осы тұста қажеттіліктің, яғни, қоғамның педагогқа қоятын және оның бойындағы қалыптасқан кәсіби-тұлғалық даму деңгейіне қойылатын талаптар арасындағы қарама-қайшылығын шешу қажеттілігінен, өзінен-өзі қалыптаспайтынын айта кету керек.

Кәсіби өзін-өзі тәрбиелеу негізінде, мұғалімнің іс-әрекетінің негізіндегідей, мотив пен мақсат арасындағы қарама-қайшылық жатыр. Мотивті мақсатқа бағыттауды қамтамасыз ету – яғни, өзін-өзі дамытуына қажеттілікті тудыру. Осылайша педагогтың өзін-өзі дамытуға қажет-тілігінің болуы кейін тұлғалық белсенділік көздерінен (сенім, парыздық сезім, жауапкершілік, кәсіби ар-ождан т.с.с.) қолдау табады. Осының барлығы өзін-өзі жетілдіру бойынша әрекет жүйесін тудырады. Ол кәсіби идеал мазмұнынмен айқындалады. Басқаша айтқанда, педагог педагогикалық әрекетті тұлғалық, терең саналы құндылық ретінде түсіне бастағанда ғана, өзін-өзі жетілдіру қажеттілігі туындайды да, өзін-өзі дамыту, тұлғалық жетілдіру үрдісі басталады.

Сондықтан педагогтың өзін-өзі бағалауын қалыптастырудың басты тәсілі - ол, өзінің нәтижелерін тұлға және педагог әрекетінің идеалымен салыстыра өлшеу. Мұндай жұмысты ерте, әу бастан бастаған дұрыс. Кәсіби идеалды қалыптастырудың ең жеңіл, әрі тиімді тәсілі – өзін-өзі білімдендіретін арнайы әдебиеттерді оқу, өзінің идеал-педагогын табу мақсатында ұлы педагогтардың өмірімен және шығармашылықтарымен танысу. Бұл – оның өзін-өзі дамыту тиімділігінің басты шарты. Бұл орайда үлгі боларлық идеал образын тапқан дұрыс.

Мысалы, педагогикалық оқу орнында Л.Н.Толстой өмірі үлгі боларлықтай. Оның өзін-өзі тәрбиелеу жұмысына қатысты жазып қалдырған күнделіктеріндегі үлгілер таптырмас асыл қазына. Ол мынандай ережелерді орындау өте маңызды деп санаған:

«Белгіленгенді, ешқандай сылтаусыз міндетті түрде орындау. Орындаған екенсің, оны жақсы деңгейде орында. Кітапқа түртіп қоюдың орнына өзің жадында сақта, еске түсір, сөйтіп, ақыл-есіңді үнемі мүмкіндігінше жаттықтырып отыр» [3,234]. Ал өз-өзіне есеп беру мен өз-өзін талдауда күнделік толтыру жақсы әдет, себебі, сол арқылы өзін-өзі дамыту мен кәсіби тұлғалық жетілдірулерінің субъектісі өзінің қабілеттерінің дамуын қадағалай алады.

Ал өзін-өзі кәсіби тұлғалық жетілдіруі үрдісінің сыртқы факторына педагогикалық ұжымды жатқызуға болады. Егер педагог қызметтестері шығармашылық ізденіске жоғары

назар аударып, оның тапқырлығына, жаңалықтарына шынайы қуанатын, педагогтың кәсіби жоғарылауын қалайтын педагогикалық ортаға түссе, кәсіби идеалдың талаптарына сәйкестенуге тырысады. Ал керісінше, педагогтар арасында ұжымшылдық жоқ болса, шығармашылық ізденіске немқұрайлы қараса, өзін-өзі жетілдіруге деген қажеттілік жоғалады.

Келесі бір маңызды фактор – ол, уақыт. Ол педагогқа көркем әдебиетті, аралық басылымдарды оқу, мұражайларға, театр мен көрмелерге бару, танымдық фильмдер мен телебағдарламаларды көру және арнайы, психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді оқу үшін қажет. Ол фактордың тиімді жүзеге асуы тікелей педагогтың өзіне байланысты. Егер педагог күн тәртібін ұтымды жоспарлай білсе, уақытты үнемді пайдаланса, өзін-өзі білімдендіру үрдісін дамыта алады.

Педагогтың өзін-өзі тануына психология курсы көмектеседі. Себебі, өзін-өзі бағалауда ғылыми дәлелденген, дәстүрлі әдістеме қолданылуы керек. Тұлғаның дамуының өзін-өзі бағдарламалау үрдісі өзінің болжамын материализациялау деген сөз. Оған «өмірлік ережелер» жатады. Мысалы, ешқашан ешқайда кешікпеу, «иә» немесе «жоқ» деп салқын жауап берудің орнына басқа формадағы жауаптар іздеу, ешқашан біреуге қол ұшын беруден бас тартпау т.с.с.

Өзін-өзі білімдендіру мен өзін-өзі тәрбиелеудің тағы бір жолы – жұмысты жоспарлау. Ұзақ уақыт бойына және қысқа уақытқа іс-әрекетті бөліп жоспарлау керек.

Педагог өзін-өзі тәрбиелеуде алдына мақсат қою үшін өзінің әлсіз және күшті жақтарын білуі керек. Ол үшін, жоғарыда айтып өткендей, өзін-өзі танудың маңызды әдісі – өз тәжірибесінің жағымды және жағымсыз жақтарын талдау қажет. Енді бір жолы – басқалармен салыстыру. Шеберлігін жетілдіру және құзыреттілігін дамытуда педагогтың алдында көптеген тұлғалық, сол сияқты кәсіби даму міндеттері тұр. Педагогтың тұлғалық, моралдық және ақыл-ой даму деңгейлері кәсіби-педагогикалық әрекет жетістігін қамтамасыз етеді. Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда педагогикалық практика үлкен рөл атқарады. Педагогикалық практиканы өту кезінде студенттің педагогикалық іскерлігі мен дағдылары жылдам қалыптасады. Оның шығармашылық және педагогикалық құбылыстарды зерттеуге деген қабілеті дамиды, педагогикалық шеберліктің негіздері қаланады.

Дәстүрлі білім беру жүйесінде білікті мамандар даярлаушы кәсіби білім беретін оқу орындарының басты мақсаты - мамандықтарды игерту ғана болса, ал қазір әлемдік білім кеңестігіне ене отырып, бәсекеге қабілетті тұлға дайындау үшін адамның құзырлылық қабілетіне сүйену арқылы нәтижеге бағдарланған білім беру жүйесін ұсыну - қазіргі таңда негізгі өзекті мәселелердің бірі. Жалпы алғанда «құзырлылық» ұғымы жайлы ғалым К.Құдайбергенова «Құзырлылық ұғымы - соңғы жылдары педагогика саласында тұлғаның субъектілік тәжірибесіне ерекше көңіл аудару нәтижесінде ендіріліп отырған ұғым» [4,84].

Білім алушылар оқытушы қауымнан тек білімге ғана емес, өмірге үйрететін қабілеттілікті қажет етіп отыр. Демек, болашақ педагогтеріміз осы ақпараттық қоғамнан қалыспай: жедел ойлаушы: жедел шешім қабылдаушы: ерекше ұйымдастырушылық қабілетті: нақты бағыт- бағдар беруші болып шығуы - бұл қазіргі заманның талабы. Міне, құзыреттілік қалыптастыру дегеніміздің өзі болашақ мұғалім - қазіргі білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыта отырып ойлаудың, интеллектуалдық белсенділіктің жоғары деңгейіне шығу, жаңаны түсіне білуге, білімнің жетіспеушілігін сезінуге үйрету арқылы ізденуге бағыттауды қалыптастырудағы күтілетін нәтижелер болып табылмақ. Бұның өзі өз кезегінде қазіргі ұстаздардан шәкіртті оқытуда, білім беруде, тәрбиелеп өсіруде белгілі бір құзыреттіліктерді бойына сіңірген жеке тұлғаны қалыптастыруды талап етеді.

ӘДЕБИЕТ

1. Әл-Фараби. Әлеуметтік-этикалық трактаттар. - Алматы, 1975. – 35 б.
2. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера профессионального обучения.- М.: Высш. Шк., 1990. – 117с.
3. Толстой Л.Н. Пед. соч. – Москва: Педагогика, 1989. – 542 с.

4. Құдайбергенова К. Құзырлылық - тұлға дамуының сапалық критерий //«Білім сапасын бағалаудың мәселелері: әдіснамалық негізі және практикалық нәтижесі» атты халықаралық ғылыми – практикалық конференцияның материалдары. 2008 – 30-32 б.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ҚОҒАМ ТАЛАБЫ

Боранбаева Г.Б., оқытушы, магистр

Жанзақ Л.А., студент

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті

Қазақстан, Ақтөбе

Түйіндеме. «Инклюзивті білім беру қоғам талабы» - тақырыбы аясында мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім үрдісіне толық енгізу туралы мзмұндалған. Қазақстандағы инклюзивті білім берудің пайда болуы мен маңыздылығы талданған.

Тірек сөздер: инклюзия, инклюзивті білім беру, түзету, бейімдеу, гуманизм, кіріктіру

Аннотация. «Инклюзивное образование-требование общества» - в рамках темы изложено о полном внедрении детей с ограниченными возможностями в общеобразовательный процесс. Анализируется возникновение и значимость инклюзивного образования в Казахстане.

Ключевые слова: инклюзия, инклюзивное образование, коррекция, адаптация, азартные игры, интеграция

Abstract. "inclusive education is a requirement of society" - within the framework of the theme it is stated about the full introduction of children with disabilities in the educational process. The author analyzes the emergence and importance of inclusive education in kazakhstan.

Keywords: inclusion, inclusive education, correction, adaptation, gambling, integration

Қазіргі таңда барлық әлем назарын аударып отырған мәселе балалардың жеке сұраныстары мен ерекшеліктеріне ортаның, отбасының қатысуымен білім беру үрдісіне толық қосуды қарастыратын инклюзивті білім беру. Инклюзия - сөзі латын тілінен аударғанда "өзімді қосқанда, ал ағылшын тілінен аударғанда "араластырамын" деген мағынаны білдіреді. Ал инклюзивтік білім беру дегеніміз - барлық балаларды, соның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім үрдісіне толық енгізу және әлеуметтік бейімдеуге, жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарамай, балаларды айыратын кедергілерді жоюға, ата-аналарын белсенділікке шақыруға, баланың түзеу-педагогикалық және әлеуметтік мұқтаждықтарына арнайы қолдау, яғни, жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат [1, 38-б.].

Инклюзивті оқыту - ерекше мұқтаждықтары бар балалардың жалпы білім беретін мектептердегі оқыту үрдісін сипаттауда қолданылады. Инклюзивті білім беру балалардың әр түрлі дене, психикалық, зияткерлік, мәдени-этникалық, тілдік және өзге де ерекшеліктеріне қарамастан, сапалы білім беру ортасына айрықша білім алу қажеттіліктері бар балаларды қосуды, барлық кедергілерді жоюды, олардың сапалы білім алуы үшін және олардың әлеуметтік бейімделуін, социумге кірігуін көздейтін оқыту түрі. Осы бағыт балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру жағдайын қалыптастырады. Инклюзивті оқыту - барлық балалардың мұқтаждықтарын ескеретін, ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдісінің дамуы.

Инклюзивті оқыту балалардың оқу үрдісіндегі қажеттіліктерін қанағаттандырып, оқыту мен сабақ берудің жаңа бағытын өңдеуге талпынады. Егер инклюзивті оқытудың оқыту мен сабақ беруге енгізілген өзгерістері тиімді болса, онда ерекше қажеттіліктері бар балалардың жағдайлары да өзгереді. Инклюзивті оқытуды ашқан мектептерде оқыған

балалар адам құқығы туралы білім алуға мүмкіншілік алады, өйткені олар бір - бірімен қарым - қатынас жасауға, танып білуге, қабылдауға үйренеді. Инклюзивті білім берудің негізгі 8 принципі туындайды. Яғни ол мына принциптер:

1. Адам құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктерімен анықталады.

2. Әрбір адам сезуге және ойлауға қабілетті.

3. Әрбір адам қарым-қатынасқа құқылы.

4. Барлық адам бір-біріне қажет.

5. Білім шынайы қарым-қатынас шеңберінде жүзеге асады.

6. Барлық адамдар құрбы-құрдастарының қолдауы мен достығын қажет етеді.

7. Әрбір оқушы үшін жетістікке жету өзінің мүмкіндігіне қарай орындай алатын әрекетін жүзеге асыру.

8. Жан-жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді. Яғни инклюзивті оқыту - адамдармен қарым-қатынасына қажетті қабілеттілікті дамытуға мүмкіндік береді [2, 63 б.].

Инклюзивті білім беру немесе «білім баршаға» бағдарламасы - барлық балаларға мектепке дейінгі оқу орындарында, мектепте және мектеп өміріне белсене қатысуға мүмкіндік береді. Бұл бағдарламаны Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы мақұлдап, БҰҰ-ның Конвенциясына 2006 жылдың 13 желтоқсанында енгізілді [3, 98 б.].

Инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс жүргізетін мектептерде білім мазмұнын үш түрлі бағдарлама бойынша реттейді. Атап айтқанда: жалпы мектептерге арналған типтік оқу бағдарламалары; мүмкіндігі шектеулі балалардың ақаулық типтеріне сәйкес арнаулы білім беру бағытындағы оқу бағдарламалары; мүмкіндігі шектеулі балалардың психофизикалық ерекшеліктерін есепке ала отырып әзірленетін оқытудың жеке бағдарламасы. Осы бағдарламалар негізінде мекемелерде инклюзивті білім беру жүргізіледі.

Жалпы инклюзивті білім беру мәселесі шет елдерде 1970 жылдан бастау алады, ал 90 жылға қарай АҚШ пен Еуропа өздерінің білім беру саясатына осы бағдарламаны толық енгізді. Ал, біздің елімізде инклюзивті білім беру жүйесінің дамуы туралы ресми дерек «Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2010-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында» көрсетілді. Осы бағдарлама төңірегінде инклюзивті білім беруді жетілдіру мәселелері қарастырылып, 2015 жылға мына міндеттерді шешу көзделген:

- мүмкіндіктері шектеулі балаларды біріктіріп оқытудың модульдік бағдарламалары жасалады;

- мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім беретін ортада біріктіріп оқыту ережесі әзірленеді;

- түрлі кемістігі бар балалар үшін бірігу нысандары анықталады;

- мүгедек балаларға қашықтықтан білім беруді ұйымдастыру қағидалары әзірленеді [4,47-б.]

Мемлекеттік бағдарлама негізінде 2020 жылға қарай мектептерде мүгедек балалар үшін көтергіш жабдықтар, пандустар, санитарлық бөлмелерде арнайы құралдар орнату, тұтқалармен, арнайы парталармен, үстелдермен және басқа да арнайы компенсаторлық құралдармен жабдықтау арқылы «кедергісіз аймақтар» құруы жоспарланған. 3030 мектепте мүмкіндіктері шектеулі балаларды оқытуға және тәрбиелеуге тең қол жеткізу үшін жағдайлар жасалу міндеті алға қойылған. Үйде білім алатын мүгедек балалар жеке мүмкіндіктері мен қажеттіліктері ескеріле отырып, компьютерлік техникамен қамтамасыз ету сияқты істері жүзеге асырылмақшы. Осылайша мемлекетіміз мүмкіндігі шектеулі жандарды әлеуметтік қорғау, олардың қоғамға етене араласуына, оларды оңалту, жұмысқа орналастыру және жаңа жұмыс орындарын құру, білім алу, оқыту, қайта мамандандыруда қолдан келгенше жағдай жасауда.

Осы орайда Елбасы Н.Назарбаевтың 2014 жылғы «Қазақстан жолы-2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты халыққа Жолдауында даму мүмкіндігі шектеулі адамдарға қолдау мен көмек көрсету мәселесіне арнайы тоқталғаның айтып өтсек болады. Ол: «..Бесіншіден, мүмкіндігі шектеулі азаматтарымызға көбірек көңіл бөлу керек. Олар үшін

Қазақстан кедергісіз аймаққа айналуға тиіс. Бізде аз мен ондай адамдарға қамқорлық көрсетілуі тиіс – бұл өзіміздің және қоғам алдындағы біздің парызымыз. Бүкіл әлем осымен айналысады. Мүмкіндігі шектеулі адамдар тұрмыстық қызмет көрсету, тағам өнеркәсібі, ауыл шаруашылығы кәсіпорындарында жұмыс істей алады», - деп мүмкіндігі шектеулі жандарға қолдау көрсетіп, олардың оқып-білім алуына, еңбек етуіне мүмкіндік туғызу керек екендігіне баса назар аударды.

Қазақстандағы инклюзивті білім беруді дамытудың маңызды кезеңі қазіргі кезеңдегі инклюзивті білім беруге жататын адамдардың санатын кеңейтілуі, оларды сапалы білім беру қызметтерімен қамтамасыз ету қажеттілігі болып табылады. Әртүрлі санаттағы балаларды инклюзивті білім процесіне енгізу нормативті-құқықтық базаны жетілдіреді, білім беру мекемелерінде осы жұмыстарды жүйелеу талап етіледі және осы санаттағы балалардың білім беру қажеттіліктерін зерделейді.

Инклюзивті білім беру – гуманизмге, руханилыққа, әлеуметтік әділдікке жетелейтін әрі солардан бастау алатын, өзіндік ерекшелігі мол сала. Инклюзивті білім беру идеяларын алға жылжыту қоғам өміріне ізгіліктілік идеяларын енгізіп, балалардың оқу үрдісіндегі қажеттіліктерін қанағаттандырып, оқытудың жаңа бағытын өңдеуге талпынады. Енгізілген өзгерістері тиімді болса, онда ерекше қажеттіліктері бар балалардың жағдайлары да өзгереді. Олар бір-бірімен қарым-қатынас жасауға, танып-білуге, қабылдауға үйренеді.

Инклюзивті оқыту - оқушылардың тең құқығын анықтайды және ұжым іс-әрекетіне қатысуға, адамдармен қарым-қатынасына қажетті қабілеттілікті дамытуға мүмкіндік береді. Инклюзивті оқыту арқылы барлық балалардың мұқтаждықтарын ескеріп, ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдісін дамытуға болады. Мұндай оқыту түрі арнаулы білім беру жүйесінде дәстүрлі түрде қалыптасқан және даму үстіндегі формаларды ығыстырмайды, қайта жақындатады. Инклюзивті бағыт арқылы мүмкіндігі шектеулі балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру мүмкіншілігін қалыптастырады.

Мемлекетіміздің әрбір азаматы - ұлттық құндылық, әрбір баласы - еліміздің ертеңі. «Бала кемістігінің даму деңгейі неғұрлым төмен болса, соғұрлым мұғалімнің білім деңгейі жоғары болу керек» - неміс педагог - дефектолог П.Шуман айтқандай әрбір ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушылар сапалы білім алып, азамат болып қалыптасуына жағдай жасау міндетіміз болып табылады.

Мүмкіндігі шектеулі жандардың қозғалыс мүмкіндігі шектелгенімен, жан -- дүние кеңістігі аясының тарылып, күйзеліске ұшырауына жол бермеу - белгілі бір ұйымдардың міндеті ғана емес, қоршаған ортаның, қалың бұқараның басты парызы.

ӘДЕБИЕТ

1. Кэмен Д.К., Абильдина С.К., Шаушекова Б.К. Инклюзивті білім берудің шетелдік тәжірибесі // Молодой ученый. - 2017. - №16.1. - С. 29-31. - URL <https://moluch.ru/archive/150/42695/>
2. Жарықбаев Қ. Жалпы психология, 2000
3. Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзету арқылы қолдау туралы. ҚР 2002ж №343 заңы
4. Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалау жүйесі. Әдістемелік құрал. - Астана: Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2016.

РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ ЧТЕНИЯ У ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

Абубакирова А.К.

КГУ «Средняя школа №19», учитель начальных классов
Казахстан, Актөбе

Аннотация. В статье раскрываются особенности работы с детьми, имеющими особые образовательные потребности, пути решения основных задач инклюзивного

образования- создание единой психологически комфортной образовательной среды для детей, имеющих разные стартовые возможности и постепенное повышение мотивации ребёнка на основе его личной заинтересованности и через осознанное отношение к позитивной деятельности. А также приводятся примеры упражнений для развития навыков чтения у детей с нарушениями речи.

Ключевые слова: инклюзия, инклюзивное образование, дети с особыми потребностями, толерантность.

Түйіндеме. Мақалада білім алуға ерекше қажеттіліктері бар балалармен жүргізілетін жұмыстың ерекшеліктері, инклюзивті білім берудің негізгі мақсаттары- балалар үшін психологиялық тұрғыдан жайлы білім алу ортасын қалыптастыру, баланың жеке қызығушылықтары мен белсенді іс-әрекеті негізінде оның оқуға деген ынтасын арттыру және осы мақсаттарды шешу жолдары ашып айтылады. Сонымен қатар сөйлеуі бұзылған балалардың оқу дағдыларын дамыту жаттығулары беріледі.

Тірек сөздер: инклюзия, инклюзивті білім беру, ерекше қажеттіліктері бар балалар, төзімділік.

Abstract. The article reveals the features of working with children with special educational abilities, ways to solve the main tasks of inclusive education – creating a unified psychologically comfortable and gradually increasing the child's motivation based on his personal interest and through a conscious attitude to positive activity. It also provides examples of exercises for developing reading skills in children with mental retardation.

Keywords: inclusion, inclusive education, children with special needs, tolerance.

В основу инклюзивного образования положена идеология, которая исключает любую дискриминацию детей, которая обеспечивает равное отношение ко всем людям, но создает особые условия для детей, имеющих особые образовательные потребности.

Инклюзивное образование – процесс развития общего образования, который подразумевает доступность образования для всех, в плане приспособления к различным нуждам всех детей, что обеспечивает доступ к образованию для детей с особыми потребностями.

К задачам индивидуальной образовательной программы для ученика с ограниченными возможностями относятся следующие:

1. Создание единой психологически комфортной образовательной среды для детей, имеющих разные стартовые возможности;
2. Обеспечение диагностирования эффективности процессов коррекции, адаптации и социализации детей с особенностями развития на этапе школьного обучения;
3. Организация системы эффективного психолого-педагогического сопровождения процесса инклюзивного образования через взаимодействие диагностико-консультативного, коррекционно-развивающего, лечебно-профилактического, социально-трудового направления;
4. Компенсация недостатков дошкольного образования;
5. Преодоление негативных особенностей эмоционально-личностной сферы через включение детей в успешную деятельность;
6. Постепенное повышение мотивации ребёнка на основе его личной заинтересованности и через осознанное отношение к позитивной деятельности;
7. Охрана и укрепление физического и нервно-психического здоровья детей;
8. Социально-трудовая адаптация школьников с особыми образовательными потребностями;
9. Изменение общественного сознания по отношению к детям с особенностями развития.

Проблема воспитания и обучения детей с ограниченными возможностями здоровья в

общеобразовательном пространстве требует деликатного и гибкого подхода, так как известно, что не все дети, имеющие нарушения в развитии могут успешно включиться в среду здоровых сверстников. Индивидуальный образовательный маршрут предполагает постепенное включение таких детей в коллектив сверстников.

Несомненными плюсами инклюзивного воспитания и образования является то, что «обычные» дети учатся быть терпимыми друг к другу, доброжелательными. Инклюзия помогает развивать у здоровых детей терпимость к физическим и психическим недостаткам сверстников, чувство взаимопомощи и стремление к сотрудничеству. Формируется ответственность, уважение к правам других, усиливается умение помогать товарищу, который попал в трудную ситуацию. Инклюзия дает возможность детям почувствовать себя на месте другого содействует развитию толерантности.

В «Конвенции о правах ребёнка» (параграф 1, ст. 23) записано: «Государства-участники признают, что неполноценный в умственном или физическом отношении ребёнок должен вести полноценную жизнь в условиях, которые обеспечивают его достоинство, способствуют его уверенности в себе и облегчают его участие в жизни общества».

Руководствуясь этим документом и Типовыми правилами, учитель должен строить обучение особых детей. При работе с такими детьми необходимо учитывать их индивидуальные способности. Например, ребёнок не умеющий пересказать содержание текста, может нарисовать своё видение этого произведения. Аналогичную работу я практикую на уроках литературного чтения, когда ребёнок должен понять и осмыслить суть литературного произведения и передать это через рисунки. Особенно это удаётся при изучении рассказов и отрывков из повестей.

Что может быть важнее хорошо развитой речи? Без нее нет успехов в учении, нет настоящего общения, а значит и коллективного труда. Развитие речи - процесс сложный и творческий. Он не возможен без эмоций, без увлеченности. Чем богаче, логичнее и эмоциональнее речь ребенка, тем лучше он будет воспринимать учебный материал. Вот почему так важно заниматься развитием речи учащихся, заниматься постоянно и целенаправленно.

Всем известно, что игра - это основное занятие детей, их работа. В игре сложное становится доступным. Почему бы тогда задания для развития речи не провести в игровой форме? Например, словесные игры, игры-путешествия, загадки, скороговорки. Тогда дети открывают для себя удивительный мир слов, задумываются над их значением, а также легче осваивают чтение и письмо.

Школа должна научить детей свободно и правильно выражать свои мысли в понятной для окружающих форме. Вместе с развитием речи идет и развитие мышления детей. На уроках русского языка и чтения развитие речи - центральная задача.

Речевые упражнения, как правило, не дают заметного эффекта за короткий срок. В развитии речи нужна долгая, кропотливая работа учащихся и учителя. Временные неудачи,

срывы не должны пугать ни тех, ни других. Постоянная работа по развитию речи обязательно даст плоды.

Совершенствование техники чтения - одна из главных задач обучения младших школьников. Жизнь показывает, что если ученик научился читать в период обучения грамоте, то он и в коллективе класса занимает заметное место, верит в свои силы. И наоборот, если ребенок не овладел чтением, он чувствует какую-то ущербность, теряет веру в свои силы, способность успешно учиться и в коллективе класса находится в тени. Морально он будет переживать свой недостаток и не сможет полностью реализовать в школе свои способности. Ребенок, который не умеет читать, будет испытывать большие затруднения при выполнении домашних заданий. Ему будет не интересно на уроках, он будет неусидчив, он не будет посещать библиотеку, потому что читать книги при низкой технике чтения - это не столько удовольствие, сколько мука.

Многолетний опыт учителей позволяет сделать вывод, что дети продолжают хорошо учиться в старших классах, если начальную школу они закончили, имея навык чтения 120-150 слов. Надо отметить, что скорость чтения является самым важным фактором из числа влияющих на успеваемость. Большинству учеников вполне доступна скорость чтения 120 слов в минуту.

Развитие техники чтения часто тормозится из-за слабо развитой оперативной памяти. Например, ребенок читает предложение из 8 слов и, дочитав до 4, забыл первое слово. Поэтому он не может уловить смысл предложения и не может увязать все слова воедино. В этом случае нужна работа над оперативной памятью. Делается это с помощью зрительных диктантов, тексты которых разработал профессор Н.Т.Федоренко. Зрительные диктанты должны писаться ежедневно. Если писать зрительные диктанты через день, то такая тренировка почти не развивает оперативной памяти. Если писать через два дня на третий, то можно совсем не писать - это уже ничего не дает.

Все упражнения на развитие навыка чтения проводятся не индивидуально, а коллективно. Для проведения многократного чтения следует учитывать, что скорость чтения у детей различна. Поэтому не следует задавать одинаковый по объему отрывок, лучше ориентироваться на один и тот же промежуток времени. Проводится это таким образом. После того, как начало нового рассказа прочитано учителем и осмыслено учениками, учитель предлагает начать чтение всем одновременно и продолжать его в течение одной минуты. По истечении минуты каждый из учеников отмечает, до какого слова он успел дочитать. Затем следует повторное чтение этого же отрывка. При этом ученик отмечает, до какого слова он прочитал и сравнивает с результатами первого прочтения. Естественно, что во второй раз он прочитал на несколько слов больше. Увеличение темпа чтения вызывает положительные эмоции у учеников, им хочется читать еще раз. Однако более трех раз не следует читать один и тот же отрывок.

Лучше изменить задание и на этом же отрывке текста потренировать артикуляционный аппарат (чтение в темпе скороговорки). При чтении в темпе скороговорки снижены требования к выразительности чтения, но зато повышены требования к четкости прочтения окончаний слов. Окончания должны четко проговариваться. Упражнение длится не более 30 секунд. Затем можно переходить к третьему упражнению. Учитель говорит детям: "Теперь, пожалуйста, снова читайте текст, но только красиво и выразительно". Дети прочитывают знакомую часть текста до конца и переходят на незнакомую часть текста. И здесь ребенок продолжает читать незнакомую часть текста в том же повышенном темпе. Такие упражнения приводят к увеличению скорости чтения.

Одним из приемов стимулирования учащихся является самозамер техники чтения. Он проводится в конце каждого урока чтения. В течение одной минуты дети читают текст и записывают результат. В конце недели результаты оцениваются самим учеником. Результат всегда свидетельствует об увеличении скорости чтения. Это благотворно сказывается на отношении учеников к тренировке и повышает интерес к чтению. Такая работа развивает не только речь учащихся, но и мышление, память, воображение.

В процессе развития навыка чтения нужно вводить специальные тренировочные упражнения:

1. Психологические упражнения.
2. Упражнения на развитие зоркости.
3. Артикуляционная гимнастика.
4. Метод динамического чтения.
5. Упражнения на развитие антиципации.
6. Упражнения на развитие речи без повторов.
7. Упражнения на развитие осознанности чтения.

Развитие техники чтения часто тормозится из-за слаборазвитой оперативной памяти. Например, ребенок читает предложение из 8 слов и, дочитав до 4, забыл первое слово. Поэтому он не может уловить смысл предложения и не может увязать все слова воедино. В этом случае нужна работа над оперативной памятью. Делается это с помощью зрительных диктантов, тексты которых разработал профессор Н.Т. Федоренко.

Как проводить зрительные диктанты? На доске пишут 6 предложений одного из наборов и закрывают листом бумаги. Потом лист сдвигают вниз так, чтобы было видно первое предложение, и ребята в течение определенного времени (оно указано в таблице) читают про себя, стараясь запомнить это предложение. По истечении времени учитель стирает предложение и предлагает записать его в тетрадях. Если кто-то из учеников не запомнил предложение, можно посмотреть у соседа. Затем пишут второе предложение, третье и так все шесть. На это уходит примерно от пяти до восьми минут времени. Если учитель видит, что дети часто заглядывают в тетрадь соседа, т.е. не успевают запомнить предложение, на следующий день работу с данным набором повторяют. И так до тех пор, пока все дети не будут писать предложения самостоятельно. Только после этого можно переходить к другому набору предложений. В среднем, на каждый набор уходит по три дня. Зрительные диктанты должны писаться ежедневно. Если писать зрительные диктанты через день, то такая тренировка почти не развивает оперативной памяти. Если писать через два дня на третий, то можно совсем не писать – это уже ничего не дает.

Профессор И.Г.Пальченко для развития навыков чтения предлагает такие упражнения, как многократное чтение, чтение в темпе скороговорки и выразительное чтение с переходом на незнакомую часть текста

Все упражнения проводятся не индивидуально, а коллективно, т.е. читают одновременно все ученики (каждый в своем темпе), но вполголоса, чтобы не мешать товарищам.

Содержание обучения литературному чтению в начальной школе для детей с ЗПР является органической частью систематического курса русского языка и литературы. Оно направлено, как и в общеобразовательных классах, на обеспечение усвоения учениками знаний, умений, навыков в пределах программных требований, необходимых для развития речи, грамотного письма и сознательного, правильного, выразительного чтения. Необходимо расширить кругозор школьников; заложить основы навыков учебной работы; привить интерес к родному языку, к чтению, к книге; сформировать нравственные и эстетические представления; способствовать развитию наглядно-образного и логического мышления, ввести ребенка в мир художественной литературы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Белая А.Е. Пальчиковые игры для развития речи дошкольников: Пособие для родителей и педагогов/ А.Е. Белая, В.И.Мирясова. – М.: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2002. – 46, [2] с.: ил.
2. Бурина Е.Д. Игровые приёмы в логопедической работе с младшими школьниками, имеющими нарушения чтения и письма: Журнал Дефектология №3, 1996.
3. Гаврина Н.В, Кутявкина С. М. Учимся читать /рабочая тетрадь/. - 1998.
4. Калинина И.Л. Учим детей читать и писать /книга для родителей, учителей

начальных классов и логопедов/ Издательство «Флинта», 1997. – 124 с.

б. Корнев А.Н. Нарушения чтения и письма у детей: Учебно-методическое пособие. – С-Петербург, Издательский Дом МиМ, 1997. – 279 с.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ОҚУ-ТӘРБИЕ ҮДЕРІСІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

КОМПЕТЕНТНОСТНАЯ ПАРАДИГМА В ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТОВ В ОБЛАСТИ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Мағауова А.С., д.п.н., профессор, академик МАНПО
Казахский Национальный университет имени Аль-Фараби,
Казахстан, Алматы, magauova@mail.ru

***Аннотация.** В данной статье раскрывается сущность и содержание инклюзивного образования. Автор обосновывает компетентностный подход как ведущую методологию совершенствования подготовки специалистов для инклюзивного образования. Раскрывает сущность и структуру готовности педагога к профессиональной деятельности в области инклюзивного образования.*

***Ключевые слова:** инклюзивное образование, инклюзия, компетентностный подход, компетенции.*

***Түйіндеме.** Бұл мақала инклюзивті білім берудің мәні мен мазмұнын ашады. Автор құзыреттілікке негізделген тәсілді инклюзивті білім беру үшін мамандар даярлауды жетілдірудің жетекші әдістемесі ретінде негіздейді. Мұнда мұғалімнің инклюзивті білім беру саласындағы кәсіби қызметке дайындығының мәні мен құрылымы ашылады.*

***Тірек сөздер:** инклюзивті білім, инклюзивтік, құзыреттілікке негізделген тәсіл, құзыреттілік.*

Abstract. This article reveals the essence and content of inclusive education. The author substantiates the competency-based approach as the leading methodology for improving the training of specialists for inclusive education. It reveals the essence and structure of the teacher's readiness for professional activity in the field of inclusive education.

Keywords: inclusive education, inclusion, competency-based approach, competencies.

В принятых в последние десятилетия ЮНЕСКО и ООН ряда международных документов одним из решающих факторов построения гражданского общества является развитие системы инклюзивного (от англ. *inclusion* - включение) образования [1, 2].

Одной из современных тенденций в государственной образовательной политике Республики Казахстан стала реализация идей инклюзивного образования, предполагающих обучение детей с учётом разнообразия особых образовательных потребностей.

Система инклюзивного (включенного) (образования подразумевает этапность и преемственность всех уровней образования. Её первоочередными задачами являются устранение физических барьеров на пути социального, образовательного и профессионального включения людей с ограниченными возможностями здоровья в жизнь общества.

Анализируя состояние инклюзивного образования на настоящий момент, можно говорить не только как об инновационном процессе, позволяющем осуществлять обучение и воспитание детей с разными стартовыми возможностями на различных ступенях образовательной вертикали. Это направление оказывает мощное влияние и на развитие самого образовательного процесса, в значительной степени изменяя отношения между его участниками. Разрабатываемые стратегии психолого-педагогического сопровождения детей с особыми образовательными потребностями и технологии сопровождения позволяют выстраивать отношения всех участников образовательного процесса на основе уважения их прав и особенностей. По мнению С.В.Алехиной, инклюзия является «социальной концепцией, которая предполагает однозначность понимания цели – гуманизация общественных отношений и принятие права лиц с ограниченными возможностями на качественное совместное образование» [2, с.65].

Все это обеспечивает, и дальнейшую гуманизацию образования, и формирование *профессионального педагогического сообщества нового типа*. В настоящее время в профессиональной подготовке педагогов приоритетными являются **компетентностный, контекстный** и **лично-деятельностный** подходы (А.А.Вербицкий, О.Л.Жук, Э.Ф.Зеер, И.А.Зимняя, Д.А.Иванов, В.А.Козырев и др.). В рамках вышеназванных подходов в содержании и средствах формирования готовности педагогов к инклюзивному обучению детей важную роль играет рефлексивный подход, который связан с осознанием педагогом смысла своей деятельности. Данные подходы наиболее полно отвечают научно-методическим, организационно-педагогическим и психолого-педагогическим требованиям, обеспечивающим готовность педагогов к инклюзивной практике.

Центральным подходом выступает компетентностный подход, при котором главным элементом содержания обучения будущих и работающих педагогов становится опыт решения разнообразных задач и выполнения социальных ролей и функций, который «формируется не как традиционные умения на основе «готовых» знаний и навыков, передаваемых по образцам и отрабатываемых в упражнениях, а за счет активных форм и методов обучения, посредством включения обучающихся в созданные в образовательном процессе ситуации, имитирующие жизненные и профессиональные проблемы» [34, с. 102].

Проблеме профессиональной подготовки педагогов, разработке практико-ориентированных моделей обучения педагогов для реализации инклюзивного образования посвящены работы многих исследователей – Е.Н.Кутеповой, Е.Г.Самарцевой, О.С.Кузьминой, И.Н. Хафизуллиной, В.В.Хитрюк, Ю.В.Шумиловской и др. Исследователи отмечают важность формирования не только знаний, умений и навыков, образующих

процессуальную сторону инклюзивной деятельности, но и развитие профессионально-личностных качеств инклюзивного педагога.

Внедрение инклюзивной образовательной практики связано с решением проблемы профессиональной готовности педагогов к обучению детей с ОВЗ с нормально развивающимися сверстниками. Как отмечает О.С.Кузьмина, при организации инклюзивного образования «учитель не может ограничиваться знаниями специфики общеобразовательных стандартов, программ и традиционных методик обучения» [4, с. 54], что ведет к повышению требований к деятельности педагогов, расширению их функциональных обязанностей, изменению профессионально значимых качеств личности педагогов.

Профессиональные требования к педагогу в условиях инклюзии нормативно закреплены в новых профессиональных стандартах педагога, согласно которым профессиональная деятельность педагога наполнена новыми компетенциями, связанными с работой в условиях реализации инклюзивного образования. *Новые профессиональные компетенции педагога* связаны с его готовностью принимать разных детей, вне зависимости от их реальных учебных возможностей и особенностей психического и физического здоровья; с готовностью к взаимодействию с другими специалистами в рамках психолого-медико-педагогического консилиума; с умением составлять совместно с другими специалистами программы индивидуального развития ребенка, с владением специальными методиками, позволяющими проводить коррекционно-развивающую работу и др. Таким образом, педагог инклюзивной практики должен обладать педагогическими умениями организовывать совместное обучение и взаимодействие детей с нормативным развитием и детей с ОВЗ, а также умениями работать в команде специалистов, осуществляющих психолого-медико-педагогическое сопровождение учебно-воспитательного процесса детей с различными образовательными потребностями.

Особый научный интерес исследователей направлен на анализ готовности педагога к инклюзивному обучению детей. Появляются такие понятия, как *профессиональная и психологическая готовность* педагогов к инклюзивному обучению детей, инклюзивная готовность и инклюзивная компетентность педагогов.

Анализ научных работ, посвященных исследованию готовности педагогов к инклюзивному обучению детей, показывает, что исследователи в зависимости от указанных теоретических подходов, определяют ее по-разному. С позиции личностного подхода готовность педагога к инклюзивному образованию детей определяют как «совокупность знаний и представлений об особенностях учащихся с ограниченными возможностями здоровья, владение способами и приемами работы с этими учениками в условиях инклюзивного образования, а также сформированность определенных личностных качеств, обеспечивающих устойчивую мотивацию к данной деятельности» [5, с.9]; как профессионально-личностное образование, характеризующееся наличием установки и потребности на осуществление инклюзивного образования детей, проявляющееся в специальных знаниях, умениях и навыках реализации инклюзивного образования, в направленности сознания педагога и в его способности выполнять профессиональную деятельность по осуществлению полноценного обучения и воспитания ребенка в условиях инклюзивного образования [6]. В.В.Хитрюк, помимо указанных видов готовности, выделяет социальную готовность, которую трактует «как желание и умение общаться и взаимодействовать с детьми с ОВЗ в условиях включенного обучения» [7].

Ряд научных исследований рассматривает готовность педагога к инклюзивному образованию с позиции компетентностного подхода (Т.Г.Зубарева, И.Н.Хафизуллина, В.В.Хитрюк и др.). В.В.Хитрюк, Е.И.Пономарева в содержание инклюзивной готовности педагога включают систему академических, профессиональных и социально-личностных компетенций, определяющих способность и готовность к успешной реализации функций профессионально-педагогической деятельности и достижения образовательных результатов с учетом потребностей всех субъектов инклюзивного образовательного пространства [7]. В исследовании И.Н.Хафизуллиной вводится понятие «инклюзивная компетентность», которое

определяется автором как интегративное личностное образование, позволяющее осуществлять в процессе инклюзивного обучения профессиональные педагогические функции с учетом разных образовательных потребностей детей [8]. Важными представляются компетенции, связанные с коррекционно-педагогической и диагностико-консультативной деятельностью педагога в отношении детей с ОВЗ.

Основные тенденции развития и проблемы инклюзивного образования, анализ его сущности и содержания позволяют определить авторскую позицию по проблеме готовности педагогов к обучению детей с ОВЗ совместно с нормально развивающимися сверстниками. В основе представления о готовности педагогов к инклюзивному образованию детей лежит методология системного, личностно-ориентированного, деятельностного, аксиологического, компетентностного подходов. *Готовность педагога к инклюзивному образованию детей* представляет собой интегральную, личностно-профессиональную характеристику, отражающую ценностно-смысловые ориентации, знания и опыт, позволяющие успешно осуществлять педагогическую деятельность в условиях инклюзивного образования.

Следует отметить, что кафедрой педагогики и образовательного менеджмента Казахского Национального Университета имени аль-Фараби накоплен определенный опыт в подготовке будущих социальных педагогов, по формированию их профессиональных компетенций для социально-педагогической работы и в системе инклюзивного образования.

В образовательный процесс включены ряд дисциплин по инклюзивному образованию, направленных на формирование следующих **компетенций**:

- умение организовывать сотрудничество с лицами с ограниченными возможностями;
- толерантность к людям с ограниченными возможностями;
- ответственное отношение к профессиональной деятельности в области инклюзивного образования;
- профессиональная, социально-психологическая, педагогическая, поликультурная компетенция и компетенции саморазвития;
- умения использовать профессиональные знания в организации и осуществлении учебного процесса и других видов деятельности с лицами с ограниченными возможностями;
- умение устанавливать взаимодействие с семьями, где воспитываются дети с ограниченными возможностями.
- владение навыками диагностирования личностного развития детей с ограниченными возможностями.

С 2019-2020 учебного года дисциплина «Инклюзивное образование» была введена на всех педагогических специальностях университета. Целью дисциплины является формирование способности специалистов применять современные стратегии и методы инклюзивного образования. В ходе изучения курса студент должен усвоить общие, специфические (при разных типах нарушений) закономерности и индивидуальные особенности психического и психофизиологического развития лиц с ограниченными возможностями здоровья; описывать существующие модели инклюзивного образования, социальную модель инвалидности в её связи с инклюзивным образованием, нормативно-правовую базу обучения и воспитания детей с ограниченными возможностями здоровья, особыми образовательными потребностями, детей группы «риска»; осуществлять сбор и первичную обработку информации об истории развития и заболевания детей с ограниченными возможностями здоровья разного типа; организовать совместную и индивидуальную деятельность детей с разными типами нарушенного развития в соответствии с их возрастными, сенсорными и интеллектуальными особенностями; применять стратегии и методы инклюзивного образования и т.д.

В процессе обучения на данной специальности у студентов формируются следующие группы компетенций:

В 2019 г. на базе кафедры педагогики и образовательного менеджмента КазНУ имени аль-Фараби в магистратуре была открыта специальность «**Современные технологии в условиях инклюзивного образования**».

Реализация образовательной программы направлена на развитие специалиста, способного:

- интерпретировать и обобщать глубокие современные знания новейших концепций в области инклюзивного образования;

- самостоятельно осуществлять научные исследования, интегрировать знания смежных научных областей в контекст собственного научного исследования, интерпретировать результаты собственного научного исследования и способствовать их внедрению на практике;

- обеспечивать результативность образовательного процесса на основе классических и инновационных стратегий и методов обучения в условиях инклюзивного образования;

- оценивать и совершенствовать психолого-педагогическую и социально-педагогическую деятельность по диагностике, профилактике, консультированию личности в инклюзивном образовании, а также анализировать деятельность психологических, социальных, медико-профилактических служб в организациях образования;

- выстраивать собственную программу дальнейшего самообразования и научно-исследовательской деятельности.

ПК 1. Правовая компетентность и психолого- педагогическая направленность знаний - знания нормативно-правовых основ организации инклюзивного образования и особых образовательных потребностей детей с ограниченными возможностями.

ПК 2. Технологическая компетентность - способность к проектированию содержания образовательного процесса и отбору образовательных технологий, адекватные специальным образовательным потребностям обучающихся с ограниченными возможностями в условиях инклюзивного образования.

ПК 3. Психолого-педагогическая компетентность и ценностная ориентация личности педагога - мотивационная и эмоциональная готовность педагога к работе с детьми с ограниченными возможностями здоровья, способность педагога на основе рефлексии профессиональной деятельности к саморазвитию, самообразованию и самосовершенствованию.

Таким образом, проблема реализации идей инклюзивного образования, предполагающих создание условий для права лиц с ограниченными возможностями на полноценную жизнь в обществе и получение качественного образования во многом зависит от профессиональной подготовки специалистов для этой сферы педагогической деятельности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Всемирная конференция в Саламанке (1994) «Доступность и качество образования» (World Conference on Special Needs Education Access and Quality)

2. Инклюзивное образование: методология, практика, технология: материалы междунар. науч.-практ. конф. / редкол.: С.В.Алехина [и др.]. Москва: МГППУ, 2011. – 244 с.

3. Жук О.Л. Педагогическая подготовка студентов: компетентностный подход / О. Л. Жук. – Минск: РИВШ, 2009. – 336 с.

4. Кузьмина О.С. Подготовка педагогов к работе в условиях инклюзивного образования : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / О.С.Кузьмина. - Омск, 2015. - 318 с.

5. Шумиловская Ю.В. Подготовка будущего учителя к работе с учащимися в условиях инклюзивного образования : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Ю.В.Шумиловская. – Шуя, 2011. – 28 с.

6. Самарцева Е.Г. Формирование профессиональной готовности будущих педагогов к инклюзивному образованию детей дошкольного возраста: автореф. дис.канд. пед. наук : / Е.Г.Самарцева. – Орёл, 2012. – 24 с.

7. Хитрюк В.В. Модель педагога инклюзивного образования: компетентностный подход / В.В. Хитрюк, Е.И. Пономарева // Адукацыя і выхаванне. - 2013. - №11. - с.35-40.

8. Хафизуллина И.Н. Формирование инклюзивной компетентности будущих учителей в процессе профессиональной подготовки: автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.08 / И.Н.Хафизуллина. – Астрахань, 2008. – 22 с.

9. Возняк И.В. Формирование готовности педагогов к инклюзивному образованию детей в системе повышения квалификации: дис ... канд. пед. наук: 13.00.08 / И.В.Возняк – Белгород, 2017. – 225 с.

МОДЕЛИ И СТРАТЕГИИ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Магауова А.С., д.п.н., профессор, академик МАНПО
Казахский Национальный университет имени Аль-Фараби
Казахстан, Алматы, magauova@mail.ru

Махамбетова Ж.Т., докторант специальности
«Социальная педагогика и самопознание» КазНУ им.
Аль-Фараби, Казахстан, mzhamilya@mail.ru

***Аннотация.** В данной статье авторы описывают стратегии и модели инклюзивного образования. Особый интерес представляют описанные авторами модели инклюзивного образования, разработанные зарубежными учеными, предназначенные для улучшения как академических, так и социальных результатов. Внедрение данных моделей и стратегий способствуют переходу от традиционного к инклюзивному образованию, обеспечивающего равные права и возможности в получении качественного образования для лиц с особыми образовательными потребностями.*

***Ключевые слова:** инклюзивное образование, ограниченные возможности здоровья, модель, социальный педагог, стратегии обучения.*

***Түйіндеме.** Авторлар инклюзивті білім берудің стратегиялары мен моделдерін сипаттайды. Зерттеушілер сипаттаған шетелдікгалым дардыңақ адемиялық және әлеуметтік нәтижелерді жақсартуға арналған инклюзивті білім беру модельдеріерекше қызығушылықтанытады. Осы модельдер мен стратегияларды енгізу ерекше білім беру қажеттіліктері бар адамдар үшін сапалы білім алуда тең құқықтар мен мүмкіндік терді қамтамасыз ететін дәстүрлі инклюзивті білімге көшуге ықпал етеді.*

***Тірек сөздер:** инклюзивті білім беру, денсаулық мүмкіндіктері шектеулі, модель, әлеуметтік педагог, оқыту стратегиялары*

***Abstract.** In this article, the authors describe strategies and models of inclusive education. Of particular interest are the models of inclusive education described by the authors, developed by foreign scientists, designed to improve both academic and social results. The introduction of these models and strategies contribute to the transition from traditional to inclusive education, ensuring equal rights and opportunities in obtaining quality education for persons with special educational needs.*

***Keywords:** inclusive education, limited health opportunities, a model, social pedagogue, learning strategies.*

Одной из тенденций современного образовательного пространства является повсеместное ориентирование большинства стран на переход от элитного образования к высококачественному образованию для всех. В настоящее время инклюзивное образование развивается на политическом, научном и организационно-практическом уровнях [1].

Инклюзивное образование (LillaDaleMcManis, 2017) - это то образование, когда все учащиеся, независимо от любых проблем, которые они могут иметь, помещаются в соответствующие возрасту общеобразовательные школы, чтобы получить

высококачественное обучение, а также необходимое вмешательство и поддержку специалистов, которые позволяют им добиться успеха по основной учебной программе [2].

Многие зарубежные исследования [3;4;5;6] (Vui, et al., 2010; Дюпюи, Баркляя, Холмс, Платт, Подруге, Ильюис, 2006; Ньюман, 2006; Alquraini & Gut, D., 2012) показали, что

учащиеся с ограниченными возможностями имеют более высокие достижения и улучшенные навыки благодаря инклюзивному образованию, а их обычные сверстники также выигрывают.

По их мнению, для учащихся с ОВЗ это включает в себя академические достижения в области грамотности (чтение и письмо), математики и социальных наук - как на занятиях, стандартизированных тестах, а также улучшение социальных навыков. Их сверстники без инвалидности также демонстрируют более позитивное отношение когда находятся в инклюзивных классах.

Во-первых, помогая, они улучшают собственную производительность.

Во-вторых, поскольку учителя больше учитывают разнообразие обучающихся, они обеспечивают обучение в более широком диапазоне методов обучения (визуальных, слуховых и кинестетических), что также приносит пользу обычным обучающимся.

Леонгард Э.И. отмечает то, что концепция обучения детей с ОВЗ на протяжении XX века подвергалась ряду изменений. В мировой практике выделяют основные три этапа преобразования концепции:

1) начало XX в. - середина 60-х гг. XX века - *медицинская модель - сегрегация*, рассматривающая лицо с ОВЗ, которому необходим медицинский уход и лечение;

2) середина 60-х - середина 80-х гг. XX века - *модель «нормализации» - интеграция*, которая рассматривалась как процесс ассимиляции, требующий от человека принимать нормы, характерные для доминирующей культуры, и следовать им в своём поведении;

3) середина 80-х гг. XX века - по настоящее время - *социальная модель-инклюзия*, предполагающая адаптацию среды к потребностям ребёнка и его возможностям [7, 140 с.].

В Республике Казахстан проводятся исследования, созданы ресурсные центры по обеспечению инклюзивного образования, опубликованы учебные пособия по инклюзивному образованию. В частности, авторы учебного пособия «Основы инклюзивного образования» Мовкебаева З.А., Исакова А.Т. и др. (2013) описывают различные модели общественного отношения к лицам с ОВЗ: религиозную, медицинскую, реабилитационную, экономическую, зарубежные и т.д. [8, 25 с.].

Согласно статьи 47 Закона РК «Об образовании» поддерживается индивидуализация сопровождения и обучения школьников с особыми образовательными потребностями: «Обучающиеся и воспитанники имеют право на обучение в рамках государственных общеобязательных стандартов образования по индивидуальным учебным планам, сокращенным образовательным учебным программам по решению совета организации образования» [9].

Также данное положение оговаривается п.19. Типовыми правилами деятельности организаций среднего образования, где сказано, что: «Дети с особыми образовательными потребностями, обучающиеся в инклюзивных классах по заключению и рекомендациям психолого-медико-педагогической консультации, могут обучаться по общеобразовательной учебной или индивидуальной программе» [10].

Тем не менее, М.Е.Мукатова, А.К.Мухамедханова отмечают что, несмотря на значимые шаги Казахстана в развитии инклюзивного образования, до сих пор недостаточны условия для социализации, профессиональной подготовки детей с особыми потребностями, недостаточно педагогических кадров, готовых работать в инклюзивной среде. Важным условием продвижения и реализации идей инклюзии является разработка методологических, учебно-методических основ развития инклюзивного образования, адаптация учебных планов и программ, учебников и УМК, адаптация критериальной системы оценки учебных достижений обучающихся с особыми потребностями [11, 21с.]. По их мнению, перспективным и необходимым шагом должно стать проведение странового мониторинга результатов обучения учащихся с особыми потребностями, качества образовательных услуг таким детям, а также выявление факторов, влияющих на развитие инклюзивного образования.

В России в настоящее время – период «этапа разумного прагматизма» - (с 2014 г. - по настоящее время) – понимание границ и рамок инклюзивного обучения. Практика показала

необходимость разумного и обоснованного баланса между инклюзивным и специальным образованием. Российские ученые И.Л.Федотенко, А.С.Югфельд, А.П.Сманцер (2017) считают, что в инклюзивном образовании не может быть быстрых и массовых административных решений, погони за высокими показателями инклюзии. Включение ребенка с ОВЗ в детское сообщество – «штучный процесс», требующий вдумчивого, осторожного подхода, особого такта и деликатности. Требуется целенаправленная продуманная деятельность профессионалов по нейтрализации ее рисков и вызовов [12, 29 с.].

На сегодняшний день зарубежные исследователи описывают новые концепции- модели обучения в инклюзивном образовании. Так, Джеймс Б.Хэйл выделяет модель обучения, основанную на активном использовании **обратной связи (RTI)**; Response-to- Intervention, дословно **«отклик на вмешательство»** [12]. Важно отметить тот факт, что в поправках в американский закон об образовании лиц с ограниченными возможностями (IDEA) большое место отведено именно данной модели. Джеймс Б.Хэйл, адъюнкт- профессора педагогического института Веклунд (Werklund) г.Калгари (Канада) наиболее точно описывает модель RtI [13]. Основополагающая идея RTI была разработана психологами не менее столетия тому назад в рамках бихевиоральной традиции. Педагог собирает данные в течение какого-то промежутка времени и подбирает подход к подаче учебного материала до тех пор, пока обучающийся не достигнет успеха. Анализ реакции учащегося на педагогическое воздействие - это то, что хорошие педагоги всегда делали и делают, стремясь помочь тем, кому трудно учиться. По мнению Хэйла, этот подход несет в себе гуманистическую идею. Педагог помогает учиться и успевать всем детям в классе, подбирая подходы и методы и избегая ненужного навешивания ярлыков. В 70-е годы XX в.

Н.Бенк - Миккельсон и Б.Нирье ввели понятие «нормализация». Фундаментальным принципом «нормализации» является положение о праве людей с ОВЗ на получение образования, работы, а также условий жизни, приближенных к нормальным [14, 19-23 с.]

Данная концепция была принята и дополнительно переработана в США, Канаде, а затем в ряде других стран. В.Вольфенсбергер предложил альтернативный вариант интерпретации термина «нормализация». Им было введено понятие **«валоризации социальной роли»**, чтобы подчеркнуть право всех людей оценивать всех одинаково, то есть он открыто заявляет о нормализации людей через выявление, формирование и поддержание нормативных умений и навыков [15, 65-78 с.]. Модель «нормализации» по Б.Нирье предполагает, что ребенок должен быть готов для принятия его школой и обществом, но не учитывает широкого спектра индивидуальных отличий в обществе и неизбежно вызывала вопрос о критериях «нормы» [16, 19-23 с.]. В 1970 г. американский ученый И.Дено предлагает схожую концепцию - модель «Каскад» [17, с.229-237]. Под данной концепцией понимается система социально - педагогических мероприятий, позволяющих ребенку с ОВЗ как можно эффективнее взаимодействовать в общем потоке.

В настоящее время в Японии существует **«модель причастности человека к инклюзии»**. Профессор из RitsumeikanAsiaPacificUniversity (Япония) Тошитсугу Отаке, выступая на конференции «Путь к мировому лидерству: гармония человеческого наследия и передовых технологий», проходившее в КазНУ имени Аль-Фараби 18-20 сентября 2019 г. (Казахстан, Алматы), раскрыл сущность модели причастности человека к инклюзии, где человек рассматривается в 4-х аспектах: «экслюзии», «дифференциации», «ассимиляции» и «инклюзии». По его мнению - в инклюзии (включение) - человек рассматривается как член организации, а также имеет право сохранять уникальность в рамках этой организации (таблица 1).

Таблица 1 - Модель причастности человека к инклюзии

Значение уникальности	Низкий уровень причастности	Высокий уровень причастности
Низкое	Исключение (экслюзия) - человек не рассматривается как член организации,	Ассимиляция - индивид рассматривается как член организации, когда он

	но есть другие сотрудники или группы, которые являются членами	соответствует организационным/доминирующим культурным нормам
Высокое	Дифференциация - человек не рассматривается как член организации, но его уникальные характеристики рассматриваются как ценные и необходимые для успеха группы/	Инклюзия (включение) - человек рассматривается как член организации, а также разрешается/поощряется сохранять уникальность в рамках организации

Особый интерес для инклюзивного образования представляет разработанная зарубежными исследователями *«алмазная модель социальной педагогики»*. По мнению зарубежных ученых Cameron C., Moss P. (2011), алмазная модель символизирует один из самых фундаментальных принципов социальной педагогики: алмаз в каждом из нас [18,38с.]. Как личности, мы все драгоценны и обладаем богатым разнообразием знаний, навыков и способностей. У каждого человека есть потенциал, чтобы сиять как бриллиант - и социальная педагогика должна поддержать его в этом. Алмазная модель обеспечивает упрощенную структуру, которая служит для определения концептуальных основ социальной педагогики, их актуальности и взаимосвязанности. Предлагается 4 кардинальные точки, служащих компасом при навигации по «саду». Поэтому социальная педагогика преследует четыре основных целей, которые тесно связаны между собой: *благополучие и счастье; целостное обучение; отношения; расширение прав и возможностей*. Рассмотрим эти цели.

1) **Благополучие и счастье:** главной целью всей социальной педагогической практики является обеспечение благополучия и счастья на устойчивой основе с помощью правозащитного подхода. Хотя термины «благополучие» и «счастье» иногда рассматриваются как одно и то же, по мнению авторов, они условно отличаются: счастье описывает текущее состояние, в то время как благополучие описывает длительное чувство физического, психического, эмоционального и социального благополучия.

2) **Холистическое или целостное обучение:** Cameron C., Moss P. (2011) приводят определение «обучение - это приятное ожидание самого себя», данное немецким философом Питером Слотердайком. В этом смысле целостное обучение отражает цель благополучия и счастья - его следует рассматривать как способствующий нашему благосостоянию или повышающий его. Социальная педагогика - это создание возможностей для обучения, чтобы люди чувствовали свой потенциал и то, как они развивались.

3) **Отношения:** центральное место в достижении этих двух целей занимают педагогические отношения. Социальные педагоги используют свою индивидуальность и должны быть подлинными в отношениях, которые не равносильны разделению личных дел. Педагогические отношения являются профессиональными и личными одновременно.

4) **Расширение:** расширение прав и возможностей означает, что человек может взять на себя ответственность и ответственность за свои собственное обучение и собственное благополучие, счастье, а также их отношения с обществом. Поэтому социальная педагогика направлена на поддержку расширения прав и возможностей людей, их независимости и взаимозависимости.

Позитивный опыт: Чтобы реализовать эти основные цели, социальная педагогика должна обеспечивать положительный опыт. Способность испытывать что-то позитивное-то, что делает кого-то счастливым, - оказывает двойное влияние: оно повышает уверенность в себе и чувство собственного достоинства, таким образом, это укрепляет их чувство благополучия, обучения, способности формировать прочные отношения или ощущения силы.

В инклюзивном образовании важное место занимают стратегии или форматы работы педагогов, преподавателей, и других специалистов. Необходимо отметить следующие стратегии: *стратегии обучения PALS* (Peer-Assisted Learning Strategies - стратегия обучения с помощью сверстников), *взаимное обучение* (collaborative learning), *совместное обучение* (cooperative learning), *стратегия «Прямое обучение»* (Direct Instruction), стратегии обучения в инклюзивном образовании, основанные на игре, стратегии тьюторства.

Таким образом, для успешной работы в инклюзивной среде концепции и модели инклюзивного образования являются необходимыми для будущих специалистов, в частности социальных педагогов. Так как одной из задач социального педагога является погружение учащегося в адаптированную образовательную среду и оказание ему различных поддерживающих услуг. Все вышесказанное позволяет говорить о необходимости и важности подборе доступной стратегии и модели интеграции для каждого обучающегося с особыми образовательными потребностями в общеобразовательную среду и реализации его права на получение качественного образования.

ЛИТЕРАТУРА

1. Мағауова А.С., Махамбетова Ж.Т. (2019). Инклюзивное образование за рубежом: проблемы, опыт и перспективы.//Вестник КазНУ им. аль-Фараби. Серия «Педагогические науки», 2019 - №1(58)
2. Lilla Dale McManis, A Blog by Concordia University-Portland. <https://education.cu-portland.edu/blog/classroom-resources/inclusive-education/>(2019, October 14)
3. Bui, X., Quirk, C., Almazan, S., & Valenti, M., "Inclusive education research & practice." Maryland Coalition for Inclusive Education

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ МЕН НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ

Кемелбаева А.К., Хамит А.Ж., Нүркенова Ә.Д. аға оқытушы, магистрлар
Б.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық

***Түйіндеме.** Инклюзивті білім беру - барлық балалардың қажеттіліктерін, ерекше қажеттіліктері бар балаларды тәрбиелеуді, балалардың құқығын анықтауды және командалық іс-шараларға қатысуды ескеретін жалпы білім беру процесін дамыту.*

***Тірек сөздер:** инклюзивті білім бағдарламасы, инклюзивті оқыту, принциптері, инклюзивті білім беру саясаты.*

***Аннотация.** Инклюзивное образование – развитие общего образовательного процесса, учитывающего потребности всех детей, образование детей с особыми потребностями, определение прав детей и содействие участию в командных действиях.*

***Ключевые слова:** инклюзивное образование, инклюзивное образование, принципы, политика инклюзивного образования.*

***Abstract.** Inclusive education - the development of a common educational process that takes into account the needs of all children, education of children with special needs, identification of children's rights and participation in team events.*

***Key words:** inclusive education, inclusive education, principles, inclusive education policy.*

Инклюзивті білім беру саласын дамытуға арналған бағыттар. Қазіргі таңда барлық әлем жұртшылығының назарын аударып отырған мәселе балалардың жеке сұраныстары мен

ерекшеліктеріне ортаның, отбасының қатысуымен білім беру үрдісіне толық қосуды қарастыратын инклюзивті білім беру. Инклюзив сөзі – латын тілінен аударғанда «өзімді қосқанда», ал, ағылшын тілінен аударғанда «араластырамын» деген мағынаны білдіреді.

Инклюзивті білім берудің мақсаты: даму мүмкіндігі шектеулі балаларды қалыпты балалармен бірге білім беру. Яғни адамның жынысына, дініне, шығу тегіне қарамастан тең құқылы жеке тұлға ретінде білім беру жүйесі болып табылады.

Инклюзивті білім беру – мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытып-үйретудің бір формасы. Инклюзивті оқыту негізінде балалар құқығын кемсітпеу, барлық адамдарға деген теңдік қатынасты қамтамасыз ету, сонымен бірге ерекше оқыту қажеттілігі бар балаларға арнайы жағдай қалыптастыру идеологиясы жатыр. Тәжірибе көрсеткендей, қатаң білім беру жүйесінен балалардың бір бөлігі шығып қалады, өйткені қалыптасқан жүйе мұндай балалардың даралық қажеттілігін қанағаттандыра алмайды. Инклюзивті бағыт мұндай балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру мүмкіншілігін қалыптастырады.

Инклюзивті оқыту – барлық балаларға мектепке дейінгі оқу ұйымдарында, ұйым өміріне белсене қатысуға мүмкіндік береді. Инклюзивті оқыту – балалардың тең құқығын анықтайды және ұжым іс- әрекетіне қатысуға мүмкіндік береді. Инклюзивті оқыту – адамдармен қарым-қатынасына қажетті қабілеттілікті дамытуға мүмкіндік береді.

Инклюзивті оқытудың негізгі *принциптері*: Адам құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктерімен анықталады. Әрбір адам сезуге және ойлауға қабілетті. Әрбір адам қарым-қатынасқа құқылы. Барлық адам бір-біріне қажет. Білім шынайы қарым-қатынас шеңберінде жүзеге асады. Барлық адамдар құрбы-құрдастарының қолдауы мен достығын қажет етеді. Әрбір бала үшін жетістікке жету – өзінің мүмкіндігіне қарай орындай алатын әрекетін жүзеге асыру. Жан-жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді. Инклюзивті оқыту – барлық балалардың мұқтаждықтарын ескеретін, ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдісінің дамуы. Инклюзивті оқыту балаларды оқу үрдісіндегі қажеттіліктерін қанағаттандырып, оқыту мен сабақ берудің жаңа бағытын өңдеуге талпынады. Егер инклюзивті оқытудың оқыту мен сабақ беруге енгізілген өзгерістері тиімді болса, онда ерекше қажеттіліктері бар балалардың жағдайлары да өзгереді.

Осы жаһандық мәселеге әлем ғалымдары мынадай анықтама береді: инклюзивтік білім беру дегеніміз – барлық балаларды, соның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім үрдісіне толық енгізу және әлеуметтік бейімдеуге, жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарамай, балаларды айыратын кедергілерді жоюға, ата-аналарын белсенділікке шақыруға, баланың түзеу-педагогикалық және әлеуметтік мұқтаждықтарына арнайы қолдау, яғни жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат.

Инклюзивті оқыту – ерекше мұқтаждықтары бар балалардың жалпы білім беретін мекемелердің оқыту үрдісін сипаттауда қолданылады. Демек, инклюзивті оқыту негізінде балалардың қандай да бір дискриминациясын жоққа шығару, барлық адамдарға деген теңдік қатынасты қамтамасыз ету, сонымен бірге оқытудың ерекше қажеттілігі бар балаларға арнайы жағдай қалыптастыру идеологиясы жатыр. Осы бағыт балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру жағдайын қалыптастырады [1].

Инклюзивті білім беру мәселесі шет елдерде 1970 жылдан бастау алады, ал 90-жылға қарай АҚШ пен Еуропа өздерінің білім беру саясатына осы бағдарламаны толық енгізді. Бүгінгі таңдағы білім беруді дамытудың негізгі сипаттамаларының бірі, жаңа бағыттағы арнайы білім беруді талап ететін балаларға тең дәрежеде білім беру мәселесі болып табылады. «Жалпыға бірдей білім» бағдарламасына сәйкес 1994 жылы Саламанка қаласында (Испания) арнайы қажеттілігі бар балаларға білім беруді дамытуға арналған бүкіләлемдік конференция болып өтті. Конференция соңында Саламан декларациясы жасалды. Саламан Декларациясына сәйкес инклюзивті білім беру саясатының міндеттері мынадай:

✓ Әрбір бала білім алуға құқылы және оны алуға тиіс.

✓ Әрбір баланың дара қабілеттері, қызығушылықтары, қажеттіліктері және оқуға деген мұқтаждықтары болады.

✓ Білім беру жүйесіне оң өзгерістер, яғни осы мұқтаждықтарды қанағаттандыру мақсатына орай өзгерту.

Осыған орай, инклюзивті білім берудің негізгі принциптері туындайды:

1. Адам құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктерімен анықталады.

2. Әрбір адам сезуге және ойлауға қабілетті.

3. Әрбір адам қарым-қатынасқа құқылы.

4. Барлық адам бір-біріне қажет.

5. Білім шынайы қарым-қатынас шеңберінде жүзеге асады.

6. Барлық адамдар құрбы-құрдастарының қолдауы мен достығын қажет етеді.

7. Әрбір оқушы үшін жетістік қажет ету өзінің мүмкіндігіне қарай орындай алатын әрекетін жүзеге асыру.

8. Жан-жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді.

Сонымен, қорыта айтқанда, инклюзивті оқыту – балалардың тең құқығын анықтайды және ұжым іс-әрекетіне қатысуға, адамдармен қарым-қатынасына қажетті қабілеттілікті дамытуға мүмкіндік береді. Инклюзивті білім беру мүмкіндігі шектеулі балаларға оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру мүмкіншілігін қалыптастырады.

Инклюзивті білім беру саласын дамытуға арналған бағыттар:

1. Қоғамның, жалпы білім беретін мектепке дейінгі ұйымдардың мүмкіндігі шектеулі балаларды қабылдауына дайын болуы.

2. Инклюзивті білім беру идеясын таратуда, шектеулі мүмкіндіктері бар балаларға толерантты, дұрыс қарым-қатынастың қалыптасуына бұқаралық ақпарат құралдарының қатысуын қамтамасыз ету.

3. Мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істейтін мамандар арасында тәжірибе алмасушылықты қамтамасыз ету, дұрыс тәжірибелерді баспалар, бұқаралық ақпарат құралдары арқылы тарату.

4. Аймақтарда инклюзивті білім беру мәселесі бойынша Үйлестіру кеңесін құру.

5. Ата-аналар қоғамдастығының мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алуға құқығын және мүдделерін іске асыруға және оны қорғауға қатысуы, оқыту үрдісінің өзіне және түзету көмегін іске асыруға қатысуы.

6. Инклюзивті білім берудің көп аспектілік мәселесіне ғылыми зерттеулер өткізу.

7. Инклюзивті мектепке дейінгі ұйымда жұмыс істеу мақсатында педагогика қызметкерлерін даярлау;

8. Педагогикалық ЖОО және медициналық колледждерде кіші жастағы балалармен жұмыс істеу мақсатында мамандарды даярлау жүйесін жасау.

9. Арнайы (түзету) мекемелері мен жалпы білім беру мекемелері өзара сабақтастықта жұмыс жасау.

10. Мүмкіндігі шектеулі балаларды ерте кезден бастап түзетуді қолға алу жүйесінің басымдылығын қолдау.

11. Кіші жастағы балаларды дамыту қызметі жүйесінің жұмысының нормативтік-құқықтық және ғылыми-практикалық негізін жасау.

12. Мектепке дейінгі мекемелерде мүмкіндігі шектеулі балаларды дамыту үрдісінің мониторингін жасау.

13. Жүйке және дене дамуы бұзылған тәрбиеленушілерге, жанұясына кеңестік көмек көрсету, баласының оқу және тәрбие үрдісіне ата-анасын қатыстыру, өйткені, оларда даму ерекшелігіне деген оң қарым-қатынас қалыптастыру [2].

Қазіргі уақытта инклюзивті білім беруді дамытудағы нақты факторлар: объективті және субъективті қиындықтар болып бөлінеді. Субъективті қиындықтар: стандарттық процедуралардың әзірленбегендігі мүмкіндігі шектеулі балалардың оқу дәрежесін үнемі қадағалау мақсатында білімді мониторинг жүргізу үшін индикаторлардың жоқтығы және

қазақ тілінде оқу әдістемелік құралдардың аздығы. Оқу тәрбие процесін ұйымдастыруда тәрбиеші педагогтардың арнайы білімдерінің болмауы және мамандар тарапынан тұрақты кеңестің аздығы.

Сонымен қатар, мектепке дейінгі ұйымға келетін мүмкіндігі шектеулі балаларға арнайы көліктің болмауы. Мүмкіндігі шектеулі балалардың жеке проблемаларының болуы, яғни олардың ауырып қалуы, мектепке дейінгі ұйымға тұрақты қатыспауы. Объективті қиындықтар: материалдық техникалық базаның төмен болуы. Мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту процесінде жеке дара тіл табудың қиындығы. Мамандарға арналған кабинеттердің жетіспеушілігі. Мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істейтін тәрбиешілерге біліктілігін арттыру курстарының ұдайы жүргізілмеуі. Қазақ тілінде оқытатын педагог-дефектологтардың жетіспеушілігі, ауылдық аймақтарда арнайы мекемелер үшін тифлопедагогтар мен сурдопедагогтар, логопедтер санының жетіспеушілігі күрделі мәселе болып қалады.

Инклюзивтік білім беруді шешу жолдары:

- ✓ мүгедектік мәселені қоғамда түсіну;
- ✓ қатарластарымен қарым- қатынас;
- ✓ толыққанды білім беру;
- ✓ қоғамға кіріктіру және бейімделу;
- ✓ мүгедек емес балаларды түсінуге, пікірлесуге тәрбиелеу;
- ✓ даму мүмкіндігі шектеулі балаларды ерте тексеру және түзету- педагогикалық

қолдау көрсету мекемелерінің көптеп ашылуы;

✓ балаға міндетті психологтық- педагогикалық жетелеу жүргізіп, жалпы білім беру үрдісімен кіріктіру;

✓ әр бала үшін кіріктірудің мүмкін және қажетті түрін анықтау. Даму мүмкіндігі шектеулі жандарды ерте анықтап, кешенді көмек көрсету.

✓ даму мүмкіндігі шектеулі балаларды мектепке даярлау;

✓ ерекше сұранысқа ие балаларды қанағаттандыру мақсатында жалпы типте

✓ білім беру мекемелерін техникалық құрал-жабдықтармен толықтыру;

✓ инклюзивтік білім беруді дамыту үрдісінде қоғамдық мекемелерде ата-аналарды

қатыстыру.

Мектепке дейінгі ұйымдардың білім беру ортасы баланың білім беру үрдісіне қосылуын және әр тәрбиеленушінің мүмкіндігіне қарай пайдалы таңдауына мүмкіндік жасайды. Мүмкіндігі шектеулі балалар инклюзивтік білім алуда логопед, дефектолог, дене шынықтыру нұсқаушысы, психологтан жылдық жоспарларына сәйкес күннің ІІ жартысында өзімен жасты балалармен қатынасады (сурет салу, жапсыру т.б.) және мамандардан оқу-тәрбие және танымдық-педагогикалық көмек алады.

Даму мүмкіндігі шектеулі балалар жалпы топта тәрбиешілердің ұйымдастырылған оқу іс-әрекеттеріне қатынасып «Алғашқы қадам», «Зерек бала», «Біз мектепке барамыз» бағдарламалары бойынша білім алады. Даму мүмкіндігі шектеулі балалар бөбекжайдың өміріне белсене қатысады: іс-шаралар мен ойын-сауықтарға өзге балалармен бірігіп қатысуы, ертегілер мен концерттерді ұжыммен көруі олар үшін шынайы мереке [3].

Осындай шараларға қатыстыру арқылы балалар ұжымда өмір сүріп, құрбыларымен қарым-қатынасқа түсуге үйренеді. Егер бала осы сатыдан өтсе, мектепте оған едәуір оңайырақ болады. Ең бастысы, бұл балалар болашақта жалғызсырамай, өздерімен жасты балалармен бірге тәлім-тәрбие алуды жалғастырады. Мемлекетіміздің әрбір азаматы – ұлттық құндылықтарымыз, әр баласы еліміздің ертеңі екенін ескерсек әрбір мүмкіндігі шектеулі балалардың сапалы білім алып, азамат болып қалыптасуына жағдай жасау біздің міндетіміз.

ӘДЕБИЕТ

1. Адырбаева М.Ж. Инклюзивтік білім беру жүйесіндегі психологиялық -медициналық педагогикалық консультацияның жұмыс барысы. - Алматы, 2011. [1, 30-б.].

2. Айдарбекова А.А. Обоснование необходимости разноуровневых требований к

учебным достижениям учащихся с ограниченными возможностями //Вестн. КазНПУ им Абая. Серия «Специальная педагогика». – 2005, №2.

3. Буркиев М.Ж. 12 жылдық білім беруге көшу жағдайында педагогикалық кадрларды кәсіби даярлаудың ерекшелігі республикалық-практикалық конф. материалдары. - Қарағанды, 2009. [2, 3-9-б.].

4. Батырғалиева А.С. Мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеу жолдары. - Алматы, 2011. [17-25-б.].

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ- ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Шманқызы Н., магистрант

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті
Қазақстан, Атырау, Nazerke0781@mail.ru

***Түйіндеме.** Бұл мақалада инклюзивті білім беру оқыту процесі және балаға жеке көмек көрсету мен психологиялық-педагогикалық қолдауды қамтамасыз ету жайлы айтылады. Жалпы білім беретін мектепте мүмкіндігі шектеулі балаларға кедергісіз аймақ құру ғана емес, баланың психофизикалық мүмкіндігін ескере отырып құрылатын оқу-тәрбие процесінің ерекшелігінде ескерген жөн.*

***Тірек сөздер:** инклюзивті білім беру, дискриминация, арнайы әлеуметтік қызмет, психикалық дамуы тежелген бала.*

***Аннотация.** Данная статья рассматривает обеспечение равного доступа к образованию для всех обучающихся с учетом разнообразия особых образовательных потребностей и индивидуальных возможностей. Индивидуальный учебный план - учебный план, обеспечивающий освоение образовательной программы на основе индивидуализации ее содержания с учетом особенностей и образовательных потребностей конкретного обучающегося.*

***Ключевые слова:** инклюзивное образование, дискриминация, специальное социальное защита, задержка психического развития.*

***Abstract.** This article looks at ensuring equal access to education for all students, taking into account the diversity of special educational needs and individual opportunities. Individual curriculum - curriculum that provides the development of an educational program based on the individualization of its content, taking into account the characteristics and educational needs of a specific student.*

***Keywords:** inclusive education, discrimination, special social protection, mental retardation.*

Қазіргі таңда жалпы әлем бойынша инклюзивті білім беру дамып келе жатыр. Өйткені инклюзивті білім беру әлемдік мәселеге айналып отыр. Осы жаһандық мәселеге әлем ғалымдары мынадай анықтама береді: инклюзивтік білім беру дегеніміз - барлық балаларды, соның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім үрдісіне толық енгізу және әлеуметтік бейімдеуге, жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарап бөлмей, балаларды айыратын кедергілерді жоюға, ата-аналарын белсенділікке шақыруға, баланың түзеу-педагогикалық және әлеуметтік мұқтаждықтарына арнайы қолдау, яғни, жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат.

Ерекше қажеттіліктері бар балаларды оқыту үрдісін сипаттауда Инклюзивті деген термин қолданылады. Инклюзивті термині француз тілінен енген мағынасы енгіземін, ішіне аламын. Білім берудің бұл түрінде ерекше қажеттіліктері бар адамдарға жағдай жасалуы тиіс.

Оларды басқа адамдар кемсітпейтініне, барлық адамдарға тең, әділ қарым қатынас жасалу керек.

Инклюзивті білім беру бірлескен оқу жүйесі. Бұл жүйеде мүгедек және аз ғана кемістіктері бар, ауытқулары бар балалар дені сау балалармен бірлесе өмір сүруді үйренеді. Инклюзивті оқыту біріктірілген (оқушы дені сау балалар сыныбында/тобында оқиды және дефектолог-мұғалімнің жүйелі көмегін алады), жартылай (жеке балалар күннің бір бөлігін арнайы топтарда, ал екінші қарапайым топтарда өткізеді), уақытша (арнайы топтардағы балалар және қарапайым топтардың оқушылары бірлескен серуендерді, мерекелерді, сайыстарды, жеке істерді өткізу үшін біріктіріледі), толық (дамуда ауытқулары бар 1-2 бала бала бақшаның, сыныптың, мектептің қарапайым топтарына енгізіледі, мамандардың бақылауы бойынша түзету көмегін ата-аналар көрсетеді) болады.

Инклюзивті оқытуды ашқан мектептерде оқыған балалар адам құқығы туралы білім алуға мүмкіншілік алады, өйткені олар бір-бірімен қарым-қатынас жасауға, танып білуге, қабылдауға үйренеді. Кемтар балаларың ата-анасы көмекші не арнайы мектептер мен мектеп интернаттарға, психологиялық-педагогикалық түзеу кабинеттер мен кластарға балаларын бергісі келмесе жалпы балалар оқитын мектептерге ПМПК –ның қорытындысы бойынша көрсетілген, яғни баланың деңгейіне қарай жеңілдетілген бағдарлама бойынша инклюзивті оқытуға міндетті.

Инклюзивті оқыту – ерекше мұқтаждықтары бар балалардың жалпы білім беретін мектептердегі оқыту үрдісін сипаттауда қолданылады. Демек, инклюзивті оқыту негізінде балалардың қандай да бір дискриминациясын жоққа шығару, барлық адамдарға деген теңдік қатынасты қамтамасыз ету, сонымен бірге оқытудың ерекше қажеттілігі бар балаларға арнайы жағдай қалыптастыру идеологиясы жатыр. Осы бағыт балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру жағдайын қалыптастырады. Мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алу құқықтары «Қазақстан Республикасының балалардың құқықтары туралы», «Білім беру туралы», «Мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзетуге ықпал ету туралы», «Арнайы әлеуметтік қызмет туралы» Қазақстан Республикасының Заңдарында, Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген. Инклюзивті білім беру немесе «білім баршаға» бағдарламасы - барлық балаларға мектепке дейінгі оқу орындарында, мектепте және мектеп өміріне белсене қатысуға мүмкіндік береді. Бұл бағдарламаны Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы мақұлдап, БҰҰ-ның Конвенциясына 2006 жылдың 13 желтоқсанында енгізілді.

Инклюзивті оқыту - негізгі принциптері:

1. Адам құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктермен анықталады.
2. Әрбір адам сезуге және ойлауға қабілетті.
3. Әрбір адам қарым қатынасқа құқылы.
4. Барлық адам бір-біріне қажет.
5. Білім шынайы қарым-қатынас шеңберінде жүзеге асады.
6. Барлық адамдар құрбы-құрдастарының қолдауы мен достығын қажет етеді.
7. Әрбір оқушы үшін жетістікке жету-өзінің мүмкіндігіне қарай орындай алатын әрекетін жүзеге асыру.
8. Жан-жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді.

Инклюзивті оқыту - барлық балаларға мектепке дейінгі оқу орындарында мектеп және мектепке өміріне белсене қатысуға мүмкіндік береді. Инклюзивті оқыту-оқушылардың тең құқығын анықтайды және ұжым іс-әрекетіне қатысуға мүмкіндік береді. Адамдармен қарым-қатынасына қажетті қабілеттілікті дамытуға мүмкіндік береді. Инклюзивті оқыту-барлық балалардың мұқтаждығын ескеретін ерекше қажеттілігі бар балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдісінің дамуы. Инклюзивті білім беру балалардың оқу үрдісіндегі қажеттіліктерін қанағаттандырып, оқыту мен сабақ берудің жаңа бағытын

өңдеуге талпынады. Егер инклюзивті оқытудың оқыту мен сабақ беруге енгізілген өзгерістері тиімді болса, онда ерекше қажеттіліктері бар балалардың жағдайын да өзгереді.

Инклюзивті білім беруді ашқан мектептерде оқыған балалар адам құқығы туралы білім алуға мүмкіндік алады. Инклюзивті оқыту балаларды жалпы білім беру үрдісіне толық енгізу және әлеуметтік бейімделуге, жынысына, шығу тегіне, дініне қарамай балаларды айыратын кедергілерді жоюға ата-аналарын белсенділікке шақыруға балалардың түзеу-педагогикалық және әлеуметтік қажеттіліктерін арнайы қолдау, қоршаған ортаның балаларды жас ерекшеліктеріне бейімделуіне жағдай қалыптастыру, яғни жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді саясат.

Еліміздің Ата заңында барлық бала жалпы орта біліммен қамтылуы тиістігі жазылса да, өкінішке орай мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту өзекті мәселе күйінен түспей тұр. Олардың қатары жыл сайын өсіп жатқандықтан, жарымжан балаларға білім беру жүйесін жетілдіру қажет. Мәселе Аудан бойынша мүгедек және мүмкіндігі шектеулі балалардың саны 2013 жылғы есеп бойынша 378-ге жеткен. Ауданымыздың жалпы орта білім беретін 16 мектебінде 113 мүмкіндігі шектеулі (психикалық дамуы тежелген балаларды) балалар инклюзивті білім нәрімен сусындалады. Қазір олардың мүмкіндіктерін ескере отырып, өзгелермен теңдей білім алуына жағдай жасау қажет.

«Білім туралы» ҚР-ның Заңының 21-тармағының 3 тармақшасына сәйкес инклюзивті білім беру – оқытудың тиісті білім беретін оқу бағдарламаларына білім алушылардың өзге де санаттарымен тең қолжетімділікті, арнайы жағдайларды қамтамасыз ету арқылы дамытуға түзету-педагогикалық және әлеуметтік қолдауды көздейтін, мүмкіндігі шектеулі адамдарды бірлесіп оқыту және тәрбиелеу". Сондықтан мамандар елімізде инклюзивті білім беруді дамыту қажет екендігін алға тартады.

Қорыта айтатын болсам инклюзивті оқыту адамдардың бірдей тең дәрежеде білім алуы, және басқада адамдармен қарым-қатынас жасауына жол ашады. Инклюзивті оқыту арқылы барлық балалардың мұқтаждықтарын ескеріп, ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдісін дамытуға болады. Мұндай оқыту түрі арнаулы білім беру жүйесінде дәстүрлі түрде қалыптасқан және даму үстіндегі формаларды ығыстырмайды, қайта жақындатады. Инклюзивті бағыт арқылы мүмкіндігі шектеулі балаларды оқуда өмірде жетістікке жетуге мүмкіндік жасап, жақсы өмір сүруіне жағдай жасайды. Біз осы инклюзивті білім беру арқылы баланың бойына адамгершілік, кішіпейілділік, ізгілік сияқты адами құндылықтарды бойына сіңірте аламыз. Жалпы мүмкіндігі шектеулі балалар бұл өмірде көп, бұл балалар біздің қоғамда да бар! Кез-келген ата-ана өз баласының жақсы ортада оқып білім алғанын қалайды. Барлық дені сау балалармен бірдей қарым-қатынас жасағанын қалайды. Сондықтан, инклюзивті білім беруді жүзеге асырушы, ата-ана арманын жүзеге асырушы - біздер, ұстаздар.

Менің ойым қазіргі таңда әр оқушыға жеке тұлға ретінде қарап, саналы тәрбие сапалы білім беру өмір талабы болып табылады. «Бәріне бірдей мүмкіндік», «Сапалы білім - барлығы үшін» деген ұстанымды қолдаймын.

ӘДЕБИЕТ

1. Бгажнокова И.М. Школа для детей с нарушениями интеллекта: тенденции перспективы развития / Журнал Дефектология - 2004. – 26 б.
2. Логопедия. Учебник для студентов дефектологических факультетов пед. высших учеб. заведений. 703 б.
3. Зарецкий В.К. Десять конференций по проблемам развития особенных детей - десять шагов от инновации к норме // Психологическая наука и образование. - 2005. - 95-96 б.

ЗНАЧИМОСТЬ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Аслялиева С.Г., ст. преподаватель
Атырауский государственный университет имени Х.Досмухамедова
Бекжанова Л.А., учитель английского языка,

***Аннотация.** В статье рассматривается значимость инклюзивного обучения на современном этапе.*

***Ключевые слова:** инклюзия, инклюзивное образование, образовательная среда, дети с особыми потребностями, школы с инклюзивной ориентацией.*

***Түйіндеме.** Мақалада қазіргі кезеңдегі инклюзивті білім берудің маңыздылығы талқыланады.*

***Тірек сөздер:** инклюзия, инклюзивті білім беру, білім беру ортасы, ерекше қажеттіліктері бар балалар, инклюзивтік бағдарлы мектептер.*

***Abstract.** In this article describes the importance of inclusive education at the present stage.*

***Keywords:** inclusion, inclusive education, educational environment, children with special needs, schools with inclusive orientation*

Актуальность введения инклюзивного образования обусловлена тем, что на сегодняшний день наблюдается увеличение количества детей с особыми образовательными потребностями. Образование детей с особыми потребностями является одной из основных задач для страны. Это необходимое условие создание инклюзивного общества, где каждый сможет чувствовать востребованность своих действий.

Мы обязаны дать возможность каждому ребенку полностью реализовать свой потенциал и стать полноценным членом общества. Инклюзия означает раскрытие каждого ученика с помощью образовательной программы, которая сложна, но соответствует его способностям.

С каждым годом в мире возрастает количество детей с ограниченными возможностями и особыми потребностями. Есть они и в Республике Казахстан. Перед обществом, системой образования и родителями таких детей стоит вопрос получения ими образования.

Инклюзивное образование – это совместное обучение и воспитание детей с ограниченными возможностями.

Инклюзивное образование – это форма обучения, при которой каждому человеку, независимо от имеющихся физических, интеллектуальных, социальных, эмоциональных, языковых и других особенностях, предоставляется возможность учиться в общеобразовательных учреждениях [1, 33 с.].

Каждый ребенок имеет право на образование и должен иметь возможность получать и поддерживать приемлемый уровень знаний. Каждый ребенок имеет уникальные возможности и интересы, способности и учебные потребности. Необходимо разрабатывать и выполнять программы обучения так, чтобы принимать во внимание разнообразие этих особенностей и потребностей.

Лица, имеющие особые потребности в области образования, должны иметь доступ к обучению в обычных школах, которые должны создать им условия на основе педагогических методов, ориентированных на удовлетворение потребностей каждого ребенка. Обычные школы с инклюзивной ориентацией обеспечивают доступное обучение, повышают эффективность системы образования.

Первые инклюзивные образовательные учреждения появились в России на рубеже 1980-1990 годов. В 1991 году в Москве открылась первая школа инклюзивного образования «Ковчег».

В 1806 году в городе Павловске возле Санкт-Петербурга было открыто первое учебно-воспитательное учреждение для глухонемых детей, в 1807 году – образовательное учреждение для слепых детей. Специальное образование, как государственная система

обучения детей с отклонениями, стало развиваться только после 1918 года. В 1990 году начали появляться первые экспериментальные школы, которые принимали на обучение детей с ОВЗ и инвалидностью.

Однако только после 2012 года у таких детей появилась возможность получения образования независимо от состояния здоровья. Инклюзивное образование в Казахстане – это реальная возможность адекватной социализации ребят.

Инклюзивное образование – это специальная система дошкольного и школьного воспитания и образования, которая предполагает вовлечение в процесс на разных правах детей, не требующих психологической помощи и тех, кому она необходима. Инклюзивное образование в РК – новое явление. Это направление в школьном реформировании, которое предполагает равные возможности для удовлетворения потребностей детей в образовании независимо от состояния их здоровья.

Цели такой системы обучения в Казахстане:

- все дети - равные участники образовательного процесса;
- школа адаптирует детей к жизни;
- у детей-инвалидов будет сформировано понимание их востребованности в обществе;
- будет создана гуманистическая позиция общества, сделан воспитательный акцент на милосердии, доброте и равенстве всех людей.

Инклюзивное образование позволяет человеку с ограниченными возможностями почувствовать себя полноценным членом общества, стать полезным окружающим. Те дети, которые совместно с такими детьми получают образование, учатся милосердию, терпимости [2, 58 с.].

Самое главное для учителя – найти возможность коррекции учебного плана и сочетание различных возможностей на уроке, чтобы учить одновременно детей разного уровня. Это трудно, но не невозможно. Многие полагают, инклюзия – это наилучший путь индивидуализации в образовании, так как каждый ребенок – индивидуален и требует действительно особого подхода.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алехина С. В. Инклюзивное образование: история и современность. - М., 2013
2. Развитие инклюзивного образования. Составители: С.Прушинский, Ю.Семенова. - М., 2007
3. Ахметова Д.З. Педагогика и психология инклюзивного образования. - Казань, 2013

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ УСТРАНЕНИЯ ФОБИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ У ДЕТЕЙ С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Туребаева К.Ж., д.п.н., профессор,
Каримова Г.М., магистрант

Актюбинский региональный государственный университет имени К.Жубанова
Казахстан, Актобе, ali.2005ali@mail.ru

***Аннотация.** В данной статье рассматриваются проблемы фобического состояния у детей с задержкой психического развития. Проанализированы труды ученых по данной проблеме.*

***Ключевые слова:** фобия, фобическое состояние, дети с задержкой психического развития.*

***Түйіндеме.** Бұл мақалада психикалық дамуы тежелген балалардың фобикалық жағдайы мәселелері қарастырылады. Осы мәселе бойынша ғалымдардың еңбектері талданды.*

***Тірек сөздер:** фобия, фобиялық жағдай, психикалық дамуы тежелген балалар.*

***Abstract.** In this article the problems of phobic state of children with mental retardation are considered. The works of scientists were analyzed on this issue.*

***Keywords:** phobia, phobic state, children with mental retardation.*

Задержка психического развития – одна из наиболее распространенных форм психической патологии детского возраста, проявляющаяся в нарушении нормального темпа психического развития ребёнка. В ходе исследований Т.А.Власова и структур. М.С.Певзнер выделили две наиболее многочисленные группы и охарактеризовали их как «детей с психофизическим и психическим инфантилизмом» [1].

Дети с нарушенным темпом физического и умственного развития. Эти дети уступают сверстникам в физическом развитии, отличаются инфантилизмом в познавательной деятельности и в волевой сфере, с трудом включаются в учебную деятельность, быстро утомляются, отличаются низкой работоспособностью. Дети с задержкой психического развития зачастую страдают различными эмоциями, в т.ч. фобией.

Фобия является одной из характеристик человеческого бытия, и тенденция осмысления причин и путей его преодоления всегда (явным или скрытым образом) присутствовала в философских размышлениях различных мыслителей. В Древней Индии фобию связывали с переживанием страданий; древнекитайская философия испытывала фобию перед нарушением «дао» как естественного пути развития мира; в древнегреческой философии говорили о фобии загробного наказания. В классической историко-философской традиции фобия рассматривалась в онтологическом ракурсе (Платон, Гегель, христианство), гносеологическом (Эпикур, Б.Спиноза, И.Кант), психологическом (Аристотель, Р.Декарт, Д.Юм), в философском осмыслении религии (Ф.Шеллинг, Ф.Фейербах, религиозная этика).

Платон одним из первых, подходит к пониманию фобии как к социальному состоянию членов гражданского общества, требующим определенного внимания со стороны правителей и законодателей. Закон должен устрашать, внушать справедливый божественный страх в форме совестливости и стыда. Фобия в идеальном государстве распространяется неравномерно, только треть сословия не может не стремиться к наживе и корысти, поэтому оно должно жить в фобии. Именно обладание, по Платону, и порождает фобию.

У Аристотеля психологическое понятие фобия концентрируется в особое эмоциональное состояние, сила которого может вылиться в аффект, в результате чего происходит отток психической энергии, а явление фобии отражает энергетические всплески всех возможных аффектов человеческой психики. Аристотель связывает проблему фобии с учением о добродетели как «золотой середине» и об аффектах, которые выступают результатом преднамеренных добродетелей или пороков, составляющих качества души. Фобия сама по себе порочна как недостаток мужества или излишек трусости.

Н.Миллер показал, что фобия имеет не только врожденный характер, актуализируемый отсутствием в среде определенных стимулов, но способен «действовать» как «приобретенное побуждение», способствующее выработке эффективных инструментальных навыков. Фобия дает человеку возможность приспособиться к существованию в информационно неопределенной среде.

Как считает П.В. Симонов [2], эмоция фобии, развивается при недостатке сведений, необходимых для защиты человека от внешней угрозы. Фобия имеет компенсаторное значение, которое заключается в его замещающей роли. Именно в этом случае становится целесообразным реагирование на расширенный круг сигналов, полезность которых еще не известна. Фобия не несет информации об окружающем мире, недостающая информация пополняется путем поискового поведения, совершенствования навыков, мобилизации хранящегося в памяти социокультурного опыта. Тем самым фобия компенсирует недостаток неудовлетворенных потребностей субъектов деятельности и прагматической неопределенности их жизненных ситуаций, способных привести социальную систему к застою, деградации, к остановке процесса саморазвития.

Наибольшее внимание к проблемам фобии проявляли представители психологической науки. В работах В.К.Вилюнаса, Л.С.Выготского, В.Вундта, К.Е.Изарда, Г.С.Лазаруса, А.Р.Лурии, Ф.Римана, П.В.Симонова и других авторов предпринята попытка представить фобию в виде эмоции, которая, выступая объединяющим фундаментом, воплощает взаимодействие разных уровней и модальностей. Богатый эмпирический материал содержится в работах психологов-практиков Т.Бауэра, Л.Е.Личко, Я.Рейковского, А.И.Захарова, которые рассматривали феномены личностной фобии в норме и патологии, выясняли его возрастные особенности, взаимосвязь психических и физиологических оснований фобии. Социальные аспекты фобии, взаимообусловленность психических и социальных свойств индивида изучались Г.М.Андреевой, И.С.Коном, А.Н.Леонтьевым, Д.Майерсом, Т.Шибутани [3].

В социологии проблема фобии рассматривается в контексте анализа социальных катастроф (Э.Карантелли, Р.Тернер, Б.Рафаэль, В.Домбровски, М.Дуглас и др.), исследований риска и связанных с ним опасностей (У.Бек, З.Бауман, Э.Гидденс, Н.Луман, А.В.Мозговая, О.Н.Яницкий и др.). Особый интерес представляет изучение «катастрофического сознания» - особого типа ментальности, получившего, по данным социологов широкое распространение в России и других постсоветских странах. В этом направлении работают В.Н.Шубкин, В.Э.Шляпентох, В.А.Ядов и др.

По различным причинам, в том числе идеологическим («советские люди не знают чувства фобии») проблема фобии остается малоизученной в современной отечественной философии и смежных дисциплинах. Лишь в последнее время появилось несколько исследований, затрагивающих разные стороны этого феномена, авторами которых выступают В.А.Андрусенко, П.С.Гуревич, Н.В.Павленко, Л.В.Скворцов [4].

Подчеркивая основательность и значительные достижения этих исследований, необходимо отметить, что в основном рассматривались онтологический и антропологический аспекты данной проблемы; фобия как социальное явление остается малоисследованной областью и нуждается в широком философском анализе. Накопленный теоретический и фактический материал, различные подходы и дискуссионные точки зрения в обсуждении феномена фобии и путей его теоретического описания требуют углубленного изучения исторического и современного состояния данной проблемы, а также дальнейших творческих изысканий в этом направлении. Этим обусловлены цель и задачи настоящей работы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Певзнер М.С. Об отборе детей с временной задержкой психического развития и стойкими церебральными состояниями в специальные классы или школы / Дефектология, 2003
2. Симонов П.В. Эмоциональный мозг. – М.: Наука, 1961. - 215 с.
3. Ломов Б.Ф. Проблема образа в психологии//Вестник РАН.-1985.№6.
4. Вэлэнс А. Заметки о понятии страха в современной философии/ А.Вэлэнс//Феномен человека / Под.ред.П.С.Гуревича. М.: Высшая школа, 1993. С. 297-306.
5. Кушербаев А. Психикалық дамуы тежелген балалармен жүргізілетін түзете дамуы жұмыстарының ерекшеліктері // Дефектология. - 2011. №3. 17 б.
6. Кальпебаева Г. Психикалық дамуы тежелген балаларды ақыл-есі төмен балалардан ажырату». // Дефектология. 2010. №4. 15 б.
7. Ермағамбет Ә. Психологиялық дамуы тежелген балалардың психологиялық-педагогикалық сипаттамасы. Алматы, - 2008.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БІЛІМ БЕРУДЕ ЕРЕКШЕ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУ НЕГІЗДЕРІ

Досжанова С.Е., п.ф.к, доцент
Елібаева Г.Е., магистрант

***Түйіндеме.** Берілген мақалада жалпы инклюзивті білім беру жағдайында білім беруде ерекше қажеттілігі бар балаларды оқыту процесін ұйымдастыру негіздері қарастырылған.*

***Тірек сөздер:** толеранттық, инклюзивті білім беру, типология, субъект, фактор*

***Аннотация.** В данной статье рассматриваются основы организации обучения детей с особыми образовательными потребностями в условиях инклюзивного образования.*

***Ключевые слова:** толерантность, инклюзивное образование, типология, субъект, фактор*

***Abstract.** This article discusses the basics of organizing training for children with special educational needs in an inclusive education.*

***Keywords:** tolerance, inclusive education, typology, subject, factor*

Үздіксіз инклюзивті білім беру жағдайын 8 санат бойынша ерекше білім беруде қажеттілікті талап ететін балаларды оқытуды ұйымдастыру. Әдістемелік ұсынымдарда әртүрлі санаттағы білім беруде ерекше қажеттіліктері бар балалармен түзету және оқу-тәрбие жұмыстарын ұйымдастыруға қойылатын негізгі талаптар жайында, жалпы білім беру ортасының бейімделуін жоспарлау нәтижелері туралы баяндалады [1].

Бұл әдістемелік ұсынымдар Қазақстан Республикасы Конституциясының 30-шы бабына сәйкес, республиканың барлық азаматтарының ұлты, тілі, жынысы, әлеуметтік жағдайы және денсаулық жағдайына қарамастан жалпы орта білім алуға тең құқықтары мен мүмкіндіктерін қамтамасыз етуге бағытталған «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы», «Білім туралы» және «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» Қазақстан Республикасының заң нормаларының негізінде әзірленді. Әдістемелік ұсынымдарды әзірлеудің негізгі мақсаты инклюзивті білім беру жағдайында ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларды оқыту процесін ұйымдастыруға қойылатын талаптар жүйесін жасау болып табылады. Аталған санаттағы балаларды оқытуды ұйымдастыру процесінде, жалпы білім беруді дамытудағы бүгінгі күнге қалыптасқан екі үрдісті ұстану керек.

Бірінші үрдіс, ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларға (ақыл-ой кемістігі бар балалардан басқасына) білімін жалғастыруға және мамандық алуға тең құқықтарын қамтамасыз ететін, ҚР МЖБС талаптарына сәйкес мектеп білімін беруде базалық білім беру талаптарының бірлігін сақтауға байланысты.

Екінші үрдіс, аталған санаттағы балалардың әлеуетті мүмкіндіктерін дамыту үшін ерекше білім беруге жағдай жасау қажеттігін, олардың жеке-типологиялық ерекшеліктерін ескеру қажеттігін, сонымен қатар, оқыту мен тәрбиелеудің сапасына әсер ететін әлеуметтік-мәдени факторларды ескеру керектігін білдіреді. ҚР «Білім туралы» заңында ерекше жағдайларға мыналар жатқызылған: «білім алу үшін арнайы жағдайлар – ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар адамдардың (балалардың) оларсыз жалпы білім беретін оқу және білім беру бағдарламаларын меңгеруі мүмкін болмайтын, арнайы оқу бағдарламаларын және оқыту әдістерін, техникалық және өзге де құралдарды, тыныс тіршілігін, сондай-ақ медициналық, әлеуметтік және өзге де көрсетілетін қызметтерді қамтитын жағдайлар...»

Қазақстан Республикасында әлемдік білім кеңістігіне кіру үшін Мемлекет тарапынан көптеген шаралар енгізіліп жатыр [2].

Инклюзивтік білім беру – барлық балаларды және білім үрдісінде толық енгізу әлеуметтік бейімдеуге жынысына, шығу тегіне қарамай балаларды айыратын кедергілерді жоюға, ата-аналарды белсенділікке шақыруға, балаларды түзету-педагогикалық және әлеуметтік қажеттіліктерін арнайы қолдану, қоршаған ортаның балалардың жас ерекшеліктеріне және білімдік қажеттіліктеріне бейімдеріне жағдай туғызу, яғни жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді оқытуға арналған мемлекеттік саясат.

Инклюзивтік оқыту негізінде балалар құқығын кемсітпеу, адамдарға деген теңдік қатынасты қамтамасыз ету, оларға арнайы жағдай қалыптастыру негізі жатыр. Бала – біздің болашағымыз. Балаларға бәріміз жауаптымыз. Ата-аналардың басым бөлігі балаларының оқу-тәрбие мәселесіне келгенде жайбарақаттығы, салғырттығы басым. Көптеген ата-аналар балаларының тілі жай шыққанына, есте сақтау қабілетінің нашарлығына дер кезінде мән бермейді, білікті маманға апарып көрсетпейді. Тіпті баласының болашағына алаңдайды дегеннің өзінде қаражат жоқтығын сылтауратып қозғала қоймайды. Олардың көбі психологиялық-медициналық-педагогикалық көмектің қызметі тегін екенін логопедтен, дефектологтан, психологтан тегін кеңес алуға болатынын білмейді. Соның кесірінен баланың ақыл-ой дамуы нашар деңгейде екенін мектепке барғанда белгілі болады.

Елімізде инклюзивті білімнің нашар дамуы ҚР-да білім беруді дамытудың 2011-2020 жылға арналған мемлекеттік білім бағдарламасында сипатталып, оның жоспарлы дамуына әсер ететін қауіп-қатер ретінде елімізде мүмкіндігі шектеулі балалар мен мүгедек балалардың көбеюі атап көрсетілді және екі кезеңге белгіленген инклюзивті білімді жүзеге асыруға мақсаттары мен міндеттері айқындалды. Бағдарламаны іске асыру нәтижесінде ҚР-да 2015 жылға қарай инклюзивті білім беру мен мүмкіндігі шектеулі балалардың 25% қамту көзделсе, инклюзивтік білім беруге жағдай жасау 30%, 2020 жылға қарай 70% ұлғаяды. Инклюзивті біліммен қамтылған балалар үлесі даму мүмкіндігі шектеулі балалардың 50% құрайтын болады [3 б.110].

Инклюзивті білім берудің мақсаты: Мүмкіндігі шектеулі балаларды психологиялық-дәрігерлік-педагогикалық қолдауды іске асыру және инклюзивті білім беруді орындау арқылы тең құқылы тұлға болуға мүмкіндік жасау.

Міндеті: әлеуметтік бейімделу, тәрбиелеу, білім беру үрдісіне барлық қатысушылармен ерекше сұранысқа ие балалардың жағымды, өзара қарым-қатынасын қалыптастыру;

- олардың сұраныстары мен мүмкіндіктерін ескере отырып, жан-жақты дамуына жағдай туғызу керек және әлеуметтік тұрғыда дұрыс мінез-құлық қалыптастыру;
- мүмкіндігі шектеулі балаларға бөбекжайда қажетті құралдармен қамтамасыз ету;
- балалардың денсаулықтарына, жүйке жүйесінің дамуына жүйелік бақылау ұйымдастыру;
- баланың даму деңгейіне таңдап алынған бағдарламаның жеткен жетістіктеріне үнемі бақылау жүргізіп отыру;
- көңіл-күйі және тұлғалық дамуының кемшіліктеріне, жоғары деңгейдегі түзетулер жасау [1].

Инклюзивті білім беруді ұйымдастыру 4 кезеңде жүргізіледі:

1. Мектепке дейінгі ұйымда балаға консилиум мамандары кешенді динамикалық бақылау жасау арқылы қамтамасыз етіледі. Консилиум құрамына директордың бұйрығымен дефектолог, логопед, әлеуметтік педагог, психолог, медбике, дене шынықтыру нұсқаушысы, топ тәрбиешісі енгізіледі. Мамандар бөбекжайға қабылданған мүмкіндігі шектеулі балаларға 2 апта мерзімінде жеке бақылау жүргізеді.

2. Жұмыстың түзетушілік-дамытушылық кезеңінде балаға әсер ететін шаралар кешенін қарастырады. Жетекші әрекет түрін қалыпқа келтіру және жетілдіру, жеке даму кемшіліктерін түзету, яғни мүмкіндігі шектеулі баламен жеке дамыту, түзету жұмыстарын жүргізу.

3. Жұмыстың мектепке дейінгі білім берушілік кезеңі. Балаларды мектепке дейінгі ұйымда оқу іс-әрекетін меңгеру тәсілдеріне үйретуді, әрбір жас кезеңіне тән олардың танымдық белсенділігін дамытуды, сондай-ақ баланың жеке басының мүмкіндіктері мен ерекшеліктерін ескере отырып, топ тәрбиешілері мектепке оқуға даярлауды қарастырады.

4. Әлеуметтік тәрбие жұмысы. Әлеуметтік педагог мүмкіндігі шектеулі балалардың үйіне барып, ата-анасымен пікірлесіп отбасының әлеуметтік жағдайын анықтайды, яғни бала мен отбасының дербестігін арттыруға, дамуында ауытқушылығы бар тәрбиеленушілердің қалыпты дамыған құрдастары арасында ерте, толыққанды әлеуметтік кіріктіруге,

мектепалды баланың әрекеті мен мінезіндегі адамгершілік бағыттарының қалыптасуына, мүмкіндігі шектеулі баланың жеке басының қасиеттеріне бақылау жүргізеді.

Инклюзивті білім беру саласын дамытуға арналған бағыттар

- Қоғамның, жалпы білім беретін мектепке дейінгі ұйымдардың мүмкіндігі шектеулі балаларды қабылдауына дайын болуы.

- Инклюзивті білім беру идеясын таратуда, шектеулі мүмкіндіктері бар балаларға толерантты, дұрыс қарым-қатынастың қалыптасуына бұқаралық ақпарат құралдарының қатысуын қамтамасыз ету.

- Мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істейтін мамандар арасында тәжірибе алмасушылықты қамтамасыз ету, дұрыс тәжірибелерді баспалар, бұқаралық ақпарат құралдары арқылы тарату.

- Аймақтарда инклюзивті білім беру мәселесі бойынша Үйлестіру кеңесін құру.

- Ата-аналар қоғамдастығының мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алуға құқығын және мүдделерін іске асыруға және оны қорғауға қатысуы, оқыту үрдісінің өзіне және түзету көмегін іске асыруға қатысуы;

- Инклюзивті білім берудің көпәспектiлік мәселесiне ғылыми зерттеулер өткізу.

- Инклюзивті мектепке дейінгі ұйымда жұмыс істеу мақсатында педагогика қызметкерлерін даярлау;

- Педагогикалық ЖОО және медициналық колледждерде кіші жастағы балалармен жұмыс істеу мақсатында мамандарды даярлау жүйесін жасау.

- Арнайы (түзету) мекемелері мен жалпы білім беру мекемелері өзара сабақтастықта жұмыс жасау.

- Мүмкіндігі шектеулі балаларды ерте кезден бастап түзетуді қолға алу жүйесінің басымдылығын қолдау.

- Кіші жастағы балаларды дамыту қызметі жүйесінің жұмысының нормативті-құқықтық және ғылыми-практикалық негізін жасау.

- Мектепке дейінгі мекемелерде мүмкіндігі шектеулі балаларды дамыту үрдісінің мониторингін жасау.

- Жүйке және дене дамуы бұзылған тәрбиеленушілерге, жанұясына кеңестік көмек көрсету, баласының оқу және тәрбие үрдісіне ата-анасын қатыстыру, өйткені, оларда даму ерекшелігіне деген оң қарым-қатынас қалыптастыру.

Қазіргі уақытта инклюзивті білім беруді дамытудағы нақты факторлар: объективті және субъективті қиындықтар болып бөлінеді [1].

Субъективті қиындықтар: стандарттық процедуралардың әзірленбегендігі мүмкіндігі шектеулі балалардың оқу дәрежесін үнемі қадағалау мақсатында білімді мониторинг жүргізу үшін индикаторлардың жоқтығы және қазақ тілінде оқу әдістемелік құралдардың аздығы. Оқу тәрбие процесін ұйымдастыруда тәрбиеші педагогтардың арнайы білімдерінің болмауы және мамандар тарапынан тұрақты кеңестің аздығы. Сонымен қатар мектепке дейінгі ұйымға келетін мүмкіндігі шектеулі балаларға арнайы көліктің болмауы. Мүмкіндігі шектеулі балалардың жеке проблемаларының болуы, яғни олардың ауырып қалуы, мектепке дейінгі ұйымға тұрақты қатыспауы.

Объективті қиындықтар: материалдық техникалық базаның төмен болуы. Мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту процесінде жеке дара тіл табудың қиындығы. Мамандарға арналған кабинеттердің жетіспеушілігі. Мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істейтін тәрбиешілерге біліктілігін арттыру курстарының ұдайы жүргізілмеуі. Қазақ тілінде оқытатын педагог-дефектологтардың жетіспеушілігі, ауылдық аймақтарда арнайы мекемелер үшін тифлопедагогтар мен сурдопедагогтар, логопедтер санының жетіспеушілігі күрделі мәселе болып қалады [4].

Инклюзивтік білім беруді шешу жолдары

- Мүгедектік мәселені қоғамда түсіну;

- Қатарластарымен қарым-қатынас;

- Толыққанды білім беру;

- Қоғамға кіріктіру және бейімделу;
- Мүгедек емес балаларды түсінуге, пікірлесуге тәрбиелеу.
- Даму мүмкіндігі шектеулі балаларды ерте тексеру және түзету-педагогикалық қолдау көрсету мекемелерінің көптеп ашылуы;
- Балаға міндетті психологтық-педагогикалық жетелеу жүргізіп, жалпы білім беру үрдісімен кіріктіру;
- Әр бала үшін кіріктірудің мүмкін және қажетті түрін анықтау.
- Даму мүмкіндігі шектеулі жандарды ерте анықтап, кешенді көмек көрсету.
- Даму мүмкіндігі шектеулі балаларды мектепке даярлау.
- Ерекше сұранысқа ие балаларды қанағаттандыру мақсатында жалпы типте білім беру мекемелерін техникалық құрал-жабдықтармен толықтыру.
- Инклюзивті білім беруді дамыту үрдісінде қоғамдық мекемелерде ата-аналарды қатыстыру.

Мектепке дейінгі ұйымдардың білім беру ортасы баланың білім беру үрдісіне қосылуын және әр тәрбиеленушінің мүмкіндігіне қарай пайдалы таңдауына мүмкіндік жасайды.

I нұсқау: Мүмкіндігі шектеулі балалар инклюзивтік білім алуда логопед, дефектолог, дене шынықтыру нұсқаушысы, психологтан жылдық жоспарларына сәйкес күннің II жартысында өзімен жасты балалармен қатынасады (сурет салу, жапсыру т.б.). және мамандардан оқу-тәрбие және танымдық-педагогикалық көмек алады.

II нұсқау: Даму мүмкіндігі шектеулі балалар жалпы топта тәрбиешілердің ұйымдастырылған оқу іс-әрекеттеріне қатынасып «Алғашқы қадам», «Зерек бала», «Біз мектепке барамыз» бағдарламалары бойынша білім алады.

III нұсқау: Даму мүмкіндігі шектеулі балалар бөбекжайдың өміріне белсене қатысады: іс-шаралар мен ойын-сауықтарға өзге балалармен бірігіп қатысуы, ертегілер мен концерттерді ұжыммен көруі олар үшін шынайы мереке. Осындай шараларға қатыстыру арқылы балалар ұжымда өмір сүріп, құрбыларымен қарым-қатынасқа түсуге үйренеді. Егер бала осы сатыдан өтсе, мектепте оған едәуір оңайырақ болады. Ең бастысы, бұл балалар болашақта жалғызсырамай, өздерімен жасты балалармен бірге тәлім-тәрбие алуды жалғастырады. Бөбектерге тәрбие алу үшін, еліктейтін дұрыс үлгі қажет. Бір нәрсені дұрыс жасау үшін, бірнеше рет қайталап көрсетуге болады, бірақ ол мұны өзімен жасты балалар жасағанын бір рет көріп, есіне сақтап, көргенін қайталап жасай алады. Өмірдегі түрлі жағдайларға даму мүмкіндіктері шектеулі балалардың физикалық және әлеуметтік бейімделуіне, өмірге деген құштарлығы және дертпен күресуі - қоршаған ортаға меншікті қажеттілік түйсігімен байланысты [5].

Балаларды сапалы біліммен қамтамасыз ету – әлем мен байланыстағы бөгеттердің жойылуына және қоғамда шоғырлануына себепкер болады.

Мемлекеттік бағдарламалардың мақсаты біріншіден, мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың түрлі бағдарламаларына тең рұқсат алуын қамтамасыз ету, екіншіден, даму мүмкіндіктері шектелген балаларға тең қол жетімділігіне жағдайлар жасау.

- Мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеуде қоғамның оң көзқарасын қалыптастыру;

- Мектепке дейінгі ұйымға қатынасуға мүмкіндігі шектеулі балаларды жеткізетін көліктің болмауы;

- Оларға оқыту мен тәрбие беру үрдісі арқылы қол жетімді білім берілуде, алайда мемлекеттік тілде оқу әдістемелік құралдардың жетіспейтіндігі өзекті мәселелердің бірі болып отыр;

Біздің мүмкіндігі шектеулі балалар да өзге балалардай балабақшаларға қатысуы керектігіне көзіміз жетті.

Олар өзге балалардай балабақшаға толығымен төселіп кетуі мүмкін емес шығар. Ол оқып немесе санап үйренбес, дегенмен ол өмірдегі басқа да маңызды дербес дағдыларды иемденеді.

Біз, балалар үшін, бала өз әрекетінің қатысы мен керектігін сезінетіндей, жағдай жасауымыз керек. Мемлекетіміздің әрбір азаматы – ұлттық құндылықтарымыз, әр баласы еліміздің ертеңі екенін ескерсек әрбір мүмкіндігі шектеулі балалардың сапалы білім алып, азамат болып қалыптасуына жағдай жасау біздің міндетіміз. Мүмкіндігі шектеулі жандарға деген мемлекет тарапынан көрсетілетін көмек етек жинап, ел болғалы толастамақ емес. Дегенмен бұл әрине мұндай жағдайда аздық, әлі де болса ойланарлық жағдай. Десек те, даму мүмкіндігі шектеулі жандар үшін ел тарапынан бөлінетін көмек пен қамқорлық шектелмесе екен деген ойдамын. Бұл жандар ондай өмірді таңдап алмаса керек. Мүмкіндігі шектеулі балалардан болашақта қолдарынан іс келетін саналы азаматтар мен азаматшалар шықпасына кім кепіл?

Мүмкіндігі шектеулі жандардың қозғалыс мүмкіндігі шектелгенімен, жан - дүние кеңістігі аясының тарылып, күйзеліске ұшырауына жол бермеу - белгілі бір ұйымдардың міндеті ғана емес, қоршаған ортаның, қалың бұқараның басты парызы [5 б. <https://nao.kz>].

ӘДЕБИЕТ

1. Козырева О.А. Создание инклюзивной образовательной среды как социально-педагогическая проблема // Вестник ТГПУ. 2014. №1. 112-115 с.

2. <http://www.zkoipk.kz/kz/nisconf2s/773-conf.html>

3. <http://www.rusnauka.com>

4. Абаева Г.А., Ерболат А.Е. Дефектология негіздері. – Алматы. - 2012 - б.110

5. <https://nao.kz>

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Ермекбаева А.Т., доктор PhD

Шаймерден А.С., студент 3 курса

Аркалыкский государственный педагогический институт имени И.Алтынсарина,
Казахстан, Аркалык, akbore.1988@mail.ru

***Түйіндеме.** Мақалада білім беру үдерісінде интеграция туралы көзқарастар мен оның жүзеге асуы, инклюзивті білім берудің мән-мағынасы мен маңыздылығы, әдіс-тәсілдер қарастырылады, сондай-ақ оның әдіснамалық негіздері мен мақсат-міндеттері, инклюзивті оқытудың концептуалды тұжырымдамалардың гуманистік құндылығы және оларды табысты қолданудың мүмкіндіктері көрсетілген.*

***Тірек сөздер:** білім берудегі интеграция, толеранттылық, ерекше қажеттілікке мұқтаж білім алушылар, білім беру үдерісі, экстраполяция әдісі.*

***Аннотация.** В статье рассматриваются представления и реализация интеграций в образовательном процессе, подходы инклюзивного обучения, ее сущность и значимость; выявляются его методологические основы, цели и задачи; обосновываются гуманистическая суть концептуальных идей инклюзивного обучения и педагогические принципы и возможности их успешного использования.*

***Ключевые слова:** интеграция в образовании, толерантность, учащиеся с особыми потребностями, образовательный процесс, методом экстраполяции.*

***Abstract.** This article presentations and realization of integrations are examined in an educational process, approaches of the инклюзивного educating, her essence and meaningfulness; his methodological bases, aims and tasks, come to light; humanistic essence of conceptual ideas of the инклюзивного educating and pedagogical principles and possibilities of their successful use are grounded.*

***Keywords:** integration is in education, tolerance, students with the special necessities, educational process, by the method of extrapolation.*

Человек может стать мобильным, обучающимся, адаптирующимся к изменяющимся условиям глобального мира, умеющим взаимодействовать с другими, понимающим и толерантным, самостоятельно мыслящим и действующим в новых для него условиях только в мировой интегрированной системе образования. В современном социально-философском смысле интеграция понимается как форма совместного бытия всех людей - обычных людей и людей с ограниченными возможностями жизнедеятельности. Интеграция в образовании рассматривается как право выбора каждого учащегося места, способа и языка обучения. Для учащихся с особыми образовательными потребностями в случае их выбора в качестве места обучения учреждения общего назначения интеграция предполагает создание условий, адекватных качеству специальных образовательных услуг, и полное включение в образовательный процесс массового образовательного учреждения (инклюзия). Для обычных учащихся образовательная интеграция (инклюзия) означает свободу выбора между инклюзивным и обычным классом и обеспечение качества и темпа обучения, предусмотренных образовательным стандартом. Указанные выше представления об образовательной интеграции и ее достаточно успешная реализация должны быть обеспечены конкретными философскими позициями, соответствующими научными теориями и методологическими подходами. Следовательно, необходима новая, отвечающая цивилизационным вызовам система образования. Такой системой выступила система инклюзивного образования, позволяющая каждому человеку включиться в образовательный процесс в любой момент по мере возникающей у него необходимости и учиться в силу своих образовательных возможностей и потребностей. Именно инклюзия, понимаемая в широком смысле как вовлечение всех детей в общеобразовательный процесс независимо от возраста, пола, этнической и религиозной принадлежности, прежних учебных достижений, отставания в развитии или социально - экономического статуса, является одним из главных направлений методологии развития системы современного образования.

Инклюзивный подход предполагает: принятие философии инклюзии всеми участниками образовательного процесса; понимание различных образовательных потребностей детей и предоставление услуг в соответствии с этими потребностями через более полное участие в образовательном процессе, привлечение общественности и устранение дискриминации в образовании.

Среди основных направлений методологии развития инклюзивного образования чаще всего называются:

- подготовка общества к принятию статуса равноправия детей независимо от их особенностей; более широкое освещение целей, задач и основных направлений инклюзивного образования в средствах массовой информации и на веб-сайтах образовательных учреждений стран - участниц;

- переход от дефектного ориентированного подхода к поддержке развития потенциала каждого ребенка;

- диверсификация содержания школьного образования с целью удовлетворения образовательных интересов и потребностей всех категорий учащихся;

- использование информационных технологий и развитие дистанционного образования для обеспечения равного доступа каждого к получению качественного образования;

- подготовка педагогических кадров к работе в условиях инклюзивного образования [1].

Наряду с данными декларируемыми философскими принципами, отсутствие методологии инклюзивного образования рождает множество вопросов, связанных с недоверием и критикой относительно самой идеи. К сожалению, государственная образовательная политика современной России вовлечена в процессы глобализации, не имея отчетливого философски-культурологического обоснования необходимых перемен. Она строится в усеченном контексте политика - экономической «рыночной» глобалистики, в идеологии технократической модернизации, не учитывая специфики образования как особой

сферы гуманитарной практики, традиций и культуры. Именно эта ситуация отчетливо представлена в современных образовательных стандартах, где обучающимся в средней и высшей педагогической школе предлагается россыпь отдельных и самостоятельных дисциплин. Можно с уверенностью утверждать, что таким способом формируется и соответствующая структура сознания, где отсутствует иерархия и субординация ценностных смыслов, где исключается сама возможность адекватного конструирования образа мира, где конкретное не обусловлено общим, а специальные, частные технологии важнее причинные следственных обоснований их применения.

Сегодня становится очевидным, что развитие отечественного инклюзивного образования неэффективно, если действовать только методом экстраполяции – формального переноса наиболее удачных зарубежных моделей образовательной интеграции в неизменяемые условия обучения и воспитания отечественных образовательных учреждений общего назначения, без осмысления ее философии и теории. Соотнесение реалий и практики отечественной инклюзии с теоретико-методологическими основаниями мировой образовательной интеграции должно помочь корректировке отечественных интеграционных процессов, преодолению сделанных ошибок и их предупреждению в перспективе. Этому будет способствовать и дальнейшая разработка философских и теоретико-методологических оснований образовательной интеграции.

Концепция самостоятельного и независимого образа жизни лиц с ограниченными возможностями определяет сегодня подходы к формированию целей и содержания инклюзивного образования. Различные философские дисциплины дают возможность мировоззренческого изучения проблем инклюзивного образования. Так, с позиций философской и педагогической антропологии исследователи могут подойти к изучению антропологических аспектов проблемы обучения и развития человека с ограниченными возможностями в условиях инклюзивного образования, исходя из того положения, что человек с ограниченными возможностями жизнедеятельности в большей мере, чем любое человеческое существо, нуждается в образовании. Это обеспечивается только в диалогическом процессе постоянного и активного взаимодействия человека с социокультурным окружением на протяжении его жизни и деятельности в условиях определенного исторического времени. Аксиологические позиции некоторых современных философских направлений помогают анализировать проблемы ценностного отношения к самому феномену инклюзивного образования и человека с ограниченными возможностями в условиях этого образования; результаты осмысления могут быть применимы при решении онтологических проблем, таких, например, как проблема качества бытия человека с ограниченными возможностями при наличии и отсутствии инклюзивного обучения. Характер решения этих проблем определяет особенности социально - философского осмысления жизнедеятельности и, в первую очередь, образования, социализации и выживания человека с ограниченными возможностями в современном мире. Исследование философских проблем инклюзии не может обойти вниманием вопросы этики - норм и правил человеческого поведения, обязанностей людей по отношению друг к другу в условиях совместного обучения, проблему формирования этноса инклюзивной образовательной среды под влиянием гуманистической этики [2].

С точки зрения гуманистической образовательной парадигмы, центральным ядром инклюзивного образования становится не обучаемый, усваивающий фрагменты социального опыта, а человек, «учащий и воспитывающий себя». Такое видение совершенно меняет стратегию и тактику образовательного процесса. В этом случае развитие образовательного процесса предусматривает сначала прогнозирование, а затем планирование его в направлении развития личности, возвращающий в себе человеческое - гуманистическое. Ведь в широком понимании смысла слова образование - это способ воспроизводства человека, его образа жизни, накопление им жизненного ресурса. Человек - это главная производительная сила общества.

Таким образом, мы пришли к таким рассуждениям, что:

- методологическим основанием построения образовательных систем должна служить единая система фундаментальных и нравственных законов развития единого пространства жизни человека, общества, природы и его подпространств;

- инклюзивное образование должно начинаться с социальной, профессиональной и индивидуально личностной диагностики человека, раскрывающей его родословную, историю и жизненный путь;

- ключевым звеном преобразования человека, изменения его образа жизни, включения в социум является уяснение его собственных свойств, качеств, познание самого себя;

- в условиях инклюзивного образования имеющийся даже отрицательный опыт человека и общества (свой и чужой), будучи осмысленным и осознанным, будет выступать в качестве ограничителя - меры устойчивости процессов жизнедеятельности. И тем самым он начинает играть положительную роль.

Инклюзия как демократическая форма «социального подхода к инвалидности» вызвана необходимостью изменения общей системы, исключая существующие в ней барьеры, чтобы позволить каждому инвалиду быть полноправным участником академической и социальной жизни профессионального образовательного учреждения. Одним из таких барьеров инклюзивного образования, существующих в нашем обществе, является отсутствие государственных (специализированных) образовательных стандартов, которые должны представлять собой образовательные нормативы, определяемые с учетом физических или психических недостатков обучающегося. Они должны быть направлены на создание адекватных условий обучения и социальной реабилитации, предусматривая, помимо прочего, лечебно-профилактическую и оздоровительную работу, коррекцию недостатков развития [3].

К основным характеристикам системы специального профессионального образования нового типа исследователи включают:

- свободу выбора форм организации образования и типа учебного заведения;

- создание образовательных учреждений комбинированного типа, где дети с особенностями развития разной этиологии могут обучаться совместно, в том числе и с нормально развивающимися сверстниками;

- новый механизм взаимодействия специального и массового образования, обеспечивающий проницаемость границ между специальным и обычным образованием [4].

Обобщение философских основ инклюзивного образования позволяет сформулировать следующие методологические принципы развития инклюзивного образования:

- научность (разработка теоретико-методологических основ инклюзивного обучения, программно-методического инструментария, анализ и мониторинг результатов внедрения инклюзивного обучения, оценка эффективности технологий, используемых для достижения положительного результата, проведение независимой экспертизы) ;

- системность (обеспечение равного доступа к качественному образованию детей с особыми образовательными потребностями, преемственности между уровнями образования: ранняя помощь - дошкольное образование - общее среднее образование);

- вариативность, коррекционная направленность (организация личностно ориентированного учебного процесса в комплексе с коррекционной - развивающей работы для удовлетворения социально - образовательных потребностей, создание условий для социально - трудовой реабилитации, интеграции в общество детей с нарушениями психофизического развития, в том числе детей - инвалидов);

- гуманизация(осуществление личностно ориентированного, индивидуального, дифференцированного, гуманистического подходов;

- социальная ответственность семьи (воспитание, обучение и развитие ребенка, создание надлежащих условий для развития его природных способностей, участие в учебно - реабилитационном процессе) [5].

Обобщая сказанное, сделаем методологический вывод о том, что инклюзивное образование - это, по сути, процесс развития общего образования, который подразумевает реализацию гуманистического принципа доступности образования для всех, в плане приспособления к различным нуждам всех детей. Такой методологический подход обеспечивает доступ к образованию и для детей с особыми потребностями. Инклюзивное образование стремится развить методологию, направленную на детей и признающую, что все дети - индивидуумы с различными потребностями в обучении. Инклюзивное образование старается разработать гуманистический подход к преподаванию и обучению, который будет более гибким для удовлетворения различных потребностей в обучении. Если преподавание и обучение станут более эффективными в результате изменений, которые внедряет инклюзивное образование, тогда выиграют все дети, а не только дети с особыми потребностями.

ЛИТЕРАТУРА

1. Инклюзивное образование: методология, практика, технологии: Материалы международной научно-практической конференции (20—22 июня 2011)
2. Инклюзивное образование: перспективы развития в России (материалы к конференции) 23-24 июня 2004 г. – 108 с.
3. Нигматов, З.Г. Гуманистические основы педагогики: Учеб.пособие – М.: Высш. шк., 2004. – 400 с.
4. Нигматов З.Г. Гуманотворческая парадигма профессионального педагогического образования //Педагогическое образование в России: прошлое, настоящее, будущее: материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 200-летию педагогического образования в Поволжье <http://inclusion.vzaimodeystvie.ru/news/i-vse-taki-obuchenie/>

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ МӘСЕЛЕСІ МЕН ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Туретаева Г.И., п.ғ.к., доцент

Сембигалиева С.Р., магистрант

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
Қазақстан, Ақтөбе

Түйіндеме. Мақалада қазыргы замандағы білім берудің өзекті мәселесі қарастырылған. Инклюзивті білім берудің жақтастары мен қарсыластарының баламалы ұстанымдары, осы білім беру жүйесінің оң және теріс жақтарын жалпы білім беру мектептерінің практикасына толық қосқан жағдайда туралы жазылған.

Тірек сөздер: инклюзивті білім беру, инклюзивті педагогика, білім алушылар денсаулығының шектеулі мүмкіндіктері, мүгедек балалар, әлеуметтендіру.

Аннотация. В статье рассматриваются актуальные проблемы современного образования. Альтернативные подходы сторонников и противников инклюзивного образования изложены в случае полного включения в практику общеобразовательных школ положительных и отрицательных сторон данной системы образования.

Ключевые слова: инклюзивное образование, инклюзивная педагогика, ограниченные возможности здоровья обучающихся, дети-инвалиды, социализация

Abstract. The article deals with the actual problems of modern education. Alternative approaches of supporters and opponents of inclusive education are stated in the case of full inclusion in the practice of secondary schools of the positive and negative sides of the education system.

Keywords: inclusive education, inclusive pedagogy, limited health opportunities of students, children with disabilities, socialization

Қазіргі білім беру жүйесі тек белгілі бір талаптарға сай келетіндерді, стандартты мүмкіндіктері бар, барлық бағдарлама бойынша білім алуға және үлгерім нәтижелерін көрсетуге қабілетті, барлығы үшін қалыпты балаларды толық қабылдайды. Нәтижесінде ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар жалпы білім беру процесінен шығады, өйткені олармен жұмыс істеу үшін жалпы білім беру мекемелерінің педагогикалық құрамы түзету және арнайы педагогика саласында қажетті білімі жоқ. Осы және басқа да көптеген проблемалар инклюзивті білім беруді шешуге бағытталған.

Инклюзивті білім беру дегеніміз не? Инклюзивті білім беру (француздық нұсқасы "inclusif" - өзіне; латын тілінен "include" - мен қорытындылаймын, қосамын) - жалпы білім беруді дамыту процесі, ол барлық, соның ішінде ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін білімге қол жетімділікті білдіреді. Инклюзивті білім берудің негізіне балаларды кез келген кемсітуді болдырмайтын және барлық адамдарға теңдей қарым-қатынасты қамтамасыз ететін, сонымен бірге ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар үшін қажетті жағдайлар жасайтын идеология салынған. Инклюзивті білім беру баршаның сапалы білімге қол жетімділігін қамтамасыз етуге бағытталған білім беру жүйесін тарату процестерінің бірі болып табылады. Ол балалардың дене, психикалық, зияткерлік, мәдениетникалық, тілдік және басқа да ерекшеліктеріне қарамастан, сапалы білім беру ортасына айрықша білім алу қажеттіліктері бар балаларды қосуды, барлық кедергілерді жоюды, олардың сапалы білім алуы үшін және олардың әлеуметтік бейімделуін, қоғамға кірігуін көздейді.

Білім беруді қамтитын-бұл түпкі мақсатқа қол жеткізу жолындағы қадам, жынысына, жасына, этникалық тиістілігіне, қабілетіне, даму мен АИТВ-инфекциясының бұзылуының болуына немесе болмауына қарамастан, барлық балалар мен ересектерге қоғам өміріне қатысуға және оған өз үлесін қосуға мүмкіндік беретін қоғамды қамтитын қоғам құру. Мұндай қоғамда айырмашылықтар құрметтеледі және бағаланады, ал саясатта, мекемелердің күнделікті өмірінде кемсітушілікпен және ақылмен күрес белсенді жүргізілуде.

Қазіргі уақытта инклюзивті білім беру шынайы бола отырып, әлемнің барлық елдерін үнемі "араластырады" және "тартады". Сонымен қатар, практикаға қарқынды кірісе отырып, инклюзивті білім беру білім беру жүйесінің алдына бірқатар күрделі мәселелер мен жаңа міндеттер қояды. Инклюзияның бай тәжірибесі мен заңнамалық бекітілуі бар шетелдік білім беру жүйесінен айырмашылығы, біздің отандық инклюзия тек қалыптасып, дами бастайды. Қазіргі уақытта Қазақстанда тұратын балалардың 4,5% денсаулық мүмкіндігі шектеулі адамдар санатына жатады және олардың ерекше білім беру қажеттіліктеріне жауап беретін арнайы (түзету) білім алуға мұқтаж.

Бірақ, өкінішке орай, қазіргі уақытта біздің елімізде денсаулық мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған білім беру қызметтерінің нарығы өте тар, шағын қалалар мен ауылдарда мүмкіндігі шектеулі балалар тек экономикалық себептермен білім беру жүйесінен тыс қалып отыр. Денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балаларды оқытудың дәстүрлі нысаны арнайы (түзету) білім беру мекемелері болып табылады. Мүмкіндіктері шектеулі балаларды оқыту мен тәрбиелеудегі қиындықтардың едәуір бөлігі білікті кадрлардың: педагог-дефектологтардың, психологтардың, тәрбиешілер мен әлеуметтік педагогтердің өткір тапшылығымен, оларды даярлау деңгейінің жеткіліксіздігімен байланысты. Инклюзия мектеп өмірінің терең әлеуметтік аспектілерін қамтиды: кез келген баланың білім беру қажеттіліктеріне бейімделген моральдық, материалдық, педагогикалық орта құрылады. Мұнда баламен бірге және бала үшін өзгеруге дайын адамдар жұмыс істеуі тиіс, тек "ерекше" ғана емес, сондай-ақ ең қарапайым адамдар жұмыс істеуі тиіс. ЖВЗ бар балалар үшін инклюзивті білім беру қағидаты денсаулық мүмкіндіктері шектеулі оқушылардың қажеттілігінің әртүрлілігі олар үшін ең аз шектейтін және ең көп кіретін білім беру ортасы сәйкес келуі тиіс екенін білдіреді. Бұл қағидатты іске асыру:

1. Барлық балалар тұрғылықты жері бойынша мектептің білім беру және әлеуметтік өміріне енгізілуі тиіс;

2. Инклюзивті мектептің міндеті-әрбір адамның қажеттіліктерін қанағаттандыратын жүйені құру

3. Инклюзивті мектептерде тек мүгедектігі бар балалар ғана емес, барлық балалар табысты болуға, қауіпсіздік пен орынды сезінуге мүмкіндік беретін қолдаумен қамтамасыз етілуі тиіс

Инклюзивті білім беруді өзі ұйымдастыру мүмкін емес, ол құндылық, адамгершілік деңгейдегі өзгерістерге байланысты. Оның қазіргі мектептегі ұйымдастырылуы ең алдымен мектептің әлеуметтік институт ретінде стандартты бағдарламада көзделген қарқынмен қозғала алатын балаларға, педагогикалық жұмыстың типтік әдістері жеткілікті болып табылатын балаларға бағытталуымен байланысты.

Білім беру жүйесін инклюзивтік үдерісті жүзеге асыруға дайындаудың бастапқы және маңызды сатысы оның мамандарының психологиялық және құндылық өзгерістерінің және олардың кәсіби құзыреттілік деңгейінің кезеңі болып табылады. Инклюзивті білім беруді дамытудың алғашқы кезеңдерінде бұқаралық мектеп мұғалімдерінің ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмысқа (кәсіби, психологиялық және әдістемелік) дайын еместігі проблемасы өткір тұр, мұғалімдердің инклюзивті саладағы жұмысқа кәсіби құзыреттілігінің жеткіліксіздігі, психологиялық кедергілердің және педагогтардың кәсіби стереотиптерінің болуы байқалады. Негізгі психологиялық "кедергі" беймәлім алдындағы қорқыныш, процестің қалған қатысушылары үшін инклюзияның зиянының қорқынышы, теріс тұжырымдар мен болжамдар, мұғалімнің кәсіби сенімсіздігі, өзгеруге ниет білдірмеу, "ерекше" балалармен жұмыс істеуге психологиялық дайын болмау болып табылады. Бұл білім беру саласының психологиялық қоғамдастығының алдына ғана емес, әдістемелік қызметтердің алдына, ең бастысы – инклюзивті қағидаттарды іске асыратын білім беру мекемелері басшысының алдына маңызды міндеттер қояды. Жалпы білім беру педагогтары ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытуды дараландыру тәсілдерін түсінуді және іске асыруды қамтамасыз ететін түзету педагогикасы, арнайы және педагогикалық психология саласындағы мамандар тарапынан мамандандырылған кешенді көмекті қажет етеді, бірінші кезекте - бұл әр түрлі оқыту мүмкіндіктері бар балалармен жұмыс істеу және әрқайсысына өзінің педагогикалық тәсілінде бұл алуан түрлілікті ескеру.

Инклюзивті білім беру принциптері бойынша жұмыс тәжірибесі бар мұғалімдер келесі әдіс-тәсілдерді әзірледі:

1. Мүгедектігі бар оқушыларды "сыныпта кез келген басқа балалар ретінде" қабылдау;
2. Әр түрлі міндеттер қоюмен, оларды сол белсенділікке қосу;
3. Оқушыларды топтық жұмыс формасына және тапсырмаларды топтық шешуге

тарту;

4. Оқытудың белсенді түрлерін қолдану – манипуляциялар, ойындар, жобалар, зертханалар, далалық зерттеулер.

Инклюзивті білім беру бірлестігі көбінесе мұғалімнің рөлін өзгертеді. Липски және Гартнер (Lipsky D.K., Gartner A.) мұғалімдер арнайы және жаппай педагогтар арасында жасанды ажыратусыз пәнаралық ортада басқа оқытушылармен ынтымақтаса отырып, оқушылардың әлеуетін белсендіруге ықпал етеді деп санайды. Олар оқушылармен қарым-қатынастың әр түрлі түрлеріне тартылады, осының арқасында әрбір адамды жеке біледі. Сонымен қатар, мұғалімдер мектептен тыс кең әлеуметтік байланыстарға, оның ішінде әлеуметтік қолдау ресурстарымен және ата-аналармен де қатысады. Мұғалімнің мұндай кәсіби ұстанымы оған өзінің қауіптері мен дабылын еңсеруге, өз шәкірттері мен өз бейімділігін түсіне отырып, кәсіби шеберліктің мүлдем жаңа деңгейіне шығуға мүмкіндік береді [1, 84 б.]

Қорытындыда инклюзивті білім беру ғана емес, жалпы білім беруге негізделген сегіз қағидатты бөліп көрсету қажет:

- Адамның құндылығы оның қабілеттері мен жетістіктеріне байланысты емес;
- Әрбір адам сезінуге және ойлауға қабілетті;
- Әр адамның қарым-қатынас жасауға және естуге құқығы бар;

- Шынайы білім тек нақты қарым-қатынас контекстінде жүзеге асырылуы мүмкін;
- Барлық адамдар құрдастардың қолдауын және достығын қажет етеді;
- Барлық білім алушылар үшін прогреске қол жеткізу мүмкін емес;
- Барлық адамдар бір-біріне мұқтаж.

Сонымен қатар, барлық балалар физикалық, әлеуметтік, зияткерлік және басқа да ерекшеліктерге қарамастан, міндетті түрде білім беру жүйесіне енгізіліп, өз құрдастарымен тәрбиеленуі тиіс. Бірақ шетелдік тәжірибе көрсетіп отырғандай, қойылған мақсаттарды іске асыру үшін көп уақыт қажет болады, ал ең бастысы – ерекше білім беру қажеттілігі бар баламен жұмыс істейтін білім беру процесіне барлық ересек қатысушылардың қатысуы және өзара іс-қимылы, өйткені тек инклюзивті білім беру мәселелерін шешу мүмкін. Инклюзивті білім беру-заманауи қоғамда үлкен болашағы бар оқытудың прогрессивті тәсілі және бұл денсаулығы шектеулі әрбір бала өзінің мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне бейімделген сапалы білім алу құқығын іске асыра алады, өмірде өз орнын тауып, өзінің өмірлік мүмкіндігі мен әлеуетін іске асыра алады деген үміт береді.

ӘДЕБИЕТ

1. Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзету арқылы қолдау туралы. ҚР №343 заңы - 2002
2. Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарына арналған мемлекеттік бағдарламасы. - Астана, 2010.
3. Республикалық педагогикалық-әдістемелік журнал .Әлеуметтік педагог. - №4, 2010
4. Алехина С.В., Алексеева М.Н., Агафона Е.Л. Готовность педагогов как основной фактор успешности инклюзивного процесса в образовании // Психологическая наука и образование №1: Инклюзивный подход и сопровождение семьи в современном образовании. М., 2001

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ТАРИХИ АЛҒЫ ШАРТТАРЫ

Бахтиярова Г.Р., п.ғ.к, доцент

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
Қазақстан, Ақтөбе

***Түйіндеме.** Мақала мазмұнында барлық азаматтарды бірдей, тең құқылы деп танып, оларды болашақ өмірге бейімдеуге бағытталған инклюзивті білім берудің тарихи алғы шарттары, дамуында мүмкіндігі шектеулі тұлғаларға деген түрлі кезеңдердегі қоғамдық тарихи көзқарастардың қалыптасып дамуы туралы сөз етіледі.*

***Тірек сөздер:** инклюзивті білім беру, арнайы білім мен тәрбие, тарихи кезеңдер, мүмкіндігі шектеулі тұлғалар.*

***Аннотация.** В статье рассматриваются исторические предпосылки инклюзивного образования, направленные на признание равных прав всех граждан, адаптацию их к будущей жизни, а также развитие публичных исторических взглядов на разных этапах развития для людей с ограниченными возможностями.*

***Ключевые слова:** инклюзивное образование, специальное образование и воспитание, исторические периоды, лица с ограниченными физическими возможностями*

***Abstract.** The article discusses the historical background of inclusive education, aimed at recognizing the equal rights of all citizens, adapting them to their future lives, as well as developing and developing public historical views at different stages of development for people with disabilities.*

***Keywords:** inclusive education, special education and upbringing, historical periods, persons with disabilities*

Мемлекетіміздегі білім беру ұйымдарының басты міндеттерінің бірі – барлық азаматтарды бірдей, тең құқылы деп танып, олардың кез-келген ортада өздерін жайлы сезінуі үшін қолайлы атмосфера тудыра отырып, болашақ өмірге бейімдеу болып табылады.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Заңының 1-бабы, 21-4 тармақшасында **инклюзивті білім беру** – ерекше білім беру қажеттіліктері мен жеке-дара мүмкіндіктерін ескере отырып, барлық білім алушылар үшін білім алуға тең қолжетімділікті қамтамасыз ететін процесс деп көрсетілген [1].

Қазіргі таңда барша әлем жұртшылығының назарын өзіне аударып отырған бұл мәселе, балалардың жеке сұраныстары мен ерекшеліктеріне ортаның, отбасының қатысуымен білім беру үдерісіне толық қосуды қарастыратын инклюзивті білім беруді жүзеге асыруды көздейді. Осы жаһандық мәселеге әлем ғалымдары *«Инклюзивті білім беру дегеніміз – барлық балаларды, соның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім үрдісіне толық енгізу және әлеуметтік бейімдеуге, жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарамай, балаларды айыратын кедергілерді жоюға, ата-аналарын белсенділікке шақыруға, баланың түзету-педагогикалық және әлеуметтік мұқтаждықтарына арнайы қолдау, яғни, жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат»*, - деп анықтама береді.

Адамзатқа тән өркениет тарихында қоғамның әлеуметтік-мәдени дамуымен мүгедек жандардың біртіндеп қоғамның толыққанды мүшесі ретінде, өзін-өзі жетілдіруге мүмкіндік алуының негізі – *арнайы білім мен тәрбие негізінде* ғана дамытыла бастады.

Біз инклюзивті білім берудің тарихи алғы шарттары туралы сөз ету үшін, мүгедек немесе дамуында мүмкіндігі шектеулі тұлғаларға деген қоғамдық көзқарастың қалыптасып, даму жолына қысқаша тарихи сипаттама беруді жөн деп білдік.

Осы сөз етіліп отырған мәселеге орай мүгедек немесе дамуында мүмкіндігі шектеулі тұлғаларға деген түрлі кезеңдердегі қоғамдық тарихи көзқарастардың қалыптасып дамуы туралы ресейлік зерттеуші О.Б.Гудожникованың зерттеуінде және қазақстандық ізденуші Б.М.Мажиновтың арнайы педагогика саласынан (PhD) докторлық диссертациясы мазмұнында бірқатар мәліметтер сөз етіледі.

Жалпы талдаулар мен тұжырымдардан біз барлық тарихи кезеңдерге тән арнайы білім беру жүйесінің дамуы ең алдымен елдің *әлеуметтік-экономикалық жағдайымен, мемлекет пен қоғамның құндылықтық бағдарларымен, білім беру саласындағы мемлекеттік саясатпен, жалпы және арнайы білім беру саласының заңдастырылуымен, сонымен қатар арнайы педагогика, яки, медицина, психология және педагогиканың интеграцияланған білім саласы ретіндегі дефектология ғылымының дамуымен бірлікте*, тығыз байланыста жүзеге асқандығын айқын көреміз.

Бұл орайда біздің отандық ғалым Б.М.Мажинов өз зерттеуінде адамзат мәдениетінің бастауларында мүгедек немесе дамуында ауытқушылығы бар, мүмкіндігі шектеулі жандарға деген қоғамдық көзқарастың өте қатаң болғандығы туралы нақты тарихи деректер келтіре отырып баяндайды. Автор педагогика тарихынан белгілі ежелгі Спартада тіпті әлсіз, дәрменсіз балалардың қатаң түрде өлтірілуін мүгедек балаларға деген қисынды, мақсатқа лайықты көзқарас деп бағаланғандығын айта келіп, орыс мәдениетінде православ мәдениетінің, ал қазақтың көне түркілер әлемінен бастау алған дәстүрлі мәдениетінде, исламдық өркениетке тән көзқарастарда жетімдер мен жесірлерге, аса қамқорлықты қажет ететін жандарға деген мейірім мен қамқорлықтың айрықша болғандығын сөз етеді [2, 19-21б.].

Инклюзивті оқыту ісінің тарихына талдау жасау барысында біз үшін ресейлік автор Н.Н.Малофееваның педагогикалық жоғары оқу орындарының студенттеріне арнап жазылған «Специальное образование в меняющемся мире. Европа» атты оқу құралы айрықша қызығушылық тудырды. Автор бұл еңбегінде арнайы педагогикалық көмектің қалыптасу тарихына терең мазмұнды талдаулар жасай отырып, өзіндік көзқарас тұрғысынан бірқатар нақты кезеңдерді ажыратып көрсетуге талпынады. Еңбекте өмірде жүре пайда болатын мүмкіндігі шектеулі жандар мен туа біткен дамуында кемістігі бар балаларға деген ежелгі

дәуірден бастау алған Антикалық мемлекеттердегі қоғамдық көзқарастарды талдай келіп, автор: «Утрата взрослым гражданином слуха, речи или зрения обрекала его на частичную потерю правоспособности, но не лишала прежнего статуса, глухонемых же от рождения, наравне со слабоумными и сумасшедшими, римский закон признал для суда «мертвыми»! Отношение к ребенку-инвалиду со стороны античного общества, включая родителей и членов фамилии, строилось в согласии с архаичным обычаем – право на жизнь являлось привилегией, дающейся далеко не всем. Это представление будет поколеблено в эпоху императора Августа благодаря тому, что в недрах находившейся в зените своего могущества греко-римской цивилизации (63 до н.э. - 14 гг.) возникает иное миропонимание – христианство», - деп антикалық кезеңдегі мемлекеттің мүгедек балаларға деген қатаң көзқарасының болғандығы туралы жазады [3, 10 б.].

Ал ғалым О.Б.Гудожникова арнайы білім берудің ресейлік жүйесі мен оның модернизациялану бағыттары туралы мәселенің зерттеліп, анықталуындағы Ресей Білім беру Академиясының коррекциялық педагогика институты ғалымдарының үлесін ерекше айта келіп: «Анализ состояния отечественной системы специального образования и направлений ее модернизации дали ученые Института коррекционной педагогики РАО.

Наиболее значимыми являются исследования, проведенные под руководством академика РАО Малофеева Н.Н., разработавшего новый методологический подход к сравнительному анализу системы специального образования разных стран, основанный на сопоставлении аналогичных по содержанию этапов в развитии этих систем. В качестве инструментария использовались *периодизация эволюции* отношения государства и общества к инвалидам и аномальным детям и соотнесенная с ней периодизация развития национальных систем специального образования», - деп ғалымдар еңбегін жоғары бағалап, өзіндік пайымдауын жасайды және өз зерттеуінде арнайы өзіндік ерекше мәнге ие жаңа білім берудің дамып, қалыптасу кезеңдерін көрсетуде негіз етіп алады.

Бұл орайда О.Б.Гудожникова әлеуметтік-мәдени жүйеде академик Н.Н.Малофеева басшылығындағы ғалымдар тобының ресейлік ұлттық арнайы білім беру жүйесі эволюциясындағы *мүгедектер мен дамуында ауытқушылығы бар балаларды оқытудың бірнеше даму кезеңдерін* бірқатар елдердегі өзгерістермен салыстырмалы талдау негізінде анықтағандығын атап көрсетеді [4].

Біз де өз зерттеулерімізде осы автор еңбегінде көрініс тапқан ресейлік ғалымдар ұсынған арнайы білім беру ісінің қалыптасып, дамуының анықталған бес кезеңінің жүйесін басшылыққа аламыз. Атап айтқанда:

Первый период эволюции: от агрессии и нетерпимости к осознанию необходимости признания инвалидов. К этому периоду можно отнести отрезок европейской истории с VIII века до н.э. по XII век н.э. Если в Западной Европе первый факт заботы монарха об инвалидах приходится на XII век (Бавария, Франция), то в России аналогичные факты возникают в начале XVIII века (При Петре I были созданы светская система признания и первые законодательные акты).

Второй период эволюции: от осознания необходимости признания инвалидов к осознанию возможности обучения глухих и слепых детей; от приютов через опыт индивидуального обучения к первым специальным учебным заведениям. Для Западной Европы это период с XII по XVIII век, время эпох Возрождения и Просвещения. Второй период, протекавший в Европе 6 веков, в России начался на 5 веков позже и составил одно столетие.

Третий период эволюции: от осознания возможности обучения детей с сенсорными нарушениями к признанию права аномальных детей на образование, становлению системы специального образования. Этот период эволюции отношения государства и общества к лицам с психофизическими недостатками охватывает на Западе временной отрезок с конца XVIII века до начала XX века и характеризуется открытием первых специальных учебных заведений и появлением с начала XIX века первых законодательных актов о введении специального образования.

Четвертый период эволюции: от осознания необходимости специального образования для отдельных категорий детей с отклонениями в развитии к пониманию необходимости специального образования для всех, нуждающихся в нем. Развитие и дифференциация системы специального образования. Несмотря на существенные национальные различия, к началу XX века большинство западноевропейских стран создало систему специального образования, это было время принятия необходимых законодательных актов как для системы образования в целом, так и для закона о специальном образовании. Общими тенденциями развития системы специального образования для Западной Европы и СССР были структурное совершенствование этой системы, дифференциация, расширение охвата нуждающихся в специальной помощи детей. У системы специального образования в СССР были характерные особенности: отсутствие закона о специальном образовании, цензовый характер обучения в специальных школах, закрытость системы специальных школ и интернатов, недостаточность подготовленных дефектологических кадров, ограничение участия родителей и др. [5].

Пятый период эволюции: от равных прав к равным возможностям; от «институционализации» к интеграции. К этому периоду европейские государства оказались подготовленными *экономически, культурно, законодательно*. Идеи социальной и педагогической интеграции инвалидов в 70-е годы реализовывались в контексте развития открытого гражданского общества, либерально демократических реформ. Уже во второй половине XX века определились несколько основных тенденций образовательно-развивающей политики государств в отношении инвалидов и лиц с ОВЗ: расширение доступа к образованию (*widening participation*). Достигается за счет внедрения технических средств, организацию дистанционного образования для лиц с ОВЗ и инвалидов [6, 16-19 б.].

Бұл ресейлік зерттеулер мазмұнында көрініс тауып, ғылымда кеңінен қолдау тапқан тарихи салыстырмалы *кезеңдер* жүйесі бізге әлемдік арнайы педагогика (дефектология) тарихына тән әдіснамалық көзқарастар мен уақыт кесінділерінің (кезеңдер) жүйесін терең, нақты танып білуге және барша адамзат мәдениетіне ортақ түрлі тарихи кезеңдердегі мүмкіндігі шектеулі және мүгедек (кеміс, кемтар) тұлғаларға деген қоғамдық-әлеуметтік көзқарастардың қалыптасу ерекшелігін, ондағы өзгерістерді анық көруге мүмкіндіктер береді. Сонымен қатар, осы сөз етілген бұл кезеңдер мазмұны тек ресей ұлттық арнайы білім беру жүйесі үшін ғана емес, бүгінгі *біздің отандық арнайы педагогиканың жаңа бағыты инклюзивті білім берудің әдіснамалық негізін танымдағы тарихилық қағидасы арқылы зерттеп, зерделеуге жол ашады*, әрі барша адамзат мәдениетіне тән арнайы педагогика саласының қалыптасуындағы оның тарихи жүріп өткен жолын уақыт кесінділері тұрғысынан объективті бағалап, айқын көруге ықпал етеді.

Сонымен біз отандық және ресейлік ғалымдар пікірлері мен көзқарастарын қолдап, оларды өз еңбегімізде негізге ала отырып, түрлі тарихи кезеңде инклюзивті білім берудегі мүгедек және мүмкіндігі шектеулі адамдарға деген қарам-қатынас әр қоғам дамуы мен мәдениет, саясат пен әлеуметтік дамудың өзгерістері мен ерекшеліктеріне орай әр түрлі сипаттарға ие болып отырған деген тұжырымның дұрыс екендігіне көз жеткізе алдық. Дегенмен, біз бүгінгі отандық педагогикамыздың негізін құрайтын дәстүрлі қазақ педагогикасы тарихында балаға деген сүйіспеншілік пен дені сау ұрпақ сүйюдегі бабаларымыздың *«Жеті атаға дейін қыз алыспау»* қағидасынан және әлеуметтік тұрғыдан мұқтаж, аса қамқорлықты қажет ететін жандарға деген ұлттық болмысымызға және дүниетанымымызға тән көзқарастың тамыры халық ауыз әдебиетінен, фольклор туындыларынан, тарихи көркем әдеби шығармалардан бастау алатын адамилық-ізгілікті көзқарастар жүйесінен құралатындығын ескергеніміз жөн. Оған қазақ халқының жадында бүгінге дейін сақталған аңыз әңгімелер мен ертегілердегі, батырлар жырындағы жетімдер мен жесірлер, кемтар, мүгедек жандар мен қарттар және т.б. қамқорлыққа зәру адамдар тағдыры дәлел болады. Көбіне халықтық шығармаларда жарымжан, мүгедек жандар болмысы еңбекқор, қарапайым еңбек адамы ретінде жоғары бағаланады. Олардың еңбекке деген және адамдармен қарым-қатынастағы жоғары моральдық бейнелері суреттеледі.

Бүгінгі қоғамдағы жеке тұлға әлеуметтенуіндегі маңызды ұлттық құндылығымыз, әрі дүниені танудағы жетекші мәнге ие ислам діні қазақтар үшін адамгершілікті уағыздайтын жетімдер мен жесірлерге, кемтар, мүгедек жандар мен қарттарға тек қамқорлықты насихаттап, мұсылмандық парыз ретінде міндеттейтін қағида екендігіне еш талас жоқ.

Тұжырымдай келе айтқанда өзіміздің отандық ғылым теориясы мен тәжірибесінде аса қамқорлықты қажет ететін және жеке-дара мүмкіндіктерін ескере отырып, барлық білім алушылар үшін білім алуға тең қолжетімділікті қамтамасыз ететін мақсатты процесс инклюзивті білім берудің тарихи алғы шарттарын анықтап, ғылыми тұрғыдан негіздеу әлі де жан-жақты зерттеулер жүргізуді қажет ететін маңызды мәселенің бірі болып отыр.

ӘДЕБИЕТ

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III (24.11.2015 ж. өзгерістер мен толықтырулар енгізілген). <http://online.zakon.kz/>.

2. Мажинов Б.М. Жоғары оқу орындарында мүгедек студенттерге білім берудің ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттары. Философия док. (PhD). ...диссер. – Алматы. 2017. – 145 б.

3. Малофеев Н.Н. Специальное образование в меняющемся мире. Европа: Учеб. пособие для студентов пед. вузов. – М.: Просвещение, 2009. - 319 с.

4. Малофеев Н.Н. Базовые модели интегративного обучения. //Дефектология. - 2008. – №1. - С.71.

5. Малофеев Н.Н. Западноевропейский опыт сопровождения учащихся с особыми образовательными потребностями в условиях интегрированного обучения (по материалам Доклада Европейского агентства по развитию специального образования). //Дефектология. – 2005. - №5. - С.17.

6. Гудожникова О.Б. Социально-профессиональная адаптация обучающихся с ограниченными возможностями здоровья в условиях инклюзивного среднего профессионального образования. Диссер. ...канд. пед.наук. 13.00.01 - Общая педагогика, история педагогики и образования. – Томск, 2016 - 159 с.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ПЕДАГОГ МАМАНДАРДЫҢ КӘСІБИ ДАЯРЛЫҒЫ МЕН ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ

Есенғұлова М.Н. п.ғ.к., доцент

Кәрім А.А., Макеш Ф.Ж. магистранттар

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе мемлекеттік университеті

Қазақстан, Ақтөбе, ms.miko77@mail.ru

***Түйіндеме.** Берілген мақалада қазіргі кезде инклюзивті білім беру жағдайындағы педагогтардың бойынан табылатын құзыреттіліктер және кәсіби даярлығын қалыптастыру жолдары қарастырылады.*

***Тірек сөздер:** инклюзия, инклюзивті білім беру, кәсіби даярлық, кәсіби құзыреттіліктер*

***Аннотация.** В данной статье рассматриваются пути развития компетенций и профессиональной подготовки учителей в контексте инклюзивного образования.*

***Ключевые слова:** инклюзия, инклюзивное образование, профессиональная подготовка, профессиональная компетентность.*

***Abstract.** This article discusses ways to develop competencies and teacher training in the context of inclusive education.*

***Keywords:** inclusion, inclusive education, vocational training, professional competence.*

Елбасы Н.Назарбаевтың 2014 жылғы «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде,

бір болашақ» атты халыққа Жолдауында даму мүмкіндігі шектеулі адамдарға қолдау мен көмек көрсету мәселесіне арнайы тоқталғаны белгілі. Атап көрсетсек, «...мүмкіндігі шектеулі азаматтарымызға көбірек көңіл бөлу керек. Олар үшін Қазақстан кедергісіз аймаққа айналуға тиіс. Бізде аз емес, ондай адамдарға қамқорлық көрсетілуге тиіс – бұл өзіміздің және қоғам алдындағы біздің парызымыз. Бүкіл әлем осымен айналысады» - деген болатын. Бүгінгі бала – ертеңгі азамат. Сол азаматты балабақшадан бастап болашақ өмірге бейімдеу, дені сау адамдардың арасында өздерін жәйлі сезіну үшін қолайлы атмосфера қалыптастыру – білім беру ұйымдарының міндеті болып табылады.

Қазіргі кезде бүкіл әлем назарын аударып отырған мәселе балалардың жеке сұраныстары мен ерекшеліктеріне ортаның, отбасының қатысуымен білім беру үрдісіне толық қосуды қарастыратын инклюзивті білім беру. Инклюзив сөзі - латын тілінен аударғанда «өзімді қосқанда», ал, ағылшын тілінен аударғанда «араластырамын» деген мағынаны білдіреді.

Инклюзивті білім берудің мақсаты: даму мүмкіндігі шектеулі балаларды қалыпты балалармен бірге білім беру. Яғни адамның жынысына, дініне, шығу тегіне қарамастан тең құқылы жеке тұлға ретінде білім беру жүйесі болып табылады.

Инклюзивті білім беру жағдайында ағымдағы әлеуметтік-педагогикалық үрдістерді түсінетін жаңа тұжырымдамалық ойлау жүйесі бар педагогтарды дайындау қажеттілігі туындап отыр. Жұмысы тек дені сау балаларға ғана емес, сонымен қатар әр түрлі әлеуметтік факторларды, жақын айналадағыларының және әлеуметтенуінің ерекшеліктерін есепке ала отырып дамуында түрлі ауытқулары бар балаларға бағытталған жоғары білікті мектеп мұғалімдері аса қажет. Бұл жағдайдың маңыздылығы халықаралық және отандық құқықтық құжаттарда айқындалған. Мысалы, «Дүниежүзілік мүгедектік туралы баяндамада» инклюзивті білім беруді дамытуда жалпы білім беретін педагогтың арнайы дайындығы шешуші мәнге ие екендігі бекітілген. Берілген құжатта «Мемлекеттік жалпы мектеп мұғалімдерінің арнайы оқытылуы олардың сенімділігін нығайтып, мүгедек балаларды оқыту дағдыларын жақсартуы мүмкін» - делінген.

Көптеген жылдар бойы Қазақстанда ерекше білім беруді қажет ететін балаларды дамуындағы бұзылым деңгейлеріне байланысты оқыту мен түзету үшін қажетті жағдайлары бар арнайы (түзету) мектептерде жүзеге асырылды. Аталған мектептерде жұмыс істейтін педагогтар арнайы (дефектологиялық) білімі болды. Бұл жағдайда жалпы білім беретін мектептердегі мұғалімдерге арнайы білімнің қажеттілігі болған жоқ.

Білім берудегі педагог тұлғасы – білім алушыларына тек білім мен шеберлік беріп қоймай, оқушылардың адамгершілік тұлғасын қалыптастыратын, санасында адамдық құндылықты тәрбиелейтін тұлға. Педагог тұлғасы инклюзивті білім берудің басты мәселесі болып танылады. Педагог жоғары мәдениетке, рухани тұрақтылыққа және кәсіби біліктілікке ие болуы тиіс. Педагог тұлғасы мен оның басқару стилінің икемділігіне білім алушы топтардың ішіндегі психоэмоционалды атмосфера тәуелді, оқыту ортасы құрылып, қолайлы коммуникация, серіктестік пен ынтымақтастық ұстанымдары жүзеге асырылады. Инклюзия идеологиясын ендіре отырып оқытушы жоғары рухани ұстанымдарды басшылыққа алып отыруы керек. Ол адамгершілік қасиеттерін, толеранттылық, мейірімділік, жақсылық, инабаттылық, сабыр мен «қалыпты емес» адамдарға деген сыйластық танытуы қажет. Инклюзивті топ педагогы білім алушыларының дене, интеллектуалды, эмоционалды және рухани денсаулығына жауапты екендігін ұмытпауы тиіс. Сондықтан педагог әртүрлі білім алу үшін қолайлы микроклиматты тудыра алады. Ол – әділ болуы тиіс, білім алушыларды бөліп-жармай барлығына бірдей қарап, олардың өз күшіне деген сенімі мен өзіне деген құрметін нығайтып, күш-жігерлерін жетілдіруге мүмкіндік жасауы тиіс [2].

Мұндай қасиеттердің бірлігі педагогқа өзінің басты миссиясын атқаруға көмектеседі: үшінші мыңжылдық адамының интеллектуалды және рухани әлемін қалыптастыру. Жол нұсқаушы және «саналы, мәңгілік пен жақсылық» жаршысы болған мұғалімнің мұндай жоғары миссиясын тек өзінің адамгершілігі жоғары әрі саналы азамат қана орындай алмақ.

Қазіргі таңда, инклюзивті білім берудің енгізілуі жалпы білім беретін мектептердегі

педагогтардың кәсіби даярлығының жоғары деңгейде болуын талап етеді. Себебі, ерекше білім беруді қажет ететін баланы оқыту, тәрбиелеу және әлеуметтік ортаға бейімдеу барысы өте кәсіби шындалған және ыждағатты болуы тиіс. Ең алдымен, ерекше балаларды оқыту мен тәрбиелеуге қойылатын талаптар ауқымын кеңейтеді. Бұл дегеніміз:

- әртүрлі деңгейдегі бұзылыстары бар балалардың психофизикалық даму ерекшеліктерін;

- оларды оқытудағы арнайы әдіс-тәсілдерді білу;

- даму бұзылысының деңгейлеріне қарай оқу материалын бейімдеу тәсілдерін меңгеру;

- олардың білім беру процесінде өзара әрекеттесуін басқара білу;

- арнайы мамандарымен бірге отырып ерекше білім беру қажеттілігі бар балаға және оның отбасына психологиялық-педагогикалық қолдау және көмек көрсету болып табылады.

Болашақ жалпы білім беретін ұйымдардың педагогтарының кәсіби деңгейін арттыру мақсатында, қазіргі кезде ЖОО-дағы психологиялық-педагогикалық білім бағыттары бойынша «Инклюзивті білім беру» курсы енгізілді. Курс барысында ерекше білімді қажет ететін балаларды жалпы білім беретін мектептерде оқыту мен тәрбиелеу барысында қолданылатын нормативтік құжаттармен, заңдармен, оқытудың әдістері, оқытудағы бағдарламалары мен педагогқа қойылатын талаптарды меңгеріп шығады.

ӘДЕБИЕТ

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы ҚР президентінің 2010 жылғы 7 желтоқсандағы №1118 Жарғысы - Астана, 2010.

2. Краузе М.П. Дети с нарушениями развития: психологическая помощь родителям: Учеб.пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений/ М.: Издательский центр «Академия», 2006.-208б.

3. Мовкебаева З.А. Вопросы подготовки педагогических кадров в Республике Казахстан к работе в условиях инклюзивного образования. Педагогика и психология. - № 2 (15) – 2013. – С. 6-11.

4. Грачев Л.К. Программа социальной работы с семьями, имеющими детей-инвалидов. – М., 1992 ж.-345 б.

МЕКТЕПТЕ МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРҒА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕ ДЕФЕКТОЛОГТЫҢ РӨЛІ

Туребаева К.Ж. п.ғ.д., профессор

Кабакбаев Б.Н. магистрант

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе мемлекеттік университеті

Қазақстан, Ақтөбе

***Түйіндеме.** Берілген мақалада қазіргі уақытта мектепте мектепте мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім беруде дефектологтың рөлі қарастырылады.*

***Тірек сөздер:** психикалық дамуы тежелген балалар, инклюзивті білім беру, дефектолог.*

***Аннотация.** В данной статье обсуждается роль дефектолога в инклюзивном образовании для детей с ограниченными возможностями в школе сегодня.*

***Ключевые слова:** дети с задержкой психического развитием, инклюзивное образование, дефектолог.*

***Abstract.** This article discusses the role of a defectologist in inclusive education for children with disabilities at school today.*

***Keywords:** children mental retardation, inclusive education, defectolog.*

«Баланың психикалық даму деңгейі төмен болған сайын мұғалімнің білім деңгейі жоғарылай түсуі қажет» - деп атақты неміс педагог-дефектологы П.Шуман XX ғасырдың басында жазған екен. Арнайы педагогика тарихына германия, ерекше білім беруді қажет ететін (1812) балаларды оқытуға арналған саңырау-мылқаулардың Берлиндегі патшалық мектебінде алғашқы жалпы білім беретін мектеп мұғалімдерін даярлау курсы ашқан болып кірді. Ресейде педагог-дефектологтарды (сурдопедагог және логопедтерді) даярлау 1898 жылы Санкт-Петербург қаласында басталды. Бұл жердеде жылдық курстардың ашылуынан басталды, бірақ алдымен 200 жылдан артық энтузиастардың практикалық педагогикалық әрекеті қажет болды, оның ішінде тек педагогтар ғана болмай, сонымен қоса дәрігерлер, лингвистер, дін қызметкерлері болды. Бұл дамуында ауытқуы бар баланы оқытатын мұғалімнің қосымша арнайы кәсіби даярлығы болуын түсіндірді.

Бүгінгі күні ЖОО көбісі педагог-дефектологтар мен арнайы психологтарды кәсіби даярлау бағдарламаларын ұсынады. Педагог-дефектологтың кәсіби іс-әрекеті. Білім берудің модернизациясының қажетті шарттарының бірі болып, білім беру процесінің квалификациясы бар педагогикалық кадрлармен қамтамасыз ету саналады. Қазіргі мектепте оқытудың жаңа технологияларын жүзеге асыратын, шығармашылық ыңғай жасайтын, өзінің кәсіби әрекетінде жоғары нәтижелерге жетуге тырысатын маман керек.

Шапшаң өзгеріп жатқан дүниенің шарттары ҚР-ғы білім беруді қоғамның бүгінгі талаптарының деңгейіне қайта бағдар етуінің қажеттілігін анықтайды.

Арнайы білім беруді қажет ететін бала квалификациялық педагогикалық көмек алуға құқығы бар, оны тек арнайы дайындалған педагог-дефектолог біле алады.

Бүгінгі педагогикалық білім беру сәйкесетін педагогикалық мамандардың кең аумағына ие. Түзету педагогикалық іс-әрекет модельмен белгіленген өздік функционалды міндеттерін орындау үшін педагог-дефектолог белгіленген білімдер мен іскерліктерді, дағдылар мен сапалар және рухани байлығын игеру қажет. Көбісін ол өзінің болашақ іс-әрекетіне дайындалу процесінде меңгереді, басқаша айтқанда кәсіби біліктіліктің белгіленген деңгейін меңгереді, келешекте өз іс-әрекетін нәтижелі қолдануға көмектеседі.

Педагог-дефектологтың кәсіби біліктілігі педагог тұлғасы мен іс-әрекетін интегралды көп деңгейлі кәсіби маңызды мінездемесін белгілейді, нәтижелі кәсіби тәжірибесін көрсетеді.

Бірақ бір сәт даму мүмкіндігі шектеулі балалардың орнында болып көрейік, бізге қандай ауыр болса, оларға бізден аса ауыр. Сондықтан, даму мүмкіндігі шектеулі балалардың, мүгедек балалардың толық көлемде өмір сүруі үшін біздің еңбектенуіміз керек.

Қазіргі уақытта даму мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс жасаудағы өзекті мәселе - инклюзивтік білім беру. Инклюзивтік білім мүгедек балаға өзінің құқықтарын іске асыруға мүмкіндік береді. Көшеде өзінің жасындағы балалармен ойнап жүрген мектепке дейінгі жастағы балаға жақын жерден мектепке емес, ерекше жағдайдағы мектепке баратыны жөнінде қалай түсіндіруге болады. Инклюзивтік білім беру жүйесін, біз инклюзивті қоғамның дамуына тиімді механизмі болып табылады. Инклюзивті білім беру жүйесін дамыта отырып, біз инклюзивтік қоғам, яғни әрбір адам үшін қоғамды дамытуға жол ашамыз.

Инклюзивті білім беру мүмкіндігі шектеулі балаларға балабақша, мектеп, институт, мектепке дейінгі және мектеп өміріне толық көлемде қатысуына мүмкіндік береді. Инклюзивті білім беру мүмкіндігі шектеулі балаларды теңдікке, тең құқылы да ынтыландыру қорына ие.

Инклюзивті білім беру жүйесінің *мақсаты*:

- Қоғамның, көзқарасын өзгерту
- Жолдастарымен тіл табыса білуге үйрету
- Толық білім алуды ұйымдастыру
- Коршаған ортаға бейімдеу
- Дені сау балалармен тең ұстау
- Өз-өзіне сенімін арттыру

Жүзеге асу жолдары:

- Коррекционды сыныптар
- Техникалық құралдар мен жабдықтар
- Педагогикалық-психологиялық консилиум
- Дефектолог жұмысы
- Логопед жұмысы
- Педагогикалық-психологиялық коррекциалық кабинет

Инклюзивті білім беру пайдасын білгізетін фактілер, ол аталған бағытта білім беруде жалпы білім беретін мектеп *мүмкіндіктері*:

- Сабақ үстінде берілген тапсырманы түсіндіруге
- Оқушылардың селқостығына
- Сабақ үстінде сыныпта тыныштықты орнату барысында қаталдық танытуға
- Жаттығулармен, соның ішінде катемен жұмыс, оқу дәптерлерімен жұмыс жасау

және басқа да «отыратын жұмыстар» жасатуға

- Бір мезгілде жаңа материалды үлкен мөлшерде түсіндіруге
- Бағалауға байланысты стресска
- Оқушыларды «мүмкіндіктеріне» байланысты топқа бөлуге
- Үлкен талантты оқушыларды әдістемесін жиі қолдануға
- Стандарттық тестілеуге жол бермеуі қажет.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытуда жалпы білім беретін мектептен дефектологтың атқаратын рөлі туралы айта кететін болсақ, дефектолог-мұғалімнің көмегі өте маңызды. Дефектолог-мұғалім пәндік материалдарды меңгерту үшін түзету-дамыту сабақтарын, оқу материалын алдын - ала меңгеруді қадағалайды.

Дефектологтың мақсаты:

1. Мүмкіндігі шектеулі балаларға уақытылы көмек көрсету.
2. Оқушылардың дүниетанымдық деңгейін байыту, қоршаған орта құбылыстары мен заттар туралы түсініктерін қалыптастыру.
3. Көмек берудің әдістері мен түрлерін қолданыуы жайында ата-аналармен байланыста болу.

Міндеті:

1. Дамуында ауытқушылығы бар балаларды оқыту, тәрбиелеу, түзеу жөніндегі шешімдерді жас ерекшелігіне байланысты қолдану.
2. Мүмкіндігі шектеулі балаларға ерте коррекциялық көмек көрсету.

Күтілетін нәтиже:

1. Психофизиологиялық мүмкіндік дамиды.
2. Оқудағы қиындықтары жойылады, өз ойларын жеткізе алады.
3. Әлеуметтік-адамгершілік қасиеттері дамиды, жағымды мінез-құлық қалыптасады.

Өмірге құштарлығы артады.

Барлық бала тең дәрежеде және өз мүмкіндігінше білім алуы тиіс. Инклюзивті білім беру даму мүмкіндігі шектеулі балаларға қоршаған орта мен жалпы қоғам алдында тең құқылы болуға қолдау көрсетеді. Мектеп тек білім беру қызметін ғана атқармай, бала дамуында тәрбие берудің де негізгі саласы болып табылуы тиіс.

Балаға аяушылық, мүсіркеушілік факторлары керек емес, ол балаларға адамгершілік, еңбексүйгіштік, өмірге құштарлық, қоршаған ортаны сүю, адамдарға өшпенділікпен емес, махаббатпен қарап, тіл табыса алуға үйретуіміз қажет. Басқа дені сау балалар қол жеткізе алатын мүмкіндік ол балалардың да қолынан келетінін баса түсіндіруіміз қажет. Ал осы жағдайларды басты назарға алып, түзету көмегін беретін дефектолог-мұғалім жалпы білім беретін мектептің мұғалімдерге нұсқаушы болуы керек. Инклюзивті білім беру барлық балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім беру үрдісінің дамуы. Сондықтан да мұғалім-дефектолог мүмкіндігі шектеулі балалардың қалыптасуына, өз бетімен өмір сүруіне бағыт-бағдар беруі тиіс. Алдымен баланың даму ерекшелігін анықтайтын тесттер арқылы ойлаудың, қиялы мен зейіннің тұрақтылығын анықтау қажет. Ол үшін жалпы білім беретін мектептер ПМПК қорытындысы бойынша көрсетілген, баланың деңгейіне қарай жеңілдетілген бағдарламамен тәрбиелеуі және оқытуы тиіс. Жалпы білім беретін мектептер, сол мектептің арнайы педагогтары оқытатын білімі мен тәрбие үрдісі мүмкіндігі шектеулі балалар үшін «Өмірлік орнын толтырудың» тәрбие институты болуы керек. Оны оқуға, жазуға, есепке, еңбектенуге, мәдени тәртіп ережелерін үйреніп, әртүрлі әрекетке икемділігін қалыптастыру маңызды болып саналады.

Әрбір педагог, ата-ана, жалпы адамдар даму мүмкіндігі шектеулі балаларға көмектесіп, олардың өмірде өз орнын табуына жағдай жасауы керек. Бұл балалар үшін білім мазмұнын дидактикалық ойындар, түрлі көрнекі құралдар арқылы қалыптастыру өте маңызды болып саналады. Баланың танымын алғашқы күннен бастап дамыту құралы да, балада оқу мен білімнің, тәрбиенің негізін қалыптастыратын да ойын әрекеті болып саналады. Қай ғалымды алмайық өздерінің ойын туралы еңбектерінде: «Ойын баланың жетекші әрекеті» деген сипаттама береді, өйткені ойын баланы ақыл-ой жағынан да, дене жағынан да алға жетелеп, дамытады. Баланың ойын өрбітіп, бойын өсіреді. Баланың ақыл-ойын жүйелеу, ойлау қабілетін жетілдіру, дәлдікке үйрету, шындыққа тәрбиелеу мақсатында компьютерлік сауаттылыққа баулу-бүгінгі күн талабы. Соған сәйкес түрлі компьютерлік ойындар бар.

Даму мүмкіндігі шектеулі балалармен ұйымдастырылған ойын түрлері, балалардың сөйлеу тілінің қалыптасуына зор ықпалын тигізеді. Қорыта айтқанда жас нәрестенің дені сау болса, отбасына зор қуаныш пен бақыт әкеледі. Мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуметтік - тұрмыстық өмірге бейімделуі толық қалыптастырып, қоғам өміріне толыққанды енуге мүмкіндік беретін адамгершілік қасиеттерін қалыптастырумыз керек. Жалпы білім беретін мектепте даму мүмкіндігі шектеулі балаларға қолайлы жағдай жасалуы тиіс. Елімізде өркениетті қоғам құру үшін, тәрбиелі дені сау азаматтарды көп болып тәрбиелеуіміз керек.

Жас ұрпақты тәрбиелеуде, оның бойындағы туа біткен табиғи мүмкіндіктерін дамыту, бағалау, сенім, үлгі көрсету, талап ету арқылы жауапкершілігін жетілдіруге, ынтымақтастық педагогикасын пайдалану арқылы жеке тұлғаны қалыптастыру дефектолог маманының негізгі мақсаты деп ойлаймын.

ӘДЕБИЕТ

1. Қазақстан Республикасындағы Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Астана. 2010

2. «ӨРЛЕУ» БАҰО» АҚ филиалы «Батыс Қазақстан облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты»// Инклюзивтік білім беру жағдайында мектеп жасына дейінгі мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтендіру.

3. Саламанская декларация и рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, принятые Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество, Саламанка, Испания, 7-10 июня 1994 г.

4. Грозная Н.С. Инклюзивное образование за рубежом. От мечты к реальности // Синдром Дауна XXI век. 2011 №1. С.34–41.

5. Қазақстандағы инклюзивті білім // egov.kz мемлекеттік порталы.

6. Каримова Р.Б. Основные проблемы и задачи инклюзивного образования в РК // Журнал «Открытая школа»

7. Ахмедалиева Д.У. Мүмкіндіктері шектеулі балалармен жұмысты ұйымдастыру // Әлеуметтік педагог. - 2010. - №1 - 15-17б.

8. Алферова Г.В. Новые подходы к коррекционно-развивающей работе с детьми с ограниченными возможностями здоровья. Дефектология - 2008- №3.

9. Алипкалиева Г.Б. Инклюзивтік білім беру жағдайында мектеп жасына дейінгі мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтендіру

10. Инклюзивті білім беру жағдайында даму мүмкіндігі шектеулі оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің ұйымдастырылуы // «Открытая школа» журналы. №7(128) 9 2013

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ТҮЗЕТУ ПӘНДЕРІН ОҚЫТУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Туретаева Г.И., п.ғ.к., доцент

Дуйсенбаева Р.Д., магистрант

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
Қазақстан, Ақтөбе

***Түйіндеме.** Мақалада инклюзивті білім беретін арнайы сыныптардағы оқушылардағы кездесетін ауытқу түрлері, түзету пәндерін оқыту ерекшеліктері қарастырылады.*

***Тірек сөздер:** инклюзивті білім, мүмкіндігі шектеулі бала, әлеуметтік қолдау, педагогика, принциптер, ақпараттық технология, дискриминация*

***Аннотация.** В статье рассматриваются специальные виды отклонений, встречающихся у школьников в классах инклюзивного образования, особенности преподавания коррекционных дисциплин.*

***Ключевые слова:** инклюзивное образование, дети с ограниченными возможностями социальная поддержка, педагогика, принципы, информационные технологии, дискриминация.*

***Abstract.** The article deals with special types of deviations occurring in schoolchildren in the classes of inclusive education, the features of teaching correctional disciplines.*

***Keywords:** inclusive education, children with disabilities social support, pedagogy, principles, information technology, discrimination,*

Қазіргі таңда барлық әлем жұртшылығының назарын аударып отырған мәселе балалардың жеке сұраныстары мен ерекшеліктеріне ортаның, отбасының қатысуымен білім беру үрдісіне толық қосуды қарастыратын инклюзивті білім беру. Осы жаһандық мәселеге әлем ғалымдары мынадай анықтама береді: инклюзивтік білім беру дегеніміз - барлық балаларды, соның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім үрдісіне толық

енгізу және әлеуметтік бейімдеуге, жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарамай, балаларды айыратын кедергілерді жоюға, ата-аналарын белсенділікке шақыруға, баланың түзеу-педагогикалық және әлеуметтік мұқтаждықтарын арнайы қолдау, қоршаған ортаның балаларды жас ерекшелігіне және білімдік қажеттіліктеріне бейімделуіне жағдай қалыптастыру, яғни жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат [1].

Инклюзивті білім беру - жалпы орта мектептерде мүмкіндігі шектеулі балаларды дені сау балалармен бірге оқытуды көздейді.

Инклюзивтік білім беру негізінде – барлық адамдарға тең қарым- қатынас; балалар арасында дискриминацияны болдырмау; арнайы білім беруді қажет ететін балаларға арнайы жағдай жасау.

Мемлекетіміздің әрбір азаматы – ұлттық құндылық, әрбір баласы – еліміздің ертеңі екенін ескерсек, әрбір мүмкіндігі шектеулі оқушының сапалы білім алып, азамат болып қалыптасуына жағдай жасау міндетіміз болып табылады. Мүмкіндігі шектеулі бір оқушының болса да білім сапасының жоғарылауы, ұлтымыздың саналы келешегіне қазіргі уақыттан бастап жинақталынып жатқан қоры деп түсінуіміз қажет.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауында «Қамқорлығында мүмкіндігі шектеулі балалары бар отбасыларға ерекше көңіл бөлінуі тиіс. Үкімет БЦП диагнозы бар балаларға медициналық және әлеуметтік қолдау көрсетуді жақсарту үшін шаралар қабылдауы керек. Біз ерекше қажеттіліктері бар адамдар үшін бірдей мүмкіндік жасауға міндеттіміз.» - деп атап көрсетті [2]

Бәсекелестік өмір сүрудің басты шарты болып отырға өзгермелі кезеңде білім беру жүйесіне қойылатын талаптар да күшейіп отыр.

Сонымен, инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс жүргізетін мектептерде білім мазмұнын үш түрлі бағдарлама бойынша реттеген абзал. Атап айтқанда:жалпы мектептерге арналған типтік оқу бағдарламалары; мүмкіндігі шектеулі балалардың ақаулық типтеріне сәйкес арнаулы білім беру бағытындағы оқу бағдарламалары; мүмкіндігі шектеулі балалардың психофизикалық ерекшеліктерін есепке ала отырып әзірленетін оқытудың жеке бағдарламасы.

Қазіргі статистика деректері бойынша, Қазақстанда 44 574 мүгедек бала есепте тұр, бұл еліміздегі бүлдіршіндердің 1,2 пайызын құрайды. Олардың ішінде 10 мыңға жуығына церебральды сал ауруы (ЦСА) диагнозы қойылған.

Әлем аралық жоба «Барлығының мүмкіндіктерін дамыту», бағыты бойынша Ақтөбе қаласындағы №17 «Шұғыла» мектепке дейінгі ұйымы 2004 жылдың тамыз айынан «Ерекше қамқорлықты қажет ететін балаларға жалпы білімдендіруді енгізу» деген тақырыпта ізденіс-зерттеу жұмыстарын жүргізген болатын. Сол жылы экспериментке 2-топтан құралған балалар қамтылса, қазіргі таңда барлық топтарда ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар қамту мүмкіндігі туып отыр.

Өкінішке орай мүмкіндіктері шектеулі балалардың санының өсуіне байланысты Ақтөбе қаласында № 2 ПМПК мемлекеттік мекемесі ашылды.

Ақтөбе қаласының Алматы ауданы бойынша жалпы білім беретін мектептерде 185 мүмкіндігі шектеулі бала инклюзивті білім беру бағыты бойынша білім алууда.

Инклюзивті оқыту – барлық балалардың мұқтаждықтарын ескеретін, ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдісінің дамуы, балалардың оқу үрдісіндегі қажеттіліктерін қанағаттандырып, оқыту мен сабақ берудің жаңа бағытын өңдеуге талпындырады. Егер инклюзивті оқыту мен сабақ беруге енгізілген өзгерістері тиімді болса, онда ерекше қажеттіліктері бар балалардың жағдайлары да өзгереді. Инклюзивті оқытуды ұйымдастырған мектептерде оқыған балалар адам құқығы туралы білім алуға мүмкіншілік алады, өйткені олар бір - бірімен қарым - қатынас жасауға, танып білуге, қабылдауға үйренеді.

Жалпы білім беру мектептерінде инклюзивті оқытудың негізгі принциптері: адам құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктерімен анықталады;

әрбір оқушы үшін жетістікке жету - өзінің мүмкіндігіне қарай орындай алатын әрекетін жүзеге асыру; жан - жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді т.б.қағидаларына сүйене отырып оқу-тәрбие үрдісін жүзеге асырады.

Мүмкіндігі шектеулі балалардың инклюзивті сыныптарға қабылдануы нормативтік нұсқамалармен айқындалған. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2013 жылғы 17 мамырдағы № 499 «Жалпы білім беру ұйымдары (бастауыш, негізгі орта және жалпы орта) қызметінің үлгілік қағидаларының» қаулысымен бекітілген 18) тармақшасына сәйкес, ата-аналардың немесе өзге де заңды өкілдердің мүдделерін ескере отырып, жергілікті білім беруді басқару органдарымен келісім бойынша білім беру ұйымдарында даму мүмкіндігі шектеулі балалармен дені сау балалардың бірлесіп оқытын сыныптары (бір сыныпта даму мүмкіндігі шектеулі екі баладан артық оқытылмауы тиіс) немесе арнайы білім беру ұйымдарының үлгілік қағидаларында көрсетілген толымдылыққа сәйкес бұзушылық түрлері бойынша арнайы сыныптар ашу жоспарланған. Инклюзивті білім беретін арнайы сыныптар оқушылардағы ауытқу түрлері бойынша сараланған, яғни:

- есту қабілеті бұзылған балаларға арналған (ішінара естімейтін, сөйлеу қабілеті қиын, бірақ есту құралының көмегімен сөздік қорын өз бетінше жинақтау мүмкіндігін сақтайтын балалар);

- көру қабілеті бұзылған балаларға арналған (көру өткірлігі ерекше төмендеген нашар көретін 0,05 – 0,5-ке дейін оптикалық түзетілген балалар);

- ауыр тіл кемістігі бар балаларға арналған (балалардың сөйлеу қатынасын шектейтін ауызша және жазбаша сөйлеу қабілетінің тұрақты бұзылысы, яғни сөйлеу тілінің қарым-қатынас қызметі бұзылған балалар);

- тірек-қимыл аппаратында бұзылысы бар балаларға арналған (қимыл-қозғалысының жартылай немесе толық бұзылысы);

- психикалық дамуы тежелген (ПДТ) балаларға арналған (психикалық дамуының қалыпты жағдайдан ауытқуы, яғни органикалық минималды зақымдары немесе орталық жүйке жүйесінің функционалдық кемшілігі бар, сондай-ақ, ұзақ уақыт бойы әлеуметтік депривация жағдайында болған балалар);

- зияты зақымдалған балаларға арналған (танымдық әрекеттерінің тұрақты бұзылыстары, яғни ақыл-ой кемшілігінің жеңіл және орташа түрі) жүзеге асырылады.

Инклюзивті сыныптардағы оқу үдерісі Қазақстан Республикасының білім беру ұйымдарына қойылатын талаптарына сәйкес жүргізіледі.[3;5]

Дамуында ауытқуы бар балалардағы түзету-дамыту жұмыстары үшін арнайы мамандандырылған немесе бейіндендірілген компьютерлік бағдарламаларды қолдану ұсынылады. Оларды қолдану тиімділігі дефектологтың кәсіби құзыреттілігі мен жаңа мүмкіндіктерді қолдану дағдысына байланысты. Сондай-ақ мұғалім жаңа инновациялық технологияларды енгізуде балалардың мотивациясын жоғарылатып, психологиялық қолайлы жағдайлар туғыза білуі шарт.

Инклюзивті білім беру жағдайында түзету пәндерін оқытуды ұйымдастырудың басым міндеті - балалардың өздері үйренген негізгі технология мен есептеуіш технологияны оқыту емес, олардың өмір сүру ортасына кешенді түрленген, баланың белсенді шағармашылық әрекетін дамытуда жаңа ғылыми негізделген құралдарды енгізу.

Бұл, инклюзивті оқыту - оқушылардың тең құқығын анықтайды және ұжым іс-әрекетіне қатысуға, адамдармен қарым-қатынасына қажетті қабілеттілікті дамытуға мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасында әрбір мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік ортаға бейімдеуде көптеген нәтижелі істер жүзеге асырылуда, мысалы мүмкіндігі шектеулі балалардың категориясына байланысты арнайы білім беретін мекемелер мен сауықтыру орталықтары ашылып өз жұмыстарын жүргізуде. Инклюзивті оқыту арқылы барлық балалардың мұқтаждықтарын ескеріп, ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдісін дамытуға болады. Мұндай оқыту түрі арнаулы білім беру жүйесінде дәстүрлі түрде қалыптасқан және даму үстіндегі формаларды

ығыстырмайды, қайта жақындатады. Инклюзивті бағыт арқылы мүмкіндігі шектеулі балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру мүмкіншілігін қалыптастырады. Осы бағытты білім беру жүйесіне енгізу арқылы оқушыларды адамгершілікке, ізгілікке, қайырымдылыққа тәрбиелей аламыз.

ӘДЕБИЕТ

1. Руководящие принципы политики в области инклюзивного образования. Париж, ЮНЕСКО, 2009г

2. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы: «Сындарлы қоғамдық диалог-қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» 02.09.2019.

3. Инклюзивті білім беруді жүзеге асыратын білім беру ұйымдарында және арнайы білім беру ұйымдарында 2014-2015 оқу жылының бастамасы туралы / Әдістемелік нұсқау хат. Астана 2014.

ЦИФРЛЫҚ ДӘУІРДЕГІ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ

Бахтиярова Г.Р., п.ғ.к., доцент

Сағадатов Р.Т., Тоғайбай А.С., магистранттар

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
Қазақстан, Ақтөбе

***Түйіндеме.** Мақалада цифрлық дәуірдегі инклюзивті білім берудің қалыптасқан жағдайы және қазіргі уақыттың әлемдік талаптары мен инклюзивті білім қағидаларының сабақтастығы талданған.*

***Тірек сөздер:** цифрлық дәуір, педагогика, инклюзивті білім беру, адамгершілік, біріккен ұлттар ұйымы, сапалы білім беру*

***Аннотация.** В статье проанализированы сложившаяся ситуация инклюзивного образования в цифровую эпоху и преобладающие мировые требования современного времени и принципов инклюзивного образования*

***Ключевые слова:** цифровой век, педагогика, инклюзивное образование, гуманность, организация объединенных наций, качественное образование*

***Abstract.** The article analyzes the current situation of inclusive education in the digital age and the continuity of the world requirements of modern times and the principles of inclusive education*

***Keywords:** digital age, pedagogy, inclusive education, humanity, organization of united nations, quality education*

Қазіргі уақытта кез келген ғылым саласының цифрлық дәуірде қайта зерделенуі заңды құбылыс. Осы орайда адамды тәрбиенің тікелей «объектісі» және «субъектісі» ретінде қарастыратын педагогиканың және инклюзивті білім беруді төртінші индустриялық төңкеріс (Клаус Шуаб) және технократиялық (Збигнев Бжезинский) заманда немесе ақпараттық қоғам мен байланыс қоғамында жаңа қырынан танылуының маңыздылығы жоғары.

Әлем елдерінің ішінде бағалаудың барлық көрсеткіштері бойынша көшбастап тұрған Ұлыбритания, Австралия, Канада секілді елдердің ғалымдарынан құралған авторлардың тобы (Ширли Агостиньо, Элен Битэм, Сью Беннетт, Люсила Карвальо, Грайе Конол, Джеймс Дэльзиэль, Сара де Фрейтас, Рэйчел Хелен Эллауэй, Питер Гудьер, Дерек Хардинг, Барри Харпер, Джон Г.Хедберг, Брюс Ингрэхэм, Кристофер Р.Джонс, Дженнифер Джонс, Агнес Кукульска Хульме және т.б.) педагогиканың дәл қазіргі уақыт шеңберіндегі қызметін қайтадан жан-жақты зерттей келіп «Педагогиканы цифрлық дәуірде қайта зерделеу» атты еңбегін ұсынды [1, 10-16-б.].

Педагогиканың қайта зерделеуде біз педагогиканың осы уақыттағы өзекті мәселесі инклюзивті білім беру екендігін ескергеніміз жөн. Инклюзивті білім берудегі негізгі қағидалар ғылыми айналымды келесідей беріліп келеді:

1. Адамның құндылығы оның қабілеттері мен жетістіктеріне байланысты емес;
2. Әрбір адам сезінуге және ойлауға қабілетті;
3. Әрбір адам сөйлесуге және естуге құқылы;
4. Барлық адамдар бір-біріне мұқтаж;
5. Шынайы білім нақты қарым-қатынас контексінде ғана жүзеге асырылуы мүмкін;
6. Барлық адамдар құрдастар мен замандастарының қолдауын және достығын қажет етеді;
7. Барлық білім алушылар үшін прогреске қол жеткізу мүмкін емес;
8. Әртүрлілік адам өмірінің барлық жақтарын күшейтеді [2].

Жоғарыда аталған инклюзивті білім бердің негізгі ұстанымдары бүгінгі күні яғни цифрлық дәуірдің негізгі өзгерістерімен сәйкес келеді.

Бірінші, біріккен ұлттар ұйымының әлемдік деңгейдегі проблемалар деп анықтаған мәселелерде инклюзивті білім қарастырылған. Аталған ұйымның 2030 жылға дейінгі тұрақты даму мақсаттарының төртіншісі – сапалы білім беру (барлығын қамтитын әділ, сапалы білім беруді қамтамасыз ету және өмір бойы білім алу мүмкіндігін қолдау). Осы мақсатқа жетудегі міндет «Балалардың мүдделерін, мүгедектердің ерекше қажеттіліктерін және гендерлік аспектілерді ескеретін білім ордаларын құру және жетілдіру, сондай-ақ, барлығына бірдей қауіпсіз, зорлықтан және әлеуметтік тосқауылдардан азат және тиімді білім алу ортасын қамтамасыз ету» деп көрсетілген. Сонымен қоса, БҰҰ тұрақты даму мақсаттарының оныншысы – теңсіздікті қысқарту. Бұндағы негізгі міндеттердің бірі 2030 жылға дейін жасына, жынысына, мүгедектігіне, ұлтына, этникалық ерекшеліктеріне, шығу тегіне, дініне және экономикалық немесе басқа мәртебесіне қарамастан, барлық адамдардың әлеуметтік, экономкалық және саяси өмірге белсенді түрде араласуын заңнамалық түрде қолдау және ынталандыру. Ендеше, инклюзивті білімнің бүгінде әлемдік мәселелерді мектеп жасынан шешу механизімі десек қателеспейміз [3.10-б].

Екінші, төртінші индустриялық революцияның салдарының бірі адами қарым-қатынастың мүлдем болмау қаупі. Инклюзивті білім беру әлемдегі кез-келген техникалық, индустриялық өзгерістер мен алпауыт сын-қатерлерді адам баласы болып жеңуге үлкен мүмкіндіктер тудырады. Себебі аталған уақытта ең маңызды ресурс жеке тұлғаның адами қарым-қатынасты үйренуінің маңыздылығы, оның дәл қазіргі қоғамдағы қажеттілігі туралы дүниежүзілік Давос экономикалық форумының президенті Клаус Швабтың «Төртінші индустриялық революция» атты еңбегінің толық бір «Адами қарым-қатынас» деп аталатын бөлімінде көрсетілуін ескергеніміз жөн. Автор Мичиган штаты университетінің ғылыми топтары мен Массачусетс технологиялық институтының зерттеушісі келтірген факторға сүйеніп қазіргі жасөспірімдердің өздерінің арасындағы, отбасымен, туғандарымен, жалпы адамдармен бетпе бет сөйлесудің, сұхбаттасудың амал әрекеттерін білмегендіктен қарым-қатынасқа түспейтіндігін атап көрсетеді де, цифрлық технологиялар бой ұрған тұста әлеуметтік байланыстармен тығыз, жанды қарым-қатынастарды жүзеге асыратын адам болып қалыптасу жастар үшін ең басты қажеттілік деп тұжырымдайды [4, 107-б.].

Үшінші, инклюзивті білім беру тұтас жүйе ретінде тұлғаның бойындағы мейірімділік сезімдерін қалыптастырып, гуманистік көзқараспен әлеуметтенуіне ықпал жасайды. Тәрбие мәселелерін философиялық тұрғыдан таныған Жан-Жак Руссо өркениетті адамның қатыгездігі туралы «өркениетті қоғамда адам өзін-өзі жақсы көреді және мейірімділік сезімін жоғалтады» деп баса айтып көрсетеді [5, 138-б.]. Бұл ойдың дәлелін бүгінде қоғамдағы қалыптасқан жағдайлардан көре аламыз. Бұл орайда ең алдымен адамдардың бойында адамгершілік тәрбиенің, барлық адамдардың бір деп танудың маңыздылығын ұғынуымыз қажет. Адамгершілік пен адамдардың бір-біріне деген сүйіспеншілігі жасанды интеллекттің адамдар қолданысына енгеннен бастап, адамдардың барлық осы дүниедегі тіршілік иесінен (жасанды интеллект, интернет, робот, техника) айыратын негізгі артықшылығы.

Қорыта айтқанда бүгінде адамдық пен адамгершілік қасиеттер адамның болмысын сақтап қалудың бірден бір имунитеті. Бұнымен біздің айтпағымыз, қазіргі цифрлық дәуірде инклюзивті білім беретін балабақшаларға, жалпы мектептерге, колледждерге ақпараттық-кеңестік және оқу-әдістемелік қолдау көрсету инклюзивті білім беруді дамытудың маңызды міндеттерінің бірі болып табылады.

ӘДЕБИЕТ

- 1 Э.Битэм, Р.Шарп. Педагогиканы цифрлық дәуірде қайта зерделеу. XXI ғасырдағы оқыту дизайны. – Алматы: Ұлттық аударма бюросы қоғамдық қоры. – 2019. - 328 б.
2. Международное информационное агентство «Россия сегодня» (МИА «Россия сегодня») <https://ria.ru/20090917/185408867.html>
3. Тұрақты даму мақсаттары. - Экономикалық зерттеулер институты АҚ
4. Ш.Клаус Төртінші индустриялық революция. – Алматы: Ұлттық аударма бюросы қоғамдық қоры, 2018 – 200 б.
5. Хесс Р. Философияның тандаулы 25 кітабы. – Алматы: Ұлттық аударма бюросы қоғамдық қоры, 2018 – 360 б.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ТҰЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Иманчиев Ж.Е. PhD

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
Қазақстан, Ақтөбе, imanchiev_je@mail.ru

***Түйіндеме.** Мақалада инклюзивті білім беру жағдайында ересек адамдардың тұлғасын қалыптастыру үшін Ноулздің андрогоикалық қағидаларына негізделген әдістеме ұсынылған. Ноулздің андрогоикалық қағидаларының маңызы – бұл ересек адамның өз ісін жоспарлауы, өз бетімен саналы түрде тәжірибе алмасуы. Ересек адамның негізгі мақсаты – бұл өз кәсіби іс-әрекетінде сәтті болу. Сондықтан да, біз ұсынып отырған «Сәттілігің өз қолыңда», «Мансап технологиясы» әдістемелердің тиімділігі андрогоикалық қағидаларды ескеу арқылы инклюзивті білім беру жағдайында тиімділігі өте жоғары. «Сәттілігің өз қолыңда» атты кәсіби мәнді сапаларды дамыту бағдарламасының жалпы модулі күрделілігі әр түрлі деңгейдегі алғы дағдыларды меңгеру бойынша бес модульден тұрады. Бағдарлама мақсаты – өзінің және өзгелерді, топтағы процестерді тану сферасын кеңейту арқылы тұлғаның өсуі. Бәсекеге қабілеттілікті арттыру шеңберінде түлек тұлғасына «еңбек нарығының» талаптары және жұмысқа сәтті тұру үшін тұлғаның қажетті сапаларын және қасиеттері туралы ақпарат беру мақсатында «Мансап технологиясы» семинар-практикумы өткізіледі.*

***Тірек сөздер:** инклюзивті білім беру, андрогоика, ересек адамдар, тұлғаны дамыту, мансап*

Аннотация. В статье предложена методика развития личности взрослых в условиях инклюзивного образования на основе андрогогических принципов Ноулза. Эти принципы важны в психологии тем, что каждый шаг взрослого является запланированным, взрослые совершают сознательный обмен опытом в целях обеспечения успешности своей профессиональной деятельности. Таким образом, предложенные нами методики "Твоя успешность – в твоих руках", "Технология карьеры" являются весьма эффективными в условиях инклюзивного образования, поскольку здесь применяются и учитываются андрогогические принципы Ноулза. "Твоя успешность – в твоих руках" состоит из пяти модулей, направленных на развитие разных умений и навыков и различной степени сложности. Цель программы – развитие личности за счет познания себя и других, расширения сферы познания групповых процессов. В рамках повышения конкурентноспособности и информированности выпускника о требованиях современного рынка труда, успешного устройства на работу предлагается семинар -парктикум «Технология карьеры».

Ключевые слова: инклюзивное образование, андрогогика, взрослые, развитие личности, карьера.

Abstract. The article proposes a methodology for the development of adult personality in an inclusive education based on the andrological principles of Knowles. These principles are important in psychology in that each adult step is planned, adults make a conscious exchange of experience in order to ensure the success of their professional activities. Thus, the methods proposed by us "Your success is in your hands", "Career technology" are very effective in conditions of inclusive education, since Knowles's androgynous principles are applied and taken into account here. "Your success is in your hands" consists of five modules aimed at developing different skills and varying degrees of complexity. The goal of the program is the development of the personality by knowing oneself and others, expanding the scope of knowledge of group processes. In the framework of increasing the competitiveness and awareness of the graduate about the requirements of the modern labor market, successful job placement, a seminar-workshop "Career Technology" is proposed.

Keywords: inclusive education, andrography, adults, personal development, career.

Қазіргі таңда инклюзивті білім беру аса өзекті мәселеге айналды. Инклюзивті білім беру дене бітіміне, психикалық, интеллектуалдық, мәдени, этникалық, тілдік және өзге ерекшеліктеріне қарамастан ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларды жалпы білім беру кеңістігіне енгізуді, олардың сапалы білім беруде кедергілерді жоюды және әлеуметтік ортада бейімделуін және ықпалдасуын көздейді. Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларға ерекше білім беруге қажеттілігі бар балалар; мигранттар мен оралмандар отбасыларының, аз ұлттар балалары; қоғамға әлеуметтік бейімделуде қиындықтары бар балалар жатады. Кеңейтілген мағынада инклюзивті білім беру дегеніміз кедергілерді жою мен ерекше білім беруге қажеттілігі бар адамдарды оқыту процесінде енгізуге бағытталған білім беру процесі және олардың сапалы білімге тең қолжетімділігін қамтамасыз ету болып табылады [1, 2-б].

Осыған орай, кәсіби әрекетте табыс биігіне жетуді мақсат ететін тұлғаны дамыту, бәсекеге қабілетті сапалы адам капиталын құруды қамтамасыз ету Қазақстан Республикасының заманауи көпдеңгейлі білім беру жүйесі алдындағы аса жауапты міндеттер болып табылады.

Ересек адамдардың кәсіби дайындығында М.Ноулздің андрагогикалық қағидаларын ескеру қажет [2, 115-б]:

1. Адам есейгенде, оның сана-сезімі тәуелді тұлғадан өзін өзі бағдарлаған тұлға бағытында дамиды.

2. Ересек адам оқытудың аса қымбат көзі болып есептелетін мол тәжірибе жинайды.

3. Ересек адамның оқуға дайындығы оның әлеуметтік рөлдерді орындаған кезіндегі даму міндеттерімен байланысты.

4. Адам есейген сайын «уақыт келешегі» («time perspective») білімдердің болашақ қолдануынан оларды тез арада пайдалануына қарай бағытында өзгереді

5. Ересек адамдардың сыртқымен салыстырғанда ішкі келісілгендік оқу түрткісі басым болады.

М.Ноулздің андрагогикалық қағидалары ересек адамдардың білім алу негіздеріне арналған көптеген еңбектерде қолданған (соның ішінде - Кукуев А.И., Белянцева В.Б., Михелькевич В.Н., Овчинников Л.П. және т.б.).

Андрогогикалық қағидаларды ескере отырып, біздің ойымызша, магистранттардың кәсіби дайындық үдерісі келесі сапқа тұрғызылуы керек:

- Өз бетімен білім алу бастапқылығында;
- Оқытушылар және білім алушылардың бірлескен іс-әрекетінде;
- Білім алушының кәсіби тәжірибесіне сүйену негізінде;
- Білім алудың даралау қағидасы бойынша [3, 241-б].

Мүмкіндігі шектеулігі ересек адамдар білім алу үдерісіне қатысып, онда белсенді позиция алуға ұмтылады, оның тәжірибесі басқа адамдарға қажет болатындай білім ұйымдастыруын қалайды. Білім алушының шешімдерінің өз бетімен және жауапты қабылдауы оның білім алу үдерісінде өз бетімен білім алу іс-әрекетіне жақындатады. Ересек адамның дербестігі оқытудың мазмұнын, ұйымдастыру түрін, оқудың мерзімін және жағдайын таңдауға мүмкіндік бере отырып, кәсіби дайындықта оның белсенді қатысуын қамтамасыз етеді [4, 147-б]. Сол білім алушылардың кәсіби және өмірлік тәжірибесіне сүйенуі оқытудың үлкен уәждемесі болады және базалық дайындықтан соң оқу және жұмыс қатары ауысып келетін өмір бойы білім алу жүйесіне кіруге мүмкіндік туғызады.

Андрогогикалық қағидаларды қолдана отырып, инклюзивті білім беру жағдайында ересек адамдарға қажетті сапалардың дамытудың әдістемесін әзірледік. Әдістеме бағдарлама, практикум, психологиялық тренингтер кешенінен тұрады. Әдістемені сипаттайық. Бағдарлама мақсаты- өзінің және өзгелерді, топтағы процестерді тану сферасын кеңейту арқылы тұлғаның өсуі [5, 27-б].

«Сәттілігің өз қолыңда» атты кәсіби мәнді сапаларды дамыту бағдарламасының жалпы модулі күрделілігі әр түрлі деңгейдегі алғы дағдыларды меңгеру бойынша бес модульден тұрады:

Кесте 1. Сәттілігің өз қолыңда бағдарламасының сипаттамасы

Атауы	Міндеттер	Әрекеттесу түрі
Блок №1 Өз-өзіне сенімділікті дамыту	-Білім алушылардың «Мен» образының оң түрін қалыптастыруға бағытталған психотехникалық әдістерді меңгеруі	-Позитивті өзін өзі тәрбиелеу және сенімді әрекет тренингі; -Өзін-өзі тану және тұлғалық өсу тренингі;
Блок №2 Өзін-өзі тану және тұлғалық өсу	- Өзін өзін бағалауды арттыру, - өз тұлғасының әлді жақтарын, өзінің адамгершілігін дамыту, - сенімсіздік, қорқыныш сезімін жеңу	-Коммуникативтілік ептіліктер және дағдылар қалыптастыру тренингі -Іскерлік ойындар;
Блок №3 Коммуникативті ептілікті дамыту	- Өздік анализ жіне эффективті қарым қатынас дағдыларын дамыту; -креативтілікті дамыту және керекті коммуникативті аралықты қалыптастыру; - жеке құқықтарын және жеке құндылығын бекіту, - қарым қатынастың әр түрлі	-Коммуникативті амалдарды меңгерудің желістік-рөлдік түрі; -Жаңа адамдармен қызықты танысулар; - Тұлғалық және кәсіби қасиеттерді қалыптастыру

	жағдайларында контакт құру қабілетін кеңейту; - даулы ситуациялардың сындарлы шешуінің мүмкіндігін сезу және шыдамдылықты дамыту	үшін тренинг - «Шөлдегі апат» топтық ойын
Блок №4 Көшбасшы сапаларын қалыптастыру және дамыту	-Шығармашылық қабілеттердің диапазонын кеңейту - Іскерлік және көшбасшы сапаларды қалыптастыру: · ой-пікірлердің тәуелсіздігі және бірқилылығы, · орындаушылық, · байсалдылық, · міндеттілік · сұхбаттасты нандыру	

Тренингтер болашақ іс-әрекет үшін кәсіби мәнді тұлғаралық қарым қатынасты дамыту, және ептілікті қалыптастыруға арналған зертхана секілді, әсіресе «адам-адам» жүйесінде. Топ қатысушылары тұлғаралық әрекеттесу стилдерін зерттеуіне және кері байланыс беретін топтың басқа мүшелерімен тәжірибе жасауына болады. Күрделілігі әр түрлі деңгейдегі тренингтік топтардағы коммуникативтік ептіліктер қатарына тәртіпті сипаттау, сезімдер коммуникациясы, белсенді тыңдау, кері байланыс және конфронтация жатады [6, 58-б].

Бәсекеге қабілеттілікті арттыру шеңберінде түлек тұлғасына «еңбек нарығының» талаптары және жұмысқа сәтті тұру үшін тұлғаның қажетті сапаларын және қасиеттері туралы ақпарат беру мақсатында «Мансап технологиясы» семинары өткізіледі.

Жұмыс іздеген кезде, маман ретінде жаңа жағдайларға адаптацияланғанда, түлек қандай қиыншылықтармен кездесетінің білу керек, мансап құру, өзін өзі туралы қалай ақпарат беру керек екені туралы хабардар болу қажет. «Мансап технологиясы» бағдарламасының негізгі міндеттері:

- студенттердің тұлғалық сапаларын және қасиеттерін арттыру, тұлғаның даралығын шығару;
- позитивті «Мен» концепциясын және өз өзіне сенімділігін қалыптастыру және бекіту;
- оқыту уәждемесін арттыру;
- студенттердің кәсіби мәнді сапаларын дамыту;
- жауапкершілікті тәрбиелеу;
- кәсіби дағдыларды меңгеру және маман ретінде даму;
- өз кәсіби болашағын жобалау ептіліктерін дамыту, өмірлік және кәсіби өсу сатыларын, кәсіби мансапты жоспарлау,
- көзқарасты, пікірлерін, идеалдарын әрі қарай өмірде өз бетімен тұлғалық және кәсіби мәселелерді шешу үшін қалыптастыру [7, 369-б].

Бүкіл бағдарлама төрт блоктан тұрады, әрқайсысы өзбеттіліктің жоғары деңгейінде, басқа сатылардан тәуелсіз мәселелерді шешуге бағытталған, басқаша айтқанда, парциалды. Студент өзінің қалауы бойынша бүкіл бағдарламада емес, кейбір блоктарында ғана немесе біреуіне қатысуына болады [8, 165-б].

Кесте 2. Мансап технологиясы практикумы

Атауы	Міндеттер	Әрекеттесу түрі
Блок 1. Мансаптың басталуы: таңдаған	-Кәсіптің, мамандықтың таңдауының басты қағидаларын ұстануды үйрету,	-Өңгімелер - Тренингтер(түрі):

мамандық бойынша бірінші жұмысты қалай табуға және кіруге болады	- Тәжірибеде кәсіби бейімділіктерді, жалпы және арнайы қабілеттерді бағалау әдістерін қолдануды үйрету, - кәсіптер әлемінде тұлғалық сәйкестендіруді табуды үйрету, - Қазіргі еңбек нарығының құрылымы және қызмет істеуімен таныстыру	-іскерлік ойындар; -коммуникативті амалдардың меңгеруінің желістік-рөлдік түрі; -өздік диагностика; -жобалық әдістемелер; -жаңа адамдармен қызықты танысулар; -жеке мүмкіндіктердің және ептіліктердің ғажайып ашылуы
Блок 2. Жеке реклама: өз туралы ақпаратты қалай дұрыс дайындау және келтіру керек.	-кәсіби жоспарды жүзеге асыру үшін қандай мамандарға жолығу туралы ақпарат беру, -Өзін өзі тану және өзін өзі жетілдіру үшін меңгерілген әдістерді пайдалануды үйрету, -Әлеуетті жұмыс берушімен жеке презентациялауға және сұхбаттасуға дайындалу технологиясын үйрету, -Этикет нормаларын және іскерлік қарымқатынас хаттамасын пайдалану механизмінің, олардың жасампаз және технологиялық рөлінің маңызын ашу -Іскерлік этикетке және хаттамаға адамдардың қатынасын психологиялық түрге, ұлттық мәдениетке қатысты үйрету	-Өңгімелер - Тренингтер(түрі): -іскерлік ойындар; -коммуникативті амалдардың меңгеруінің желістік-рөлдік түрі; -өздік диагностика; -жобалық әдістемелер; -жаңа адамдармен қызықты танысулар; -жеке мүмкіндіктердің және ептіліктердің ғажайып ашылуы
Блок 3. Келісімшарт: жұмыс жағдайларын келісу және еңбек келісім шартына отыру	-Бос орындар жәрменкесінде, оқу орындарында, БАҚ, интернетте керекті өзекті ақпарат іздеуге көмектесу	-Жұмыс берушімен сұхбаттасқан кезде тестілеуге дайындалу
Блок 4. Тұлғалық және кәсіби сапаларды жеке презентациялау тренингі	-Шығармашылық ойды, фантазияны, өзін-өзі бағалау қабілеттерді; -іскерлік қарым-қатынас мақсатында этикет нормаларымен және ережелерімен таныстыру	-Жеке презентациялау мектебі; - Тұлғалық және кәсіби сапаларды жеке презентациялау тренингі

«Мансап технологиясы» бағдарламасы бойынша бүкіл сабақтар дәстүрлі семинар тренинг ретінде өтеді, сонымен келесілердің орын алмасуы болады: проблемалық материалды келтіру, оны талқылау және әр түрлі тренингтік іс-шаралар ретінде осы материалды бекіту [9, 39-6].

Сонымен, инклюзивті білім беру жағдайында ересек адамдардың тұлғасын қалыптастыру үшін, андрогогикалық қағидаларды ескере отырып, эффективті әдістемелер қолдану қажет. Бұл әдістемелер олардың ішкі мотивация арттырып, өзін-өзін көкейкестендіру деңгейін арттыру қажет. «Сәттілігің өз қолыңда» атты бағдарлама және «Мансап технологиясы» практикумы әдістемелердің тиімділігі, қалыптастырушы эксперимент нәтижелерімен дәлелденеді [10, 142-6].

ӘДЕБИЕТ

1. Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалау жүйесі. Әдістемелік құрал. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2016. – 57 б.

2. Арынов К.Т. Основные тенденции развития в мире и пути модернизации системы образования Казахстана. – Астана, 2004. – 226 с.

3. Хмель Н.Д. Теоретические основы профессиональной подготовки учителя.- Алматы: Ғылым,1998 - 320 с.

4. Knowles, M.S., Holton III, E.E., Swanson, R.A. The Adult Learner: The Definitive Classic in Adult Education and Human Resource Development. – 6th edition. – London, New York, etc.: ELSEVIER Butterworth Heinemann, 2005. – 378 p.

5. Байденко В.И. Болонские преобразования проблемы и противоречия // Высшее образование в России. – 2009.- № 11. - С. 26-40.

6. Устемиров К. Шаметов Н.Р. Васильев И.Б. Профессиональная педагогика. Алматы 2005.- 432 с.

7. Нағымжанова Қ.М. Оқыту технологияларын таңдау және мұғалімнің кәсіби-педагогикалық мәдениеті. Ж.К.Аубакирова. Педагогикалық қарым-қатынастың психологиялық-педагогикалық негіздері //«С.Аманжолов оқулары-2005» атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның материалдары. Өскемен - 2005. - 538 б.

8. Кертәева Ғ.М. Рахат мектебі: жаңа ғасырға – жаңа мектеп. Павлодар, 2005. – 297 б.

9. Әтемова Қ.Т. Әлеуметтік педагогика. Оқулық. –А.,2012,-272 б.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЖАЗУ БҰЗЫЛЫСТАРЫН ДИАГНОСТИКАЛАУ ӘДІСТЕМЕЛЕРІ

Такишева Г.А., п.ғ.к., доцент

Айсаутова С.А., магистрант

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті,
Қазақстан, Ақтөбе, aisautova1995@gmail.com

***Түйіндеме.** Бұл мақалада инклюзивті білім беруде мектеп оқушыларының жазу бұзылыстарын диагностикалау әдістемелері және оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастыру ерекшеліктері қарастырылады.*

***Тірек сөздер:** инклюзивті білім беру, диагностикалау әдістемелері, оқу-тәрбие үрдісі, жазу бұзылыстары*

***Аннотация.** В данной статье рассматриваются методы диагностики нарушений письменной речи школьников и особенности организации учебно – воспитательного процесса в инклюзивном образовании.*

***Ключевые слова:** инклюзивное образование, методики диагностики, учебно-воспитательный процесс, нарушения письма.*

***Abstract.** In this article the methods of diagnostics of violations of written speech of pupils and features of the organization of educational process in inclusive education are considered.*

***Keywords:** inclusive education, diagnostic methods, educational process, writing disorders.*

Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев ұсынған «Қазақстан-2030» стратегиясында негізгі бағыттардың бірі ретінде халықтың ұлттық моделі мен салт-дәстүрлерін есепке ала отырып, білімі мен білігі жағынан өркениетті елдердегі замандастарымен қатар тұра алатын, бойында

ұлттық, отаншылдық рухы мықты қазақстандықтардың жаңа ұрпағын тәрбиелеу қажеттігі баса айтылған [1].

Қазақстанның білім беру жүйесінің әлемдік білім кеңістігіне толығымен кіруі, халықаралық деңгейден көрінуі – ең алдымен әрбір индивидтің жеке тұлғалық қасиеттерін, қатесіз жазу дағдысын оқу-тәрбие үрдісінде ескере отырып, өз бетінше білімді терең, саналы, сапалы және шығармашылықпен игере алатын, алған білімін өз қажетіне пайдалана білетін жас ұрпақты тәрбиелеуге байланысты. Қоғамдағы ақпарат ағымының молаюы мен жаңаруына байланысты ақпараттандыру оқу тәрбие үдерісіне, оның мазмұны, әдістері, ұйымдастыру формалары мен басқару түрлеріне сапалық тұрғыдан жаңа қатынасты талап етеді. Соның ішінде, инклюзивті білім беруде мектеп оқушыларының жазу бұзылыстарын диагностикалау әдістемелері және оқу – тәрбие үрдісін ұйымдастыру ерекшеліктерін (3 - сынып) зерттеу мәселелері де бүгінгі білім саласы алдындағы басты бағыттарының бірі.

Қазіргі таңда ұстаз еңбегі инклюзивті білім беруді психологиялық-педагогикалық тұрғыдан емес, мұғалімнің әдістемелік даярлығында инклюзивті білім беруді тұрақты жетілдіруді талап етеді. Іс-әрекет нәтижесіне сәйкес қойылған мақсат мұғалімнің инклюзивті білім беруде педагогикалық процесс жағдайы жайындағы ақпараттарды меңгеру дәрежесіне тікелей тәуелді болады. Міне, осыдан келіп инклюзивті білім беруде педагогикалық процестің өту барысы мен кезеңдер нәтижелері әрі қорытынды көрсеткіштері туралы ақпарат алу мақсатында мұғалімде инклюзивті білім беруде мектеп оқушыларының жазу бұзылыстарын диагностикалау әдістемелері және оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастыру ерекшеліктері білімі мен дағдысы болуы қажеттігі туындайды [2, 174 б.].

Қазіргі инклюзивті білім беруде мектеп оқушыларының жазу бұзылыстарын диагностикалау әдістемелері және оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастыру Қазақстанда және шетелдерде логопедия, психология, психолінгвистика, педагогика, неврология, лингвистика салаларындағы пәнаралық зерттеу объектісі болды. Соның ішінде диагностикаға анықтама беретін болсақ:

Диагностика - оқушының даму үрдісі мен нәтижесін талдау. Психологиялық-педагогикалық диагностика – бұл оқу-тәрбие жұмысын оңтайландыру мақсатында оқушының жеке-психологиялық ерекшелігін және балалар ұжымының әлеуметтік-психологиялық мінездемесін зерттеуге бағытталған бағалау тәжірибесі. Адамды барлық жағынан тәрбиелеу үшін, оны барлық жағынан білу керек. Диагностиканың негізгі әдістемелік міндеттері:

- Инклюзивті білім беруде мектеп оқушыларының жазу бұзылыстарын диагностикалау әдістемелері және оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастыру ерекшеліктерін анықтау.

- Оқушы тұлғасының дамуына бәрінен аз әсер ететін тәрбие үрдісін ұйымдастырудың неғұрлым тиімді педагогикалық құралын, формасы мен амалдарын анықтау.

- Тұлға мен ұжым дамуының мүмкін жолдарын болжау, тәрбие үрдісінің болашақта мүмкін күйі мен оның нәтижесін (балалар тәрбиелілігі тенденцияларын, ұжымның даму динамикасын) көре білу [3, 128 б].

Инклюзивті білім беруде мектеп оқушыларының жазу бұзылыстарын диагностикалау әдістемелері және оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастырудағы тәрбиелілік деңгейін айқындаудың амалдары:

• Сипаттамалық амал, мұнда тұлғаның жекелеген қырлары, мінез- құлықы мен шынайы тәртібі сипатталады.

• Функционалдық амал, оның негізіне тәрбиеленушінің түрлі әлеуметтік рөл мен қоғамдағы функцияны орындауға даярлығы алынады.

• Мотивациялық амал, тұлғаның бағыттылығын зерттеу, оның әрбір қылығының ар жағында сыртқы бақылаудан тыс жасырын мотивтер жатқанын не жатпағанын анықтау қажет. [4].

Инклюзивті білім беруде мектеп оқушыларының жазу бұзылыстарын диагностикалау әдістемелері және оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастырудағы тәрбиелілікті диагностикалаудың төрт деңгейі:

- жоғары деңгей: тұлға қарым-қатынас пен әрекет етуде өзіндік әрекетімен ерекшеленеді, өзін-өзі дамытуға қабілетті;
- жеткілікті деңгей: балада мінезінің ішкі реттеуіштері негізінен қалыптасқан, бірақ оған сын сағаттарда көмек қажет;
- төменгі деңгей: тұлға өз дамуында тоқтап қалған, педагогикалық қолдаусыз өзін-өзі жетілдіруге қабілетсіз;
- қанағаттанаралықсыз деңгей: ала-бөтен мінез-құлыққа бейім, өзін-өзі бұзушы тұлға.

Инклюзивті білім беруде мектеп оқушыларының жазу бұзылыстарын диагностикалау әдістемелері және оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастырудағы мектеп оқушыларының жазу бұзылыстарын диагностикалау әдістемелері және оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастыруды таңдаған кезде мыналарды ескеру керек:

- сынып оқушыларының жас ерекшелігін;
- балалар ұжымының қалыптасу деңгейін;
- сынып жетекшісі мен оқушылардың қарым-қатынас ерекшелігін;
- балалар мен ересектердің бір-біріне деген сенім көрсету дәрежесін.

Инклюзивті білім беруде мектеп оқушыларының жазу бұзылыстарын диагностикалау әдістемелері ұғымына оқу мен жазу кіреді. Жазу – бұл графикалық элементтердің көмегімен ақпаратты қашыққа жіберіп сөйлеу тілін белгілейтін таңбалар жүйесі. Яғни, жазбаша таңбалар жүйесі арқылы қатынас жасаудың ерекше түрі. Заманауи әдебиеттерде «дисграфия» терминологиясының құрылымы әр түрлі. Атап айтқанда, Р.И.Лалаева зерттеулерінде (1997): дисграфия – бұл жазу процесінің ауытқушылық бөлігі. Өз тарапынан психика функциясы қалыптасуының жазу барысындағы әсерінен ұдайы қайталанатын қателіктер деген анықтама берілген. Жазу барысында сөздің фонематикалық талдауын жасау, әр фонеманы әріппен сәйкестендіру, дыбыстарды белгіленген реттілікпен жазып отыру керек. Инклюзивті білім беруде мектеп оқушыларының жазу бұзылыстарын диагностикалау әдістемелері бірнеше операциялардан тұрады:

1. Жазуға арналған сөздің дыбыстық талдауы. Жазудың бірінші шарты – сөздегі дыбыстардың кезектілігін анықтау. Екінші – дыбысты анықтау, яғни, естіген дыбыстарды нақтылау, фонемаға айналдыру. Бастапқы уақытта екі процесс те есті түрде орындалатын болса, уақыт өте келе автоматты түрде орындалады. Акустикалық талдау мен жинақтау артикуляцияның қатысуымен жүзеге асады.

2. Келесі операция фонемаларды (естіген дыбыстарды) графемаға (жазу белгілеріне) айналдырудан тұрады. Осы операция барысында элементтердің кеңістіктік орналасуы ескеріледі.

3. Жазудың соңғы операциясында көру схемалары жазуға қажетті кинетикалық қимылдардың бірізді жүйесіне ауысады (графемалар кинемаға айналады) [5, 239 б.]

Қ.Қ.Өмірбекова мен А.С.Тухышева инклюзивті білім беруде мектеп оқушыларының жазу бұзылыстарын диагностикалау әдістемелерінде 1-4 сынып оқушыларының жазбаша сөйлеу тілінің жағдайына салыстырмалы зерттеу жүргізе келе мынандай қорытынды жасаған болатын:

1. Сынып жоғарылаған сайын, қателердің жалпы санының азаю тенденциясы байқалады.

2. Инклюзивті білім беруде мектеп оқушыларында көп кездесетін қате түрлері: екінші сыныпта шатастыру, тастап кету, орнын алмастыру, артық әріпті, буынды қосып жазу, үшінші сыныпта шатастыру, тастап кету, орнын алмастыру, бөлек жазу, ал төртінші сыныпта шатастыру және тастап кету, бірге жазу, бөлек жазу қателері жиі кездескен.

3. Инклюзивті білім беруде мектеп оқушыларынан алынған үш жазбаша жұмыс (диктант, мазмұндама, көшіріп жазу) түрлерінің ішінде мазмұндама жұмысында қателердің басым түрде көп кездескенін байқаған [6].

Инклюзивті білім беруде мектеп оқушыларынан дейінгі тәрбие мен оқыту мазмұнын іске асырудың негізгі бағыттары:

Инклюзивті білім беруде мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту мазмұнын іске асыру Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында, Инклюзивті білім беруде мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың жалпыға міндетті мемлекеттік стандартында айқындалған міндеттерді орындауды талап етеді.

Инклюзивті білім беруде мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың инклюзивті білім беретін оқу бағдарламасы жоғарыда аталған құжаттарда анықталған негізгі міндеттерді тиімді орындауды қамтамасыз етеді [7].

Инклюзивті білім беруде мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың оқу бағдарламасы:

- инклюзивті білім беруде мектепке дейінгі жастағы балалардың денесін және психологиялық саулығын нығайтуға, оларды салауатты өмір салтының құндылықтарына баулуға;

- баланы тұлғалық және әлеуметтік, зияткерлік дамытуда тәрбие мен оқытудың инновациялық әдістері мен технологияларын қолдануға;

- балаларды тәрбиелеу мен оқытудың тәрбиелік, дамытушылық, оқыту міндеттерінің бірлігін қамтамасыз етуге;

- мектепке дейінгі жастағы балаларды тәрбиелеуде ата-аналар қауымдастығының қажеттілігін қанағаттандыруға ықпал етеді [8].

ӘДЕБИЕТ

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың 2007 жылдың 28 ақпанындағы қазақстандықтарға жолдауы. - Егеменді Қазақстан. – 01.03.2007.

2. Шумиловская Ю.В. Подготовка будущего учителя к работе с учащимися в условиях инклюзивного образования: дис... канд. пед. наук. - Шуя, 2011. - 174 с.

3. Алипкалиева Г.Б. Инклюзивтік білім беру жағдайында мектеп жасына дейінгі мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтендіру. Инклюзивті білім беру жағдайында даму мүмкіндігі шектеулі оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің ұйымдастырылуы // «Открытая школа» журналы. №7(128) 09.2013

4. Қазақстан Республикасында жалпы орта білім беру тұжырымдамасы. – Алматы: ҚР Ғылым Академиясының философия институты, 1994

5. Воспитание и обучение детей и подростков с тяжелыми и множественными нарушениями развития. Программно-методические материалы. / Под ред. И.М.Бгажноковой. - М.:ГИЦ ВЛАДОС, 2010. - 239 с.

5. Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамалық тәсілдемесі (01.06.2015 ж. №348) // <http://online.zakon.kz/>

6. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы., 2000.

7. Әбенбаев С. Тәрбие теориясы мен әдістемесі. - Алматы: Дарын, 2004.

8. Құрманбекова Ж. Эстетикалық тәрбие берудің кейбір жолдары. // Қазақстан мектебі, 2007. - №4-5, 60 б.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВОЗМОЖНОСТЕЙ СБОРНИКА «ӘЛЕМГЕ ТАҢЫЛҒАН АБАЙ» В ИНКЛЮЗИВНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Досжанова С.Е., к.п.н, доцент

Есенова Ж.И., магистрант

Актюбинский региональный государственный университет имени К.Жубанова
Казахстан, Актобе

Аннотация. В данной статье продемонстрированы возможности сборника рисунков «Әлемге таңылған Абай», реализующие образовательные и воспитательные цели в условиях инклюзивного образования. Индивидуальная и групповая формы работы способствуют формированию уверенности в себе и самооценке учащихся.

Ключевые слова: инклюзивное образование, творчество Абая, портрет, пейзаж, жанр, акварель, графика, цветовая гамма, цветовая палитра, цветопись, контрастность цвета, экспрессия цвета, композиция картины.

Түйіндеме. Бұл мақалада инклюзивті білім беру жағдайында білім беру және тәрбие мақсаттарын іске асыратын "Әлемге таңылған Абай" суреттер жинағының мүмкіндіктері көрсетілді. Жұмыстың жеке және топтық түрлері оқушылардың өзіне деген сенімділігін және өзін-өзі бағалауын қалыптастыруға ықпал етеді.

Тірек сөздер: инклюзивтік білім беру, Абай шығармашылығы, портрет, пейзаж, жанр, акварель, графика, түсті гамма, түсті палитра, түсті басу, түстің контрастылығы, түс экспрессиясы, суреттің композициясы.

Abstract. In this article possibilities of collection of pictures are shown "Әлемге таңылған Абай", realizing educational and educator aims in the conditions of inclusive education. Individual and group the forms of work assist forming of confidence in itself and self-appraisal of students.

Keywords: inclusive education, Abay's creativity, portrait, landscape, genre, watercolor, graphics, colors, color palette, color painting, color contrast

В настоящее время в образовательном пространстве в рамках реформы образования осуществляется масштабная реализация инновационных подходов к обучению и воспитанию детей с особыми образовательными потребностями.

Инклюзивное образование позволяет оказывать системную комплексную помощь в социализации ребенка с особыми образовательными потребностями. В основу инклюзивного образования положена идеология, которая исключает любую дискриминацию детей и обеспечивает равное отношение ко всем людям, но создает условия для детей, имеющих особые образовательные потребности. Ресурс образовательного и социального развития связан не только с возможностями ребенка и его семьи, но в первую очередь с возможностями и ресурсами самой образовательной среды, включающей в себя различные субъекты. Включение ребенка с особыми образовательными потребностями в массовую образовательную среду значительно усиливает потенциал развития и самоопределения такого ребенка в условиях современного образования. Возможности образовательной среды в условиях реализации инклюзивного образования несравнимо выше возможностей традиционного психолого-педагогического сопровождения (психокоррекционного, психотерапевтического) детей с особыми образовательными потребностями и их семей. Именно в общеобразовательной школе ребенок с инвалидностью может получить не только учебную информацию, но и ощутить всю полноту и сложность жизни в обществе, т.е. социализироваться. В этом и заключается ведущая идея инклюзивного образования.

В рамках данного подхода нами была предпринята попытка использования возможностей иллюстративного альбома великого Абая «Әлемге таңылған Абай» в инклюзивном образовании не только для успешной социализации и адаптации детей с особыми образовательными потребностями в социуме, а также, в целом, для активизации познавательной деятельности, развития и коррекции речи. Представляя произведения изобразительного искусства, а также под руководством специального или художественного педагога предоставив детям возможность самим порисовать, мы способствуем развитию сильных сторон детей, в данном случае - это глубокие эстетические чувства, что, в свою очередь, придает им уверенности в себе и возможность самопрезентации.

Эпоха Абая всё дальше и дальше уходит в прошлое, но его творчество, сама судьба талантливого поэта, философа, просветителя продолжает оставаться символом духовности и культуры, постоянного творческого поиска. И это закономерно, поскольку художественный мир Абая проникнут стремлением к высокой нравственности, справедливости, милосердию.

Образы его творчества и сама личность поэта привлекали и привлекают внимание писателей, музыкантов, художников. В Семее действует и пополняется новыми экспонатами

музей Абая, которому в 1990 году присвоен статус Государственного историко-культурного заповедника-музея. На территории заповедника-музея располагаются собственно дом-музей Абая, именем поэта называются различные топонимические объекты, ему поставлены памятники во многих городах Казахстана, на республиканском уровне проводятся конкурсы художников-иллюстраторов.

При создании сборника-альбома мы руководствовались нормативными требованиями, предъявляемыми к наглядным средствам обучения, а именно: чтобы сделать любое средство обучения наглядным, необходимо, во-первых, выделить основные свойства изучаемого явления (то есть превратить изучаемое явление в модель), во-вторых, правильно, адекватно отразить эти свойства (то есть сделать модель изоморфной изучаемому явлению), обеспечить доступность этой модели для учащихся [1].

Реализация этих принципов осуществляется в его структурно-композиционном построении: наглядные материалы документального характера, затем репродукции картин, рисунков, профессионально выполненных фотографий и в заключении – художественные работы самих воспитанников.

Наиболее полному отражению содержательных задач альбома служит применение интеграционного подхода к включённому в него изобразительному материалу. Такой подход способствует более глубокому развитию эстетических способностей детей, расширяет горизонты анализа художественных текстов, открывает перед учащимися своеобразный мир живописи, активизирует речевую деятельность детей со слабым слухом и дефектами речи и – в целом – познавательную деятельность.

Интеграция литературного произведения и живописи (иллюстрации, репродукции, фотографии и др.) позволяет более детально и глубоко провести анализ произведения, являясь одновременно своеобразным комментарием к тексту.

Наконец, третий принцип – доступность – предполагает возможность для каждого учащегося ознакомиться с содержанием альбома. С этой целью весь наглядный материал, представленный в альбоме, продублирован с применением средств ИКТ: слайды, презентации, заочные экскурсии в компьютерном формате.

Структура альбома «Әлемге таңылған Абай» как средства наглядности включает:

- документальный наглядный материал (серия фотографий «Государственный историко-культурный заповедник-музей Абая», фотографии-пейзажи окрестностей посёлка Борили, урочища Жидебай);
- фотографии памятников Абаю в городах Казахстана и за его пределами с их кратким описанием (автор, год создания, скульптурный материал, размер и т.п.);
- репродукции портретов Абая с соответствующими характеристиками (краткая информация об авторе, художественные характеристики);
- тематическая подборка «Жизнь и творчество Абая в иллюстрациях казахстанских и зарубежных художников»;
- тематическая подборка «Иллюстрирование романа М.Ауэзова «Путь Абая»;
- тематическая подборка «Жизнь и творчество Абая в музыке»;
- тематическая подборка «Жизнь и творчество Абая в кино»;
- тематическая подборка «Вселенная Абая и современное изобразительное искусство Казахстана» (репродукции картин, рисунков, профессиональных художественных фотографий, скульптур, инсталляций, подобранных по ассоциативному принципу);
- живописные и фотоработы учащихся.

Таким образом, центральное место в альбоме занимают репродукции картин (портрет, жанр, пейзаж), фотографии памятных мест, связанных с жизнью и творчеством поэта и мыслителя.

Ряд материалов, представленных в альбоме, сопровождается более подробной информацией: фрагментами из произведений Абая, фактами его биографии и др., как представлено ниже.

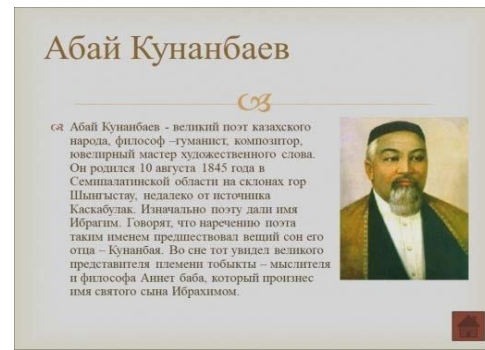

Рис. 1. Фрагмент альбома. Раздел «Жизнь и творчество Абая в иллюстрациях казахстанских и зарубежных художников»

Информационное сопровождение – обязательное требование к содержанию альбома, причем в нем даны сведения не только о жизни и творчестве самого поэта, но и кратко сообщается о художниках, скульпторах и т.п., чьи работы представлены в альбоме.

Материалы альбома использовались на занятиях и во внеклассной работе в специальных (коррекционных) организациях образования по следующей примерной схеме (Рис.2).

Рис.2. Использование материалов альбома «Әлемге таңылған Абай» на занятиях и во внеклассной работе в специальных организациях образования

К сбору, систематизации сопроводительной информации, ссылок и т.п., вошедших в альбом, привлекаются сами учащиеся так же, как и к оформлению альбома в целом. Здесь использовалась как индивидуальная, так и групповая работа, в том числе, и проектная. Наиболее интересные фрагменты проектов были включены в альбом, целесообразным и

уместным мы посчитали разместить в нём и лучшие сочинения-миниатюры абаевской тематики.

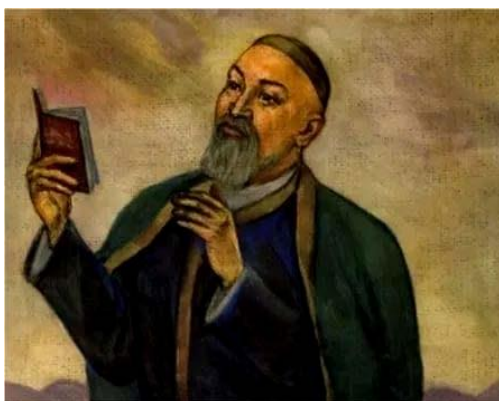
При наглядном использовании материалов альбома учащиеся вовлекаются, прежде всего, в процесс речевого взаимодействия. Здесь на первом месте выступают устные высказывания, в том числе и диалоговые, в результате чего активизируется работа речевого и слухового аппарата. Но чтобы сделать этот процесс максимально эффективным, самому педагогу следует показать алгоритм действия. Так, например, при знакомстве учащихся с творчеством того или иного художника каноническим приёмом является работа с его портретом. Сначала это делает учитель, рассказывая о творчестве Абая, обращаясь к ряду репродукций его портретов. В последующем детям предлагается самостоятельно подготовить и презентовать устно такой же рассказ, но на примере других портретов поэта. При этом осуществляется постоянное слежение за уровнем сформированности словесной речи, нормированности её звукового оформления.

Устные высказывания с использованием репродукций портретов Абая различных художников – это задания, которые требуют от учащихся словесного описания того, как изображён поэт, какие композиционно-художественные средства использует живописец.

Представляем учащимся репродукцию поколенного портрета юного Абая с книгой в руках работы А.Кастеева. В процессе эвристической беседы выясняем, какую цветовую гамму использует художник и почему, какие черты личности поэта подчёркнуты автором. Сдержанность цветовой гаммы, в которой преобладают различные оттенки коричневого и зелёного, выдвигает на первый план лицо Абая. Художнику удалось подчеркнуть в нём целеустремлённость, духовность, одухотворённое стремление к знаниям. Заостряем внимание школьников на особенностях портрета как жанра живописи. Одновременно скажем, что тот же А.Кастеев, создавая портреты Абая, использует и приёмы жанровой живописи, например, в картине «Абай у юрты».

При знакомстве учащихся с работами А.Галимбаевой: «На кургане», «Абай в степи», «Абай в юрте», «Портрет Абая», «Абай за работой» подчеркиваем, с какой любовью, но при этом ненавязчиво, переданы особенности национального быта, окружавшего поэта. Одному из учащихся или группе даётся задание подготовить обзор «Образ Абая в работах казахстанских художников» с использованием ИКТ.

Как воплощён художниками этот «маяк своего народа»? Художники изображают его то возвышенным, то сосредоточенно-серьёзным, то глубоко задумчивым, часто – на фоне степи – чем каждый раз подчёркивают его связь с землёй, с родиной...» [2]. Таков образ Абая у живописцев старшего поколения Раймкула Есиркеева, Андрея Осипенко, Сейтмахана Калмаханова.

С. Калмаханов. Абай. 1994

На этом портрете С.Калмаханов изобразил Абая уже зрелым человеком, с книгой в руках на фоне неба, что символизирует связь поэта и человека вообще со всем миром, сущим, говорит о стремлении к гармонии в мире и самом себе. Композиционно Абай максимально приближен к зрителю.

В структуру сборника «Әлемге таңылған Абай» нами включены репродукции картин современного казахстанского художника Ж.Кайрамбаева.

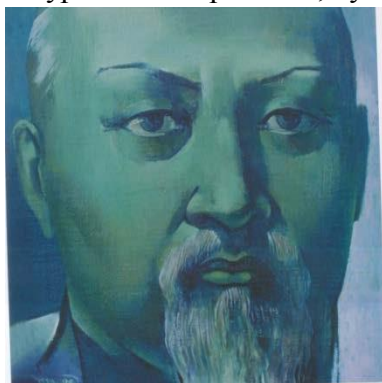
Художник не обращается непосредственно к иллюстрации творчества Абая, но своеобразный, глубоко философский мир его полотен может стать прекрасной иллюстрацией не только поэтических произведений Абая, но и такой многостилевой книги, какой является

«Слова назидания», в которой представлены философские, общественно-политические, обличительно-публицистические размышления поэта.

Именно философичность, явный и скрытый психологизм, эмоциональность, аллегоричность» полотен художника («Лицом к лицу», «Весна», «Табун», «Сумерки», «Посвящение Мукагали», «Кайнар», «Путник», «Сакраментальное», «Аллегория-3», «Романтический пейзаж», «Ансау» («Ностальгия»), «Поединок», «Вечность-2», «Миф») сближают их с художественным словом Абая.

Кисти художника принадлежит картина «Мой Абай». При бесспорном реальном сходстве, это глубоко личное восприятие живописцем образа поэта.

Скажем, что, по верному замечанию заслуженного деятеля РК, профессора Байтурсына Умарбекова, художник умело пользуется живописными формами, в частности,

светом, который является для него основным выразительным средством [3]. Примером мастерского использования светоживописи является работа художника «Мой Абай» (слайд).

Ж.Кайрамбаев. Мой Абай. (54x47, картон, масло - 1992)

Учитель обращает внимание на то, что портрет поэта кисти Ж.Кайрамбаева наряду с портретами Абылайхана, Курмангазы, Райымбека, Кенесары, авторами которых он является, стал каноническим (*Толковый словарь: канонический, каноничный (книжн.)*).

1. *Соответствующий канону в значении «правило, положение какого-нибудь направления, учения» (книжн.)*.

2. *Принятый за образец, твёрдо установленный*

Рассматривая со старшеклассниками репродукцию этой картины, ставим перед ними следующие вопросы:

Каким человеком предстаёт Абай на портрете Ж.Кайрамбаева? Какие главные, фундаментальные черты личности Абая отражены художником? В какой цветовой гамме решён портрет? Почему художник выбирает именно такую цветовую палитру?

Сопоставим фотографии Абая с художественной интерпретацией его образа Ж.Кайрамбаевым, найдём общее и индивидуальное, характерное именно для взгляда живописца. Почему у картины именно такое название – «Мой Абай»? Чем же отличается документальное от художественного?

Устные высказывания школьников позволяют проверить прочность сформированных произносительных навыков. С этой целью в формулировку задания стараемся не включать слов, которые учащиеся с дефектами речи должны произнести самостоятельно. Чтобы актуализировать правильные произносительные нормы, обязательно включаем в работу с наглядностью прежде всего стихотворные произведения Абая на казахском и русском языках, поскольку ритмически организованные строки предупреждают ошибки в произношении и ударении; одновременно рифмованная организация строки создает яркий, запоминающийся слуховой образ.

Материалы альбома предоставляют широкие возможности для работы с иллюстрациями по следующим направлениям:

1) работа с иллюстрациями к произведениям Абая, выполненными профессиональными художниками;

2) работа с теми картинами, которые могут стать иллюстрацией по общим идеям, мотивам (принцип ассоциации);

- 3) словесное рисование (создание собственных устных картин);
- 4) создание собственных иллюстраций по представлению;
- 5) подбор и обоснование выбора иллюстративного материала к тому или иному произведению, его фрагменту, биографическим сведениям.

Возвращаясь к картинам Ж.Кайрамбаева, отметим, что сложность и многоликость образности, аллегоричность, экзистенциальный смысл его картин может стать предметом размышления и сопоставления со стихотворением Абая «Весна» (пейзаж с аналогичным названием), «Природа смертна, вечен человек...», «Верных друзей нет в народе...», «Словами назидания».

Знакомя учащихся с картинами «Жекпе-жек», 1989; «Лицом к лицу», 2002, «Поединок», 1989, «Поединок-2», 2002, более подробно рассматриваем репродукцию картины «Поединок».

Два жеребца встали на дыбы в кульминации битвы. Одно из значений слова «поединок» в историческом смысле – исторический факт, способ военной тактики, когда перед большим сражением, чтобы поднять боевой дух и придать отвагу войскам, от каждой из сторон выходили умелые воины в битве один на один. Но на картине изображены кони, и уже поэтому сюжет приобретает иносказательный, аллегорический смысл.

Это восхищение битвой сильных и равных до победного конца, до смерти, или же это предостережение от безумства борьбы «ни за что»? («Поединок-2»)? Или же напоминает о невозможности устраниваться, быть в стороне от вечной битвы Добра и Зла, Света и Тьмы, в которую втянуты мы все, ибо происходит она, прежде всего, в наших собственных душах («Поединок-2»)?

Перед учащимися ставим ряд вопросов: Какие размышления Абая созвучны идее этих полотен? Что для поэта зло, а что добро? Проиллюстрируйте свои размышления строками из произведений Абая.

Для развития навыков связной речи рисунки полезно сопровождать такими заданиями:

- подобрать из произведений Абая подпись репродукции, иллюстрации, собственному рисунку, которая отражает основную мысль изображённого;
- выбрать из двух (или нескольких) заголовков тот, который в большей степени соответствует данному изображению;
- устно описать рисунок; составить на основе рисунка рассказ, используя данное изображение как один из моментов в развитии мысли, рассуждения, чувств поэта.

Таким образом, в процессе работы над репродукцией, иллюстрацией сначала предлагается рассмотреть их, выяснить особенности композиции (план изображения, расположение объектов по отношению друг к другу и т.п.), цвета, общего колорита, их символики и образности.

Далее содержание беседы меняется в зависимости от целевой установки. Выясняется, в частности, каково соотношение представлений художника и учащегося о героях произведения (проблема корреляции), или, как показано выше, каково соотношение документального и собственно художественного (Соответствует ли иллюстрация вашему представлению о прочитанном? Согласны ли вы с тем, как художник изобразил (пейзаж, образ и т.п.); выясняется, как иллюстрации помогают понять характеры, образы и, в целом, идею произведения; устанавливаются и связи иллюстрации с текстом (Рассмотрите иллюстрацию. Какие эпизоды (настроение, чувства, мысли) проиллюстрированы художником?). При этом главная задача учителя – развивать умения выражать свои мысли системно, образно, расширяя от разу к разу свой словарный запас, а для этого необходима столь же системная и последовательно осуществляемая словарная работа, введение в лексикон школьников специальной терминологии (портрет, пейзаж, жанр, акварель, графика, цветовая гамма, цветовая палитра, цветопись, контрастность цвета, экспрессия цвета, композиция картины и др.) [4].

Большая часть самостоятельных текстов учащихся – это описание или описание с элементами рассуждения, в определённом смысле сочинения-миниатюры, как правило, устные, связанные с формированием умения выделять специфическое в предмете описания, выражать к нему своё отношение.

Из всего вышесказанного следует, что изобразительный материал альбома обладает широкими возможностями для развития и коррекции речи учащихся специальных организаций образования. Помимо этой специальной цели, существуют и более общие: развитие абстрактного мышления, эмоциональное воздействие на учащихся, формирование эстетических взглядов, умения видеть в произведениях искусства идейно-нравственное содержание, оценивание их художественных достоинств, развитие потребности в постоянном приобщении к прекрасному, успешная социализация. Заложенные в сборнике-альбоме возможности для активизации познавательной деятельности, для развития и коррекции речи школьников реализуются при условии продуманной методики их использования.

В свою очередь, и инклюзивное образование в целом предоставляет возможность каждому ребенку реализовать свои потребности в развитии и равные права в получении адекватного своему уровню развития образования независимо от социального положения, национальной или конфессиональной принадлежности, физических и умственных способностей.

ЛИТЕРАТУРА

1. Зверев И.Д., Максимова В.А. Межпредметные связи в современной школе // [Электронный ресурс] // [https:// www.rmeb.kz](https://www.rmeb.kz) – Республиканская межвузовская электронная библиотека
2. Золотарева Л.Р. Осмысление темы Абая в изобразительном творчестве // Мир науки, культуры, образования. - 2012. - №4. - С. 30-32
3. Кайрамбаев Ж. Альбом. - Алматы: Онер, 2008. - 160 с.
4. 100 шедевров искусства Казахстана. Живопись. Скульптура. Графика. - Алматы: ИД «Жибек жолы», 2013. - 264 с.

ЕРЕКШЕ ҚАЗЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ АТА-АНАЛАРЫМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУДА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ МҮМКІНДІКТЕРІН ҚОЛДАНУ

Туретаева Г.И., п.ғ.к., доцент

Құлекешова Ж.М., магистрант

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
Қазақстан, Ақтөбе

***Түйіндеме.** Мақалада ерекше білім беру қажеттілігі бар және қалыпты балалардың ата-аналарымен инклюзивті білім беру жүйесін қолдау мақсатында жүргізілген зерттеу жұмыстары және инклюзивті білім беру жүйесінің өткен жылдармен салыстырғандағы бүгінгі жетістіктері баяндалған.*

***Тірек сөздер:** инклюзивті білім беру, ерекше білім беру қажеттілігі бар бала, қалыпты бала, ата-ана, психологиялық-педагогикалық көмек беру, конференция, тренинг.*

***Аннотация.** В статье описываются текущие достижения в области инклюзивного образования за последние годы, в поддержку сделали исследовательские работы инклюзивного образования с родителями детей с особыми потребностями и необходимости специального образования и здорового детей.*

***Ключевые слова:** инклюзивное образование, ребенок с особыми образовательными потребностями, нормальный ребенок, родители, психолого-педагогическая помощь, конференция, тренинг*

Abstract. *The article describes the current achievements in the field of inclusive education in recent years, in support of which did research work on inclusive education with parents of children with special needs and the need for special education and healthy children.*

Keywords: *inclusive education, special educational needs of a child, a normal child, parents, psychological and pedagogical assistance, conference, training.*

Бүгінгі күнде бүкіл әлем инклюзивтік білім беру идеясы мен тәжірибесіне назар аударуда. Білім беру жүйесі барлық ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды тиімді білім берумен қамтамасыз етуге байланысты әр түрлі мәселелерді қарастыруда. Барлық балаға теңдей білім беру үшін мүмкіндіктерді демократияландыру жолында алға жылжу қажеттілігі қоғамды ізгілендіруге бағытталған ұлттық стратегия мен саясатты қалыптастыру мақсатындағы инклюзия үдерісіне негізделеді.

Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында және оны іске асыру стратегиялық жоспарларда ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды білім беру үдерісіне қосу механизмі нақты белгіленген, олар үшін қолжетімді ортамен қамсыздандыру талаптары анықталған. Құжаттарға сәйкес 2020 жылы жалпы білім беру мектептерінің 70%-ында инклюзивтік білім беруге арналған жағдайлар жасалуға тиісті [1].

Барлық өркениетті әлемдегі қоғам жалпы адамзаттық моральға және әлеуметтік әділеттіліктің талаптарына сәйкес – білім беруде ерекше қажеттіліктері бар балаларды кемсітушілікке жол берілмеуі керек деген ұғымға келді [2]

Инклюзивтік білім беру жүйесін енгізу барлық ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды әлеуметтік оңалтуға және теңдікке қол жеткізуіне, қоғамдағы кемсітушілік пен шеттетуге мәселелерін жеңуге көмектесуге тиісті.

Инклюзивті білім беру әлемдік тәжірибеде әрбір адамның құқықтары, еркіндіктері және ар-ождан теңдігінің ізгілікті құндылықтарын іс жүзінде жүзеге асыру мүмкіндігі берілген барлық ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға білім беретін мұғалімдерге де, олармен бірге оқитын қалыпты балаларға да, оларды отбасында тәрбиелеп ата-аналарға да арналған игілік ретінде қабылданады және жүзеге асырылады.

Инклюзивті білім беру жағдайындағы ерекше білім беру қажеттілігі бар және қалыпты балалардың ата-аналарының рөлінің маңызды екендігін айтпасақ та белгілі. Біз, осы турасында 2017 жылы өз зерттеу жұмыстарымызды жүргізген болатынбыз. Зерттеу жұмысымыздың нәтижесі «Инклюзивті білім беру жүйесіндегі ата-аналардың рөлі» атты мақаламен баспа беттерінде жарияланды. Мақала мазмұнында: «Қазіргі таңда Ақтөбе облысының мектептері де инклюзивті білім беру бағдарламасын қолға алып, қаламызда бүгінде бірнеше жалпы білім беретін мектептер ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға инклюзивті білім беріліп жатқаны, 2020 жылдың соңына дейін барлық мектептерге осы жүйе енгізіледі деп күтілетіндігі баяндалған болатын. Бірақ, арнайы зерттеу жұмыстарымыздың нәтижесінде «Бұл бағдарлама қаншалықты жүзеге асып жатыр? Және де бүгінгі күні ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды инклюзивтік оқыту неге өзекті мәселеге айналып отыр?» деген түбі терең ойға қалған болатынбыз.....

Инклюзивті білім беру жүйесінде ата-аналардың рөлі өте маңызды орын алады. Инклюзивті білім беру жүйесінде тағы бір туындайтын үлкен сұрақ – қалыпты балалардың ата-аналарының бұл білім беру жүйесіне көзқарасы қандай?! Себебі қалыпты балалардың ата-аналары ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды қабылдауға әрдайым дайын бола бермейді.

Осы сұрақтың жауабын білу мақсатында Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университетінің Дефектология мамандығының 3 курс студенттері, Ақтөбе қаласының көшелерінде қалыпты балалардың ата-аналарына сауалнама жүргізген болатынбыз. Сауалнама негізінде «Инклюзивті білім беру туралы естуіңіз бар ма? Қаншалықты білесіз? Инклюзивті білім беру жүйесіне көзқарасыңыз қандай? Егер сіздің

балаңыздың сыныбында ерекше білім беру қажеттілігі бар бала бірге оқыса, сіз өз тарапыңыздан қарсылық білдірер ме едіңіз? Әлде қолдайсыз ба?» деген сұрақтарға жауап алғымыз келген еді. Сауалнамадан ата-аналардың бірі бас тартса, бірі мүлдем бұл бағдарлама жөнінде білмейтіндігін айтқан болатын. Әрине, бұл жағдай бізді біраз қынжылтқан. Сондықтан сауалнама барысында бұл бағдарлама жайында ата-аналарды өзіміз хабардар еткен едік. Бірақ ата-аналардың көбі бұл инклюзивті білім беру жүйесіне өз қарсылықтарын білдірген болатын. Сұрақтарымызға «Мен, бұл білім беру жүйесіне мүлдем қарсымын, себебі ондай балалар сабақ барысында шулап, сабаққа кедергі келтіреді. Олардың ойындары да біртүрлі, ойнап жүріп, менің баламды ұрып жіберуі де мүмкін. Мен өз баламның қауіпсіздігін ойлаймын» деген және «Ондай балалар сау балалардың білім алуына кедергі келтіреді. Мұғалімнің айтқанын тыңдамай, сабақта оқушылардың ойын бөледі және менің балам оған алаң болып сабаққа көңіл бөлмей қалуы мүмкін» - деген сияқты бірқатар жауаптар алған едік. Тіптен, ата-аналардың бірі: «Ол ауру балалардың ата-аналары да ауру болады» - деп өзінің пікірін ашық жеткізген болатын. Әрине, бұл қате пікір. Мұндай қате пікірдегі ата-аналардың ойын барымызша жөндеуге де тырысқанбыз. Ата-аналар арасынан инклюзивті білім беру бағдарламасын қолдайтындар да табылған болатын. Қолдаушы ата-аналарымыз: «Әрине, бұл инклюзивті білім беру бағдарламасын қолдаймын. Өйткені, балалар бір-бірімен араласса, мүмкіндігі шектеулі бала тез жазылып, қалпына келуі мүмкін. Өзінің кемістігін ұмытып, қалыпты балалардан қалмауға тырысады деп ойлаймын» - деп өз ойларын барынша жеткізген еді.

Шынында да инклюзивті білім беру нәтижесінде бала оқып қана қоймай, бір-біріне жанашырлық танытып, өзара ынтымақтастықта болады. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар қалыпты балалармен бірге оқығанда олардың оқуға деген ынтасы артады, олар да қалыпты балалармен бірдей сөйлейді, қимылдайды, бірге ойнайды, осыдан келіп өмір сүруге құштарлығы оянып, өзін басқаша сезінбей, тіпті өзінің кемістігін ұмытып, өзін қалыпты балалар секілді сезінуіне жағдай туады.

Сонымен жүргізілген сауалнама нәтижелерін негізге ала отырып, бұл инклюзивті білім беру жүйесіне көпшілік ата-аналардың қарсылығын білген болатынбыз. Әрине бұл жағдай қуантпады. Ата-аналардың қарсылығын жою үшін әлі де алда көптеген жұмыстар жүргізіп, ата-аналардың ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға деген қате көзқарастарын өзгерту керекпіз», - деген қорытындыға жасаған едік. Зерттеу жұмыстарымыздың нәтижесінде мынадай ұсыныстар ұсынған болатынбыз:

Біріншіден, қалыпты балалардың ата-аналарына педагог-дефектологтардың тарапынан инклюзивті білім беру жайлы түсіндірме жұмыстары жүргізілсе. Себебі ата-аналардың көпшілігі инклюзивті білім беру жүйесі туралы құлақ қағыс естігенімен, бұл қандай білім беру жүйесі екендігі, қандай мақсатта жүргізіліп жатқандығы, инклюзивті білім беру қандай қызмет атқаратындығы туралы мүлдем бейхабар десекте болады.

Екіншіден, қалыпты балалардың ата-аналарымен ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың ата-аналарына арнайы конференция ұйымдастырылып, тренингтер жүргізілсе. Мұнда барлық ата-аналар әңгімелесіп, өз ойларымен бөліседі. Сонымен қатар қалыпты балалардың ата-аналары ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың ата-аналарының орнына бір сәтке болса да өздерін қойып көріп, бұл шектеуліктің қандай ауыр екендігін сезініп, инклюзивті білім беру жүйесі ерекше балалардың болашаққа деген оң көзқарастарының тууына үлкен мүмкіндік екендігін сезінер еді. Сонда ғана қалыпты балалардың ата-аналары бұл білім беру жүйесін қолдап, жақсы жағынан қабылдай алады», - деп баяндаған болатынбыз [3].

Міне, арада 2 жылдай уақыт өтті. Сол уақыттағы инклюзивті білім беру жағдайы мен бүгінгі күнгі инклюзивті білім беру жағдайының айырмашылықтары айтарлықтай өзгерістерге толы десек те болады. Қазіргі таңда «Инклюзивті білім беру» түсінігі біршама ата-аналарға таныс. Бұл білім беру жүйесін көпшілік ата-аналар қолдап жатыр. Шынында да инклюзивті білім беру нәтижесінде бала оқып қана қоймай, бір-біріне жанашырлық танытып, өзара ынтымақтастықта болады. Осы мақсатты жүзеге асыру үшін көптеген жұмыстар

жүргізілді. Жұмыстар барысында қалыпты балалардың ата-аналарына педагог-дефектологтардың тарапынан инклюзивті білім беру жүйесі жайлы түсіндірме жұмыстары ұйымдастырылды. Ерекше білім беру қажеттілігі бар және қалыпты балалардың ата-аналарына арнайы конференция ұйымдастырылып, тренингтер жүргізілді. Сонымен қатар «Жүрегім толы мейірім» тақырыбында студенттердің ұйымдастыруымен ерекше білім беру қажеттілігі бар және қалыпты балалар мен олардың ата-аналарының көңіл күйін көтеру, ата-аналарға қандай жағдай болмасын әр балаға мейірімге толы жүрек, жылы сөз, әр тараптан қолдау қажет екендігін жеткізу, ата-аналардың ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға деген оң көзқарасын қалыптастыру мақсатында тәрбиелік шара өткізілді. Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың және қалыпты балалардың ата-аналарына психологиялық-педагогикалық көмек беру негізінде мектептегі мұғалім мен ата-аналардың өзара байланыстарын нығайту мақсатында жүргізілген жұмыстар инклюзивті білім берудің келесі принциптеріне негізделді:

1. Сыйластық пен түсіну;
2. Мәлімет пен іскерліктермен алмасу;
3. Шешімдер қабылдауға қатысу;
4. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың индивидуалдығын қабылдау

Осындай жұмыстардың нәтижесінде барлық ата-аналар тренинг, конференция барысында әңгімелесіп, өз ойларымен бөлісті. Сонымен қатар қалыпты балалардың ата-аналары ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың ата-аналарының орнына бір сәтке болса да өздерін қоя отырып, бұл ерекшеліктің қандай ауыр екендігін сезініп, инклюзивті білім беру жүйесі ерекше балалардың болашаққа деген оң көзқарастарының тууына үлкен мүмкіндік екендігін сезінді. Біздің мақсатымыз – осы екі жақтың ата-аналарын тіл-табыстырып, байланыстырып, қорқыныш, алшақ болу сезімдерінен арылдыру, барлық ата-аналардың ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға деген оң көзқарасын қалыптастыру болатын. Ортадағы үлкен қайшылық қабырғаны алып тастап, барлық балалардың бірдей білім алып, бірге жүріп, бірдей болуын мақсат еткен едік. Міне, осы мақсатымызға қол жеткізгендейміз. Қалыпты балалардың ата-аналары, бұл инклюзивті білім беру жүйесін жақсы жағынан қабылдап, үлкен қолдау көрсетіп жатқаны, әрдайым көмек қолын созуға ниетін білдіргендері, біздің ата-аналармен жүргізген көптеген жұмыстарымыздың ең тамаша көрінісі деп білеміз.

Инклюзивті білім беру жүйесі ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды оқуда жетістікке жетуіне ықпал етіп, жақсы өмір сүру мүмкіншілігін қалыптастырады. Осы бағытта жасалған жұмыстар ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды инклюзивті білім беру жүйесіне ендіру арқылы адамгершілікке, ізгілікке, қайырымдылыққа тәрбиелей отырып, барлық балаларға теңдей білім беру құқығын қамтамасыз ете алады.

ӘДЕБИЕТ

1. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011–2020 годы. - Астана, Ақорда, 7 декабря 2010 г. №1118.
2. Попова Е.В. Педагогика и психология инклюзивного образования [Текст]: учебно-практическое пособие / Е.В. По-пова. – Челябинск: Изд-во Юж.-Урал. гос. гуман.-пед. ун-та, 2016. – 149 с.
3. Дуалды оқыту - студенттерді практикалық даярлаудың тәжірибелік негізі - Облыстық ғылыми-әдістемелік семинар материалдарының жинағы, Ақтөбе, 2018.
4. Педагогика и психология инклюзивного образования: учебное пособие / Д.З. Ахметова, З.Г.Нигматов, Т.А.Челнокова, Г.В.Юсупова и др. – Казань: Издво «Познание» Института экономики, управления и права, 2013.

БИЛИНГВИЗМ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ДЕФЕКТОЛОГТАРДЫҢ ТІЛДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНІҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жубатырова Б.Т., докторант

Түйіндеме. Мақалада билингвизм жағдайында болашақ дефектологтардың тілдік құзыреттілігін дамыту мәселелері қарастырылады. Қазақстандық және шетелдік ғалымдардың билингвизм саласындағы зерттеулері талданды.

Тірек сөздер: билингвизм, дефектолог, тілдік құзыреттілікті дамыту, зерттеулер.

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы развития языковой компетентности будущих дефектологов в условиях билингвизма. Проанализированы исследования казахстанских и зарубежных ученых в области билингвизма.

Ключевые слова: билингвизм, дефектолог, развитие языковой компетенции, исследования.

Abstract. The article deals with the problems of language competence development in future defectologists in the conditions of bilingualism. The research of Kazakh and foreign scientists in the field of bilingualism is analyzed.

Keywords: bilingualism, defectologist, development of language competence, research.

Жасөспірімдерге терең білім беру және жан-жақты тұлға ретінде тәрбиелеу үшін болашақ маман өзі де кәсіби құзыретті маман болуы қажет. Оның бір көрсеткіші - бірнеше тілді (билингвизм, полилингвизм) меңгерген маман. Қоғамдағы қарқынды өзгерістер мамандардың тіл қызметінде көрініс табуда.

Тілтанымда билингвизм құбылысы У.Вайнрайх, Е.М.Верещагин, М.Джусупова, А.Е.Карлинский, М.М.Копыленко, Э.Д.Сүлейменова, Б.Хасанұлы, Э.Хауген, Д.Д.Шайбакова, Л.В. Щерба еңбектерінде лингвистика, психолінгвистика, лингвидидактика деңгейлерінде жан-жақты қаралтырылған.

Жалпы билингвизм құбылысына қатысты зерттеулердің басым бөлігі оның жалпы сипаттамасын жасаумен байланысты болып келеді (О.Б. Алтынбекова, З.К. Ахметжанова, Ю.Д. Дешериев, Ю.А. Жлуктенко, М.М. Копыленко, Н.Б. Мечковская, Э.Д. Сүлейменова, К.Х. Ханазаров).

Отандық тіл білімінде билингвизм мәселесі М.М.Копыленко, З.К.Ахметжанова, С.Е.Байбульсинова, М.К.Исаева, А.Е.Карлинский, М.К.Мурзалиева, Ж.К.Нуртаева, А.И.Рабинович, М.Р.Сабитова, Э.Д.Сүлейменова, Т.Я.Зенкова, Г.А.Габдуллина, Н.С.Мұстафа, Б.Хасанұлы, К.М.Абишева, Б.Х.Исмагулова т.б. ғалымдар еңбектерінде қарастырылған.

Билингвизмді көптеген зерттеушілер (Е.М.Верещагин, В.Гумбольдт, В.Ю.Розенцвейг, Л.В.Щерба) тілдің даму үрдісі мен оны меңгеру деңгейі ретінде қарастырады. Ғылымда билингвизмнің көптеген анықтамалары мен классификациялары бар. Біз зерттеуімізде А.А.Леонтьевтің анықтамасын негізге аламыз: *билингвизм – қарым-қатынас мақсатына, әлеуметтік ортаға және әңгімелесуші туралы ақпаратқа байланысты, екі түрлі тілдің көмегімен тілдік іс-әрекет жасау қабілеті кездеседі.*

ЖОО оқытушысының алдында болашақ дефектологтардың құзыретті маман ретінде қалыптасуына тікелей ықпал ететін оқу үрдісін тиімді ұйымдастыру міндеті тұр. Қазіргі заманда студент берілген тақырыпты игеру үшін оқулықтар мен интернеттегі ақпарат арқылы хабарлама жинайды. Өкінішке орай тақырыпты ашатын ақпаратты тек ана тілінде жинау мүмкін емес. Тақырыпты ашатын материалды екі тілде жинайды, талдайды, жүйелейді. Студент алған ақпаратпен білім алу үрдісінде өзге студенттермен, оқытушылармен бөліседі. Оқытушының мақсаты студенттің, жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, білімін толықтыру, кәсіби терминологияны меңгерту ғана емес, сонымен қатар болашақ маманды көптілділік жағдайында тілдік құзыреттілігін дамыту.

Дефектолог маманның тілдік құзыреттілігіне келесідей факторлар әсер етеді: жанұяның құндылықтары, студенттің интеллектуалдық даму деңгейі, екінші тілді жүйелі түрде меңгеру мүмкіндіктері. Көптеген студенттердің тілдік құзыреттіліктері төмен деңгейде екені байқалады, соның салдарынан екінші тілді (ана тілі емес) меңгеруін қиындатады.

Тілдік құзыреттілікті дамыту - педагогтың бүкіл еңбек жолында жалғасытын үрдіс. *Тілдік құзыреттілік - тұлғаның білім, білік және дағдылар кешені ретінде, бір тақырып төңірегінде кәсіби мәтін құрастыру қабілетімен сипаталады* (Н.В.Войтик, Е.А.Бугреева, Д.В.Толпы, В.А.Наперов, А.Г.Измайлова, Е.В.Тихонович, И.В.Богомолова). Тілдік құзыреттілікті дамытудың қағидалары мен логикасын зерттеушілер: жеке тұлғалық, оның психофизиологиялық ерекшеліктерін, болашақ мамандықпен байланысын ескере отырып (Н.Н.Калачева); пәнаралық байланыс қағидасы (А.А.Слюсарь, С.Д.Захарова, Т.Н.Лавриненко, Р.Г.Шевцова); инновациялық педагогикалық әрекет қағидасы (А.В.Добудько); білім алушылардың саналығы мен белсенділігі, ғылымилық (Н.М.Борытко); оқудағы жағдаяттық қағидасы (А.В.Хуторской); көпұлттық ортада оқыту барысында адам абыройын құрметтеу (В.В.Кузнецов) тұрғысынан қарастырады.

Жалпы кеңес және шетел лингвисттерінің еңбектерінде тілдік қарым-қатынас мәселелері үш түрлі: лингвистикалық, әлеуметтік және психологиялық тұрғыдан қарастырылады. А.Е.Карлинский тілдік қатынастарды зерттеудің әрбір әдісінің ерекшелігін былай анықтайды: «Тілдердің қарым-қатынасының әлеуметтік- лингвистикалық міселелері кәсіптіліктің туындауы себептерін, ал психолінгвистикалық факторлар – тілдік қарым-қатынастың механизмін ашса, лингвистикалық аспекті тілдік қатынастың нәтижелерін қарастырады. Алайда бұл нәтиже екі түрлі жолмен: билингв адамның пайдаланатын екі тілінің кез-келгенінде сөйлеу (мұны сөйлеу мутациясы деп атайық) немесе тілдік жүйедегі белгілі бір себептер арқылы (бұл құбылысты диффузия делік) көрінуі мүмкін» [1].

Белгілі ғалым Б.Хасанұлы «Кәсіптілік – белгілі бір территория көлеміндегі ұлтаралық (этносаралық) қарым-қатынасқа түсетін белгілі бір этникалық қауымдастықтық өкілдерінің, бүкіл қоғамның (социумның) әр түрлі жағдайда екі тілді (әдетте ана тілі мен екінші бір тілді) алма-кезек немесе қатар қолдануы» деген анықтама бере отырып, «егер адам, адамдар тобы, қоғам этникалық белгісіне қарай қанша алуан болса да, екі тілде сөйлесе (жазса, оқыса) ғана кәсіптілік (билингв) болып саналады», - деген тұжырым жасайды [2].

Чех лингвисті К.Гавранек те билингвизмді «тілдік қатынастың ерекше жағдайы ретінде» осы терминді қолдану тек ұжымдық билингвизмге қатысты екенін нақтылап кең көлемде түсінік береді [3].

В.А.Аврорин билингвизмге төменгідей анықтама береді: «Шамамен екі тілді және одан да көп тілдерді бірдей меңгеру. Нағыз билингвизм екінші тілді меңгеру деңгейі бірінші тілді меңгеру деңгейіне жеткенде ғана басталады» [4]. Ю.Д.Дешериев бастапқыда билингвизм – екінші тілді ежелгі, ана тілі сияқты жетік білу деп есептейді, алайда екінші тілді меңгеру деңгейі әр түрлі болатындығы туралы басқа қорытындыға келеді [5].

К.Х.Ханазаров екі тілді білудің тереңдігі, байлығы жағынан бірдей еместігі тірәлі пікірді ұстанады [6].

Билингвизм түсінігі және екі тілді меңгеру деңгейі туралы толық анықтаманы Е.Ю. Протасова береді: «Билингвизм жағдайда, көптілділік жай мағынада – екі тілде қатар сөйлеу мүмкіндігі, яғни екінші тілді білу деңгейінің ана тілін меңгеру деңгейіне жақын болуы, ал ғылыми тұрғыда – күнделікті өмірде екі тілді жүйелі пайдалану. Тұрақты тілдік жағдайда қоғамда мәртебесі жоғары беделді тіл және мәртебесі төмен беделсіз тіл қатар өмір сүреді. Оның біріншісі – грамматикасының күрделілігімен ерекшеленіп, көбінесе ресми жағдайларда және жазбаша жазуларда қолданылады. Ал екіншісі - күнделікті өмірде, көбінесе, ауызекі сөйлеу тілінде қолданылады», - деп, кәсіптілікті құрайтын тілдердің қоғамдағы қызметі мен қолдану аяларын атап өтеді [7].

Қорыта келгенде, лингвистердің көпшілігі У.Вайнрайхтың ізімен билингвизмді «екі тілді кезек қолдану тәжірибесі» деп таниды [8].

М.М.Михайлов билингвизмді анықтау кезінде құбылыстың қызметтік жағы маңыздырақ деп санайды: «екі немесе одан да көп түрлі ұлт өкілдерінің ортақ қызметі кезінде екінші тіл арқылы өзара түсінісуге қол жеткізу мүмкіндігінің тәжірибесі – билингвизм мәселесінің негізгі белгісі» дей келе, «билингвизм» пен «тілдердің өзара ықпалы» ұғымдары айтарлықтай шамада бірін-бірі алмастырады, «себебі, әдетте бірі екіншісін білдіреді» деген тұжырым жасайды [9].

Л.В.Щерба «екінші тілді кез келген үйрену билингвизмге апарып соқтырады, оның екі: таза және аралас түрі болады. Тілдер арасында ешқандай салыстырулар, теңдестіре байқаулар болмаған, билингвтер үшін бір тілден екінші тілге аудару мүмкін болмағанда және қалай болғанмен де өте қиын болғанда таза болады» деп жазады [10].

Е.М.Верещагин билингвизм типологиясын ұсынды. Типология негізінде – екінші тілде сөйлеудің дұрыстығын/бұрыс еместігін бағалау. Зерттеуші билингвизмнің үш түрін бөледі: субординативті, медиалды және координативті. [11], олардың әрқайсысы аккультурацияның нақты нысанына сәйкес келеді.

Субординативті билингвизм - билингвизмді қалыптастырудың бастапқы сатысы ретінде қарастырылады. Мәні - екінші тіл біріншісі-тілдердің өзара бейімделуі болып табылады. Алайда интерференция бұл процесі қиындатады. Екінші тілді меңгеруге қатысы бар билингваның шеберлігі мен дағдылары ана тілін меңгерумен байланысты адамдармен салыстырғанда екінші роль атқарады. Соның салдарынан субординативті билингвизм аясында туындайтын сөйлеу шығармаларындағы тілдік жүйенің және норманың бұзылуы орын алады.

Е.М.Верещагин атап өткендей, "... жүйе осылай айтуға болмайтын жағдайда бұзылған. Бұл норма ешқашан айтылмаған кезде бұзылған болып табылады" [12]. Сөйлеу формасы қарым-қатынас жағдайымен келіспесе, норма бұзылады.

Медиалды билингвизм - билингвизмнің аралық қалыптасу кезеңі болып табылады, онда тілдердің бейімделуі үдерісі жалғастырылады және интерференция деңгейі біртіндеп төмендейді. Сөйлеуде билингва дұрыс емес және дұрыс сөйлеу туындылары бар.

Екінші тілді оқыту процесін ұйымдастыруға және жүзеге асыруға бағытталған әдістемелік-дидактикалық міндеттерді іске асыру үшін билингвизмнің медиалды түрін меңгеру жеткілікті болып табылмайды. Оқытушының сөзі оның кәсіби құзыреттілігінің негізгі құралы бола отырып, екі өлшемге сәйкес келуі тиіс: дұрыс және риторикалық сауатты болуы қажет.

Координативті билингвизм - бір тасымалдаушыға тиесілі, екі тіл де тең функциялы параллельді жүйе ретінде әрекет ететін, ана және екінші тілдері арақатынасының қалыптасуымен ерекшеленетін, үшінші немесе соңғы, билингвизмді қалыптастыру кезеңі. Ана тілінің тілдік сипаттамаларына (мазмұндылығы, мәнерлілігі, үзіліс, сөйлеу қарқыны және т.б.) екінші тілде сөйлеудің ұқсас белгілері сәйкес келеді. Е.М.Верещагиннің айтуынша, бұл жағдайда " екі тілді адамның сөйлеуіне дұрыс сөйлеу сөздері тән, және монолингвтің сөйлеуінен айырмашылығы тек лексико-семантикалық деңгейде ғана болады " [13]. Билингвизм міндетті түрде тек екі және одан да көп тілде еркін сөйлей білу ғана емес, сонымен қатар сол тілді оңай өзгерте отырып, сол тілде ойлауды білдіреді.

Билингвизмнің ерекше нысаны - *аударма билингвизм*. Бірақ әрбір билингв аудармашы бола алмайды, ал әрбір аудармашы билингв болуы керек. Кәсіби аудармашының билингвизмі екі тілді білуде ғана емес, тілдерде сөйлеу ұқсастықтары мен ойды білдіру құралдарын таба білуде.

Билингвизмнің металингвистикалық қабілетін арттыру мүмкіндігін атап өту маңызды. Тіл формасын білу (тілдің дыбыстық жүйесін) фонологиялық құзыреттілік), грамматикалық маркерлер (морфологиялық құзыреттілік) және грамматикалық ережелер (синтаксистік құзыреттілік) металингвистикалық құзыреттіліктің болуын көздейді. Металингвистикалық құзыреттілік пен тілдік қабілет арасындағы өзара байланыстың болуы когнитивтік дамудың негізгі компоненті болып табылады.

Табиғи және жасанды билингвизмнің пайда болу жағдайларын ескере отырып, мамандар жас ерекшеліктеріне қарай екі нысанды бөледі: балалар мен ересектер. Табиғи билингвизм ерте балалық шақта, тиісті тілдік ортаға толық енген кезде неғұрлым тиімді болады және мынадай факторлардың болмауын болжайды: тілдік құбылыстарды меңгеру процесінде құрылымдалған модель; мақсатты оқыту процесі; оқытушы өз жұмысында нақты әдістемені пайдаланады. Бұл ретте табиғи билингвизм мынадай жағдайлардың болуын болжайды: тілдік ортаның болуы; қарым-қатынастың шектелмеген уақыты; қарым-қатынастың табиғи жағдайлары; әртүрлі жағдайлардағы еркін сөйлеу практикасы.

Тәжірибе көрсеткендей, күнделікті қарым-қатынас процесінде бір тіл басқаға сөзсіз қанағат ете бастайды, біртіндеп ішінара немесе тұтастай оны ығыстырып, әсіресе лексика, грамматикалық құрылым тұрғысынан бірінші тіл неғұрлым "ыңғайлы", немесе белсенді пайдаланылады. А.П.Майоров бұл проблеманың айқын анықтамасын берді: "мінсіз билингвизмді тек теориялық тұрғыдан елестетуге болады".

Біз зерттеуімізде дәл осы пікірге сүйенетін боламыз, екі тілді меңгеру - өз ойын білдіру және жазбаша немесе ауызша түрдегі өзге тілді мәтінді жалпы түсіну, меңгеру үшін жеткілікті дәрежеде болуы.

ӘДЕБИЕТ

1. Карлинский А.Е. Основы теории взаимодействия языков и проблема интерференции: автореф докт. филол.наук. – Киев, 1980. - 48 с.

2. Хасанов Б.Х. Хасанов Б. Ана тілі – ата мұра (қазақ тілінің жер жүзі тілдері жүйесіндегі алатын орны). – Алматы: Жазушы, 1992. - 272 б.

3. Гавранек К. К проблеме смещения языков// Новое в лингвистике. - М.: Прогресс, 1972.- Вып.6.- С. 64-111.

4. Аврорин В.А. Проблемы изучения функциональной стороны языка.- Л.: Наука, 1975. – 140 с.

5. Дешериев Ю.Д. Закономерности развития и взаимодействия языков в советском обществе. М.: Сов.энциклопедия, 1990.- С. 325-330.

6. Ханазарова К.Х. Решение национально-языковой проблемы в СССР.- М.: Политиздат, 1982.- 224 с.

7. Протасова Е.Ю. Становление и функционирование двуязычия // Материалы по исследованию билингвизма. - М.: Изд.: МГУ, 1999.- С.3-15.

8. Вайнрайх У. Языковые контакты. Состояние и проблемы исследования / перев. Ю.А.Жлуктенко. - Киев, 1979.- 263с.

9. Михайлов М.М. Двуязычие (Принципы и проблемы). - Чебоксары: Чувашиздат. 1969. - 136с.

10. Щерба Л.В. О понятии смешанных языков// Избранные работы по языкознанию и фонетике. - Л., 1958.- Т.1.- С. 153.

11. Верещагин Е.М. Вопросы теории речи и методики преподавания иностранных языков. М., 1969. С. 27-31.

12. Верещагин Е.М. Психологическая и методическая характеристика двуязычия (билингвизма). М.: Изд-во Моск. ун-та, 1969. С.53.

13. Верещагин Е.М. Психологическая и методическая характеристика двуязычия (билингвизма). М.: Изд-во Моск. ун-та, 1969. С.49.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Капина Э.А., Сары Б.Б. аға оқытушы, магистрлар
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
Қазақстан, Ақтөбе

Түйіндеме. Мақалада авторлар білім беру саласындағы инклюзивті оқыту мазмұнына сипаттама береді және арнайы қажеттіліктері бар балаларды оқыту мен тәрбиелеудің негізгі қағидалары мен бағыттары айтылады.

Тірек сөздер: инклюзив, инклюзивті білім беру, ерекше қажеттілігі бар балалар, арнайы қолдау, инклюзивті оқыту қағидалары, арнайы білім беру қызметі бағыттары

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы содержания инклюзивного обучения в сфере образования, основные принципы и направления обучения и воспитания детей с особыми потребностями.

Ключевые слова: инклюзивное, инклюзивное образование, дети с особыми потребностями, особая поддержка, принципы инклюзивного образования, специальные образовательные мероприятия

Abstract. The article discusses the content of inclusive education in the field of education also highlights the main principles and directions of teaching and raising children with special needs.

Keywords: inclusive, inclusive education, children with special needs, special support, principles of inclusive education, special education activities.

Қазіргі таңда білім беру саласындағы назар аударып отырған өзекті мәселе балалардың жеке сұраныстары мен ерекшеліктеріне ортаның, отбасының қатысуымен білім беру үрдісіне толық қосуды қарастыратын инклюзивті білім беру. Осы жаһандық мәселеге әлем ғалымдары мынадай анықтама береді: инклюзивтік білім беру дегеніміз - барлық балаларды, соның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім үрдісіне толық енгізу және әлеуметтік бейімдеуге, жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарамай, балаларды айыратын кедергілерді жоюға, ата-аналарын белсенділікке шақыруға, баланың түзеу-педагогикалық және әлеуметтік мұқтаждықтарына арнайы қолдау, яғни, жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат. Инклюзивті (франц. *Inclusif* - өзіне енгізетін, лат. *Include* - ішіне аламын, енгіземін) немесе енгізілген білім беру - жалпы білім беру мектептерінде ерекше қажеттіліктері бар балаларды оқыту үрдісін сипаттау үшін пайдаланылатын термин. Инклюзивті білім берудің негізіне балалардың кез келген кемсітушілігін болдырмайтын, барлық адамдарға тең қарым-қатынасты қамтамасыз ететін, бірақ ерекше білім алу қажеттіліктері бар балалар үшін ерекше жағдай жасайтын идеология жатады. Біздің елімізде инклюзивті білім беруді дамыту мақсат-міндеттері мен қағидаларын анықтайтын инклюзивті білім берудің тұжырымдамалық негіздерін нақты әзірлеу қажет [1,42-б].

Инклюзивті білім беру - мүгедек пен дамуында сәл бұзушылығы мен ауытқулары бар балалардың дені сау балалармен бірге олардың әлеуметтендіру және интеграция процестерін жеңілдету мақсатындағы бірлескен оқыту. Инклюзивті оқыту біріктірілген (оқушы дені сау балалар сыныбында/тобында оқиды және дефектолог-мұғалімнің жүйелі көмегін алады), жартылай (жеке балалар күннің бір бөлігін арнайы топтарда, ал екінші қарапайым топтарда өткізеді), уақытша (арнайы топтардағы балалар және қарапайым топтардың оқушылары бірлескен серуендерді, мерекелерді, сайыстарды, жеке істерді өткізу үшін біріктіріледі), толық (дамуда ауытқулары бар 1-2 бала бала бақшаның, сыныптың, мектептің қарапайым топтарына енгізіледі, мамандардың бақылауы бойынша түзету көмегін ата-аналар көрсетеді) болады.

Инклюзивті оқытуда ерекше мұқтаждықтары бар балалардың жалпы білім беретін мектептердегі оқыту үрдісін сипаттауда қолданылады. Демек, инклюзивті оқыту негізінде балалардың қандай да бір дискриминациясын жоққа шығару, барлық адамдарға деген теңдік қатынасты қамтамасыз ету, сонымен бірге оқытудың ерекше қажеттілігі бар балаларға арнайы жағдай қалыптастыру идеологиясы жатыр. Осы бағыт балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру жағдайын қалыптастырады. Мүмкіндігі шектеулі

балалардың білім алу құқықтары «Қазақстан Республикасының балалардың құқықтары туралы», «Білім беру туралы», «Мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзетуге ықпал ету туралы», «Арнайы әлеуметтік қызмет туралы» Қазақстан Республикасының Заңдарында, Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген. Инклюзивті білім беру немесе «білім баршаға» бағдарламасы - барлық балаларға мектепке дейінгі оқу орындарында, мектепте және мектеп өміріне белсене қатысуға мүмкіндік береді. Бұл бағдарламаны Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы мақұлдап, БҰҰ-ның Конвенциясына 2006 жылдың 13 желтоқсанында енгізілді.

Инклюзивті білім беру мазмұны балалардың жынысына, жас ерекшеліктеріне, географиялық тұратын жеріне, қимыл-қозғалыстық және ақыл-есінің жағдайына, әлеуметтік-экономикалық жағдайына қарамастан, сапалы білім алу және өздерінің потенциалдық дамыту мүмкіндігіне ие болу. Инклюзивті оқыту – барлық балалардың мұқтаждықтарын ескеретін, ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдісінің дамуы. Инклюзивті оқыту балалардың оқу үрдісіндегі қажеттіліктерін қанағаттандырып, оқыту мен сабақ берудің жаңа бағытын өңдеуге талпынады. Егер инклюзивті оқытудың оқыту мен сабақ беруге енгізілген өзгерістері тиімді болса, онда ерекше қажеттіліктері бар балалардың жағдайлары да өзгереді. Инклюзивті оқытуды ашқан мектептерде оқыған балалар адам құқығы туралы білім алуға мүмкіншілік алады, өйткені олар бір - бірімен қарым - қатынас жасауға, танып білуге, үйренеді .

Инклюзивтік білім беру - барлық балаларды жалпы білім үрдісіне толық енгізу және әлеуметтік бейімдеуге, жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарамай, балаларды айыратын кедергілерді жоюға, ата-аналарын белсенділікке шақыруға, баланың түзеу - педагогикалық және әлеуметтік қажеттіліктерін арнайы қолдау, қоршаған ортаның балаларды жас ерекшеліктеріне және білімдік қажеттіліктеріне бейімделуіне жағдай қалыптастыру, яғни, жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат. Психикалық дамуының негізгі бұзылыстары интеллектуалды даму деңгейі, яғни, зейіні, есте сақтауы, ойлауы, кеңістікті бағдарлауы төмен болып келеді. Осы себептерге байланысты психикасы дамуы тежелген (ПДТ) балалардың оқу үлгерімі төмен болады. Бұл балалардың оқуға үлгермеушілігі жеті-сегіз жастан анық байқалады. Ата-аналары көмекші не арнайы мектептер мен мектеп-интернаттарға, психологиялық-педагогикалық түзеу кабинеттері мен коррекциялық-түзету сыныптарына балаларын бергісі келмеген жағдайда жалпы білім алатын мектептерде ПМПК-ның ұсынысы бойынша жеңілдетілген бағдарламамен оқытуына толық құқылары бар. Жалпы білім беретін мектептер мен бала бақшалар ПМПК-ның қорытындысы бойынша көрсетілген, яғни, баланың деңгейіне қарай жеңілдетілген бағдарламамен кемтар балаларды тәрбиелеуге және инклюзивті оқытуға дайын болғандары жөн. Инклюзивті оқытуға жалпы мектептерде арнайы психологы, әлеуметтік мұғалімі, олигофреномұғалімі, логопед мамандары жұмыс жасайды. Егер бала көмекші бағдарламаны толық игерген болса, оған арнайы куәлік беріледі, ал игермесе, анықтама ғана алады. Егер ата-анасы баласын арнайы мектеп- интернатқа жібергісі келмесе, жергілікті жалпы мектепте мүмкіндігі шектеулі баланың мүмкіндігіне қарай, жеңілдетілген бағдарлама бойынша, инклюзивті оқытуға міндетті.

Инклюзивті оқыту барлық балаларға мектепке дейінгі оқу орындарында, мектепте және мектеп өміріне белсене қатысуға мүмкіндік береді; оқушылардың тең құқығын анықтайды және ұжым іс-әрекетіне қатысуға мүмкіндік береді; адамдармен қарым-қатынасына қажетті қабілеттілікті дамытуға мүмкіндік береді. Даму мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беруді ұйымдастыру мақсатында, типтік арнайы білім бағдарламасы жасалды. Онда балалардың мұқтаждықтары ескеріліп, білім алуларын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдістері қарастырылған. Инклюзивті оқыту балалардың оқу үрдісіндегі қажеттіліктерін қанағаттандырып, оқыту мен сабақ берудің жаңа бағытын өңдеуге талпынады. Егер инклюзивті оқытудың оқыту мен сабақ беруге енгізілген өзгерістері тиімді болса, онда ерекше қажеттіліктері бар балалардың жағдайлары да өзгереді. Инклюзивті

оқытуды ашқан мектептерде оқыған балалар адам құқығы туралы білім алуға мүмкіншілік алады. Өйткені, олар бір-бірімен қарым-қатынас жасауға, танып-білуге, қабылдауға үйренеді.

Инклюзивті оқытудың негізгі қағидалары:

1. Адам құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктермен анықталады.

2. Әрбір адам сезуге және ойлауға қабілетті.

3. Әрбір адам қарым қатынасқа құқылы.

4. Барлық адам бір-біріне қажет.

5. Білім шынайы қарым-қатынас шеңберінде жүзеге асады.

6. барлық адамдар құрбы-құрдастарының қолдауы мен достығын қажет етеді.

7. Әрбір оқушы үшін жетістікке жету-өзінің мүмкіндігіне қарай орындай алатын әрекетін жүзеге асыру.

8. Жан-жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді.

Инклюзивті бағыт кемтар балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру мүмкіншілігін қалыптастырады. Арнайы білім беру қызметтерінің заманауи жүйесі төмендегі бағыттарға бөлінеді:

- диагностикалық
- емдік-профилактикалық
- оңалту
- тәрбиелік
- кешендік

Мүмкіндігі шектеулі балаларға әлеуметтік және медициналық педагогикалық көмек көрсету қызметтері денсаулық сақтау, білім беру және әлеуметтік қорғау мекемелерінде жүзеге асырылады [2,29-б].

Инклюзивті білім беруді дамытуды әдіснамалық және оқу-әдістемелік қамтамасыз ету мыналарды көздейді:

- жалпы білім беру процесіне ерекше білім беруге қажеттілігі бар тұлғалар қосу аясында оларды әлеуметтік-педагогикалық және психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыру, мүмкіндіктері шектеулі балаларды кіріктіре оқыту және инклюзивті білім беру негіздерін әдіснамалық және оқу-әдістемелік әзірлеу;

- ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушылардың (оқу процесін ұйымдастыру жағдайларына қойылатын талаптар, базалық пәндер және оқыту пәнінің нәтижелері бойынша дағдылар, білім алушылардың дайындық деңгейіне қойылатын талаптар) оқу бағдарламаларын, оқу жоспарларын бейімдеу;

- инклюзивті білім беру жағдайында оқушының оқу жетістіктерін бағалаудың критериалды жүйесін бейімдеу, ерекше қажеттіліктері бар балаларды оқыту нәтижелерін бағалау және мониторингілеу жүйесін әзірлеу,

- үйде оқыту сапасын бағалау жүйесін әзірлеу;

- ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғаларды оқыту жағдайларына жоғары және кәсіптік, техникалық білім беру бағдарламаларын және үлгілік оқу жоспарларын бейімдеу.

Мектепке дейінгі, жалпы орта, кәсіптік және қосымша білім беру жүйесінде қағидаттық өзгерістерді айқындай отырып, инклюзивті білім берудің мынадай стратегиялық бағыттарын көрсетуге болады:

- инклюзивті білім беруді дамытуға арналған жағымды жағдайларды қамтамасыз ететін институционалдық ортаны жетілдіру;

- ерекше оқытуды қажет ететін адамдарға сапалы білім берудің қол жетімділігін қамтамасыз етудің ғылыми-педагогикалық, кадрлық және оқу-әдістемелік әлеуетін нығайтудың негіздерін әзірлеу;

- мектепке дейінгі жастағы балаларға ерте бастан диагностика жасау және түзету-педагогикалық қолдау жүйесін дамыту;

- мүмкіндіктері шектеулі тұлғаларды кәсіби-еңбекке даярлауға, әлеуметтендіруге қажетті жағдай туғызу;

- инклюзивті білім беруді дамытудың теориялық және әдістемелік мәселелері бойынша ғылыми зерттеулер жүргізу.

Дейл Х.Шунктың «Оқыту теориясы» еңбегіндегі төрт топқа бөлінген: шарттылық, элеуметтік-танымдық, танымдық-ақпараттық өңдеу, конструивтік теориялары инклюзивті оқыту барысында қолданыс табуы тиіс деп ойлаймыз [3.548-б].

Сонымен қорыта айтқанда, инклюзивті оқыту-оқушылардың тең құқығын анықтайды және ұжым іс-әрекетіне қатысуға, адамдармен қарым-қатынасына қажетті қабілеттілікті дамытуға мүмкіндік береді. Инклюзивті оқыту арқылы барлық балалардың мұқтаждықтарын ескеріп, ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдісін дамытуға болады. Мұндай оқыту түрі арнаулы білім беру жүйесінде дәстүрлі түрде қалыптасқан және даму үстіндегі формаларды ығыстырмайды, қайта жақындатады. Инклюзивті бағыт арқылы мүмкіндігі шектеулі балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру мүмкіншілігін қалыптастырады. Осы бағытты білім беру жүйесіне енгізу арқылы оқушыларды адамгершілікке, ізгілікке, қайырымдылыққа тәрбиелей аламыз.

ӘДЕБИЕТ

1. Жубакова С.С.. Теория и практика инклюзивного образования. Алматы, 2017. 42-43 б.б.
2. Тебенова К.С., Каргин С.Т., Заркенова Л.С., Рымханова А.Р. Основы инклюзивного образования. Алматы, 2017. 29 б
3. Дейл Х. Шунк. Оқыту теориясы. Астана, 2019. 548 б.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУДЫҢ СУБЪЕКТІЛЕРІ

Наренова А.Б. аға оқытушы

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
Қазақстан, Ақтөбе

***Түйіндеме.** Мақалада, біз негізгі субъектілердің бес қолдауын қарастырамыз. Осы субъектілерге тиісті әрқайсысы белгілі бір дәрежеде, қандай-да бір жолмен, психологиялық-педагогикалық қолдауды қажет етеді.*

***Тірек сөздер:** инклюзивті білім беру, инклюзивті практика, инклюзивті мәдениет, психофизикалық жағдай, инклюзивті типтегі оқу орны*

***Аннотация.** В статье, мы рассматриваем пять основных субъектов сопровождения. Соответственно, каждый из этих субъектов в той или иной степени, в том или ином объеме нуждается в психолого-педагогическом сопровождении.*

***Ключевые слова:** инклюзивное образование, инклюзивная практика, инклюзивная культура, психофизическая ситуация, учебное заведения инклюзивного типа.*

***Abstract.** In the article, we consider the five main subjects of accompaniment. Accordingly, each of these subjects, to one degree or another, in one way or another, needs psychological and pedagogical support.*

***Keywords:** inclusive education, inclusive practice, inclusive culture, psychophysical situation, inclusive educational institution*

Педагогикалық қолдаудың маңызды белгілерінің бірі - оның «бірнеше» субъективтілігі. Сонымен, психологиялық-педагогикалық қолдаудың субъектілері, дамуында ауытқуы бар баладан басқа, топтың / сыныптың басқа балалары болып табылады және кеңейтілген түрде осы оқу орнының барлық балалары, мүгедек баланың ата-аналары және

топтың / сыныптың басқа балаларының ата-аналары, сондай-ақ инклюзивті тәжірибедегі мұғалімдер мен басқа мамандар кіреді.

Біз негізгі субъектілердің бес қолдауын қарастырамыз. Осы субъектілерге тиісті әрқайсысы белгілі бір дәрежеде, қандай-да бір жолмен, психологиялық-педагогикалық қолдауды қажет етеді.

Инклюзивті практиканың негізгі субъектісі, әрине, «мүгедек бала» болып табылады. Алайда, бұл анықтама нақты емес және қазіргі уақытта білім беру практикасында «ішкі, әлеуметтік, кәсіптік немесе өзге де қызмет түрлерін жүзеге асыру қабілеті мен қабілетінің толық немесе ішінара шектелуіне әкелетін ақыл-ой, физиологиялық немесе анатомиялық құрылымы мен функциясын жоғалту олардан ауытқу» анықталады. Адам үшін қалыпты деп саналатын кезеңдік жасын, әлеуметтік және басқа факторларды анықтайды». Қалпына келтіру немесе өтем мүмкіндігінің дәрежесіне байланысты денсаулықты сақтау мүмкіндіктері уақытша немесе тұрақты болуы мүмкін.

Біз баланы «инклюзивті тәжірибеге енгізілген» деп қарастырамыз, яғни арнайы білім беру жағдайларын жасау, оның ішінде мүгедек баланы психологиялық-педагогикалық қолдаудың субъектісі ретінде тек келесі аспектілер тұрғысынан қарастыру қажет:

- бұл балаға жеке білім беру бағытын, оның негізгі элементі - жеке компоненттерді қамтитын жеке білім беру бағдарламасын жасау қажет:

- жеке оқу жоспарын;
- бейімделген оқу материалы;
- психологиялық-педагогикалық қолдау;
- сонымен қатар білім алуға және әлеуметтенуге арналған арнайы білім беру

жағдайларын ұйымдастыру;

- жеке білім беру бағытын іске асыру;
- жеке білім беру бағдарламасын және оны жүзеге асырудың ерекше жағдайларын

жасаудың басымдығы;

- балада кез-келген мүгедектіктің болуы емес, білім алуға және әлеуметтенуге арналған арнайы білім қажеттіліктерінің болуы.

Баланы инклюзивті білім беру кеңістігінің субъектісі ретінде айқындау кезінде оның жеке білім алу қажеттілігін ескеру қажеттілігі айқын болады. Ол жеке білім беру бағдарламасын әзірлеуді және оны жүзеге асыру үшін арнайы білім беру жағдайларын құруды талап етеді.

Баланың психофизикалық жағдайы мен дамуының өзіндік ерекшеліктері білім беру бағытын даралауды, оқу материалының бейімделуін, психологиялық-педагогикалық қолдау көлемінің өзгеруін және оны жүзеге асыратын мамандарды «жалдауды» анықтайды. Бала білімін дараландырудың маңызды аспектісі психологиялық-педагогикалық қолдаудың тиімділігі мен жеке білім беру бағытын жүзеге асырудың тиімділігін анықтайтын арнайы білім беру жағдайларының спецификациясы болып табылады [1, 20-23б].

Инклюзивті білім беру кеңістігінің келесі маңызды субъектілері - бұл «инклюзивті» кеңістікке енген басқа балалар. Бұл балалардың жоспарлары сәл өзгеше болса да, белгілі бір психологиялық-педагогикалық қолдау қажет болады. Балалардың айналасындағы балалар оған қатысты біртекті «ұжымдық субъектілер» емес екенін түсіну маңызды. Олардың кейбіреулері әр түрлі дәрежеде негативті (теріс) қабілеті бар балаға назар аударады, басқалары бейтарап - олар үшін «ол болған жоқ». Енді біреулерде жағымды сезімдер мен жағымды көзқарастар болуы мүмкін. Бұл тұлғааралық жағдайда балалар ұжымындағы тұлғааралық қатынастарды бағалауды қамтамасыз ету, негативті (теріс) қатынастарды азайту және жағымды қатынастарды жай ғана толерантты білім беру ортасын құру үшін емес, сонымен бірге құрылған жағымды қатынастарды кешенге тиімді енгізу үшін бірқатар педагогикалық шараларды жасау өте маңызды психологиялық-педагогикалық қолдау.

Инклюзивті білім беру кеңістігінің басқа маңызды субъектілері - ата-аналар, оған қосылған бала және сыныптың басқа балалары. Бұл жағдайда ата-аналардың әр санаты үшін біртектес сүйемелдеудің субъектісі ретінде қарастыруға болмайтындығы анық, мектеп кеңесі

мамандары, ең алдымен психологтың жеке бағалауы мен қолдау технологияларын жасау қажет.

Инклюзивті тәжірибенің тағы бір субъектілері психологиялық-педагогикалық қолдауды қажет етеді, инклюзивті білім берудің тікелей қатысушылары - жалпы білім беру мекемесінің құрамы. Мұғалімдерді арнайы оқыту курсынан өткізген жөн, өйткені олардың өзі инклюзивті тәжірибеге тікелей қосылады. Бірақ олардың кәсіби дайындығының ерекшелігіне байланысты ерекше қажеттіліктері бар балалардың әртүрлі санаттарына қатысты арнайы білімі мен дағдылары бар мектеп кеңесі мамандарының көмегі мен қолдауы қажет.

Мектептегі баланы психологиялық қолдау негізінен педагогикалық тәсілдермен, мұғалімнің тәрбиелік өзара әрекеттесудің дәстүрлі мектеп формалары арқылы жүзеге асырылады. Бұл әсіресе мұғалімнің рөліне әсер етеді - ол әр баланы және оның негізгі орындаушысын қолдау стратегиясын жасауда психологтың серіктесі болады. Психолог мұғалімге оқу процесін және нақты оқушылармен қарым-қатынасты «реттеуге» көмектеседі [2, 21-24 б].

Мектеп директоры: Ол инклюзивті мәдениетті дамыту және қолдау, инклюзивті құндылықтарды қалыптастыру үшін жағдай жасайды, инклюзивті саясат пен тактиканы қалыптастыруға, мұғалімдер құрамындағы инклюзивті тәжірибені дамытуға белсенді қатысады және арнайы білім беру қажеттіліктеріне байланысты жұмысты үйлестіруге жауапты персоналды қолдаудың маңыздылығын түсінеді:

- міндеттерді бөлу және барлық субъектілер арасындағы өзара әрекеттестікті жүйелі үйлестіру;

- субъектілердің қызметін реттейтін нормативтік құжаттарды бекіту;
- ресурстармен қамтамасыз етілуін және қолдау жүйесінің жұмысын бақылау;
- жұмыс нәтижелері бойынша субъектілері үшін материалдық және моральдық ынталандыруды қамтамасыз ету;

Директордың оқу-тәрбие жұмысының орынбасары: Олар білім беру процесін тиімді ұйымдастыруға байланысты мәселелер бойынша психологиялық - педагогикалық қолдаудың барлық қатысушыларымен өзара әрекеттеседі. Педагогикалық ұжымның басқа мүшелерімен бірге олар инклюзивті білім беру саясатын жүзеге асырады, инклюзивті білім беру бағытындағы білім беру ұйымының қызметін бақылау жүйесін әзірлейді және енгізеді, мүмкіндігі шектеулі балалардың жетістіктері, инклюзивті тәжірибені дамытудағы оқытушылар құрамының инновациялық қызметі туралы ақпарат алады:

- мектеп консилиумымен алғашқы медициналық-санитарлық көмекті басқару;
- оқыту үдерісін ұйымдастыру (жүктемелерді бөлу, сабақ кестесі, бейімделу кезеңінде сабақ режимін ұйымдастыру және т.б.);
- оқу-тәрбие үдерісін бақылауды жүзеге асыру (сабаққа қатысу, мұғалімдер мен жеке кеңес беру, оқыту сапасын бақылау және т.б.);
- өндірістік жиналыстарды, әдістемелік бірлестік кеңестерін, оқу семинарларын және т.б. ұйымдастыру.

Әлеуметтік педагог: Әлеуметтік педагогтың қызметі оқушылардың әлеуметтік жағдайын қамтамасыз етуге бағытталған. Инклюзивті типтегі оқу орнында оның жұмысын ұйымдастырудың ерекшелігі мыналарды қамтиды:

- ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланы зерттеуге және жеке даму бағдарламаларын дайындауға қатысу;
- мұғалімдерге әлеуметтік мінез-құлықты қалыптастыру және бала тәрбиесі бойынша кеңес беру;
- жеке білім беру қажеттіліктері бар баланың дамуы мен тәрбиесінің әлеуметтік жағдайларын зерттеу;
- жеке оқытуға қажеттіліктері бар балалардың отбасыларына әлеуметтік көмек көрсету бойынша оқытушылар құрамымен, әлеуметтік қорғау қызметтерінің мамандарымен, қайырымдылық ұйымдарымен өзара әрекеттесу;

- жеке тәрбиелік қажеттіліктері бар балаларды мектептен тыс жұмыстарға тарту арқылы оқушыларды әлеуметтік қорғау бойынша шаралар кешенін іске асыру;
- оқушылардың қызығушылықтарын, қажеттіліктерін, қиындықтарын, мінез-құлқындағы ауытқуларды анықтау және оларға уақытылы әлеуметтік көмек көрсету;
- ата-аналар мен мұғалімдердің тақырыптық жиналыстарына қатысу, ата-аналарға жеке кеңес беру;
- қажетті құжаттаманы жүргізу және оқу жылының аяғындағы бір жылғы жұмысы туралы аналитикалық есепті жасау [3,12-14 б].

Сынып жетекшісі: Олардың инклюзивті типтегі оқу орнындағы қызметі барлық оқушылардың дамуын қамтамасыз етуге бағытталған. Инклюзивті типтегі оқу орнында сынып жетекшісінің жұмысын ұйымдастырудың ерекшеліктері:

- жоспарлау (дефектолог мұғаліммен және басқа мамандармен бірге) және барлық балалармен, соның ішінде мүмкіндігі шектеулі оқушылармен фронтальды сабақтарды өткізу;
- топтың барлық оқушыларының бірлескен іс-әрекетін жоспарлау (басқа мамандармен бірлесіп);
- мүгедек балаларды оқыту мен тәрбиелеудің жеке бағдарламасын іске асыру бойынша басқа мамандармен жұмыста сабақтастықты сақтау;
- мамандардың ұсыныстарын ескере отырып, мүмкіндігі шектеулі әрбір оқушыға жеке көзқарасын білдіру;
- мүмкіндігі шектеулі балалардың ата-аналарына (занды өкілдерімен) баланы отбасында тәрбиелеу жөнінде кеңес беру;
- қажетті құжаттарды жүргізу [4, 21 б].

Пән мұғалімі: «Ерекше» балалар мен олардың құрдастарын психологиялық-педагогикалық қолдаудың ең тиімді инновациялық технологияларын қолдана отырып, әлеуметтік бейімдеу және дамыту міндеттеріне инклюзивті тәсілдерді жүзеге асыруға қатысу. Өзінің кәсіби қызметін жоспарлау мен жүзеге асырудағы ұжымдық шешімдер мен тәсілдерге сүйене отырып, субъектілер аралық топта әрекет ету. Ата-аналармен, мұғалімдермен, сынып жетекшілерімен тиімді өзара әрекеттесу. Оқу орнында одан тыс жерлерде де мүмкін ресурстар туралы ақпаратқа ие және олар кәсіби қызметте белсенді қолданылады.

- ата-аналар жиналысына қатысу;
- оқу қиындықтары бар оқушылар мен ата-аналарға жеке кеңес беру;
- оқушылардың әртүрлі санаттары үшін жеке тренингтік бағдарларды жасау;
- ЭОӘ (әмбебап оқыту әрекетті) дамыту бойынша мектептің оқу жоспарын орындау;
- әдістемелік бірлестік жұмысына, конференцияларға, семинарларға қатысу.

Мұғалімдер мен оқушы арасындағы оң қарым-қатынас баланың зияткерлік қабілеттерін жүзеге асыруда психологиялық-педагогикалық қолдаудың маңызды аспектісі екенін түсіну керек. «Ересек балаға» қарым-қатынастың ерекше түрін қалыптастыру немесе қалпына келтіру қажет, ол баланы мейірімді қабылдауға, оның білімі мен дамуының проблемаларын шешуде қолдау мен көмек көрсетуге кепілдік береді [5, 10-13б].

Сонымен ойымызды қорыта келе, инклюзивті білім беру жағдайындағы психологиялық-педагогикалық қолдаудың тиімділігінің маңызды шарты - бұл педагогикалық процестің барлық субъектілері өздерінің кәсіби өзара іс-қимылының мәнін дұрыс түсінуі. Барлық ілеспе ұйымдардың: мектеп психологының, мұғалімдердің, ата-аналардың тығыз ынтымақтастығы, олардың барлық кезеңдегі белсенді қатысуы және жемісті жұмысының қажетті шарты ретінде қарастырылуы керек.

Білім беру жүйесінің кез-келген ішкі құрылымында психологиялық қолдау жүйесін енгізу баланың қорғалуын қамтамасыз ете алады, білім беру мекемесіндегі моральдық ахуалды жақсартады, әрбір нақты балаға және тұтас оқу орынға қатысты білім беру процесінің тиімділігін арттырады.

ӘДЕБИЕТ

1. «Инклюзивное образование: право, принципы, практика». / Н.В. Борисова, С.А. Прушинский. // М.: Владимир, ООО «Транзит-ИКС». 2009г- 57стр
2. Беличева С.А. Социально-педагогическое обследование и поддержка семей группы риска / Вестник психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы - 2005. - № 2. - С. 21-32.
3. Борисова Н. В. Инклюзивное образование: ключевые понятия / Н. В. Борисова, С. А. Прушинский. М.: Перспектива; Владимир: Транзит-ИКС, 2009. - 47 с. - ISBN 978-5-8311-0423-3.
4. Голиков Н. Индивидуальная помощь, ребенку-инвалиду в условиях обучения в массовом образовательном учреждении / Н. Голиков // Учитель. - 2006.-№ 1.-С. 22-24.
5. Дементьева Н.Ф Социальная работа с семьей ребенка с ограниченными возможностями. / Н.Ф.Дементьева, Г.Н., Багаева Т.Н.Исаева. М.:Изд-во Ин-та социальной работы, 1996. 56 стр.

ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ КУЛЬТУРА В РАБОТЕ С ОБУЧАЮЩИМИСЯ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

Рамазанова Д.Ж., магистр, ст.преподаватель

Актюбинский региональный государственный университет имени К.Жубанова
Казахстан, Актобе, rdj_82@mail.ru

***Аннотация.** В статье рассматривается роль и значимость воспитательной культуры в работе с обучающимися с особыми образовательными потребностями. В содержании статьи дается сущностная характеристика понятиям «инклюзивное образование», «воспитательная культура», а также представлена динамика исследования инклюзивного образования за рубежом. Автор уделяет особое внимание важности воспитательной культуры, которая способствует сформировать совокупность социально значимых качеств личности, повседневных поступков в обществе, основанных на нормах этики, нравственности, общения, имиджа, толерантности, а также система знаний, умений и навыков адекватного поведения в процессе воспитания в работе с обучающимися с особыми образовательными потребностями.*

***Ключевые слова:** воспитательная культура, инклюзивное образование, учитель, воспитательная деятельность, обучающиеся с особыми образовательными потребностями.*

***Түйіндеме.** Мақалада ерекше қажеттіліктері бар студенттермен жұмыс жасауда тәрбие мәдениетінің рөлі мен маңызы орын алған. Мақаланың мазмұнында «инклюзивті білім», «тәрбие мәдениеті» ұғымдарының мазмұны сипатталып, шетелде инклюзивті білім берудің зерттелу динамикасы ұсынылған. Автор этикалық нормаларға, адамгершілікке, қарым-қатынасқа, имиджге, толеранттылыққа, сондай-ақ ерекше қажеттіліктері бар білім алушылармен жұмыс жасауда білім беру процесіндегі адекватты мінез-құлықтың, білім жүйесінің, дағдылары мен қабілеттеріне негізделген, әлеуметтік мәні бар жеке қасиеттер жиынтығын, қоғамдағы күнделікті іс-әрекеттерді қалыптастыруға ықпал ететін тәрбие мәдениетінің маңыздылығына ерекше мән береді.*

Тірек сөздер: тәрбие мәдениеті, инклюзивтік білім беру, мұғалім, тәрбие қызметі, ерекше қажеттіліктері бар білім алушылар

Abstract. *The article discusses the role and importance of educational culture in working with students with special educational needs. The content of the article gives an essential characteristic of the concepts of “inclusive education”, “educational culture”, and also presents the dynamics of the study of inclusive education abroad. The author pays special attention to the importance of educational culture, which contributes to the formation of a set of socially significant personality traits, everyday actions in society, based on the norms of ethics, morality, communication, image, tolerance, as well as a system of knowledge, skills and abilities of adequate behavior in the process of education in work with students with special educational needs.*

Keywords: *educational culture, inclusive education, teacher, educational activities, students with special educational needs.*

Послание Президента К.Токаева «Конструктивный общественный диалог - основа стабильности и процветания Казахстана», направлена для реализации Пяти институциональных реформ и Плана Нации, разработанных Елбасы. В четвертой задаче «Новый этап социальной модернизации», в социальной сфере особое внимание следует уделить второму направлению «Поддержка института семьи и детства, создание инклюзивного общества». Связи с этим вопросы защиты прав ребенка являются нашим приоритетом. Как отмечено, особое внимание должно уделяться семьям, у которых на попечении находятся дети с ограниченными возможностями [1].

Законом Республики Казахстан «Об образовании» [2] гарантированы равенство прав всех на получение качественного образования, доступность образования всех уровней для населения с учетом интеллектуального развития, психофизиологических и индивидуальных особенностей каждого лица. Согласно Государственной программе развития образования на 2011-2020 гг. к 2020 г. будет увеличена доля школ, создавших условия для инклюзивного образования, в которых будет создан «безбарьерный доступ» для детей-инвалидов [3].

Сегодня в общественном сознании укрепляется мнение об инклюзии как наиболее прогрессивном подходе, позволяющем любому ребенку, независимо от типа и степени выраженности нарушения, обучаться вместе со своими нормативно развивающимися сверстниками. Внедрение инклюзивных подходов в школьную практику можно назвать одним из приоритетов государственной образовательной политики Республики Казахстан. Об этом свидетельствуют национальные законодательные инициативы. Однако, существует ряд проблем, решение которых в значительной степени способствовало бы дальнейшему развитию инклюзивного образования, среди которых создание в организациях образования без барьерной образовательной среды, разработка механизмов материально-технического, социального, психолого-педагогического, кадрового и реабилитационного сопровождения, рекомендации по составлению штатного расписания в школах, где учатся дети с ограниченными возможностями, и многие другие.

Развитие инклюзивного образования в трудах зарубежных ученых, нами была проанализирована база зарубежной литературы Google Books Ngram Viewer, отражающей использование слов и словосочетаний в полном тексте 5 миллионов книг с 1800 г. Анализ зарубежной литературы показал, что успешное развитие инклюзивного образования началось с 1980 г. Динамика развития инклюзивного образования в зарубежных исследованиях представлена в рисунке 1.

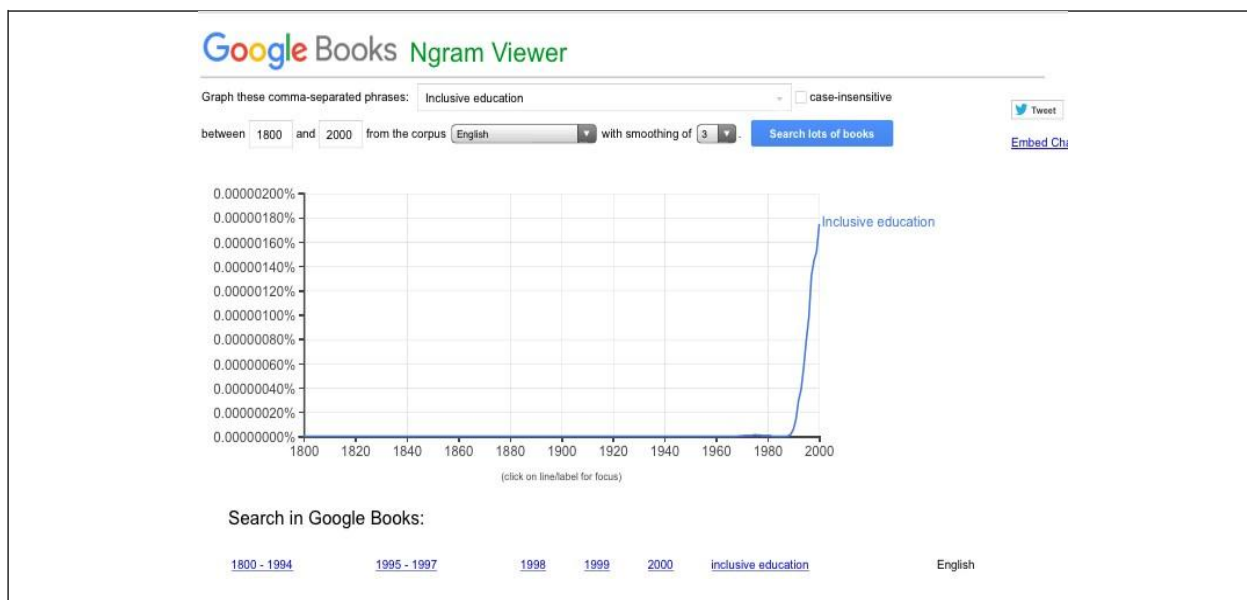

Рисунок 1 – Динамика развития инклюзивного образования в зарубежных исследованиях (ngram).

Подлинное инклюзивное образование позволит разрешить противоречие между законодательно гарантированным правом детей с ОВР на равный доступ к качественному образованию и фактически сохраняющимся неравенством в его реализации. Инклюзия должна быть систематической и целенаправленной, а не спонтанной и стихийной. Поэтому оптимальным является обучение ребенка с ОВР в рамках системы непрерывного общего образования. Создание и эффективное функционирование этой системы невозможно без подготовленного учителя, который является ключевой фигурой реализации инклюзивного образования.

Учитель – это человек, владеющий не только общей культурой интеллектуальной деятельности, но и культурой воспитания, поведения, общения в работе с обучающимися с особыми образовательными потребностями. Наряду с учебной, исследовательской, общественно-педагогической деятельностью учитель призван осуществлять целенаправленную воспитательную работу. К сожалению, в последние годы воспитательная работа заметно ослабла, акцент педагогической деятельности сместился в область учебно-методической работы. В связи с этим все большую актуальность и практическую значимость приобретает проблема исследования воспитательной культуры в работе с обучающимися с особыми образовательными потребностями.

Воспитательная культура – как составная часть педагогической культуры, в которой с наибольшей полнотой запечатлелись духовные и материальные ценности воспитания, а также способы творческой воспитательной деятельности, необходимые для развития личности. Воспитывающая функция педагогической культуры отражает область воспитательной деятельности учителя и зависит от общей цели формирования личности. Однако основными направлениями воспитательной деятельности учителя остается воспитание нравственной, экологической, эстетической, экономической, физической культуры личности. Данные направления воспитательной деятельности раскрывают сложную мозаику культурных ценностей, технологий, творчества, создающих уникальный контекст формирования воспитательной культуры учителя. Итак, воспитательная культура выступает как совокупность сформированных, социально значимых качеств личности, повседневных поступков в обществе, основанных на нормах этики, нравственности, общения, имиджа, толерантности [4, 95с].

У здоровых детей, проходящих через инклюзивное образование, появляется больше сочувствия, сопереживания и понимания, они становятся общительными и терпимыми, что

особенно актуально для общества с крайне низким уровнем толерантности. Воспитывая, педагог формирует личностные качества обучающихся, которые являются предпосылкой для становления его мировоззренческих взглядов на жизнь в целом. Это в свою очередь порождает проблему повышения культуры воспитания.

Таким образом, воспитательная культура способствует сформировать совокупность социально значимых качеств личности, повседневных поступков в обществе, основанных на нормах этики, нравственности, общения, имиджа, толерантности, а также система знаний, умений и навыков адекватного поведения в процессе воспитания в работе с обучающимися с особыми образовательными потребностями. В связи с тем, что интересы, ценностные ориентации молодого поколения с каждым годом меняются, возникает необходимость поиска новых методов и способов формирования воспитательной культуры учителя в работе с обучающимися с особыми образовательными потребностями.

ЛИТЕРАТУРА

1. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана / 2 сентября 2019 г https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana

2. Закон РК «Об образовании». - [ЭР]. Режим доступа: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30118747.

3. Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2011-2020 годы. - [ЭР]. Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1000>

4. Рамазанова Д.Ж., Менлибекова Г.Ж. Профессионально-педагогическая культура и необходимость усиления воспитательного потенциала будущего учителя // Образование: традиции и инновации: Материалы XIX международной научно-практической конференции (25 декабря 2018 года). - Прага, Чешская Республика: Изд-во WORLD PRESS s r.o., 2019. – С.95-97.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА АТА-АНАЛАРМЕН ЖҰМЫС ҰЙЫМДАСТЫРУ МҰМКІНДІКТЕРІ

Досжанова С.Е., п.ғ.к., доцент

Сахи А., студент

Қ.Жұбанов ат. Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
Казахстан, Ақтөбе

Түйіндеме. Бұл мақалада қазіргі заман талабына сай инклюзивті білім берудегі ұйымдастыру жолдары қарастырылған. Мақаланың негізгі мақсаты ретінде ерекше білім беруге қажеттілігі бар бала мен ата-анасына психологиялық көмек көрсету және балалар мен жүргізілетін жұмыс реті ынтымақтастық формалар түрінде көрсетілген.

Тірек сөздер: инклюзивті білім беру, психологиялық-педагогикалық кеңес, ерекше білім беруге қажеттілігі бар бала, отбасы.

Аннотация. В данной статье рассматриваются пути организации инклюзивного образования в соответствии с современными требованиями. В качестве основной цели статьи выделены возможные формы работы с детьми с особыми образовательными потребностями, оказание психологической помощи детям и их родителям в рамках сотрудничества.

Ключевые слова: инклюзивное образование, психолого-педагогическое консультирование, дети с особыми образовательными потребностями, семья.

Abstract. Article discusses the ways of organizing inclusive education in accordance with modern requirements. As the main goal of the article, the possible forms of working with children

with special educational needs, the provision of psychological assistance to children and their parents in the framework of cooperation are highlighted.

Keywords: *inclusive education, psychological and pedagogical counseling, children with special educational needs, family*

Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә.Назарбаев: «Мүмкіндігі шектеулі азаматтарымызға көбірек көңіл бөлу керек. Олар үшін Қазақстан кедергісіз аймаққа айналуы тиіс. Бізде аз емес ондай адамдарға қамқорлық көрсетілуге қажет. Бұл өзіміздің және қоғам алдындағы парызымыз. Білім беру мекемесінің ортасы денсаулығының мүмкіндігі шектеулі балалардың қажеттілігіне бейімделуі тиіс, «кедергісіз» болуы керек, өйткені мүгедек балалардың толыққанды кірігуін қамтамасыз етуі қажет», - деп атап өткен.

Осы орайда мүмкіндігі шектеулі балалардың жеке сұраныстары мен ерекшеліктеріне ортаның, отбасының қатысуымен білім беру үдерісіне толық қосуды қарастыратын «инклюзивті білім беру» жағдайы қарастырылуда.

Инклюзив - сөзі латын тілінен аударғанда «өзімді қосқанда» ал, ағылшын тілінен аударғанда «араластырамын» деген мағынаны білдіреді.

Инклюзивті білім беру дегеніміз - балалардың жынысына, жас ерекшеліктеріне, географиялық тұратын жеріне, қимыл-қозғалыстық және ақыл-есінің жағдайына, әлеуметтік-экономикалық жағдайына қарамастан, сапалы білім алу және өздерінің потенциалдық дамыту мүмкіндігіне ие болу. Инклюзивті білім беру немесе «білім баршаға» бағдарламасы - барлық балаларға мектепке дейінгі оқу орындарында, мектепте және мектеп өміріне белсене қатысуға мүмкіндік береді [1].

Қазіргі таңда жалпы білім мен тәрбие беретін мектепке дейінгі ұйымдармен мектептерде ондай балалар саны аз емес және бұл балаларға тең дәрежедегі білім беру мен оларды сапалы тәрбиелеу кепілі ретінде айқындай отырып, олардың білім алуына қажетті жағдайлар жасалуы қажет. Дегеніменде жанұяда *ерекше* білім беруге *қажеттілігі бар* баланың өмірге келуі бірінші кезекте ата-ананың өмірге көзқарасын, өзгелерге және өзіне деген қарым-қатынасын өзгертпей қоймайды. Отбасында бала үшін де, ата-ана мен жанұя мүшелері үшін де ауыр психологиялық атмосфера қалыптасып, кейбір ата-аналар баласына қойылған диагноздармен келіспей, мойындамай жатады. Себебі өз баласының мүмкіндігі шектеулі болып туылғанынан айналасындағы, қоғамдағы адамдардың сөзі мен көзқарастарынан ұялады, жасқанады. Ата-аналар балаға қойылған диагнозды қиын реакциямен қабылдап, олар «ақыл-ойы кем», немесе «аутизм» деген терминдерден шошынып жатады. Ең алғаш рет ата-аналар эмоционалды жарақат алғанымен, біртіндеп жағдайды түсініп, баланы «ерекше бала» деп қабылдау процесі бір-бірімен байланысты бірнеше факторлармен айқындалады. Олардың ішінде маңыздысы ата-аналардың жеке басы, баланың ерекшеліктері, қоршаған орта әсерін есепке алмағанда, балаларының ақыл-ойы кемдігі ата-аналарға психологиялық тұрғыдан ғана емес, экономикалық және әлеуметтік тұрғыдан да әсерін тигізеді. Баласына қойылған диагноз туралы ата-аналардың реакциясы түрлі болып келеді, жеке жағына және ұқсастықтары да кездесе отырып, біреулері диагнозға деген реакция өздерін «кінәлі» сезінулері, «Неге мен?», «Неге менің балам?» деген сұрақтары туындаса, ал екінші бір жағдайда ата-аналарда стрестік жағдайға түсу нәтижесінде қарама-қарсы реакция пайда болады. Ата-аналар түсініксіз мәселемен кездесулеріне байланысты өздеріне деген көмекті күтеді: жаңа ақпарат, жаңа білім және танымайтын мамандармен қарым-қатынас жасау. Баланың патологиялық жағдайы ата-аналар бойында ауыр стреске ұшыратады.

Міне осы жағдайда Ж.А.Оразбаева мен А.М.Утегалиеваның зерттеулерінде көрсетілген *ерекше* білім беруге *қажеттілігі бар* баланы тәрбиелеп отырған отбасылардың өмірлік кезеңдерін қарастырып өтсек:

1. Баланың дүниеге келуі: патологиясы туралы мәлімет алу, берілген мәселені эмоционалды қабылдау және төзу білу, отбасының өзге мүшелерімен жақын адамдарды хабардар ету.

2. Баланың мектепке дейінгі кезеңі: мамандармен өзара әрекеттестік, өмірлік іс-әрекеттер бойынша шешім қабылдау, емделуді ұйымдатыру, сауықтыру, баланы оқыту және тәрбиелеу

3. Баланың мектептегі шағы. Мамандармен өзара әрекеттестік, мектептік оқыту формасы туралы шешім қабылдау, оқытуды ұйымдастыру, баламен қарым-қатынастағы ересектермен құрбы-құрдастарының арасындағы мәселелерді шешу.

4. Жеткіншек жас: мамандармен өзара әрекеттестік, баланың табиғи, созылмалы ауруына дағдылану, құрбы-құрдастарының бөлектену мәселелерін шешу.

5. Ересектік өмірге қадам басу кезеңі: мамандармен өзара әрекеттестік, отбасылық жауапкершілікке ие болу, баланың болашақ өмірін жоспарлау.

6. Ата-аналық кезең: жұбайымен отбасын құру мен мамандармен өзара әрекеттестік [2].

Осы бағыттарды қарастыра келе біз арнайы білім беру қажеттіліктері бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесіндегі жұмыстың негізгі бағытының бірі - ата-анамен жұмыс екенін ауқын көруімізге болады. Бұл жұмыстың мақсаты - арнайы қажеттілігі бар балаларды жанұяда тәрбиелеу процесінде қажет болатын практикалық білім мен іскерліктерді ата-аналарға үйрету. Ал ата-аналардың жеке сұраныстарымен өзектендірілетін кеңестер көптеген сұрақтарды шешуге және тәрбиедегі қателіктердің алдын-алуға көмектесе отырып, олардың әлеуметтік әлсіздігі мен педагогикалық құзыреттілігін арттыру арқылы жеңуге, өз баласымен қарым-қатынас жасау және өзара әрекеттесу дағдыларын үйретуге, оған қоса топтық жұмыс аясында басқа ата-аналармен байланыс орнату арқылы да көмек көрсету болады.

Ата-аналармен осындай ынтымақтастық әрекеттері жағымды эмоционалдық және үйлесімді жанұялық атмосфераның туындауына негіз бола отырып, жалпы алғанда ата-ананың психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін арттыруға септігін тигізеді [3].

Жоғарыда аталған мақсатты іс жүзінде іске асыру үшін арнайы мамандар ата-аналарға балаларын дұрыс дамуы мен тәрбиелеу мақсатында төмендегі ұсыныстарды бере алады:

- Балалардың ерекшелігін дұрыс түсініп, қабылданыз.
- Балаңызға үнемі шыдамдылық пен сүйіспеншілік танытыңыз.
- Әрқашан өз-өзіңізге сенімді болып, балаңызға ішкі жағымсыз қобалжуларыңызды көрсете берменіз.
- Үй тұрмысына байланысты жұмыстарды балаңызбен бірге атқаруға тырысыңыз.
- Баланың өз құрдастарымен жиі қарым-қатынаста болуына ықпал жасаңыз.
- Егер балаңыздан ойыңыздағыдай нәтиже шықпаса ренжіп, өкінбеніз. Нәтиже міндетті түрде болады.
- Балаңызға көмек беретін арнайы мамандармен тығыз байланыста болыңыз [4].

Әрине, әр ата-ана баласының жағдайын жақсарту үшін аталған кеңестерге сүйене отырып жұмыс жүргізгенімен, отбасындағы ынтымақтастық берік болғаны үлкен рол атқарады. Бұл жағдайды ескере отырып, М.С.Утепова мен Н.Чурееваның инклюзивті білім беру жағдайында «мүмкіндігі шектеулі балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету жұмысының ұйымдастырылуы» атты мақаласында көрсетілген бағыты бойынша отбасымен ынтымақтастықтың мынадай жұмыс бағыттарын атап өткеніміз жөн [5]:

Ынтымақтастық формалары	Мақсат, міндеттері	Мазмұны
1. Жеке ✓ Әңгімелесу ✓ Сауалнама ✓ Тестілеу ✓ Отбаына қатынау	1. Бала мен ата-ана қарым-қатынасын диагностикалау; 2. Тәрбиелеудің микроәлеуметтік жағдайын зерттеу	Отбасында әлеуметтік мінездемесі: ➤ Білім деңгейі ➤ Материалдық жағынан қамтамасыздандырылуы ➤ Денсаулық жағдайы ➤ Отбасы мүшелерінің бір-бірімен өзара қарым-қатынасы
Сұхбат келесі талаптарды қамтуы қажет:		

<p>- нақта және мазмұнды болуы; - баланы тәрбиелеу мен оқыту сұрақтары бойынша ата-аналарға жаңа білім беру; - педагогикалық мәселелерге қызығушылығын ояту; - бала тәрбиесіне жауапкершілік сезімен арттыру.</p> <p>Жеке жұмыста тоқталып кетер бөлімінің бірі - отбасына қатынау. Басты мақсат- баламен және оның жақындарымен өзі қалыптасқан ортада танысу. Баламен ойында,оның жақындарымен сұхбатта сәби туралы көптеген қажетті ақпарат алуға болады. Қатынау ата-анаға да көп пайда әкеледі:олар тәрбиешінің баламен қалай әңгімелесетінін біледі, педагогқа баламен үйде еркін сөйлесуіне мүмкіндік береді. Педагог үйге сапарды ұйымдастыра отырып, отбасына барғанда өзін сыпайы, әдепті ұстау керек, отбасымен сұхбатты бала кемшілігінен бастамау және ата-аналарға бала тәрбиесі туралы көп сұрақтар қоймауы қажет. Өзіңізге отбасына сапарлар ұйымдастыру бойынша жаднама әзірлеңіз және оны орындауға тырысыңыз</p>		
2. Кеңес беру	<p>1. Диагностика қорытындысына сәйкес бала дамуына зиянын тигізетін негізгі себептерді анықтау және түзете-дамыту үрдісін ұйымдастыруды талқылау.</p> <p>2. Ата-аналардың бала тәрбиесі бойынша мәселелерін талқылау</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Бала дамуының жетістіктері мен қиындықтары ➤ Балаға күтім жасау ерекшеліктері ➤ Бала мәселесіне деген ата-ананың қатынасы.
3. Жеке практикум	<p>1. Түзетушілік жұмыс тәсілдері арқылы ата-аналарды баламен біріккен әрекет формаларын үйрету</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Артикуляциялық гимнастика және массаж ➤ Саусақ ойындары ➤ Психогимнастика
4. Топтық жұмыстар ✓ Кеңестер ✓ Семинар-практикумдар ✓ Конференциялар		<ul style="list-style-type: none"> ➤ Баланы бақылау дағдысын қалыптастыру; ➤ Түзетушілік жұмыстағы дамытушылық ойындар ➤ Балаларды дені сау етіп өсіреміз ➤ Өзіңе-өзің көмектес ➤ Бала өміріндегі ойынның рөлі

Қорытындылай келе *ерекше* білім беруге *қажеттілігі бар* баланы қоршаған орта мен әлеуметтік қоғамға кіріктіруде инклюзивті білім берудің маңызды ролін атқаратынын көруімізге болады. Дегенімен, тікелеу ерекше тұлғамен жұмыс жүргізбес бұрын сол балалардың ата-анасымен педагог, психолог және т.б. мамандардың қолдау көрсетуі болашақтағы жетістіктердің бірден бір кепілі екенін мойындауға тура келеді. Оның бірден бір себебі дұрыс және дер кезінде көрсетілген көмек ұшы мен түсіндірмен жұмысы отбасының жұмысының жүйелі болуына негіз бола отырып, *ерекше* білім беруге *қажеттілігі бар* баланың тәрбиесінде қолайлы отбасылық ортаны құрастыра отырып, ата-ана мен бала арасындағы берік қатынасты одан бетер нығайта алатынымыздың кепілі екенін анық айта аламыз. Міне осы жағдайдан болашақ маман ретінде мен өз кезегімде баламен жүргізілетін кез-келген түзете-дамыту жұмысының көрсеткіштері жоғарғы дәрежеде көріне алады деген болжамдай аламын.

ӘДЕБИЕТ

1. Аққожина Р.С. Инклюзивті білім беру - қоғам қажеттілігі // Инклюзивті білім берудің теориялық және тәжірибелік өзекті мәселелері: Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның материалдары. - Орал, 2016.

2. Оразбаева Ж.А., Утегалиева А.М. Даму мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім берудегі психологиялық педагогикалық қолдау қызметін ұйымдастыруда тиімді әдістерді қолдану // Инклюзивті білім берудің теориялық және тәжірибелік өзекті мәселелері: Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның материалдары. - Орал, 2016.

3. Кинжекова Р.С., Габдрахманова Ш.Т. Тұлғалық-бағдарлы инклюзивті білім беру кеңістігінде балаларды қолдаудың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері // Инклюзивті білім берудің теориялық және тәжірибелік өзекті мәселелері: Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның материалдары. - Орал, 2016.

4. Джонисова Г.Қ., Муханбетчина А.Г. Инклюзивті білім беру жағдайында мектеп жасына дейінгі арнайы білімді қажет ететін балаларды әлеуметтендіру // Инклюзивті білім

берудің теориялық және тәжірибелік өзекті мәселелері: Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның материалдары. - Орал, 2016

5. Утепова М.С., Чуреева Н. Инклюзивті білім беру жағдайында мүмкіндігі шектеулі балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету жұмысының ұйымдастырылуы // Инклюзивті білім берудің теориялық және тәжірибелік өзекті мәселелері: Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның материалдары. - Орал, 2016.

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРҒА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ

Туретаева Г. И. п.ғ.к., доцент

Жумагулова А. К. магистрант

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті

Қазақстан, Ақтөбе қаласы

***Түйіндеме.** Мақалада авторлар білім беру саласындағы инклюзивті оқыту мазмұнына сипаттама береді және арнайы қажеттіліктері бар балаларды оқыту мен тәрбиелеудің негізгі қағидалары мен бағыттары айтылады.*

***Тірек сөздер:** инклюзив, инклюзивті білім беру, ерекше қажеттілігі бар балалар, арнайы қолдау, инклюзивті оқыту қағидалары, арнайы білім беру қызметінің бағыттары.*

***Аннотация.** В статье рассматриваются вопросы содержания инклюзивного обучения в сфере образования, основные принципы и направления обучения и воспитания детей с особыми потребностями.*

***Ключевые слова:** инклюзив, инклюзивное образование, дети с особыми потребностями, специальная поддержка, принципы инклюзивного обучения, направления специальной образовательной деятельности.*

***Abstract.** The article discusses the content of inclusive education in the field of education also highlights the main principles and directions of teaching and raising children with special needs.*

***Keywords:** inclusive, inclusive education, children with special needs, special support, principles of inclusive education, directions of special educational activities.*

Елбасы Н.Ә. Назарбаев: «Мүмкіндігі шектеулі азаматтарымызға көбірек көңіл бөлу керек. Олар үшін Қазақстан кедергісіз аймаққа айналуға тиіс. Бізде аз емес ондай адамдарға қамқорлық көрсетілуге қажет. Бұл өзіміздің және қоғам алдындағы парызымыз. Білім беру мекемесінің ортасы денсаулығының мүмкіндігі шектеулі балалардың қажеттілігіне бейімделуі тиіс, «кедергісіз» болуы керек, өйткені мүгедек балалардың толыққанды кірігуін қамтамасыз етуі қажет», – деп атап өткен.

Қазіргі таңда барлық әлем жұртшылығының назарын аударып отырған мәселе балалардың жеке сұраныстары мен ерекшеліктеріне ортаның, отбасының қатысуымен білім беру үрдісіне толық қосуды қарастыратын инклюзивті білім беру. Инклюзив - сөзі латын тілінен аударғанда «өзімді қосқанда» ал, ағылшын тілінен аударғанда «араластырамын» деген мағынаны білдіреді. Инклюзивті білім беру дегеніміз – балалардың жынысына, жас ерекшеліктеріне, географиялық тұратын жеріне, қимыл-қозғалыстық және ақыл-есінің жағдайына, әлеуметтік-экономикалық жағдайына қарамастан, сапалы білім алу және өздерінің потенциалдық дамыту мүмкіндігіне ие болу. Инклюзивті білім беру немесе «білім баршаға» бағдарламасы-барлық балаларға мектепке дейінгі оқу орындарында, мектепте және мектеп өміріне белсене қатысуға мүмкіндік береді. Бұл бағдарлама БҰҰ-ның Бас Ассамблеясы мақұлдап, БҰҰ-ның Конвенциясында 2006 жылдың 13 желтоқсанында енгізілген болатын.

Инклюзивті білім беру мәселесі шет елдерде 1970 жылдан бастау алады, ал 90 жылға қарай АҚШ пен Еуропа өздерінің білім беру саясатына осы бағдарламны толық енгізді. Ал, біздің елімізде инклюзивті білім беру жүйесінің дамуы ресми дерек Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында көрсетілді. Қазіргі уақытта ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс жасаудағы өзекті мәселе – инклюзивтік білім беру.

Инклюзивтік білім ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға өзінің құқықтарын іске асыруға, балабақша, мектеп, институт, мектепке дейінгі және мектеп өміріне толық көлемде қатысуына мүмкіндік береді.

Инклюзивті білім беру ЕББҚ балаларды теңдікке, тең құқылыққа ынтыландыру қорына ие. Осы мақсатта инклюзивті білім беру жүйесі: қоғамның көз-қарасын өзгерту; жолдастарымен тіл табыса білуге үйрету; толық білім алуды ұйымдастыру; қоршаған ортаға бейімдеу; дені сау балалармен тең ұстау; өз-өзіне сенімін арттыруды т.б. қарастырады; Оны жүзеге асыруда: түзете оқыту сыныптарын; техникалық құралдар мен жабдықтар; педагогикалық- психологиялық консилиум; дефектолог жұмысы; логопед жұмысы; педагогикалық-психологиялық коррекциялық кабинет; т.б. басшылыққа алады.

Инклюзивті білім беру қажеттілігіне сай білім беруде жалпы білім беретін мектеп мұғалімдері: сабақ үстінде берілген тапсырманы түсіндіруге; сабақ үстінде сыныпта тыныштықты орнату барысында қаталдық танытуға; жаттығулармен, соның ішінде қатемен жұмыс, оқу дәптерлерімен жұмыс жасау және басқа да «отыратын жұмыстар» жасатуға; бір мезгілде жана материалды үлкен мөлшерде түсіндіруге; бағалауға байланысты стресске; оқушыларды «қабілеттілік пен мүмкіндіктеріне» байланысты топқа бөлуге; ынталандырушы әдістемесін жиі қолдануға; стандарттық тестілеуге т.б. дайын болуы қажет.

Бүгінгі таңда инклюзивті білім беруді қолдау бағытында жалпы білім беретін мектептерде ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушылар білім алуда. Әр оқушының білім алуда өз ерекшеліктері бар. Мәселен, әр оқушының эмоционалдық және психикалық таным процестерінің даму деңгейі әртүрлі. Мұны кез-келген педагог дәл ажырата аларлықтай біліммен қаруланған ба? Дәл қазіргі жағдайда педагогикалық жоғары оқу орнын бітірген студент мектеп қабырғасында түрлі ауытқуы бар балалармен жұмыс жасауға қабілетті ме? деген сауалдар негізгі мәселелердің бірі. Мемлекеттік жалпы білім беру стандарты негізінде білім алған болашақ кәсіби маман сол саланың бакалавры біліктілігін алады. Мектепке дейінгі ұйымдар мен орта мектепте қалыпты білім алушылармен жұмыс жасауға бейімделеді. Бірақ бұл ұстаздар түрлі ауытқуы бар балалармен жұмыс жасауға машықтанбаған, қарым-қатынас типтерін меңгермеген. Сондықтан болашақ кәсіби маманның ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс жасай алуына мүмкіндік беретіндей инклюзивті білім берудің қарапайым түсініктерін қалыптастыру мақсатында барлық мамандық даярлау бағыттарындағы оқу жоспарларына «Инклюзивті білім» курсы енгізілуде.

Бүгінгі күні білім саласында өз шешімін таппай отырған мәселелер жеткілікті. Инклюзивті білім беруді дамыту бағыттары 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік дамыту бағдарламасында шешімін тапты.

Биыл жарық дүниенің есігін ашқан сәбилердің 11 пайызы мүгедек болып туған. Жүйе өсіп бара жатыр. Жыл өткен сайын сондай балалардың да саны үлкейіп келеді. Орта мектептерден оларға арнайы топтар да ашылып жатыр. Сондықтан мамандар әрқашан керек болады.

«Барлық бала тең дәрежеде және өз мүмкіндігінше білім алуы тиіс» деген қағиданы негізге ала отырып, инклюзивті білім беру ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға қоршаған орта мен жалпы қоғам алдында тең құқылы болуға қолдау көрсетеді. Мектеп тек білім беру қызметін ғана атқармай, бала өмірінде тәрбие берудің де негізгі саласы болып табылуы тиіс. Ерекше қажеттіліктері бар балалардың әлеуметтік-тұрмыстық өмірге бейімделуін толық қалыптастырып, қоғам өміріне толыққанды енуіне мүмкіндік беретін адамгершілік қасиеттеріне көңіл аудару керек.

Жалпы білім беретін мектепте ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға қолайлы жағдай жасалуы тиіс. Балаға аяушылық, мүсіркеушілік факторлары керек емес, ол балаларға адамгершілік, еңбексүйгіштік, өмірге құштарлық, қоршаған ортаны сүю, адамдарға өшпенділікпен емес, махаббатпен қарап, тіл табыса алуға үйретуіміз қажет. Басқа дені сау балалар қол жеткізе алатын мүмкіндік ол балалардың да қолынан келетінін баса түсіндіруіміз қажет. Ал осы жағдайларды басты назарға алып, түзету көмегін беретін дефектолог-мұғалім жалпы білім беретін мектептің мұғалімдеріне нұсқаушы болуы керек. Инклюзивті білім беру барлық балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім беру үрдісінің дамуы. Сондықтан да мұғалім – дефектолог ерекше білім беру қажеттілігі бар қалыптасуына, өз бетімен өмір сүруіне бағыт – бағдар беруі тиіс.

Арнаулы білім беруді кез келген білім беру реформаларының бағдарламаларына енгізу, жоспарлау кезінде ЕББҚ балалардың нақты мүмкіндіктерін ескеру, білім сапасын жақсарту және оны алуға қол жеткізуді қамтамасыз ету, арнаулы заңдарды әзірлеу, ерекше білім алу қажеттіліктері бар адамдардың санаттарының құқықтарын қамтамасыз ету осының барлығы жағдайды едәуір өзгертіп, барлық адамдардың білім идеяларын іске асыру үшін алғышарттар жасап, үйден оқыту мәселесін қатаң қадағалау қолға алынып отыр. Еліміздің Білім заңында барлық бала жалпы орта біліммен қамтылуы жазылса да, өкінішке орай ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды оқыту өзекті мәселе болып отыр. Сонымен қорыта айтқанда, инклюзивті оқыту - оқушылардың тең құқығын анықтайды және ұжым іс-әрекетіне қатысуға, адамдармен қарым-қатынасына қажетті қабілеттілікті дамытуға мүмкіндік береді. Инклюзивті оқыту арқылы барлық балалардың мұқтаждықтарын ескеріп, ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдісін дамытуға болады. Мұндай оқыту түрі арнаулы білім беру жүйесінде дәстүрлі түрде қалыптасқан және даму үстіндегі формаларды ығыстырмайды, қайта жақындатады. Инклюзивті бағыт арқылы ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру мүмкіншілігін қалыптастырады. Осы бағытты білім беру жүйесіне енгізу арқылы оқушыларды адамгершілікке, ізгілікке, қайырымдылыққа тәрбиелей аламыз. Елімізде өркениетті қоғам құру үшін тәрбиелі, дені сау азаматтарды тәрбиелеуде өз үлесімізді қосу біздің негізгі міндетіміз болып табылады.

ӘДЕБИЕТ

1. «Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2011-2020 жылға арналған Мемлекеттік бағдарламасы» Астана, 2010 ж
2. Байтұрсынова А.А. «Арнайы педагогика: проблемалары мен даму болашағы» Алматы, 2008 ж
3. ҚР Инклюзивті білім беруді дамыту тұжырымдамасының жобасы. Алматы, 2009.
4. ҚР «Білім туралы» Заңы. Астана, 2012.
5. Қазақстандық жол 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Қазақстан халқына Жолдауында (17.01.2016 ж.)

ТІЛДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ДАМЫТУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Жубатырова Б.Т. докторант

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Қазақстан, Алматы

Түйіндеме. Мақалада болашақ дефектологтардың тілдік құзыреттілігін дамыту мәселелері қарастырылады. Қазақстандық және шетелдік ғалымдардың тілдік құзыреттілік саласындағы зерттеулері талданды. Тілдік құзыреттің құрамдас бөлімдері мен түрлі деңгейлері қарастырылған.

Тірек сөздер: билингвизм, дефектолог, тілдік құзыреттілікті дамыту, зерттеулер.

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы развития языковой компетентности будущих дефектологов в условиях билингвизма. Проанализированы исследования казахстанских и зарубежных ученых в области языковой компетентности. Рассмотрены различные уровни и компоненты языковой компетенции.

Ключевые слова: билингвизм, дефектология, развитие языковой компетенции, исследования.

Abstract. The article deals with the problems of development of language competence of future defectologists in the conditions of bilingualism. The researches of Kazakhstan and foreign scientists in the field of language competence are analyzed. Different levels and components of language competence are considered.

Keywords: bilingualism, defectologist, development of language competence, researches.

«Тілдік құзыреттілік» ұғымы ХХ ғасырдың 60-шы жылдарында американдық лингвист Н.Хомский ғылымға енгізген және семантикалық жағынан «тілді қолдану» терминіне қарама-қайшы болатын.

Зерттеу аясында біз тілдік құзыреттіліктің қалыптасуы тілдік дамуы барысында болады деген ойды ұстанамыз.

«Тілдік құзыреттілік» (немесе лингвистикалық құзырет) термині американдық лингвист Н.Хомскиймен ХХ ғ. ортасында енгізілген болатын.

«Тілдік құзырет» (немесе «лингвистикалық құзырет») алғаш рет тілдің заңдылықтарына сүйене отырып, дұрыс түсіну және өз ойын қажетті тілдік белгілер арқылы ана тілінде еркін жеткізу қабілеті деп анықталды.

Ғалымның теориясына сай, сөйлеуші/ тыңдаушы:

а) модель бойынша шексіз сөйлемдерді құрастыру/түсінуі;

б) айтылып жатқан тақырып аясында өз ойын жеткізе білуге тиіс.

Әлеуметтік лингвистика және психолінгвистика салаларында бұл терминге айтарлықтай өзгерістер енгізілмеді, тек 1976 жылы шетел ғалымдары Д.Слобина, Дж.Грин «тілдік құзырет» терминіне толықтырулар енгізді [1,336 б.]. Н.Хомскийдің пікірінше, «тілдік құзырет» табиғи және әлеуметтік негізі бар.

Д.Слобиннің пайымдауынша «Егер бала тілдік заңдылықтарды жаңа жағдайда еркін қолдана алса, онда оның тілдік жүйені меңгергені...» [2, 190-191 б.].

Тілдік зерттеулер арасында тілдік құзырет ұғымы бойынша ортақ шешім әлі де қалыптаспаған. Шетелдік ғалымдар өз ойларын жариялауда, бұл ұғым әлі де талқылануда.

Дидактика мен тілді оқыту әдістемесінде бұл ұғым нақты дағды мен білік жиынтығы деп белгілейді. Әйтсе де, әр жұмыста түрлі дағды мен білік тізбесін ұсынады. Мағынасы мен мазмұны бір болса да, «тілдік құзырет» терминін барлығы қолдана бермейді, бәлкім әлі де нақты анықтамасы болмағандықтан шығар.

ХХ ғасырдың аяғына Н.Хомский, оның ізбасарлары «тілдік құзырет» терминін «тілдік белсенділік» деп санайды, яғни тілдік заңдылықтарға сүйене отырып, айналадағы адамдармен қарым-қатынасқа түсу.

Д.Слобин өз зерттеулерінде адамның нақты жағдайда сөйлесуі мен түсінуі және теориялық тұрғыдан оның сөйлеуі мен түсінуінің арасында айырмашылық бар екенін атап өтеді [3, 336 б.].

Зерттеуіміз тілдік құзырет психологиялық жүйе негізінде, яғни субъекттің сөйлеу тәжірибесі мен оның тілдік заңдылықтарды білуі ретінде қарастырады.

Тілдік құзырет мәселесімен көптеген ғалымдар айналысқан. Француз зерттеушісі С.Муаран тілдік құзырет фонетикалық, лексикалық, грамматикалық және мәтін модельдерін білу және өз ойын жеткізу барысында оларды дұрыс пайдалану деп түсінеді.

Голланд ғалымы Ян Ван Эк [4, 89 р.] тілдік құзырет-грамматикалық тұрғыдан дұрыс сөйлемдер құрастыру және оларды басқаша өңдеу қабілеті деп санайды. Зерттеушілердің ойынша, тілдік құзырет коммуникативтік қабылеттің негізі.

Тілдік құзыреттілік-бұл күрделі, көпаспектілі ұғым, ол тілдік білімнің, Дағдылар мен іскерліктің жиынтығын білдіреді, оларды меңгеру әр түрлі қызмет салаларында оқытылатын тілдің тілдік нормаларына сәйкес басқа тілдік іс-әрекетті жүзеге асыруға мүмкіндік береді, сондай-ақ білім алушылардың тілдік қабілеттерін дамытуға ықпал етеді [5, 93 б.].

Т.П.Оглуздинаның пайымдауынша, шетелдік және ресейлік зерттеушілердің жұмыстарындағы тілдік құзыреттілік құрылымын талдау тілдік құзыреттіліктің барлық қазіргі заманғы коммуникативтік құзыреттілік үлгілерінде бар екенін анықтауға мүмкіндік береді, бұл ретте әртүрлі атаулар - лингвистикалық, тілдік немесе грамматикалық құзырет; коммуникативтік құзыреттілік тілдік құзыреттілікке тіреусіз өз бетінше жұмыс істей алмайды; компоненттер санына байланысты тілдік құзыреттілік әр түрлі толымды алады: зерттеуші коммуникативтік құзыреттіліктің құрамдас бөліктерін азайқан сайын, тілдік құзыреттіліктің әрбір құрамдас бөлігінің мазмұны неғұрлым кеңірек болады [5, 91-94 б.].

Ресей ғалымдарының еңбектерінде де тілдік құзырет мәселелері қарастырылған. Өз зерттеуінде М.Н.Вятютнев тілдік құзырет – бұл белгілі бір мөлшерде тілдік ережелерді, заңдылықтарды меңгере отырып, қарым-қатынас барысында өз ойын жеткізу. Дегенмен де ережелерді білу мен нақты жағдайда оларды қолдана білу арасында айырмашылықтар бар екенін айта кеткіміз келеді [6, 55-65 б.].

Тілдік құзыреттілік түрлі деңгейдегі (семантикалық, фонологиялық, морфологиялық, синтаксистік) тілдік бірліктерді қолдана отырып, сөз мағынасын дұрыс жеткізу ережелерінің жүйесі ретінде ұсынуға болады.

Қарым-қатынас барысында тілдік бірліктерді сан рет пайдалану нәтижесінде тілдік құзырет қалыптасады және дамиды.

Тілдік құзыреттің құрамдас бөлімдері:

1) игеріліп отырған тілдік материал түрлеріндегі фразаның лексико-грамматикалық ережелер мен фразалық біртұтастығы туралы тілдік білімі; интонациялық-синтаксистік нормалар туралы білімі; кейбір категориялардың ана және өзге тілдерде айтылу тәсілдері туралы білімі;

2) екінші тілде қолданылатын сөз тіркестерін лексикалық және грамматикалық тұрғыдан тану бойынша тілдік дағдылары; екінші тілде сөз тіркестері мен сөйлемдерді дұрыс құрастыру; әдеби нормаларға, талаптарға сәйкес высказыванийды фонетикалық, лексико-грамматикалық, интонациялық-синтаксистік безендіру;

3) тілдік алгоритмдер және ереже түрінде (вербалдық және бейне-схемалық) нәтижелерін лингвистикалық бақылау мен жалпылау тілдік қабылеттері [7, 238 б.].

Тілдік (лингвистикалық) құзырет: тілдің түрлі аспектілеріне сәйкес (фонетикалық, лексикалық, грамматикалық) білік пен дағдыларды мен тілдік заңдылықтарды меңгеруді білдіреді. Яғни тілдік құзырет келесідей *құрамдас бөліктерден тұрады* деп айтуға болады:

- фонетико-фонологиялық (дыбыстар мен интонацияны дұрыс қабылдау және оларды айту, қолдану бойынша білімі мен білігі);
- лексикалық (тілдік бірліктерді білу және қолдану);
- грамматикалық (тілдің грамматикалық ресурстарын, байлығын меңгеру және оны қолдана білу).

Тілдік құзыреттің жоғарыда айтылған құрамдас бөліктеріне анықтама бере кетейік.

Фонетико-фонологиялық құзырет тілдің дыбыстық жүйесі туралы білімі, перцептивтік және артикуляциялық дағдылары, тілдік жағдаятқа сай тілдік заңдылықтарды қолдана білу.

Лексикалық құзырет тілдің лексикалық (фразеологизмдар, нақыл сөздер, бөлек сөздер) және грамматикалық (есімдіктер, қыстырма сөздер, жалғаулар мен шылау сөздер) сөздік қорын білу, оларды сөйлеу барысында дұрыс қолдану.

Грамматикалық құзырет тілдің заңдылықтарына сүйене отырып, сөз, сөз тіркесін, сөйлем түрлерін дұрыс құрастырып, оларды басқа адамдармен қарым-қатынас барысында қолдана білу [8, 277, 278 б.б.].

Жоғарыда келтірілген ғалымдардың зерттеулерін қорыта келіп, келесідей *қорытынды* жасауға болады:

1) тілдік құзырет коммуникативтік құзыреттіліктің басты құрамдас бөлігі, тілдік құзыретсіз коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру мүмкін емес;

2) ғалымдардың басым көпшілігі тілдік құзыретті осы жүйенің барлық деңгейлерін (фонологиялық, лексикалық, грамматикалық) білу деп қарастырады;

3) зерттеушілер (С.Муаран, Ян ван Эк және т.б.) тілдік құзыретке ана тілден өзге екінші тілдің тілдік заңдылықтарын білу және оларды басқа адамдармен қарым-қатынас барысында пайдалана білу дағдылары деп санайды.

Сонымен, тілдік құзырет тілдік заңдылықтарды білу және оларды күнделікті өмірде дұрыс қолдану тәжірибесі, коммуникативтік құзыреттіліктің шешуші бөлігі деп пайымдай аламыз.

"Лингвистикалық құзыреттілік"/ "тілдік құзыреттілік" ұғымдарының түсіндірмелерін талдау және оларды салыстыру шетел тілдерін оқыту әдістемесінде көбінесе синонимдер ретінде әрекет ететінін көрсетеді. Орыс тілін оқыту әдістемесі үшін осы ұғымдарды ажырату тән.

Е.А.Быстрованың пікірінше, тілді меңгеру бір жағынан тіл бірліктерін және оларды құру ережелерін меңгеруді, ал екінші жағынан – тіл, оның жүйесі туралы білімді меңгеруді көздейді. Тілдік құзыреттілік тіл жүйесін меңгеруді, тілдік материалдарды өзі меңгеруді құрайды [9, 3-8б.].

А.А.Миролюбов тілдік құзыреттілік ретінде өз ойын білдіруді немесе басқа адамдардың ой-пікірлерін тілдік құралдардың көмегімен түсінуді, яғни лексиканы, грамматиканы және сөйлеу қызметі үшін дағдылары мен білігін білдіреді [10, 112 б.].

А.Н.Щукин тілдік құзыреттілікті білім алушылардың сөздерді, олардың түрлерін, әдеби тіл нормаларына сәйкес синтаксистік құрылымдарын қолдану қабілеті ретінде анықтайды [11, 743 б.].

Л.В.Черепанова лингвистикалық құзыреттілікті " арнайы (лингвистикалық және оқу-тілдік) және "орыс тілі" пән саласы бойынша білім алушылардың оқуының нәтижесінде қалыптасқан, білім алушының жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін және лингвистикалық құзыреттілікті қалыптастыру құралы болып табылатын жалпы пәндік білімді, іскерлікті, дағдыны және қызмет тәсілдерін, сондай-ақ оқу-танымдық іс-әрекеттің құндылықтық бағдарлары мен уәждері" деп анықтайды [12,324 б.].

Лингвистикалық құзыреттілік орыс тілі туралы ғылым негіздерін білуді қамтиды, лингвистикалық ұғымдар кешенін, тілдің қоғам өміріндегі рөлі туралы мәліметтерді меңгеруді, тілдің құрылымы туралы, онда болып жатқан мәселелер туралы түсініктерді қалыптастыруды көздейді, сондай-ақ оқу-тілдік дағдылар мен іскерлікті қалыптастыруды көздейді. Оларға ең алдымен *танымдық іскерліктер* жатады: дыбыстарды, әріптерді, сөздің бөліктерін, морфемаларды, сөйлеу бөліктерін және т.б. тану, бір құбылысты басқасынан ажырату. *Біліктіліктің екінші тобы-жіктемелік*: тілдік құбылыстарды топтарға бөле білу. *Үшінші топ-аналитикалық іскерліктер*: фонетикалық, морфемдік, сөзжасам, морфологиялық, синтаксистік, стилистикалық талдау жасау.

Тілдік (лингвистикалық) құзыреттілік тілдің түрлі аспектілері (фонетика, лексика және тілінің грамматикасы) байланысты белгілі бір білім мен оларға сәйкес дағдылар мен іскерлікті меңгеруді көздейді. Яғни, О.А.Каплун ойынша, тілдік құзыреттілік құрылымында келесі компоненттерді бөлуге болады:

* фонетико-фонологиялық (дыбыстарды қабылдау және тудыру және интонацияны пайдалану білімі мен іскерлігі);

* лексикалық (тілдік бірліктерді білу және қолдана білу) және

* грамматикалық (тілдің грамматикалық ресурстарын пайдалану және білу) құзыреттілігі [13, 2014. 277, 278 б.б.]

Тілдік құзыреттілік өздігінен емес, тілді жүйелі оқыту жағдайында қалыптасатыны көрсетілген. Билингвизм тұтастай алғанда тілдік құзыреттілікті дамытуға ықпал етеді деп айтуға мүмкіндік беретін деректер алынды.

ӘДЕБИЕТ

1. Слобин Д., Грин Дж. Психолингвистика. Перевод с английского Е.И.Негневичкой/ Под общей редакцией и с предисловием доктора филологических наук А.А.Леонтьева. - М.: Прогресс, 1976. - 336 с.

2. Слобин Д. Когнитивные предпосылки развития грамматики// Психолингвистика. - М., 1984. - С.190-191 с.

3. Слобин Д., Грин Дж. Психолингвистика. Перевод с английского Е. И. Негневичкой/ Под общей редакцией и с предисловием доктора филологических наук А. А. Леонтьева. - М.: Прогресс, 1976. - 336 с.

4. Van Ek J.A. Objectives for foreign language learning. Volume 1: Scope. Strasbourg, Council of Europe Press, 1986. 89 p.

5. Оглуздина Т. П. Развитие содержания понятия «языковая компетенция» в истории лингвистики и теории обучения иностранным языкам // Журнал Вестн. Томского гос. пед. ун-та (Tomsk State Pedagogical University Bulletin). 2011. Вып. 2 (104). С. 91-94.

6. Вятютнев М.Н. Понятие языковой компетенции в лингвистике и методике преподавания иностранных языков // Иностранные языки в школе. 1975. № 6. С. 55-65.

7. Сафонова В.В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций. Воронеж: Истоки, 1996. 238 с.

8. Каплун О.А. Сравнительная характеристика понятий «Лингвистическая компетенция» и «Языковая компетенция» и их структурных компонентов в методике преподавания русского и иностранного языков // Статья. Педагогические науки, 2014. 277, 278 сс.

9. Быстрова Е.А. Коммуникативная методика в преподавании родного языка // Русский язык в школе. 1996. №1. С. 3-8.

10. Вопросы контроля обученности учащихся иностранному языку. Под ред. А.А.Миролюбова. Обнинск: Титул, 1999. 112 с.

11. Щукин А.Н. Лингводидактический энциклопедический словарь. М.: Астрель, 2007. 743 с.

12. Черепанова Л.В. Формирование лингвистической компетенции при обучении русскому языку. Новосибирск: Наука, 2006. 324 с.

13. Каплун О.А. Сравнительная характеристика понятий «Лингвистическая компетенция» и «Языковая компетенция» и их структурных компонентов в методике преподавания русского и иностранного языков // Статья. Педагогические науки, 2014. 277, 278 с.с.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ОҚУ ҮРДІСІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Ергарина Ж.М., оқытушы, магистр

Әділхан М.Ә., Бейсенбек Г.Б., студенттер

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
Қазақстан, Ақтөбе

Түйіндеме. Инклюзивті білім беру жүйесін дамытуға Үкіметтен бастап, мектептерге дейін мән берілуде. Жарымжан балаларды оқыту процесінде ерте бейімдеудің маңызы зор. Тек оқытып ғана қоймай, мемлекеттің әлеуметтік қамсыздандыру мен денсаулық сақтау қызметін тарту қажет. Жалпы баланы қоғамға бейімдеу мен оқытуда

ерте диагностикалау мен түзету маңызды. «Ең бастысы мүгедек балаларды саби кезінен бастап анықтап, олардың ортаға бейімделуіне жағдай жасауымыз керек. Сондықтан күндізгі шағын стационар да арнайы жұмыс тобын құрып, әр баланың қабілет - қарымын анықтап, дұрыс бағыт -бағдар беріп, жарымжан балалардың жастайынан жасық болып өсуіне жол бермеуіміз керек»

Тірек сөздер: мүмкіндігі шектеулі жандар, инклюзивті білім беру, оқу-тәрбие, жаңа технологиялар, мониторинг.

Аннотация. Развитие системы инклюзивного образования началось с правительства в школы. Ранняя адаптация в процессе обучения детей имеет решающее значение. Вам нужно не только пройти обучение, но и привлечь государство к социальному обеспечению и здравоохранению. Важно иметь раннюю диагностику и коррекцию адаптации ребенка и обучения в обществе. «Самое главное, мы должны выявлять детей с ограниченными возможностями с детства и адаптировать их к окружающей среде. Следовательно, дневная больница должна также создать специальную рабочую группу для определения способностей каждого ребенка, правильной ориентации и предотвращения заражения детей»

Ключевые слова: люди с ограниченными возможностями, инклюзивное образование, образование, новые технологии, мониторинг.

Abstract. The development of inclusive education began with the government in the school. Radiation adaptation in the process of teaching a child has a measurable value. You do not need to go to school, but to encourage the state to social security and health. It is essential to have a diagnosis and adaptation of the child and adolescence in society. "The main thing we have to do is to discriminate with the children's abilities and adapt them to the surrounding environment. If you have any questions, please do not hesitate to contact a member of the Special Operations Team for any kind of childcare, correct orientation and prevention of child malpractice.

Keywords: people with disabilities, inclusive education, education, new technologies, monitoring.

Мүмкіндігі шектеулі жанды көргенінде аяушылықпен қарап, бүгінге шүкіршілік етесің. Ал олардың хал-ахуалын, жүрек түкпіріндегі күйзелісін біз қанша ойланып, тебіренсек те жеткізе алмайтынымыз хақ. Олар іштей жан азабын тартып, күйзелгенімен өмірде мықты, қандай қиындыққа болсын мойымай, қайсарлық танытқанын көргенде еріксіз қайран қаламыз. Мүмкіндігі шектеулі жандардың қозғалыс мүмкіндігі шектелгенімен, жандүние кеңістігі аясының тарылып, күйзеліске ұшырауына жол бермеу-белгілі бір ұйымдардың міндеті ғана емес, бүкіл қоршаған ортаның, қалың бұқараның басты парызы.

Ал осы мүмкіндігі шектеулі жандар тек қоғамдық қамқорлықпен ғана емес білім беру саласында да басты назарда болуы тиіс. Ондай мүмкіндігі шектеулі жандар оң солын танып, білім алып, толыққанды азамат болуы үшін білім беру саласы да өз мүмкіншілігіне орай біліммен қаруландыруымыз тиіспіз. Еліміздің Білім заңында барлық бала жалпы орта біліммен қамтылуы жазылса да, өкінішке орай мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту өзекті мәселе болып отырғаны бәрімізге мәлім. Мүмкіндігі шектеулі балаларға білім мен тәрбие берудегі ғылымның нәтижеге қол жеткізудің бірі жаңа технологияны игеріп, компьютерді пайдалану. Компьютерді пайдалануда дидактикалық мүмкіндіктерді, танымдық процестерді ескеруге; логикалық ойлау жүйесін қалыптастыруға, ақыл-ой белсенділігі мен білім алуға деген қызығушылығын, шығармашылық еңбек етуіне бағдарлау жасауымыз керек. Өйткені құлақпен естігеннен гөрі-көзбен көріп, қолмен ұстап сезіну әрине ерекше әсер етеді [1].

Инклюзивтік білім беру – барлық балаларды және білім үрдісінде толық енгізу әлеуметтік бейімдеуге жынысына, шығу тегіне қарамай балаларды айыратын кедергілерді жоюға, ата-аналарды белсенділікке шақыруға, балаларды түзету-педагогикалық және әлеуметтік қажеттіліктерін арнайы қолдану, қоршаған ортаның балалардың жас

ерекшеліктеріне және білімдік қажеттіліктеріне бейімдеріне жағдай туғызу, яғни жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді оқытуға арналған мемлекеттік саясат.

Инклюзивті білім берудің мақсаты: Мүмкіндігі шектеулі балаларды психологтық-дәрігерлік-педагогикалық қолдауды іске асыру және инклюзивті білім беруді орындау арқылы тең құқылы тұлға болуға мүмкіндік жасау.

Міндеті: әлеуметтік бейімделу, тәрбиелеу, білім беру үрдісіне барлық қатысушылармен ерекше сұранысқа ие балалардың жағымды, өзара қарым-қатынасын қалыптастыру;

- олардың сұраныстары мен мүмкіндіктерін ескере отырып, жан-жақты дамуына жағдай туғызу керек және әлеуметтік тұрғыда дұрыс мінез-құлық қалыптастыру;

- мүмкіндігі шектеулі балаларға бөбекжайда қажетті құралдармен қамтамасыз ету;

- балалардың денсаулықтарына, жүйке жүйесінің дамуына жүйелік бақылау ұйымдастыру;

- баланың даму деңгейіне таңдап алынған бағдарламаның жеткен жетістіктеріне үнемі бақылау жүргізіп отыру;

- көңіл-күйі және тұлғалық дамуының кемшіліктеріне, жоғары деңгейдегі түзетулер жасау.

Инклюзивтік оқыту қазіргі кезде білім беру саласына етек жайып келе жатыр, бұл дегеніміз сапалы білім алудың барлығы үшін тең болуымен ескеріледі. Яғни, жалпы білім беретін мектептерде мүмкіндіктері шектеулі бала мен басқа да әлеуметтік қорғалатын топтарға жататын оқушыларға өзгелермен теңдей білім беру, соған жағдай жасау. Қазіргі кезде Қазақстанда мүмкіндігі шектеулі балалар көбіне арнайы мектеп-интернаттарда білім алады.

Жалпы мектептердегі мұғалімдер кемтар бала сыныпқа келген кезде оны қандай оқулықтармен оқытап, қандай әдістемелік құралдарды пайдалану керектігін білмейді. Бұл мәселенің артынан туындайтын мәселе-кадр жеткіліксіздігі. Шындығында олар оқшауланған қоғамдық өмірге аса бейім емес.

Өйткені біз мүмкіндігі шектеулі жандарға мүсіркей қараудан арыла алмай келеміз. Жалпы білім беретін орта мектептерде олардың оқып, білім алуына жағдай жасау қазіргі кезде қолға алына бастады.

Инклюзивті білім берудің негізі мектептегі барлық балаға олардың ерекшеліктерінен тыс сапалы білім беру болып табылады. Арнайы білім беру орнында мүмкіншіліктері шектеулі балалардың толықтай дамуына, өзгерістерді түсінуіне, өз бетімен білімін жетілдіруіне барлық жағдай жасалған, мұнда балалар тікелей дәрігерлердің бақылауында болады.

Тәрбиеші баланың шындықты тануға ақыл-ой сезімі ең алдымен таңданудан басталады. Таңдану баланың әрбір нәрсенің, құбылыстың, оқиғаның мән-жайын танып, оларды тереңірек түсінуіне жетелейді, оның ізденімпаздық әрекетін тудырады.

Кейбір балалардың ақыл-ой белсенділік қабілеті жетілмей, артта қалып қойып жатады. Оның бірнеше сеептері бар негізіне тұқым қуалаушылық, ортаның экологиялық әсері, отбасының әлеуметтік жағдайы. Мұндай ауруларға ұшыраған балалар дене кемістігімен қоса, ақыл-ой кемшілігін қосып алып, даму мүмкіндігі артта қалған балалар санын құрайды. Сонымен бірге бұл топқа дені сау, бірақ тұрмыс жағдайының ауыр болу себептерінен бір қалыпты дамымай қалған балаларды да жатқызуға болады [2].

Инклюзивті білім беруді ұйымдастыру 4 кезеңде жүргізіледі:

Мектепке дейінгі ұйымда балаға консилиум мамандары кешенді динамикалық бақылау жасау арқылы қамтамасыз етіледі. Консилиум құрамына директордың бұйрығымен дефектолог, логопед, әлеуметтік педагог, психолог, медбике, дене шынықтыру нұсқаушысы, топ тәрбиешісі енгізіледі. Мамандар бөбекжайға қабылданған мүмкіндігі шектеулі балаларға 2 апта мерзімінде жеке бақылау жүргізеді.

Жұмыстың түзетушілік-дамытушылық кезеңінде балаға әсер ететін шаралар кешенін қарастырады. Жетекші әрекет түрін қалыпқа келтіру және жетілдіру, жеке даму

кемшіліктерін түзету, яғни мүмкіндігі шектеулі баламен жеке дамыту, түзету жұмыстарын жүргізу.

Жұмыстың мектепке дейінгі білім берушілік кезеңі. Балаларды мектепке дейінгі ұйымда оқу іс-әрекетін меңгеру тәсілдеріне үйретуді, әрбір жас кезеңіне тән олардың танымдық белсенділігін дамытуды, сондай-ақ баланың жеке басының мүмкіндіктері мен ерекшеліктерін ескере отырып, топ тәрбиешілері мектепке оқуға даярлауды қарастырады.

Әлеуметтік тәрбие жұмысы. Әлеуметтік педагог мүмкіндігі шектеулі балалардың үйіне барып, ата-анасымен пікірлесіп отбасының әлеуметтік жағдайын анықтайды, яғни бала мен отбасының дербестігін арттыруға, дамуында ауытқушылығы бар тәрбиеленушілердің қалыпты дамыған құрдастары арасында ерте, толыққанды әлеуметтік кіріктіруге, мектепалды баланың әрекеті мен мінезіндегі адамгершілік бағыттарының қалыптасуына, мүмкіндігі шектеулі баланың жеке басының қасиеттеріне бақылау.

Инклюзивті білім беру саласын дамытуға арналған бағыттар

Қоғамның, жалпы білім беретін мектепке дейінгі ұйымдардың мүмкіндігі шектеулі балаларды қабылдауына дайын болуы.

Инклюзивті білім беру идеясын таратуда, шектеулі мүмкіндіктері бар балаларға толерантты, дұрыс қарым-қатынастың қалыптасуына бұқаралық ақпарат құралдарының қатысуын қамтамасыз ету.

Мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істейтін мамандар арасында тәжірибе алмасушылықты қамтамасыз ету, дұрыс тәжірибелерді баспалар, бұқаралық ақпарат құралдары арқылы тарату.

Аймақтарда инклюзивті білім беру мәселесі бойынша Үйлестіру кеңесін құру. Ата-аналар қоғамдастығының мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алуға құқығын және мүдделерін іске асыруға және оны қорғауға қатысуы, оқыту үрдісінің өзіне және түзету көмегін іске асыруға қатысуы;

Инклюзивті білім берудің көпаспектілік мәселесіне ғылыми зерттеулер өткізу.

Инклюзивті мектепке дейінгі ұйымда жұмыс істеу мақсатында педагогика қызметкерлерін даярлау;

Педагогикалық ЖОО және медициналық колледждерде кіші жастағы балалармен жұмыс істеу мақсатында мамандарды даярлау жүйесін жасау.

Арнайы (түзету) мекемелері мен жалпы білім беру мекемелері өзара сабақтастықта жұмыс жасау.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды ерте кезден бастап түзетуді қолға алу жүйесінің басымдылығын қолдау.

Кіші жастағы балаларды дамыту қызметі жүйесінің жұмысының нормативтік-құқықтық және ғылыми-практикалық негізін жасау.

Мектепке дейінгі мекемелерде мүмкіндігі шектеулі балаларды дамыту үрдісінің мониторингін жасау.

Жүйке және дене дамуы бұзылған тәрбиеленушілерге, жанұясына кеңестік көмек көрсету, баласының оқу және тәрбие үрдісіне ата-анасын қатыстыру, өйткені, оларда даму ерекшелігіне деген оң қарым - қатынас қалыптастыру [3].

Мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту мен тәрбиелеудің арнайы жағдайларын сипаттау.

Дамуында кемістігі бар балалармен жүргізілетін оқу-тәрбие және түзету жұмысының ерекшелігі жалпы үлгідегі білім беру мекемесінің педагогикалық ұжымынан интеграциялық білім беруді қамтамасыз ететін арнайы дайындықты қажет етеді. Білім беру мекемесінің педагогикалық қызметкерлері түзету педагогикасы мен арнайы психология негіздерін білуі тиіс, мүмкіндігі шектеулі балалардың психикалық және дене дамуының ерекшеліктері, осындай балаларға білім беру және оңалту әдістемелері мен технологиялары туралы нақты түсінігі болуы тиіс. Осыған орай мектепте мүмкіндігі шектеулі балалармен тәрбие және түзету жұмыстарын ұйымдастыру мәселелері бойынша мамандардың біліктілігін арттыруға бағытталған жүйелі жұмыс атқарылуда.

Оқытуды ұйымдастыру.

Мүмкіндігі шектеулі баланың білім беру және оңалту маршрутын, сондай-ақ оның білім беру ортасына интеграциялау формалары мен деңгейін таңдау мәселесі баланың дамуы мен мүмкіндіктері ескеріліп, психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиумда, оның ата-аналарының (заңды өкілдерінің) тікелей қатысуымен шешіледі. Балалар үшін дербестілігін біртіндеп ұлғайтуға, өз іс-әрекетін ересек адамның көмегіне жүгіндіруге, оқушылардың өз күшіне деген сенімін ұялататын тәжірибешілік немесе жеңілдетілген тапсырмаларға көшуге бағытталған түзету-дамыту жұмысы жоспарланады,

Мүмкіндігі шектеулі балалармен жүргізілетін жұмыс формалары

1. Оқушылармен жеке және топтық түзету жұмыстары.
2. Үйде оқыту
3. Сабақтан тыс іс-әрекет.

Жобалау іс-әрекеті мен түрлі бағыттағы үйірме жұмыстары оқушылардың сабақтан тыс іс-әрекетін ұйымдастырудың негізгі формасы болып табылады.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды жобалау қызметіне қатыстырудың маңызы зор, себебі түрлі еңбек, шығармашылық іс-әрекет арқылы олардың өз мүмкіндіктерін ашуына жағдай жасап, социумға енуіне көмектеседі. Жобалау қызметі оқушылардың тұлғалық қасиеттерінің көрінуіне ықпал етеді: жеке адами құндылықтарын көрсетеді, адамдарға, іске, еңбек нәтижелеріне деген нақты қатынасы көрінеді.

Мектепшілік шараларды ұйымдастыру кезінде дені сау балалармен қатар мүмкіндігі шектеулі балалардың да қатысуы көзделеді. Мүмкіндігі шектеулі балалар денсаулығындағы ақаулықтарының қандай деңгейде көрініс тапқанына қарамастан, олар басқа балалармен қатар тәрбие, мәдени-сауықтыру, спорттық шараларға қатыстырылады.

Балалар дамуының динамикасы, олардың негізгі және жалпы білім берудің негізгі жалпы орта білім беру бағдарламаларын меңгеруіндегі табыстылығына мониторинг жасау, түзету шараларын толықтыру.

Балалар дамуының динамикасы, олардың негізгі және жалпы білім берудің негізгі жалпы орта білім беру бағдарламаларын меңгеруіндегі табыстылығына мониторинг жасау, түзету шараларын толықтыруды мектептің психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиум жүзеге асырады. Ол оқу жылының қорытындысы бойынша жүргізіледі.

Мониторингілік іс-әрекет мыналарды көздейді:

· мүмкіндігі шектеулі балалар дамуының динамикасы мен жеке түзету-дамыту бағдарламаларының тиімділігін қадағалау;

· түзету-дамыту жұмысын перспективтік жоспарлау. Психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиум нақты оқушылармен жүргізілетін түзету-дамыту жұмыс жоспарының орындалуын талдайды, оқытудың келесі кезеңі үшін ұсынымдар береді.

Мектеп консилиумының келесі мақсаты оқу-тәрбие процесінде балалардың танымдық әрекетін арттыратын, олардың ой және сөйлеу саулығын жоғарлататын, денсаулығын сақтап, нығайтатын, оқу әрекетін қалыпқа келтіретін, эмоциялық-тұлғалық дамудың теріс тенденцияларының алдын алатын жалпы түзету бағыттылығын қамтамасыз ететін дифференцияланған педагогикалық жағдайларды таңдау [4].

“Дені сау адам-табиғаттың ең қымбат жемісі” - деп тегін айтылмаған ғой, осы өзгерістер арқылы - мүмкіндігі шектеулі балалардың ата-аналары балдырғандарының отбасына етене араласуына үміттері қайта оянып, өз балдары ешкімнен кем еместігін, қоғам бұған бей-жай қарамайтынын түсінуі тиіс. Бала-адамның бауыр еті, бала десе еміренбейтін жүрек, сыздамайтын балтыр бар ма? Қай ата-ана өз баласының өзгелерден оқшау оқып, білім алғанын қалар дейсің.

Бар тәттісін аузына тосып, бар мүмкіндігін баласына сарп ететін ата-ана өз баласының денсаулығын, болашағын бәрінен жоғары қойып түн ұйқысын төрт бөліп, күйзелетіні хақ, айналасына көрсетпей еріксіз көзіне жас алып, бұлай неге болды деп сарқ ұратыны кімге болса да белгілі. Сондықтан мүмкіндігі шектеулі жандарды назардан қалдырмай, олардың

қоғамда бейімделуіне ат салысу қай азаматтың болса да, қай елдің болмасын басты міндеті және парызы!

ӘДЕБИЕТ

1. Инклюзивное образование: построение и организация инклюзивного образовательного пространства
2. Жалмухамедова А.К., Халыкова Б.С. Раннее развитие детей с ограниченными возможностями. Алматы. 2012
3. Коррекционная педагогика: методика обучения и воспитания детей с нарушением развития №1, 2013
4. Научно-практический журнал «Специальное образование в Казахстане» №2, 2012

ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Енсепова А.К. «Алма-Рай» балабақшасының директоры
Шильманова Н.Ж. «Алма-Рай» балабақшасының меңгерушісі

Түйіндеме. Мақалада инклюзивтік білім беру жағдайын психологиялық-медициналық-педагогикалық тексеру мәліметтеріне сүйене отырып, дифференциялық оқыту жүйесі ұйымдастыру жұмыстары қарастырылған.

Тірек сөздер: инклюзивті білім беру, психологиялық-медициналық-педагогикалық тексеру, арнайы білім беру, мүмкіндігі шектеулі тұлғалар.

Аннотация В статье предусмотрена организация дифференцированной системы обучения, основанной на психолого-медико-педагогических данных инклюзивного образования.

Ключевые слова: инклюзивное образование, психолого-медико-педагогическая экспертиза, специальное образование, дети с ограниченными возможностями.

Abstract. The article provides for the organization of a differentiated training system based on the psychological, medical and pedagogical data of inclusive education.

Keywords: inclusive education, psychological, medical and pedagogical examination, special education, persons with disabilities.

Мүмкіндігі шектеулі тұлғаларды оқыту мен тәрбиелеу жүйесі жалпы білім беру жүйесінің құрамдас бөлігі болып табылады. Оқыту негізгі үш бөлімнен тұрады: оқыту, тәрбие және даму. Арнайы білім беру – мүмкіндігі шектеулі балалардың психофизикалық дамуындағы кемшіліктерді түзету немесе жоюға бағытталған арнайы психологиялық – педагогикалық әлеуметтік мәдени және емдік іс-шаралар жүйесі. Негізгі ерекшелігі оқу тәрбие қызметінің жеке саласы емес, негізгі психологиялық-педагогикалық, әлеуметтік және идеялогиялық мәселелерге тәуелді білім жүйесі ретінде қарастырылады.

Ерекше сұранысты қажет ететін балаларға білім беру кез-келген ел үшін негізгі міндеттердің бірі болып табылады. Бұл - әркім өз әрекетінің қажеттігі мен қатыстылығын сезіне білетін шын мәніндегі инклюзивті қоғам құруға қажетті шарт. Біз әрбір балаға оның сұранысы мен басқа да жағдайларына тәуелсіз, өз мүмкіндігін толық жүзеге асыруға, қоғамға пайда әкелуге және оның толық қанды мүшесі болуға мүмкіндік беруге міндеттіміз. Мүмкіндігі шектеулі тұлғаларға білім берудің өзіндік ерекшеліктерімен мақсаттары болады.

Көру қабілеті бұзылған тұлғалар үшін – кеңістікке бағдарлану, оқу және жазудың арнайы құралдарын игеру есту қабілеті бұзылған тұлғалар үшін - айтушының ернінен оқу және қалдықты естуді қолдана отырып ауызша сөйлеу тілі дағдыларын игеру, ауызша сөйлеу тілін дамыту болса, зияты бұзылған тұлғалар үшін - барлық психикалық функциясын дамыту және түзету, қоғамдағы өмір сүруге, өз бетінше еңбек қызметіне бейімдеу болып табылады.

Тірек-қимыл аппараты бұзылған тұлғалар үшін - өмір сүрудің барлық даңдыларын игерту болса, ал күрделі сөйлеу тілі бұзылған тұлғалар үшін – сөйлеу тілі арқылы қарым-қатынас жасаудың дағдыларын қалыптастыруды қажет етеді.

Инклюзивті білім беру – мүмкіндіктері шектеулі балаларды оқытып-үйретудің бір формасы. Жалпы білім беретін мектепте сау балалар мен мүмкіндігі шектеулі балалардың бірлесіп (интеграциялы түрде) оқуын ұйымдастыру кезінде кері салдарлар туындау мүмкіндігін азайту үшін инклюзивті білім беруге қажетті арнаулы жағдайлар тізбесін нақты белгілеп алу шарт. Бұл тізбе оқу үдерісін ұйымдастыруды, оқу мазмұны мен әдістемесін, балалардың үлгерімін бағалауды және т.б. қамтуы тиіс.

Инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс жүргізетін мектептерде білім мазмұнын төмендегі бағдарлама бойынша жүзеге асады:

- Мүмкіндігі шектеулі балалардың ақаулық типтеріне сәйкес арнаулы білім беру бағытындағы оқу бағдарламалары;
- Жалпы мектептерге арналған типтік оқу бағдарламалары;
- Мүмкіндігі шектеулі балалардың психофизикалық ерекшеліктерін есепке ала отырып әзірленетін оқытудың жеке бағдарламасы.

Инклюзивтік білім беру жағдайында білім беру үдерісін психологиялық-медициналық-педагогикалық тексеру мәліметтеріне сүйене отырып, дифференциялық және жеке тіл табу принциптері негізінде жүзеге асыру қажет. Жалпы білім беретін мектептерді инклюзивтік білім беруге ауыстыру шарасы оқу-тәрбие үдерістерін ұйымдастыру ісіне бірқатар өзгерістер де алып келеді:

- күн тәртібі, сабақ кестесі, оқу ұзақтығы мен құрылымы өзгереді;
- жеке коррекциялық оқулар ендіріледі;
- аяушылық, қорғаушылық бағытындағы педагогикалық режимдерді сақтауға басымдық беріледі;
- педагогикалық қызметті жоспарлау, оның тиімділігі мен сапасын бақылау сипаты өзгереді;
- психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиумдар құрылып, өзге де психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету бағытында қызмет орындары ұйымдастырылады;
- оқу-тәрбие үдерісінің бағыт-бағдары мен мазмұн-мәні өзгереді (балалармен тілектестік сипатта қарым-қатынас жасау, оқу-тәрбие үдерісінің коррекциялық бағытын дамыту және т.б.);
- білім беру ұйымының пәндік-дамыту ортасындағы талаптар күшейеді, өйткені ол мүмкіндігі шектеулі балаларды жан-жақты дамыту мен ақаулықтарды түзету барысында басты рөл атқарады.

Инклюзивті оқытуды ұйымдастыруға қойылатын арнайы талаптар бар және бұл талаптар бойынша мұндай балаларды қабылдау және жалпы білім беру үдерісіне ендіруге байланысты мынадай дайындық жұмыстары жүргізілуі тиіс:

- мектептің физикалық тұрғыдан қол жетімділігін қамтамасыз ету (лифтiлер, пандустар, тірек-қозғалыс аппаратының қызметінде ақаулығы бар балаларға арналған арнаулы жиһаз (мебель));
- білім беру және коррекциялық-дамыту үдерістерін арнаулы техникалық жарақтармен қамтамасыз ету (есту, көру, сөйлеу мүшелерінің ақаулықтары бар балалар үшін);
- коррекциялық-педагогикалық қолдау көрсететін педагог қызметкерлерді (педагог-дефектолог, әлеуметтік педагог, педагог-психолог, мұғалім-логопед) іріктеп, жұмысқа қабылдау және жалпы білім беру үдерісіне ендірілген балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау жасау;
- педагогтарға, мүмкіндігі шектеулі және сау балаларға, оқушылар ата-аналарына, сондай-ақ мектептің техникалық персоналына кеңестер беру.

Тұлғалық реабилитацияның спецификалық мақсаттарына жатады-жеке абырой сезімін тәрбиелеу, өз өзін кемсіту немесе жоғары баға беру сезімін жою, қалапты әлеуметтік тәртіпті қалыптастыру.

Арнайы білім беру Қазақстан Республикасының үздіксіз білім беру жүйесіндегі, жалпы білім берудің құрамдас бөлігі болып табылады және ақыл-ойы және физикалық жетіспеушілігі бар балаларды оқыту мен тәрбиелеудің ұйымдасқан жүйесінен тұрады.

Инклюзия тек дамуы ерекшеленген балаларды ғана емес, сол немесе басқа да балалардың өмірге ұмтылысын жүзеге асыруына көмектеседі, сондай-ақ дамуы ерекшеленген балалар басқа балалардың көбісінен ерекшеленіп тұрады. Мұндай балалар басқа мәдениетке жататын болғандықтан басқа тілде сөйлейді, оқытуға қабілеттілігі мен қызығушылықтары әр түрлі болады және өмірлік стильде балалар бір-бірінен ерекшеленеді. Инклюзивті мектеп – бұл, ең әуелі адамдардың өмірлік стилі болып келетін және сыйлауды үйрететін демократиялық мектеп. Оқушыларды мектепке жақындатуда шығармашылығымен бірге, білім беру мәселесін шешу барысында жұмыс жасайды.

Инклюзивті білім беру жағдайында аланың отбасында тәрбиеленіп өмір сүруі, дені сау құрдастарының ортасында болуы, сонымен бірге арнайы мектепте оқу мен салыстырғанда білім берудегі шығынның азаюы үлкен маңызға ие.

ӘДЕБИЕТ

1. Закон РК «О социальной медико-педагогической коррекционной поддержке детей с ограниченными возможностями», - Алматы, 2003.
2. Воспитание и обучение детей во вспомогательной школе / Под ред. Воронковой В.В. М., 1994.
3. Коржова Г.М., Байтурсынова А.А. История специального образования в Республике Казахстан: учебное пособие.- Алматы, 2003.
4. Специальная педагогика /Под ред. Назаровой Н.М. - М., 2000.
5. Муканова С.Н., Шестакова Е.В. Подготовка педагогов к инклюзивному образованию. - Ақтобе, 2007.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ЖЕҢІЛ АҚЫЛ-ОЙ КЕМІСТІГІ БАР БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫ ОҚЫТУДА КЕЗДЕСЕТІН ҚИЫНДЫҚТЫР

Туребаева К.Ж., п.ғ.д., профессор

Сагиев Н.Ж., магистрант

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
Қазақстан, Ақтөбе

***Түйіндеме.** Дамуларында ауытқулары бар адамдардың қоғамға интеграциялануы қоғамның өзінің осы адамдарға деген қарым-қатынасына, айналасындағылардың мүгедектердің өмірі мен ерекшеліктері туралы хабардар болуына байланысты*

***Тірек сөздер:** инклюзивті білім беру, ақыл-ой кемістігі бар балалар, интеграция.*

***Аннотация.** Интеграция людей с проблемами в развитии в общество зависит от отношения самого общества к этим людям, от информированности окружающих о жизни и особенностях инвалидов.*

***Ключевые слова:** инклюзивное образование, дети с умственной отсталостью, интеграция.*

***Abstract.** The integration of people with developmental problems into society depends on the attitude of society to these people, on the awareness of others about the life and characteristics of people with disabilities.*

***Keywords:** Inclusive education, children with intellectual disabilities, integration.*

Өз дамуының барлық кезеңдерінде адам қоғамы қандай да бір физикалық немесе психикалық бұзылыстары болған адамдарға немқұрайлы қарамауы мүмкін емес. Бұл аномалды адамдарды байқамау мүмкін емес еді, себебі олар өзіне ерекше назар аударуды талап етті. Егер оларға назар аударылмаса немесе жазушыда емес нысанда және сол мөлшерде, олар қандай талап етті, аномальды адамдар қоғам үшін ауыр ауыртпалық және қылмыс, тунейлық, қаңғыбастық сияқты әлеуметтік зұлымдықтың көзі болды. Осылайша, қоғамда қиын адамдарға өзінің көзқарасын, олардың құқықтық жағдайын, принциптерін, мақсаттарын және оларға қажетті көмек түрлерін анықтау қажеттілігі туындады [1].

Денсаулық мүмкіндіктері шектеулі баланың проблемасы оның әлеммен, құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынас жасау кедейлігімен байланысты, ұтқырлықты шектеуде, табиғатпен қарым-қатынастың шектелуінде, мәдени құндылықтарға, тіпті қарапайым білім беруге де байланысты.

Жалпы мектеп алдында маңызды және жауапты міндет – оқыту және тәрбиелеу процесінде әр баланың жан-жақты дамуын қамтамасыз ету. Бұл күрделі міндетті жүзеге асыра отырып, мектептің педагогикалық ұжымы кейде кейбір оқушылардың оқудағы қиындықтарға тап болады, бұл балалардың мектепте үлгермеуіне әкеп соқтыратын олардың дамуындағы қандай да бір ауытқуларға байланысты. Балалардың дамуында ауытқулар әртүрлі. Олар баланың психофизикалық дамуының әртүрлі жақтарына: есту-сөйлеу жүйесіне, көру қабылдауына, интеллектуалдық, эмоционалды-ерік, қозғалыс аясына әртүрлі дәрежеде көрініс бере алады және әртүрлі себептерге байланысты болады [2].

Жалпы мектеп оқушыларының арасында ақыл-ой кемістігі (олигофрен) бар балалар кездеседі. Ақыл-ой кемістігі-туа біткен немесе ерте жаста пайда болған кешеуілдеу немесе мидың патологиясынан туындаған ақыл-ойдың бұзылуынан пайда болатын психиканың толық дамымауы. Бір себеппен бұзушылықтардың ауырлығы әртүрлі болуы мүмкін. Бүгінгі күні АХЖ-10 бойынша ақыл-ой кемістігінің 4 дәрежесі бөлінеді. Дәстүрлі жіктеуге сәйкес оның 3 дәрежесі бар: дебил, имбецил, идиотия. Бірақ «дебил», «имбецил» және «идиотия» терминдері АХЖ-10-нан толығымен алынып тасталды. Себебі бұл терминдер медициналық шеңберден шығып, әлеуметтік (негативті) көзқарастар тудыруына байланысты. Олардың орнына ақыл-ой кемістігінің деңгейін көрсететін бейтарап терминдерді пайдалану ұсынылған. 1994 жылы Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының (АХЖ-10 ДДҰ) қабылдаған жіктеуге сәйкес, ақыл-ой кемістігі зерденің төмендеуінің 4 (негізгі) деңгейін қамтиды: жеңіл (F70), орташа (F71), ауыр (F72) және терең (F73).

Білім беруді дамыту саласындағы мемлекеттің басты міндеттерінің біріне әрбір балаға сапалы білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз ету болып табылады. Балалардың сапалы білім алу құқықтары ҚР Конституциясымен, ҚР «Білім туралы», «Баланың құқықтары туралы» заңдармен бекітілген. Әрбір баланы сапалы біліммен қамтамасыз ету ісінде мектептік популяцияда әлеуметтік мәдени факторлар немесе және балалардың психофизикалық даму ерекшеліктерінің себебінен оқуда қандай да бір қиындықтарды сезінетін оқушылар кездесетінін де есепке алу қажет. Әсіресе оқудағы қиындықтар мүмкіндіктері шектеулі балаларда жиі кездеседі. Осыған байланысты мектептік ортада аталған санаттағы оқушылардың білім алудағы ерекше қажеттіліктерін қанағаттандыру мақсатында арнайы білім беру жағдайларын құру өзекті мәселе болып отыр. ҚР «Білім туралы» заңында арнайы білім беру шарттарына кіретіндер: «мүмкіндіктері шектеулі тұлғалардың жалпы білім беру және кәсіптік білім беру оқу бағдарламаларын меңгерулері арнайы тәсілдерсіз, техникалық және басқа да құралдарсыз, тіршілік әрекет ортасынсыз, сондай-ақ медициналық, әлеуметтік және т.б. қызметтерсіз мүмкін емес» [3].

Шетелдік арнайы педагогикада мүмкіндіктері шектеулі балаларды қалыпты мектеп жағдайында бірге оқытуды ұйымдастырудың ұзақ уақыт бойғы және жан-жақты тәжірибесі бар. Біздің елімізде арнайы білім беру, көбіне, жалпы білім беру жүйесінен мейлінше оқшауланған, арнайы (түзету) білім беру ұйымдарының жүйесі ретінде қарастырылып келді. Бірыңғай ұйымдастыру жағдайындағы бірге оқыту негізінде оларды бір-біріне жақындастыруға қадам басу «біріктіре оқыту» деген атқа ие болды.

Шынайы интеграция жалпы білім беретін мектептер мен балабақшаларда ерекше қажеттіліктері бар әрбір бала үшін оңтайлы жағдай жасауды көздейді, Оқушыны барлық қажетті жабдықтары бар, ең бастысы - білікті мамандар бар арнайы білім беру ұйымынан, баланың мүмкіндіктері мен ерекше қажеттіліктеріне сәйкес бейімделмеген жалпы білім беретін балабақшаға немесе мектепке ауысуы кіріктіруге(интеграцияға) ешқандай қатысы жоқ [4].

В.В.Воронкованың басшылығымен КСРО Педагогикалық ғылым академиясындағы дефектологияны ғылыми-зерттеу институты қызметкерлерінің көп жылдық зерттеулері ақыл-ой кемістігі бар оқушылардың арнайы оқу бағдарламаларының материалдарын меңгеру кезінде байқалатын типологиялық ерекшеліктерін, сондай-ақ алынған білім, білік және дағдылардың сапасына әсер ететін өзіндік қиындықтарды анықтауға мүмкіндік берді. Жүргізілген зерттеулер негізінде оқыту мүмкіндіктері бойынша оқушылардың педагогикалық жіктелуі жасалып 4 типологиялық топқа бөлінді.

1. Фронталды оқыту үдерісінде бағдарламалық материалдарды ойдағыдай табысты игерген оқушылар жатады. Олар оқу тапсырмасын өз бетінше орындауға қабілетті. Өзгертілген тапсырманы орындау кезінде көп қиындықтарды бастан кешірмейді, негізінен жаңа жұмысты жасау барысында бар тәжірибені дұрыс қолданады. Олар фразалық сөйлеуді қолданады, өз әрекеттерін еркін түсіндіреді, жұмысты, тапсырмаларды орындау тәсілдерін алдын ала жоспарлай алады.

2. Бұл топ оқушылары да сыныпта айтарлықтай табысты оқиды. Олар негізінен мұғалімнің жаппай түсіндірмесін түсінеді, оқылатын материалды естеріне жақсы сақтайды, бірақ педагогтың көмегінсіз қарапайым қорытындылар мен жалпылаулар жасауға қабілетті емес. Бұл оқушылар оларға айтылған құбылыстар, заттар, оқиғаларды елестете алмайды.

3. Топқа әр түрлі көмек түрлерін қажет ете отырып, бағдарламалық материалды қиындықпен меңгеретін оқушылар жатады. Бұл оқушылар үшін қайта түсіндірілген материалды жеткіліксіз түсіну тән. Оларға ең бастысын анықтау, бөліктердің қисынды байланысын орнату, екінші кезектегі қосымша бөліктерді бөліп көрсету қиынға соғады. Жаппай сабақтар кезінде олар материалды түсінбейді, қосымша түсіндіруді керек етеді.

4. Оқу материалдарын өте үлкен қиындықпен меңгеретін оқушылар жатады. Бұл ретте оларға тек фронталды оқыту жеткіліксіз. Олар көп мөлшердегі жаттығуларды орындауды, қосымша оқыту әдістерін енгізуді, жұмыстарды орындау кезінде тұрақты бақылап тұруды және бағыттап отыруды қажет етеді [5].

Мектепте оқыту жеңіл және орташа ақыл-ой кемістігі бар оқушылар үшін ұйымдастырылады. Ақыл-ой кемістігі бар оқушылар танымдық қызметі мен жалпы тұлғалық айқын жетілмеуі салдарынан оқыту процесінде едәуір қиындықтарға ұшырап жатады. Арнайы ұйымдастырылған оқыту мен тәрбиелеудің әсерінен балалар дамиды, белгілі бір білім, білік, дағдыларды меңгереді, алайда оқыту және дамытудағы бұл ілгерілеушіліктер әр оқушыда әр түрлі болады. Ақыл-ойы кемістігі бар балаларды оқытудың алуан мүмкіндіктері даму бұзылыстарының тереңдігі мен таралуына байланысты. Қарапайым мектептік білімді барлығы меңгеруге қабілетті емес, тіпті оқу, есептеу, жазудың ішінара дағдыларын игерген балалардың өзіне әлеуметтік бейімделуіне мұның көмегі аз. Дегенмен, арнайы ұйымдастырылған оқытудың нәтижесінде жеңіл ақыл-ой кемістігі бар балалардың көбі қажетті мінез-құлық нормаларын меңгеруге, өзіне-өзі қызмет көрсетуге, арнайы жағдайларда өз бетімен еңбектенуге қабілетті. Олар тұрақты түрде әлеуметтік қорғауды және көмекті қажет етеді.

Жалпы білім беретін мектепте ақыл-ой кемістігі бар балаларды оқытудың анағұрлым дәл келетін жағдайлары арнайы сынып жағдайы болып табылады. Арнайы сыныптар жеңіл ақыл-ой кемістігі бар оқушылар үшін жеке сынып және орташа ақыл-ой кемістігі бар оқушылар үшін бөлек сынып құрылуы мүмкін.

Ақыл-ой кемістігі бар балаларды оқытудың негізгі міндеттері оқушылардың танымдық қызметіндегі және эмоциялық-ерік өрісіндегі кемшіліктерді барынша еңсеру,

оларды өздігінше өмір сүруге, өндірістік еңбекке қатысуға, қазіргі заманғы қоғам жағдайында әлеуметтік бейімделуге дайындау болып табылады.

ӘДЕБИЕТ

1. Замский Х.С. Умственно отсталые дети история их изучения, воспитания и обучения с древних времен до середины XX века.
2. Власова Т.А., Певзнер М.С. О детях с отклонениями в развитии.
3. ҚР «Білім туралы заңы» 2007 жыл 27 шілдедегі № 319-III
4. Малофеев Н.Н. Инклюзивтік білім беру мәселелері және денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балалардың құқықтарын қорғау //Жаңа мектеп. -12 сәуір 2011.
5. Воспитание и обучение детей во вспомогательной школе. Под ред. В.В.Воронковой - М: Школа-пресс, 1994, 416 с.

ИНКЛЮЗИВТІ БАЛАЛАРДЫ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

Тоғайбаева А.К. п.ғ.к., доцент

Сабрадинова А.Қ. магистрант

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
Қазақстан, Ақтөбе

***Түйіндеме.** Бұл мақалада мүмкіндігі шектеулі балаларға білім мен тәрбие беруде, әлеуметтендіруге қолайлы орта тудыруда инновациялық технологияны қолданудың артықшылығы туралы мәселе қозғалған. Инновациялық технологиялардың көмегімен келешекте мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беру жүйесінде түрлі кедергілерді жеңуге болатындығы айтылған.*

***Тірек сөздер:** түзете-дамыта оқыту, инновациялық технология, ақпараттық-коммуникациялық технология, инклюзивті оқыту, компьютерлік сауаттылық.*

***Аннотация.** В докладе затронута проблема преимущества в применении инновационных технологий в образовании и воспитании учащихся требующих к себе особого внимания для создания благоприятной среды в их социализации. Говорится, что в будущем с помощью инновационных технологий можно будет преодолевать разные препятствия в процессе обучения детей с ограниченными возможностями.*

***Ключевые слова:** коррекционно-развивающее обучение, инновационные технологии, информационно-коммуникационные технологии, инклюзивное обучение, компьютерная грамотность.*

***Annotation.** The report deals with the problem of advantages of using innovative technologies in education and education of students requiring special attention to create a favorable environment in their socialization. They say that in the future, with the help of innovative technologies, it will be possible to overcome various obstacles in the process of teaching children with disabilities.*

***Keywords:** correctional and developmental education, innovative technologies, information and communication technologies, inclusive education, computer literacy.*

Қазақстан Республикасында 2002 жылдан бастау алған инклюзивті білім беру – ерекше білім беру қажеттіліктері мен жеке-дара мүмкіндіктерін ескере отырып, барлық балалардың білім алуына тең қолжетімділікті қамтамасыз ететін процесс ретінде қолға алынып, жүзеге асырылуда [1].

Инклюзивті білім берудің ең маңызды көздеген мақсаттарының бірі – кез-келген білім беру ұйымының (балабақша-мектеп-колледж-ЖОО) болашақта мүгедектер мен даму мүмкіндігі шектеулі тұлғаларды қабылдауға дайын болуын қамтамасыз ету. Инклюзивті

білім беру жағдайына ие мектептерде біріншіден, мүмкіндігі шектеулі тұлғалар мен мүгедектерге деген қарам-қатынас өзгереді, екіншіден, білім беру идеологиясы оқу процесінің гуманизациялануына және оқытудың тәрбиелік бағытының артуына қарай күш сала отырып, өзгеруімен ерекшеленеді.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы мен Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын негізге ала отырып, бүгінгі ЖОО бәсекеге қабілетті, білікті мамандар даярлауда кәсіптік білім мазмұнын жетілдіруде жаңа оқу пәндерін оқу процесіне енгізуді қолға алуы тиіс [1; 2]. Бұл міндеттерді шешуде ең алдымен білім мазмұны бағдарламасы мен әр педагогикалық бағыттағы мамандықтардың ерекшелігін есепке ала отырып оқу жоспарларын құруда элективті оқу курстарының түрлерін, мазмұнын жетілдіру маңызды. Әрине, қазіргі таңда «Білім» тобы мамандықтары үшін «Инклюзивті білім беру» оқу пәнінің типтік оқу бағдарламасының жасақталып, міндетті пән ретінде оқу процесіне енуі маңызды педагогикалық алғышарт болып табылады [3]. Дегенмен, бүгінгі педагогика мен арнайы педагогика салаларын бір-бірімен жақындастырып отырған жаңа күрделі мазмұн мен құрылымға ие инклюзивті білім беру бағыты болашақ мамандар бойында ерекше, әрі кешенді кәсіби тұлғалық сапалар мен қасиеттердің, қабілеттердің қалыптасуын талап етеді.

Егер бүгінгі уақыт сұранысына сай педагог-мұғалім айрықша білім беру бағытында мектеп есігін ашқан даму мүмкіндігі шектеулі әр баланың интеллектуалдық дамуындағы кемшіліктерін үйлестіріп, білім алу қажеттілігін өтеуге міндетті дейтін болсақ, онда біз ең алдымен болашақ мамандардың осы аталған бағыттағы ЖОО жағдайындағы кәсіби теориялық, практикалық жүйелі, жоспарлы даярлығының сапасына жіті көңіл бөлінуі қажет деп білеміз. Өйткені жоғарыда атап өткеніміздей бір ғана пән деңгейінде кәсіби даярлықтан өткен маман тәжірибеде инклюзивті білім беру мен оқыту мәселесін толыққанды шешеді деу әсте мүмкін емес. Сондықтан орта және ЖОО болашақ мектеп мұғалімдерін түрлі бағыттарда даярлауда бүгінгі талаптар негізінде қалыптасып отырған жаңа дидактикалық жүйеге сай, жаңа міндеттерді шешуде «білім баршаға қағидасымен» қызмет атқаруға жан-жақты психологиялық-педагогикалық тұрғыдан дайын, ең алдымен инклюзивті кәсіби мәдениеті жоғары кәсіп иесі тұлғасын қалыптастыруда оқу және оқудан тыс танымдық ісәрекеттерді кешенді, мақсатты ұйымдастыруға жіті көңіл бөлуі тиіс. Атап айтқанда бұл мемлекеттік бағдарлама негізінде 2020 жылға қарай (мектептерде мүгедек балалар үшін көтергіш жабдықтар, пандустар, санитарлық бөлмелерде арнайы құралдар орнату, тұтқалармен, арнайы парталармен, үстелдермен және басқа да арнайы компенсаторлық құралдармен жабдықтау арқылы) «кедергісіз аймақтар» құруды жоспарлап отырған отандық беру жүйесі үшін инклюзивті білім беру құзырлығы жоғары маманға деген сұраныс пен талап жоғары болмақ.

Мүмкіндіктері шектеулі балаларды оқытуға және тәрбиелеуге тең қол жеткізу үшін жағдайлар жасауда арнайы жеке техникалық және компенсаторлық құралдардың болуы жеткіліксіз, бұл орайда ең алдымен психолог, педагог-дефектологтар балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді жүзеге асыратын өз ісінің шебері, білікті, педагогикалық техникасы қалыптасқан маман болуы қажет. Сондықтан ЖОО инклюзивті білім беруге болашақ мектеп мұғалімдерін даярлауда оқыту процесінен өзге де педагогикалық шарттардың түрлі мүмкіндіктерін, жолдарын іздестіруге тиіс. Бұл орайда, арнайы семинар-тренингтердің, қосымша оқу курстарының ұйымдастырылып өткізілуі, қазақ тіліндегі сапалы оқулықтар мен оқу-әдістемелік құралдардың жазылып, жарыққа шығуын, арнайы тақырыптық семинарконференциялардың жұмысын және ғылыми жобалар мен ізденістердің орындалуын, қос дипломды білім берудің және ішкі, сыртқы академиялық ұтқырлықтың жүзеге асырылуын және т.б. педагогикалық жұмыстардың қолға алынып, жүргізілуін ереше атауға болады [1].

Инклюзивті практиканы жүзеге асыратын мұғалім қызметінің мақсаты инклюзивті топқа баратын әрбір баланың әлеуетін дамыту үшін оңтайлы жағдайлар жасау болып табылады. Осы мақсатқа жету үшін мұғалім кәсіптік қызметінде арнайы кәсіби міндеттерді

шешеді. Осындай міндеттердің бірі - технологияларды меңгеру, әдістемені, әдістерді, жұмыстарды ұйымдастырудың формаларын, сонымен қатар баланың қабілеттері мен қажеттіліктеріне сәйкес оларды дұрыс қолдану. Бұл міндет арнайы балалармен тәжірибе негізінде жүзеге асырылғанын қарастырайық.

Инклюзивті білім беруді ұйымдастырудың бірінші кезеңінде білім беру процесінің барлық қатысушыларының – балалар, ата-аналар, мұғалімдер, мамандар арасындағы ынтымақтастық технологиясы қолданылады.

Танысу процесінде мұғалім әр баланың ерекшеліктері мен сипаттамаларын байқай алады. Әрине, сіз алғаш рет кездестіргенде, сіз ең таңғаларлық ерекшеліктерді - мүгедектік арбасындағы бала, сөйлеу қиындықтары бар балаларды көруді немесе есту қиындықтарын көре аласыз. Баланың ұзағырақ байланыста болуын қадағалап, мұғалім басқа ерекшеліктердің көрінісін байқай алады.

Инклюзивтік білім берудің ерекшелігі - мұғалім топтағы баланың әртүрлілігін, олардың сипаттамаларын, мүмкіндіктері мен мүдделерін ескереді. Осыған байланысты жұмыс нысандарын, әдістерін және технологияларын өзгерту қажет.

Инклюзивті білім беруде инновациялық технологияларды мүмкіндігі шектеулі балалардың жас ерекшелігіне сай дайындап, пайдаланып, пәндер бойынша бағдарламаларын құрастырып, түзете-дамыту жұмыстарын жүргізсе, мүмкіндігі шектеулі жандардың заман талабына сай тұлға қалыптастыруға септігі зор екендігі белгілі.

Инклюзивті оқытуда мұғалім балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес оқыту мен оқу туралы білу және жаңа технологияларды игеріп, бала танымы мен қызығушылығын арттырып, инновациялық технологиялардың келешек ұрпақтың жан-жақты білім алуына, іскер әрі талантты, шығармашылығы мол, еркін дамуына жол ашатын педагогикалық, психологиялық жағдай жасау үшін де тигізер пайдасы аса мол. Жедел дамып отырған ғылыми-техникалық прогресс қоғам өмірінің барлық салаларын ақпараттандырудың ғаламдық процесінің негізіне айналды. Ақпараттық-коммуникативтік технологиялар маңызды роль атқарады. Баланың дамыту қабілетінің кешеуілдеуіне компьютерлік технологияның қоршаған ортамен қарым-қатынас жасауда тигізетін әсері мол.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытудағы ақпараттық–коммуникациялық технологияларды қолдану: біріншіден – балалардың білімін берік меңгерту құралы болса, екіншіден – балалардың танымдық қабілетін ашады, үшіншіден - сабаққа деген қызығушылығын, белсенділігін арттырып, білім сапасын көтереді [5].

Жаңа ақпараттық технологиялармен орындалатын қызмет өзінің кез келген нақты формасында тиімдірек орындалады. Мүмкіндігі шектеулі балаларға түзету-дамыту жұмыстарын жүргізу үшін арнайы мамандандырылған немесе бейімделген компьютерлік бағдарламаларды қолдану ұсынылады. Оларды қолдану тиімділігі тәрбиешінің кәсіби құзыреттілігі мен жаңа мүмкіндіктерді қолдану дағдысына байланысты. Сондай-ақ, тәрбиешінің жаңа инновациялық технологияларды енгізуде балалардың мотивациясын жоғарылатып, психологиялық қолайлы жағдайлар туғыза білуі шарт.

Жаңа ақпараттық технологиялардың бірі - интерактивті тақта білім беру ісіндегі бұрын шешімін таппай келген жаңа, тың дидактикалық мүмкіндіктерді шешуге мүмкіндік беретін аса маңызды құрал. Қазіргі уақытта білім беруде интерактивті құралдарды кеңінен қолданылып жүргені баршамызға аян. Сонымен қатар, интерактивті құралдардың көмегімен тәрбиешінің, баланың шығармашылықпен жұмыс істеуіне жол ашылып отыр. Мультимедианың әдістемелік күші - балаларды бейнекөріністермен тез қызықтырып, көңіл күйіне көмек береді. Сонымен қатар, электрондық оқулықтарды ұйымдастырылған оқу қызметінде пайдалану кезінде балалар бұрын алған білімдерін кеңейтіп, өз бетімен шығармашылық тапсырмалар орындайды. Электрондық оқулық арқылы түрлі суреттер, видеокөріністер, дыбыс және музыка тыңдап көрсетуге болады.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытуда жаңа технологиялар көмегімен ұйымдастыру талабының артуы мен бүгінгі білім беру жүйесінде бұл мәселеге өз деңгейінде толыққанды назар аударылуда. Білім беру қызметін жетілдіруде электрондық ақпараттық

ресурстарды тиімді пайдалану қажет. Мүмкіндігі шектеулі балаларға ЖОО ақпараттық-қатынастық технологиялар көмегімен білім беру жүйесі келесі педагогикалық шарттар бойынша құрылуы қажет:

- білім беру үрдісіне қатысушыларды әлемдік білім беру ресурстарына қолжетімділігі;
- балалардың білімге деген қызығушылығын IT-технологиялар арқылы арттыру;
- оқытудың барлық сатысында өз бетімен қосымша жұмыс жүргізуді ұйымдастыру;
- мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алуы үшін қалыпты жағдайдағы дені сау

балалармен тең мүмкіндіктермен қамтамасыз ету;

- қашықтықтан оқыту кезінде олардың білім деңгейінің даму траекториясын бақылау;
- мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алуына кедергісіз аймақтар қалыптастыру;
- білім сапасының жоғарылауына әсер етіп, қоғамның белсенді мүшесі ретінде

қалыптасуына жағдай жасау [6].

Қазіргі өмір талабына сай компьютерлік сауаттылықты дамыту тек ЖОО-дағы балаларға ғана емес сонымен қатар мүмкіндігі шектеулі балалар үшін де аса қажет дүние болып табылады. Сол себепті мүмкіндігі шектеулі балалар үшін ұйымдастырылған оқу қызметі барысында IT құралдарын енгізу қажеттілігі туындап отыр. Ақпараттық технологияның басты тиімділігі – пәнаралық байланысты күшейте отырып, балалардың дүниетанымын кеңейтуге және жеке қабілеттерін көре біліп, оны дамытуға толық жағдай жасалады. Сонымен қатар, IT құралдарын пайдаланудың негізгі ерекшелігі – бұл мүмкіндігі шектеулі балаларға өз бетімен немесе бірлескен түрде шығармашылық жұмыспен шұғылдануға, ізденуге, өз жұмысының нәтижесін көріп, жеткен жетістіктерінен ризашылық алуға мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТ

1. 2007 жылғы 27 шілдедегі №319-III Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы (24.11.2015 ж. өзгерістер мен толықтырулар енгізілген). <http://online.zakon.kz/>

2. ҚР білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. №1118 ҚР Президентінің Жарлығы. – Астана: Ақорда, 2010. www.nkaoko.kz/documents/law_of_education/

3. Типтік оқу бағдарлама. ИВВ 32008 Инклюзивті білім беру. «Білім» тобы мамандықтары үшін. – Алматы, 2016.

4. Бахтиярова Г.Р. Жоғары мектептегі кәсіби педагогикалық даярлық жүйесіндегі инклюзивті білім беру //Ғалым-педагог Имжарова Зауреш Убайдуллақызының 60 жасқа толуына арналған «Педагогикалық инновациялар заманауи білім беру жүйесін дамыту ресурсы» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдары. – Ақтөбе, 2019

5. Семаго Н.Я. Мүмкіндіктері шектеулі баланың білім беру бағытын анықтау технологиясы. М.: 2010.

6. М.Дэвид. Арнайы және инклюзивті білім беру үшін тиімді педагогикалық технологиялар. М.: Перспектива, 2011.

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТІ ЖАҢАША БАСҚАРУДА МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУДЫҢ ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Тоғайбаева А.К. п.ғ.к., доцент

Абиляшева А.М. магистрант

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
Қазақстан, Ақтөбе

Түйіндеме. Бұл мақалада мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беретін мектептерде оқыту ерекшеліктері айқындалған. Мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытуда «сапалы біліммен қамту» түсінігі кеңінен қарастырылған.

Тірек сөздер: инклюзивті білім беру жүйесі, білімдік қажеттіліктер, әлеуметтік-педагогикалық қызмет, арнайы мектеп.

Аннотация. В статье определены особенности обучения детей с ограниченными возможностями в общеобразовательных школах. В обучении детей с ограниченными возможностями широко предусмотрено понятие «охват качественным образованием».

Ключевые слова: система инклюзивного образования, образовательные потребности, социально-педагогическая деятельность, специальная школа.

Annotation. The article defines the features of teaching children with disabilities in secondary schools. In the education of children with disabilities, the concept of "coverage of quality education" is widely provided.

Keywords: system of inclusive education, educational needs, social and pedagogical activity, special school.

Қазіргі таңда барлық әлемде жеке қажеттілікті түзету-педагогикалық қолдау мен бейімдеу баланы емес, балалардың білімділік сұраныстары мен жеке ерекшеліктеріне ортаның, отбасының белсенді қатысуымен білім беру үрдісіне толық қатысуды қарастыратын «барлығы үшін бір мектеп» немесе «инклюзивті білім беру» туралы айтуда. (Д.Митчелл, профессор, Жаңа Зеландия, 1997 ж) [1].

Жас ұрпаққа жан-жақты білім, тәлім-тәрбие беру әрбір оқытушының басты міндеті. ХХІ ғасыр-бұл ақпараттық қоғам дәуірі. Инклюзивті білім беру-оқытудың тиісті білім беретін оқу бағдарламаларына, білім алушылардың өзгеде санаттарымен тең қолжетімді, арнайы жағдайларды қамтамасыз ету арқылы дамытуға түзету-педагогикалық және әлеуметтік қолдауды көздейтін, мүмкіндігі шектеулі адамдарды бірлесіп оқыту және тәрбиелеу.

Қазақстанда «Бәріне бірдей мүмкіндік» деген статусты қолданатын инклюзивті білім беру бағдарламасының енгізілгеніне де көп болмады. Бұл термин көбіне «Сапалы білім барлығы үшін» түсінігімен бірдей болып келеді. Яғни, жалпы білім беретін мектептерде мүмкіндіктері шектеулі баламен басқа да, әлеуметтік қорғалатын топтарға жататын оқушыларға өзгелермен теңдей білім беру және соған жағдай жасау.

Инклюзивті білім беру ең алғаш рет шетелде дамыған. Шетел ғалымдары: Ян Амос Коменский, Сайман Лори, Фрэнсис Бэкон зерттеген. Инклюзивті білім беруді ресейде танытқан және этнопедагогиканың негізін алғаш салған ресейлік ғалымдар К.Д.Ушинский, В.А.Сухомлинский болды.

Даму мүмкіндігі шектеулі балаларды ерте кезден ажырату жүйесінің құрылуына қарамастан, республикалық инклюзивті білім беру ісін енгізуде қоғамның дайын болмауына байланысты бірқатар қиындықтарға кезігеді. Оның ішінде инклюзивті білім беру дағдысы бар педагог мамандар даярлау мәселесі. Арнайы мекемелер үшін білімді кәсіби дефектолог-мамандар даярлау. Дайындық жұмыстары жүйелі және ұзақ мерзімді жүргізілсе, инклюзивті білім беруді тұрақты сипатқа айналдыруға болады [2].

Инклюзивті білім беру жүйесін дамытуда «Мүгедектердің құқықтары туралы» Конвенция аясында инклюзивті білім берудің ұлттық жоспарын жасап, сапалы білім алуды қамтамасыз ету үшін, қоғамдық институттардың тәжірибесін ескере отырып, мүмкіндігі шектеулі жандарды үздіксіз оқытудың тұжырымдамасын жасау аса қажет болмақ. Мүмкіндіктері шектеулі балалардың үйде білім алуын қамтамасыз ету, жай және арнайы мектептерде оқуға мүмкіндігі жоқ балаларды қашықтықтан оқытуға жағдай жасау мемлекеттің басты мақсаттарының бірі. Осыған орай әрбір мұғалімнің бағдарламаға сай электрондық оқулығының болуы, үлгерімі төмен және мүмкіндігі шектеулі оқушылармен жеке жұмыс жасай алуы керек. Әрбір оқушының үлгермеу себебін анықтап, мүгедек баланың диагнозына қарай жұмыс жасаса, оқушының білімге деген құлшынысы артып, өзіндік дарындылығы айқындала түседі. Инклюзивті мектеп - бұл, ең алдымен, адамдардың

өмірлік стилі болып келетін және сыйлауды үйрететін демократиялық мектеп. Қазақстан Республикасында инклюзивтік білім беру процесінің енгізілуі тек жаңа пайда болған мәселе ретінде қарастырылып отыр.

Қазақстанда қазір мүмкіндігі шектеулі балаларды анықтау жүйесін ұйымдастыру жұмыстары қолға алынған. Дамуында ауытқулары бар балаларды ерте кезден анықтау мақсатында Қазақстан Республикасы Денсаулық Сақтау Комитеті ерте сәбилік жастағы балалардың жүйке-психикалық дамуына алғашқы дәрігерлік көмек көрсетті [3].

Инклюзия-мүмкіндігі шектеулі оқушылардың өзінің күшіне сенуіне мүмкіндік беруі. Инклюзия тек дамуы шектелген балалардың ғана емес, басқа да балалардың мүддесін көздейді.

И.Гете: «Біліп қана қою-аз, сол білгенінді істе қолдана білуің керек, ниеттену ғана аз, сол ниетінді іске асыруың керек», - деп бекер айтқан жоқ. Мүмкіндігі шектеулі балаларды түзетудің негізгі жүйесі инклюзивті білім беру ғылыми теориямен өзіндік үндестігін тапса, еліміздегі мүмкіндігі шектеулі жандарға деген көзқарас оңалар еді. Инклюзивті білім беру компьютермен, интерактивті тақтамен және жаңа технологиялармен қамтамасыз етілсе, болашақта мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беру жүйесінде ешқандай кедергілер болмайды.

Бүгінгі таңдағы Қазақстан Республикасында жүзеге асырылып отырған инклюзивті білім беру жүйесі болашақта еліміздегі білім алуға ерекше қажеттілігі бар тұлғаларды әлеуметтендіру мен білім берудің іргетасы болып қаланбақ.

Инклюзивті оқыту - барлық балалардың мұқтаждықтарын ескеретін, ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдісінің дамуы. Инклюзивті оқыту балалардың оқу үрдісіндегі қажеттіліктерін қанағаттандырып, оқыту мен сабақ беруге енгізілген өзгерістері тиімді болса, онда ерекше қажеттіліктері бар балалардың жағдайлары да өзгереді. Инклюзивті оқытуды ашқан мектептерде оқыған балалар адам құқығы туралы білім алуға мүмкіншілік алады, өйткені олар бір-бірімен қарым-қатынас жасауға, танып білуге, қабылдауға үйренеді.

Инклюзивті оқытудың базалық құқық құжаты дамуында қандай да бір ауытқуы бар балаларға нәтижелі көмек құруға, оларды оқыту, тәрбиелеу, еңбекке және мамандыққа даярлау, бала мүгедектігін сауықтыруға бағытталған Қазақстан Республикасының мүмкіндіктері шектеулі балаларды «Әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзетімді қолдау» заңы болып отыр [4].

Қазақстанда және де басқа ТМД мемлекеттерінде бұл процестің құқықтық, ғылыми, оқу-әдістемелік, тәжірибелі мамандармен жетік қамтамасыз етілуі қарастырылмаған. Сондықтан, барлық балаларды жалпы білім беру процестеріне толық енгізу және әлеуметтік бейімделуге, жасына, жынысына, шығу тегіне, дініне, экономикалық статусына қарамай, балаларды айыратын кедергілерді жоюға; отбасыларын белсенді қатыстыру, баланың дұрыс дамуына педагогикалық және әлеуметтік қажеттіліктерін арнайы қолдау, баланың ғана емес, ортаның балалардың жеке ерекшелігіне және білімдік қажеттіліктеріне бейімделуі, яғни, жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат.

Жалпы мұның мақсаты:

- мүмкіндігі шектеулі балалардың жалпы білім беру мектептерінде білім алуына жағдай жасай отырып, олардың дамуына саналы әрекет ұсына отырып, қол ұшын созу.

- жалпы білім беру мекемелерінде инклюзивті білім беру арқылы әлеуметтік-педагогикалық кәсіби қызметін дамытып, дарытуға мүмкіндік беретін болашақ мұғалімдердің құзыреттілігін қалыптастыру және дамыту.

- балалардың қандай да бір дискриминациясын жоққа шығару, барлық адамдарға деген теңдік қатынасты қамтамасыз ету, сонымен бірге оқытудың ерекше қажеттілігі бар балаларға арнайы жағдай қалыптастыру;

- арнайы қажеттілігі бар балалар үшін мектептерде, мекемелерде жағдай туғызып, оларды жалпы білім беру жүйесіне қосу.

Ал, психикалық дамуының негізгі бұзылыстары интеллектуалды даму деңгейі, яғни, зейіні, есте сақтауы, ойлауы, кеңістікті бағдарлауы төмен болып келеді. Осы себептерге байланысты психикасы дамуы тежелген (ПДТ) балалардың оқу үлгерімі төмен болады. Бұл балалардың оқуға үлгермеушілігі жеті-сегіз жастан анық байқалады. Ата-аналары көмекші не арнайы мектептер мен мектеп-интернаттарға, психологиялық-педагогикалық түзеу кабинеттері мен коррекциялық-түзету сыныптарына кемтар балаларын бергісі келмеген жағдайда жалпы білім алатын мектептерде ПМПК-ның ұсынысы бойынша жеңілдетілген бағдарламамен оқытуына толық құқылары бар. Жалпы білім беретін мектептер мен бала бақшалар ПМПК-ның қорытындысы бойынша көрсетілген, яғни, баланың деңгейіне қарай жеңілдетілген бағдарламамен кемтар балаларды тәрбиелеуге және инклюзивті оқытуға дайын болғандары жөн. Инклюзивті оқытуға жалпы мектептерде арнайы (психологы, әлеуметтік мұғалімі, олигофреномұғалімі, логопед) мұғалімдер болмаған жағдайда, тәрбиешілерді, бастауыш сыныптың мұғалімдерін, қазақ тілі мұғалімдерін арнайы курстарға жіберіп оқытуға болады. Аудандық білім беру бөлімдері облыстық кадрлар біліктілігін арттыру және қайта даярлау институтының мамандарын шақыртып, келісім-шарт негізінде арнайы курстарды жергілікті жерде де ұйымдастыруларына болады. Егерде мектептерде кемтар балалар аз болған жағдайда, мұғалімге жұмыс жасаған сағатына қарай ақша төленеді. Бұл екінші жағынан тәрбиеші, бастауыш сыныптардың және қазақ тілі мұғалімдеріне уақытша болса да қосымша табыс табудың көзі ашылады. Егер бала көмекші бағдарламаны толық игерген болса, оған арнайы куәлік беріледі, ал игермесе, анықтама ғана алады. Егер ата-анасы баласын арнайы мектеп-интернатқа жібергісі келмесе, жергілікті жалпы мектепте мүмкіндігі шектеулі баланың мүмкіндігіне қарай, жеңілдетілген бағдарлама бойынша, инклюзивті оқытуға міндетті. Тоғыз класты бітірген соң арнайы куәлік беріліп, кәсіптік лицейлерге жіберіледі.

Даму мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беруді ұйымдастыру мақсатында, типтік арнайы білім бағдарламасы жасалды. Онда балалардың мұқтаждықтары ескеріліп, білім алуларын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдістері қарастырылған. Инклюзивті оқыту балалардың оқу үрдісіндегі қажеттіліктерін қанағаттандырып, оқыту мен сабақ берудің жаңа бағытын өңдеуге талпынады. Егер инклюзивті оқытудың оқыту мен сабақ беруге енгізілген өзгерістері тиімді болса, онда ерекше қажеттіліктері бар балалардың жағдайлары да өзгереді. Инклюзивті оқытуды ашқан мектептерде оқыған балалар адам құқығы туралы білім алуға мүмкіншілік алады. Өйткені, олар бір-бірімен қарым-қатынас жасауға, танып-білуге, қабылдауға үйренеді.

Бүгінгі таңда Қазақстанда білім алуды интегралдау, инклюзивті білім беру сияқты, еліміздің білім беру жүйесіне интегралдау инновациясын енгізу әдістерін ауыстыру қажеттілігі туралы сұрақ туындайды. Инклюзивті білім беру интеграция проблемасын жүйелі түрде шешуді қажет етеді, яғни интеграция процесіне тікелей немесе жанама қатысты барлық ішкі жүйені (білім беру, әлеуметтік, нормативті-құқықтық, экономикалық) мемлекеттік, аумақтық және муниципалдық деңгейде келтіріп шешім қабылдау. Шындығына келгенде, Қазақстанда екі жүзжылдықтан бері білім берудің интеграциясы негізінен экстрополяция әдісімен, яғни шетелдерде өзін жақсы жағынан көрсеткен интеграциялаудың түрлері арқылы жүзеге асырылып келеді [5].

Сондай-ақ мұндай оқыту арқылы мүмкіндігі шектеулі бала өз қабілетіне сай, ата-анасынан алшақтамай, яғни арнайы мектеп-интернаттарда тұрып оқуға мәжбүр болмай, өзінің тұрғылықты жерінде білім алады. Қоғаммен біте қайнасып, әлеуметтік жағынан бейімделеді. Ал әлеуметтік бейімделу, өз кезегінде, кемтар балалардың қоғамдық ортамен белсенді араласуына мүмкіндік туғызып, жалпы жағдайын жақсартады.

Қорыта келе, мүмкіндігі шектеулі балалармен түзету жұмыстарын неғұрлым ерте бастасақ, соғұрлым қайтарымы үлкен болады. Өз уақытында бұл заңдылықты Ян Амос Коменский айтқан болатын «Барлық тіршілік иесінің табиғаты сондай, - олар икемді болып табылады және нәзік жас кезінде олар тәсілдерді жеңіл қабылдайды, қатайып кеткен соң,

оларға қалыптасу қиын болады. Жұмсақ балауызды оларға түрлі пішін беріп сомдауға болады, ал егер қатып қалса, оны сындырап тастау оңайырақ», - деп жазды [5].

ӘДЕБИЕТ

1. Адырбаева М.Ж. Инклюзивті білім беру жүйесіндегі психологиялық-медициналық педагогикалық консультацияның жұмыс барысы. - Алматы, 2011. – Б.30-35.

2. Буркиев М.Ж. 12 жылдық білім беруге көшу жағдайында педагогикалық кадрларды кәсіби даярлаудың ерекшелігі республикалық-практикалық конф. материалдары. - Қарағанды, 2009. – Б.3-9.

3. Батырғалиева А.С. Мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеу жолдары. - Алматы, 2011. – Б.17-25.

4. Әлеуметтік экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыттары. ҚР-ның Президенті – Ұлт көшбасшысы Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы // Егемен Қазақстан. - 28.01.2012

5. Буркиев М.Ж. 12 жылдық білім беруге көшу жағдайында педагогикалық кадрларды кәсіби даярлаудың ерекшелігі республикалық-практикалық конф. материалдары. - Қарағанды, 2009. - Б.8-15

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУ ЖӘНЕ ДАРАЛАУ

СОЦИАЛИЗАЦИЯ И ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЯ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ИНДИКАТОРЫ ПОЛИЯЗЫЧИЯ КАК ВАЖНЫЙ ФАКТОР ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Жусупова Ж. А., к.п.н., доцент

Түйтебай Ә.Б., магистрант

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті

Казахстан, Ақтобе

***Аннотация.** В статье рассматриваются педагогические индикаторы полиязычия как важного аспекта инклюзивного образования. Образование должно быть инклюзивным процессом, направленным на удовлетворение разнообразных потребностей всех детей, молодежи и взрослых посредством расширения участия в обучении, культур образование и вне его. Инклюзивное обучение инвалидов закрепляет эту гуманистическую направленность общества в отношении инвалидов, создавая условия для повышения качества образования*

инвалидов, а, следовательно, для приобретения ими средств выстраивания личной, профессиональной и общественной деятельности и для полноценной интеграции в социум благодаря полиязычности.

Ключевые слова: педагогические индикаторы, инклюзивное образование, полиязычие, обучение, полиязычное образование, полиязыковая личность.

Түйіндеме. Мақалада көптілділіктің педагогикалық индикаторлары инклюзивті білім берудің маңызды аспектісі ретінде қарастырылады. Білім беру барлық балалардың, жастар мен ересектердің әртүрлі қажеттіліктерін оқытуға, білім алуға және одан тыс мәдениетке қатысуды кеңейту арқылы қанағаттандыруға бағытталған Инклюзивті процесс болуы тиіс. Мүгедектерді инклюзивтік оқыту мүгедектерге қатысты қоғамның осы гуманистік бағытын бекітеді, мүгедектердің білім беру сапасын арттыру үшін жағдай жасайды, демек, олардың жеке, кәсіби және қоғамдық қызметті құру құралдарын сатып алуы үшін және көптілділік арқасында социумға толыққанды ықпалдасу үшін жағдай жасайды.

Тірек сөздер: педагогикалық индикаторлар, инклюзивті білім беру, көптілділік, оқыту, көптілді білім беру, көптілді тұлға.

Abstract. The article considers pedagogical indicators of multilingualism as an important aspect of inclusive education. Education should be an inclusive process that addresses the diverse needs of all children, youth and adults through increased participation in and outside of education. Inclusive education of persons with disabilities reinforces this humanistic orientation of society towards persons with disabilities, creating conditions for improving the quality of education of persons with disabilities, and, consequently, for acquiring the means of building personal, professional and social activities and for full integration into society through multilingualism.

Keywords: pedagogical indicators, inclusive education, multilingualism, training, multilingual education, multilingual personality.

В настоящее время обеспечение качественного образования для всех располагает учет множества разнообразных культурных и языковых контекстов, выделяющихся в современных обществах. Язык, и в общем, языковое образование и выборка языкового обучения являются ключевыми вопросами, состоящие в фундаменте дискуссии о качестве.

Инклюзивное образование во всем мире признается как движение образовательной реформы с целью создать универсальную доступную и качественную систему образования, способствующую решению проблемы исключения в образовании.

Специалисты в области образования сталкиваются с проблемой обеспечения стандартов языкового образования для всего населения страны и в то время защиты прав тех, кто принадлежит к конкретным языковым и этническим группам населения.

ЮНЕСКО призывает страны в соответствующих фрагментах применять двуязычные или многоязычные подходы к образованию на основе родного языка, что является важным фактором обеспечения инклюзивности и качества образования. Для ЮНЕСКО «многоязычное образование» означает использование по меньшей мере трех языков в образовании.

Исследования показывают, что двуязычное или многоязычное образование, основанное на родном языке, оказывает положительное влияние на процесс обучения и результаты обучения. В докладе о глобальном мониторинге «образование для всех» за 2014 год было установлено, что в Камеруне дети, обучающиеся на своем местном языке, демонстрируют заметное преимущество в достижении успехов в чтении и понимании по сравнению с детьми, изучающихся только на английском языке. Исследования также показали, что многоязычие в образовании на основе родного языка оказывает положительное влияние на приобретения второго языка.

«Многоязычие – это источник силы и возможностей для человечества. Он олицетворяет наше культурное разнообразие и способствует обмену мнениями, обновлению идей и расширению нашего воображаемого потенциала», - говорит генеральный директор ЮНЕСКО Ирина Бокова [1].

Казахстан – многонациональное и много конфессиональное государство, в котором проживают более 126 представителей различных этнических групп. На современном этапе развития казахстанского общества двуязычие постепенно становится полиязычным. Одной из важнейших стратегических целей языковой политики Казахстана является необходимость владения несколькими языками: казахским, русским и английским. В нынешнее время Казахстан осуществляет общую модернизацию системы образования и внедряет политику многоязычия в образование. Экспериментальные площадки для полиязычного образования были созданы в нескольких казахстанских университетах и в средних школах.

Образование должно быть инклюзивным процессом, направленным на удовлетворение разнообразных потребностей всех детей, молодежи и взрослых посредством расширения участия в обучении, культур образование и вне его.

В настоящее время важное значение имеет полиязычное образование специалистов различного профиля. Следовательно, индикаторы такого образование следует разрабатывать в соответствии с его прогнозируемым итогом. Таким выводом является полиязыковая личность. Определяя структуру полиязыковой личности, мы опираемся на разработанные в науке концепты языковой и вторичной языковой личности. Под первым понимается совокупность способностей и характеристик человека, обуславливающих создание и восприятие им речевых текстов, которые различаются степенью структурно – языковой сложности, направленностью.

Второй концепт связан со способностью человека к общению на межкультурном языке. По скольку в этом случае речь идет о полиязычном образовании, то следует не забывать о соотношении нескольких языков в лингвосоциуме. Тогда правомерно встает вопрос о включение полиязычия в инклюзивное образование [2, 126 с.].

Инклюзивное образование (от французского *inclusive* – включающий в себя, от латинского *include* - заключаю, включаю) – это процесс развития общего образования, который подразумевает доступность образования для всех, в плане приспособления к различным нуждам всех детей, что обеспечивает доступ к образованию для детей с особыми потребностями.

Современная система высшего профессионального образования призвана соответствовать индивидуальным образовательным потребностям личности студента. Включение студентов с особыми образовательными потребностями в общий образовательный процесс ВУЗа, другими словами, инклюзивное образование для студентов - сравнительно новый подход в казахстанском образовании. Процесс инклюзивного образования в разных странах мира происходит по разному, с учетом конкретных социально-культурных условий и политических приоритетов государства. Инклюзивное образование отмечают в своем исследовании Астоянц М.С., Росхина И.Г. – это долгосрочная стратегия, требующая терпения и терпимости, систематичности и последовательности, непрерывности, комплексного подхода для ее реализации. Инклюзия предполагает вовлечения в процесс каждого объекта образовательного процесса (воспитанника дошкольного учреждения, ученика, студента) благодаря образовательной программы, которая соответствует его способностям, а также удовлетворение индивидуальных образовательных потребностей, обеспечение специальных условий и делают вывод о том, что на современном этапе инклюзия является ведущей тенденцией в развитии системы образования во всем мировом круге.

Исторический аспект развития инклюзивного образования за рубежом и отражен в исследованиях С.В.Алехина, Н.С Грозной, И.В.Задорина, Ю.В.Мельник, С.И.Сабельникова и др. Возможности развития образовательной среды учебных заведений, пригодных для инклюзивного образования исследовали О.С. Газман, М.Е. Ижецкая, И.В. Крупина, В.А.

Разумный, Н.Б. Крылова, В.И. Слободчиков, В.В. Морозов, А.В. Мудрик, Л.П. Печко, С.В. Тарасов, К.М. Ушаков, Т.И. Шульга и др [3].

Подводя итоги отметим, что важными факторами инклюзивного образования является следующие компоненты педагогических индикаторов полиязычия: с инклюзивным подходом в образовании непосредственно связано понятие средового подхода, которое исходит из признания трех равноправных участников образовательного процесса: преподавателя, студента и окружающей среды [4]. При этом, как указывает С.Е. Гайдукевич, основная задача педагога - создать среду в образовательную, вывести из нее своего активного союзника и помощника. С позиций средового подхода образовательная среда может приобретать ряд значимых характеристик - является развивающей, личностно ориентированной, если обеспечиваемые ею условия, влияния и возможности стимулируют процесс развития ребенка, учитывают его разнообразные потребности, интересы, способствуют жизненному самоопределению и самореализации. Среда является адаптивной, если в ней предусмотрены условия и возможности для успешного присвоения опыта каждым ребенком с учетом его возрастных особенностей, внутренних ресурсов и индивидуальных возможностей. В.А.Ясвин определяет образовательную среду как систему условий и влияний формирования личности по заданному образцу, а также возможностей для ее развития, содержащихся в социальном и пространственном окружении [5].

Когнитивный компонент полиязыковой личности, предполагая сумму систематизированных теоретических знаний и учебных умений и навыков, детерминирован содержанием полиязычного образования. Основным критерием данного компонента могут выступать знания, умения и навыки в области родного языка, государственного и других языков, функционирующих в данном сообществе, а также в области одного или нескольких иностранных языков в соответствии с межкультурной парадигмой современного языкового образования. Сущность данного критерия определяется совокупностью его показателей, которые распределены по трем уровням: высокий, средний, низкий.

При этом считается, что свободное владение всеми перечисленными выше языками также, как свободное владение казахским, русским и одним иностранным, свидетельствует о высоком уровне сформированности когнитивного компонента полиязыковой личности, а сводное владение русским и иностранным - о низком уровне, так как полиязыковая личность обязательно должна владеть государственным языком.

Сочетание свободного владения казахским и иностранным и фрагментарное владение русским языком мы относим и к высокому и к среднему уровням. К высокому уровню это сочетание относится в том случае, если русский язык не является родным, и к среднему - если русский язык является родным (теоретически возможный случай для современного Казахстана).

Аффективный компонент в структуре полиязыковой личности содержит интерес к языкам и осознание социальной значимости знания языков. В качестве показателей первого критерия выступает устойчивый интерес ко всем языкам (родному, казахскому, русскому и иностранному), который проявляет высокий уровень сформированности аффективного компонента. Далее, среди типов интереса мы выделяем доминирующий, в связи с этим при общем интересе ко всем языкам, но доминировании интереса к родному и к казахскому мы однозначно относим к высокому уровню. Иная ситуация, когда у полиязыковой личности доминирует интерес к русскому и иностранному. Здесь высоким уровнем будет считаться, если русский язык является родным, и средним - если он является неродным языком. Заметим, что доминантность одного мы склонны рассматривать как ущербность другого.

При этом, учитывая социальный заказ на изучение языков и реальное состояние соотношения языков в Казахстане, мы особо выделяем критерий осознания социальной значимости знания казахского языка как государственного. Дело в том, что несмотря на принятие законов и нормативных документов, предусматривающих развитие казахского языка, в реальной языковой ситуации он до сих пор остается наиболее уязвимым в плане лингвистической активности. По этой же причине мы выделяем активное использование

казахского языка как один из показателей сформированности поведенческого компонента полиязыковой личности [6, 26 с.].

В связи с внедрением инклюзии особую роль играет сформированность взаимоотношений в коллективе учебного заведения. Специфика этого процесса заключается в изменении отношения субъектов инклюзии к студентам с особыми потребностями, которые требуют не только материальной, финансовой, гуманитарной поддержки и мер реабилитации и услуг, но и надлежащих условий для актуализации своих способностей, развития личных качеств и потребностей в социальном, моральном и духовном самосовершенствовании. С учетом вышесказанного исключительное значение приобретает инклюзивная компетентность как компонент профессиональной компетентности педагога при полиязычном образовании.

История общественного отношения к инвалидам прошла очень непростой путь разрешения многих противоречий: от неприятия и простого оказания медицинской помощи до концепции независимой жизни, основанной на культуре достоинства, а в настоящее время - до безусловного признания социальной группы инвалидов как важной и неотделимой составляющей человеческого и профессионального капитала общества. Инклюзивное обучение инвалидов закрепляет эту гуманистическую направленность общества в отношении инвалидов, создавая условия для повышения качества образования инвалидов, а, следовательно, для приобретения ими средств выстраивания личной, профессиональной и общественной деятельности и для полноценной интеграции в социум благодаря полиязычности.

Таким образом, у инклюзивного образования имеется широкий социальный аспект, ибо не только высшая школа должна быть инклюзивной, но и наше общество, при поддержке государства, бизнеса и общественных организаций, должны быть инклюзивным.

В Республике Казахстан инклюзивное образование, являясь одной из основных форм реализации права на образование для лиц с инвалидностью, должно стать законодательно закрепленным институтом, имеющим все необходимые компоненты, начиная от подготовки полного пакета документов нормативно-правовой базы, определения норм и принципов соответствующего финансирования, механизмов создания специальных условий и принципов адаптации образовательной среды в отношении студентов, имеющих особые образовательные потребности с полиязычностью.

ЛИТЕРАТУРА

1. Педагогические индикаторы полиязычного образования // Сибирский педагогический журнал. - 2008. - №13.
2. Нигматов З.Г., Ахметова Д.З., Челнокова Т.А. Инклюзивное образование: история, теория, технология. Казань, 2014. 220 с.
3. Историко-педагогические предпосылки становления полиязычного образования // Профессионал Казахстана. -2008. - №12 (67).
4. О проекте Концепции развития полиязычного образования в Республике Казахстан // Полиязычное образование в системе высшей школы: проблемы и перспективы: междунар. науч.-практ. конф. (11-12 ноября 2008 г.). - Караганда: Изд-во КарГУ, 2008.
5. Теоретические истоки научной разработки проблематики полиязычного образования // Совет ректоров. -М. - 2008. -№11.
6. Тлеужанова Г.К. Личность как субъект этнокультуры: теория и практика формирования [Текст] / Г.К. Тлеужанова, Л.С. Сырымбетова. - Караганда: Санат, 2008.- 138 с.

ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ЛИЦ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

Есекешова М.Д. к.п.н., доцент
Шахметова Д.С. к.п.н., ст.преподаватель

Аннотация. *Интеграция людей с проблемами в развитии в общество зависит от отношения самого общества к этим людям, от информированности окружающих о жизни и особенностях инвалидов.*

Ключевые слова: *инклюзивное образование, профессиональное образование, лица с особыми образовательными потребностями, технологии обучения.*

Түйіндеме. *Дамуларында ауытқулары бар адамдардың қоғамға интеграциялануы қоғамның өзінің осы адамдарға деген қарым-қатынасына, айналасындағылардың мүгедектердің өмірі мен ерекшеліктері туралы хабардар болуына байланысты*

Тірек сөздер: *инклюзивті білім беру, ақыл-ой кемістігі бар балалар, интеграция.*

Abstract. *The integration of people with developmental problems into society depends on the attitude of society to these people, on the awareness of others about the life and characteristics of people with disabilities.*

Keywords: *inclusive education, children with intellectual disabilities, integration.*

В основе идеи инклюзивного образования лежат два, возможно, три основных фактора. Во-первых, инклюзивное образование, если реализуется должным образом, обеспечивает обучающимся с особыми образовательными потребностями усвоение знаний, социальное развитие и повышение самооценки. Остальные обучающиеся тоже успешно усваивают знания, а также учатся понимать и ценить многообразие общества, социальную справедливость, равенство и лучше относиться друг к другу. Во-вторых, в настоящее время в большинстве стран считается общепринятым то, что учащиеся с особыми образовательными потребностями имеют право обучаться вместе со своими сверстниками, у которых нет особых образовательных потребностей.

Иногда выдвигают и третий аргумент: инклюзивное образование экономически более эффективно, если учесть расходы на транспортировку и проживание учащихся в специальных школах, особенно в сельской местности. В настоящее время одной из основных целей образовательной политики страны, региона, учебного заведения является повышение качества образования.

Основная задача профессионального образования заключается в формировании творческой личности специалиста, способного к саморазвитию, самообразованию, инновационной деятельности. Решение этой задачи вряд ли возможно только путем передачи знаний в готовом виде от преподавателя к студенту. Необходимо перевести студента из пассивного потребителя знаний в активного их творца, умеющего сформулировать проблему, проанализировать пути ее решения, найти оптимальный результат и доказать его правильность. В этом плане следует признать, что самостоятельная работа студентов является не просто важной формой образовательного процесса, а должна стать его основой.

Методологическую основу самостоятельной работы студентов составляет деятельностный подход, когда цели обучения ориентированы на формирование умений решать типовые и нетиповые задачи, т.е. на реальные ситуации, где студентам надо проявить знание конкретной дисциплины. При планировании самостоятельной работы студентов преподаватель определяет:

- фрагменты темы, которые студент может освоить самостоятельно;
- задания, направленные на формирование знаний, умений, компетенций;
- задания репродуктивного и творческого характера, направленные на развитие специальных умений и индивидуальных способностей студентов [1].

Активная самостоятельная работа студентов возможна только при наличии серьезной и устойчивой мотивации. Рассмотрим некоторые внутренние факторы, способствующие активизации самостоятельной работы:

- полезность выполняемой работы. Если студент знает, что результаты его работы будут использованы в лекционном курсе, в методическом пособии или иным образом, то отношение к выполнению задания существенно меняется в лучшую сторону и качество выполняемой работы возрастает. При этом важно психологически настроить студента, показать ему, как необходима выполняемая работа;

- участие в олимпиадах по учебным дисциплинам, конкурсах научноисследовательских или прикладных работ и т.д.;

- использование мотивирующих факторов контроля знаний (накопительные оценки, рейтинг, тесты, нестандартные экзаменационные процедуры). Эти факторы при определенных условиях могут вызвать стремление к состязательности, что само по себе является сильным мотивационным фактором самосовершенствования студента;

- поощрение студентов за успехи в учебе и творческой деятельности (стипендии, премирование, поощрительные баллы) и санкции за плохую учебу. Например, за работу, сданную раньше срока, можно проставлять повышенную оценку, а в противном случае ее снижать;

- индивидуализация заданий, выполняемых как в аудитории, так и вне ее, постоянное их обновление;

- мотивационным фактором в интенсивной учебной работе и, в первую очередь, самостоятельной является личность преподавателя. Преподаватель может быть примером для студента как профессионал, как творческая личность. Преподаватель может и должен помочь студенту раскрыть свой творческий потенциал, определить перспективы своего внутреннего роста.

Важное значение в процессе самостоятельного обучения студентов с ограниченными возможностями здоровья имеет инклюзивный подход, предполагающий понимание различных образовательных потребностей детей и предоставление услуг в соответствии с этими потребностями через более полное участие в образовательном процессе, привлечение общественности и устранение дискриминации в образовании[5].

Инклюзивное образование – это такой процесс обучения, при котором любой ребенок может получать образование в независимости от физических или умственных особенностей, культурной принадлежности, национальности, социального происхождения и других отличий.

Например, в США инклюзивными учащимися считаются не только учащиеся-инвалиды, но и молодые люди, нуждающиеся по различным причинам в адаптации для них условий обучения, учебных программ и требующих дополнительного внимания со стороны преподавателей. К такой категории относятся не только учащиеся с нарушениями двигательных функций, речи, зрения, эмоциональной сферы, внутренних органов, но и воспитанники детских домов, приютов и дети из неблагополучных семей с тяжелым социальными или экономическим положением. Кроме того, к их числу относятся жертвы стихийных и техногенных катастроф, мигранты и иностранцы, имеющие проблемы с языком, на котором осуществляется обучение.

Инклюзия исходит из того, что каждый человек - уникальная и неповторяющаяся личность со своими интересами, способностями и потребностями, что требует индивидуального подхода в процессе взаимодействия и гибкости коммуникации. Реализация индивидуального подхода предполагает организацию самостоятельной работы с учётом личностных особенностей, интересов и потребностей студентов (стиля мыслительной деятельности, опыта, уровня развития умений и т.д.). При этом у студентов развивается способность оценивать собственные возможности и планировать на этой основе определённый уровень достижения профессионального мастерства, рассматривая себя как субъект этой деятельности. Использование индивидуальной самостоятельной работы

составленной с учётом степени трудности (первого, второго, третьего) способствует повышению успеваемости. Индивидуальные задания первого уровня предназначены для формирования интереса к предмету и мотивации на его изучение. Важную роль в организации самостоятельной работы для первого уровня играет наличие в задании указания на выбор или использование конкретных плана, алгоритма, образца опорных схем. То есть еще перед началом работы студент знает, что выбор способа выполнения задания он будет осуществлять не самостоятельно, а по заданию или самостоятельно найденному (выбранному) образцу (плану, алгоритму). Имея возможность сравнивать свой результат с инструкцией-образцом в процессе и после выполнения задания, ученик чувствует себя более комфортно в учебной деятельности: он готов и способен выполнять более сложные задания без образца. Этот вид задания позволяет формировать и развивать базу для последующего самостоятельного учебного труда.

Для индивидуальных заданий среднего уровня характерно обучение технологии поиска новых заданий, работа с учебником. Самостоятельная деятельность организована не только на репродуктивном уровне, сюда относятся задания частично-поискового и поискового характера, организован самоконтроль ученика за выполнением учебной задачи. Индивидуальные задания третьего уровня решают студенты с высоким уровнем учебных возможностей и высокими показателями успеваемости по предмету, однако сюда можно включить студентов со средними учебными возможностями, но с высоким уровнем развития познавательного интереса к предмету.

Здесь главным является организация обучения в соответствующем темпе, не тормозящая естественный ускоренный процесс обучения студентов высокого уровня. Выполнение индивидуальных заданий высокого уровня имеет своей целью не только совершенствование предметных умений и навыков, но и развитие интеллектуальных качеств личности и нестандартности мышления, навыков творческой, исследовательской работы, формирование потребности в самостоятельной познавательной деятельности.

Использование инклюзивного подхода и индивидуальной самостоятельной работы способствует повышению успеваемости, при этом студентам, хорошо усваивающим материал, нравятся задания, которые требуют большего напряжения и дают дополнительную информацию. Таким студентам дается возможность подняться на более высокий уровень развития.

Способности студентов стимулируются индивидуальным подходом и систематически «догружаются» заданиями повышенной трудности. На профессиональных модулях процесс обучения, по возможности, опирается на индивидуальность студента, дает возможность для ее развития, для укрепления способностей и творческого потенциала.

Слабые студенты, выполняя задания репродуктивного характера, получают удовлетворение от успеха, поскольку им приходится работать со значительно более доступным материалом. Развиваются навыки умственного труда, позволяющие полностью усвоить базисные знания, тем самым создаются условия для перехода на следующий уровень. Одновременно повышается интерес к предмету, растет познавательная активность студента.

Например, задачи для самостоятельного решения по предмету составлены с учетом индивидуальных возможностей студентов: первые пять задач предназначены для более слабых студентов, следующие пять задач для сильных студентов и далее идут задачи повышенной сложности. Тесты также составляются с разным уровнем сложности – от простых заданий до более сложных. Результативность самостоятельной работы студентов во многом определяется наличием активных методов ее контроля.

Существуют следующие виды контроля:

- входной контроль знаний и умений студентов при начале изучения очередной дисциплины;
- текущий контроль, то есть регулярное отслеживание уровня усвоения материала на лекциях и семинарских занятиях;

- промежуточный контроль по окончании изучения раздела или модуля курса;
- самоконтроль, осуществляемый студентом в процессе изучения дисциплины при подготовке к контрольным мероприятиям;
- итоговый контроль по дисциплине в виде зачета и экзамена;
- контроль остаточных знаний и умений спустя определенное время после завершения изучения модулей.

Организация индивидуальной самостоятельной работы и инклюзивный подход в вузе формирует положительную мотивацию учения, способствует росту познавательной активности. Самостоятельная работа развивает упорство в достижении цели, вырабатывает умение анализировать факты и явления, учит самостоятельному мышлению, служит ведущим средством превращения полученных знаний в практические умения и навыки.

Продуктом выполнения индивидуальной самостоятельной работы является новое знание, углубление и расширение сферы действия уже полученных знаний [3].

Таким образом, организация и управление индивидуальной самостоятельной работой – это действия преподавателя, направленные на создание педагогических условий, необходимых для своевременного и успешного выполнения заданий. 2012 года. - Уфа: Изд-во БГПУ, 2012. - 202 с.

ЛИТЕРАТУРА

1. Мельникова Е.П. Управление самостоятельной работой студентов медицинского колледжа по освоению профессиональных компетенций //СПО. 2014. №12.
2. Жук О.Л. [и др.]; под общ. ред. Жук О.Л. Педагогические основы самостоятельной работы студентов: пособие для преподавателей и студентов. Минск: РИВШ, 2005.
3. Пастухова И.П., Тарасова Н.В. Основы учебно-исследовательской деятельности студентов: учеб.-метод. пособие для студентов средн. проф. учебн. заведений. М.: Академия, 2014.
4. Национальный план действий на долгосрочную перспективу по обеспечению прав и улучшению качества жизни инвалидов в Республике Казахстан на 2012 – 2018 годы (Постановление Правительства Республики Казахстан от 16 января 2012 г. № 6).
5. Комплекс мер по дальнейшему развитию системы инклюзивного образования в Республике Казахстан на 2015-2020 годы (приказ Министра образования и науки РК от 19 декабря 2014 г. №534). - [ЭР]. Режим доступа: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=39711662#pos=0;0

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ К РАБОТЕ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Оралканова И.А., доктор PhD

Семипалатинский государственный университет имени Шакарима
Казахстан, Семей

***Аннотация.** В данной статье рассматриваются психолого-педагогические условия формирования готовности учителей к работе в условиях инклюзивного образования. Данные условия выделены с учетом требований современного общества, развития теории и практики в подготовке будущих педагогов, а также в результате проведенного исследования среди учителей-практиков Республики Казахстан и Литовской Республики.*

***Ключевые слова:** инклюзивное образование, психолого-педагогические условия, подготовка учителей, готовность, мотивация, знание, перманентность.*

***Түйіндеме.** Бұл мақалада инклюзивті білім беру жағдайындағы жұмысқа мұғалімдердің даярлығын қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық шарттары қарастырылып отыр. Аталған шарттар қазіргі қоғамның талабын, болашақ мұғалімдерді даярлаудың теориясы мен практикасының дамуының, сонымен қатар, Қазақстан және*

Литва Республикаларының мұғалімдерінің арасында жүргізілген зерттеу нәтижесін ескере отыра белгіленген.

Тірек сөздер: *инклюзивті білім беру, психологиялық-педагогикалық шарттар, мұғалімдерді даярлау, даярлық, мотивация, білім, үздіксіз.*

Abstract. *This article discusses the psychological and pedagogical conditions of the formation of readiness of teachers to work in an inclusive education. These conditions are allocated taking into account requirements of modern society, development of the theory and practice in preparation of future teachers, and also as a result of the conducted research among teachers-practitioners of the Republic of Kazakhstan and the Republic of Lithuania.*

Keywords: *inclusive education, psychological and pedagogical conditions, teacher training, readiness, motivation, knowledge, continuity.*

Образование - это постоянно меняющаяся часть организационной модели общества и необходимость её перемен заключается в сути процессов самого общества. В период изменения отношений в обществе, система образования должна меняться особенно быстро, чтобы находиться впереди происходящих процессов и помогать человеку приспособляться к жизни в изменившейся ситуации. Все более распространяющаяся в мировом социуме идея расширения образовательного пространства и включения в него всех детей, вне зависимости от их способностей и возможностей, от их культурного и социального положения, обусловила необходимость создания в казахстанских образовательных организациях такой среды, в которой ребенок с особыми образовательными потребностями может полностью реализоваться, ощутить чувство внутренней связи с окружающим миром и осознать собственную значимость для него. В создании такой среды, по мнению многих исследователей (С.Forlin, D.Chambers, В.Сagran, M.Schmidt, A.Galkiene, В.В.Хитрюк, С.В.Алехина, Ю.В.Шумиловская и др.) ключевая роль принадлежит учителю. Соответственно, одной из главных задач модернизации отечественного образования и приведение его в соответствии с мировыми требованиями, становится формирование готовности педагогических кадров к работе в условиях инклюзивного образования.

Исследование теоретико-методологических основ формирования готовности учителей позволило определить систему, позволяющую сформировать необходимую психологическую и профессиональную готовность. Для того, чтобы представленные в научных исследованиях модели формирования готовности учителей к работе в условиях инклюзивного образования были реализованы, необходимо выполнение ряда психолого-педагогических условий.

Отметим, что педагогические условия являются одними из компонентов педагогической системы, отражающие совокупность возможностей образовательной и материально-пространственной среды, воздействующие на личностный и процессуальный аспекты данной системы и обеспечивающих её эффективное функционирование и развитие. В нашем исследовании под психолого-педагогическими условиями понимается комплекс мер в процессе обучения в ВУЗе и на курсах повышения квалификации, который должен обеспечить будущим учителям достижение необходимого уровня готовности к работе в условиях инклюзивного образования.

Разнообразие педагогических условий объясняется различиями в постановке целей и задач конкретных исследований, особенностями теоретико-методологических подходов, в рамках которых они проводятся, изменяющимися требованиями общества к специалистам.

Исходя из государственного и социального заказа на формирование готовности учителей к работе в условиях инклюзивного образования, специфики процесса формирования готовности учителей, особенностей их готовности к образовательной деятельности, нами выявлены следующие *психолого-педагогические условия*:

1) ориентация содержания процесса подготовки учителей на формирование у них профессиональной готовности к работе в условиях инклюзивного образования, характеризующегося поэтапным усложнением дисциплин учебного плана;

2) перманентность (непрерывность) процесса формирования готовности учителей к работе в условиях инклюзивного образования;

3) применение разнообразных (внеучебных и учебных) форм и методов работы по формированию психологической готовности учителей к работе в условиях инклюзивного образования;

4) включение будущего учителя в активную педагогическую деятельность, обеспечивающую практическое овладение навыками работы в условиях инклюзивного образования;

5) учебно-методическое обеспечение процесса формирования готовности учителей к работе в условиях инклюзивного образования с учетом особенностей отечественной системы образования и современного состояния теории и практики инклюзивного образования в мире и в РК.

Рассматриваемые педагогические условия направлены на реализацию следующих задач:

- формирование ценностной ориентации учителей к работе в условиях инклюзивного образования, потребности в непрерывной самообразовательной деятельности;
- формирование личности учителя как активного субъекта инклюзивного образования;
- создание системы педагогической деятельности по формированию готовности учителей к работе в условиях инклюзивного образования.

Каждое из названных условий в определенной степени влияет на развитие личностных характеристик обучающегося и регулирует внешнюю (организационную) сторону процесса. Остановимся подробнее на каждом из условий.

Первым выделенным нами условием в формировании готовности учителей является *ориентация содержания процесса подготовки учителей на формирование у них профессиональной готовности к работе в условиях инклюзивного образования, характеризующегося поэтапным усложнением дисциплин учебного плана.*

Для реализации выделенного нами в качестве основного (первого) условия формирования готовности учителей, нами был разработан спецкурс «Инклюзивное образование» в объеме 3 кредитов.

Содержание данной дисциплины отличает изложение учебного материала в соответствии с модульной технологией, подразумевающей:

- стимуляцию познавательной деятельности обучающихся к усвоению учебного материала по конкретной теме (мотивационный компонент);
- собственно изложение содержания учебного материала по изучаемой теме (информационный компонент);
- закрепление изученного учебного материала с формированием собственного мнения у обучающихся по данной проблеме (оценочный компонент).

Следующим, выделенным нами, условием формирования готовности учителей к работе в условиях инклюзивного образования, является *перманентность (непрерывность) процесса формирования готовности учителей к работе в условиях инклюзивного образования.* Данное условие обусловлено тем, что процесс формирования готовности к работе в условиях инклюзивного образования - это длительный, системный процесс, требующий постоянной работы для совершенствования и самосовершенствования знаний, постоянного развития умений и навыков.

Как показали результаты теоретического анализа готовности к работе в условиях инклюзивного образования и ответы общеобразовательных учителей-практиков, имеющих опыт работы с детьми с особыми образовательными потребностями, основой инклюзивного образования является сформированность психологической готовности учителей к работе в условиях данного процесса. Вместе с тем, вплоть до настоящего времени в нашей системе образования данному вопросу уделяется недостаточно активное внимание. Соответственно, мы считаем необходимым *активизировать и совершенствовать существующие формы и методы работы, направленные на формирование психологической готовности учителей к*

работе в условиях инклюзивного образования. Так, можно предложить использовать следующие формы подготовки:

1) *Волонтерская деятельность*, предполагающая включение студентов в период обучения в ВУЗе в активную деятельность по оказанию добровольной помощи нуждающимся и организацию массовых мероприятий. Такой вид деятельности необходимо начинать уже с первого курса обучения.

2) *Педагогическая практика*. Педагогическая практика является неотъемлемой частью учебного процесса по развитию навыков профессиональной деятельности у будущих педагогов и важнейшим средством формирования у них мотивации к профессиональной деятельности.

Для отслеживания динамики развития мотивационно-ценностного компонента у студентов педагогических ВУЗов можно предложить включить в содержание дневника педагогической практики следующие разделы:

- *мотивационный*, который заполняется до начала практики и отражает представление студентами их будущей профессиональной деятельности, их позицию, ожидания и др.;

- *констатирующий*, содержащий непосредственно результаты наблюдения за деятельностью учителей;

- *рефлексивный*, содержащий выводы студентов о педагогической деятельности и их впечатления.

В качестве мотивационного раздела можно предложить следующие варианты:

- написание эссе на тему: «Я будущий учитель», в котором должны быть отражены ответы на основные два вопроса: «Что я ожидаю от своей будущей профессии?», «Моя роль в обществе...»;

- заполнение круга «Значение педагогической практики в моей будущей профессиональной деятельности», отражающая роль педагогической практики для студентов, их ожидания и основные позиции.

В рефлексивном разделе считаем целесообразным включение следующих видов работ:

- заполнение таблицы по изучению ценностной ориентации студентов, показывающей результаты практики, динамику изменений мнений студентов и т.д.

- анализ педагогической деятельности учителей общеобразовательной, инклюзивной и специальной школ, предполагающий получение информации в изменении отношения к профессиональной деятельности, повышении мотивации, улучшению отдельных форм и методов работы и т.д.

Требуется пересмотра, на наш взгляд, и содержание педагогических практик. Если в ходе практик обеспечить вероятность прохождения студентами практики либо в школах, где внедрено инклюзивное образование, либо совмещение практики в общеобразовательной школе и специальной школе, то, на наш взгляд, это приведет к развитию у них эмпатии и толерантности в работе с детьми с ООП. В результате такой практики у студентов будет возможность проанализировать смысл своей педагогической деятельности, осознать важность включения детей с ООП в общеобразовательный процесс, и, самое главное, данная форма работы приведет к преодолению психологического барьера в работе с детьми с ООП и переосмыслению своей роли в обществе.

3) Одной из форм работы в формировании мотивационно-ценностной ориентации учителей к работе в условиях инклюзивного образования являются *тренинги*.

Следующим условием формирования готовности учителей к работе в условиях инклюзивного образования, нами определено *включение будущего учителя в активную педагогическую деятельность, обеспечивающую практическое овладение навыками работы в условиях инклюзивного образования*.

Реализацию данного условия основывается на принципе связи теории и практики. Практика является основой познания, поэтому студенты должны понимать, что теоретические знания необходимы им для совершенствования практической деятельности.

Главной особенностью этого условия является то, чтобы будущие учителя, прежде всего, понимали значение инклюзивного образования, особенности организации учебно-воспитательной деятельности в условиях инклюзивного образования, а также умели применять усвоенные знания для решения задач практической реализации инклюзивного образования. Реализация практических знаний предполагается третьим компонентом модели формирования готовности учителей к работе в условиях инклюзивного образования, т.е. методической готовностью.

Важными формами реализации данного условия являются практические задания и педагогическая практика в условиях инклюзивного образования.

Пятое условие - *учебно-методическое обеспечение процесса формирования готовности учителей к работе в условиях инклюзивного образования с учетом особенностей отечественной системы образования и современного состояния теории и практики инклюзивного образования в мире и в Республике Казахстан*. Результаты пилотного исследования и анализ психолого-педагогической литературы позволили нам предположить, что важнейшим условием реализации образовательного процесса в подготовке будущих учителей является учебно-методическое обеспечение данного процесса, которое включает комплекс основных учебников, учебно-методических пособий, комплекс методических рекомендаций, материально-технические условия для реализации образовательного процесса. При этом, методическое обеспечение процесса формирования готовности учителей к работе в условиях инклюзивного образования должно быть реализовано на основе системного и акмеологического подходов, т.е. поэтапное совершенствование готовности в достижении профессионального акме в условиях инклюзивного образования.

С учетом данных требований нами были разработаны поэтапно усложняющиеся, с учетом целевой аудитории и этапа обучения, учебные и методические пособия. Так, для использования на первом этапе для будущих учителей было разработано учебное пособие к спецкурсу «Инклюзивное образование». Материалы указанного учебного пособия систематизированы и укомплектованы в соответствии с модульной технологией.

На втором этапе, в целях совершенствования знаний об инклюзивном образовании у работающих учителей и формирования у них практических навыков и умений организации инклюзивного учебного процесса, нами подготовлено методическое пособие «Методические рекомендации по подготовке педагогов к внедрению инклюзивного образования».

Содержание разработанных нами методических рекомендаций состоит из трех блоков: «Готовимся к встрече с особым ребенком», «Особый ребенок» в школе, «Каким будет завтра особый ребенок». В рамках данных блоков раскрываются следующие вопросы организации деятельности по включению учащихся с ООП в учебно-воспитательный процесс:

- Организация физической и учебной среды в инклюзивном классе;
- Формирование положительного отношения родителей «обычных детей» к «особым детям»;
- Формирование положительного отношения «обычных детей» к «особым детям»;
- Построение режима и требования к построению урока;
- Распределение в пространстве классной комнаты «обычных» и «особых» детей;
- Адаптация образовательных программ для «особых» детей;
- «Особые дети» и «обычные дети» в школе;
- Родители «особых детей» и «обычных детей» о совместном обучении;
- Подготовка «особых детей» к труду;
- Готовим к семейной жизни;
- Формирование моральных ценностей и гражданской позиции.

На третьем этапе, согласно второго, послевузовского, уровня профессиональной подготовки педагогических кадров: магистратуры, нами разработано учебное пособие для магистрантов, содержание которого соответствует уровню их теоретических знаний, т.е.

материалы по мере информативности, усложненности, научности не дублируют, а дополняют и совершенствуют знания обучающихся.

Таким образом, мы считаем, что при выполнении выделенных психолого-педагогических условий, уровень готовности будущих учителей будет высоким, что, в свою очередь, будет способствовать развитию инклюзивного образования и успешной социализации детей с особыми образовательными потребностями.

ЛИТЕРАТУРА

1. Мельникова Е.П. Управление самостоятельной работой студентов медицинского колледжа по освоению профессиональных компетенций // СПО. 2014. №12.

2. Жук О.Л. [и др.]; под общ. ред. Жук О.Л. Педагогические основы самостоятельной работы студентов: пособие для преподавателей и студентов. Минск: РИВШ, 2005.

3. Пастухова И.П., Тарасова Н.В. Основы учебно-исследовательской деятельности студентов: учеб. -метод. пособие для студентов средн. проф. учебн. заведений. М.: Академия, 2014.

4. Национальный план действий на долгосрочную перспективу по обеспечению прав и улучшению качества жизни инвалидов в Республике Казахстан на 2012 – 2018 годы (Постановление Правительства Республики Казахстан от 16 января 2012 г. № 6).

5. Комплекс мер по дальнейшему развитию системы инклюзивного образования в Республике Казахстан на 2015-2020 годы (приказ Министра образования и науки РК от 19 декабря 2014 г. №534). - [ЭР]. Режим доступа: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=39711662#pos=0;0

6. С.В. Развитие инклюзивного образования в России / Сб. материалов Республиканской научно-практической конференции «Инклюзивное образование детей с ограниченными возможностями здоровья: состояние и перспективы.

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДАҒЫ ИНКЛЮЗИВТІ ҮРДІСТІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Ешенгазина Г.С., магистр

Ашимханова Г.С., Кударина А.С., аға оқытушылар

Махамбетжанова Н. Р. студент

**Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті
Қазақстан, Қарағанды**

***Түйіндеме.** Мақалада еліміздегі инклюзивті білім беру саясатының іске асырылуында құқықтың негіздері пайымдалған, өткені мүмкіндігі шектеулі балаларды сапалы біліммен қамту - қазіргі таңдағы ең өзекті мәселелердің бірі болып отыр.*

***Тірек сөздер:** мүмкіндіктері шектелген балалар, қолжетімді білім беру, тексеру, адаптация, реабилитация.*

***Аннотация.** В данной статье описаны основные правовые и нормативные документы инклюзивного образования, которые регулируют права и обязанности детей с особыми образовательными потребностями.*

***Ключевые слова:** дети с ограниченными возможностями, доступное образование, обследование, адаптация, реабилитация.*

***Abstract.** This article describes the main legal and regulatory documents of inclusive education that govern the rights and obligations of children with special educational needs.*

***Key words:** children with disabilities, accessible education, examination, adaptation, rehabilitation.*

Соңғы жылдары арнаулы білім жүйесінде кемтар балалардың білім алуға қолжетімділігі кеңейтуге оң өзгерістер жасалып жатыр. Мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алу құқықтары «Қазақстан Республикасының балалардың құқықтары туралы», «Білім беру туралы», «Мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзетуге ықпал ету туралы», «Қазақстан Республикасында кемтарларды әлеуметтік қорғау туралы», «Арнайы әлеуметтік қызмет туралы» Қазақстан Республикасының Заңдарында, Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген. Жалпы білім беретін мектептердің инклюзивті сыныптарындағы оқушылардың саны білім беру саласындағы уәкілетті орган бекіткен нормативтік-құқықтық актілермен реттеледі.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды сапалы біліммен қамту - қазіргі таңдағы ең өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Соңғы жылдары арнаулы білім жүйесінде кемтар балалардың білім алуға қолжетімділігін кеңейтуге оң өзгерістер жасалып жатыр. Мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алу құқықтары «Қазақстан Республикасының балалардың құқықтары туралы», «Білім беру туралы», «Мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзетуге ықпал ету туралы», «Қазақстан Республикасында кемтарларды әлеуметтік қорғау туралы», «Арнайы әлеуметтік қызмет туралы» Қазақстан Республикасының Заңдарында, Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген.

Мүмкіндігі шектеулі тұлғалардың құқығы көп уақыт бойы халықаралық қауымдастықтың назарында болып келді. Қазіргі уақытта көтеріліп отырған жалпы проблемаға байланысты біріккен Ұлттар Ұйымы тарапынан Адам құқығы туралы декларация, Мүгедектердің құқығы туралы декларация, Ақыл-ой дамуы кешеуілдеген тұлғалардың құқығы туралы декларация, Бала құқығы туралы конвенция, Мүгедектердің мүмкіндігі мен ережелерін сақтаудағы тең құқығын сақтаудың стандартты ережелері түріндегі бірқатар нормативтік құжаттар жасақталған.

БҰҰ-ның қабылдаған Уставына және Адам құқығы туралы жалпы декларацияға сай мүмкіндігі шектеулі тұлғалар белгіленген нормативтік құжаттар негізінде өздерінің азаматтық, саяси, әлеуметтік, мәдени құқықтарын жүзеге асырып, өзге адамдармен қатар өздерінің еркіндігі мен бостандығын сақтай алады. Құжаттардың жасақталуы барысында балаларды қорғау, балалардың денсаулығына назар аудару, соның ішінде мүмкіндігі шектеулі тұлғаларға ерекше назар аударудың қажеттілігі басым болды. БҰҰ қабылдаған ақыл-ой дамуы кешеуілдеген тұлғалардың құқығын қорғау Декларациясы аталған категорияларға жататын тұлғалардың өмір сүру мүмкіндіктеріне түбегейлі өзгерістер енгізуге бағытталған. Мүмкіндігі шектеулі тұлғалардың мүмкіндіктерін сақтаудағы негізгі халықаралық құжаттардың мазмұны мынадай қорытынды жасауымызға мүмкіндік береді:

1. Мүмкіндігі шектеулі тұлғалардың басқалармен бірдей тең құқылығын сақтау принципі;
2. Мүмкіндігі шектеулі тұлғаларды (саңыраулар үшін) барлық жағдайлардағы аудармашылармен қамтамасыз ету;
3. Мүмкіндігі шектеулі тұлғалардың құқығы бір ғана құжатта емес бірнеше құжаттар дабаяндалады.

Қазақстан Республикасының арнайы білім беру жүйесі 90-шы жылдарда мүмкіндіктері шектеулі балаларды әлеуметтік бейімделуін жетілдіру мақсатында халықаралық құқықтық актілер қабылданды, олар “Бала құқықтары туралы Конвенция” (1989) және “Мүгедектердің құқықтарының тепе-теңдігін қамтамасыз ету туралы ережелер” (1993), білім алуда ерекше қажеттіліктері бар балаларға арнайы білім беру және жағдайын реттеу үшін “Саламандық декларация” (1994). Саламандық декларацияда (1994) «инклюзия» - бұл білім беруді дамытудағы басты бағыт деп есептеген. Инклюзивті білім беру жүйесінің ерекшелігі әрбір баланың қажеттілігі мен мүмкіндігіне қарай бейімделуге міндетті, бірақ жалпы білім беру мектептерде біріктіріп оқытумен қатар кейбір балалар арнайы мекемелерде білім алады. Жоғарыда аталған халықаралық құжаттарды жүзеге асыру нәтижесінде тоқсаныншы жылдары білім беру жүйесінде «инклюзия», «инклюзивті білім беру», «инклюзивті амал» бағыттары дами бастады.

«Қазақстан Республикасының балалар құқығы» туралы заңы ҚР-ның Конституциясында қарастырылған баланың қызығушылығы мен негізгі құқықтарын жүзеге асырумен байланысты қатынастарды реттейді. Заңға сәйкес барлық балалар шығу тегі, нәсіліне және ұлтына, әлеуметтік және тұрмыстық жағдайына, жынысына, тіліне, біліміне, діни қатынасына, тұрғылықты жеріне, денсаулық күйіне және басқа да жағдаяттарға қарамастан тең құқыққа ие. Қазақстанда мүмкіндігі шектелген балалардың туғанынан бастап әлеуметтік және медициналық-педагогикалық тексерулерді және білім алуды ақысыз пайдалану құқығы еліміздің бас Конституциясында, «Білім беру туралы», «Мүмкіндігі шектелген балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық тұрғыдан қолдау туралы», Қазақстан Республикасында «Мүмкіндіктері шектеулі балаларды әлеуметтік қорғау туралы» заңдарында бекітілген.

Қазақстан Республикасының 2011-2020 жылдарға арналған білім беруді Мемлекеттік бағдарламасында мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту мен тәрбиелеуді ұйымдастырудағы басты мәселелерді шешу жолдары айқын тапты. Олар төмендегідей:

- Арнайы білім беру ұйымдарын, түзету және инклюзивті білім беру кабинеттерін, арнайы балабақша және мектеп, ата-аналарға кеңес беру пунктерін сақтай және кеңейте отырып ерте жастан түзету-педагогикалық қолдау көрсету.

- Білім беру жүйесінде білім алуға мүмкіндігі жоқ, үй жағдайында білім алатын мүмкіндігі шектеулі балаларды қашықтықтан оқытуды ұйымдастыру және жеке бағдарлама құрастыру.

- Мұғалімдердің қазіргі таңдағы жаңа технологиялық құралдармен жұмыс жасау біліктілігін арттыруда және жаңа білім беру жүйесінде кәсіби құзыреттілігін дамытуда қайта даярлану мен арнайы курстардан өткізу.

- Балабақша және жалпы білім беру мекемелерінде мүмкіндігі шектеулі әр балаға «тосқауылсыз» жағдай мен ортаны құру.

Инклюзивті білім беру түсінігі тек білім беру жүйесіне ғана емес сонымен қатар қоғамдағы адамның алатын орнын анықтауға жаңа көзқарастардың туындауына септігін тигізеді.

Мемлекетіміздің әрбір азаматы – ұлттық құндылықтарымыз, әр баласы еліміздің ертеңі екенін ескерсек әрбір мүмкіндігі шектеулі балалардың сапалы білім алып, азамат болып қалыптасуына жағдай жасау біздің міндетіміз. Инклюзивті оқыту – мүмкіндігі шектеулі балалардың тең құқығын анықтайды және ұжым іс-әрекетіне қатысуға, адамдармен қарым-қатынасына қажетті қабілеттілікті дамытуға мүмкіндік береді. Осы бағытты білім беру жүйесіне енгізу арқылы балаларды адамгершілікке, ізгілікке, қайырымдылыққа тәрбиелей аламыз. Сонымен қоса, инклюзивті оқыту үрдісі балаларды толеранттылыққа тәрбиелеудің бастауы болмақ. Мүмкіндігі шектеулі балалардан болашақта қолдарынан іс келетін саналы азаматтар мен азаматшалар шықпасына кім кепіл? Мүмкіндігі шектеулі жандардың қозғалыс мүмкіндігі шектелгенімен, жан дүниесі кеңістігі аясының тарылып, күйзеліске ұшырауына жол бермеу – белгілі бір ұйымдардың міндеті ғана емес, қоршаған ортаның, қалың бұқараның басты парызы.

Инклюзивті білім берудің артықшылығы оқушылардың араласуында қатынасу білім беру басталатын нүкте. Мұғалімдер балалармен, оқушылар мұғаліммен және бір-бірімен қатынасуы тиіс. Инклюзивті білім беру - ерекше білім беру қажеттіліктерін және жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, барлық білім алушылардың білімге тең қол жеткізуін қамтамасыз ететін үдеріс.

ӘДЕБИЕТ

1. Қазақстандағы инклюзивті білім // egov.kz мемлекеттік порталы.
2. Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарына арналған мемлекеттік бағдарламасы. - Астана, 2010.
3. Мүгедектерді өмір сапасын жақсарту жөніндегі ұлттық жоспар. Қазақстандағы арнайы білім. – 2012. - №2.
4. № 18 Жарлығы «Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 - 2020

жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы» - Астана, 2010- 7 желтоқсан.

5. «Руководящие принципы политики в области инклюзивного образования».- Париж: ЮНЕСКО, 2009.

6. Материалы всемирной конференций «Саламанская декларация о принципах, политике и практической деятельности в сфере образования лиц с особыми потребностями».-Испания, Саламанка, 1994.- 7-10 июня

7. Инклюзивті білім беру жағдайында даму мүмкіндігі шектеулі оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің ұйымдастырылуы // «Открытая школа» журналы. № 7(128) 09. 2013ж

ЕРЕКШЕ ОҚЫТУДЫ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК- ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ БЕЙІМДЕУ

Карабаева Н.Б., оқытушы

Оңғарбай А.Н., магистр

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті

Қазақстан, Атырау

***Түйіндеме.** Бұл мақала ерекше оқытуды қажет ететін балаларды әлеуметтік-психологиялық бейімдеу мәселесін қарастырады. Ерекше оқытуды қажет ететін балаларды қоғамның нақты өміріне енгізу әлемдегі өзекті мәселе болып табылады. Ерекше оқытуды қажет ететін балалар өзінің біртекті емес құрамы және сараланған жасы, жынысы мен әлеуметтік статусы, қоғамның әлеуметтік-демографиялық құрылымындағы алатын орны бойынша халықтың ерекше тобын құрайды, Бұл әлеуметтік топтың ерекшеліктері денсаулығын сақтау, реабилитация, еңбек және тәуелсіз өмірге қатысты өзінің құқықтарын дербес жүзеге асыруға қабілетсіздігі болып табылады. Әлеуметтік-психологиялық бейімделу адамның еңбек ұйымының әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктерін меңгеруін, ондағы өзара қарым-қатынас жүйесіне ұйым мүшелерімен жағымды өзараәрекеттестуін сипаттайды. Әлеуметтік-психологиялық бейімделу үрдісі адамзат іс-әрекеттерінің төрт бағыттары бойынша өтеді: танымдық, қайта өндіру, құндылық-бағдарлық және коммуникативтік. Бейімделудің осы бағыттарының қалыптатылығы тұтас динамикалық жүйені құрайды, онда әрқайсысы басқаларымен гармониялық үйлесімділікте болады.*

***Тірек сөздер:** адаптация, дезадаптация, әлеуметтік-психологиялық бейімдеу, ерекше оқытуды қажет ететін балалар.*

***Аннотация.** Данная статья рассматривает проблему социально-психологической адаптации детей с ограниченными возможностями. Проблема включения детей с ограниченными возможностями в реальную жизнь общества является актуальной во всем мире. Дети с ограниченными возможностями составляют особую группу населения, неоднородную по своему составу и дифференцированную по возрасту, полу и социальному статусу, занимающую значительное место в социально-демографической структуре общества. Особенностью этой социальной группы является неспособность самостоятельно реализовать свои конституционные права на охрану здоровья, реабилитацию, труд и независимую жизнь. Социально-психологическая адаптация заключается в освоении человеком социально-психологических особенностей трудовой организации, вхождения в сложившуюся в ней систему взаимоотношений, позитивном взаимодействии с членами организации. Процесс социально-психологической адаптации протекает по всем четырем направлениям человеческой деятельности: познавательному, преобразовательному, ценностно-ориентированному и коммуникативному. В норме все эти направления адаптации образуют целостную динамическую систему, в которой каждое из них гармонично сочетается с остальными.*

Ключевые слова: адаптация, дезадаптация, социально-психологическая адаптация, дети с ограниченными возможностями.

Abstract. *This article considers the problem of socio-psychological adaptation of children with disabilities. The problem of inclusion of children with disabilities in the real life of society is an urgent worldwide. Children with disabilities constitute a special group of people, non-uniform in its composition and differentiated by age, gender and social status, which occupies an important place in the socio-demographic structure of society. A special feature of this social group is the inability to exercise their constitutional right to health care, rehabilitation, employment and independent living. Socio-psychological adaptation is the development of human social and psychological characteristics of the labor organization, joining the existing system of relations in it, positive interaction with the members of the organization. The process of social and psychological adaptation takes place in all four areas of human activity: cognitive, transformative, value-oriented and communicative. Normally, these areas form a coherent adaptation of a dynamic system, in which each of them in harmony with the others.*

Keywords: *adaptation, maladjustment, social and psychological adaptation of children with disabilities.*

Қазасқтан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты халқына Жолдауында білім беруді дамыту мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының бірі дей отырып, адами капитал сапасын жақсарту қажет деп тұжырымдайды [1].

Білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі қағидаттарына баршаның сапалы білім алуға құқытарының теңдігі, әрбір адамның зияткерлік дамуы, психикалық-физиологиялық және жеке ерекшеліктері ескеріле отырылып, халықтың барлық деңгейдегі білімге қолжетімділігі жатады [2].

Инклюзивті білім берудің мақсаты – барлық оқушыларға барынша толыққанды әлеуметтік өмір, ұжымға, жергілікті қауымдастыққа белсене қатысуға мүмкіндік бере отырып, сол арқылы оларға бір-бірімен қауымдастық мүшелері ретінде толық өзара әрекеттестік пен қамқорлықты қамтамасыз ету. Бұл баршаның сапалы білімге қол жетімділігін қамтамасыз етуге бағытталған білім беру жүйесін тарату үрдістерінің бірі болып табылады. Ол балалардың дене, психикалық, зияткерлік, мәдени-этникалық, тілдік және басқа да ерекшеліктеріне қарамастан, сапалы білім беру ортасына айрықша білім алу қажеттіліктері бар балаларды қосуды, барлық кедергілерді жоюды, олардың сапалы білім алуы үшін және олардың әлеуметтік бейімделуін, социумға кірігуін көздейді. Кең мағынада инклюзивті білім беру кедергілерді жоюға және оқыту үрдісіне ерекше оқытуды қажет ететін барлық адамдарды қосу мен сапалы білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз ету мақсатында оларды әлеуметтік бейімдеуге бағытталған білім беру үрдісі [3].

Даму ерекше оқытуды қажет ететін балалардың бірнеше типтері бар, олар: тірек-қимыл аппараттары бұзылған, ақыл-есі кем, психикалық дамуы шектелген, нашар көретін немесе нашар еститін, сөйлеу тілінің кемістігі сияқтылар. Сондықтан бүгінде инклюзивті білім алуға жатқызылатын санаттарды былай топтастырады: денсаулығында ақауы бар балалар (Ерекше оқытуды қажет ететін балалар, мүгедек балалар); қоғамда әлеуметтік бейімделуі қиын балалар (әлеуметтік-экономикалық және әлеуметтік-психологиялық төменгі деңгейдегі отбасылардан шыққан девианттық мінез-құлықты балалар); мигранттардың, оралмандардың, босқындардың отбасыларынан шыққан балалар.

Баланың мінез-құлқының әлеуметтік нормаға сәйкес келмеуі оның денсаулығында мүкіс бар деп есептеледі. Баланың дамуының және әлеуметтенудің ауытқуы бірнеше факторға байланысты. Оларды үш негізгі топқа бөлуге болады: биогенді, әлеуметтік және психогенді. Адамның кез келген факторға байланысты мүмкіндіктерінің қоршаған ортамен байланысының бұзылуын, әлеуметтендірудің құлдырауына әкеліп соғады. Мәдени дамудың үлгісі үнемі белгілі бір топта белгіленген нормамен шектеледі. Ерекше оқытуды қажет ететін

балалардың ерекшелігі басқа балалардай емес, оқу бағдарламасын жәй қабылдайды. Олардың интеллектуалдық даму деңгейі, зейіні, есте сақтауы, ойлап қабілеттері төмен болады. Мүмкіндігі шектеулі балаларды инклюзивті және кіріктіріп оқытуды қажет ететін тұлғаларды жалпы білім беру үрдісіне қосу аясында оларды әлеуметтік-педагогикалық және психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыру қажет.

Түзету және инклюзивті білім беру бағдарламасының мақсаты - мектеп жасына дейінгі әртүрлі мұқтаждықтағы даму мүмкіндіктері шектеулі балалардың психикалық процестерін дамытуда, білім алуда кешенді психологиялық-педагогикалық көмек көрсету.

Қазіргі заманғы ғылым мен практикада балаларға көмектесу әдістерін дайындауда *адаптация негізгі ұстанымның бірі* болып табылады.

«Адаптация» термині (латын. adaptatio) – бейімделу сөзінен шыққан. Оны адам ағзасының, оның қызметтерінің, ағзалары мен жасушаларының белгілі ортаның жағдайына бейімделуі деп түсінуге болады. Адаптация индивид денесіндегі жүйелердің, ағзаларының және психикалық құрылымдарының өзгерген жағдайға бейімделуіне бағытталады [4].

Бейімделу үдеріс, көрініс және нәтиже түрінде қарастырылады. Бейімделу үдеріс ретінде адамның табиғи мүмкіндіктерінің белгілі бір өмірлік жағдайда (мысалы, бала бақшасында, сыныпта, топта, өндірісте, тынығуда т.б.) дамуын, өзінің табиғи мүмкіндіктерін жүзеге асыруымен әлеуметтенуін білдіреді.

Бейімделу көрініс ретінде типтік мінез-құлық, жүрі-тұрыс, яғни іс-қимылын, қарым-қатынасын, нақты орта жағдайындағы адам іс-әрекетінің нәтижесін, оның белгілі мерзімде нақты жағдайға бейімделуін (жағымды көңіл-күйін) сипаттайды. Бейімделу нәтиже ретінде баланың жас ерекшелігіне қарай өмірлік ортаға, белгілі жағдайға және оның іс-қимылы, қарым-қатынасы мен іс-әрекетінің сол әлеуметтік ортаға, әлеуметтік қалыптар мен ережелерге сәйкесуі, оның белгілі әлеуметтік ортаға қандай деңгейде бейімделгенін көрсетеді.

«Бейімделу» (адаптация) ұғымы индивид пен ортаның тепе-теңдік байланыстары туралы гештальтпсихология, ақыл-ойдың даму теориясы сияқты психологиялық концепцияларда маңызды орын алады.

Әлеуметтік бейімделу тек дені сау адамдардың ғана емес, сонымен қатар ерекше оқытуды қажет ететін балалардың да әлеуметтік ортаға қосылуы, қоғамда өмір сүруге бейімделуі. Мүгедек бала тіршілік тынысының шектелуіне және оны әлеуметтік қорғау қажеттігіне әкеп соқтыратын аурулардан, жарақаттардан, олардың салдарынан, кемістіктерден организм функциялары тұрақты бұзылып, денсаулығы бұзылған он сегіз жасқа толмаған адам. Мүмкіндігі шектеулі балаларда бейімделу үдерісі үнемі сәтті, қиындықсыз бола бермейді. Кейде, адекватты емес мінез-құлық реакциялары, қиын психологиялық ситуациялар туындайды [5].

Дезадаптация (лат. қосымша de немесе фран. des...) - жоғалу, құру, толықтай жоқ болу және өте сирек мағынада төмендеу, кішірею, бір сөзбен айтсақ, бейімделмеуді білдіреді. Кейбір ғылыми әдебиеттерде «дизадаптация» (лат. dis – бірінші мағынада – бүліну, қателесу, өзгеру, сирек мағынада жоғалуды білдіреді) [6].

Дезадаптация адамның психофизиологиялық және әлеуметтік-психологиялық статусының тіршілік жағдайының талаптарына сәйкес келмеуі, оның өз кезегінде тіршілік ортасына бейімделмеуіне әкеледі. Дезадаптация құбылысы жеке (типтік) немесе кез келген ортада орын алады. Мысалы, бала үйде өзін өте жақсы сезінеді және ешқандай дезадаптациялық құбылысты сезінбейді, ал бала бақшасында керісінше, өзін дискомфортты, яғни жақсы сезінбейді. Балалардағы дезадаптация күйі оңай пайда болғанмен, адаптация үдерістері ұзақ уақытқа созылады. Ерекше оқытуды қажет ететін балалардың бейімделу немесе адаптация қиындықтарын жеңілдету, психикалық дамуын қалыпты балалардың психикалық дамуы деңгейіне жақындату коррекция және компенсация жолдарымен жүзеге асады.

Ерекше оқытуды қажет ететін балаларға арналған білім беру қызметтерін Қазақстан Республикасының білім беру қызметтерінің ҚР білім беру туралы заңдарында белгіленген

тәртіппен арнаулы ұйымдар: психологиялық-медициналық-педагогикалық түзету кабинеттері, оңалту орталықтары, логопедтік пункттер басқа да арнаулы түзету ұйымдары қызмет көрсетеді. Ерекше оқытуды қажет ететін адамдардың әлеуметтік байланыс, қарым-қатынас құқықтары халықаралық заңдылықтармен бекітілген. Балалар бірінші кезекте қамқорлық пен көмекке ие болуы тиіс. Адам құқығы Декларациясында былай дейді: «Барлық балалар нәсіліне, ақ-қаралығына, жынысына, тіліне, дініне, саяси және басқа да түсінігіне туған жері мен жағдайына қарамастан төмендегі аты аталған мүмкіндіктердің бәріне құқылы [7].

Бүгінде осы салаға байланысты арнайы сауықтыру орталықтары да жұмыс жасап келеді. Қазіргі уақытта республикалық арнайы түзету мекемелерінде ерекше оқытуды қажет ететін мен жасөспірімдер тәрбиеленуде. Осы топқа жататын арнайы мектептерде сырқаттары және басқа себептерге байланысты оқуға мүмкіншіліктері жоқ оқушылардың жалпы орта мектептерде білім алуы қиыншылық туғызады. Осы себепті әлеуметтік тәрбиенің мәселелерін көре білу, сезіну және шешу жолдарын қарастыру, мүмкіндігі шектеулі баланы әлеуметтендіруге қолайлы шарт жасау және қатарға қосу мен тәрбиелеуді жүзеге асыруды міндет етіп алға қою керек.

Адамның ең маңызды игілігі – жеке басының бостандығы мен құқықтары. Ата Заңымыз Конституцияның «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзету арқылы қолдау» туралы Заңның 4-тарауында кемтар балалардың құқықтары бекітілген, нақты ата-аналарының және өзге де заңды өкілдерінің құқықтары мен міндеттері көрсетілген. 15-бап кемтар балалардың әлеуметтік және медициналық-психологиялық түзеу арқылы қолдауды кепіл түрде тегін алуға құқығын бекітті [8].

«Балалардың құқықтары туралы Конвенцияда» ерекше оқытуды қажет ететін балалардың ерекше күтімге, білім алуы мен дайындығына, әлеуметтік ортада, қоғамда толық құқылы өмір сүруін қамтамасыздандыру мазмұны 23-баптарында нақты көрсетілген. Олардың мүмкіндіктері шектеулі болса да, мәртебесі сау адамдармен тең дәрежелі. Атап айтқанда мүмкіндіктері шектеулі тұлғалардың қалыпты дамыған адамдармен әлеуметтік жағынан да, саяси, азаматтық, экономикалық, мәдени жағынан тең құқылы екендігі айтылған [9].

Бейімделудің негізгі түрлеріне сенсорлық бейімделу мен әлеуметтік бейімделу жатады. Сенсорлық бейімделу түйсіктердің бейімделуі. Әлеуметтік бейімделу бейімделудің еңжоғары дәрежесі, бір жағынан, үнемі жүретін индивидтің әлеуметтік орта жағдайларына белсенді түрде бейімделу үрдісі, екінші жағынан, бұл үрдістің нәтижесі. Осы екі компоненттің өзара қатынасы индивидтің қажеттіліктеріне, оларды қанағаттандыру мүмкіндігіне тәуелді. Бейімделу үздіксіз жүретін үрдіс болса да, оны әдетте, адамның өмірінде негізгі әрекеттердің және әлеуметтік ортаның ауысуымен байланыстырады. Психологиялық бейімделудің негізгі көріністері адамның айналасындағы адамдармен белсенді қарым-қатынас жасауы. Психологиялық бейімделудің басты құралы тәрбие, білім, еңбек және кәсіби даярлық болып табылады. Психологиялық адаптация, адам өміріндегі кез келген өзгерістерде жүзеге асады. Мысалы, «үйкүшік» баланың балабақшаға келген соң, жаңа жағдайларға бейімделуіне тура келеді. Мектепке келу, жаңа талаптарды орындауға, жаңа жағдайларға бейімделуді қажет етеді. Еңбек жолын бастаған жастарда бейімделу кезеңін басынан кешіреді. Тіпті микросоциумдағы (отбасы) өзгерістер: ата-аналардың ажырасуы немесе жақын адамдардың қайтыс болуы т.б. жаңа жағдайлар туғызады.

Коррекция (*лат. Correctio* - түзету) балалардың психикалық және дене бітімдік дамуындағы кемшіліктерін психологиялық-педагогикалық және емдеу-сауықтыру шараларының жүйесі көмегімен түзету. Бұл жүйе баланың психикасының, дене бітімінің ауытқуларын жеңілдетуге және жоюға, түзетуге немесе азайтуға бағытталады. Коррекция түсінігіне жеке кемістіктерді түзетумен қатар (мысалы, көру және тіл мүкісін жөндеу) кемістігі бар баланы оқыту, тәрбиелеу, дамыту барысында қажетті нәтижеге жету мақсатындағы түпкілікті әсер ету де енеді. Баланың танымдық әрекетіндегі және денесіндегі

даму кемшіліктерін жою мен түзету «коррекциялық тәрбиелеу жұмысы» ұғымымен белгіленеді.

Ерекше оқытуды қажет ететін балалар мәселесі қай заманда болмасын көпшілік бұқараны алаңдататын, мемлекет назарын үнемі өзіне аудартатын үлкен ауқымды мәселе екені анық. Дамудағы ауытқуды түзету немесе коррекция жасаудың тұтас тұжырымдамасын алғаш рет италия педагогы М.Монтессори жасады. Ол сезімдік тәжірибе мен моториканың дамуы автоматты түрде ойлауды дамытады, себебі олар ойлаудың алғышарттары деп есептейді. Ақыл-ой дамуы тежелген, артта қалған балаларға арналған ортофеникалық мектеп ашып, мұнда емдеуші педагогиканың негізі ретінде сенсомоторлық тәрбие жүйесін енгізді [10].

Қорыта келгенде, ерекше оқытуды қажет ететін балалармен жұмыс жеке білім беру және түзету-дамыту бағдарламаларымен жүргізіледі. Әрбір жалпы мектептерде білімді, тәжірибелі арнайы педагог балаларға арнайы көмек көрсету мен мұғалімдерге кеңес беру қызметін атқарады. Осы атқарылып жатқан игі істердің барлығы ерекше оқытуды қажет ететін балалардың қоғамда өз орнын табуға, дені сау балалар тәрізді білім алуына мүмкіндік жасайды.

ӘДЕБИЕТ

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» Қазақстан халқына жолдауы. 2017 жылғы 31 қаңтар

2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заң. - Астана: Ақорда, 2007. – №319-III ҚРЗ. www.edu.gov.kz.

3. Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамалық тәсілдері. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. -16б. (қазақ және орыс тілінде).

4. Социальная педагогика и социальная работа: Социально-юридический словарь / Под. Ред. Мухаметзяновой Г.В., М.: ИЧП Магистр, 1995. – 96 с.

5. Шеримова А.С. Қоғамдағы мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік-психологиялық бейімдеудің маңызы//Молодой ученый. 2015. №8.1. - С. 41-44.

6. Блейхер В.М., И.В. Крук. Толковый словарь психиатрических терминов.

7. Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы. Декларация Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының резолюциясымен 1948 жылғы 10 желтоқсанда № 217 А (III) қабылданған adilet.zan.kz/kaz/docs/O4800000001

8. Қазақстан Республикасының Конституциясы. - Алматы: Қазақстан. 1995.-47 бет.

9. Бала құқықтары туралы конвенция. 1989 жылғы 20 қарашада Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы.

10. Монтессори М. Метод научной педагогики, применяемый к детскому воспитанию в домах ребенка. - М.: Тип. Гос.снаб., 1993. - 168с.

УСЛОВИЯ СОЦИАЛЬНОЙ И ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ РЕАБИЛИТАЦИИ НЕЗРЯЧИХ И СЛАБОВИДЯЩИХ ДЕТЕЙ

Личман Е.Ю., PhD, профессор

Скрипник О.И., магистрант

Павлодарский государственный педагогический университет

Казахстан, Павлодар

Аннотация. В данной статье приводится краткий обзор программ по организации комплексной психолого-педагогической помощи, реабилитации и абилитации детей с глубокими нарушениями зрения; раскрываются условия социальной и психолого-педагогической реабилитации незрячих и слабовидящих детей, созданные в Республике

Казахстан; выявляется необходимость улучшения этих условий для развития личности таких детей, их самореализации и социализации в современном обществе.

Ключевые слова: незрячие и слабовидящие дети, развитие личности, реабилитация, абилитация, самореализация, социализация.

Түйіндеме. Бұл бапта жүргізіледі қысқаша шолу бағдарламаларын ұйымдастыру бойынша кешенді психологиялық-педагогикалық көмек көрсету, оңалту және абилитация балаларға терең көру; ашылады шарттары әлеуметтік және психологиялық-педагогикалық оңалту және нашар көретін балалар, Қазақстан Республикасында құрылған; анықталады жақсарту қажеттігін, осы жағдай жеке тұлғаны дамыту мұндай балалардың өзін-өзі және әлеуметтендіру қазіргі заманғы қоғамда.

Тірек сөздер: соқыр және көру қабілеті бұзылған балалар, тұлғаны дамыту, оңалту, оңалту, өзін-өзі тану, әлеуметтену.

Abstract. This article provides a brief overview of programs for organizing comprehensive psychological and pedagogical assistance, rehabilitation and habilitation of children with severe visual impairment; the conditions of social and psychological-pedagogical rehabilitation of blind and visually impaired children created in the Republic of Kazakhstan are revealed; the need for improving these conditions for the development of the personality of such children, their self-realization and socialization in modern society is revealed.

Keywords: blind and visually impaired children, personality development, rehabilitation, habilitation, self-realization, socialization.

По данным Всемирной Организации Здравоохранения, в настоящее время в мире насчитывается 150 млн. человек со значительными зрительными расстройствами, в том числе около 42 млн. слепых. За последние 15 лет численность незрячих увеличилась на 12 млн человек, каждый четвертый из которых – ребенок [1].

Причинами постоянного увеличения незрячих детей являются:

- ухудшающаяся экологическая обстановка;
- генетические дефекты;
- нестабильность института семьи;
- несовершенство современной медицины и врачебные ошибки.

Таким образом, нарушения зрения характерны для значительного количества детей в составе современного общества.

Среди нарушений зрения наиболее тяжелыми являются слепота и слабовидение. Эти нарушения требуют создания особых условий образования слепых и слабовидящих детей. Поэтому актуальность данного вопроса очень велика. Ухудшающаяся экологическая обстановка способствует появлению множества детей с ограниченными возможностями, нуждающихся в особом подходе в обучении и образовании. В Республике Казахстан эта проблема изучена мало и, как показывает практика и педагогический опыт, нуждается в изучении и разработке.

Проблемы реабилитации незрячих и слабовидящих людей изучаются зарубежными учеными Р.Бланком, П.Кэрролом (США); Д. Дэвисом (Англия); М.А.Дэмбо, К.Фростом, Т.Гроффманом, Э.Шухардт (Германия).

С трактовкой российских учёных Л.М.Кобриной, О.А.Денисовой, А.В.Калининой, О.И.Литвиновой, С.А.Хрусталёвой, Л.Н.Силкиной по проблемам реабилитации незрячих и слабовидящих людей перекликаются взгляды зарубежных учёных Р.Бланка, П.Кэррола (США), Д. Дэвиса (Англия).

Р.Бланк под реабилитацией понимает физическое, социальное, эмоциональное и профессиональное восстановление. П.Кэррол утверждает, что реабилитация представляет собой процесс понимания незрячими самих себя. По мнению Д. Дэвиса, реабилитация – это восстановление личности незрячего человека [2].

Вопросами социальной реабилитации незрячих детей занимались учёные Литвинова О.И., Хрусталева С.А. и др. Проблемы коррекции состояний, вызванных утратой зрения, выработки специфических и неспецифических приемов, умений и навыков, обеспечивающих адаптацию, абилитацию незрячих детей в условиях ограниченных возможностей зрения, формирования готовности к новому образу жизни, способности жить полноценной и независимой жизнью (Наумов М.Н., Сверлов В.С., Петров Ю.И., Садчиков А.П., Блинников И.В., Агеев Е.Д., Кондратов А.М., Матвеев Л.А. и др.), нормализации межличностных взаимоотношений незрячих людей (Гильд С.А., Графов А.П.) освещали в своих трудах перечисленные исследователи. [3]

В Республике Казахстан проблемы формирования социальной компетентности детей с ограниченными возможностями, обучающихся в инклюзивной (интегрированной) среде рассматривали Айдарбекова А.А., Ермакбаева Л.Х., Дербисалова Г.С., Самигулина З.Р. [4].

Методическая основа помощи детям младенческого и раннего возраста с глубокими нарушениями зрения, в которых есть общие моменты абилитационной работы с незрячим ребенком осуществлялась на основе программ Л.М. Кобриной, О.А. Денисовой, А.В. Калининой «Раннее сопровождение детей с ограниченными возможностями здоровья (опыт и перспективы)», Л.Н. Силкина «Психологическое обеспечение элементарной реабилитации слепых», Т. Шалагиной «Реабилитация слепых от рождения».

Основная цель данных программ - научить слепого ребенка познанию окружающего мира путем переработки тактильного и слухового чувственного опыта.

Но, как отмечает Д.Э.Урлакис, исследований, в которых непосредственно изучались бы вопросы социализации и формирования личности слепых и слабовидящих детей, чрезвычайно мало. В основном усилия разных авторов направлены на анализ различных аспектов реабилитации взрослых инвалидов по зрению и исследование их личностных особенностей [5, 143 с.].

Согласно Л.С. Выготскому, развитие незрячих и слабовидящих детей подчиняется тем же основным закономерностям, что и развитие зрячих. Однако утрата зрения или остаточное зрение обуславливают некоторые особенности развития таких детей.

Они испытывают трудности в восприятии и наблюдении предметов и явлений визуального характера – свет, цвета и т.п. Большие трудности возникают у них в оценке пространственных признаков: положения, направления, расстояния, величины, формы объектов и т.д. Все это обедняет чувственный опыт незрячих детей, затрудняет их ориентировку в пространстве, особенно при передвижении; гармоничность развития их сенсорных и интеллектуальных функций нарушается.

Однако у незрячих детей остаются сохранными слух и осязание, которые служат им основой познания окружающего мира. Непроизвольно пользуясь слухом, незрячий ребенок овладевает связной устной речью при общении с окружающими его людьми. Благодаря речи они получают информацию о реальной действительности, о действиях и поступках людей и др. Вместе с тем, осязание у таких детей слабо развито и пассивно [6, 162-стр.].

Своевременные комплексные меры по включению незрячих и слабовидящих детей в образовательную среду дают порой потрясающие результаты. Наравне со зрячими людьми они учатся в высших учебных заведениях, добиваются значительных успехов в карьере, создают свой бизнес, ведут активный образ жизни. Образование детей с особыми образовательными потребностями имеет единую с общим образованием конечную цель – социализацию и самореализацию, умение жить в быстроменяющемся мире, учиться в течение жизни.

Правильно организованная система, содержание, методы и условия обучения и воспитания незрячих и слабовидящих детей являются важным средством компенсации недостатков их развития.

В связи с тем, что сегодня в Казахстане достаточно много слабовидящих (9000) и, полностью лишённых зрения (420) детей, и это количество ежегодно увеличивается, такие дети нуждаются в постоянной, систематической поддержке государства и общества, в

специальных условиях обучения, методическом обеспечении, в подготовленных профессиональных кадрах, владеющих методиками работы с такими детьми [7].

Базисом для создания условий, способствующих социальной адаптации детей с особыми образовательными потребностями, служат нормативные правовые документы. Наша страна ратифицировала Конвенцию о правах ребенка и правах инвалидов, Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах. Выполнение норм этих международных документов требует от Министерства образования и науки РК последовательной и планомерной работы по обеспечению равного доступа к образованию, обучению и профессиональной подготовке незрячих и слабовидящих учащихся.

Сегодня специальные школы нуждаются в современных качественных учебниках. Для восполнения дефицита предусмотрена поэтапная разработка учебников для детей с нарушением зрения (по Брайлю и укрупненным шрифтом). Примером может служить учебник «Обучение грамоте. Рельефно-точечная грамота» Г.А.Абаевой и Т.Жангельдиной.

Содержание учебников обновляется и строится на казахстанском контенте. Это касается и пособий для детей с особыми образовательными потребностями.

В Государственной программе развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы обеспечение равного доступа к образованию и, соответственно, учебниками и УМК нашли свое отражение. Министерством образования и науки РК проработаны вопросы финансирования издания учебников для детей с особыми образовательными потребностями. Национальный научно-практический центр коррекционной педагогики Министерства образования и науки РК в партнёрстве с издательствами планомерно реализует эту задачу.

В 2017 году было разработано 24 учебника для детей с нарушением зрения для первого класса по программе обновлённого содержания. Полное обеспечение учащихся этой категории учебниками для 2-12 классов будет осуществлено до 2020 года.

Обучение незрячих и слабовидящих школьников в условиях специального класса осуществляется в соответствии со специальными Типовыми учебными планами, включающими коррекционный компонент [8].

Для включения в образовательный процесс детей с особыми образовательными потребностями организации общего образования должны быть готовы к решению специфических задач, вытекающих из особенностей развития учащихся с умственными и физическими недостатками.

К их числу можно отнести следующие задачи:

- изучение особенностей развития ученика с ограниченными возможностями, определение оптимальной формы включения в образовательный процесс, определение содержания специальной педагогической поддержки;
- активизация компенсаторных возможностей учащихся, создание для них специальных образовательных условий, способствующих комплексному развитию личности, мобилизации сохранных функций организма в процессе учебной и практической деятельности, восполнению недостатка в сенсорной информации;
- обогащение социального опыта, подготовка к общению и совместной деятельности со здоровыми людьми, приобщение к нормам и ценностям культуры, привлечение к активному участию в культурной жизни;
- содействие физическому развитию, закрепление навыков личной гигиены, воспитание здорового образа жизни, трудолюбия, самостоятельности, способности самоконтроля и волевой регуляции поведения;
- осуществление трудовой реабилитации с учетом индивидуальных особенностей и данных экспертизы трудоспособности, обеспечение социально-бытовой адаптации, организация для учащихся всех ступеней обучения единой открытой образовательной среды;
- обеспечение подготовки педагогических кадров, владеющих

специальными методами и технологиями обучения детей с разными возможностями и потребностями;

- создание здорового психологического климата в коллективе;
- обеспечение гуманизации образовательного пространства, формирование толерантной культуры поведения всех участников образовательного процесса [9, 67 с.].

Правильно организованная система, содержание, методы и условия обучения и воспитания незрячих и слабовидящих детей являются важным средством компенсации недостатков их развития и помогают более успешной самореализации и социализации в обществе.

Подводя итог данному исследованию, можно сделать следующие выводы-обобщения:

- специфика личности незрячего ребёнка заключается в отставании физического и умственного развития от зрячего, что обусловлено меньшей активностью при познании окружающего мира;

- воспитывая незрячего ребёнка, необходимо знать своеобразие его развития и специальные методы воспитания, поскольку в активной жизни и деятельности у слепого ребенка формируются компенсаторные процессы, позволяющие ему развивать психические качества, адекватные жизненным проблемам и ситуациям;

- задача преподавателей, работающих с особенными детьми, знать специфику развития личности, существующие методики и эффективно их использовать при обучении с незрячими и слабовидящими детьми по развитию и социализации их в обществе;

- в Республике Казахстан условия социальной и психолого-педагогической реабилитации незрячих и слабовидящих детей требуют своего улучшения, так как имеется существенный недостаток специализированных школ, специализированного оборудования, учебников, наглядных пособий, квалифицированных кадров, владеющих методами и приёмами работы с такими детьми;

- отсутствие специализированных музыкальных школ, детских досуговых центров, творческих кружков затрудняют полноценную (творческую, профессиональную) самореализацию личности детей с ограниченными возможностями;

- создание условий для социальной и психолого-педагогической реабилитации незрячих и слабовидящих детей станет важным фактором для гармоничного развития личности и будет способствовать успешной социализации таких детей в современном обществе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Тактильные книги в Казахстане [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://forbes.kz/process/education/taktilnyie_knigi_v_kazahstane
2. Программы ранней психолого-педагогической помощи детям раннего возраста с нарушениями зрения [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://studme.org/203976/>
3. Абилитационная педагогика и тифлопедагогика [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://studme.org/305685/>
4. Айдарбекова А.А., Ермекбаева Л.Х., Дербисалова Г.С., Самигулина З.Р. Формирование социальной компетентности детей с ограниченными возможностями, обучающихся в инклюзивной (интегрированной) среде. Методические рекомендации. – Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2016.
5. Урлакис Д.Э. Исследование психосоциального развития слабовидящих старших подростков. - Вильнюс, 1990. -143 с.
6. Выготский Л.С. Слепой ребёнок. // Собр. соч.-М.: Педагогика, 1983.-Т.5.
7. Толстикова И.А. Тактильная книга как дидактический материал и инструмент развития осязания слепых и слабовидящих детей // [Электронный ресурс]. https://sibac.info/sites/default/files/files/06_12_12/06.12.2011.pdf
8. Типовые правила деятельности общеобразовательных организаций (начального, основного среднего и общего среднего образования), утвержденные Постановлением Правительства Республики Казахстан от 17 мая 2013 года №499.

9. Разработка рекомендаций по организации обучения детей с особыми образовательными потребностями по 8 категориям в условиях инклюзивного образования. Методические рекомендации. - Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2016. - 64 с.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БАЛАЛАРДЫҢ ИНТЕЛЛЕКТИСІН ДАМУЫ

Досжанова С.Е. п.ғ.к., доцент

Нұрлан М.Н. магистрант

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
Қазақстан, Ақтөбе

***Түйіндеме.** Мақалада ПДТ балалардың білім беру қажеттіліктерін және интеллектісін барынша толық жүзеге асыру мәселесі қарастырылады. Балалардың аталған санаттағы қолжетімді және сапалы білім алуы, соның ішінде инклюзия шеңберінде қазіргі заманғы білім беру жүйесі үшін объективті қажеттілік ретінде қарастырылады.*

***Тірек сөздер:** инклюзия, инклюзивті білім беру, психикалық дамуы тежелген балалар, инклюзивті білім беру моделі*

***Аннотация.** В статье рассматривается вопрос максимально полной реализации интеллекта и образовательных потребностей детей с ЗПР. Получение детьми доступного и качественного образования данной категории рассматривается как объективная необходимость для современной системы образования, в том числе в рамках инклюзии.*

***Ключевые слова:** инклюзия, инклюзивное образование, задержка психического развития, модель инклюзивного образование*

***Abstract.** The article deals with the question of the fullest realization of intelligence and educational needs of children with mental Retardation. Obtaining affordable and quality education for children of this category is considered as an objective necessity for the modern education system, including within the framework of inclusion.*

***Keywords:** inclusion, inclusive education, mental retardation, model of inclusive education*

Қазіргі уақытта білім берудің заманауи жүйесі әр баланы білім беру кеңістігіне қосуға мүмкіндік береді. Инклюзивтік білім беру балаларға бағытталған және барлық балалар - индивидуумдарды оқытуда түрлі қажеттіліктері бар екенін мойындайтын әдіснаманы дамытуға ұмтылады. Инклюзивті тәжірибе балалардың ерекше білім алу қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін неғұрлым икемді болатын оқыту мен оқытуға деген тәсілдерді әзірлейді. Инклюзия - бұл арнайы білім берудің соңғы стратегияларының бірі. Инклюзивті білім беру деп мүмкіндігі шектеулі балаларды білім алу, дамыту және әлеуметтік бейімделу үшін арнайы жағдайларды қамтамасыз ету арқылы ерекше білім беру қажеттілігі бар баланы мектеп өміріне толық тарту, мұндай балалар үшін жалпы білім деңгейін төмендетпеуге шектеулері жоқ.

Инклюзивті практиканы іске асыру кезінде білім беру мекемесінің жетекші мақсаты:

- инклюзивті білім беру моделін әзірлеу және енгізу;
- инклюзивті білім беру ортасын құру;
- оқыту, түзету, компенсация және оңалту үдерістерін бағдарламалық-әдістемелік, нормативтік және ақпараттық қамтамасыз ету жүйесі;
- балама оқытудың әр түрлі нысандарын дамыту, барлық оқушыларды кешенді сүйемелдеу;
- білім беру үдерісіне барлық қатысушылардың психологиялық денсаулығын қамтамасыз ету болып табылады [1, 112-115-стр.].

Бүгінгі таңда инклюзивті білім беруді қолдау бағытында жалпы білім беретін мектептерде белгілі себептермен ақыл - ой дамуында ауытқуы бар немесе психикалық дамуы тежелген оқушылар білім алуда. Әр оқушының білім алуда өз ерекшеліктері бар. Мәселен әр оқушының эмоционалдық және психикалық таным процестерінің дамуы деңгейі әртүрлі.

«Психикалық дамудың тежелуі» (ПДТ) ұғымы орталық жүйке жүйесі аздап органикалық немесе функционалды бұзылған, сондай-ақ ұзақ уақыт депривацияға (қолайсыз әлеуметтік ортада) ұшыраған балаларға қатысты қолданылады. Бұған эмоционалды-ерік саласы жетілмеу және таным әрекетінің дамымауы тән болып табылады. ПДТ балаларда танымдық қызығушылығының жеткіліксіз көрінуі жадысының бұзылуы, есту және көру түйсігінің жетіспеушілігі, нашар қозғалуымен үйлеседі. Қол буындары қозғалуының кішкене дифференциалдануы жабыстыру, сурет салу, құрастыру, жазу әрекетінің нәтижесіне теріс ықпал етеді. Танымдық белсенділігінің төмендеуі балаға қажетті мектептегі оқытудың алғашқы баспалдақтарында жасына сәйкес қоршаған орта, практикалық дағдылар туралы білім қорының шектеулілігін тудырады. Сөздің өрескел жетілмеуі дыбыс шығарудың бұзылуын, сөздіктің жұтандығы және жіктелуінің жеткіліксіздігін, логикалық-грамматикалық құрылымын игерудің қиындықтарын тудыруы мүмкін. Көптеген балаларда фонетикалық-фонематикалық қабылдауының жеткіліксіздігі, есту, сөйлеу жадысының төмендеуі байқалады.

Психикалық дамуы тежелген балаларды оқытудың негізгі міндеті оларды негізгі орта білім алуға қабілетті арнайы жағдаймен қамтамасыз ету болып табылады. Психикалық дамуының тежелу деңгейіне және жеке ерекшеліктеріне байланысты осы балаларды мектепте оқыту түрліше ұйымдастырылуы мүмкін. Конституционалды, психогенді, соматогенді шығу тегіндегі психикалық дамуы тежелген балалар оларға осы санаттағы балаларды оқытудың әдісімен және психикалық даму ерекшеліктерімен таныс бастауыш сынып мұғалімдерінің жеке тәсілдері және мамандардың (логопед, психолог, арнайы педагог, дәрігер) психологиялық-педагогикалық қолдауы жағдайында жалпы білім беретін мектептің жай сыныптарында оқуы мүмкін болады [2, 63-83 стр.].

Психикалық дамуы тежелген оқушыларды дамыту ерекшеліктері, олардың мектептік оқуға дайындығының төмендігі оқу жоспарларын, бағдарламаларды түрлендіруді, оқу материалын қайта бөлуді және оны өту қарқынын өзгертуді қажет етеді. Психикалық дамуы тежелген оқушыларды оқыту арнайы үлгілік оқу жоспарларына, бастауыш білім беру деңгейіне арналған арнайы бағдарламаларға, түзету пәндері бағдарламаларына сәйкес, арнайы сынып жағдайында іске асады. Негізгі мектепте оқыту мерзімінің 1 жылға артуына байланысты жалпы білім беретін бағдарламалар мазмұны оқушылардың ерекшелігі ескеріле отырып, қайта бөлінеді және бейімделеді. Оқу процесінде жалпы білім беру оқулықтары, сонымен қатар, арнайы әзірленген дидактикалық материалдар (жұмыс дәптерлері), АКТ және оқушылардың танымдық мүмкіндігі ескерілген т.б. материалдар қолданылады.

Жалпы орта білім беретін мектептерде үлгерімі төмен оқушылардың елу пайызы психикалық дамуы тежелген балалардың құрайтындығы бүгінгі күні ғылыми түрде дәлелденіп отыр. К.С.Лебединская, В.И.Лубовской, т.б. дефектологтар зерттеулерінде балалардың жас мөлшері бірдей болғанымен, психикалық дамуы әртүрлі, яғни интеллектуалды қабілетінің жасына сәйкес келмейтіндігін ерекше атап көрсетілген. Психикалық дамуының негізгі бұзылыстары интеллектуалды даму деңгейі, яғни, психикалық функциялары, зейіні, есте сақтауы, ойлауы, кеңістікті бағдарлауы төмен болып келеді. ПДТ бар баланың жеке басын қалыптастыруда эмоционалды (сезімдік) даму дәрежесіне, сонымен қатар нейродинамикалық бұзылуларға (астениялық және церебрастениялық жағдайлар) байланысты М.С. Певзнер мен Т.А. Власова келесі ПДТ түрлерін ерекшеледі:

А) Психикалық және психофизикалық инфантилизм негізінде ПДТ, жүкті кезеңдегі орталық жүйке жүйесінде зиянды әсер етумен байланысты.

Б) Баланың өмірінің ерте кезеңінде түрліше патогенді (ауру тұғызатын) факторлардың нәтижесінде пайда болған, организмді астениялық және церебрастениялық күйге әкелген ПДТ.

Арнайы психология пәнінің дамуына зор үлес қосқан В.В.Лебединскийдің сараптауы бойынша ПДТ 4 түрге бөлінеді:

1. Психикалық даму тежелуінің конституционалды түрі.
2. Психикалық даму тежелуінің соматогенді түрі.
3. Психикалық даму тежелуінің психогенді түрі.
4. Психикалық даму тежелуінің церебральды-органикалық түрі.

Қазіргі таңда жалпы орта білім беретін мектептерде үлгерімі төмен оқушылардың 50 пайызын ПДТ балалардың құрайтындығы бүгінгі күні ғылыми түрде дәлелденіп отыр. Дефектологтар В.И.Лубовский, К.С.Лебединская зерттеулерінде балалардың жас мөлшері бірдей болғанымен, психикалық дамуы әртүрлі болуы мүмкін екендігі, яғни, балалардың интеллектуалды қабілетінің жасына сәйкес келмейтіндігі ерекше атап көрсетілген [3, 8-17 стр.].

Инклюзивті білім беруде мұғалімнің міндеті – балаларды ойынға өз қызығушылығымен, ынтасымен қатысуын қамтамасыз ету. Ғылыми және әдістемелік әдебиеттерге шолу жасау барысында ойын мен адам мәдениетінің өзара байланысы ғылыми түрде анықталғаны белгілі. Дұрыс ұйымдастырылған ойын жас баланың интеллектісін және тұлғасын дамытудағы маңыздылығын айқындатады. Ойын технологиялары жалпы және арнайы білім беру саласында жаңа инновация деп танылады. Педагогикалық технология түсінігі түрлі педагогикалық ойын түрлерін педагогикалық процесте әдістер мен тәсілдердің кең көлемді топтарын біріктіреді, оның жалпы ойындардан ерекшелігі оқытуда нақты мақсатының қойылуымен және оның оқу-танымдық, тәрбиелік бағыты сипатталған.

Саралау жұмысының нәтижесінде, ПДТ балалармен жүргізілетін ойын әдістері мен жағдайларын өткізудегі келесі бағыттарды анықтауға болады:

- мақсат пен мазмұнның оқыту бағдарына сәйкес келуі;
- технологиясы жағынан көрнекі және құрылымы қарапайым болуы;
- қолжетімді болуы;
- жүйелі түрде қолдану және белгілі бір кезеңдердің қиындатылуы;
- ойынның әр қилылығы;
- ойынның әдістемелік қамтамасыздандырылуы, құралдар мен әдістемелердің тиімді үйлестірілуі;
- қарым-қатынасты, өзара ынтымақтастықты дамыту және эмоционалдық жағдайдың жағымды болуын қамтамасыз ету;
- ойынды өткізуден бұрын, оның жоспарын уақытында, алдын-ала дайындау, ойын барысында әрбір әрекетке оқушыларды ынталандырып, белсенділікке тарту.

В.В. Николинаның ойын арқылы оқыту технологиясын зерттеп, оның келесі компоненттерін бөлген:

- мотивациялық;
- бағдарлық;
- мақсаттық;
- мазмұнды-операциялық;
- құндылықты-жігерлі;
- бағалау.

Зерттеушілердің көпшілігі элементтердің мынау құрылымы көрсетіледі: ойын мақсаты, ережелері, ойын жағдаяттары, көріністер, ойын іс-әрекеті, нәтиже. Теориялық материалды саралау барысында, психикалық дамуы тежелген балалармен қолданатын интеллектуалдық ойындарға қойылатын талаптардың жіктелуі:

1. Ойын мен сабақ мақсаты, тақырыбына сәйкес болуы.
2. Ойын мақсаты мен бағыттылығы нақты болу керек.
3. Ойын нәтижесін оның қатысушылары да ұйымдастырушылары да көздеп, маңыздылығын түсіну керек.
4. Ойын мазмұнының шешілетін мәселенің өзектілігімен сәйкес келуі.
5. Ойында қолданылатын әрекеттер әртүрлі және күрделі болу керек.

6. Ойынға қатысушыларының ой-өрісі және пікірі бәріне түсінікті болу керек.
7. Ойынның ынталандырушы сипаты.
8. Ойынның ережелері болады, және ол барлығына тең.
9. Ойын іс-әрекетінің нәтижесін реттеу, өлшеу мен бағалаудың бірыңғай тәсілдері.
10. Ойын барысында жағымды психологиялық климат пен тығыз қарым-қатынастың орнатылуы.

11. Әр баланың жеке белсенділігі мен шығармашылығы үшін барлық субъективті және объективті жағдайлар жасау.

Осындай тәжірибелік жұмыс барысында ПДТ балалармен сабақтарда ойын әрекеті арқылы тақырыптар түсіндіріледі. Солай, сабақ түрлеріне қарай балалармен оның келесі формалары ең тиімді деп анықталады:

- Жаттығу сабақтары, сабақ және сабақтан тыс уақытта жүргізіледі. Олар әртүрлі сұрақтар, сөз жұмбақтар, ребустар, чайнворд, бас қатырғыштар, жұмбақтар және т.б.

- Саяхат ойындары, олар да сабақта және сабақтан тыс уақытта жүргізіледі, оқушылардың белсенді болуы-ауызша әңгімелеуден, сұрақ-жауаптардан, олардың жеке пікірлері мен ойлары арқылы көрініс алады.

- Сюжеттік (рөлдік), ойынға қатысушылардың белгілі бір рөлді ойнауымен ерекшеленеді [4].

Ендеше, интеллектуалды ойын арқылы инклюзивті білім беру ПДТ балалардың жас ерекшеліктеріне және өтілетін сабақтың тақырыптарына, мазмұнына сай етіліп таңдалып алынады. ПДТ бала ойын іс-әрекеті үстінде білімді қалай игеріп жатқанын, ал оқу үрдісінің қалай ойынға ұласып кеткенін аңғармай қалуы тиіс. Сонда ғана ойын және іс-әрекеттері табиғи бірлікте болып, пәндік білім, білік және дағдыны игеруге толық ықпал жасайды.

ӘДЕБИЕТ

1. Козырева О.А. Создание инклюзивной образовательной среды как социально-педагогическая проблема // Вестник ТГПУ. 2014. №1. 112-115 стр.
2. Лебединская К.С. Основные вопросы клиники и систематики задержки психического развития // Психология детей с задержкой психического развития.
3. Хрестоматия. Составитель О.В. Заширинская. Спб., Речь, - 2003 г С.63-83
4. Власова Т.А., Лебединская К.С. Актуальные проблемы клинического изучения ЗПР // Дефектология. – 1975. – №6. – С.8-17.
5. Кавтарадзе Д.Н. Обучение и игра. Введение в активные методы обучения. – М., 1998.

ФОРМИРОВАНИЕ ИНКЛЮЗИВНОЙ КУЛЬТУРЫ ПЕДАГОГОВ

Дулатқызы Д.

Кударина А.С., ст. преподаватель

Ашимханова Г.С., студент

Карагандинский государственный университет имени Е.А.Букетова

Казахстан, Караганда

Аннотация. В статье освещены вопросы, связанные со становлением инклюзивной культуры в обществе. Отмечены цели и задачи инклюзивного образования и психолого-педагогические, профессиональные, социальные условия для формирования инклюзивной культуры.

Ключевые слова: инклюзия, инклюзивная культура, дети с ограниченными возможностями, инклюзивное образование.

Түйіндеме. Мақалада қоғамда инклюзивті мәдениетті қалыптастыруға қатысты мәселелер қарастырылған. Инклюзивті білім берудің мақсаттары мен міндеттері және

инклюзивті мәдениетті қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық, кәсіби, әлеуметтік шарттары атап өтілді.

Тірек сөздер: инклюзия, инклюзивті мәдениет, мүмкіндігі шектеулі балалар, инклюзивті білім.

Abstract. In the article, the questions raised are related to the inclusion of inclusive culture in the society. Inclusive education and psychological-pedagogical, professional, social inclusion formulation inclusive culture.

Keywords: inclusion, inclusive culture, children with restricted access, inclusive education.

Специфической задачей инклюзивного образования является уверенность в собственных силах учащимся с особыми потребностями и преодоления психологического барьера учащихся в общении с детьми с особыми потребностями, развитие эмпатии и приобретение навыков общения. Одним из приоритетов государственной образовательной политики в Республике Казахстан является внедрение системы инклюзивного образования, реализация которой предполагает, что в любой организации образования будет обеспечиваться успешное обучение и социализация детей с ограниченными возможностями и детей-инвалидов. Целью инклюзивного образования является достижение всеми участниками инклюзии определенного социального статуса и общественной значимости.

Фактором успешности инклюзивного образования является профессиональная и психологическая готовность педагогов, которая включает в себя информативность и владение педагогическими технологиями в условиях инклюзивного образования. Психологическая готовность - эмоциональное принятие учащихся с ООП.

Современная школа ставит перед собой множество сложных вопросов и задач, касающихся инклюзивного образования. Если обратиться к зарубежной практике инклюзивного образования, то у них мы подчеркнем богатый опыт, который закреплен на законодательном уровне, в то время как в Казахстане практика инклюзии находится на этапе развития. В идеале инклюзия в образовании – это процесс развития общего образования, подразумевающий доступное образование для каждого ребенка, что обеспечивает доступ к образованию детей с особыми потребностями.

На теории и практике необходимо постоянно создавать моральные, материальные условия, педагогическую среду, которая максимально будет адаптирована к образовательным потребностям всех учащихся. Здесь очень важную роль играет культура всех участников процесса, которые готовы меняться вместе с особенностями.

Отсюда следует, что актуальным остается вопрос формирования профессиональной готовности будущих педагогов к инклюзивному образованию.

Ступенью подготовки специалистов к реализации процесса инклюзии в образовании является этап психологических и ценностных изменений ее специалистов и уровня их профессиональных компетенций. На подготовительных этапах становления инклюзивного образования встает вопрос неготовности (методической, профессиональной и психологической) учителей общеобразовательных школ к работе с детьми с особыми потребностями.

На данном этапе обнаруживается недостаток профессиональных компетенций учителей к работе в инклюзивной школе, наличие психологических барьеров и профессиональных стереотипов учителей. Учителя общего образования остро нуждаются в специализированной помощи, со стороны специалистов в области коррекционной педагогики, педагогической психологии, которая обеспечит понимание и реализацию подходов к индивидуализации обучения детей с особыми потребностями.

В данной проблеме очень важно менять культуру учителей и стереотипы в общении с детьми с особенностями развития. Возможно, организация специальных практических курсов для учителей массовых школ, а также подготовка тьюторов для детей с особыми потребностями улучшат и ускорят внедрение инклюзии в образовании.

На данный момент важно менять позиционирование самого ребенка с особыми потребностями в образовании. Искоренение стереотипа, о том, что для них существует только специализированная школа и к таким детям отношение «особенное». Выделение их «особенности» в нашем обществе в целом и в школах, в частности, отдаляет нас от инклюзии в образовании. Основным психологическим «барьером» для всех участников образовательного процесса является страх перед неизвестностью, страх вреда инклюзии для «нормотипичных» детей, негативные установки и предубеждения учителей и родителей, профессиональная неуверенность учителей, нежелание меняться, психологическая неготовность к работе и общению с детьми с особыми потребностями. Основным психологическим процессом инклюзивной культуры, влияющим на эффективность деятельности учителя, который занимается включением ребенка с особенностями развития в процесс общего образования, становится эмоциональное принятие этого ребенка. Формирование эмпатии в отношении к ребенку с особенностями в развитии, исключение сочувствия и сожаления. Из опыта, учитель психологически не принимает ребенка, если не уверен в успешности его обучения. Учитель просто не имеет понятия, как оценивать индивидуальные достижения и как проверять уже пройденный материал, знания ребенка. Если этот ребенок с нарушениями слуха и зрения возникает также коммуникативный «барьер».

Самая проблемная группа - это дети с нарушением интеллекта. Для таких учащихся требуется специальное построение образовательного маршрута и использование другой программы обучения, что крайне сложно для учителей массовой школы. Учителя, которые имеют эффективный опыт работы в инклюзивной школе, предлагают следующие способы включения:

- правильное позиционирование детей с ООП, «они, как и все другие ребята в классе»;
- при постановке разных задач, все же включать в одни и те же виды активности;
- активное вовлекать в групповую деятельность;
- активно использовать различные формы обучения.

Определенно ключевую роль в инклюзивном образовании играет позиция педагога, от его компетентности и уровня инклюзивного мышления и культуры зависит психологический климат в классе. Инклюзия во многом изменяет роль учителя. Учителя должны способствовать активизации потенциала учащихся совместно с другими учителями в междисциплинарной среде без искусственного ограничения между специальными и массовыми учителями. Главное условие инклюзии в образовании вовлечение в разнообразные виды общения с учениками, так что узнают каждого, кроме того, при участии в широких социальных контактах вне школы, в том числе с социальными ресурсами поддержки и конечно же, родителями. Очевидно, что развитие инклюзивного мышления зависит не только от образования и воспитания, но и от опыта личного общения с людьми с особыми потребностями. На сегодняшний день это одна из ключевых проблем становления инклюзии в обществе. Даже сейчас, в 21 веке сохраняется подобная отрицательная тенденция, люди не знают и не умеют общаться с людьми с особыми потребностями, отсюда все страхи и «барьеры». Однако инклюзивная практика открывает новые возможности взаимодействия с самого раннего возраста дети понимают, что все люди разные и это нормально.

ЛИТЕРАТУРА

1. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. - СПб.: Союз, 2006. – С. 224.
2. Кудышева А.А., Баймолдина Д.Н. Становление инклюзивного мышления учителей в общеобразовательной школе// Вестник ПГУ №2. 2019г. С.237-243

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ТҰТЫҚПА БАЛАЛАРДЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖЕТЕЛЕУ

Туретаева Г.И., п.ғ.к., доцент

Бекмұрат А.Т., магистрант
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
Қазақстан, Ақтөбе

***Түйіндеме.** Берілген мақалада инклюзивті білім беру жағдайындағы тұтықпа балаларға жүргізілетін педагогикалық-психологиялық жетелеу жұмысының міндеті, жұмыс барысы қарастырылған.*

***Тірек сөздер:** ЕББҚ бар балалар, тұтықпа, инклюзивті білім беру, педагог-психолог, психологиялық-педагогикалық жетелеу*

***Аннотация.** В данной статье раскрывается задача и процесс работы психолого-педагогического сопровождения детей с заиканием в условиях инклюзивного образования.*

***Ключевые слова:** дети с ООП, заикания, инклюзивное образование, педагог-психолог, сопровождение.*

***Abstract.** This article reveals the task and process of psychological and pedagogical support of children with stuttering in inclusive education.*

***Keywords:** children with SEN, stuttering, inclusive education, teacher-psychologist, support.*

Бүгінгі таңда еліміздегі мемлекеттік саясаттың маңызды басымдықтарының бірі білім беру жүйесінің дамуы болып табылады. Білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі принциптеріне сапалы білім алуға барлығының құқықтарының теңдігі, әр адамның интеллектуалды дамуын, психофизиологиялық және жеке-дара ерекшеліктерін ескере отырып, халықтың барлық деңгейі үшін білімге қолжетімділігі жатады.

Сапалы білімнің барлығы үшін қолжетімді болу шартын қалыптастыруға бағытталған білім беру жүйесін түрлендіру процестерінің бірі инклюзивті білім беру болып табылады.

Инклюзивті білім беру дене бітіміне, психикалық, интеллектуалдық, мәдени, этникалық, тілдік және өзге ерекшеліктеріне қарамастан ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларды жалпы білім беру кеңістігіне енгізуді, олардың сапалы білім беруде кедергілерді жоюды және әлеуметтік ортада бейімделуін және ықпалдасуын көздейді. Инклюзивті білім беру өткен ғасырдың орта кезінен басталады. Негізгі идеялары «Адам құқықтарының жалпы декларациясы» (1984) мен «Бала құқықтары жөніндегі конвенциясы» (1989) және БҰҰ құжаттарын басшылыққа алған. Біздің мемлекетіміз, 2008 жылы БҰҰ-ның «Мүгедектердің құқықтары туралы» Конвенциясына қол қойып, барлық мүмкіндігі шектеулі жандарға мемлекет, қоғам тарапынан жағдай жасауға міндеттенген. Осы мәселені талқылап, жаңа жолдарын іздеп, қоғам санасына жетгізу мақсатында халықаралық конференциялар, түрлі симпозиумдар мен семинарлар ұйымдастырылуда.

Қазіргі таңда еліміздегі ЕББҚ бар балаларға инклюзивті білім берудің нормативті-құқықтық базасы жасалынған. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңында [1]: «әрбір адамның интеллектуалды дамуын, психофизиологиялық және жеке қасиеттерін ескере отырып, сапалы білім алуға, халықтың барлық деңгейінде білім алуға қол жеткізу құқығының теңдігіне кепілдік береді», -деп көрсетілген. 2011-2020 жылдарға арналған білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасына сәйкес 2020 жылға қарай инклюзивті білім беру үшін жағдайлар жасайтын мектептердің жалпы үлесі 70% -ға арту көзделсе, мүмкіндігі шектеулі балаларға «кедергісіз қолжетімділік» енгізілетін мектептердің үлесі 20% -ға жету қажеттігі айтылған. [2]. Қазақстан Республикасында 2012-2018 жылдарға арналған мүгедектердің құқықтарын қамтамасыз ету және өмір сүру сапасын арттыру жөніндегі ұзақ мерзімді іс-қимылдың Ұлттық жоспары бекітілді [3].

Осы Заң жүйесінде және әлем мемлекеттерінің көбінде қалыптасқан түсінікке сай мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына «Сындарлы қоғамдық диалог - Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты жолдауында «Біз ерекше қажеттіліктері бар адамдар үшін бірдей мүмкіндік жасауға міндеттіміз» - дей отырып [4],

ерекше білім беру қажеттілігі бар еліміздің әрбір азаматының денсаулығын жақсарту мәселесіне айрықша назар аударуды талап етуде.

Инклюзивті білім беру жүйесін іске асыруда ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларды жеке-дара категорияларға бөліп, соған сай, білім беруге қатысты ерекше мақсаттар қойылған:

- көзі нашар көретін тұлғаларға – оқуға және жазуға арналған арнайы құралдарды меңгеру, кеңістікте бағдарлау;
- есту бұзылыстары бар тұлғаларға – ауызша сөзді сөйлеушінің ерін қимылынан түсіну және қалдық есту қабілетін пайдалану дағдыларын үйрену, сөйлеу тілін дамыту;
- ақыл-ой бұзылыстары бар тұлғаларға – барлық психикалық функцияларын түзету және дамыту, әлеуметтік ортаға бейімделу, өзін-өзі жұмыспен қамтуға дайындау;
- қимыл-қозғалыс аппаратының бұзылыстары бар тұлғаларға – толыққанды өмір сүруге қажетті барлық дағдыларды барынша меңгеру;
- сөйлеу тілінің ауыр бұзылыстары бар тұлғаларға – сөйлесудің коммуникативтік дағдыларын меңгеру.

Осы орайда, сөйлеу тілінің бұзылысы бар тұтықпа балаларды инклюзивті білім берудегі атқарылатын жұмыстар өте маңызды мәселеелрдің бірі болып табылады.

Тұтықпа - сөйлеу аппараты бұлшықеттерінің тырысуынан болатын сөйлеу қалпының бұзылуы. Бұл кезде адамда сөйлеу ырғағы мен тыныс алу реті нашарлайды. Яғни, бала кейбір дыбыстарды созып немесе буындарды қайталап, еріксіз мүдіріп, іркіліп айтады. Бұл жөнінде өз зерттеулерінде Л.З.Андроновой, Л.И.Беляковой, Е.А.Дьяковой, В.А.Гиляровского, В.С.Кочергиной, С.С.Ляпидевского, Л.Л.Миссуловина, Ю.Б.Некрасовой, В.И.Селиверстова, Н.П.Тяпугина, Ю.А.Флоренской, М.Е.Хватцева, В.М.Шкловского жазады.

Тұтығу тек сөйлеу кезіндегі қиындық болып табылмайды. Л.З.Арутюнян, Н.М.Ассатиани, К.П.Беккер, Л.И.Белякова, Г.А.Волкова, Н.А.Власова, Е.А.Дьякова, В.А. алягин, Л.Я.Миссуловин, Е.В.Оганесян, В.И.Селиверстов, В.М.Шкловский, Г.Эндрюс, О.Блудстэйн және басқа да зерттеушілер өз жұмыстарында тұтықпа әрқашан тұлғаның дамуына және психикасының дамуына кері әсерін тигізетін, коммуникациялық процессті толыққанды бұзатын, белгілі бір психологиялық ауруға ұшырататын, қоғаммен араласуда дезадаптация жасайтындығын айтады [5, 15-б.].

Инклюзивті білім беру жағдайындағы мектептердегі тұтықпа балаларды қамқорлыққа алып, олардың қалыптасуына және айығуына мүмкіндік жасап, өз бетімен өмір сүруіне бағыт-бағдар беруге арнайы дайындық жүргізілуде. Осындай балалардың білім деңгейін көтеріп, өмірге қажетті білім дағдысын тәртібін қалыптастыруға байланысты түрлі шаралар жасалуда. Бұл балаларды оқытатын мұғалімдердің алдына қойылатын басты міндеттер:

- баланың мектепке дайындығын анықтау;
- тәрбиесіндегі кемістігін жою;
- тіл кемшілігін түзету;
- сабақты жүйелі жоспарлау.

Тұтықпа балалармен дефектологтың, әлеуметтік педагогтың, психологтың жұмыс жасаудағы ерекшелігі:

- мектеп жағдайына тез бейімделуге қажет әлеуметтік-адамгершілік жағымды мінез құлық қалыптастыру;
- оқуға қызығушылығын дамыту;
- жеке тұлғалық ерекшеліктерін дамыту(оқу белсенділігі, өз бетімен жұмыс істеу т.б.) арқылы оқудағы қиындықтарды жою;
- жалпы интеллектуалдық біліктілігін жас ерекшелігіне қарай дамыту (салыстыру, қарым-қатынас, практикалық топ, ойлау т.б.);
- жалпы даму деңгейін көтеру және жеке дамуындағы ауытқушылықты түзету;
- өз жасына сәйкес баланың жалпы дамуын және біліктілігін, дағдыларын нығайту үшін жағымды әлеуметтік орта қалыптастыру;

Инклюзивті білім беру жағдайында тұтықпа балаларды психологиялық-педагогикалық жетелеу жұмысы тиянақты жасалынған сәтте бала бойындағы:

- оқудағы негізгі қиындықтары жойылады;
- әлеуметтік - адамгершілік қасиеттері дамиды, жағымды мінез - құлық қалыптасады;
- өзіне деген сенімділігі, әсіресе тұтықпаны жеңуге деген сенімділігі артады;
- қоғам алдында тұтықпасы үшін ұялу, қорқу сезімдерін жоюды [6, 122-б.].

Инклюзивті білім беру саласында педагог-психологтың рөлі ерекше. Мектептерде тұтықпа балалармен психолог көптеген жұмыстар өткізуге жауапты. Бұл саладағы оқушылар ерекше назарда болады. Тұтықпа балалардың кейбіреулерінде өзіндік қабілет, ерекшелік бар. Мысалы, би билеуге, спортқа, сурет салуға, өлең жазу мен ән айтуға қызығады, осындай қызығушылығы мол балаларды әрі қарай дамыту педагог-психолог пен әрбір мұғалімнің міндеті.

Білім берудің бұл түрінде тұтықпа баланың өз-өзіне сенімі артады, ол маңайындағылар тарапынан өзіне қолдау бар екенін сезінеді, бұл баланың өзін-өзі бағалай білуіне, қоршаған ортасына сүйіспеншілікпен қарауына, өз тіл мүкістігін жеңуге сенімі, өзін қоғамның толыққанды мүшесі екеніне сезінуге жол ашады. Қорытындылай келе, психиатр, профессор А.Сикорский «баланың тұтықпасын түзетуге деген қызығушылығын ояту үшін, оны өзін еркін ұстап, тұтықпасына немқұрайлы қарайтын және керісінше тұтықпаны түзетуге бар ынтасын салған үлгі тұтарлықтай адамдар ортасымен араластыру қажет» - деп айтқандай, инклюзивті білім беру жүйесінде тұтықпаны жеңу өте ыңғайлы орта болып табылады. Тұтықпа балаларға білім беру мен тәрбиені қатар ұйымдастыру мен тіл кемшілігін жоюда педагог-психологтар мен логопедтердің міндеті негізгі.

Оқытудың бұл түрі арқылы тұтықпа бала өз қабілетіне сай, ата-анасынан алшақтамай, тұрғылықты жерде білім алып, қоғаммен біте қайнасып, әлеуметтік жағынан бейімделеді. Ата-анасы да баласының дамуы мен тәрбиесіне белсене қатысып, жеткіншек алдында жауапкершіліктері артады. Психолог ата-анамен тікелей байланыста болып, баланың білім алуына үлес қосады.

ӘДЕБИЕТ

1. «Білім туралы» ҚР-ның 2007 жылғы 27 шілдедегі Заңы (15 сәуір 2016жылы өзгертулер мен толықтырулар енгізілген).
2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. [ЭР] <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1000>
3. Национальный план действий на долгосрочную перспективу по обеспечению прав и улучшению качества жизни инвалидов в Республике Казахстан на 2012 – 2018 годы (Постановление Правительства Республики Казахстан от 16 января 2012 г. № 6).
4. Мемлекет Басшысының 2019 жылғы 2 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауы «Сындарлы қоғамдық диалог - Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі»
5. Поварова И.А. Коррекция заикания в играх и тренингах - СПб.: Питер, 2004. 15 бет
6. Ораш Н. Инклюзивті білім беру үрдісіне қатысушыларды педагогикалық-психологиялық қолдау // Инклюзивті білім берудің теориялық және тәжірибелік өзекті мәселелері - Орал, 20 қазан 2016. 122 бет

КОММУНИКАТИВНЫЕ СПОСОБНОСТИ КАК ОСНОВНОЙ АСПЕКТ СОЦИАЛИЗАЦИИ ДЕТЕЙ С УМСТВЕННОЙ ОТСТАЛОСТЬЮ В ИНКЛЮЗИВНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Каримова А.Т., к.м.н., доцент

Уразалина С.А., Уксумбаева А.Ж., магистранты

Актюбинский региональный государственный университет имени К.Жубанова
Казахстан, Актөбе

Аннотация. В данной статье рассматривается коммуникативная деятельность детей с умственной отсталостью дошкольного возраста в инклюзивном образовании и их социализация.

Ключевые слова: коммуникация, социализация, умственная отсталость, инклюзивное образование, формирование.

Түйіндеме. Бұл мақалада инклюзивті білім беруде мектеп жасына дейінгі ақыл-ой кемістігі бар балалардың коммуникативтік қызметі және оларды әлеуметтендіру қарастырылады.

Тірек сөздер: коммуникация, әлеуметтендіру, ақыл-ой кемістігі, инклюзивті білім беру, қалыптастыру.

Abstract. The article deals with the communicative activity of children with mental retardation of preschool age in inclusive education and their socialization.

Keywords: communication, socialization, mental retardation, inclusive education, formation.

Проблема формирования коммуникативных способностей детей с умственной отсталостью на всех этапах развития образования является актуальной, так как успешность овладения процессом общения определяется устойчивой совокупностью индивидуально-психологических особенностей человека, существующих на основе коммуникативных задатков.

Коммуникация является сложной и многогранной деятельностью, которая требует специфических умений, знаний, навыков. Этими компетенциями человек овладевает в процессе усвоения социального опыта. Чем более высокий уровень коммуникативности, тем выше залог успешной адаптации человека в любой социальной среде [1, с.715-718].

По мнению Ю.В.Бессмертной, коммуникативная способность, как устойчивая совокупность индивидуально-психологических особенностей человека, существующая на основе коммуникативных задатков и определяющая успешность овладения коммуникативной деятельностью. Эта деятельность способствует развитию всех психических процессов и свойств личности и является важным аспектом установления полноценных межличностных отношений, а также налаживания контактов с окружающими людьми [2, с.157-160].

По мнению Л.С.Выготского, для детей с умственной отсталостью характерно снижение потребности в речевом общении, незрелость интересов, слабость речевых контактов, ограниченность представлений об окружающем мире, что является значимыми факторами, которые обуславливают аномальное и замедленное развитие коммуникативных умений [3, с.426-458].

Умственная отсталость, слабоумие, олигофрения - врожденная или приобретенная в раннем возрасте задержка, либо неполное развитие психики, проявляющаяся нарушением интеллекта, вызванная патологией головного мозга и ведущая к социальной дезадаптации. Для данной категории детей присуще слабый интерес к звукам окружающего мира, звучащая речь, они недостаточно прислушиваются к ним. Но в тоже время постепенно овладевают речевым общением на элементарном уровне даже в тех случаях, когда они не посещают специального дошкольного учреждения, и семья не участвует в оказании им помощи [4].

Родители детей с особыми образовательными потребностями изъявляют желание, чтобы их ребенок, несмотря на характер диагноза, мог иметь возможность коммуницировать с нормально развивающимися детьми. Умственно отсталые дети сегодня достаточно часто поступают в массовые детские сады с инклюзивным образованием.

Инклюзивное образование стремится развить методологию, направленную на детей и признающую, что все дети - индивидуумы с различными потребностями в обучении. Если преподавание и обучение станут эффективными в результате изменений, которые внедряет инклюзивное образование, тогда выиграют все дети (не только дети с особыми потребностями). Становится очевидным, что появление такого воспитанника в массовом

образовательном учреждении возлагает огромную ответственность на педагогов, которые должны обеспечить психолого-педагогическое сопровождение ребенка с нарушениями интеллекта в условиях массовой группы.

Развитие и формирование коммуникативных способностей оказывает значительное влияние на все сферы психического развития ребенка. Общение играет огромную роль в жизнедеятельности любого общества. Без общения невозможен сам процесс социализации человеческой личности.

Процесс социализации детей с особыми потребностями можно условно разделить на следующие этапы:

- Первый этап социализации воспитанника является его адаптация в так называемом малом социуме, в процессе бытовых действий, занятий, игр, уроков.
- Второй этап - адаптация в реальном социуме в процессе учебных и познавательных экскурсий, за пределами учреждения, при непосредственном участии педагогов.
- И последний, самый главный этап - самостоятельное адаптивное поведение в социуме [5, с.265-269].

Проблемой социализации детей с умственной отсталостью является отсутствие навыков межличностного общения в среде сверстников, неадекватная самооценка, несформированность потребности в таком общении, негативное восприятие других людей. Жизнедеятельность ребенка с умственной отсталостью не предусматривает широкого контакта со сверстниками. Таким образом, особое внимание необходимо уделять умению детей общаться. Далеко не всегда отношения с другими детьми складываются легко. Нередко дети не обращают внимания на реакцию другого, что приводит к искаженному пути формирования межличностных отношений [6, с.368].

Педагогическая помощь детям с интеллектуальными нарушениями реализуется в различных образовательных учреждениях. Дети с нарушением интеллекта традиционно воспитываются в дошкольных образовательных учреждениях трех видов:

- компенсирующего, предназначенного для обучения детей с нарушением интеллекта;
- комбинированного, имеющего как группы для нормально развивающихся детей, так и группы компенсирующего вида для детей с нарушением интеллекта;
- общеразвивающего, предназначенного для обучения нормально развивающихся детей. В таких образовательных учреждениях могут воспитываться и дети с легкой степенью умственной отсталости, но для этого должно быть организовано необходимое психолого-педагогическое сопровождение.

Обучение умственно отсталого дошкольника в массовом учреждении требует повседневного участия родителей, так как часть коррекционной работы возлагается и на них, в том числе. Ребенку необходима регулярная специализированная помощь учителя-дефектолога, а родителям и воспитателям - его компетентные консультации.

Ребенок с нарушением интеллекта может воспитываться и обучаться как в условиях специализированных учреждений (компенсирующего или комбинированного вида), так и в условиях интегрированного (совместного с нормально развивающимися детьми) воспитания, посещая дошкольные группы общеразвивающего детского сада, дошкольные отделения или *ППМС-центры* (Психолого-педагогические медико-социальные центры) при общеобразовательных школах. Данные виды учреждений решают социально значимые задачи, комплексные, нацеленные на создание условий для всестороннего развития ребенка с нарушением интеллекта, становление его самостоятельности и положительных личностных качеств, а также оказание психолого-педагогической помощи семье.

Воспитатели должны быть профессионально готовы к встрече с умственно отсталым ребенком и взаимодействию с ним. Такой ребенок в группе нормально развивающихся детей требует немного особого отношения к себе. Однако воспитатель не должен этого подчеркивать перед остальными детьми. Педагогу следует постараться подружить его с детьми, помочь ребенку освоиться в коллективе сверстников, потому что личные и деловые

отношения между умственно отсталыми детьми складываются трудно и медленно. Этим детям присущи неспособность глубоко осознать характер своих отношений с окружающими и неадекватность реакций. Характерным в поведении умственно отсталых детей является неумение понять интересы партнера по общению, соотнести свои личные интересы с общими. Роль детского коллектива, весьма значительна, ведь именно через коллективную деятельность умственные отсталые дети на практике овладевают нравственными нормами поведения.

Приобретенные в коллективе формы сотрудничества переходят в индивидуальные нормы поведения ребенка. Коллективная деятельность создает условия для нравственного развития детей. В коллективе обеспечивается равноправное положение детей в межличностных отношениях, возможность самоутверждения [7, с.240].

Ребенок с нарушением интеллекта нуждается в специальных приемах, методах и средствах воспитания и обучения, которые учитывают особенности его развития. Воспитание осуществляется предельно индивидуально, с учетом всех особенностей развития данного ребенка, в процессе сотрудничества педагога и ребенка, детей в группе. Воспитание нераздельно связано с коррекционной работой, которое присутствует во всех элементах жизнедеятельности ребенка. Оно включает в себя не только традиционную воспитательную, но и коррекционно- педагогическую работу.

Наиболее эффективными в работе с умственно отсталыми детьми являются игровые, практические и наглядные методы обучения.

Игра достаточно эффективная форма, применяемая для решения задач, связанных с формированием межличностных навыков и умений, а также речевого общения ребенка.

Таким образом, развитие коммуникативных способностей оказывает значительное влияние на всю сферу психического развития ребенка, так как без общения невозможен процесс социализации человеческой личности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Библиографическое описание: Андреева К.А. Коммуникативные способности дошкольников с умственной отсталостью // Молодой ученый. -2014. -№2. - С. 715-718.

2. Бессмертная Ю.В. Повышение коммуникативной и эмоциональной компетентности дошкольников с нарушениями в коммуникативно-аффективной сфере личности [Текст] / Ю.В. Бессмертная // Психологизация образовательного процесса: поиски, опыт, перспективы. Психолого-педагогические проблемы создания благоприятных условий в образовательном процессе. Поиск ресурсов»: Материалы XI областной научно-практической конференции / Новоуральск, 2007. - С. 157-160

3. Выготский Л.С. Проблема умственной отсталости / Л.С. Выготский // Проблемы дефектологии / Сост., авт. вступ.ст. и библиогр. Т.М. Лифанова ; авт. коммент. М.А. Степанова. - М.: Просвещение, 1995. - С. 426-458.

4. Источник: <https://ru.wikipedia.org>

5. Антропова Т.С. Социализация детей с умственной отсталостью, проживающих в условиях учреждения интернатного типа // Молодой ученый. - 2018. - №46. - С. 265-269.

6. Урунтаева Г.А. Детская психология: 6-е издание, перераб. и доп. - М.: Издат.центр «Академия», 2006. – 368с.

7. Галигузова Л.Н., Мещерякова С.Ю., Смирнова Е.О. Межличностные отношения ребенка от рождения до семи лет. – НПО «МОДЭК», 2001. – 240с.

БІЛІМ БЕРУ ҮРДСІНДЕ МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТЕНУІ

Есенғұлова М.Н., п.ф.к., доцент

Килау А.А., магистрант

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
Қазақстан, Ақтөбе

Түйіндеме. Бұл мақалада білім беру үрдісінде мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтендіру және дараландыру қарастырылады.

Тірек сөздер: әлеуметтендіру, даралау, мүмкіндігі шектеулі балалар, бағдарлама, инклюзивті білім беру.

Аннотация. В данной статье рассматриваются социализация и индивидуализация детей с ограниченными возможностями здоровья в образовательном процессе.

Ключевые слова: социализация, индивидуализация, дети с ограниченными возможностями, программа, инклюзивное образование.

Abstract. This article discusses the socialization and individualization of children with disabilities in the educational process.

Keywords: socialization, individualization, children with disabilities, program, inclusive education.

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың VI Парламент палаталарының бірлескен отырысында Қазақстан халқына Жолдауында: «Мүмкіндігі шектеулі балалары бар отбасыларға ерекше назар аудару керек. Ресми статистика бойынша 80 мыңнан астам бала мүгедектік бойынша тіркелген. Үкімет церебралды сал ауруы бар балаларды медициналық-әлеуметтік қолдауды жақсарту жөніндегі шараларды әзірлеуге тиіс. Балаларға арналған «қашықтықта» шағын және орташа оңалту орталықтарының желісін кеңейту қажет. Біз ерекше қажеттіліктері бар адамдар үшін тең мүмкіндіктер жасауымыз керек»-деп жеткізді.

Мүмкіндігі шектеулі балалардың, соның ішінде жастардың арасында қазіргі кезде кеңінен тарап отырған мәселелердің бірі өзін төмен бағалау, өзінің кемістіктеріне байланысты қоғамнан шетке шығып қалғандай сезіну, өз қиыншылықтарын айта алмай қыйналушылық болып отыр.

Сондықтан да, мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алу құқықтары бірқатар заңнамалық-құқықтық актілермен негізделінді. Атап айтқанда, «Қазақстан Республикасының балалардың құқықтары туралы», «Білім беру туралы», «Мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзетуге ықпал ету туралы», «Қазақстан Республикасында кемтарларды әлеуметтік қорғау туралы», «Арнайы әлеуметтік қызмет туралы» Қазақстан Республикасының Заңдарында, Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген. Қазіргі таңда инклюзивті білім берудің теориялық аспектілеріне қатысты ғылыми еңбектер қоры толықтырылып келеді. Бірақ тәжірибе жүзінде талқылайтын, ортаға салатын, ойланатын мәселелер әлі де баршылық.

Инклюзивті білім берудің артықшылықтарын айқындай кетсек, инклюзивті білім беруді дамытудың екі магистральды бағыты бар:

- Бірінші бағыты – бала дамуындағы психофизиологиялық бұзылыстарды ерте жас кезеңінде (0 мен 3 жасқа дейін) анықтау және түзетушілік-педагогикалық жұмыстарды ұйымдастыру.

- Екінші бағыты – мүмкіндігі шектеулі балалардың психофизиологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, оқыту мен тәрбиелеуде «Кедергісіз аймақтар» құру арқылы жалпы білім беру үдерісіне енгізу.

Қазіргі таңда жалпы білім беретін мектептерде білім алатын мүмкіндігі шектеулі оқушылар бірнеше санатқа бөлініп отыр:

- нашар еститін және кохлеарлы имплант жасалған балалар;
- нашар көретін балалар;
- сөйлеу тілінде бұзылыстары бар балалар;
- психикасының дамуы тежелген балалар;
- аутизмге шалдыққан балалар;

- тірек қимыл-қозғалыс аппаратында бұзылыстары бар балалар.

Инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс жүргізетін мектептерде білім мазмұнын үш түрлі бағдарлама бойынша реттеген абзал. Атап айтқанда: жалпы мектептерге арналған типтік оқу бағдарламалары; мүмкіндігі шектеулі балалардың ақаулық типтеріне сәйкес арнаулы білім беру бағытындағы оқу бағдарламалары; мүмкіндігі шектеулі балалардың психофизикалық ерекшеліктерін есепке ала отырып әзірленетін оқытудың жеке бағдарламасы.

Қазіргі таңда әрбір қоғамда, даму дәрежесі қаншалықты жоғары болса да, әлеуметтік қиындықтар жиі кездесіп тұрады. Сол себепті, қазіргі кезде әлеуметтік көмекке мұқтаж болып отырған мүмкіндігі шектеулі балалар күннен күнге көбейіп келеді. Әрине, мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеп, әлеуметтік тұрмысқа бауулуда, ата-ана мейірімі мен ұстаздың, психологтың тарапынан шексіз мейірімділіктің қажеттілігі бірден айқын байқалады. Осындай жауапкершілікті қажет ететін жұмыста үлкен жауапкершілік, төзімділік, тәжірибе қажет. Мүмкіндігі шектеулі бала өз қабілетіне сай, ата-анасынан алшақтамай, яғни арнайы мектеп-интернаттарда тұрып оқуға мәжбүр болмай, тұрғылықты жерде білім алып, қоғаммен бірге қайнасып, әлеуметтік жағынан бейімделеді. Ата-анасы осындай мүмкіндіктерден кейін баласының дамуы мен тәрбиесіне белсене араласып, жеткіншек алдында жауапкершіліктері артады. Педагог ата-анамен тікелей байланыста болып, баланың білім алуына өте үлкен үлес қосады.

Қазіргі озық технология заманында мүмкіндігі шектеулі балаларды заман талабына сай, түрлі әлеуметтік жағдайлардан адаспай, дұрыс жол таба алатын, еңбекқор азамат етіп қалай әзірлеп шығаруға болады деген сұрақ осы салада қызмет атқарып келе жатқан мамандарды шығармашылық жұмыстар мен инновациялық технология әдіс тәсілдерін іздеуге итермелеп келеді. Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік психологиялық түзету арқылы қолдаудың маңызы өте зор, үлкен төзімділікті қажет етеді. Тұрмыс тіршілігіндегі шектелуді жою үшін жағдай жасауды қамтамасыз етіп, оларға басқа азаматтармен бірдей қоғам өміріне қатысу мүмкіндіктерін жасау керек деп ойлаймын. Осы топқа жататын арнайы мектептерде ауруларына байланысты және басқа себептерге байланысты оқуға мүмкіншіліктері жоқ оқушылардың жалпы орта мектептерде білім алуы қиыншылық туғызып келеді. Сондықтан да, әлеуметтік тәрбиенің мәселелерін көре білу, сезіну және шешу жолдарын қарастыру, мүмкіндігі шектеулі баланы әлеуметтендіруге қолайлы шарт жасау және қатарға қосу мен тәрбиелеуді жүзеге асыруды міндет етіп алға қою керек.

Ежелден бері барлығына айқын, әрбір адам қайталанбас тұлға болып есептелінеді, сондықтан да тұлға, адамгершілік қарым-қатынасқа құқылы. Қалыптасқан тұлғаны әлеуметтік ортаға бейімдеу, әлеуметтік қарым-қатынастың жалпы жүйесіне және баланың өз жағдайына қарай білім алу ортасына дайындау басты мақсат болып табылып отыр. Қазіргі таңда мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік ортаға еңгізудің қиындығы, бір жағынан бала дамуындағы дене және психологиялық ауытқулары болса, екінші жағынан әлеуметтік жүйенің дұрыс қалыптаспағандығы, мүмкіндігі шектеулі баланың қалыпты өмір сүруіне кедергі болып табылып отырғаны айқын.

Әлеуметтенудің мәні адамның қоғамға бейімделіп, жекеленуі болып табылады. Әрбір жеке тұлғаны әлеуметтендіріп бейімдеу кезінде тек қана қоғам емес, ең бірінші орында әрбір адам белсенді рөл атқаруы міндетті. Мүмкіндігі шектеулі жеке тұлға әлеуметтік интеграцияны қамтамасыз ететін ортада толыққанды және лайықты өмір сүруіне көмектесетін ерекше күтім, білім және қажетті дайындық алуға құқылы. Әлеуметтік бейімделу – тек дені сау адамдардың ғана емес, сонымен қатар мүмкіндігі шектеулі балалардың да әлеуметтік ортаға қосылуы, қоғамда өмір сүруге бейімделуі. Мүмкіндігі шектеулі балаларда бейімделу үдерісі үнемі сәтті, қиындықсыз бола бермейді. Кейде, адекватты емес мінез-құлық реакциялары, қиын психологиялық ситуациялар туындайды. Бір сөзбен айтқанда, дезадаптация пайда болады. Балалардағы дезадаптация күйі оңай пайда болғанмен, адаптация үдерістері ұзақ уақытқа созылады. Мүмкіндігі шектеулі балалардың бейімделу немесе адаптация қиындықтарын жеңілдету, психикалық дамуын қалыпты

балалардың психикалық дамуы деңгейіне жақындату коррекция және компенсация жолдарымен жүзеге асады. Анығына келер болсақ, коррекция (түзету) ұғымы – психикалық және дене бітімдік дамудағы кемшіліктерді, психологиялық-педагогикалық және емдеу-сауықтыру шараларының жүйесі көмігімен түзету болып анықталынады.

Жеке тұлғаның бейімделуі - әлеуметтік ортаға үйренісіп, енуі. Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік ортаға енгізудің негізгі бір факторы, ортаны мүмкіндігі шектеулі баланы қабылдауға дайындау. Мүмкіндігі шектеулі баланы әлеуметтік ортаға енгізудің екі жолы бар. Бірінші жолы, мүмкіндігі шектеулі баланы қоршаған ортаға бейімдеу. Бұл жолдың кемшілігі, біржақтылығы. Бұл жолмен керекті нәтижеге жету мүмкін емес, әлеуметтену процесі екі жақтылы болуы қажет. Екінші жолы мүмкіндігі шектеулі баланы әлеуметтік ортаға енгізу дайындығымен бірге, әлеуметтік ортаны мүмкіндігі шектеулі баланы қабылдауға дайындау. Негізгі факторы да осы. Әрбір мекеме даму мүмкіндігі шектеулі азаматтардың білім алуына, дамуында ауытқуды түзетуіне және әлеуметтік бейімделуіне жағдай жасауды қамтамасыз етіп келеді.

Қазақстан Республикасының азаматтарының денсаулығын қорғау жөніндегі заң құжаттарында айтылғандай, мүгедектер, оның ішінде мүгедек балалар және бала жасынан мүгедектер медициналық-әлеуметтік көмек алуға, оңалтылуға, дәрі-дәрмектермен, протездермен, протезді. Ортопедиялық бұйымдармен, жеңілдік жағдайларда қозғалыс құралдарымен қамтамасыз етілуге, сондай-ақ кәсіби даярлану мен қайта даярлануға құқықтары бар. Л.С.Выготский: «Бала бойындағы кемістігін толықтырудың екі түрлі ерекшелігі бар, оның бірі, бала психикасының даму шамасына орай тәрбие талаптары, екіншісі, кемістігін қалпына келтірудегі өз бойындағы ерекшеліктері мен мүмкіндіктері». деп атап көрсетеді. Сондай-ақ ол бала бойындағы кемістікті әлеуметтік жолмен толықтыруға болады деді, ол үшін кемтар балаларға үнемі қамқорлық көрсетіп, оқыту мен тәрбиелеу істері жүйелі түрде жүргізіп отыру керектігіне ерекше мән берген. Әлеуметтік бейімделу - бейімделудің ең жоғары дәрежесі ретінде қарастырылып отыр.

Қорыта айтқанда, инклюзивті оқыту - оқушылардың тең құқығын анықтайды және ұжым іс-әрекетіне қатысуға, адамдармен қарым-қатынасына қажетті қабілеттілікті дамытуға мүмкіндік береді. Инклюзивті оқыту арқылы барлық балалардың мұқтаждықтарын ескеріп, ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдісін дамытуға болады. Мұндай оқыту түрі арнаулы білім беру жүйесінде дәстүрлі түрде қалыптасқан және даму үстіндегі формаларды ығыстырмайды, қайта жақындатады. Инклюзивті бағыт арқылы мүмкіндігі шектеулі балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру мүмкіншілігін қалыптастырады. Осы бағытты білім беру жүйесіне енгізу арқылы оқушыларды адамгершілікке, ізгілікке, қайырымдылыққа тәрбиелей аламыз. Сонымен қоса, инклюзивті оқыту үрдісі балаларды толеранттылыққа тәрбиелеудің бастауы болмақ.

ӘДЕБИЕТ

1. ҚР Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың VI Парламент палаталарының бірлескен отырысында Қазақстан халқына Жолдауы. - Астана, 2019.

2. Сулейменова Р.А. Социальная коррекционно-педагогическая поддержка как путь интеграции детей с ограниченными возможностями. Проблемы включения детей со специальными образовательными потребностями в общеобразовательный процесс. Алматы: Раритет, 2002. - 917 б.

3. Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзету арқылы қолдау туралы. ҚР, 2002. - №343.

4. Сеңкібаев С., Жұмабаев М. Тәрбиелік ілімі – ғасырлар тоғысында. Алматы, 2002. - №4. - Б. 8-12.

«ӨЗГЕРІСКЕ БЕЙІМ БОЛ» ТӨРТІНШІ ИНДУСТРИЯЛЫҚ РЕВОЛЮЦИЯ УАҚЫТЫНДА БОЛАШАҚ МАМАННЫҢ ӨЗІН-ӨЗІ ДАМУЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТЫ

Таганова А.М., п.ғ.к., доцент
Жармұханбет Н.Е., магистрант
Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті

***Түйіндеме.** Мақалада төртінші индустриялық революция уақытында маманның өзін-өзі дамыту шарты тек білімді игеріп, оны өмірде дұрыс іс жүзінде қолданудан бұрын өзгеріске тез бейімделуден тұратындығы айтылады. Сонымен қатар, жаңа уақытта прагматизм мен бәсекелестікке қабілетті, санасы ашық мамандар қоғамның басты күші екендігі туралы ақпарат берілген.*

***Тірек сөздер:** төртінші индустриялық революция, болашақ маман, педагогикалық шарт*

***Аннотация.** В статье говорится, что во время четвертой промышленной революции состояние саморазвития специалиста основано на способности быстро овладевать знаниями и быстро адаптироваться к изменениям, прежде чем применять их в жизни. Более того, дана информация о прагматизме и конкурентоспособности профессионалов, которые являются главной силой в новую эпоху.*

***Ключевые слова:** четвертая промышленная революция, будущий специалист, педагогические условия.*

***Abstract.** The article says that the quarterly revolutionary situation in the profession of self-affirmation is based on the immediate acquisition of knowledge and quick adaptation to changes, if they are used in their lives. Moreover, information is given on the pragmatism and competitiveness of professionals, who are the main force in the new era*

***Keywords:** the fourth industrial revolution, future specialist, pedagogical conditions.*

Әлемде болып жатқан өзгерістер болмысының тереңдігі мен күрделілігі соншалық – әлемдік тарих ұлы мүмкіндіктерге толы сәттері мен қауіп-қатері қат-қабат мұндай дәуірді бұрын сонды басынан кешірген емес деп жазады Клаус Шваб өзінің «Төртінші индустриялық революция» кітабында.

Біздің ғасырымызда болатын төртінші экономикалық революция біздің іс-әрекетімізді ғана емес, бүкіл болмысымызды өзгертеді. Жеке тұлға ретінде оның әсері біздің бірегейлігімізге және оның барлық аспектілеріне: біздің құпия сенімімізге, меншік туралы ойымызға, тұтыну моделімізге, жұмыс пен демалысқа арналған уақытымызға, мансабымызды құруымызға, дағдыларымызды дамытуға ықпалын тигізеді.

Көптеген мамандықтар категориясы әсіресе механикалық бір қалыптағы ырғақтағы, дәлме-дәл қол еңбектері қазірдің өзінде автоматтандырылған. Қазір жаппай компьютерлендіру геометриялық прогрессиямен өсіп жатқандықтан, басқа мамандықтар алдыңғылардың аяғын құшатын сияқты. Заңгер, қаржылық сарапшылар, дәрігерлер, журналистер, бухгалтерлер, сақтандыру агенттері немесе кітапханашы тәрізді мамандықтар қазіргі болжаған уақыттан әлдеқайда ертерек, жартылай немесе толықтай автоматтандырылуы мүмкін [1].

Бүгінгі күні мынадай жағдай қалыптасып отыр: төртінші индустриялық революция жаңа салаларда бұрынғы революцияларға қарағанда жұмыс орнын аз жасақтайды.

Оксфорд-Мартиннің технологиялар мен жұмыспен қамту жөніндегі бағдарламасының есебі бойынша, ғасыр басында боламын салаларда АҚШ-тың еңбек ресурсының 0,5%-ы ғана қамтылған, өткен ғасырдың 80-жылдары 8%-ға жетпейтін жаңа жұмыс орындары және 90-жылдары 4,5% ғана жаңа жұмыс орны ашылған. Мұны АҚШ-тың соңғы экономикалық санағы анықтап отыр, онда технология мен жұмыссыздық арасындағы өзара байланыс жөнінде қызықты ақпараттар келтірілген. Мәліметтердің көрсетуі бойынша, инновациялық ақпараттық және басқа да жетекші технологиялар арқылы өнімділіктің артуына өндіріске

қосымша еңбекті талап ететін жаңа өнімдер жасаумен емес, қазіргі бар жұмысшыларды ауыстыру жолымен ықпал етеді.

Оксфорд-Мартин мектебінің екі зерттеушісі, экономист Карл Бенедикт Фрей мен компьютерге оқыту жөніндегі эксперт Майкл Осборн 702 мамандықты автоматтандыру қаупі күтіп тұрған ең төменгі дәрежеден бастап («0» - қауіп жоқ дегенді білдіреді), автоматтандыру қаупі әлдеқайда жоғары дәрежеге дейінгі (1» - мамандықты белгілі дәрежеде компьютерлік технологиямен ауыстыру қаупі бар дегенді білдіреді) автоматтандыруға жататын ықтимал дәрежесіне қарай жіктеп, технологиялық инновацияның жұмыссыздыққа қатысты әлеуетті ықпалының цифрлық мәнін анықтады. Төменде берілген 1-кестеде автоматтандыру ықтималдығы жоғары бірқатар мамандықтар мен ықтималдығы жоққа тән мамандықтар тізімі келтірілген. Бұл зерттеудің нәтижесі бойынша, АҚШ-тағы жұмыс орындарының 47%-на автоматтандыру қаупі төніп тұр, шамасы, келесі екі он жылдықтың ішінде мұндай сипатқа ие болатын мамандықтар ауқымы әлдеқайда кеңейетін сияқты. Олардың жойылу қарқыны алдыңғы индустриялық революцияға қарағанда еңбек нарығындағы кереғарлықтың асқыну үдерісі етек алуда.

Жұмыспен қамту жоғары табысты когнитивті, шығармашылық мамандықтарда, табысы төмен қол еңбегінде артады. Ал орташа табысты бірқалыпты стандартты мамандықтарда нағұрлым төмендейді [2].

Автоматтандыруға түсетін мамандықтардың үлгісі

Автоматтандыру ықтималдығы жоғарылар		
1	0,99	Телефон сатуға байланысты мамандар
2	0,99	Салық құжаттарын рәсімдейтін құжаттар
3	0,98	Сақтандыру агенттері, автомобильшығындары бойынша
4	0,98	Соттар, арбитрлер, спорт индустриясындағы басқа да лауазымды тұлғала
5	0,98	Құқықтық мәселелер жөніндегі хатшылар
6	0,97	Даяшылар мен хостестер
7	0,97	Жылжымайтын мүлікті сату жөніндегі агенттер
8	0,97	Ауылшаруашылық индустриясындағы мердігерлер
9	0,96	Заңгерлік және медицина саласынан басқа әкімшілік жұмыстардағы хатшылар мен көмекшілер
10	0,94	Курьерлер мен таратушылар
11	0,0031	Жүйке ауруына ұшыраған және нашақорлыққа тәуелді адамдарға жәрдемдесетін әлеуметтік қызметкерлер
12	0,0040	Хореографтар
13	0,0042	Терапевтер мен хирургтар
14	0,0043	Психологтар
15	0,0055	Кадрлық ресурстарды басқарушылар
16	0,0065	Компьютерлік жүйе аналитиктері
17	0,0077	Антропологтар мен археологтар
18	0,0100	Теңіз инженерлері мен кеме жасаушылар
19	0,0130	Сату жөніндегі менеджерлер
20	0,0150	Бас директорлар

Бұл мәліметтер дереккөзі: Карл Бенедикт Фрей мен Майкл Осборн, Оксфорд универ-т (2013)

Жер шарындағы алпауыт ел АҚШ-та бірнеше жыл ішінде орын алуы мүмкін деп жазылған дереккөзге қарайтын болса, автоматтандыруға ұшырайтын мамандықтар тізімінде 14 сатыда – психологтар орналасқанын байқауға болады. Себептері де жетерлік, мәселен қазіргі таңда біздің мемлекетімізде оқып, ғылымды ұғып, дәріс беріп, тренинг жүргізіп жатқан жандар жетерлік, сонымен қатар бұл саланы табыс көзіне айналдырған жандарды да кездестіреміз.

Болашақ маман-психолог тұлғасына, қойылатын педагогикалық шарттар да бар. Педагогикалық ғылыми-зерттеу жұмыстарында педагогикалық шарт сөз тіркестері педагогикалық мәселенің, қандай да бір құбылыстың өмір сүруі үшін қажетті шарттар екендігі көрсетіледі. Шарттар термині аналогиялық ойда кейбір анықтаушы сөздерсіз пайдаланылады, мәселен, болашақ маманның өзін-өзі дамытуының педагогикалық шарттары.

Клаус Шваб еңбегінде көрсетілгендей, еңбек етуші игеруі тиіс төрт интеллект түрі, болашақ маманның өзін-өзі дамыту жолындағы педагогикалық шарттардың бір бөлшегі тәрізді, олар:

- контекстуалды (ақыл) - білімімізді қалай байыптаймыз және қалай қолданамыз?
- эмоционалды-ойымымыз бен сезімімізді қалай саралап, қалай бір арнаға тоғыстырамыз, өз-өзімізге және бір-бірімізге қалай қараймыз?
- рухтану-жағдайды жақсылыққа қарай өзгертіп, ортақ мүдде жолында әрекет ету үшін біз өз сезімімізді жеке және жалпы мақсаттарға, сенім мен басқа да игіліктерді қалай пайдаланамыз?
- физикалық-өзімізді өзгертуге және құрылымды барынша икемді етуге қажетті қуат күшін іске қосу үшін алдымен, денсаулығымызды күтіп, сондай-ақ айналамыздағылардың денсаулығы мен хал-жағдайының жақсаруына қалай қолғабыс етеміз?

Анықтай кететін жайт жалпы педагогикалық шарт ұғымын С.Әлімбаева өзінің зерттеу жұмысында былай деп көрсетеді: Біз педагогикалық шарттар деп, педагогикалық жүйені құраушылардың мазмұндық сипаттамаларын конструкциялауды және нәтижеге жетудегі базаны түсіну. Педагогикалық шарт педагогикалық жүйедегі оқыту мен тәрбие міндеттеріне байланысты ажыратылады [3].

А.Ф.Амиров «Педагогические условия политехнической направленности изучения основ наук в общеобразовательной школе» атты диссертациялық зерттеуінде жұмыстың мақсатына сәйкес политехникалық бағыттағы оқу іс-әрекетінің педагогикалық шарттарын өзара байланысты жүйе түзуші үш блоқты ұсынады:

I блок – оқудың әдіснамасын, соған сәйкес мақсаттарды, міндеттерді, принциптерді;

II блок – оқу-танымдық іс-әрекеттердің мазмұнын, формаларын және әдістерін;

III блок – ішкі және сыртқы танымдық ой түрткілер жүйесін [4].

Болашақ мамандардың өзін-өзі дамытуының педагогикалық шарттарын педагогикалық жүйені құраушылардың мазмұндық сипаттына сәйкес төмендегідей тұжырымдауға болады:

1. Білімгер: студенттердің өз мамандығына деген қызығушылығын арттыру.
2. Мазмұн: болашақ мамандардың өзін-өзі дамытуға байланысты оқу материалдары мен тәжірибелік іс-әрекет үлгілерінің енгізілуі.
3. Әдістер: болашақ маманның өзін-өзі дамытуға баулу әдістерінің қажетті деңгейде қамтылуы.
4. Форма: болашақ мамандардың өзін-өзі дамытуын ұйымдастырудың инновациялық формаларының қамтылуы.
5. Басқару: болашақ маманның өзін-өзі дамытуын жүзеге асыруды басқару.
6. Нәтиже: болашақ маманның өзін-өзі дамыту үдерісін мақсатқа сәйкес ұйымдастыру.

Сонымен, педагогикалық шарттар деп, дәстүрлі оқыту-тәрбиелеу жүйелері мен жаңа жетілдірілген оқыту-тәрбиелеу жүйесінің арасындағы, болашақта түзілетін оқыту-тәрбиелеу жүйесінде қызмет ететін шарттар жиынтығын түсінеміз.

Төртінші индустриялық революция уақытында маманның өзін-өзі дамыту шарты білімді игеріп, оны өмірде дұрыс іс жүзінде қолданудан бұрын өзгеріске тез бейімделуден тұрады. Қалыптасып келе жатырған жаңа жағдайға бейімделуді талап ететін қиындықтарды шешудің, өзгерістерді, ережелерді жүзеге асырудың оңтайлы тетігі-бәріміздің қолымызда.

ӘДЕБИЕТ

1. Төртінші индустриялық революция. Шваб Клаус. – Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018жыл. – 200 бет
2. «The future of employment: how susceptible are jobs to computerisation?» Carl Benedikt Frey and Michael a. Osborne, September 17, 2013.
3. Мектептің еңбекке дайындау бағытында 5-9 - сыныптың оқушы-қыздарының этностық мәдениетін қалыптастырудың педагогикалық шарттары [Текст]: автореферат дис. ... / С. Ш. Әлімбаева.
4. Педагогические условия политехнической направленности изучения основ наук в общеобразовательной школе [Текст]: автореферат дис..... /А.Ф.Амиров.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕЛЕРІНДЕ ЖАЛПЫ СӨЙЛЕУ ТІЛІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ЛОГОПЕДИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТЫҢ МАЗМҰНЫ

Есенғұлова М.Н., п.ғ.к., доцент

Қожаберген А.М., магистрант

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
Қазақстан, Ақтөбе

***Түйіндеме.** Мақалада инклюзивті білім беру мекемелерінде жалпы сөйлеу тілі бұзылған балалармен олардың деңгейлеріне байланысты логопедиялық жұмыс жасаудың жолдары мен мазмұны және түзету жұмысы арқылы жалпы сөйлеу тілі бұзылған балалардың өз мүмкіншіліктеріне қарай жұмыс жасау мазмұны қарастырылған.*

***Тірек сөздер:** инклюзивті білім беру, жалпы сөйлеу тілі бұзылған балалар, логопедия, сенсомоторика, онтогенетикалық, этиопатогенетикалық, фонема.*

***Аннотация.** В статье в инклюзивных учебных заведениях раскрывают содержание работы с детьми с нарушениями речи по их уровню, а также рассматриваются способы и содержание логопедической и коррекционной работы в зависимости от уровня детей с нарушениями речи.*

***Ключевые слова:** инклюзивное образование, дети с общими нарушениями речи, логопедия, сенсомоторика, онтогенетический, этиопатогенетический, фонема.*

***Abstract.** The article in inclusive educational institutions reveals the content of work with children with speech impairment by their level, and also examines the methods and content of speech therapy and correctional work depending on the level of children with speech impairment.*

***Keywords:** inclusive education, children with general speech impairment, speech therapy, sensorimotor, ontogenetic, etiopathogenetic, phoneme.*

Сөйлеу тілі - адамның жеке және әлеуметтік психикалық дамуының сонымен қатар тұлғаның қалыптасуының негізі болып табылады. Қазіргі заманауи логопедияның негізгі маңызды міндеттерінің бірі - ол жалпы сөйлеу тілінің бұзылуын жоюдың тиімді жолдарын

қарастыру болып отыр. Соған байланысты елімізде жалпы сөйлеу тілі бұзылған балаларды азайту мақсатында оларды инклюзивті сыныптарда оқыту жолға қойылды.

Бұл - балалардың ерекше білім беру қажеттіліктерін және жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, барлық білім алушылардың білімге тең қол жеткізуін қамтамасыз ететін процесс. Инклюзивті білім беру мекемелеріне арналған бағдарламаның арқасында балалар жынысына, жас ерекшеліктеріне, қимыл-қозғалыстық және ақыл-есінің жағдайына, әлеуметтік-экономикалық жағдайына қарамастан, сапалы білім алу және тұлғалық даму мүмкіндігіне ие болады. Яғни, инклюзивті білім беру жүйесі кезінде жалпы сөйлеу тілі бұзылған балалар жалпы білім беру мекемелерінде өзге қалыпты балалармен бірге білім алады. Бұл жалпы сөйлеу тілі бұзылған балалар баланың дамып, ары қарай өз мүмкіндіктерін кеңейтуге жол ашады.

Инклюзивті білім беру сыныптарында жалпы сөйлеу тілі бұзылған балалармен жүргізілетін логопедиялық жұмыстарды дұрыс ұйымдастыру, олардың ерекшеліктерін анықтау, олардың тілдік және тілдік емес, сенсомоторлық сферасының, интеллектуалдық дамудың, сонымен қатар тұлғалық ерекшеліктерін және әлеуметтік айналасын жан-жақты қадағалауды талап етеді. Жалпы сөйлеу тілі бұзылған балалармен жүргізілетін логопедиялық жұмыстардың мазмұнын анықтауда келесі қағидалар ескерілуі тиіс: онтогенетикалық, этиопатогенетикалық (тілдік мүкісінің симптоматикасын ескеру), іс-әрекеттік (жастық іс-әрекетін ескеру), психикалық дамудың тілдік және жалпы өзара байланысы. Оқып тануда логопед сөйлеу тілінде кемшілігі бар баланың тілді меңгеру дағдыларын, оның көлемін ашуы тиіс, оны жастық нормативтермен, психикалық даму деңгейімен салыстыру, кемшілікті және компенсаторлық жүйелердің ерекшеліктерін анықтау, тілдік және коммуникативті белсенділіктерді және психикалық іс-әрекетті айқындау. Жалпы сөйлеу тіліндегі кемшіліктерді анықтау үшін тілдің дыбыстық жағын меңгеру арасында өзара іс-әрекетті, лексикалық қор және грамматикалық құрылымының дамуына талдау жүргізу қажет. Баланың экспрессивті және импрессивті тіл дамуы қатынасын анықтауда маңызды, тіл қызметінің сақталу қатарларының компенсаторлық ролін ашу, тілдік қарым-қатынаста олардың белсенді қолданылуымен бірге тілдік даму тәсілдер деңгейін салыстыру да маңызды. Осыған байланысты баланы байқауда бірнеше кезеңдерді анықтаймыз.

1. Бағдарлау кезеңі, онда ата-аналармен мақсатты түрдегі сауалнама жүргізіледі, баламен әңгіме өткізіледі, арнайы құжаттарды оқып зерттейді. Алынған мәліметтер негізінде алдын-ала тіл ақауы анықталады.

2. Сұрыптап-жіктеу кезеңі, онда негізгі есту қабілеті немесе интеллектінің бұзылымы болып табылады, оған бастапқы тілдік кемшіліктерге ұқсас қалыпты балалардың интеллектісін және есту қабілетін зерделеу кіреді.

3. Тіл дамуымен тығыз байланысқан тілдік емес үрдістерді байқау кезеңі.

4. Тілдік жүйе негізгі компоненттерін жан-жақты тексеру, оның қорытындысы болып логопедиялық нәтиже саналады.

5. Қорытынды нақтылаушы кезең, оған арнайы оқыту және тәрбиелеу жағдайларында балаға динамикалық тексеру жүргізу кіреді [1; 36].

Баланың сөйлеу тілінің дамуы фонемалыққа дейінгі стадиясында бола тұра алғашқы сөз және фразаларды олардың қарапайым заттық қатынасында түсінеді. Пассивті жинақталулар кезеңі белсенді тіл пайда болуы алдынан өтеді. 1 жастағы бала нормасында пассивті тіліндегі сөздері айтылатын сөздеріне қарағанда 4-5 есе кем. Тіл дамуы ауытқушылығы бар балаларда алғашқы сөздері 2-2,5 жаста әдетте кешігеді, бірақ осы кезде пассивті сөздік жинағы пайда болады.

Алғашқы тілдік патологиясы бар балаларда айтылатын сөздер және пассивті сөздік мөлшер арасында көлем айырмашылығы арнайы оқытусыз ұзақ уақыт сақталады. (оған сенсорлық алалия кірмейді). 3 жастың соңында бқалыпты балада 1000 сөзден айтылуы керек. Әңгімелесу барысында 1 сөзді және көп сөзді сөйлемдер қашан пайда болғаны, олардың грамматикалық белгілерінің ерекшеліктері қандай сөйлеу тілінің дамуы үзілмегендігін анықтау қажет. (егер «иә» деген жауап болса баланың тіл жағынан қаншалықты белсенді

екендігін қоршаған айналамен байлынысқа тапынатындығын анықтаған дұрыс). Сонымен қатар сөйлеу тілінің дамуы қалып қоюы қай жаста екендігін, табиғи тілдік ортаның ерекшеліктері қандай екендігін белгілеу қажет.

Құжаттамалардың талдауы (даму тарихының жазулары; мамандардың қортындысы – отоларинголог, невропатолог, тәрбиешінің, логопедтің және т.б. мінездемелері). Баланың дене және интелтуалдық дамуы туралы, сөйлеу тілінің қалыптасуындағы ауытқушылықтар себептері туралы, сабақтарды және сабақтан тыс уақыттарда мінез-құлқы туралы, барлық іс-әрекетінде бала-бақша бағдарламасын меңгеру туралы, бала-бақшада өз құрбыларымен қарым-қатынас жасау ерекшеліктері туралы түсініктер береді.

Мектепке дейінгі балаларды тексеру әңгімелесуден басталады. Оның мақсаты-баланың жалпы ойлауын, байланыстыра сөйлей алу мүмкіндіктерін ашып беру. Логопед әңгімелесу барысында баланың қандай жауаптармен қолданатындығын (Ісөзді немесе фразалық), олар қаншалықты дамитындығын, мазмұны бойынша дұрыс екендігін, баланың жеке сөздер мен сөйлемдерді қалай байланыстыратындығын (грамматикалық және фонетикалық) өзіне белгілеп отырады. Мектепке дейінгі балаларда сөйлеу тілінің дамымау ерекшеліктерін олардың өз бетімен айтуларына назар аудартады, себебі бұл жағдайда тілдік бақылау әлсіз болады.

Логопед баламен әңгімелесу барысында оның жан-жақтылығы туралы бірінші түсінігін алады. Егер баланың интеллектуалдық дамуында күдіктер туса, онда оның іс-әрекеті деңгейін анықтауда бір қатар арнайы тапсырмаларды ұсыну қажет. Оның ішіндегі кеңінен тарлағаны 4-ші артық затты алып тастау керек. Бұл кезде қарапайым сұрыптау-жіктеу ұсынылады одан кейін күрделі тапсырмалар беріледі.

Қорытындылай келе, инклюзивті білім беру мекемелерінде жалпы сөйлеу тілі дамымаған балалар мен жұмыс істеуде логопедиялық көмектің әсері байланыстырып, өз ойларын грамматикалық және фонетикалық дұрыс айтып беру мүмкіншілігін қалыптастырады. Сонымен бірге логопед күнделікті тәжірибе барысында игерген түзету жұмысы арқылы жалпы сөйлеу тілі бұзылған балалардың өз мүмкіншіліктеріне қарай да жұмыс жасай алады. Бұл олардың инклюзивті сыныптарында оқуына, үлкендермен, басқа балалармен сөйлеуіне, тұлғалық қатынастың қалыптасуында маңызы зор.

ӘДЕБИЕТ

1. Поливанова К.Н. Психологические условия формирования действий контроля у младших школьников: Дисс... канд, пел, наук. - М., 1963. -145 с.
2. Аксенова Л.И., Архипов Б.А., Белякова Л.И. Специальная педагогика и психология / Под редакцией Н.М.Назаровой - М., «Академия» - 2001.
3. Дүйсенбаева Р.Д. Логопедиялық түзету жұмыстары. Ақтөбе,2009.- б.74.
4. Дүйсенбаева Р.Д. Түзете-дамыта оқытудың психологиялық-педагогикалық негіздері. Ақтөбе, 2009. - б.34.

БІЛІМ БЕРУ ҮРДІСІНДЕГІ МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУ БАҒЫТТАРЫ

Ергарина Ж.М. оқытушы, магистр
Төлегенова К.Н., Жұмабаева Г.Ж. студенттер
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
Қазақстан, Ақтөбе

Түйіндеме. Қазіргі таңдағы білім беру жүйесіндегі өзгерістер білім берудің үздіксіздігіне, яғни қоғамдағы мүмкіндігі шектеулі жандардың дабасқа жеке тұлғалармен бірге жаңа өмірге ұмтылуға, сапалы білім алуға бағыт беруге негізделген. Адамның білімдік қажеттілігін қанағаттандыруға, педагогикалық үрдіске қатысушылардың өзара қарым-қатынасын орнатуға, тұлғаны өзгермелі әлеуметтік жағдайға белсендіруге, оның өзіндік жүзеге асуына және тұлғалық потенциалын ашуға негізделген.

Тірек сөздер: инклюзивті білім беру, мүмкіндігі шектеулі жандар, педагогикалық-психологиялық консилиум, педагогикалық-психологиялық коорекциялау, оптимизм, әлеуметтену, бейімдеу, әлеуметтік орта.

Аннотация. Изменения в современной образовательной системе основаны на непрерывное образования, то есть с людьми с ограниченными возможностями в обществе, и с другими людьми, чтобы стремиться к новой жизни, ориентированы на качественное образование. Для удовлетворения образовательных потребностей личности, установление взаимоотношений участников педагогического процесса, активизация личности в изменении общественной жизни, самореализации и личностного потенциала.

Ключевые слова: инклюзивное образование, люди с ограниченными возможностями, педагогическое-психологическое консультирование, педагогическая психологическая координация, оптимизм, социализация, адаптация, социальная среда.

Abstract. Changes in the modern educational system are based on lifelong education, that is, with people with disabilities in society, and with other people to strive for a new life, focused on quality education. To meet the educational needs of the individual, the establishment of relationships between participants in the pedagogical process, the activation of the individual in changing social life, self-realization and personal potential.

Keywords: inclusive education, people with restricted access, pedagogical psychological consultation, pedagogical psychological coordination, optimism, socialization, adaptation, social environment.

Қазіргі уақытта Қазақстан әлемдік бірлестікте экономикасы дамыған, әлемдік өркениетке бейімделген, жаңа технологияларды кеңінен қолданатын мемлекет ретінде танылды. Мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық дамуы жүріп жатыр. Соңғы жылдары білім беру жүйесіндегі өзгерістер білім берудің үздіксіздігіне, адамның білімдік қажеттілігін қанағаттандыруға, педагогикалық үрдіске қатысушылардың өзара қарым-қатынасын орнатуға, тұлғаны өзгермелі әлеуметтік-экономикалық жағдайға белсендіруге, оның өзіндік жүзеге асуына және тұлғалық потенциалын ашуға негізделген. Осы жағдайда қазіргі білім беру жүйесінің ролі мен мәні қоғам өмірінің жаңа деңгейінің негізін құрайтын көрсеткіші ретінде жоғарлауда. Мемлекетіміздің Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауында «бізге экономикалық және қоғамдық модернизация қажеттіліктеріне сәйкес қазіргі білім беру жүйесі қажет» деген.

Қазіргі уақытта даму мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс жасаудағы өзекті мәселе – инклюзивтік білім беру. Инклюзивтік білім мүгедек балаға өзінің құқықтарын іске асыруға мүмкіндік береді. Көшеде өзінің жасындағы балалармен ойнап жүрген мектепке дейінгі жастағы балаға жақын жердегі мектепке емес, ерекше жағдайдағы мектепке баратыны жөнінде қалай түсіндіруге болады. Инклюзивті білім беру системасының өзі инклюзивтік қоғамның дамуының тиімді механизмі болып табылады. Инклюзивті білім беру системасын дамыта отырып, біз инклюзивтік қоғам, яғни әрбір адам үшін қоғамды дамытуға жол ашамыз. Инклюзивті білім мүмкіндігі шектеулі балаларға балабақша, мектеп, институт, мектепке дейінгі және мектеп өміріне толық көлемде қатысуына мүмкіндік береді. Инклюзивті білім беру мүмкіндігі шектеулі балаларды теңдікке, тең құқылыққа ынтыландыру қорына ие.

Инклюзивті білім беру жүйесінің мақсаты:

- Қоғамның көз-қарасын өзгерту
- Жолдастарымен тіл табыса білуге үйрету
- Толық білім алуды ұйымдастыру
- Қоршаған ортаға бейімдеу
- Дені сау балалармен тең ұстау
- Өз-өзіне сенімін арттыру

Жүзеге асу жолдары:

- Коррекционды сыныптар
- Техникалық құралдар мен жабдықтар
- Педагогикалық- психологиялық консилиум
- Дефектолог жұмысы
- Логопед жұмысы
- Педагогикалық-психологиялық коррекциалық кабинет.

Инклюзивті білім беру пайдасын белгілететін фактілер, ол аталған бағытта білім беруде жалпы білім беретін мектеп мұғалімдері:

- Сабақ үстінде берілген тапсырманы түсіндіруге
- Оқушылардың селқостығына
- Сабақ үстінде сыныпта тыныштықты орнату барысында қаталдық танытуға
- Жаттығулармен, соның ішінде қатемен жұмыс, оқу дәптерлерімен жұмыс жасау

және басқа да «отыратын жұмыстар» жасатуға

- Бір мезгілде жаңа материалды үлкен мөлшерде түсіндіруге
- Бағалауға байланысты стрессқа
- Оқушыларды «қабілеттілік пен мүмкіндіктеріне» байланысты топқа бөлуге
- Үнталандырушы әдістемесін жиі қолдануға
- Стандарттық тестілеуге жол бермеу қажет [1].

Барлық бала тең дәрежеде және өз мүмкіндігінше білім алуы тиіс. Инклюзивті білім беру даму мүмкіндігі шектеулі балаларға қоршаған орта мен жалпы қоғам алдында тең құқылы болуға қолдау көрсетеді. Мектеп тек білім беру қызметін ғана атқармай, бала өмірінде тәрбие берудің де негізгі саласы болып табылуы тиіс. Мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуметтік-тұрмыстық өмірге бейімделуін толық қалыптастырып, қоғам өміріне толыққанды енуіне мүмкіндік беретін адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруымыз керек. Жалпы білім беретін мектепте даму мүмкіндігі шектеулі балаларға қолайлы жағдай жасалуы тиіс. Балаға аяушылық, мүсіркеушілік факторлары керек емес, ол балаларға адамгершілік, еңбексүйгіштік, өмірге құштарлық, қоршаған ортаны сүю, адамдарға өшпенділікпен емес, махаббатпен қарап, тіл табыса алуға үйретуіміз қажет. Басқа дені сау балалар қол жеткізе алатын мүмкіндік ол балалардың да қолынан келетінін баса түсіндіруіміз қажет. Ал осы жағдайларды басты назарға алып, түзету көмегін беретін дефектолог-мұғалім жалпы білім беретін мектептің мұғалімдеріне нұсқаушы болуы керек. Инклюзивті білім беру барлық балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім беру үрдісінің дамуы. Сондықтан да мұғалім-дефектолог мүмкіндігі шектеулі балалардың қалыптасуына, өз бетімен өмір сүруіне бағыт – бағдар беруі тиіс.

Алдымен баланың даму ерекшелігін анықтайтын тесттер арқылы ойының, қиялы мен зейінінің тұрақтылығын анықтау қажет. Ол үшін жалпы білім беретін мектептер ПМПК қорытындысы бойынша көрсетілген, баланың деңгейіне қарай жеңілдетілген бағдарламамен тәрбиелеуі және оқытуы тиіс. Жалпы білім беретін мектептер, сол мектептің арнайы педагогтары оқытатан білімі мен тәрбие үрдісі мүмкіндігі шектеулі балалар үшін «Өмірлік орнын толтырудың» тәрбие институты болуы керек. Оны оқуға, жазуға, есепке, еңбектенуге, мәдени тәртіп ережелерін үйреніп, әртүрлі әрекетке икемділігін қалыптастыру маңызды болып саналады. Әрбір педагог, ата-ана, жалпы адамдар даму мүмкіндігі шектеулі балаларға көмектесіп, олардың өмірде өз орнын табуына жағдай жасауы керек. Бұл балалар үшін білім мазмұнын дидактикалық ойындар, түрлі көрнекі құралдар арқылы қалыптастыру өте маңызды болып саналады [2].

Баланың танымын алғашқы күннен бастап дамыту құралы да, балада оқу мен білімнің, тәрбиенің негізін қалыптастыратын да ойын әрекеті болып саналады. Қай ғалымды алмайық өздерінің ойын туралы еңбектерінде: «Ойын баланың жетекші әрекеті» деген сипаттама береді, өйткені ойын баланы ақыл-ой жағынан да, дене жағынан да алға жетелеп, дамытады, баланың ойын өрбітіп, бойын өсіреді. Баланың ақыл - ойын жүйелеу, ойлау қабілетін жетілдіру, дәлдікке үйрету, шындыққа тәрбиелеу мақсатында компьютерлік сауаттылыққа

баулу-бүгінгі күн талабы. Соған сәйкес түрлі компьютерлік ойындар бар. Кез келген қоғамда, даму дәрежесі қаншалықты жоғары болғанына қарамастан, әлеуметтік қиындықтар болып тұрады. Осындай себептердің салдарынан, қазіргі кезде әлеуметтік көмекке мұқтаж болып отырған мүмкіндігі шектеулі балалар күннен күнге көбеюде. Әрине, мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеп, әлеуметтік тұрмысқа баулуда, ата-ана мейіріммен қатар, мұғалім және психологтың тарапынан шексіз, мейірімділіктің қажеттілігі бірден айқын байқалады. Бұл жұмыста үлкен жауапкершілік, төзімділік, тәжірибе қажет. Қазіргі озық технология заманында мүмкіндігі шектеулі балаларды заман талабына сай, түрлі әлеуметтік жағдайлардан адаспай, дұрыс жол таба алатын, еңбекқор азамат етіп қалай әзірлеп шығаруға болады деген сұрақ осы салада қызмет атқарып келе жатқан мамандарды шығармашылық жұмыстар мен инновациялық технология әдіс тәсілдерін іздеуге итермелейді.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік психологиялық түзету арқылы қолдаудың маңызы зор. Себебі, тұрмыс тіршілігіндегі шектелуді жою үшін жағдай жасауды қамтамасыз етіп, оларға басқа азаматтармен бірдей қоғам өміріне қатысу мүмкіндіктерін жасау керек деп ойлаймын. Біздің Отанымызда да осы салаға байланысты арнайы сауықтыру орталықтары да жұмыс жасап келеді. Қазіргі уақытта республикалық арнайы түзету мекемелерінде мүмкіндігі шектеулі балалар мен жасөспірімдер тәрбиеленуде. Осы топқа жататын арнайы мектептерде сырқаттары және басқа себептерге байланысты оқуға мүмкіншіліктері жоқ оқушылардың жалпы орта мектептерде білім алуы қиыншылық туғызады. Осы себепті әлеуметтік тәрбиенің мәселелерін көре білу, сезіну және шешу жолдарын қарастыру, мүмкіндігі шектеулі баланы әлеуметтендіруге қолайлы шарт жасау және қатарға қосу мен тәрбиелеуді жүзеге асыруды міндет етіп алға қою керек. Егер, әлеуметтік педагогикалық үдерісте мүмкіндігі шектеулі балаға алғашқы сәттерде көмек беру үшін оның отбасын, ол өмір сүріп отырған ортасын зерттей алсақ, онда баланы өзі өмір сүрген әлеуметтік ортаға араластыру, бейімдеу, әлеуметтендіру мәселелеріне белсенді қатыстыру мүмкіндігі туады. Тек осыдан кейін әлеуметтік психологиялық үдерісін дұрыс ұйымдастырып, түрлі әлеуметтік кедергілерге қарсы тұра алатын, білімді, мәдениетті, еңбекқор және тұлғаны қалыптастыру мүмкіндігі туар еді. Бұл қасиеттерді бала бойына дарыту үшін мүмкіндігі шектеулі балалардың психологиясын терең, жетік меңгеруіміз керек.

Мүмкіндігі шектеулі баланы әлеуметтік ортаға бейімдеу үшін психолог, емдік физкультура, логопед, олигофренопедагог мамандарының арнайы тапсырмалары өте қажет [3]. Сонымен қатар, әлеуметтік бейімделудегі, тәрбиелудегі кемшіліктерді жеңу үшін ата-аналар мен бірігіп арнайы түзету жұмыстарын ұйымдастыру қажет және оны неғұрлым ерте бастаса, соғұрлым әлеуметтік бейімделуде нәтижелі болады. Адамның ең маңызды игілігі – жеке басының бостандығы мен құқықтары. Ата Заңымыз Конституцияның «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзету арқылы қолдау» туралы Заңның 4-тарауында кемтар балалардың құқықтары бекітілген, нақты ата-аналарының және өзге де заңды өкілдерінің құқықтары мен міндеттері көрсетілген. 15-бап кемтар балалардың әлеуметтік және медициналық-психологиялық түзеу арқылы қолдауды кепіл түрде тегін алуға құқығын бекітті. «Балалардың құқықтары туралы Конвенцияда» мүмкіндігі шектеулі балалардың ерекше күтімге, білім алуы мен дайындығына, әлеуметтік ортада, қоғамда толық құқылы өмір сүруін қамтамасыздандыру мазмұны 23-баптарында нақты көрсетілген. Олардың мүмкіндіктері шектеулі болсада, мәртебесі сау адамдармен тең дәрежелі.

Атап айтқанда мүмкіндіктері шектеулі тұлғалардың қалыпты дамыған адамдармен әлеуметтік жағынан да, саяси, азаматтық, экономикалық, мәдени жағынан тең құқылы екендігі айтылған. Қазіргі таңда, еліміздегі мүмкіншілігі шектеулі балалар санының көбеюі деңсаулық сақтау, білім және әлеуметтік қорғау салаларының осы мәселеге көңіл бөлуін талап етіп отыр. Жылдан жылға мүмкіншілігі шектеулі балаларға деген қоғамның көзқарасы өзгеріп, оларды қоғамның бір мүшесі ретінде қарауға бет бұрып келеді [4]. Үкіметіміздің мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған көптеген көмектерінің ішінде үйде әлеуметтік көмек беру ерекше орын алады. Үйде әлеуметтік көмек беру барлық мүгедек балаларға емес, олардың ішінде өз-өзіне қызмет етуі төмен, қозғалысы нашар, үйде оқитын, үйде

тәрбиеленетін және ешқандай бағдарламамен оқуға жарамсыз балалар мен жасөспірімдерге көрсетіледі. Осы орайда педагог-психологтың міндеті мүмкіндігі шектеулі балалардың жан айқайын қоғамға жеткізу, яғни бала ағзасындағы ауытқулар мен бөгеттердің себеп-салдарын анықтап, олардың отбасындағы қарым-қатынастарын дамытып, дені сау баламен араласауына жағдай туғызу болып табылады.

Тәрбиелеу барысында, жас ерекшеліктерін ескере отырып, балаларды шешім қабылдай алуға, өзін-өзі қамтамасыз етуге, еңбекке, тәртіп мәдениетіне, ұжымда еңбек ете алатындай деңгейге бейімдеу қажет. Статистикалық мәліметтерге сүйенсек, қазіргі кезде арнайы білім беру ұйымдарында мүмкіндігі шектеулі 16664 бала, жалпы мектептердегі арнайы сыныптардың саны 762 болса, сол сыныптарда - 7582 бала оқып жатыр, ал жалпы мектептерде ешқандай әлеуметтік-психологиялық қолдаусыз оқып жатқан мүмкіндігі шектеулі балалардың саны 65 мыннан асты. Бұл ҚР білім беру саласындағы ауыр мәселенің бірі болып отырғаны ақиқат. Арнайы білім беру жүйесінің қазіргі даму кезеңінде балалалық мүгедектің алдын алу, өзекті мәселесі ретінде қарастырылады. Бүкіл әлемдік деңсаулық сақтау, білім беру және әлеуметтік қорғау ұйымдардың қызметінде кемтар балалар мен отбасына ерте жастан қолдау көрсету жетекші беталыс болып саналады. Отандық Ерсарина А.Қ, Жалмұхамедова А.Қ, Сүлейменова Р.А т.б.ғалымдардың ғылыми зерттеулері бойынша ерте жастан кемістікті анықтау және дәл сол кезден кешенді түзету жұмысын бастау, кейіннен бала дамуында басқа ауытқушылықтарды алдын алуға жол ашады [5]. Қазіргі уақытта біріктірудің жетекші мезгілі ретінде жалпы сыныбында пән мұғаліммен қатар екінші арнайы педагогты қосу ерекше оқу орнын ұйымдастыру кең тараған дәстүр «Шағын-мектеп» сынып құрамы ашылады.

Мүмкіндіктері шектеулі балалармен жұмыс жеке білім беру және түзету-дамыту бағдарламамен жүргізіледі. Әр жалпы мектептерде білімді, тәжірбиелі арнайы педагог балаларға арнайы көмек көрсету мен мұғалімдерге кеңес беру қызметін атқарады. Осы атқарылып жатқан игі істердің барлығы мүмкіндігі шектеулі балалардың қоғамда өз орынын табуға, дені сау балалар тәрізді білім алуына мүмкіндік жасайды. Ойымды қорытындылай келе, қоғамда тек дені сау балалар дүниеге келуі керек.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік психологиялық бейімдеу арқылы заман талабына сай білім беріп қана қоймай, тәрбиелеп, оларды қоғам өміріне өз пайдасын тигізуге қабілетті тұлға ретінде қалыптастыру. Психологияның негізін қалаушы ғалым Л.С.Выготский сөзімен айтатын болсақ «Сау бала мен кемтар бала бірдей заңдылықтармен дамиды. Демек қалыпты және дамуында ауытқушылық барбалалардың дамуындағы факторлар бірдей. Ақыл-ойы кем бала өзінің дамуында сау баланың жүріп өтетін даму кезеңдерін бастан кешіреді, тек бірқатар кешігумен және спецификалық ерекшеліктерімен өтеді» деген болатын. Сондай-ақ «Әр баланың өзінің деңгейі болатындай әр балаға берілетін тапсырманың көлемі оның деңгейіне лайықтап беріледі. Әр баланы өзінің зонасында жетілдіру керек» деген.

Сондықтан, әр баланың жан дүниесіне үңілуден бастап, өзіндік ерекшеліктерін зерттеп, білгеннен кейін, олардың қабылдау деңгейіне қарай түзете-дамыту жұмыстарын жалғастырамыз. Оқыту-тәрбиелеу жұмысын бағдарлама талаптарына сәйкес ойын түрінде ұйымдастыра отырып, балалардың ойлау қабілеттерін арттыруға жағдай жасау қажет. Баланың ақыл-ойының дамуы тек белгілі бір білім көлеміне емес, танымдық іс-әрекет амалдары мен тәсілдерін игерумен бірге есте сақтау, ойлау, танымдық, шығармашылық қабілеттерінің дамуын тұтас қамтиды. Қазір олардың мүмкіндіктерін ескере отырып, өзгелермен теңдей білім алуына жағдай жасалып жатыр.

Жыл санап мүмкіншілігі шектеулі балаларға деген қоғамның көзқарасы өзгеріп келеді. Бұрынғыдай оларды бақытсыз адам ретінде қарамай, қоғамның белсенді мүшесі және өз тағдырына батыл сеніммен қарайтын адам ретінде қабылдауда осы орайда біздің міндетіміз - қоғамдағы мүмкіндігі шектеулі балалардың жанайқайын, яғни денсаулық жағдайын, бала ағзасының дамуындағы бөгеттерді анықтап, мүмкіндігі шектеулі балалармен олардың отбасындағы қарым-қатынасын дамытып, дені сау балалармен аралас-құралас

өсуіне жағдай туғызу, қоғам мен жеке адамдардың түсінігіне мүмкінділігі шектеулі балаларға әркез жәрдем беруге ээрлэгән қамтамасыз етуге үйрету. Мүмкіншілігі шектеулі балалардың өмірге келуі шын мәнінде отбасынада психикалық өзгерістерге алып келеді [6].

Мүмкіндігі шектеулі баланың тәрбиесі – жалпы педагогикалық принциптерімен анықталған, яғни оларды қоғамдық пайдалы өмірге бейімдеу, азаматтық қасиеттерін қалыптастыру, бұлардың бәрі баланың кенжелігіне сәйкес деңгейде, соған тән әдістемелермен жеткізілуі тиіс. Тәрбиенің бұл түрі тек қана педагогтармен ғана емес, арнайы мамандардың көмегімен жүзеге асқаны орынды. Және бұл қарым-қатынас қалыпты жағдайда өзара түсіністік, бір-біріне көмек беру жағдайында өткені дұрыс. Жас ерекшеліктерін ескере отырып, шешім қабылдай алуға, өзін-өзі қамтамасыз етуге, еңбекке, тәртіп мәдениетіне, ұжымда еңбек ете алатындай деңгейге бейімдеу қажет. Мұндай балалардың тәрбиесі өзара жақсы, түсіністікті қажет етеді және олардың оптимистік рухта, өз-өзіне сенімді тәрбиелеудің мәні зор. Егер әлеуметтік педагогикалық үрдісте мүмкіндігі шектеулі балаға алғашқы сәттерде көмек беру үшін оның отбасын, ол өмір сүріп отырған ортасын зерттеп, талдай алсақ, онда баланы өзі өмір сүрген әлеуметтік ортаға араластыру, бейімдеу, әлеуметтендіру мәселелеріне белсенді қатыстыру мүмкіндігі туады. Тек осы жағдайда ғана әлеуметтік педагогикалық үрдісін дұрыс ұйымдастырып, түрлі әлеуметтік кедергілерге қарсы тұра алатын, білімді, мәдениетті, еңбекқор жеке тұлғаны қалыптастыру мүмкін болар еді. Бұл қасиеттерді бала бойына дарыту үшін мүмкіншілігі шектеулі балалардың психологиясын терең, жетік меңгеру керек.

Әлеуметтік бейімдеудегі, тәрбиелеудегі кемшіліктерді жеңу үшін ата- аналар мен бірігіп арнайы түзету жұмыстарын ұйымдастыру қажет және оны неғұрлым ерте бастаса соғұрлым әлеуметтік бейімделуде нәтижелі болады.

ӘДЕБИЕТ

1. Богданов О.В. «Методические рекомендации по проведению комплекса лечебно-восстановительных и реабилитационных мероприятий в Сенсорной комнате»
2. Специальная педагогика: учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб завед» /под ред. Н.Н.Назаровой. – М.: Изд. центр "Академия", 2004
3. Кушваха П. Снузлин - уникальный сказочный мир ощущений
4. Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы ҚР Заңы. - Астана. - 2002
5. Бала құқықтары туралы Конвенция» - БҰҰ, 1989
6. Байтұрсынова А.А. Арнайы педагогика: проблемалар мен даму болашағы: оқу құралы. - Алматы, 2008

THE ROLE OF CONTINUING EDUCATION IN THE FORMATION OF A COMPETITIVE PERSONALITY

Kazbergenova R.A. Master of psychology
K.Zhubanov Regional State University
Kazakhstan, Aktobe

***Abstract.** In clause it is shown, that now is an actual problem to generate the person effectively using information-telecommunication technologies.*

***Keywords:** continuing education, personality, education, pedagogy, psychology.*

***Түйіндеме.** Мақалада қазіргі уақытта ақпараттық-телекоммуникациялық технологияларды тиімді қолданатын тұлғаны қалыптастыру өзекті мәселе болып табылатыны көрсетілген.*

***Тірек сөздер:** үздіксіз білім беру, жеке тұлға, тәрбие, педагогика, психология.*

***Аннотация.** В статье показано, что в настоящее время является актуальной проблемой сформировать личность эффективно использующие информационно-телекоммуникационные технологии.*

***Ключевые слова:** непрерывное образование, личность, воспитание, педагогика, психология.*

At present, continuing education and training remains relevant in all countries. The problem of continuous education is caused by the influence of modern information and communication technologies, political and socio-economic transformations. As noted by the great writer M. Auezov, the ability of the Republic to live and compete with other States on a par with economic and cultural policy requires people's education and professionalism.

"Before the threshold of the XXI century, education is capitalized, it can and should compete with strategic resources in its content. Thus, the level of development of the country will be assessed, " the Head of state noted in his Address. he pays special attention to continuous education, constantly monitors the trends of its development, is proof that he constantly monitors the process of its development [1].

In the pedagogical dictionary, self-education defines the essence of specially organized independent activity and systematic cognitive activity aimed at certain personal and essential educational goals. Thus, in connection with our research problem for students is focused on satisfaction of cognitive interests in the formation of skills of using information technologies in lifelong education, accounting, vocational teacher requests, mastering the mechanisms of audio and video methods.

The introduction of information technologies in the modern educational sphere annually acquires a complex character. The use of information technology in the organization of continuous education of students will achieve the main goal. One of them is aimed at improving the efficiency of educational activities based on the use of information and telecommunication technologies, the second-the formation of a personality based on the development of new thinking that meets the needs of the information society.

The concept of "continuous education" was set forth in the works of famous French, Polish, English, Russian teachers in the last century. According to A. L. Smith, "...education should be regarded as a matter for all people, not only as an institution for the elect, but also as a work in the shortest possible time in the period of human formation." The formation of a person's skills and competencies should cover his entire life. Formation-ecological, social, economic, ideological, psychological, pedagogical, etc. the process of improving the personality, which has a socially significant impact of factors. As for the formation, it means his maturity and possession of stable qualities and qualities, as a result of personal development [3]. The famous thinker of the East al-Farabi, who devoted to him several works related to the development of mental abilities, human abilities, should be guided, educate and develop them. At present, the principle of "continuous education is the development of a person as a person throughout life" continues. Continuous education is not continuous training and education or is not limited to the established terms of training and the wall of the educational institution, which is a transition to the type of knowledge aimed at providing a person with a certain amount of education. Only knowledge directed at the personal and subjective personality can ensure that a person meets the requirements of rapidly changing social and economic life.

Currently, in accordance with modern requirements in the national education system, many changes are taking place, the common elements of the means and methods of training common to the education system throughout the world are considered. In this regard, training in continuing education through the effective use of information technology is important. The content of education in the system of continuous education, in particular, is characterized by the predominance of information by factual materials that do not require the demand of students and the needs of society, aimed at a preliminary reflection of the problems of development of society and comprehensive development of the individual.

This learning system is driven by the changing role of the teacher. In the traditional system of education the task of the teacher is to assist the student in an accessible form, and the use of information and reproductive method of teaching, and continuous education for all teaching-organization of learning process, advising, facilitating direct management of the educational process through interaction with the students. And the student independently decides what information is necessary for the implementation of their life plans and goals, where and how to get this information, and the teacher assists and guides him. The knowledge gained by students in the school, contribute to professional training in higher educational institutions-the formation of professional skills to their work. Independent searches of students in higher education institutions are part of continuing education. Professional education is the improvement of one's skills, professional development in the field of activity of each person, so it should be continuous throughout life.

If in the process of designing the education system, the cultural wealth of mankind refers to each person as a subjective necessity, then the continuity of education is ensured. Therefore, if continuous education will be regarded as the pursuit of full comprehensive development of the individual regardless of abilities, previous profession, level of education, the process of education for the individual can not be stopped.

As a result of receiving continuing education student may have a number of possibilities: the possibility of receiving pedagogical education alone; access to quality education; development of cognitive horizons of the student; the improvement of skill of every person in the field of activity, creation of conditions for transformation of their profession; psychological (comprehensive full development of the individual, taking into account characteristics abilities): disclosure of psychological barriers and problems; address the shortcomings of oral speech; economic: the efficient use of time; cost reduction (training materials costs, transportation costs, securities handling, etc.).

The main tool of the system of continuous education is the Internet system that allows you to create a virtual educational space. Nowadays, according to many analysts, the Internet is the cheapest learning tool. In schools, universities, students, students can participate in various conferences using telecommunications systems by e-mail. Students and learners can get the Foundation of the educational process with continuous learning on their own using the Internet at a convenient place at a convenient time. In addition, to obtain quality education, it is necessary to be able to work with the tools of new information technologies. In the conditions of Informatization of society, formation of information culture of each member of society, the system of continuous education is of great importance. As a result of continuous education, a person is formed who is able to function universally in each area, who is able to skillfully, educated, spiritually rich, comprehensively demonstrating his capabilities.

LITERATURE

1. State program of the President of the Republic of Kazakhstan on Informatization of secondary education system of the Republic of Kazakhstan. - Almaty, - September 22, 1997 Order 3645.
2. Pisarev D. I. Selected pedagogical works. - Moscow: "Higher school", 1984. - 290 PP.
3. Abiyev H. A., Babayev, S. B., S. M. Kudiyarova Pedagogy. - Almaty: Daryn", 2004 - 448 p.
4. Al-Farabi. Social and ethical treatises.- Almaty: "Gylym", - 1975. – 419 p.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Рэн Ш.Ә., оқытушы, магистр

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
Қазақстан, Ақтөбе

Түйіндеме. Мақалада инклюзивті білім берудің маңыздылығы сипатталады. Инклюзивті оқыту-оқушылардың тең құқығын анықтайды және ұжым іс-әрекетіне қатысуға мүмкіндік береді. Инклюзивті оқытуды даму мүмкіндігі шектеулі балалардың қалыпты дамыған балалармен бірге әлеуметтендіру және интеграция процестерін жеңілдету мақсатындағы жеңілдетілген оқыту жүйесі ретінде бағалайды.

Тірек сөздер: инклюзив, инклюзивті оқыту, білім беру, әлеуметтендіру.

Аннотация. В статье подчеркивается важность инклюзивного образования. Инклюзивное обучение -определяет права учеников и позволяет им участвовать в командной деятельности. Инклюзивное образование оценивает развитие детей с ограниченными возможностями как упрощенную систему обучения, чтобы упростить процессы социализации и интеграции с детьми с ограниченными возможностями.

Ключевые слова: инклюзивное, инклюзивное образование, воспитание, социализация.

Abstract. The article highlights the importance of inclusive education. Inclusive learning - defines the rights of pupils and allows them to participate in team activities. Inclusive education is seen as a simplified learning system for children with disabilities to develop processes of socialization and integration with children with disabilities.

Keywords: inclusive, inclusive education, education, socialization.

Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаев: «Мүмкіндігі шектеулі азаматтарымызға көбірек көңіл бөлу керек. Олар үшін Қазақстан кедергісіз аймаққа айналуға тиіс. Бізде аз емес ондай адамдарға қамқорлық көрсетілуге қажет. Бұл өзіміздің және қоғам алдындағы парызымыз. Білім беру мекемесінің ортасы денсаулығының мүмкіндігі шектеулі балалардың қажеттілігіне бейімделуі тиіс, «кедергісіз» болуы керек, өйткені мүгедек балалардың толыққанды кірігуін қамтамасыз етуі қажет» [1], – деп атап өткен.

Қазіргі таңда барлық әлем жұртшылығының назарын аударып отырған мәселе балалардың жеке сұраныстары мен ерекшеліктеріне ортаның, отбасының қатысуымен білім беру үрдісіне толық қосуды қарастыратын инклюзивті білім беру.

Инклюзив – сөзі латын тілінен аударғанда «өзімді қосқанда» ал, ағылшын тілінен аударғанда «араластырамын» деген мағынаны білдіреді. Инклюзивті білім беру дегеніміз – балалардың жынысына, жас ерекшеліктеріне, географиялық тұратын жеріне, қимыл-қозғалыстық және ақыл-есінің жағдайына, әлеуметтік- экономикалық жағдайына қарамастан, сапалы білім алу және өздерінің потенциалдық дамыту мүмкіндігіне ие болу.

Инклюзивті оқыту- барлық балаларға мектепке дейінгі оқу орындарында мектеп және мектеп өміріне белсене қатысуға мүмкіндік береді. Инклюзивті оқыту-оқушылардың тең құқығын анықтайды және ұжым іс-әрекетіне қатысуға мүмкіндік береді. Адамдар мен қарым- қатынасына қажетті қабілеттілікті дамытуға мүмкіндік береді. Инклюзивті оқыту- барлық балалардың мұқтаждығын ескеретін ерекше қажеттілігі бар балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдісінің дамуы [2]. Инклюзивті білім беру балалардың оқу үрдісіндегі қажеттіліктерін қанағаттандырып, оқыту мен сабақ берудің жаңа бағытын өңдеуге талпынады. Егер инклюзивті оқытудың оқыту мен сабақ беруге енгізілген өзгерістері тиімді болса, онда ерекше қажеттіліктері бар балалардың жағдайын да өзгереді. Инклюзивті білім беруді ашқан мектептерде оқыған балалар адам құқығы туралы білім алуға мүмкіндік алады.

Инклюзивті оқытуды даму мүмкіндігі шектеулі балалардың қалыпты дамыған балалармен бірге әлеуметтендіру және интеграция процестерін жеңілдету мақсатындағы жеңілдетілген оқыту жүйесі ретінде бағалайды. Мұндай білім негізінде барлық адамдарға тең қарым-қатынас, арнайы білім беруді қажет ететін балаларға арнайы жағдай жасау, жеке түзеу-дамыту бағдарламаларын іске асыру қажеттілігін қанағаттандыру қажет. Балалардың бір-біріне түсінушілікпен қарап, тең дәрежеде қарым-қатынас жасауына тікелей ұстаздың ықпалын қажет етеді. Сөйлеу, көру, есту, қимыл-қозғалыс аппаратында, сезімдік-ерік

ортасында, оқуында, қарым-қатынасында, мінез- құлқында және басқа да бұзылыстары бар балаларды кіріктіру мақсатында кешенді психологиялық-педагогикалық көмек көрсете аларлықтай педагог кадрлар даярлығын арттыру қажеттілігі де жасырын емес. Бүгінгі таңда инклюзивті білім беруді қолдау бағытында жалпы білім беретін мектептерде ақыл-ой дамуында ауытқуы бар немесе психикалық дамуы тежелген оқушылар білім алуда. Әр оқушының білім алуда өз ерекшеліктері бар.

Инклюзивті білім беру жағдайында ағымдағы әлеуметтік-педагогикалық үрдістерді түсінетін жаңа тұжырымдамалық ойлау жүйесі бар педагогтарды дайындау қажеттілігі туындап отыр. Жұмысы тек дені сау балаларға ғана емес, сонымен қатар әр түрлі әлеуметтік факторларды, жақын айналадағыларының және әлеуметтенуінің ерекшеліктерін есепке ала отырып дамуында түрлі ауытқулары бар балаларға бағытталған жоғары білікті мектеп мұғалімдері аса қажет. Бұл жағдайдың маңыздылығы халықаралық және отандық құқықтық құжаттарда айқындалған. Мысалы, «Дүниежүзілік мүгедектік туралы баяндамада» инклюзивті білім беруді дамытуда жалпы білім беретін педагогтың арнайы дайындығы шешуші мәнге ие екендігі бекітілген. Берілген құжатта «Мемлекеттік жалпы мектеп мұғалімдерінің арнайы оқытылуы олардың сенімділігін нығайтып, мүгедек балаларды оқыту дағдыларын жақсартуы мүмкін. Инклюзия қағидалары мұғалімдерді дайындау бағдарламаларына ендірілуі және мұғалімдерге инклюзивті білім беру саласында кәсіби білім мен тәжірибе алмасуға мүмкіндік беретін басқа да бастамалармен қосылуы керек» [3] деп жарияланған. Алайда, ұзақ уақыт бойы жүзеге асырылып келе жатқан мектеп мұғалімдерін даярлаудың дәстүрлі түрі көбіне дамуында ешқандай ерекшеліктері жоқ «қалыпты» балаға білім беруге бағыттауды қарастырады. Сондықтан инклюзивті білім беруді тәжірибеде жүзеге асыратын мұғалімдер даму мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту үшін мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарының талаптарын және оқу пәндері бойынша бағдарлама мазмұнын бейімдеуде қиналатыны, олардың даму ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін, қабілеттерін түсінбеуі, жекеленген оқытудың белгілі бір әдістемелерін қолдана алмауы, ерекше қажеттіліктері бар балалар мен қалыпты балалар арасында тұлға аралық қарым- қатынасты орната алмауы және т.б. білмеуі бұл заңды құбылыс.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды енгізу жағдайындағы білім беру үдерісінің сапасын арттыру мақсатында, оның барлық субъектілеріне, яғни әкімшілік, педагогтар, мамандар, студенттер мен ата- аналарға келесі ережелерді сақтау ұсынылады:

- әрдайым бір-бірімен өзара әрекеттестікте жұмыс істеу;
- өзін оқушылар тобының мүшесі ретінде мойындау;
- бір-біріне сыйластықпен қарау;
- көмек беруге және алуға, кеңестер беруге, сыни ескертулер жасауға және оны тыңдауға дайын болу;
- топтың ортақ мақсатын мойындау және сол мақсатқа жету үшін еңбектенуге тырысу [4].

Инклюзивті білім берудің негізгі идеясы - баланың білім беру жүйесіне қосылуға дайын болуы емес, жүйенің өзінің кез-келген баланы қосып алуға дайындығында. Яғни, барлық педагогтар мен ата-аналар инклюзивті білім беруді – жалпыға білім беру мектебі мен балабақшаға ашық есік ғана емес, сонымен бірге білім беру нәтижесіне жауапкершілік деп түсінулері тиіс. Оның сапасы мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алу қажеттіліктеріне байланысты ұсынылатын қызметтердің сай болуына тәуелді. Инклюзивті білім беруде мүмкіндігі шектеулі бала білімдерді жалпыға білім беру стандартында қалыпты балаларға қатысты қарастырылған мерзімде меңгеруі тиіс екендігін ескеретін болсақ, онда мұндай бағыт психофизикалық даму деңгейі бойынша жасына сай немесе оған жақын балаларға ғана қатысты қолданылады. Н.М.Малофеев бойынша, инклюзивті білім беруді ұйымдастыру мектепке дейінгі кезеңде ең нәтижелі. Білім беру ұйымдары оларға адекватты жауап беруі үшін, нәтижелі білім беру стратегияларын іздеп, модельдеп, келешекте тәжірибеге енгізу үшін сипаттама берулері керек.

Инклюзивті білім берудің негізінде 8 маңызды принциптер жатыр:

1. Адамның құндылығы оның қабілеттері және жетістіктерімен анықталмайды.

2. Әрбір адам сезуге, ойлауға қабілетті.

3. Әрбір адам қарым-қатынасқа, басқалардың оны естуіне құқылы.

4. Адамдар бір-біріне қажет.

5. Білім алу тек нақты өзара байланыстарда ғана іске асырылады.

6. Барлық адамдарға құрбыларының қолдауы мен достық қарым-қатынасы керек.

7. Барлық білім алушылардың жетістікке жетуі олардың не істей алмайтынымен емес, не істей алатынымен анықталады.

8. Түрлілік адам өмірінің барлық жақтарын күшейтеді [5].

Сонымен қорыта айтқанда, инклюзивті білім беру- тұлғаның тең құқығын анықтайды және ұжым іс-әрекетіне қатысуға, адамдармен қарым-қатынасына қажетті қабілеттілікті дамытуға мүмкіндік береді. Инклюзивті білім беру арқылы барлық оқушылардың мұқтаждықтарын ескеріп, ерекше қажеттіліктері бар оқушыларды білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдісін дамытуға болады. Мұндай оқыту түрі арнаулы білім беру жүйесінде дәстүрлі түрде қалыптасқан және даму үстіндегі формаларды ығыстырмайды, қайта жақындатады. Инклюзивті бағыт арқылы мүмкіндігі шектеулі оқушыларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру мүмкіншілігін қалыптастырады. Осы бағытты білім беру жүйесіне енгізу арқылы тұлғаны адамгершілікке, ізгілікке, қайырымдылыққа тәрбиелей аламыз. Сонымен қоса, инклюзивті оқыту үрдісі оқушылардың толеранттылыққа тәрбиелеудің бастауы болмақ.

ӘДЕБИЕТ

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы ҚР президентінің 2010 жылғы 7 желтоқсандағы №1118 Жарғысы - Астана, 2010.

2. Краузе М.П. Дети с нарушениями развития: психологическая помощь родителям: учеб.пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений/ М.: Издательский центр «Академия», 2006.-208. – Б 4.

3. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.: Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – 312 с.

4. Даму мүмкіндіктері шектелген балаларға кіріктірілген (инклюзивті) білім беруді ұйымдастыру бойынша Әдістемелік ұсынымдар. – ҚР БҒМ Хаты № 4-02-4/450 16 .03.2009 ж.

5. ҚР Инклюзивті білім беруді дамыту тұжырымдамасының жобасы. Алматы, 2009.

БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕ МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРҒА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Боранбаева Г.Б., оқытушы, магистр

Қаби Н.Б., студент

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті

Қазақстан, Ақтөбе

***Түйіндеме.** Мақалада инклюзивті білім берудің қажеттілігі, мүмкіндігі шектеулі балаларды қоршаған ортаға қосу және инклюзивті оқытудың негізгі принциптері қарастырылған.*

***Тірек сөздер:** инклюзивті оқыту, принцип, дискриминация, инклюзивті білім беру, түзету, бейімдеу.*

***Аннотация.** В статье рассматриваются необходимость инклюзивного образования, основные принципы инклюзивного образования и интеграция детей с ограниченными возможностями в окружающую среду.*

Ключевые слова: инклюзивное образование, принцип, усмотрение, инклюзивное образование, коррекция, адаптация.

Abstract. The article discusses the need for inclusive education, the basic principles of inclusive education of children with disabilities in the environment.

Keywords: inclusive education, principle, discretion, inclusive education, correction, adaptation.

Қазіргі білім беру жүйесінің негізгі мақсаты бәсекеге қабілетті, саналы, құзыретті, өз ойын еркін жеткізе білетін ұрпақтарды қалыптастыру болып табылады. Әрине, бұл аталғандарды қалыптастыру педагог мамандардан өте үлкен жауаптылықты талап етері анық. Қоғамда өмір сүріп отырған кез келген адам сапалы білім алып, өзін үздіксіз жетілдіріп отыруға құқылы. Дене және психикалық дамуында ауытқушылығы бар балаларды оқыту мен білім беру мәселелері туралы сөз етер болсақ, бұл тұрғыда мемлекет тарапынан жыл сайын түрлі жұмыстар атқарылуда. Осыған орай қазіргі қоғамда ашық қаралып, маңызы артып отырған өзекті мәселердің бірегейі мүмкіндігі шектелгеніне қарамастан кез келген тұлғаның толыққанды білім алуына жағдай жасау болып табылады. Қазіргі таңда осы мәселе өзектілігін арттырып, сол себепті мүмкіндігі шектелген балаларды дені сау балалармен тең дәрежеде оқытып, қоғамнан алшақтатпауды қарастырған түрлі бағдарламалар жасалып жатыр. Мүмкіндігі шектеулі жандарға деген мемлекет тарапынан көрсетілетін көмек етек жинап, ел болғалы толастамақ емес.

Инклюзивті білім беру мәселесі шет елдерде 1970 жылдан бастау алады, ал 90 жылға қарай АҚШ пен Еуропа өздерінің білім беру саясатына осы бағдарламаны толық енгізді [1, 52-б.]. Ал біздің елімізде инклюзивті білім беру мәселелерін алғаш рет мемлекеттік деңгейде көтеріп, қоғам талабы ретінде көрсете білген Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған бағдарламасын ерекше атап көрсетуге болады. Бағдарламада инклюзивті оқытудың мән-мазмұны, ұйымдастыру ерекшеліктері, инклюзивті білім жүйесін дамыту жан-жақты ашып қарастырылған. Бағдарламаның басты міндеттерінің бірі ретінде елімізде инклюзивті оқытуды дамыту қарастырылған. Бұл әрине қуанарлық жағдай деуге толық негіз бар.

Осы тұста инклюзивті оқыту дегеніміз не деген сауал тууы заңдылық. Инклюзивті (французша inclusive-өзіне енгізетін, латынша include-енгізе аламын) немесе енгізілген білім беру – жалпы білім беру мектептерінде ерекше қажеттіліктері бар балаларды оқыту үрдісін сипаттау үшін пайдаланылатын термин. Инклюзивті білім беру мүгедек пен дамуында сәл бұзушылығы мен ауытқулары бар балалардың дені сау балалармен бірге оқыту, әлеуметтендіру, қоршаған ортаға бейімдеу. Бұған жаһандық ғалымдар түрлі анықтамаларын ұсынған. Бір топ ғалымдар мынадай анықтама ұсынған: «Инклюзивті білім беру дегеніміз – барлық балаларды, соның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім үдерісіне толық енгізу және әлеуметтік бейімдеуге, жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарамастан білім беру, балалардың кедергілерді жоюына педагогикалық көмек беру». Ендігі бір ғалымдардың берген анықтамалары бойынша, инклюзивті білім беру ерекше қажеттілікті бар балаларды дені сау балалармен кіріктіре білім беру деп топшылайды. Яғни, инклюзивті білім беру мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтендірге, қоршаған ортаға бейімдеуге жағдай жасауды жүзеге асырады. Демек, инклюзивті оқытудың түп негізінде барлық адамдарға деген теңдік қарым-қатынасты орнату, сонымен бірге оқытудың ерекше қажеттілігі бар балаларға арнайы жағдай қалыптастыру идеологиясы жатыр. Осы бағыт балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру жағдайын қалыптастыруға оң әсерін тигізеді.

Инклюзивті оқыту жүзеге асырылуында мына принциптерді басшылыққа алады:

- адам құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктерімен анықталады;
- әрбір адам сезуге және ойлауға қабілетті;

- әрбір адам қарым-қатынасқа құқылы;
- барлық адам бір-біріне қажет;
- білім шынайы қарым-қатынас шеңберінде жүзеге асады;
- барлық адамдар құрбюы-құрдастарының, достарының қолдауын қажет етеді:
- жан-жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді. Яғни, инклюзивті білім беруде осы аталған принциптерді басшылыққа алған жағдайда, оқу үдерісінен жоғары нәтиже күтуге болады [2, 102-б.].

Психикалық дамудағы түрлі бұзылыстар, тұқымқуалаушылық жолмен берілген түрлі аурулар, интеллектуалдық даму деңгейінің, яғни зейін, есте сақтау, түйсіну қабілеттерінің бұзылуына әкеліп соқтырады. Ал мұндай балалар оқу материалдарын меңгеруде, қоғаммен араласуда, адамдармен қарым-қатынасқа түсуде біршама қиындықтарға тап болады. Осындай кемшіліктерді жою мақсатымен, балалардың еркін толыққанды, сапалы білім алуын жүзеге асыруда осы инклюзивті білім беру көмекке келеді. Себебі, адамдарды ешқашанда бір-бірінен бөліп қарастыруға болмайды. Инклюзивті оқыту балалардың оқу үдерісіндегі қажеттіліктерін қанағаттандырып, оқыту мен сабақ берудің жаңа бағытын өңдеуге талпынады [3, 44-б.].

Инклюзивті оқытудың қандай ерекшеліктері бар?

- ең алдымен бұл оқыту түрі барлық кемтар балаларға мектепке дейінгі оқу орындарында және мектеп өміріне белсене қатысуға септігін тигізеді. Яғни, ерекше қажеттіліктері бар балаларды қоғамнан шектетпей, дені сау балалармен тең дәрежеде білім алып, өмірге белсене араласуға мүмкіндік береді.

- қоғамның мүгедектік мәселелерін түсінуге жағдай жасалады. Бұл деп отырғанымыз, мүмкіндігі шектеулі адамдарды көргенде қолмен шұқып көрсетпей, олардың жағдайын түсінуге барыншатырысу керек.

- өз-өзіне деген сенімділіктерін қалыптастырады. Мүмкіндігі шектеулі балалар өзі қатарлы дені сау балалармен оқу іс-әрекетінде болсын, ойын әрекетінде болсын араласа келіп, соның нәтижесінде өзіне деген сенімділігі беки түседі.

- құрдастарымен қарым-қатынасқа еркін түсуге ықпал етеді.

- толыққанды білім алу жүзеге асырылады. Кез келген сала бойынша білім беріліп, дүниетанымын кеңейтуге жағдай жасалады.

Сонымен қорыта келе, инклюзивті білім беру қоғам өміріне аса қажет екендігін ұғынамыз. Бұл қоғам үлкен ауқымды құрайтын болғандықтан, онда түрлі адамдар өмір сүреді. Бірі сау, ендібірлері қандай да бір дамуында кемшілігі бар тұлғалармен толысады. Дегенмен, қоғамда өмір сүріп жатқан әрбір адамның дәрежесінің тең екенін, барлығының білім алуға құқылы екенін естен шығармауға тиіспіз. Инклюзивті оқыту арқылы мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытып қана қоймай, оларды қоршаған орта өміріне араласуына жағдай жасап, сондай-ақ, барлық адамдардың бойында жанашырлық, адамгершілік, көмек қолын соза білушілік сынды асыл қасиеттерді қалыптастыруға толықтай мүмкіндік беріледі.

ӘДЕБИЕТ

1. Абильдина С.К., Шаушекова Б.К. Инклюзивті білім берудің шетелдік тәжірибесі //Молодой ученый. - 2017.- №16.1.- С. 29-31.- URL <https://moluch.ru/archive/150/42695/> (дата обращения: 30.10.2019).

2. Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзету арқылы қолдау туралы. ҚР 2002ж №343 заңы

3. Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарына арналған мемлекеттік бағдарламасы. Астана, 2010.

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК ОРТАҒА БЕЙІМДЕУ

Түлеугазина У.Н. тәрбиеші
МКҚК МДҰ № 17 «Шұғыла»

Түйіндеме. Бұл мақалада №17 «Шұғыла» Мектепке дейінгі ұйымының ерекше білім беруді қажет ететін балаларды әлеуметтік ортаға бейімдеудің негізгі жұмыстары қарастырылған. Ерекше балаларға тәрбие мен білім бере отырып, инклюзия төңірегінде әлеуметтендіру, жаңа шарттарға, балабақшаның ережелері мен нормаларына бейімдеу, балалардың шығармашылық қабілетін дамытатын бағдарламаларға енгізу.

Тірек сөздер: әлеуметтік орта, әлеуметтендіру, шығармашылық, бала, этно-резистбол.

Аннотация. В статье раскрывается суть работы Дошкольной организации №17 «Шұғыла» по социализации детей с особыми образовательными потребностями. Включение данной категории детей в воспитательно-образовательное пространство, о их социализации в условиях инклюзии, адаптации к новым условиям, к правилам и нормам детского коллектива, к взаимодействию с другими взрослыми, реализация программ творческого развития детей.

Ключевые слова: социальная среда, социализация, креативность, детство, этно-резистбол.

Abstract. Preschool organizations number 17 «Shugula» the essence of the work is revealed specializing in children. With special educational needs. Inclusion of this category children's educational space and their specializations in terms of inclusion, adaptation to new conditions, the rules and the norm of the children's team, implemetatoin programme creative development of children's.

Keywords: social environment, socialization, creativity, child, Ethno-Resistance.

«Мен бір жұмбақ адаммын оны да ойла" деп Абай атамиздың сөзі адамның ой-санасының қоғамдағы тың серпілісін туғызып, мақсаткерлікке ұмтылдырады. Бұл айтылған сөздің мұқтаждық ететін балаларға қандай қатысы бар?

Әр мүмкіндігі шектеулігі бар бала өзінің жарық дүние есігін кемтар болып ашуын қалаған емес, мүмкіндігі шектеулі болып дүниеге келгені үшін кінәлі де емес. Олар да ел қатарлы өмір сүріп, білімнен нәр алып, дені сау азамат болуды қалады. Бірақ әр сәбидің маңдайына жазылған өз тағдыры бар. Баланың аты – бала. Тағдыры қиын болғанымен, балалық бақыттың дәмін сезініп өсуге, ел қатарлы, тең дәрежеде білім алып, ешкімнен кем болмай өмір сүруіне әр бала лайықты.

Абай атамиздың айтылған сөзін негізге алсақ, бұл ерекше балалардың бойында жұмбақ қасиет, үлкен дарындылық жатқан шығар. Әрине, бұл балаларды ауруынан толық сауықтыру мүмкін емес, дегенмен де қоғамдық ортаға үйретіп, бейімдеп, тынымсыз еңбек нәтижесінде бойындағы дарындылығының ашылуы да ғажап емес. Мәселен, әлемге әйгілі Бетховенді алсақ, оның саңыраулығы әлемге әйгілі композитор болуына еш кедергі жасаған жоқ. Аутизммен науқастанған Билл Гейтс Microsoft жүйесін құрып миллионер атанды, аутизм ауруына шалдыққан Томас Эдисон алғаш электр шамын ойлап тапты.

Алайда біз арнайы ерекше білімді қажет ететін балаларды әлеуметтендіру үдерісінің маңыздылығын мойындай отырып, біздің МКҚК №17 «Шұғыла» МДҰ осы бағыттағы іс-шараларды сапалы өткізуде нығайту жұмыстарын жүргіземіз.

Ең алғашқы мақсатымыз - ол ақыл-ой бұзылған тұлғаларға - барлық психикалық функцияларын түзету және дамыту, әлеуметтік ортаға бейімдеу, өзіне-өзі қызмет ету және әлеуметтік тәжірибесін байыту, дені сау балалармен бірлесе қарым-қатынас жасауға және коммуникативтік байланыс орнатуға дайындау, мәдени өмірге белсене араласуға тарту.

Ерекше білімді қажет ететін бала балабақшаға келген күннен бастап, біздің ең негізгі міндетіміз - баланы әлеуметтік ортаға бейімдеу.

Ал, осы әлеуметтік ортаға бейімдеу дегеніміз не? Бұл баланы жақсы қабылдап, топта өзін емін-еркін ұстап, типтік балалармен, педагогтармен жақсы қарым-қатынас орнату, типтік балалар жағынан шеттетуді болдырмау. Осы мәселені шешу үшін, оң жолын табу үшін ең бірінші, мен өз-өзімді онлайн режимде сауаттандырам. Әлеуметтендіру үшін қандай дұрыс жолы, әдіс-тәсілі бар екенін анықтадым.

Бізде ақыл-ойы бұзылған балалар типтік балалардан физикалық түрде өзгеше болып келеді. Ауыздарынан су ағады, көздері қилы, жүрістерінде де ауытқуы бар, сондықтан типтік балалар оларға басқа көзбен қарап, қастарына жақындамауға тырысып, алшақтайды. Бұның шешімін - жарыс ұйымдастырып, жұптастыру ретінде ойынға қатыстыруды дұрыс деп табып, жүзеге асырдым.

Бұдан қандай нәтиже шықты? Ойын, не тапсырма кезінде типтік балалар өз-өзін алып шығу үшін, жұптасып отырған ерекше балаға көмектеседі. Мысалы алсақ, суретті бояу тапсырмасы болса, дұрыс, әрі тез орындау үшін, түстерді таңдап, бояу бағытын көрсетіп жібереді. Ұлдарды жоғары, қыздарды төменге орналастыр тапсырмасы кезінде де, ұл-қызды, жоғары-төменді ажыратуды, дұрыс орналастыруды үйретеді. Қимылды ойын кезінде немесе дене тәрбиесі пәнінде жүгіру, секіру, доп лақтыру тапсырмаларын жұппен орындау кезінде, көмек беруге жаттығады.

Ұйымдастырылған оқу қызметі арасындағы байланыс, яғни бір тақырыптың түрлі пәндерде қаралып, түсіндірілуі ерекше балалардың өтілген тақырыпты есте сақтауына ықпалын тигізеді. Ұйымдастырылған оқу қызметі барысында экскурсия, сюжетті-рольді ойындар, ертегі қойылымдар, театрландырылған қойылымдар өткіземін.

Бұдан қандай нәтиже шығады? Бұл ерекше балалар - сыртқы ортаның қасиеттерімен, құбылыстарымен танысады. Балалар өздерінің мүмкіндіктерін пайдалана отырып, өздеріне қызмет етіп, тұрмыста және арнаулы өндірісте қиын емес еңбек операцияларын орындап, мүмкіндігінше қоршаған ортаға икемделеді. Осындай жұмыстар барысында дамуында проблемасы бар балалар белсенділік көрсетіп, өз беттерінше жұмыс істеп, түрлі жағдаяттар барысына сай әрекет етуге, өзін өзгелердің бағалауына парапар ұстауға үйренеді. Түзету жұмыстары барысында жасаған жұмыстарына сын көзбен қарауға үйреніп қана қоймай, салыстырмалы түрде бағалауға, өзгелердің сындарын қабылдай және текшелей алуға, керек кезінде жолдастарын қолдауға, көмек қолын созуға үйренеді. Балалар осылайша еңбек әрекетіне қатысудың маңыздылығын түсіне бастайды. Бұның бәрі балалардың тұлғалық қалыптасуы туралы айта отырып, олардың өмірлеріндегі еңбектің рөлі мен адамдар арасындағы қарым-қатынастың қалыптасуына әсер етеді. Қалыпты ортада мүмкіндігі шектеулі бала жан-жағына қарап талпынады, тырмысады, баланы білесіз не көрсе, соны істейді, үйренеді, бір-біріне үйретеді, бұл дегеніміз жанындағы балаларға қарап ынталанады деген сөз.

Сонымен қатар, келесі атқарылатын жұмыс - карточкалармен жұмыс жасау. Мәселен, азық-түлік, спорт заттары, гигиеналық құралдар қатарына тиісті заттарды топтастыру қажет. Типтік балаларға есте сақтау, ажырата білу үшін бұл тапсырманы 1-2 рет ғана орындалатын болса, ал ерекше балалармен бұл тапсырманы 15-20 рет қайталатып, орындату арқылы, бала есіне сақтап, ажыратуды үйренеді.

Келесі үлкен мәселе - мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытудағы инновациялық технологияларды қолданудың тиімділігі. Осыған орай, ересек және мектепалды даярлық топ балаларына арнап, дене тәрбиесі маманымен бірге бірлесіп, «Этно-резистбол» тақырыбында эксперимент алаңын аштық, соңынан бағдарламасын құрдық. Бағдарлама фитбол добының үстінде отырып, ұлттық құралдармен, ұлттық нақышта билеу, қимыл-әрекет жасау жаттығуларынан тұрады.

Бағдарламаның жүзеге асырылуы - ғасырлар бойы сақтап келген ұлттық жәдігерлерімізді ұрпақ тәрбиесіне пайдаланып, жас буынға жаңғыртып, ұлттық дәстүріміз бен этнопедагогиканы дәріптейтін жаттығулар түрлерін орындап, рухани байлығын қалыптастырып, онымен жұмыс жасауды толық меңгерту.

Ұлттық оюларымызды биге енгізіп, қамшымен, арқанмен қимыл-қозғалыс жасап, дене пішінін түзетуге, иілгіштік дағдыларын дамытуға зор үлес қосады. Омыртқа сүйектерін түзетуге, жүрек қан тамырларын қатайтуға және тыныс алу жолдарын жақсартуға өз әсерін тигізеді. Арнайы мамандардың есептеуі бойынша доп - іш, омыртқа сүйектерінің, бұлшықеттерінің қатайуына септігін тигізеді. Тапсырма жеңіл және шаршатпайды. Сонымен қатар, физикалық күшін қайта қалыпқа келтіруге және көңіл күйді көтерудің бірден бір емі.

Ерекше балаларымызды футбол добының үстіне отырғызып, қамшымен, арқанмен жаттығу жасап, ұлттық оюларды би қимылына қосу арқылы, ежелден келе жатқан, салт-дәстүрімізді, әдет-ғұрпымызды, ұлттық болмысымызды, құндылықтарымызды ерекше балалардың көзбен көріп, қолмен ұстап, есіне сақтауға, бойына сіңіруге септігін тигіземіз.

Мүмкіндігі шектеулі балалар, қалыпты балалармен бірге оқығанда олардың ынтасы артады, оларда қалыпты балалармен бірдей сөйлейді, қимылдайды, бірге ойнайды, осыдан келіп өмір сүруге құштарлығы оянып, өзін басқаша сезінбейді.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ӨЗІН-ӨЗІ ИЛАНДЫРУ МАҢЫЗЫ

Кусаметова Г.К. п.ғ.к., аға оқытушы

Баймұрат О. Б., магистрант

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті

Қазақстан, Ақтөбе

Түйіндеме. Қазақстанда инклюзивті білім берудің қалыптасу кезеңдері қарастырылды. "Инклюзивті білім беру" ұғымы ерекше білім алу қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерінің әртүрлілігін ескере отырып, барлық білім алушылар үшін білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз ету ретінде айқындалған. Жалпы білім беретін педагогтардың инклюзия жағдайында жұмысқа дайындығы және инклюзивті білім беру жағдайында білім беретін педагогтардың дайындығында өзін-өзі иландыру әдістерін пайдаланудың маңызы талданады.

Тірек сөздер: инклюзивті білім беру, денесінде ауытқуы бар балалар, принциптер, өзін-өзі иландыру, визуализация

Аннотация. Рассмотрены этапы становления инклюзивного образования в Казахстане. Понятие "инклюзивное образование" определено как обеспечение равного доступа к образованию для всех обучающихся с учетом разнообразия особых образовательных потребностей и индивидуальных возможностей. Анализируется значение подготовки общеобразовательных педагогов к работе в условиях инклюзии и использования методов самовнушения в подготовке педагогов, предоставляющих образование в условиях инклюзивного образования.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дети с ограниченными возможностями здоровья, принципы, самовнушения, визуализация.

Annotation. The stages of formation of inclusive education in Kazakhstan are considered. Inclusive education is defined as ensuring equal access to education for all students, taking into account the diversity of special educational needs and individual opportunities. The article analyzes the importance of training General education teachers to work in conditions of inclusion and the

use of autosuggestion methods in the training of teachers providing education in conditions of inclusive education.

Keywords: *inclusive education, children with disabilities, principles, self-suggestion, visualization.*

«Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2010-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында» инклюзивті білім беру жүйесінің дамуы туралы ресми дерек көрсетілді [1]. Бұл бағдарламада "инклюзивті білім беру" ұғымы ерекше білім алу қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерінің әртүрлілігін ескере отырып, барлық білім алушылар үшін білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз ету ретінде айқындалған.

Инклюзивті (франц. *inclusif* – өзіне енгізетін, лат. *include* – ішіне аламын, енгіземін) немесе енгізілген білім беру – жалпы білім беру мектептерінде ерекше қажеттіліктері бар балаларды оқыту үрдісін сипаттау үшін пайдаланылатын термин [2, 4-6]. Инклюзивті білім берудің негізіне балалардың кез келген кемсітушілігін болдырмайтын, барлық адамдарға тең қарым-қатынасты қамтамасыз ететін, бірақ ерекше білім алу қажеттіліктері бар балалар үшін ерекше жағдай жасайтын идеология жатады.

Инклюзивті білім беру дегеніміз – балалардың жынысына, жас ерекшеліктеріне, географиялық тұратын жеріне, қимыл-қозғалыстық және ақыл-есінің жағдайына, әлеуметтік-экономикалық жағдайына қарамастан, сапалы білім алу және өздерінің потенциалдық дамыту мүмкіндігіне ие болу. Инклюзивті оқыту – барлық балалардың мұқтаждықтарын ескеретін, ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдісінің дамуы.

Инклюзивті оқытудың негізгі принциптері:

1. Адам құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктермен анықталады.
2. Әрбір адам сезуге және ойлауға қабілетті.
3. Әрбір адам қарым-қатынасқа құқылы.
4. Барлық адам бір-біріне қажет.
5. Білім шынайы қарым-қатынас шеңберінде жүзеге асады.
6. Барлық адамдар құрбы-құрдастарының қолдауы мен достығын қажет етеді.
7. Әрбір оқушы үшін жетістікке жету – өзінің мүмкіндігіне қарай орындай алатын әрекетін жүзеге асыру.
8. Жан-жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді.

Инклюзивті оқыту балалардың оқу үрдісіндегі қажеттіліктерін қанағаттандырып, оқыту мен сабақ берудің жаңа бағытын өңдеуге талпынады. Егер инклюзивті оқытудың оқыту мен сабақ беруге енгізілген өзгерістері тиімді болса, онда ерекше қажеттіліктері бар балалардың жағдайлары да өзгереді.

Инклюзивтік білім беру - барлық балаларды жалпы білім үрдісіне толық енгізу және әлеуметтік бейімдеуге, жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарамай, балаларды айыратын кедергілерді жоюға, ата - аналарын белсенділікке шақыруға, баланың түзеу - педагогикалық және әлеуметтік қажеттіліктерін арнайы қолдау, қоршаған ортаның балаларды жас ерекшеліктеріне және білімдік қажеттіліктеріне бейімделуіне жағдай қалыптастыру, яғни, жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат.

Соңғы кезде Қазақстанда дамуында ақыл-ойы және дене ауытқулары бар балаларды жалпы білім беретін мекемелерге оқыту тәжірибесі қалыптасқанын байқауға болады. Жалпы білім беретін бағдарлама бойынша мектептерде оқытылатын мүмкіндігі шектеулі балалар арнайы педагог, психолог, әлеуметтік педагогтің қолдауынсыз білім алуда. Мектептердің психологтары мен мұғалімдері мүмкіндіктері шектеулі балалардың олардың білім алу қажеттіліктеріне білікті көмек көрсете алмайды. Осыған орай, әлеуметтік-педагогикалық үрдістерді түсінетін жаңа тұжырымдамалық ойлау жүйесі бар педагогтарды дайындау қажеттілігі туындап отыр. Жұмысы тек дені сау балаларға ғана емес, сонымен қатар әр түрлі

элеуметтік факторларды, жақын айналадағыларының және элеуметтенуінің ерекшеліктерін есепке ала отырып дамуында түрлі ауытқулары бар балаларға бағытталған жоғары білікті мектеп мұғалімдері аса қажет. Түрлі ауытқулары бар балалармен жұмыс істеу үшін, алдымен, психологиялық дайын болу керек. Психологиялық жағынан дайын болмауы нәтижесінде балалар оқытудың бірінші сатысынан-ақ қиыншылықтарға тап болып жатады. Сол себепті инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істейтін педагогикалық кадрларды даярлауда өзін-өзі иландыру әдісін пайдаланудың маңызы зор деп айтуға болады.

Өзін-өзі иландыру психологияда жиі қолданылатын адамның өзін-өзі басқарудың ең тиімді әдістерінің бірі болып табылады. Психология ғылымының қорын өзін-өзі иландыру әдістерінің қыр-сырын зерттеген ғалымдардың авторлық еңбектері толықтырып отыр. Өзін-өзі иландыру жеке тұлға үшін де, қоғам үшін де маңызды екендігі Э.Куэ, А.С.Ромен, А.М.Свядош, В.М.Бехтерев, И.Г.Шульц және т.б. психологтардың зерттеулерінде дәлелденген. Осы кезге дейін ғалымдар өзін-өзі иландыру әдісін көбінесе медициналық ұғым ретінде қабылдап және сол салада қолданып келді. Әсіресе, өзін-өзі иландыру психотерапияда маңызды орын алады, және де сол саланың барлық сорттарында кездеседі. Алайда, қазіргі кезде өзін-өзі иландыру әдісін тек емдеу мақсатында емес, кез-келген адам күнделікті өмірде, жетістікке жеткен табысты адамдар, өзін-өзі дамыту мақсатында қолданып келеді.

М. Е. Бурноның айтуы бойынша, өзін-өзі иландыру – бұл өз ой-ниеттерін, тілектерін, суреттерін, сезімін, жай-күйін өзіне сендіру әдістемесі [3, 209-б.].

А. С. Роменнің пікірі бойынша: «Өзін-өзі иландыру – белгілі бір іс-әрекетке организмнің дайындығын мақсатты қалыптастыруды және қажет болған жағдайда оны іске асыруды қамтамасыз ететін кешенді ерікті процесс».

Өзін-өзі иландыру - аутофераның пайда болуына әкелетін адамның психикалық қызметінен туындаған вегетативті немесе психикалық процестерге өкілдіктердің әсерін арттыру,-деп, А. М. Свядош анықтама берді [4, 210-б.].

Өзін-өзі иландыру, немесе аутосуггестия, - бұл өз-өзіне бағытталған иландыру үдерісі. Өзін-өзі иландыру субъектіге өзінде сезінулер, әсерлер, зейін, жады, эмоциональдық және соматикалық реакциялармен басқаруға мүмкіндік береді.

Өз өмірінің факттерін талдау негізінде және қатал логикалық нәтижелер көмегімен тұлға саналы ұстаным - өзінің әрі қарай дамуына әрекет жасауды қалыптастыра алады. Өзін-өзі иландыру – бұл бақылаудың орталығы, ол арқылы біз өзімізге сезінуімізге керекті ойларды саналы түрде себуге болады. Бұл саналы және субконцесстік ойлау арасындағы өзара байланыс орталығы. Өзін-өзі иландыру арқылы өз санамызға бағдарламамызды енгізіп, кез-келген ниетіңізді орындауға, мінез-құлықты жақсартуға, жаман әдеттерден арылуыңызға, әлсіздіктерге, дисгармонияға, денсаулықты нығайтуға, әртүрлі қасиеттерді жоюға, көтеруге, қабілеттеріңіз бен супер қабілеттеріңізді дамытуға мүмкіндік береді. Қазіргі таңда көптеген табысқа, жетістікке жеткен адамдардың қолданатын әдістерінің бірі ол – визуализация. Және инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істейтін педагогтарға осы әдісті қосып шыңдалғанын маңызды деп санаймын.

«Визуализация» термині практикалық психологияда кең танымал және ол сіздің өзіңізде дамытқыңыз келетін сипаттың сапасы, сіз алғыңыз келетін нәрселердің бейнелі көрінісі.[19, 7-б.] АҚШ психологтары мақсатты визуализацияны 1960 жылдары пайдалана бастады, бірақ бүкіл әлемде ол тек жақында ғана танымал болды.

АШҚ дәрігері Аудун Мюскья визуализацияға қатысты зерттеуді өзінің кітабында сипаттайды. Эксперимент барысында қатысушыларға баскетбол добын себетке бірнеше рет лақтыруды және ұпайларды санауды сұрады. Содан кейін олар үш топқа бөлінді. Біріншісі мүлдем баскетболмен айналыспады, екіншісі күн сайын лақтырып, ал үшінші топ себетке қалай түсіріп жатқанын елестету арқылы дайындалды. Үш айдан кейін бірінші топ қатысушылары нәтижелерді жақсартпады, екінші топ допты 36% - ға жақсы лақтыра бастады, ал үшінші топ 18% - ды құрады.

Жазушы Кеннет Баум өзінің "Грани ума" кітабында тағы бір зерттеуге мысал келтірді. Колорадо олимпиадалық жаттығу орталығында зерттеу күнделікті, апта бойы гольф 30 жас ойыншылардың жаттығуларын болжады. Бір топ допты соққылар алдында тұмсықпен қалай соғатынын көрсетуді сұрады. Барлық үдерісті көрсету қажет болды: олар допты қалай ұрады және ол шұңқырға қалай сырғанады. Басқа топ бір ерекшеліктен басқа бірдей істеу сұралды: олар допты солға немесе оңға бұрады деп ойлауы керек еді. Немесе ол шұңқыр алдында тоқтайды. Үшінші топ әдеттегі режимде жаттығып, ештеңе ұсынбады.

Нәтижелері бірінші топтағы студенттер өз соққысын 30% - ға жақсартқанын көрсетті. Үшінші топ нәтижені 11% - ға жақсартты.

Ал екінші топ, оның мүшелері шұңқырға түспейтіндігін ұсынған, түсудің көрсеткіштерін 21% - ға төмендетті. Олар жаман ұрады деп елестетті және шын мәнінде нашар жұмыс істей бастады.

Осы зерттеулердің нәтижелерін ескеріп қарайтын болсақ, өзін-өзі иландыру әдісін инклюзивті білім беруде қолданудың маңызы зор.

Жалпы білім беретін мектептерде мұғалімдердің инклюзивтік тәсілді жүзеге асыруға дайындығының талдауына жүргізілген зерттеу көптеген проблемаларды анықтады, педагогтардың кәсіби, психологиялық және коммуникативтік тосқауылдар бар екенін, және де ерекше оқушылардың қабылданбауын көрсетті [6, 210-б.].

Осылайша, жаппай мектеп практикасына инклюзивті білім беруді енгізу белгілі бір қиындықтармен ұштасқан, осыған байланысты туындайтын міндеттерді, соның ішінде инклюзивті жағдайында жұмыс істейтін педагогтарды тиісті даярлауды ұйымдастыруды терең түсінуді және шешуді талап етеді.

Өзін-өзі иландыру әдісі арқылы педагог мамандар түрлі ауытқуы бар балалармен жұмыс істеуге алдын ала дайын бола алады. Олардың ауытқуы балалармен жұмыс жасап жатқанын елестету арқылы ерекше балаларды қабылдауға дайын болып, бойындағы кедергілерді жояды. Педагог практика алдында оның соңында қандай нәтижелер алуды жоспарлап, барлық процессті көре білсе, оны іс жүзінде жасау әлдеқайда оңай болады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарына арналған мемлекеттік бағдарламасы.-Астана, 2010.
2. Гусева Т.Н. Инклюзивное образование как путь развития и гуманизации общества // Инклюзивное образование. Вып. 1. М.: Центр «Школьная книга», 2010. С. 3-6.
3. Карвасарский Б.Д.. Психотерапевтическая энциклопедия. -2006. -753с.
4. Свядоц А.М. Неврозы и их лечение. Издательство «Медицина». Москва. 1971.
5. Линдемман Х. Аутогенная тренировка: Путь к восстановлению здоровья и работоспособности / Пер. с нем. – 2-е изд. – М.: Физкультура и спорт, 1985. – 133с.
6. Алехина С.В., Алексеева М.А., Агафонова Е.Л. Готовность педагогов как основной фактор успешности инклюзивного процесса в образовании. // Психологическая наука и образование. 2011. №1. С. 83.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ МЕНЕДЖМЕНТ

Тоғайбаева А.К. п.ғ.к., доцент

Жеңісбекова Ж.Ж. 2 курс магистрант

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті

Қазақстан, Ақтөбе

Түйіндеме. бұл мақалада жалпы білім беретін орта мектептің мақсаты талқыланып, бүгінгі күні еліміздің білім жүйесінде инклюзивті білім беру жағдайындағы менеджменттің мазмұны сипатталған.

Тірек сөздер: Білім беру, инклюзивті білім беру, менеджмент, педагогикалық менеджмент, басқару.

Аннотация. В данной статье обсуждена цель общеобразовательной средней школы, описано содержание менеджмента в условиях инклюзивного образования в системе образования страны на сегодняшний день.

Ключевые слова: Образование, Инклюзивное образование, менеджмент, педагогический менеджмент.

Annotation. this article discusses the purpose of secondary school, describes the content of management in terms of inclusive education in the education system of the country today.

Key words: Education, Inclusive education, management, pedagogical management.

Бүгінгі таңда еліміздегі мемлекеттік саясаттың маңызды басымдықтарының бірі білім беру жүйесінің дамуы болып табылады. Білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі принциптеріне сапалы білім алуға барлығының құқықтарының теңдігі, әр адамның интеллектуалды дамуын, психофизиологиялық және жеке-дара ерекшеліктерін ескере отырып, халықтың барлық деңгейі үшін білімге қолжетімділігі жатады [1].

Сапалы білім беру педагогика ғылымында педагогикалық процесті басқару ғылымы тұрғысынан зерттеу, түсіну бағыты байқалады. Менеджмент ғылымында басқару – мақсатқа жетуге бағытталған іс-әрекеттерді ұйымдастыру. Мағынасы бойынша "менеджмент" термині "басқару" терминімен ұқсас. Алайда, қазіргі түсінік бойынша "басқару" ұғымынан "менеджмент" ұғымы кеңірек, өйткені ол адамзат қызметінің әр түріне қолданылады. **Менеджмент** (manage ағылшын тілінде – басқару, меңгеру, ұйымдастыру) – ұйымда немесе кәсіпорында жұмыс істейтін адамдардың еңбегін басқара отырып, алға қойған мақсатқа жетуді ұйымдастыра білу, әлеуметтік, оның ішінде білім беру үдерісін басқару принциптері, әдістері, құралдары мен нысандарының жиынтығы. Басқару объектілері биологиялық, техникалық, әлеуметтік жүйелері. Әлеуметтік жүйелердің бірі – білім беру жүйесі [2].

Әлеуметтік басқарудың жалпы заңдылықтарына бағынғанмен, білім беру жүйесін басқарудың өзіне тән ерекшеліктері бар. Білім беру менеджментінің негізгі мақсаты — білім беру жүйесінің мүмкіндіктерін пайдалану арқылы тиімділігін арттыру. Педагогикалық менеджмент оқу-тәрбие, оқу-таным үдерісінің және білім берудің бүкіл жүйесінің тиімділігін арттыруға бағытталған, оларды басқарудың принциптері, әдістері, ұйымдастыру нысандары мен технологиялық тәсілдерінің кешені.

Бүгінгі білім беру мекемесі ашық педагогикалық жүйе және қоғамның ерекше әлеуметтік-экономикалық ұйымы. Білім беру мекемелерінің жаңаруы, дамуы инновациялық технологияларсыз мүмкін емес. Педагогикалық менеджмент басшылар мен оқытушыларға мақсатқа жету жолында көптеген мүмкіндік береді:

- біріншіден, вертикальді бұйрықтық басқару әдісінен корпоративті басқару стилі негізіндегі горизонтальді кәсіптік ынтымақтастыққа жол ашады;

- екіншіден, әр тұлғаға даму мүмкіндігін береді, басшылар мен оқытушылардың мотивациялары арқылы ұйымның ішкі ортасы, яғни ұйым дамиды;

- үшіншіден, білім беру процесіне қатысушыларға жағымды психологиялық-педагогикалық жағдай туғызады.

Педагогикалық менеджменттің өзіне тән ерекшеліктері бар, өйткені ол адамдардың шығармашылық әрекеттерімен байланысты. Білім беру процесін басқаруда педагогикалық менеджментті білім беруді тиімді басқарудың теориясы, әдістемесі, технологиясы деп түсінуге болады. Жалпы менеджмент адамдарды, әлеуметтік процестерді басқару өнері мен ғылым жиынтығы ретінде қарастырылады, адамдардың интеллектісін, еңбегін, мотивацияларын пайдалану арқылы басшының алдына қойған мақсаттарына жете алуын айтады. Осы анықтамаға сүйенсек, әр оқытушы өзінің қарамағындағы білім алушының оқу-таным үдерісінің менеджері болып табылады, ал ұйым басшысы—оқу орнының тұтас оқу-тәрбие үдерісінің менеджері.

Педагогикалық менеджменттің өзіне ғана тән заңдылықтарының бірі-менеджер еңбегінің пәні, өнімі, құрамы және нәтижесінің ерекшелігі. Білім беру үдерісінде менеджердің еңбегінің пәні - басқарылатын нысанның (субъекттің) іс-әрекеті, еңбек өнімі-ақпарат, еңбек құралы - тіл, сөз, сөйлеу, еңбек нәтижесі - білім алушылардың білім, тәрбие, даму деңгейлері. Оқу орнының педагогикалық жүйесі бірнеше жүйенің жиынтығы, олардың әрқайсысы күрделі құрылым: оқу, тәрбие, материалдық-техникалық, ақпараттық қамтамасыз ету, өзін-өзі басқару, әкімшілік басқару. Оқу орны жүйесінің тиімділігі жүйенің құрамды бөліктерінің бір бағытта жұмыс істеуіне, бір бағыттағы іс-әрекеттеріне байланысты. Осыған орай менеджментте ұйымның ішкі ортасы деген түсінік бар. Ұйымның ішкі ортасы – мақсаттарға тиімді жету үшін құрылған бөлімдер. Білім беру ұйымының ішкі ортасын әкімшілік, оқытушылар, білім алушылар, қаржылық бөлім, техникалық қызметкерлер, кітапхана, т.б. құрайды. Педагогикалық менеджменттің бір ерекшелігі: басқаруға ішкі ортаның әр құрылымы, яғни, басқару субъекттері қатысады: топ жетекшісі, бөлім меңгерушісі, тәрбиеші, өз сабағының иесі, ұйымдастырушысы -оқытушы. Бұл ерекшелік жалпы білім беру мекемесін басқару мазмұнына, нәтижесіне маңызды ықпал етеді [3].

Сапалы білімнің барлығы үшін қолжетімді болу шартын қалыптастыруға бағытталған білім беру жүйесін басқарудағы процестердің бірі инклюзивті білім беру болып табылады.

Инклюзивті білім беру дене бітіміне, психикалық, интеллектуалдық,

мәдени, этникалық, тілдік және өзге ерекшеліктеріне қарамастан ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларды жалпы білім беру кеңістігіне енгізуді, олардың сапалы білім беруде кедергілерді жоюды және әлеуметтік ортада бейімделуін және ықпалдасуын көздейді. Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларға ерекше білім беруге қажеттілігі бар балалар; мигранттар мен оралмандар отбасыларының, аз ұлттар балалары; қоғамға әлеуметтік бейімделуде қиындықтары бар балалар жатады.

Кеңейтілген мағынада инклюзивті білім беру дегеніміз кедергілерді жою мен ерекше білім беруге қажеттілігі бар адамдарды оқыту процесінде енгізуге бағытталған білім беру процесі және олардың сапалы білімге тең қолжетімділігін қамтамасыз ету болып табылады.

Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016 – 2019 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасында көрсетілген орта білім берудің инфрақұрылымдық дамуын қамтамасыз ететін міндеттердің бірі ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды инклюзивті ортада қолдау, сол үшін басшылар мен мұғалімдер бірлесе отырып жұмыс жасау керек[4].

Инклюзивті оқыту – барлық балалардың мұқтаждықтарын ескеретін, ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдісінің дамуы. Инклюзивті оқыту балаларды оқу үрдісіндегі қажеттіліктерін қанағаттандырып, оқыту мен сабақ берудің жаңа бағытын өңдеуге талпынады. Егер инклюзивті оқытудың оқыту мен сабақ беруге енгізілген өзгерістері тиімді болса, онда ерекше қажеттіліктері бар балалардың жағдайлары да өзгереді. Осы жаһандық мәселеге әлем ғалымдары мынадай анықтама береді: инклюзивтік білім беру дегеніміз – барлық балаларды, соның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім үрдісіне толық енгізу және әлеуметтік бейімдеуге, жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарамай, балаларды айыратын кедергілерді жоюға, ата-аналарын белсенділікке шақыруға, баланың түзеу-педагогикалық және әлеуметтік мұқтаждықтарына арнайы қолдау, яғни, жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат. Инклюзивті оқыту – ерекше мұқтаждықтары бар балалардың жалпы білім беретін мекемелердің оқыту үрдісін сипаттауда қолданылады. Демек, инклюзивті оқыту негізінде балалардың қандай да бір дискриминациясын жоққа шығару, барлық адамдарға деген теңдік қатынасты қамтамасыз ету, сонымен бірге оқытудың ерекше қажеттілігі бар балаларға арнайы жағдай қалыптастыру идеологиясы жатыр. Осы бағыт балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру жағдайын қалыптастырады.

Қорыта келе, білім беру менеджерлерінің инклюзивті білім беру жағдайындағы маңызды функцияларын атап айтқан болсақ, олар:

- жобалау - жоспарлау функциясы;

- ақпараттық - сараптамалық;
- мақсатты - мотивациялық;
- ұйымдастыру – орындаушылық (ерекше назардағы балаларға барлық мүмкіндіктің жасалуы);
- бақылау және бағалау (мүмкіндігі шектеулі балалардың ортаға бейімделуін қамтамасыз ету);
- коррекциялау функциясы.

Білім беру менеджментінің аталған функциялары орындалған жағдайда оқу орнының инклюзивті білім беру еңбегінің тиімділігі артып, нәтижесі көрінеді [5].

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Закон РК «Об образовании» от 27 июля 2007 г.
2. Никитина Н.Н., Железнякова О.М., Петухов М.А. Основы профессионально-педагогической деятельности. М.:Мастерство,2002
3. Симонов В.П. Педагогический менеджмент. М.,2004
4. Государственная программа развития образования и науки на 2016-2019 годы. – Астана, 2016 год.
5. Жакенова Б.Қ., Тәмпішева Қ.Б., Мақсатова Л.М. Менеджмент негіздері. Астана-2007

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ

ПЛЕНАРЛЫҚ БАЯНДАМАЛАР ПЛЕНАРНЫЕ ДОКЛАДЫ

Сальцева С.В.	Актуальные социально-педагогические технологии в инклюзивном образовании	3
Мовкебаева З.А.	Актуальные вопросы развития инклюзивного образования в вузе	6
Абаева Г.А.	К вопросу о совершенствовании системы государственной поддержки детей с особыми образовательными потребностями в Республике Казахстан	10
Рымханова А.Р.	Педагог мамандардың кәсіби қызметінің инклюзивті білім беру жағдайындағы спецификалық ерекшеліктері	13
Исабек Б.	Жоғары оқу орны мен мектеп ынтымақтастығы - сапалы білім көрсеткішінің кепілі	18
Васич Б.К.	Использование системы методик альтернативной коммуникации в инклюзивном детском саду	22
Имжарова З.У.	Готовность учителя к инклюзивному образованию: ценности и убеждения	30

1 СЕКЦИЯ. ҮЗДІКСІЗ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ: ПРАКТИКАЛЫҚ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ МҮМКІНДІКТЕРІ

СЕКЦИЯ 1. НЕПРЕРЫВНОЕ ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ВОЗМОЖНОСТИ ПРАКТИЧЕСКОЙ РЕАЛИЗАЦИИ

Стельмах С.А.	Концепция подготовки педагогических кадров к профессиональной деятельности в условиях инклюзивного образования	39
Оразаева Г.С.	Проблемы и перспективы подготовки педагогических кадров по ОП «019-специальная педагогика»	45
Лекерова Г.Ж.	О внедрении концептуальных подходов по инклюзивному	47

Молдаханова М.М.	образованию в ЮКГУ имени М.Ауэзова	
Эрназарова Г.О.	Внедрение кластерной системы для непрерывного	51
Исламова М.Ш.	инклюзивного образования	
Муканова Н.Е.	Жоғары оқу орындарында инклюзивті білім берудің жүзеге	54
Кенжеғалиева А.Ж.	асырылу жолдары	
Шаяхметова А.А.	О новой образовательной программе «Социальная педагогика и самопознание, тьютор инклюзивного образования»	57
Каракулова М.С.	Бастауыш сынып мұғалімдерінің ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларға деген толерантты қарым-қатынасты қалыптастыру	61
Жақып Ш.А.	Инклюзивті білім берудің өзекті мәселелерін теориялық	65
Ешенгазина Г.С.	тұрғыдан талдауы	
Кударина А.С.		
Ашимханова Г.С.		
Алметов Н.Ш.	Инклюзивті білім беруді ұйымдастыруда мектеп пен	67
Ахметова Э.К.	отбасының ынтымақтастығы	
Данабаева М.А.	Арнайы білімді қажет ететін бастауыш сынып	71
Карбозова А.С.	оқушыларының математикалық сауаттылығын дамытудың маңызы	
Усенова М.Э.	Есту қабілеті зақымдалған бастауыш сынып оқушыларының ерекшеліктері	74
Карабаева Н.Б.	Ерекше оқытуды қажет ететін балаларды әлеуметтік-психологиялық бейімдеу	77
Оңғарбай А.Н.		
Кулдашева Н.У.	Эффективное внедрение технологии инклюзивного образования в процесс обучения педагог-психологов высшей школы	82
Жумабаева А.А.		
Каримова А.Т.	Основные приоритеты инклюзивного образования:	85
Сухонос К.А.	дошкольная организация-колледж-вуз	
Есенғұлова М.Н.	Инклюзивті білім беру моделін жүзеге асырудағы «Білім баршаға» бағдарламасы	89
Орынғалиева Г.Н.		
Тоғайбаева А.К.	Инклюзивті білім беру жағдайында жоғары сынып оқушыларына кәсіби бағдар беру	91
Әмірханова Г.С.		
Адильшинова З.У.	Жалпы орта білім беру мекемелерінде инклюзивті білім беруде оқу процесін ұйымдастыру ерекшеліктері	94
Амантай А.А.		
Туребаева К.Ж.	Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау	100
Аманжол М.А.		
Калиева А.К.		
Кубиева В.А.	Использование педагогических технологий инклюзивного образования в начальной школе	102
Рыстығулова А.Т.	Мүмкіндігі шектеулі балалардың жалпы білім беру мекемелеріне бейімделу ерекшеліктері	107
Құсан Қ.		
Досмырза Р.Ж.	Болашақ мұғалімдерді дайындау жүйесіндегі кәсіби-тұлғалық жетілдіру жолдары	109
Боранбаева Г.Б.	Инклюзивті білім беру қоғам талабы	113
Жанзақ Л.А.		
Абубакирова А.К.	Развитие навыков чтения у детей с особыми образовательными потребностями	116

2 СЕКЦИЯ. ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ОҚУ-ТӘРБИЕ ҮДЕРІСІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

СЕКЦИЯ 2. ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Мағауова А.С.	Компетентностная парадигма в подготовке специалистов в области инклюзивного образования	121
Мағауова А.С. Махамбетова Ж.Т.	Модели и стратегии инклюзивного образования	125
Кемелбаева А.К. Хамит А.Ж. Нүркенова Ә.Д. Шманқызы Н.	Инклюзивті білім беру және оның ерекшелігі мен негізгі бағыттары	130
Аслялиева С.Г. Бекжанова Л.А.	Значимость инклюзивного образования на современном этапе	136
Туребаева К.Ж. Каримова Г.М. Досжанова С.Е. Елібаева Г.Е.	Психологические условия устранения фобического состояния у детей с задержкой психического развития	138
Ермекбаева А.Т. Шаймерден А.С.	Инклюзивті білім беру жағдайында білім беруде ерекше қажеттіліктері бар балаларды оқыту негіздері	140
	Методологические основы инклюзивного образования	145
Туретаева Г.И. Сембигалиева С.Р.	Инклюзивті білім беру мәселесі мен шешу жолдары	149
Бахтиярова Г.Р. Есенғұлова М.Н. Кәрім А.А. Макеш Ф.Ж.	Инклюзивті білім берудің тарихи алғы шарттары	152
	Инклюзивті білім беру жағдайындағы педагог мамандардың кәсіби даярлығы мен құзыреттілігі	156
Туребаева К.Ж. Кабакбаев Б.Н.	Мектепте мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім беруде дефектологтың рөлі	158
Туретаева Г.И. Дуйсенбаева Р.Д.	Инклюзивті білім беру жағдайында түзету пәндерін оқытуды ұйымдастыру ерекшеліктері	162
Бахтиярова Г.Р. Сагадатов Р.Т. Тоғайбай А.С. Иманчиев Ж.Е.	Цифрлық дәуірдегі инклюзивті білім беру	165
	Инклюзивті білім беру жағдайында тұлғаны қалыптастыру ерекшеліктері	167
Такишева Г.А. Айсаутова С.А. Досжанова С.Е. Есенова Ж.И.	Инклюзивті білім беруде мектеп оқушыларының жазу бұзылыстарын диагностикалау әдістемелері	172
Туретаева Г.И. Құлекешова Ж.М. Жубатырова Б.Т.	Использование возможностей сборника «Әлемге таңылған Абай» в инклюзивном образовании	175
	Ерекше қажеттілігі бар балалардың ата-аналарымен жұмыс жасауда инклюзивті білім беру мүмкіндіктерін қолдану	182
	Билингвизм жағдайында болашақ педагог-дефектологтардың тілдік құзыреттілігінің даму ерекшеліктері	185
Капина Э.А. Сары Б.Б.	Инклюзивті білім беру мазмұны мен ерекшеліктері	189
Наренова А.Б.	Инклюзивті білім берудегі психологиялық-педагогикалық қолдаудың субъектілері	193
Рамазанова Д.Ж.	Воспитательная культура в работе с обучающимися с особыми образовательными потребностями	197

Досжанова С.Е.
Сахи А.

Инклюзивті білім беру жағдайында ата-аналармен жұмыс
ұйымдастыру мүмкіндіктері

200

Туретаева Г. И., Жумагулова А.К. Жубатырова Б.Т.	Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға инклюзивті білім берудің негізгі бағыттары	203
	Тілдік құзыреттілікті дамытудың педагогикалық-психологиялық негіздері	206
Ергарина Ж.М. Әділхан М.Ә. Бейсенбек Г.Б.	Инклюзивті білім беру жағдайында оқу үрдісін ұйымдастырудың тиімді жолдары	210
Енсепова А.К. Шильманова Н.Ж.	Қазіргі таңдағы инклюзивті білім берудің мәселелері	214
Туребаева К.Ж. Сагиев Н.Ж.	Инклюзивті білім беру жағдайында жеңіл ақыл-ой кемістігі бар білім алушыларды оқытуда кездесетін қиындықтар	217
Тоғайбаева А.К. Сабрадинова А.К.	Инклюзивті балаларды жоғары оқу орындарында оқытуда инновациялық технологияларды пайдалану	219
Тоғайбаева А.К. Абиляшева А.М.	Жалпы білім беретін мектепті жаңаша басқаруда мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытудың ғылыми-педагогикалық негіздері	223

**3 СЕКЦИЯ. ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫ
ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУ ЖӘНЕ ДАРАЛАУ
СЕКЦИЯ 3. СОЦИАЛИЗАЦИЯ И ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЯ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ**

Жусупова Ж.А. Түйтебай Ә.Б.	Педагогические индикаторы полиязычия как важный фактор инклюзивного образования	227
Есекешова М.Д. Шахметова Д.С.	Основные аспекты профессионального образования лиц с особыми образовательными потребностями	231
Оралканова И.А.	Психолого-педагогические условия подготовки учителей к работе в условиях инклюзивного образования	235
Ешенгазина Г.С. Ашимханова Г.С. Кударина А.С. Махамбетжанова Н.Р.	Жалпы білім беру ұйымдарындағы инклюзивті үрдістің құқықтық негіздері	240
Карабаева Н.Б. Оңғарбай А.Н.	Ерекше оқытуды қажет ететін балаларды әлеуметтік - психологиялық бейімдеу	242
Личман Е.Ю. Скрипник О.И.	Условия социальной и психолого-педагогической реабилитации незрячих и слабовидящих детей	247
Досжанова С.Е. Нұрлан М.Н.	Инклюзивті білім беру жағдайында психикалық дамуы тежелген балалардың интеллектісін дамыту	251
Дулатқызы Д. Кударина А.С. Ашимханова Г.С.	Формирование инклюзивной культуры педагогов	255
Туретаева Г.И. Бекмұрат А.Т.	Инклюзивті білім беру жағдайында тұтықпа балаларды психологиялық-педагогикалық жетелеу	257
Каримова А.Т. Уразалина С.А.	Коммуникативные способности как основной аспект социализации детей с умственной отсталостью в инклюзивном образовании	260
Уксумбаева А.Ж. Есенғұлова М.Н. Килау А.А.	Білім беру үрдісінде мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуметтенуі	263
Таганова А.М.	«Өзгеріске бейім бол» төртінші индустриялық революция	266

Жармұханбет Н.Е.	уақытында болашақ маманның өзін-өзі дамытуының педагогикалық шарты	
Есенғұлова М.Н. Қожаберген А.М.	Инклюзивті білім беру мекемелерінде жалпы сөйлеу тілі бұзылған балалармен жүргізілетін логопедиялық жұмыстың мазмұны	270
Ергарина Ж.М. Төлегенова К.Н. Жұмабаева Г.Ж. Kazbergenova R.A.	Білім беру үрдісіндегі мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтендіру бағыттары	272
	The role of continuing education in the formation of a competitive personality	277
Рэн Ш.Ә.	Инклюзивті білім берудің маңыздылығы	279
Боранбаева Г.Б. Қаби Н.Б.	Білім беру үдерісінде мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім берудің ерекшеліктері	282
Тулеугазина У.Н.	Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды әлеуметтік ортаға бейімдеу	284
Кусаметова Г.К. Баймұрат О. Б. Тоғайбаева А.К. Жеңісбекова Ж.Ж.	Инклюзивті білім беру жағдайындағы өзін-өзі иландыру маңызы Инклюзивті білім беру жағдайындағы менеджмент	288 290